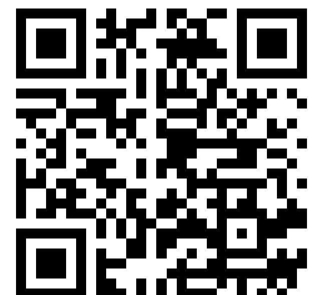
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

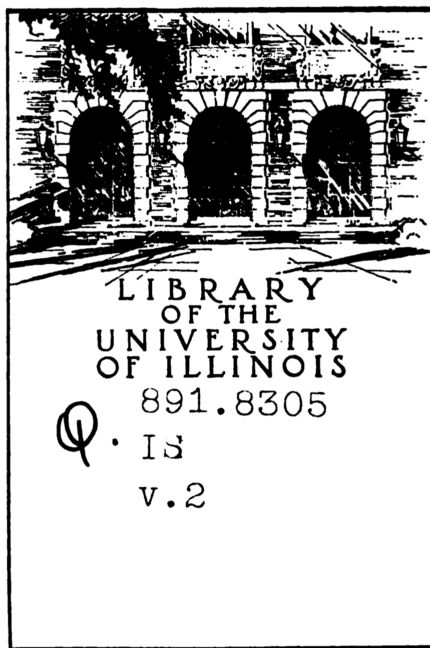
Google™ books

https://books.google.com

891.8305
IS
v.2

Q.

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS
891.8305
Q. IS
v.2

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Iskra

List za Književnost i Umjetnost

God. II.

1892

U ZADRU
NAGRADJENA TISKARNICA PETRA JANKOVIĆ-A

Digitized by Google

Digitized by Google

891.8305
IS
v.2

SADRŽAJ.

(Brojke označuju stranu „Iskre“, na kojoj počinje članak).

Osim svega ovoga, ima u svakom broju bibliografije a gdjekad kratkih književnih ocjena, zatim književnijeh viesti, osmrtnica i ostalo.

Digitized by Google

Poziv na predplatu.

EVO nas s „Iskrom“ na izmaku druge godine njezina obnovljenog života. Mislimo s njom i nadalje, uzdajuć se u onu naklonost i susretljivost, koje su nas, možemo ponosom kazati, i dosad pratile. Možda u mnogočem našim poštovanim čitaocim nijesmo na dlaku ugodili, osobito što se tiče redovita izlazka lista. Nu to je zavisilo od mnogo poteškoća, koje nam je pošlo za rukom ukloniti, te će „Iskra“ novom godinom redovito i točno izlaziti. „Iskra“ hvala, njezinim vriednim suradnicim, stekla je liepa glasa u književnom svietu, te ne samo naše domaće, nego i tudje novine o njoj su se u više prigoda najlaskavije izrazile. Tako naš prvi slavjanski filolog. Hrvat D.r Vatroslav Jagić, profesur na bečkom sveučilištu, u svomu „Archiv für Slavische Philologie“ pohvalno se izrazuje o „Iskri“, spominjuć mnoge važne radje, koje u njoj bijahu tiskane „Il Rinnovamento“ koji izlazi u Trstu-Gorici, u ovo zadnje doba u velike je hvalio književno gradivo „Iskre„ a tako i taljanski književni list „Illustrazione Italiana“. Jedan pak od najboljih i najvažnijih taljanskih književnih dnevnika „Il Fanfulla della Domenica“ dosad je prenio u taljanskom prevodu mnogo kritičnih studija objelodanjenih u „Iskri“. To sve svjedoči, kako se dostojno zna cieniti književni rad „Iskre“ i u tudjemu svietu. Mi ćemo i nadalje nastojati, da se odazovemo našoj dužnosti, te da podržimo „Iskru“ na visini njezine prosvjetne zadaće u našemu narodu. Nastojati ćemo da nam list bude što-raznovrstniji gradivom, a da tako ugodimo po mogućnosti svačijim zahtjevim. To će nam tim laglje biti moguće, pošto u nove suradnike prijavio nam se dobar broj najboljih naših starijih i mladjih sila; a uzdamo se, da će ih se sve to veće izkupiti oko ovog hrvatskog književnog lista u Dalmaciji, kojoj je u predaji ostalo njegovanje liepih umjetnosti. Najviše će dakle zavisiti od broja točnih predbrojnika, a da nam „Iskra“ uhvati sve većeg maha, i da se pristojno bude odužila svojoj zadaći. S toga molimo [illegible] dosadašnje predbrojnike, da nam list preporuče kod svojih znanaca i prijatelja. „Iskra“ za cielu godinu zapada fiorina 3, za pučke učitelje i djake iznimno fiorina 2. Tko to nemože potrošiti ?

Br. 1. Zadar, 10 Siečnja 1892 God. II.

Iskra za cielu Au-tro-Ugarsku stoji 3 f na god nu Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštar-ke troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankiraca, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi m.esec, obustaviće se list.
Ruk pisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kamu čajala.
Gorski Vienac.

PALAGRUŽI.

E plaši se, pusta grudo sred sinjega mora,
Tebe drži sveza tvrda našijeh srdaca.
Nastavak si kremeniti naših kršnih gora;
O te će se skršit' zubi nemilih prosaca.

Ti si krvlju natopljena našijeh otaca:
Ko te hoće da ugrabi, na Vis mislit' mora,
Na junaštvo nevigjeno hrvatskih boraca,
Što na ovim obalama još ima uzorâ;

I pred slikom svog poraza, pasti će mu krila;
Koriće ga mučenici iz morskih dubina:
Ti ćeš ostat' vazda naša, kao što si bila.

More će ti šaptat' pozdrav viskijeh junaka,
Sunce će te milovati s hrvatskih planina,
Na tebi se trobojnica viti do oblaka!

A. Kriletić.

Lučićeve „Pisni Ljuvene"

III.

Kad je Lučić počeo ljubavne pjesme pjevati, opstojala je već u Dalmaciji pjesnička škola, sa svojim stavnim zakonima točno opredieljenim, koji bijahu u otmjenim i učenim krugovima priznati i poprimljeni.

Ljubavna se je pjesma u nas gojila već prije nego se je Lučić pojavio. I ako od naših starijih liričnih pjesnika nama nijesu preostala druga djela osim onijeh Držića i Menčetića, sama tehnika njihovijeh pjesama toliko dotjerana, i uglagjenost oblika, dokazom su nam, da je i prije njih bilo u nas ljubavnijeh pjesnika, u čija su se djela ugledali, i čiji su način pjevanja nasljedovali, tjerajući ga do onog stepena savršenosti, do kojeg su oni dospjeli; a tvrgjim dokazom su nam riječi Marka Marula starijega od Menčetića i od Držića; koji u predgovoru svojoj Juditi (Stari Pisci I. str. 3) piše o svome djelu, da je sastavljeno „u versih, po običaju naših sačinjavac, i jošće po zakonu onih starih poeti. kim ni zadovoljno počitati kako im je dilo prošlo . . .'

Sama narodna pjesma po dalmatinskim gradovima. uglagjena i okićena rimom, nosila se po gospodsku, naučivši od umjetne lirike „lijepe načine" i fine izraze, koji tada bijahu u modi. Dok, s druge strane, i ako nijesu naši pjesnici vele okretali glavu na tu pjesmu, ipak je ona vršila njeki utjecaj na njihovo pjesnikovanje.

Dakako. svi tadašnji naši pjesnici pjevahu svoje pjesme po tugjem kalupu: tugji bijahu izrazi i tugja čustva; sve pozajmljeno od Petrarke i njegovijeh nasljedovatelja. ili od još starijih talijanskijeh pjesnika, a preko njih od Troubadura. Ljubavne pjesme onog doba nijesu prosti, naravni odisaj srca, već nješto tugje pjesnikovoj duši, nješto izmudrovano i promozgano. Pjesnik kao da nije osjećao ljubavi, već nješto razlagao o njoj metafisičnim tančinama. Ovo prvo doba naše pjesničke književnosti može se smatrati kao neko vježbanje. Naš jezik dotle prost i neotesan, pod perom tolikijeh pjesnika, počeo se, malo po malo, podlagati stanovitim pravilima, gladio se i gizdao tugjim perjem, a dakako često nespretno.

I sami veliki umovi ne znadu se čuvati od krivijeh načela pjesničkijeh škola, kad zavladaju u učenim krugovima; kako je dakle u tom mogao praviti izuzetak naš pjesnik; koji ma koliko učen i darovit, bijaše ipak stvoren više za realne znanosti i za ozbiljne posle, nego za pjesničke polete?

Naći ćemo dakle i u Lučića njeku poetiku već ustanovljenu, ne samo što se pjesničke teknike tiče, što se tiče biranja i položaja riječi; što se tiče sloga i sastavka stihova i rime i poredanja pjesama; već i što se tiče sadržaja naći ćemo nješto već utvrgjeno; ponavljanje njekih stanovitih mnijenja. koja tad vladahu u otmjenom svijetu o ljubavi, o ženi i o ostalome.

Jagić. u svojoj učenoj radnji „Trubadori i najstariji hrvatski lirici" (Rad IX).govoreći o srednjovjekovnoj ljubavnoj lirici, ističe kako se u toj lirici razlikovahu četiri stepena ljubavi: prvi ljubavnika stidljiva, drugi ljubavnika očita koji ljubav moli, treći ljubavnika uslišana, a četvrti ljubavnika na vrhuncu svoje sreće, kad bi se zvao prijateljem svoje gospoje. Prama ovome rasporedu, dijeli Jagić na četiri skupine Menčetićeve i Držićeve pjesme.

U prvoj. pjesnik pjeva kako se je zaljubio u svoju gospoju iz nenada, na jedan pogled, kako od toga časa

Digitized by Google

nema za njega druge sreće nego da je može vidjeti i u pjesme slaviti. Tuži se što mu se ona dugo uklanja, te i ako je uvreba koji put na prozoru, ona, čim ga ugleda, umakne. U ovu skupinu ubraja Jagić i pohvalne pjesme, u kojim je slavljena moć gospojine ljepote.

U drugoj skupini, koja sačinjava glavni dio kancionera, pjesnik jadikuje, pjeva po svih sedam zakona „ljubavnu boljezan“. Tad se pojavljuju prvi znaci gospine naklonosti: sladak pogled, posmjeh i potajno rukovanje. Naj poslije, u trećoj fazi, nakon duga očekivanja i uzdisanja, ori se, puna ushita i razblude, pjesma o „potpunoj sreći“. U četvrtoj dolazi kajanje: pjesnik se hvali da je prost od ljubavi, i povraća se Bogu, pravoj vječitoj ljubavi.

Ova dioba, koja odgovara potpuno razvitku i rasporedu ljubavnih pjesama u Menčetićevom kancioneru, može se uporaviti i na Lučićeve "Pisni Ljuvene". Samo s razlikom, da što je Menčetić u 596 pjesmica ispjevao, to je, držeći se istog reda, ugledavši se skoro u jednake uzore, spjevao Hanibal Lučić njekoliko godina poslije Menčetićeve smrti, a da nije toliko duljio lakrdiju, u same 22 pjesme. Moguće, dapače ja sam uvjeren, da ih je u svojoj mladosti spjevao više, i da je taj njegov kancioner bio s početka bogatiji. Nego, kako smo vidjeli, on sam bojeći se kritike, kako piše prijatelju „razgledavši ih i pogrdivši odvrže malo ne sve“ svoje prvijence.

Ipak, ma koliko mala bila ova Lučićeva pjesmarica, sadrži sve faze najvećih ljubavnijeh sredovječnijeh kancionera, naravno u pokraćenom razmjerju. Najviše su u njoj zastupane pjesme prve vrsti o početku ljubavi, druga i treća faza nijesu obilato zastupane, dok četvrta zastupana je ciglom jednom pjesmicom, koja nije nego oponašanje prvog soneta Petrarkinog kancionera.

Prve pjesme nijesu naj bolje ni naj zlamenitije. Rek bi da je pjesniku glavna briga bila da se drži tugjijeh uzora; to su pjesme većinom ili prosto prevedene iz Petrarke, ili iz kojeg Petrarkiste i ropsko nasljedovanje kojeg njihovog soneta, ili sastavljene od različnih ulomaka ove ili one talijanske pjesme; te se vidi odmah nešto šareno i reg bi i neuglagjeno. Vidi se mladić jošte nevješt pjevanju, koji se hvata uzora, koji su mu pred očima, kao topac slame, i ne umije ni za dlaku od njih. Takve su od prilike pjesme 2 4. 7. 8 9. 10. 11. 13.

Nego, nije uvijek tako; pjesnik zna otresti sa sebe verige kojim je sam sebe okovao, odriče se robovanja tugjim uzorima, pouzdava se u svoja krila, i vine se do takve lirske visine, kojoj se i danas moramo čuditi, kad promislimo na prilike tadašnje lirike. Poroci koji polaze od mode ili od krivijeh nazora i mnijenja, ne kvare korjenito uma i ukusa pjesnika, koji znade uvijek sebi prokrčiti put svladavši prepone i prerasude. U pjesničkim školama u kojima su zavladale krive teorije, i sami im se veliki pjesnici prilagode, jer i oni vjeruju vrsnoći i dobroti tijeh zakona: ali um ih vuče, i preko volje, na pravu stazu: žar nadahnuća uzvisuje ih nad obična stihotvorna pravila u čišći i svježiji vazduh, gdje im pjesničke krasote, ne zastrte maglištinom konvencionalizma, blistaju u potpunom sjaju.

Prva pjesma, uvodna pjesma Lučićevog kancionera, odvaja se odlučno od Držićevih i Menčetićevih pjesama prve skupine; neće te joj naći baš jednake ni u Petrarkinom kancioneru, ni u onima petrarkinih nasljedovatelja. Njeke misli, koje u njoj nalazimo, odgovaraju više onima njekijeh starijih pjesnika prvoga vijeka talijanske književnosti, u kojima se jasnije osjeća jeka trubadurskih pjesama.

Evo u kratko sadržaj toj pjesmi: „Srce moje hoće da otvori gospoji svoje rane; ja mu to ne dam, jer se bojim da me ona ne bi tade pogledala više, ne bi mi ukazala svoje lice, niti bi se sa mnom više razgovarala. Za to odlučih „trpiti tužicu“ i mučati; nu srce neće da se pokori ni da posluša, ja mu ne mogu odoljeti više; i završuje:

> Da ti vij, da mi je sila i nevolja
> i griha da nije, gdi nij i volja,
> ter mi rič i pogled, vilo, ne uzmiči
> prem ako bol i zled moja ti se obliči.

Općeniti je običaj sredujovjekovne umjetne lirike sakrivati svoju ljubav, a o tom ipak puno govoriti; taj je običaj potekao iz trubadurske lirike. Uzroke, koje Lučić ovdje navagja svojem muku, razlikuju se nješto od onijeh dubrovačkijeh pjesnika i nose na sebi neki izražaj istinitosti. Pjesnik dubrovački (Stari Pisci. II. 455) pjeva:

> gizdava diklice, bolje je strpjeti
> u srcu tužicu, neg drugijem izrijeti:
> jer drugi neće htjet potajno držati
> nego će brzo rijet i druzijem dat znati

Drugi je uzrok Lučićevom mučanju: njega je stid ispovjedati gospoji svoju ljubav, i strah da se rad te ispovijesti ona ne rasrdi. Većina srednjovjekovnijeh pjesnika taje ili da bolje rečemo, kažu da taje, svoju ljubav, ne bi li ko drugi saznao za njihovu sreću: ali naš pjesnik ovdje nema regbi sreće u ljubavi, on se dapače toliko boji da mu se „gospoja“ ne dosjeti toj ljubavi, i da svijet za to ne dozna da se pretvara; prikazuje se

> . . . . da mu su
> radosti na licu, na srcu ke nisu,

no „laživi ga smih izdaje“. Sve protivno u ostalim pjesnicima talijanskim. Nalikuje Lučićeva pjesma njekoj pjesmici od "Gvido delle Colonne", koja svršava: „I allumo dentro, e sforzo in far sembianza — Di non mostrar ciò che lo meo cor sente. — Ahi quanto è dura pena al cor dolente — Istar tacente — e non far dimostranza Che la pesanza — alla cera consente — E fanno viste di lor portamento — Cosi son volentieri in accordanza — La cera con lo core insembramente — Forza di senno è quella che soverchia — L' ardir del core, asconde ed incoverchia. — Ben è gran senno chi lo puote fare — Saper celare — ed essere signore — Dello suo core — quand' este in errore“.

Sjeća nas takogjer Lučićeva pjesma nješto na Petrarkine sonete 136 i 137 „Pien d'un vago pensier che mi desvia“ i „Più volte già dal bel sembiante umano“ ali tek iz daleka.

Svakako u ovoj Lučićevoj pjesmi mi ne nalazimo očitog nasljedovanja kojeg talijanskog pjesnika; misli, koje u njoj izrazuje, vidi se da su baš njegove misli, da odgovaraju njekom osobitom raspoloženju duše njegove. Potvrgjuje nam to mnijenje i ona okretnost koja u cijeloj pjesmi vlada: misli se i riječi razvijaju i kreću slobodno bez pritiska tugjeg kalupa. I sami izražaji dišu čistom hrvaštinom: *britke rane*, žalost *ka mi srce cipa*, *priljutu ranu nositi na dlanu*, to je sve narodno, to su sve riječi iz srca iznikle.

Što je pjesnik slutio u prvoj pjesmi, to mu se i dogodilo: netom se gospoja dosjetila njegovoj ljubavi, rasrdila se na njega, sad ga više ne gleda, dapače mu se uklanja. Tuži je jadan pjesnik i jadikuje nad svojom nesrećom: Prije sam se mogao veseliti gledajući tvoje lice, ali ljubav „hti da se prostire ma želja na prida“. Tajeći

Digitized by Google

pred tobom veliku ljubav svoju problijedih, ti se dosjeti mojoj duševnoj bolesti; a sad kad je poznaš, nećeš da je liječiš: to je isto kao nazdraviti komu, a uliti mu u čašu otrova. Ja nijesam kriv ako volih otkriti tebi svoje rane, nego mrijeti tajeći ih. No da sam znao bio bih volio umrijeti „sit sladkoga pozora", i tako mi je sugjeno da umrem. Sudeći po ovim stihovima:

Ter dokle ne znaše angelska tva ralost,
kom bolju boljaše nesrićna ma mladost,
pitomo i milo ɀvrtaše ka meni
to lisce pribilo, taj pogled medeni,
. . . .
A sad kad uzroke poznaješ od tuge,
I boli žestoke nesrićnoga sluge
ne ć', da ɀa pogledaš.....

koji nalikuju njekim u Petrarkinoj prvoj Ballati:

Mentr io portava i be' pensier celati,
C' hanno la mente desiando morta,
Vid vi di pietate ornare il volto;
Ma poi ch' Amor di me vi fece accorta,
Fur i biondi capelli allor velati
E l' amoroso sguardo in sè raccolto.

reg bi da je Lučić uzeo od ovog pjesnika motiv za svoju pjesmu.

Svakako ono što Petrarka veli u 14 stihova, razvukao je Lučić u 34 stiha: koja i prilično dosagjuju ponavljanjem starih usporedaka.

Nego pjesnik ne zna baš kako da se riješi ovog predmeta, njemu je teško na srcu; čezne za očima svoje miljenice, on se uvijek povraća na istu jadikovku i opet se tuži na neharnu gospoju opet joj što šta prigovara. „Ako si mislila ne dati mi tvoja lića, gledati": što nijesi to učinila prije neg što mi cvil zada ljuvena poraza. Ako nijesi namjeravala sa mnom više govoriti „za što me tuj posu biserom od zgora, ki ti se tad prosu iz medna govora?" Sva ova lijepa umovanja nijesu nipošto nova u tadašnjoj lirici; nova je valja da i uzeta iz naroda figura, u kojoj je gospojin govor usporegjen sipanju bisera; što nas sjeća na onaj stih narodne pjesme „kad se smije ko da biser sije". Nego ima u toj pjesmici nješto drugo, što se obično ne pokazuje ni u Menčetića, ni u Držića, ni u talijanskim pjesnicima, u koje se Lučić ugledao.

Spominjući gospojin govor, sjeća se on njekog sastanka s njom: i spominje razgovor, koji je izmegju njih bio:

Kad no me uprosi taj govor ugodni,
i reče: tuj čto si goste ne zahodni?
Onada ja rekoh: gospoje išću stvar,
ku ako dotekoh po ki put ikadar,
biti ću vesel već, veće ću biti blag,
veće ću dobro steć neg cara ko je drag.
A us toj tvoja nič reče: ako možem
u tom što išćeš, nič', daj da ti pomožem.

Pa je kara što „za jedno kao dilo ne sklada i govor", i ispovijeda joj da, za to što ga više ne gleda niti s njim govori, da mu je sila umrijeti. Ja mislim da je taj prizor baš uzet iz realnog života pjesnikova, da nije nikakva poetična izmišljotina. Govor jedne i druge strane nosi, daj budi mi se tako čini, očiti pečat istine i izvornosti; pa i ta prilika da ovaj dijalog, umetnut u srijedu lirske pjesme, jest sasvim vanredna pojava u tadanjoj ljubavnoj lirici, opravdava moje mnijenje.

Još se Lučić u jednoj pjesmici tuži što mu se gospoja neće da prikaže i neće da vjeruje da gine od želje da je vidi; i svršava:

Da bi mi, o bože, caklom se stvoriti
prid njom, neka može srca mi prozriti;
vidiv ga, može bit, rekla bi gospoja:
ni kamo lik mu krit, a vid ga dostoja.

To je očito spjevano po VII Sonetu Petra Bemba, koji počimlje „Poi ch' ogni ardir mi circoscrisse amore:

Avess' io almen d' un bel cristallo il core,
Che quel, ch' i' taccio, e Madonna non vede
De l' interno mio mal, senz' altra fede
A suoi begli occhi tralucesse fore;
Ch' io spererei de la pietate ancora.
Veder cinta la neve di quel volto,
Che il mio si spesso bagna e discolora.

I ovom bi se pjesmom svršio prvi dio ovog maloga Lučićeva kancionera. Pjesnik stidljiv, koji je dosle jedva smio ispovijedati svoju ljubav, sada po zakonima srednjovjekovne lirike, prelazi na drugi stepen, u kojem očito i otvoreno moli da mu se ljubav odvrati. Nego, prije neg progjemo na pjesme koje sačinjavaju ovu drugu skupinu, red nam se je malo ustaviti i promotriti pohvalne pjesme, u kojima se u zvijezde kuje vrsnoća i ljepota Lučićeve ljubovce, pjesnikove gospoje.

(nastaviće se) **P. Kasandrić.**

Okle su došle južnoslavenske naseobine u Južnu Italiju?

Kako je poznato, ima u Italiji, u kraju zvanom Molise, i dan danas tri ili četiri sela od blizu 5000 duša. Narod tu govori hrvatski ikavskim narječijem. Prije bijaše broj ovakih selašca puno veći, ali su se tijekom vremena malo po malo, potalijančila. Po Makuševu *(Italjanskie Arhiv Sbornik 8)* počeli su se Sloveni već od davnine seliti u Južnu Italiju. Već početkom XII vijeka nalazimo neke Slavene u službi Anžuvinaca (str. 67). Svakako n stala je najveća seoba u doba kad su turci uskočili u Dalmaciju i u susjedne krajeve. Naj boljim nam je dokazom Ljubićeva knjiga: „Commissiones et Relationes Venetae II, Monumenta 8". Ovdje nalazimo na str. 13 u izvješću 1525 godine. „(Relatio nobilium virorum Leonardi Venerio et Hieronymi Contareno, syndicorum ad partes Dalmatiae. Presentata 27 octobris 1525)" ovu opasku vele zlamenitu i za povjesničara i za filologa: „(Zara). Ha un bellissimo et gran territorio ma per le incursion Turchesche è tuto ruinato et distrutto; et tutti li contadini, restavano da le incursion, sono fugiti, parte de li qual sono andati ad habitar in Puglia et per la Marcha et parte in Istria et parte sopra le insule di Zara".

Ovo odgovara riječima očevidca, koji je bio svjedok tijem dogagjajima. Pjesnik Zoranić, zadranin, u svojim "Planinama" pripovijeda: (Stari Pisci XVI, S. 71) „Ne čud se, riše, goste, tomu, da čudi se da se kočeto al človik u ovih planinah nahodi, jer ne samo jedan ali dva vuka da jata vekša neg i mi i stada iz istočnih stran izhode i često pačeli sfakčasno nas nadbijaju toliko naporno, da ne samo živine da nas pastire i stražni psi razdiraju, i jur po sfoj župi ovoj nije ih, pačeli vekši dil razdrli su,

Digitized by Google

a jini budi da malo *u tuja vladanja pobigli;* i mi eto kako ofca drugu zaklanu gledajući sfoj koj čekamo. I mi bismo od ovud pobigli, dali nas slatkost bašćine uzdrži" te nastavlja ovako u stihovima na str. 73:

Eto moreš vidit da u 've planine
ne moremo živit ni mi ni živine.
Sfud su sad kupine kud njive orane
bihu; sad redine i grmje sfe strane:
kud staze ulizane bihu od stop ljuckih,
poresle tržane sad su od traf razlikih;
a puti po kojih mogaše u sin hodit
spleli su se stran sfih, jedva jih mož' prozrit;
ne more se provrit kud plandišća bihu,
ni lupte procinit kad žitom rinjihu;
gonjaja ni lihu mekote vidit neć'
gdi dubja cvatihu pod voćem se krčeć:
nit' ćeš čuti pojeć dekle al' pastiri
bugareć al' gudeć al' gdi nadmen sviri;
zagrezli su viri malinski, ni tekuć
po nith voda hviri u kolo bubajuć;
grade ostaflajuć, sela i kaštile
sfak hiti bigajuć neprijatelske sile:
vidiš pogorile polače i hore:
gorski bozi i vile ostaviše gore.
Ne znam ča se more gore već nam zgodit;
sfim nam je u more ali uze podnit.
Blaženi ki umrit prija jimiše rok,
neg bašćine vidit u tuko grd prirok.

Ne možemo pak nipošto mimoići ovo što nalazimo u gore pomenutoj Ljubićevoj knjizi na str. 172 pod naslovom: „Relazione di Zara di M. Antonio da Mula". Izvješće nije datirano, ali, po opasci što se pri kraju nalazi, može se lako nagagjati na koju se godinu odnosi: „Secondo il codice Viennese 6346 fu conte a Zara dal 1540—1542, e secondo il codice Cicogna 2172 e la relazione Boldù dal 1541—1543". Cijelo je ovo izvješće vele zlamenito. U ovom su vrlo čisto i jasno opisane tadašnje prilike, što se tiče: oružane snage, iselivanja, povraćanja iseljenika i ostale: „Il territorio è bellissimo e grasso, alquanto ristretto per la perdita di Laurana e Nadin; ma se quello, che di raggione ne doveva remanere, il che circuisse 90 miglia, se habitasse, la serenità vostra vi trarria una grande utilità per armare le galie, che questi della terra ferma sono i megliori huomini, che vadino in armada, et uno di questi vale per tre isolani, e saria pur un bel utile di vostra serenità haver' un tre et un quattro milia huomini eletti più ch' ella non ha in quel territorio, il che facilmente si potria fare".

„Quando io andai in Zara non si habitava in alcun luogho in terra ferma per le ville se non un poco a Xemanico, ch' è il castello delli Venieri; hora ne sono habitate da 10 ville in sù, nelle quali sono più di doi milia et ottocento anime e forsi 800 homeni da fatti: perchè delli mei principal pensieri è stato questo di far ritornare nel contado i villani vecchi, che dalla guerra e dalla fame cacciati erano andati nella Puglia e nella Marca, et ho mandati navilii a levarli, parte robandoli, e parte pregando quelli signori della Puglia, che li lassassero ritornare, et a quelli che sono ritornati, ho provisto de allogiamenti, e l' ho fatto fare certe lige con un segno di ridursi insieme per cacciar li Uscochi e ladroni fuori del territorio".

Da se pak nijesu svi vraćali, izričito je istaknuto u riječima: *et a quelli che sono ritornati* Ovim neću kazati da u ovo doba nije nijedna druga seobina iz Dalmacije u Italiju iselila; no svakako vrijedi da se opazi da današnji slavenski iseljenici u Molise govore ikavski. na način, koji potpuno odgovara ikavskom narječju što se govori po zadarskoj okolici. Ovdje se mora još istaknuti da baš ovoj dobi pripada natpis na crkvi u Palati, naveden u Makuševoj knjizi na str. 74.

Hoc primum Dalmatiae gentes
Castrum incoluere
Ac templum a fundamentis rexere
Anno MDXXXI.

Ovdje mie red navesti iz pomenutog izvješća od M. A. Mula. nješto što, i ako se netiče našeg predmetne, vrijedi kao prilog za povijest doseljivanja Vlaha (*Murlacchi*) u Istru i Dalmaciju. "Oltru di questo del 1538 il mangifico meser Aloise Badoer fece venire dal Banadego, territorio turchesco, alla divotion di vostra serenità forse 5000 anime de Murlachi, i quali per sicurtà furono fatti passare in Istria, dove l' anno passato cacciati dal aere, dalla strettezza di pascoli e dal diffetto dell' acque, et inescati dall' esentioni, che li Turchi li facevano grandissime, s' erano levati con le sue famiglie, et ritornavano in Turchia. Dal che vedendo, che nasceva doppio danno a vostra serenità, perche ella si privava di tanti buoni huomini, delli quali ne havemo tanto di bisogno, e li nostri nemici si servevono di essi, anzi questi medesimi, come prattichi del territorio, sariano venuti ogni di a far danni a nostri, però deliberai di fare tutto il mio forzo di retenerli, et ordinai, che non si scargassero senza darli in nota, così tutti a un per uno sono stati tolti in nota, et ad uno per uno gl' ho parlato, gli ho provisti di terreni, gl' ho messi separatamente per le ville, gl' ho fatto piezare 25 o 30 in solidum, e messo ordine, che non si possino partire di luogo a luogo senza licenza del conte, et scrivessero in questa materia alla serenità vostra, et ella laudando queste provisioni, gli fece essenti dalla galia per tanti anni. Il che veramente è sta la salute di quel contado, et un gran beneficio della serenità vostra e di questi Murlachi Istriani. Sin sul mio partire ne sono venuti da 1000 anime in sù, ed ogni dì ne zonzeno, poi che si vede, che sono così ben trattati dalli ministri di vostra serenità, et avanti il mio partire ho lasciato ordine et regola al suo governo".

Relatio da Sebenico 1542.

S. 159. (Cavo-Cesta)... „et questo, che hora si doveriano far, saria uno riduto sicuro da corarie, che induria le persone, qual parte sono andate in Puglia et parte disperse in altri loci, che ritorneriano ad habitar".

D.r *J. Aranza.*

Sudbina knjige

Nazad četri vieka, oskudica knjiga, bila je zapreka znanju; danas velika njihova množina, zapreka je pravomu znanju — *inopem me copia fecit!* Sbirka od kakovih stotinjak svezaka (a tko toga danas nema?) prvo je bila prava riedkost; pariska knjižnica, koja danas broji preko milijun svezaka, nije ih imala nego dvadeset, kad je bila ustanovljena pod Karlom V.

Digitized by Google

Ova obća poplava knjiga, doduše donekle plaši. Bit će ovo od prilike 450 godina, odkad se iznašlo umnažanje knjiga tiskom; pa jedan proračunao, da se u ovo četri vieka i pô, tiskalo do hiljadu miljuna knjiga. Nastane li opet obći potop; to će doisto ljudi ginuti, udušeni pod knjigam.

Broj je knjiga neizmjeran, a ipak nema zar rizičnijega podhvata do tiskanja kakve knjige, kako je to opazio u svoje doba *Don Quijote*; jer je preveć lako napisati knjigu, koja se malo komu svidja. Istina, od onda promienila su se vremena i ukusi, te danas neki nasuprot kažu, da što je gora jedna knjiga, to nalazi laglje razprodaje. Donekle me to stalo i uvjeravati.

Knjige su čudnovata trgovina. Veći dio onih, koji ih tiskaju, prodaju, kupuju, čitaju, kritizivaju, nerazume ih; a ima nekih, koji tvrde, da ih nerazume ni oni, koji ih pišu. Al da su opet blažene, služe za svašto: djeci da ih kidaju, kuharicam da spire vatru, trgovcim da umotavaju slane srdele, grizicam da ih grizu, miševim da ih kose, da nespominjemo mnoge druge uporave — tako, da bi se moglo reći, da najmanje služe za čitanje.

Sokrat, a kažu ga mudrom glavicom, nije nikad napisao redka, a tako ni naš Spasitelj, pače je on jednom na piesku. Koliko bi bilo bolje, da mnogi današnji spisatelji, bar u tomu sliede njegov izgled! Još je u svoje doba S. Matij, kad nije baš bilo toliko knjiga, vapio: *Vae! vobis scribae!*

Neki mitolog, sad mu imena nepamtim, cieni, da pod nekim stajam Augijskim, koje da razkuži, Jerakles navratio rieku Alfej — imaju se razumiti *biblioteke*. U tom slučaju danas netreba nikakav Jerakles, jer rieka *Zaborav*, protiče po sebi, bez potrebe ikakova navraćanja. „Onaj je jedino mudar“ kaže Pindar“, koji mnogo motri i uči iz prirode, a oni koji su jedino naučili od drugih, grakću kô gavrani“. Nakon iznašašća štampe, sviet je pun tih crnih gavrana. Već se ništa nečita iz prirode, čita se iz knjiga.

Jedan ima sina, koji ima najbolja svojstva za motiku, ne, hoće da se hvata pera

Labor limae, i Oracijev *nonum prematur in annum*, to se danas smatra smiešnim, djetinskim; mi danas živemo u zlatnoj dobi gvozdenih pera, zgodnih za svakojake ukuse; hartija je prčeve ciene, pa piši, majčin sine!

Lope de Vega napisao je hiljadu komedija; da je izpravljao svaku za devet godina, kao što bi htio otac Oracije, nebi mu bile dosta godine Matusalema.

Nego rek bi, da se ni stari nisu šalili u tomu pogledu; *cachuetes scribendi*, i onda je bila zaraza. Kartagjinez Klitomak, čija je djela Ciceron rado čitao napisao je preko četri stotine djela, a Krisip više od sedam stotina. Kažu, ja ih nisam brojio, da je gramatik Didim, napisao ništa manje, nego 4000 svezaka. I Luter, koji je htio izpraviti Crkvu, nije najprvo znao popraviti sebe u *Vielschreiberei*, kako bi to rekli njegovi zemljaci. Kažu da je i on načrčkao do 1137 — jedno više jedno manje, malo mari — što krupnijih, što sitnijih djela.

Mnogi današnji spisatelji naliče kokošim, koje često nesu jaja, mnoga od kojih su mućki. ***On ne va pas à la postérité avec un si lourd bagage***, govorio Voltaire svomu naknadniku, koji mu je svedj pitao što za tisak. A znate li zašto iz nekih ispadaju knjige istom lakoćom, kô iz kokoši jaje? Kazat će vam Chamfort: ***La plupart des livres, d' à présent ont l' air d' avoir été faits en un jour, avec des livres lus de la veille***

Na velikoj Tebanskoj biblioteki čitao se glasoviti nadpis: *Psiches iatreion* — ***ljekarna duše*** — a pošto ljekovi u ljekarnam sastoje najviše iz otrova, taj nadpis mogao bi pristati i nad današnjim knjižarnam, pa ako ne otrova, svakako tu možeš, bolje nego u ikakvoj ljekarni, nabaviti sredstva proti bezsanici.

Kad bi svi stariji i noviji spisatelji, izuzev brkatije, imali povratiti na tvrdu vjeru oteto, koliko ih, koji pristojno izgledaju, ostalo bi u košulji! A da svaki auktor otvori *concursum creditorum*, koliko bi se faliranja najavilo, i koliko malo postotka moglo bi se porazdieliti!

Knjige i dnevnici, tako su postali nuždnim u Europi, da se već i nesjećamo, kako tri dobre četvrtine ljudstva spokojno sprovodi svoje dane bez takove potrebe. Kad se neki ministar francuzki čudio nekomu spisatelju, da nikad nevidi kakovo njegovo djelo, ovaj će mu: ***Je le crois bien, Excellence, je ne compose que pour les colonies***! I nami bi se htjelo takovih naselbina!

Egjipatski tvorničar papira Firen reče jednom caru Aurelianu: *se alere posse* ***exercitum papyro et glutine***; a da bi se naše stajaće vojske mogle hraniti knjigam i dnevnicim, blago onizim, koji plaćaju visoke poreze, a svakako i manje smetnje ministrim financija.

Neki turski kalif izgorio je biblioteku Aleksandrinsku, i to mu ljudstvo nemože nikad oprostiti. Grjehota, da danas nežive, pa da izgori slobodno polovicu današnjih knjiga, doisto i ljudstvo i milostivi Bog, eprostili bi mu. Heine je kazao: „demokracija je ubila književnost: sloboda i jednakost u pisanju. Svakomu je dopušteno da piše kako hoće, biva kako gore zna i može, i nitko nesmije da piše bolje od njega“. Kaže i ovo: „demokratična sržba proti pjesnicim ljubavi: — zašto, aristokrata, opjevaš ružu? Pjevaj o demokratičnom krumpiru, koji sjeti i hrani suvereni narod! Kupus, blitva i krumpir, i kod nas postadoše najobljubljenijim književnim predmetim, a sve na čast i u prosvjetnu korist jadna naroda, zapuštena od svakoga! Hvala Bogu, eto i k nami stižu kola prosvjete, krcata kapule i kisela kupusa na papiru.

Schillerova „Povjest triestgodišnjeg rata“ koju je Dombrowsky nosio u žepu pri prsima, spasila mu život u bitci: pušćano zrno, koje mu imalo prosviriti kroz srce, zaustavilo se u knjizi, te ubilo već mrtva Schillera.

Digitized by Google

Knjige dakle koriste duši i tielu — štit tielu, liek duši — pa uz svu njihovu poplavu, i nek sam svaku dosad o njima rekao, ipak se držim Cicerunove: *Delectant domi, non impediunt foris; peregrinantur, rusticantur.*

Neka ti dakle knjiga i dnevnika — i obilatih predplatnika!

P. Radić.

Talina pravda.

I.

Kuća kapetan Bara ukraj samog mora. Do nje vlaka, oko nje vrtlovi. — Odnikle ćuha; more kô ulje, nebo kao staklo.

Pred kućom se skupilo ovako čeljadi — ne bi zrno prosa palo na zemlju. — Kapetan Baro bio još za večerom; došao mu neput sa ženom iz Zadra; sutra slavi krsno ime.

Gospar Miho i brat mu Ivo izveli kolendu; dozvali Pava i Marina s mješnjicama; stali pod prozor, pa da se kolendava. Kad oni dovrši kiticu, svi u jedan glas: „Duli, duli, duli, duli, duli; duli, duli, duli, duli, duli!“

— Jeste li svršili više, naduli se da Bog da? Ho'te unutra! — zaviče kapetan Baro iza trpeze. — Mare, File, Frane! donesite ono bijeloga pečenoga vina! One dinje, one baćire ovamo! Jeste li čule? Malo mekišâ i ono slatkoga! Brzo! Još ste tu? Što se ja jedim! — raskrivi se kao da je na brodu. — Taki mu je običaj; ali je i pas i čovjek. Donio u kuću do ptičjega mlijeka, a za prijatelja bi dao do košulje. Poznat je od Svetoga Ivana do Svetoga Jakova. —

Napunila se kuća čeljadi.

— Čudna još glasa u vas, kapetan Baro — kô iz badnja! — reče Marin ulazeći.

— Umrijeće bijedan od sičije! — na to će Marija Barićeva.

— Kako bi bilo da ona što ne reče — otrese se kapetan Baro.

— Hoću, bilo mi je drago — odgovori mu žena.

— Bog Vam dao, nemojte se danas svadit' — reče im sin.

Imaš pravo Ive; živio, kapetan Baro! Da Bog da se još sastajali i nazdravljali za mnogo ljeta! Bog nam dao zdravlje i veselje, mrtvima u raju naselje, a putnicima dobar put! — reče kapetan Miho.

Da Bog da! — odgovoriše svi u jedan glas.

Ženo, reče Baro, dogji da se kucnemo.

— Hoću, s tobom!? Ko zna što je od našeg bijednog Antuna sada; mi se veselimo, a on na slanom moru.

— Ti si večeras nešto na granu. Što će mu bit'? brod nov, a ljeto je; od dragosti bi čovjek putovao.

Duli, Pavo, pasja vjero! E, Marine, što spavaš? — Pij čovječe! — reče domaćin.

Hvala, kapetan Baro; dosta mi je; ne bih rad da me uhiti za uši.

E pa? poći ćeš leći; samo ne kuni ko je lio, nego ko je pio.

— Onda, u vaše zdravlje! —

— A u tvoj trbuh —!

— Nemoj se tu nećkat', nego pij — i napuši to mješine — reče mu drug Pavo.

Zadipliše:

Da nu zaigrate vi, dundo — reče mu nepuča iz Zadra

Ne znam; zaboravio sam; ostario, igru ostavio!

A, kakva starost! igrajte, da vas ja vidim — ponovi ona.

— Imala bi i koga, odgovori joj tetka.

— A baš kad je tako, hoću da ti činim vidjet' — reče on, baci lulu, udre dlanom o dlan, pa poviče: svi ovamo na saloču. — Izveo svaki svoju, poredali se, pa da se igra „Majka Maru“. —

Da ste vi vidjeli kapetan Bara, onako pretila, kako se je to on vrckao!

— Ovo je bal, a kamo li oni što sad mlagjarija igra. Više valja naš *Majka Maru* i *Podviruša*, nego svi vaši novi bali skupa. Hvalite se: Mi smo Hrvati! — Vi ste ništo i nigdje, kad sve što je naše pomećete, reče on kad glumci ne mogahu više.

Imaš pravo, dundo — reče mu neput

Ako ne igra bolje nego koji mladić, neka sam drugi, reče Tale.

O Tale; gdje si, čovječe; nijesam te ni vidio — jesu li ti što dali?

— File!

— Evo me!

— Daj što kumparu Tali.

— Hvala kapetan Baro, sad sam s večere.

— Pa, ne će ti se ni ovo svadit'

— Ne ću, blažene mrve.

— To si se zakleo?

— O čem su vam riječi, kapetan Baro: ja sam s vama bio na *Rakeli* pet godišta, a poznamo se od mala djetinstva, pa vas hoću kao da mi vas je mati rodila. Bog mi je svjedok.

— Na, dundo Tale, ponudi ga Fila. —

— O, što si se to pošla mučit'.

— Jezus, koja muka!

— Žao mi je rijet' da neću — Da ste zdravo! — i nagne, po sedam zakona.

— Žao mu je reći da neće — a za to je i došo — reče Vicko.

— Muči, jer ako te čuje, biće svega i svašta. — ukori ga Marin.

— Pa neka me čuje; ja bih mu rekô u brk.

Koja ti je ono glamaza! Kad smo bili na *Slavi* vele ti je žuči sa mnom popio.

— Hajdmo na predkuće, da se malo rashladimo, reče kapetan Baro.

Svi jedva dočekali.

Posjedoše na klupice ispod rogača, ukraj mora.

— Zapjevajte štogod, reče domaćin.

— Ala ti Ante, kakvu novu, doda kapetan Ivo.

— Koju ćete? Hoćete li: „Djevojka je ružu brala“; „Sunce žarko“, ili koju?

— Prvo jednu, pa drugu — reče Tale.

— Vidiš ti njega; čini mu se da zapovijeda mrnarima na provi, — opazi Vicko.

— A je li ti što krivo? njemu će Tale.

— To se zna; nije lijepo; nijeste zajedno galete grizli.

— Bog ti dao ne stucaj; ja poznam njegova pokojnog djeda, Bog mu dao raj! — on je na istini, a mi smo na laži....

— E, a koga ti ne poznaš; ti poznaš i Adama, presiječe Vicko.

Digitized by Google

— To se zna da poznam: s više sam ja ljudi jeo i pio, nego si ih ti vidio!

— Kako ne; ti si i s kraljicom ingleskom puru hladio. Hajde, molim te! Što ja ne mogu da trpim, kad se ko stane hvalit', a znamo, Bogu hvala, što je ko. i što se svakomu u loncu vari — Peljesac nije Pariz — Vicko će opet.

— Moli Boga, da smo gdje smo, a da ne, čuo bi ih —

— Sve mi se gaće tresu.

— E nego meni od tebe!

Ostavimo to kordekovanje: ja vam se čudim; — pjevajte djeco! reče kapetan Baro; i on prvi zapjeva *Djevojka je ružu brala*.... da se je moglo čuti u Banji — Svi za njim. Stari Tale na svršetku svakog retka omahivao glavom i udarao nogom.

Svršili. —

— Dobra noć ko ostaje!

Veće je neko doba; ja idem spat' — reče kapetan Baro.

— Još je rano, kapetan Baro — gospar će Miho.

— Lako je vama; ali je meni sutra rano obahodit' grožgje „za Gospom"; oni će mi vragovi sve podabrat' prije trganja. —

Dobra noć!

Bila vam dobra. odgovoriše svi.

— Jeste li čuli Talu. Bio bi mu rekao fra Joso: ako mi dogješ u kor, daću ti nogu u rep! — reče Vicko, kako da neće. Pa jeste li ga vidjeli kako je ono lupao nogom. kao mazga rćanska Da je onako koga očepio, bilo bi mu dosta i polovica; prebrojio bi sve zvijezde na nebu. —

— Da, da, je li još štogod? — sve ti na Talu. Što ti je učinio? Tale će uskošeno.

— Meni ništa, — ja sam ti htio reći da promijeniš papuču na drugu nogu, da je ne razdereš — odgovori Vicko.

— Nemojte ga jadnoga, njemu ih je sto na pameti, reče kapetan Jozo.

— A ha, i ti si mi jedan od onih. — I to si mi neput....? dosta; hvala Bogu! Govorio je onaj: jeda i meni majka umre, pa da se najedem bijeloga kruha.

— Pače, Tale, evo ti ovdje jednog iz Zadra; on će tamo poznat' koga, što bi ti mogao pomoći u onoj pravdi. reče gospar Ivo.

U kojoj to pravdi? upita onaj.

— A, moj sinko, u tuzi i nevolji o; nema više pravice na svijetu. Ja sam s krvavim trudom otkidajući od usta, a uvijek kô galeb po slanu moru, slao mojoj Mandi svako malo nestvu. a opet — ne da se hvalim — ne bih nikada došao doma praznih ruka. — Onaj iza Rata — ne ću da ga spomenem, jer kad izustim ono ime, u meni uzavre ko u kotlu. — Dakle. što mi je bilo drago rijet' — on oko mene ko vrag oko križa, da kupim ono kućice nakraj mora.

Ja se polakomio, — da bih tako ne! — i više bih puta s mojom Mandom, onako iz daleka, zametnuo govor o tome. Ona u početku ne dala ni opepelit': — ali ja oko nje: kuća je na moru; možeš s prozora uribat' večeru; na ruku nam je za mreže. za vesla i za drugo — a opet dinar ide ko rijeka; kad ga izidemo. onda puhaj u šake. — Nemamo nego onu malu; na današnji dan mučno naći zeta u staru kuću — a onako jeda se koji polakomi. Odtud, odovud; danas malo, sutra malo, prevratio je. Jedan dan, spominjem se na samo Sveto Trojstvo — bilo nam u pomoći — izvadila ona iz zaskrinjka, gdje su joj peružine stale. pun tobočić onih pustih žutica, i ja k onomu iza Rata. — Što nijesam prije obe noge ulomio! Bio je još za trpezom; zovem ga na stranu, i — što sam vam htio rijet' — ovim svojim rukama izbrojim mu sto strlina u zlatu, a ne jednu! Lijepo su mi se od srca otkidale.

— A sad ih zapiši na led, reče mu Vicko.

— Na led? Na led? Vidjećemo malo. Umijem ja i do Beča.

— Vjetar ti u krmu; ali ti ne ćeš istjerat' onoga iz kuće; ona je njegova, pa Bog i Gospa. — Vicko će.

— Vidiš kako se ne daš razlogu.

Neka mi dade mojih sto *lira strlina*, sve jednu svrh druge. i neka mi plati, što sam ja unutra napravio, pa eno mu je — ja, hvala Bogu, još imam gdje glavu sakrit'.

— A ko je tebi kriv da si ti uzeo mačku u mijehu, pa kupio tugju kuću, i poslije stavljao paklinu na tugj brod? opazi mu Vicko.

— Daj mi znanje, — daću ti imanje; svak ga je već bio prekrstio; učinili mu njegovi i žalost — a kad tamo, on zdravo i veselo — reče kapetan Jozo.

Znate koja je, moj kapetan Jozo, da je bilo čeljade koje čini dobra mjestu — bilo bi ga nestalo; ali onake neće Bog k sebi, ne bojte se — reče Tale.

— Čeka ih na pokoru, reče Marija. —

— Pa neka to, što je došao sada u ove strane, kad više ne može da obigrava Peru i Galatu. Bunu i Bunicu, ali što mene ne pusti u miru; što mi ne vrati moje krvave trude? —

Nije mi drago klet' nikoga, ali onomadne, kad sam bio bos u *Luncijate*, ako hoće Bog, užegao sam svijeću pred Gospom i rekao: Gospe blažena, kako on meni, onako njemu Bog. —

— Govori ti što te volja: kad tovar reve, do neba se ne čuje — a nije ni vrag toliko crn, koliko se misli. Pak, meni nije stalo. ali ono je glava! Svima bi u Kućištima otro krmelje, a preveo bi i tebe i mene žedna preko vode. Nijedni zamet umije toliko jezika. Peksi ingleski. francuski i grčki kao naški — Vicko će.

— Biće što i manje, jà! Ti valja da ga braniš, jer ti je svoj, i ako po tankoj krvi. Ja mu u njegovo znanje ne tičem — ako zna, zna za se — I vrag zna; ali srca se hoće. Pripovijedaju da kad ga je mati korila: „za što sam te, sinko, u utrobi svojoj nosila devet mjeseca" — da joj je odgovorio, neka mu se zavuče. da će on nju nositi devet godišta. — Je li to način? neka se srami!

— Kad bi se vjerovalo sve što ko govori! — reče Vicko.

— A što govori Manda? — reče kapetan Ivo. —

Ja je mirim, zna mi Bog, moj kapetan Ivo; ali sve se bojim. da ako ga gdje nagje, da će ga obramenicom po tikviću. Da je vi čujete! Ne dopala ga ni stota. — Mala joj reče više puta: nemoj, jadna mame, tako; Bože, sačuvaj i kučka — a ona: Hoću, hoću klet' i o kamen lupat'. — A nije toliko ni na nj srčna, koliko na onog drugog vraga, — s nama Bog i angjeli božji — koji nam je kuću prodao, a sad, ni uha! —

E, Bog ne plaća svake subote! — Bože moj, kako ih nije strah od Boga, a neka, da ne znanju što je more! — Dignuti jadnomu mrnaru. — Bolje je dignut' s oltara,

Digitized by Google

Bože mi prosti; jer ih mornar krvavo dobije. Govorio je moj pokojan otac, da kad mornari ne bi Boga vrijegjali, da bi se čovjek mogo pričestiti njihovim trudom.

— Grehota da ti se je gubio u našim stranama, kad je bio tako mudar — bocne ga Vicko.

— Ko s tobom govori? osorno će Tale.

— A što ne ištete dinar od onoga, kojemu ste ga dali — upita onaj iz Zadra

— Kako nijesam; ali on uvijek jednu: da ga je dao materi onoga, što je sad došao doma; — a ona je umrla, pisma nema.... pa Bog Jele; sad ga traži!

— A jeste li ga pozvali na pravdu?

Kako ne za miloga Boga! dosad sam potrošio oko u glavi; a neka sve to, ali koja danguba. Oli sam se ja kadgogj potezao po pravdama; a hodit' na Orebića po svakom vremenu, bila mi je velika! — Jedan put ne ozvao se — bili su mi težaci — eto ti mi *špirličarâ* na vrata; mene ne bilo doma, mala mi se iskrivila od straha. — Nego do sad je po me hodilo dobro; sad je stvar u Zadru, pa u ruke božje. Govore da on ima tamo prijateljà — pa ko zna, koji se vrag može izleći? — završi Tale.

— A imate li dobra odvjetnika — upita onaj iz Zadra.

Imam, imam! — to hoćete da rečete *avokata?* — Tale će njemu.

— Da, dà — odgovori mu on

Prostite, znate, u moje se vrijeme nije učilo ništa naški. —

— Što je potreba to učit'; ili ne čuješ dum Jaka u crkvi: „Pomoćnice i odvjetnice naša — moli za nas“ — Vicko će.

— E koliko se stvari ne čuje u crkvi — hajde ti sve razumi! — odgovori mu Tale.

— A nije to, nego, bora ti, gdje si ti učio? — Vicko njemu.

— Borme u Budalice u Stolivu — reče Tale.

— Bićeš naučio dosta, nasmija se kapetan Ivo.

— A kako ćeš, čovječe, naučit'; dao bi mi što ni sad ne razumijem: *in per con* — čekaj! *in, per, con....* — a ha! *in, per, con, senza e simili* — pa jednom nijesam znao ono *e simili*, a on ti meni da zavratim nogavice; gledam ja što će bit, kad on mene na pijesak da klečim. Pa ništa to, nego mi zatjerao, da prostite, rožinu u zube —

— Ha ha ha! nasmijaše se svi.

— Smijite se vi, ali je meni bilo do suza. Nego me od tada nije više vidio. — Tako se je njekad učilo: dobro da znam i svoje ime zamrčit'.

— Ostavimo te razgovore; nego, reci mi, za što te zovu Tale? — Vicko će da Talu najedi.

— Ko me to zove? Rgje kako si i ti. Meni je ime Joso!

Ako se ti misliš sa mnom rugat', stavi kapu na koljeno i pogledaj se oko sebe. Jadan ne bio; kad su tvoji na skulu hodili, moji su se vraćali.

— Nećeš, pasja nogo!

— Bolje je svašta jesti nego svašta govorit', moj dragi.

— Komu ti to govoriš?

— Ja tebi, a ti komu hoćeš — i ako je pijano vrijeme, nijesam pijan, znaš!

— Nijesi, jer ti nijesu dali.

Jesi li me ti kadgogj svukao, dopuze jedan?

— Da što si nego dopuz? Da si bio dobar; bio bi ostao u Bokama.

— A ti bi bio ostao na Korčuli; nego si se dopoteza' ovamo da te žena hrani.

— Mjeri riječi znaš — jer dobro dok se ja šalim. —

— Učinićeš mi mokro poda se. —

— Da ne gledam Boga, sad bih ti je otresao. —

— E da je Bog dao kozi duga repa!

— Jezik za zube, bolji si; jer jezik nema kosti, ali je čini lomit'. —

— Da da, nemojte sada doći do gustih — lijepo je posvirit', ali i za pas zadjet' — reče gospar Miho. —

— Kako ne ću, kud on misli, jer je iz Boke, da je božji svetac. Taki su ti oni; kad se nasite; otkle si? — „Iz Boke da otkle!“, a kad su gladni: „Iz onoga nesrećnoga kraja!“ — reče Vicko.

— A ti? otkle si ti? — Korčula je velik grad; ubila se koza, brav; da ne dogje galija, usmrdi se bekarija! — reče Tale smijući se

— E li božà ti vjera? — odgovori Vicko zanoseći na bokešku. —

— Jê na vintru! Tale će po korčulansku.

— U ime Oca i Sina i Duha svetoga! — Još ste tu! Što ne idete spat' vi ženske? sutra se valja rano dignut'. — U veče ne biste nigda legle, a u jutro ne bi vas svi paranci ispotezali iz postelje — reče kapetan Baro s prozora.

— Da mogu naći sànak, pak mu ga stavit' pod glavu da zaspe zoru! — polako će Frana.

— Ako te čuje, zvoniće ti velika misa — Marija će njoj.

— Ženske se upute.

Dobra noć — Dobra noć. —

— Evo ih o, kapetan Baro. — poviče Tale.

— A i ti si još tu? Toga mi se nikomu ne čudim, nego tebi! Čekaj jadan; ja ću ti Mandi polojit' poluge. — I ti si mi se stavio u duzinu od mačaka. Hodi griješe u kriješe! — reče kapetan Baro i zatvori prozor. —

— Ima pravo; što sam se ja zagovorio — Manda će i mala mislit' da mi se nije što dogodilo. Dobra Vam noć!

— Hodi, hodi; biće ti ih jadan i uz dušu i niz dušu — reče Vicko.

— Govori jadan govori, da te glava ne boli — kad bih se ja htio s tobom pravdat', izgubio bih od svoga — reče Tale.

— Nećeš, taka glava! — grehota da je četiri noge ne nose — odgovori Vicko.

— Kakav si, onako i govoriš —; bleji moj, bleji — reče Tale i otide.

— Dobra noć Tale! — poviknuše mnogi

— Dobra noć i oprostite, ako sam koju ludu izvalio. Ali, ako se čovjek ludosti ne nasmije, neće mudrosti, govorio je moj pokojni djede — reče Tale i zamaknu u ulicu.

(Nastaviće se) **A. Kriletić.**

Nikola Šimić odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Jankoviċ-a

Digitized by Google

Br. 2. Zadar, 25 Siečnja 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f. na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kamo čajala.
Gorski Vienac.

DJEVOJAČKI JADI.

jevojčica nevjernika u slici gledala;
Sve gledala, uzdisala....
Al' ne proplakala.

Čitala mu žarke pjesme, na prošlost mislila;
Dočitala, vatri dala....
Suze ne prolila.

Razmetala sitan vezak, što za njega vezla;
Razmetnula, raskinula....
U plač ne ogrezla.

A sukala sa uvelka svileno klubašce:
Isukala, zakukala:
Siroto srdašce!

A. Kriletić.

LUČIĆEVE „PISNI LJUVENE"

III.

Opaža Jagić, u pomenutoj radnji o najstarijim hrvatskim liricima, gdje govori o ljubavnim pjesmama Menčetića i Držića, da ideali tolikim čudnovatim hiperbolama proslavljene ljepote, nijesu neposredno izvirali iz fantazije naših pjesnika, već da i uzor im bijaše uvijek uzajmljen od Talijana, naročito od Petrarke i njegove škole. To vrijedi dakako i za našega pjesnika: ali samo donekle. Vidjećemo kako se njegova pjesma osobito ovdje odvaja od tugjih uzora, te ide slobodna svojim putem.

Čitajte pjesmu 12. *Jur nijedna na svit vila*; usporedite je sa svim ljubavnim pjesmama Držića i Menčetića, usporedite je sa svim ljubavnim pjesmama stare talijanske lirike u kojim se opisuje ženska ljepota, usporedite sa svim pjesmama Petrarke i Petrarkista do konca XVI vijeka, u kojim se govori o krasoti ženskog tijela, pa recite mi na koju nalikuje i okle je ono uzeto. — U koga se je ugledao Lučić da ispjeva onaku divnu pjesmu? U koga je uzeo metar; od koga je naučio ukititi stihove u onake muzikalne kitice; okle mu ona živahnost u okretu, onaj polet, onaj nagli prijelaz od opisa na usklik radosti i udivljenja, i obrnutno? Ja mislim da je ono sve izniklo iz živa srca pjesnikova, u žarkom času nadahnuća; da je ono bujni izljev duše zaljubljene, na vrhuncu sreće i blaženstva; kad mu nije stalo bilo ni za klasične uzore, ni za petrarhističnu školu, već samo da u pjesmu pjeva krasote ljubovnice svoje, i da ih ispjeva kako ga duša nadahnjuje: tako skladno, nježno, slikovito, da mu pjesma bude živi odraz živog uzora, koji mu pred očima bijaše.

Ali će mi kogod opaziti, da je ta pjesma ipak sastavljena običnim izrazima, slikama i usporetkama i drugim istrošenim rutinama tadašnje škole. Jest; ali mislim da baš u tome sastoji vrijednost one pjesme: biva da je onakom gragjom znao pjesnik izvesti zgradu, rasporedom i skladnošću svojih dijelova, slikovitošću opisa, smjelim poletima baš uzornu; da, gradeći onakom gragjom znao se je odvojiti od tadašnjih ukočenijeh oblika, i tražit i naći pjesničku ljepotu u oblicima i načinima novim i izvornim.

Pjesma *Jur nijedna na svit vila*, nova je i izvorna u obliku, nova, a donekle i izvorna sadržajem. Ako se osvrnemo na vanjštinu ove pjesme, naćićemo dvije stvari nove i neobične u tadašnjoj našoj lirici; metar i poregjenje rime. Stihovi su osmerci; a kitica prikazuje već njeki zlameniti tehnički napredak. Svaka je kitica od osam stihova; prvih šest s isprekrštenom rimom, za kojim slijede kao pripjev („ritornello") dva prva stiha izvraćena. Ovaka kitica, u kojoj pjesnik ima da se bori s velikijem teškoćama, toliko je skladna i muzikalna, da kad je čovjek čita i ne osjeća pjesnikovu muku da svlada prepone koje mu na putu bjehu kroz one klance. A čudnovato je kako se je pjesnik držao strogo pravila kroz cijelu pjesmu, koja broji deset kitica.

U koga se je ugledao pjesnik, prihvativ se ovog metra? U najstarijim primorskim pjesmicama mi nalazimo gotovo najviše dvanaesterac: osmerac se tek docnije pojavlja. U Marulića n. pr. u osmercima nema nego *Spovid koludric*, *Skazanje od suda ognjenoga* i *Govorenje sv. Bernarda;* svi su ostali dvanaesterci. Valja k tomu i primjetiti da su ovdje osmerci rimani po dva i dva: dok je sama *Anka Satira* spjevana u osmercima u kiticama od četiri stiha s isprekrštenom rimom. U Menčetića i Gjore Držića nema ni jedne kitice u osmercima, ako ne ćemo da brojimo u te elegiju; *Odiljam se*, koja je upravo spjevana u šesnaestercim s pripjevkom. U Dmitrovića, Naljesko-

Digitized by Google

vića, Hektorovića, i Marina Držića nema ni traga osmercu. Jedino u Vetranićevom *Remeti* i u njekojim drugim pjesmama fra Maura nalazimo osmerac, ali u jednostavnoj kitici od četiri stiha, obično s prekrstenom rimom. Razvitak umjetnoga osmerca u našoj književnosti opaža se tek kašnje, za doba Gundulića, Palmotića, Zlatarića i ostalijeh. Pjevao je narod dakako i za Lučićevo doba u slikovanim osmercima svoje ljubavne pjesme po gradskim ulicama, a pjevao je u istom metru hrvatske pobožne pjesme u crkvi po našim primorskim gradovima; ali u narodnoj prostoti, obično jednostavnom sljubljenom rimom ili asonanciom; taj stih nije se još bio uspeo do dostojanstva umjetnog stiha, niti se smio još pojaviti u onom isključivom gospodovanju dvanaesterca [1]).

Lučić je dakle najprvi od našijeh starijeh lirika, koji je uveo u umjetnu pjesmu ovaj narodni stih, i ukitio ga tako skladno u slikovane kitice, da im se i danas možemo diviti.

Mislio bi čovjek da u ono doba općenitog nasljedovanja talijanskijeh lirika, naš će pjesnik, koji je mnogo držao do talijanskijeh uzora, biti valja da, uzeo ovu kiticu od talianskijeh pjesnika. Ali nije. Istraživajući pomnjivo sve lirike, od prvog vijeka talijanske književnosti pa sve do konca XVI vijeka nije naći traga ovakoj strofi.

Sudeći po kretanju kitice i cijele pjesme, i po onom pripjevu, imala bi se staviti ova lirka u razred tako zvanijeh *„Canzonette"*, koje su 15 vijeka bile zavladale u Italiji; ali ma koliko proučavali ovu vrst pjesništva, nijesmo uspjeli da nagjemo megju tisućama i tisućama talijanskijeh pjesmica nikoju, ni po obliku ni po sadržaju, nalik na ovu našeg pjesnika [2])

Kako se ova pjesma odvaja po obliku od onijeh tadašnjih dalmatinskijeh i dubrovačkijek pjesnika, odvaja se takogjer i po sadržaju, po načinu opisivanja ženske ljepote; a ne odvaja se u ovome samo od našijeh pjesnika, već i od Petrarke i Petrarkista.

Po Petrarkinim sonetima mi ne bismo nigda znali kakva bijaše njegova Laura. Kako rijetkom tančinòm i pronicavošću opaža De Sanctis u svojoj radnji o Petrarki Laura je primjer njeki potpune savršenosti, koji sa razmatranja tjelesne ljepote, uzvisuje dušu na razmišljanje nebeskijeh krasota, ona je ljestva na kojoj se čovjek vine da dopre do neba. Za to je i slika ženske krasote nješto neizvjesna: čovjek ne može da stvori sebi pravi pojam te žene. Ima — piše De Sanctis — u tjelesnoj krasoti nješto što je vidljivo, ali se neda doseći; jest u tijelu a prikazuje se kao da je nad tijelom; nješto neograničeno, neizvjesno, neopredijeljeno, kao da plovi u vazduhu, i što nam pruža kao njeki daleki pojam duše. Taj prizor djeluje na maštu, na način, da tijelo riješeno zemaljskog oblika dobiva njeki uzvisitiji nadčovječiji oblik. To nješto nadčovječna u ljudskoj krasoti, jest blaga svjetlost očiju, milina i slatkost u pogledu u smjehu, u govoru, žar uzdaha, lepršanje kose, ponos ili laganost u hodu, izraz lica, kretanje tijela i ostalo. To je prama istinskim tjelesnim krasotama, ono što zvuk muzikalni prama ljudskom govoru. Petrarka i petrarkiste, u opće, tražiše više da opisuju pjesničku idealnu ljepotu svojih ljubovnica, nego pravu žensku krasotu. Što znademo mi od Petrarkine Laure? Da je angjeosko stvorenje, rogjeno na nebesima, da ima zlatne kose, i njeku blagu svjetlost u očima, i glas koji prodira u dušu: to je sve. Što nam je poznato o liku ljubavnica petrarkišta? od prilike ono isto, što i o Lauri? Što nam kažu Menčetić i Držić o svojim gospojama? I u njih vlada ona ista neizvjesnost, koju opažamo kod talijanskijeh tadašnjijeh pjesnika. Kad šta pročitali ono šeststo pjesmica, Menčetićevog kancionera, u kojima se najviše pjeva o ljepoti drage, vi doznajete jedino da joj je ures *izbrani, gizdavi, slavni, angjeoski, pun ljuvene kreposti;* da je lijepa ***kao sunce, uzrasla kao cvijet, da visinom predobiva sve vile,*** da ***nalići Diani;*** da joj je na glavi ***vijenac zlatni, kosa zlatna, dva zlatna prama,*** da kose joj ***zlatom gore,*** da imaju ***priliku od ognja,*** da ie obraza ***lijepa, bijela, rumena, gizdava, biserna, puna rajske ljepote,*** iz njega ***sunce sja;*** jabučice joj ***plamenom gore, sjaju sunascem, gore ljepotom; bijela su, rumena, grimizna, biserna, goruśta, angjeoska,*** oba oka su joj ***dva svijetla prozora, svjetlija od zore istočne;*** ona gleda ***slatko, ljuvno, pitomo, gizdavo;*** usta ***rumena cvatu koraljem, grlo joj je od snijega, visok vrat, prebijele ruke;*** ovo je sve što moremo doznati o ljepoticam, koje su zamamljivale Menčetića i Držića.

Nigdje nećete naići na koju tačniju i re[illegible]iju sliku ženske krasote, svugda vlada ona ista neizvjesnost, ona ista težnja da tjelesnu krasotu, ne dotaknuv se potankosti, uzvisuje i njekako idealizuje do stepena nadčovječne ljepote.

Gledajmo sada kako Lučić opisuje svoju „gospoju:"

Jur nijedna na svit' vila
Lipotom se već neslavi
Jer je hvale sve skupila
Vila, ka mi srce travi.
Ni će biti, nit je bila
Njoj takmena ka se pravi:
Lipotom se već neslavi
Jur nijedna na svit' vila.

Vrhu njeje vedra čela
Vridna ti se kruna vidi
Od kosice, ku je splela,
Kojom zlatu nezavidi,
Svakomu je radost vela,
Kad ju dobro razavidi.
Vridna ti se kruna vidi
Vrhu njeje vedra čela.

Obrve su tanke i crne
Nad crnima nad očima;
Crne oči kada svrne,
Čovik tugu prem da ima,
Tuga mu se sva odvrne
Za veselje, koje prima.
Nad crnima nad očima
Obrve su tanke i crne.

Kako polje premaliti
Lišca joj se ružom diče,
Ruža nigdar pri na sviti
Toli lipa neizniče.
Mladost će se pomamiti,
Kojano se za njom stiče.
Lišca joj se ružom diče
Kako polje premaliti.

Pri rumenih njeje usti'
Ostao bi koralj zada:
Zubići su drobni, gusti.
Kako biser, ki se sklada,
Sladku riču kad izusti,
Bi reć mana s neba pada.
Ostao bi koralj zada
Pri rumenih njenje usti'.

Blažen, tko joj bude grlit
Grlo i vrat bil i gladak;
Srića ga će prem zagrlit.
Živiti će život sladak;
Žarko sunce neće hrlit,
Da mu pojde na zapadak.
Grlo i vrat bil i gladak
Blažen, tko joj bude grlit.

[1]) Vidi i učenu radnju V. Bogišića: „O svezi megju bugaršticam i umjetnim pjesništvom u primorju" u predgovoru kojizi „Narodne Pjesme" Biograd 1878.

[2]) Čuveni *L'Ancona* profesur u Pisi, komu sam se bio obratio za svjet u ovom pitanju, ovako mi je pisao: „A me parrebbe che l'originale avesse a ricercarsi, più che presso gli antichi, presso gli autori di Canzonette della metà e della fine del secolo XV." — A mjesec kašnje: „Persuaso che qui si tratti non di una poesia lirica delle solite, ma di una vera e propria Canzonetta, ho cercato da per me e fatto cercare al mio amico prof. Severino Ferrari, che è pratico più che altri in tal genere di componimenti. E anch'egli mi scrisse di non saperne rintracciare l'originale. Trattandosi di un componimento che ha una nota così caratteristica, com'è quella specie di ritornello arrove sciato ad ogni strofa, bisogna dire che si tratti di cosa non ancora venuta alla luce, e nascosta chi sa in qual manoscritto."

Digitized by Google

Lipo ti joj ustrepeću
Prsi bilje sniga i mlika,
Tere oči na na nje meću,
Ki žalosti išću lika,
Jer nemogu slatkost veću
Umisliti do vik vika.
Prsi bilje sniga i mlika
Lipo ti joj ustrepeću.

Prsti joj su tanci, bili,
Obli, duzi, ravni, prosti,
Gdi bi zelen venčac vili
Ali krunu od vridnosti,
Koga nebi prehinili,
Od lefantje da su kosti?
Prsti joj su ravni, prosti,
Obli, duzi, tanci, bili.

Od svih gospoj, ke su godi,
Gospošćina njoj se prosi;
Meu njimi jer kad hodi,
Toli lipo kip uznosi.
Bi reć tančac da izvodi,
Tim se ona neponosi.
Gospošćina njoj se prosi
Od svih gospoj, ke su godi.

Grihota bi, da se stara
Ova lipost uzorita,
Bože, ki si svim od zgara,
Čin', da bude stanovita,
Nedaj, vrime da ju shara
Do skončanja sega svita.
Ova lipost uzorita
Grihota bi da se stara.

U koga se je dakle ugledao Lučić opisujući po tanko na ovaj način svoju miljenicu? Ja mislim, u narodnu pjesmu. Narod ne ide za tim da idealizuje žensku priliku, on je opisuje na način, koji se odmah shvaća, slikama i prispodobama, koje, i ako krupnim crtama, a ono ipak jasno i čisto pružaju pojam o dotičnoj osobi.

Slušajmo kako slavi ljepotu svoje miljenice narodni pjesnik po našem primorju. Pjesma, koju navagjam po svoj je prilici spjevana u staro doba od kakvog spljetskog varošanina, i nalazi se u Karamanovoj zbirci: [1])

A sad ću te počet
Od glave slaviti,
Povr' j glave tvoje
Venac postaviti.

Angjele nebeski
Visokoga vrata,
Na tebi je kruna
Od suvoga zlata.

Tvoje jesu vlasi
Sve u jedan pramen;
Na glavi ti stoju
Kako dragi kamen.

. . . .

U tebe je čelo
Povijeno s vlasmi,
Kakono mlad misec
Liti pod oblaci.

U tebe s' obrve,
Ispod nji dva oka,
Kakono dvi zvizde
Sunca od istoka!

U tebe je nosac
Srid lišca usadjen,
Liljanon i ružom
Prilipo ogradjen.

A ta tvoja usta
Kada progovore,
Regbi da se vrata
Od raja otvore.

A ti tvoji zubi
Drobni tere gusti,
Lipo ti pristoju
U rumeni usti.

. . . .

U tebe su prsi
Širokoga poja,
Na njim dvi jabuke
Rajskoga pokoja.

A te tvoje noge
Kada potrepeću,
Regbi, dušo, vilo,
Da biser izmeću!

Neću sad da kažem da se je ova pjesma baš ovako pjevala još šesnaestog vijeka, za doba Lučića; ali uz male promjene, koje su se zbile tijekom vijekova, prelazeći od usta na usta, moglo bi se ustvrditi, da u glavnim crtama nalikuje pjesmi, što se početkom šesnaestog vijeka pjevala po našim primorskim gradovima. I kad se ne bi po njekim izrazima i mislima koje sjećaju na stare običaje moglo odmah suditi da je ova pjesma od davnine, kao i veći dio od onijeh u „Marjanskoj Vili“; već je dokazano da su sve narodne lirske pjesme, koje se u nas pjevaju, blago, što smo baštinili najmanje od nazad pet vijekova; te je prelazeći od oca na sina došlo do nas. Da kako da je od starijeh pjesama što god otpalo, a mlagja su joj pokoljenja što nadodala: nijedna od starijeh narodnijeh pjesama nije sačuvala svoj prvi oblik, ali je i naš narod osobito duž primorja malo šta nova, ovo posljednjih vijekova, izumio. Pjesnički je dar u njega malaksao: tako da, i kad hoće da što nova stvara, a ono jedino staru gragju premeće i raznoliko sastavlja. Mi možemo dakle s njekom pouzdanošću ustvrditi da se je pjesma, nalik ovoj navedenoj, pjevala šesnaestog vijeka po našim primorskim mjestima, i da je od nje Lučić uzeo *motiv* za svoju liriku. Tomu se nećemo ni malo čuditi, kad promislimo da i u pitomoj susjednoj Italiji, u ono doba, mnogo je što šta umjetni pjesnik uzajmio od narodnoga.

Ako dobro pazimo, uvidjećemo kako Lučićeva pjesma i narodna idu sve skoro jednakim redom; njeki su im izrazi zajednički, a mnogi jedan drugomu nalikuju. Pa i u obliku ova pjesma odava njeki narodni dah; te misli teku naravno, prosto, bez primješe vanrednijeh retoričnijeh slika.

Da se o tom bolje uvjerimo, dosta nam se je osvrnuti na drugu sličnu Lučićevu pjesmu, u kojoj takogjer opisuje krasote svoje gospoje; ali pod očitim uticajem Petrarkine pjesme. Čitajmo pjesmu 10. „Tko čista izmota iz zlata preden zlat“ koja je očito spjevana po Petrarkinom sonetu 184. *Onde tolse Amor l' oro, e di qual vena.* Ugledao se je Lučić u onaj sonet, i ako ga nije sasvim nasljedovao, ni preveo; ali primjer što je pred očima imao, toliko je utjecao ne cijelu mu pjesmu, da je sva kao ukočena i naduta. —

Petrarka pjeva:

Onde tolse Amor l' oro e di qual vena,
Per far due trecce bionde? e 'n quali spine
Colse le rose, e 'n qual pioggia le brine
Tenere e fresche, e diè lor polso e lena?
Onde le perle in ch' ei frange ed affrena
Dolci parole oneste e pellegrine?
Onde tante bellezze e sì divine
Di quella fronte più che 'l ciel serena?
Da quali angeli mosse e di qual spera
Quel celeste cantar che mi disface
Si che m' avanza omai da disfar poco?
Di qual Sol nacque l' alma luce altera
Di que' begli occhi ond' io ò guerra e pace,
Che mi cuocono 'l cor in ghiaccio e 'n foco?

A naš pjesnik:

Tko čista izmota iz zlata preden zlat,
ter ovoj omota gospoji bili vrat,
i glavu pokrili? tko li joj da čelo
već nego dan bili vedro i veselo?
i crne obrvi uzvite načinom
miseca u prvi dan, ki je za minom?
i crno iz bila oko meda slaje,
kim dušu iz tila vadi pozirajэ?

Pjesnik se sad odalečuje od modela, slaveći u osam stihova vrijednost kose, čela, obrva i očiju; pa nastavlja po Petrarki:

Da li tko ružicu sabra i žilj bili,
ter prosu po lišcu gizdavoj toj vili?
tko perle od valja u pored izniza
i zgor od kuralje usta joj proriza?

[1]) „Marjanska Vila“ — ili sbirka narodnih pjesama sakupljenih u Spljetu po D. S. Karamanu. U Spljetu 1885.

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ... LIBRARY

tko grlo iz bila mramora i ruke
i prsi izdila z dvi drage jabuke?
tko li joj u smihu, tko li u hojenju,
tko milost u tihu poda govorenju?

I opet se pjesnik povraća na govor, na lice, na grlo, na ruke svoje vile, i opisuje čudesa koja š njima pravi; te svršava sa slavospjevom njezinih prsiju, i s molitvom: daj Ljubavi da se nagledam „nje dik".

Ko ne uvigja veliku razliku izmegju ove dvije Lučićeve pjesme, kojima je ipak jednaki predmet? U prvoj, misli i slike teku naravno bez vitoperenih figura, ni procijegjenijeh razlaganja; sve je prosto, sve domaće, sve narodno. Dok u ovoj, ma koliko se pjesnik udalio od svog uzora, ipak cijela pjesma nosi na sebi grijeh začetni.

I u nas narod kaže da su djevojčine oči dva draga kamena, obrve morske pijavice, trepavice krila lastavice, rusa kosa kita ibrišima, usta kutija šećera, zubi dva niza bisera, ruke krila labudova, bijele dojke dva siva goluba; ali ne pita ko njoj je dobavio drago kamenje, biserje, svilu, i šećer, ni gdje su ulovljene pijavice, ni okle su joj doletjele lastavice, golubi i labudovi. Metafora — kako opaža De Sanctis u pomenutoj svojoj radnji — ističe i osvijetljuje stvari pomoću nalikovanja i odnošaja; ali kad se uzimlje ono što je metafora u pravom smislu riječi, te se nespretno uporavlja, kao da je prispodoba jedna te ista stvar s onim čim se prispodablja, tad postane manom. I tom manom griješi Lučić više od samoga Petrarke; jer ide dalje istim putem, te pita: ko je izdjelao od bijeloga mramora ruke, i od dvije jabuke prsi; ko je prorezao usta od koralja: i tako dalje.

(nastaviće se) P. Kasandrić.

BALADA.

Tiha kiša povrh groba
Čarne ruže rosi,
Rajske suze u grobište
Crna zemlja nosi.

A u grobu mladi kostur
Nemilo se kreće,
Mir mu mute rajske suze,
Štono rose cvieće:

— Tvoja ljubav, prva meta
Tvojih ideala,
Tvom je krasnom, milom bratu
Mlado srce dala! —

Tiha kiša.... mladi kostur
Iz groba se vije,
U noć leti, njeg' da guši,
Njoj da srce pije!

R. Katalinić-Jeretov.

Pjesnikova ljubav.

CATULLO

piše M. V. Ivanov.

Kao god Tibullo i Propercije, tako se i Catullo podade jedino zabavam, muzama i pjesmi, zabacivši svaku ozbiljnu pomisao, da bi se podao ozbiljnoj nauci u javnom životu. Rogjen u Veroni, a iškolan u Grčkoj, dogje u Rim, odma nekako posli Katilinove urote.

Razvratnost i raskalašenost rimska bijaše u to doba, na vrhuncu svoga sjaja, pa se nije ni čuditi da je i Catulla, mladića snažnih nada, pjesnika bogate fantazije, željna naslade i ljubavi, duh vremena poveo za sobom, bacivši ga u onaj bezdan neizbrojnih veselja, sa kojih bijaše prebogat u to doba vječni grad. I njegova mlada duša nalazaše oduška u vječitim bakanalijama, u divljim orgijama; on davaše izraza vrućim željama mladoga srca u raskošnim poljupcima rimskih etera, koje su poput moćnih olimpijskih bogova, u to doba, držale u svojim rukama taj vječni grad.

Jednoga dana, idući kroz Appijsku ulicu, susrete neku mladu i krasnu žensku glavu, i kako je god Propercije ostao zatravljen, ugledavši prvim putem svoju Cinciju, tako i Catullo ostade tim prvim pogledom do ušiju zaljubljen; srce je njegovo žestokim udarcima počelo kucat, a neko ga neodolivo, nepoznato čustvo, silovito vuklo, k tom božanskom čedu, k toj bajnoj kćeri Ljepote i Ljubavi. Ženska mu ta bijaše nepoznata a on neimadiaše mira, dok nedozna da je to Clodija, kći Metella Calera, mlada žena, udana od malo vremena.

Silna se rasplamsala ljubav, po čilim žilama mladoga pjesnika, a Clodija, ta jedina nada njegove vatrene duše, bijaše nedospitni niz neizbrojnih uzdisaja, koji su želili ljubav njezine duše. Catullo, obožavatelj pjesnikinje Saffo, da uzveliča svoju diku u njegovim pjesmama, nadjenu joj ime Lesbija, poput Propercija, koji je svojoj Ostiji, dao ime Cincija. Od tada, svaki korak njegova bića, svaki kret, svaki rad bijaše samo pusta želja za Lesbijinom ljubavlju. Zaboravio bijaše pjesnik, od toga časa, na igre i zabave i na raskošne zagrljaje rimskih venera; a iz srca mu se izvijaše samo tužni uzdisaj koji živo odavaše njegovu vruću ljubav.

I počeše Lesbijine oči, da se kradu za vatrenim pogledima mladoga pjesnika, i ona poče da vraća ljubav za ljubav. A tko sretniji od Catulla. Ta to je davna i jedina njegova želja bila, nju gledati i znati, da ga i ona nemrzi I počeše vedriji danci na obzorju njegove sreće. Ali on bijaše plah, a vruća se ljubav ne zadovoljava samim pogledima, jer je i u ljubavi ona istinita kô i u svakoj drugoj stvari, da što čoviek više postiže, to više želi. A Lesbija nije mu se podala, ne radi straha od muža, već jer neimaše prigode, da se snjime sastane: pa tko zna, koliko bi to dugo trajalo, da se nije našao neki Catullov prijatelj, koji stvar tako uredi, da se želje mladih zaljubljenika u brzo obistiniše. I Lesbija, ta mlada i puna goruće ljubavi žena, zaljubi se u Catulla.

A sreća se odvele smiešila mladomu pjesniku. Davne želje i uzdasi njegova srca, sada se ostvaralu u vrućim poljupcima ljubljene žene; i on bi sretan, kô bogovi besmrtnici, u naručju Lesbije, kušao one sladokusne bire i slasti, što no se kriju jedino u mirisavom krilu djevojačkih grudi. Genij se njegov silan uzdizao,

Digitized by Google

poput feniks ptice, on je sanjao pjesme i slavu i ljubav. Ta tko je bio sretniji od njega? Povrh njegove plamenite ljubavi, prosipao bi se čarni pogled, koji mu govoraše, da ga Lesbija vruće ljubi i želi!

I oni se ljubljahu svim žarom njihovih mladih srdašca. Lesbija bijaše slobodna u svojemu djelovanju, jer ju muž, slabašan čovjek, u tomu nije ništa smetao; biedan čovjek, bijaše se ravnodušno podao svomu udesu, pa se tješio tim, što je znao, da i druzi padaju pod isti udes, — nije se tomu ni čudio, pošto je tada Rimom vladala velika raskalašenost, pa rad djela, kojih bi se mi danas užasno sgražali, oni su na nje ravnodušno gledali. I Lesbija sliedila slobodno svojega ljubimca, po kitnim zaselcim na Benaku, gdje no su pod gustim hladovima, na mirisavoj travi, kušali idilsku sreću, tražeći u tihanom miru poljskih cvietova, novih sladosti njihovoj ljubavi.

Ali je sreća nepostojana, kao što je mnijenjiva i ginuća svaka stvar ovoga svijeta. Iza vrućih poljubaca, iza tihanih šapata, milih ljubovnih riječi, iza čvrstih zagrljaja, kadno bi srce uz srce kucalo, a duša uz dušu biljisala tajni ljubavni pjev, nadogje doba malaksanja, dodje doba ljubomora, dvojbe i riječi. I sumnja o značaju njegove ljubovnice, tako mu obuze dušu, da je izgubio u brzo svaku predjašnju sreću i mir, a misli mu nedadoše da mirno prospava noći Duboke ga misli grizle u duši, i njegovo je srce počelo da plače, jer je predvidjao da će naskoro nadoći odlučan čas u njegovu životu, odlučan čas po njegovu ljubav.

I nije se prevario.

I nadogje taj nesretni dan, kadno se njegove sumnie obistiniše; i u veličanstvenom zaselku Sirmijon, gdje bijaše Catullo pozvao prijatelje i ljubeznice, na raskošnu rimsku večeru, bijaše upravo tu, što je on upoznao njezino slabo srce On je upoznao njezino varanje i himbenost, al ju je isto i nadalje ljubio, jer nije mogao da tako naglo izbriše iz svoga srca divnu Lesbijinu sliku. Ali je Lesbija, padala sve niže i niže, dok najposli ne uvrijedi ponos i poštenje Catullovo svojim besramnim ponašanjem, i on oćutivši u sebi pravo poštenje, koje mora da nadvlada ma bilo što drugo, on ju od sebe prezirno oturi.

I oni se rastadoše.

Ali je taj rastanak užasne boli zadavao mladomu pjesniku, koji je sada, sto puta grdnije muke kušao u tužnoj mu samoći, spominjući se vedrih dana njegove prošle sreće, sjećajući se onih velikih njezinih očiju, koje bi ga svojom milotom do sunca uzdizale. A sada, i ako je mrzio na tu ženu, ipak nije znao da utrne one napastnice slike njegove prošlosti, koje su užasnom boli parale njegovu mladu dušu. *Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris. Nescio; sed fieri sentis et excrucior.*

Ali pjesnik nije mogao na dulje da živi u takovim patnjama, duša je njegova uvjek gorila onom istom vrućom ljubavlju, kojom se je prvim putem k njoj ukazao, i oni se opet približiše Ali ovog puta, Catullo nije našao svoju staru sreću u krilu ljubljene Lesbije. A Lesbija opet u brzo se pokaja radi toga, što se je opet s njim pomirila; pa dosadivši joj do skrajnosti, poče se davati besramnom živovanju, padajuć na najnižje stepene ljudskoga ponosa. Ali je Catullova ljubav silna i velika bila, jer uza sve muke, kušnje, naprezanja i patnje, koje je on podnosio i trpio nebili izbio iz srca divnu sliku njegove ljubljene žene, ipak ga je uviek ljubav nadvladala, i on bi je uviek istim žarom ljubio. Sve je biedan pjesnik kušao, nebili zaboravio ljubav za tu, sad podlu i besramnu ženu; ali bijaše sve uzalud, vruća se njegova ljubav rasplamsala, pa kako je god sve više opadalo Lesbijino poštenje i čast, tako je svakim časom sve to veća, sve to ludja bivala njegova ljubav, tako da je s dana na dan počeo vidljivo opadati, dok ga najposli velika ljubav nesruši u hladan grob, u napunu njegove mladosti, tekar u trideset četvrtoj godini života.

Talina pravda.

I.

(Nastavak, vidi Br. 1)

Otišao Tale, a za njim mnogi.

— Ali, zbilja, za što ga zovu Tale? Da nije po narodnoj pjesmi o Budalini Talu? — upita onaj iz Zadra.

— Ne, čovječe — reče kapetan Ivo — U Bokama zovu oca „tale“, kako mi „ćaće“, pa on, kad je amo došao, govorio „tale“, „tale“ — i tako mu ostalo to ime.

— Vidiš ti vraga — reče Vicko — a ja sam, da se on grize, htio tovaru nadjenut' ime „tale“!

— Kako bi bilo lijepo da si stao dekat' za njim put Zamošća: „dè, tale!“ — reče mu Joso.

— Bog je dao da sad znam!

— A, recite mi, za što ste vi tako na Talu naraziti? — upita Vicka onaj iz Zadra.

— Nisam, narazit', ali onako ne mogu ga za ono, što se drži dva prsta viši nego je.

Još otkad smo bili na *Slavi* zajedno, ne gledamo se dobrim okom. — On je bio za *božmana*, a ja za *meštra*. Činilo mu se je da je uhitio Boga za bradu — Zapovijedaj uvijek ko s bata. Kad bi vidio da nemam veće rabote: — meštre, valja promijenit' one zlage; ona rakla, one *pasteke*; valja oplanjat' ovo, zakalafatat' ono — meštre ovamo, meštre onamo: — nikad mira! — Mornari po moru ćurline bàbi, pleti trnjelu ili češlji stupu — a ja po vas božji dan radi kao živina, a posla se ne vidi. — Pa neka da mi se nije bilo dizat' obnoć i kad nijesam bio od straže! — Bi li vidio oblačić, zovi gori. Drugi bi brodovi imali još i gornja jedra, a on da hitamo *trcarole*.

— To je bio strašiv! — reče gospar Miho.

— I kako! Bi li se kadgogj uspeo na jarbuo — uvijek je čuvao *trocu*. I to ne bi vam on *pod vjetar*, kad bi brod jako vàljao, da ste mu davali Boga od zlata.

Pogji siromah u *fugun* da skuham malo kadulje ili popunca, što mu drago, to toliko da stoplim crijeva i dušu sretem, eto ti njega sa svojim *ibrikom* — Valjalo bi mu učinit' mjesta, nek se gospar sluzi prvi. Ako li ne, napeo bi ovoliki nos i stao mrkećat' na maloga i na kuhara za što puštaju da svak loži kad ga volja.

Pa neka to, nego bi puštao da me mladići uzimlju u sprdnju. Ja sam onda jošte zanosio po korčulansku, pa nijesam mogao živjet' od njihova ruganja. Svi proti meni, a ja sam. Tuži se njemu, on ih još parči. Valjalo mi je na krmu u kapetana. Ovaj im zabrani, a oni onda gore, kad njega ne bi bilo. Pogji na objed — oni, s kojima sam jeo: — Meštre, *zavoarni, po isupoàrsta, te rukoave*; — kad bi pošli obahodit' da se što nije gdje izjelo,

Digitized by Google

klekni u *kofu*, gdje god se nagji, pa onda jedan s jednog jarbula: *Hoćemo li proslođvit'* — a drugi s drugog: — *Gremò ća! proslođvimo u imè Boga!* a onda oba u vas glas kako u nas braća: *Proslođvimo svi pastirà, svetog Ivaana od Trongirà — Kirjè lejson, Kristè lejson — sođlva nos.* — Ili: *Od Lumbjoàrde, do Voarnikà sveti, Bjoàrtul nođša dika*.... On bi se tad smijao ispod brka, i još im nacinjavao, a ja bih im se bio volio krvi napit', nego pečenoga vina.

Jedan put o malo nijesam nekomu Pavušini iz Vrućice razbio glavu. Kalafatam ja nešto na *kasaru*, a on stao: *meštre Moàte kalaàfoate, zakoiko ste kako znoate*.... a ja za njim pustimice, iza svih ramenica batom — i da ne učini ovako glavom, ne bi više bio rekao ni Jezus. — U to, eto ti Tale: tužio me kapetanu, i, kad smo došli u Curigrad, on sa mnom na kraj. A neka da mi nije ocrnio *matrikulu*. U Mizeriie mi je valjalo ostavit' što sam bio krvavo steko? — Pitao bih ga svako večer: je si li me ukreao, Frano? — Jesam na Galatu, odgovorio bi mi on. I tako 3 mjeseca lâtio kučke po Galati. — Nije me okrpilo 10 *barbina*; pa kako ćete da mu to zaboravim?

A i od kad sam došao na Peljesac ne mogu se na nj hvalit'. Pogji pod svijeću, njega crni donesi, pa bucaj na bukve i plaši mi ribu. Hoćeš poć' na hobotnice? Da! on ti sve obagji prije zore. Nagješ gruja u kakvoj batali, pa ga ostaviš nek se goji za drugi put? Naći ćeš ga, kako ne! — on ti ga izmata, olova izio. — Hoćeš li bacit' popunice? — Ne boj se; on je zapasao sve poste od trigalja; ti ih baciš, kô u lokanj. Imaš li naći težake? — On ti ih je svih prezumirio. Reče ko pred njim, zvaću Vicka, da mi načini to ili ovo — On će odmah: bolje da zoveš Kandilicu.

— Dokle je bio u onoj kući, za koju se sad pravda; pitali ga jedne poklade da je dade za igranje. Nećkao se, jer da je pod star. — Mladići se pokesali da će mu ga promijenit'. Dobro; platili oni njemu, da bi mogao popodit' Lazarevića dvore. Zove on mene — nešto će brzo crknut', pomislim ja — rabotaj na vrat i na nos; zbij pod u dva dni — a on meni fiorin. — Bacio sam mu ga u gubicu. Ma nećete! I meni je drago štedit', nego vidio sam pîkâ, ali što je on, nema ga pod kapom nebeskom.

A učini li mu ko što, uvijek tara na Tešića. Tako lani. Spravljali se toliki odovle u Žrnovo na malu Gospu. Idem i ja, rečem ženi, i pošao s Finjokovom lagjom. Donio antikrst i njega u ono njegove ćopulice. Kad smo se vraćali, mladost, kako vam mladost: „Izvucimo Tali ćopulicu na kraj". Ne, pasje noge, govorim ja, kako će jadan čovjek doma — a opet ćete mu je nagrdit' izvlačeći je bez poluga. — Zaludu tratio dah; što bi rekô *iš*, ona bila na kraju. Ja se prekrsti i otidi sa svojom družinom, a oni ostali. Eto ti njega s Mandom. Da ste ga vi čuli! Ne mogao porinut' sam — oni se pakli sakrili i drži gaće od smijeha — Manda lamala rukama i klela da bi kamen puko: „Kako da je naša muka ukradena, malo dobri! ne vidjela ih kuća! ovako ih groznica tresla, kako se ja tresem! Jezus, pale su mi i ruke i noge! Ah, ko je da je, ne dao mu Bog dobra; zemlja mu kosti izmećala! hobotnice mu u glavi gnijezdo vile!" — Oni se gjavoli onda ukažu, kako da su stoprva iz Žrnova, pa ga stali žalit': „Kako se ne srame! siromahu razbit' *pasaru*: sad će mu bit' kao rešeto! — „Umiri se, Mande, mi ćemo vam je pomoć srinut'" — i uprli, a tvoja ćopulica u more. Traži Tale pariće, nigdje ih naći. — Bili su mu ih skrili u svoj *kaić*. Kako ću sad jadan ti sam! — reče Tale. — Ne boj se, čovječe, oni će gjavoli: Hajde ti s Mandom u naš *kaić* pa vozi i vuci nas po krmi, a mi ćemo ti ostat' u pasari i crpaćemo iz nje more, da ti ne potone. — Ala te, djeco, Bog vam dao, — reče Manda Smrklo se, a oni iz Banje.

Kad su otvorili rât Sv. Ivana, što će ti oni hindrići, svurgali sidro, a on nek jadan nadire. U neko će ti doba Manda Tali: Jesu li ono još Sestrice, oli je svjećar u Pernoj? Što je ovo da ne možemo naprijed!

— I ja nešto gledam, odgovori Tale, čini mi se vlaško godište, od kad smo se odijelili od kraja; Biće nam voda protivna — vozimo bolje! I vozi, vozi, vozi — ponoća, a oni u vlaku više mrtvi, nego živi. Tali udrio prît u ruke. Mandi se napeli krvavi mozolji. — Oni se vragovi iskrcali, pa, hihi hi, hihi hi — put doma. Kad se muž i žena stavili kakvu su im opravili, za njima: a taki, a ovaki, koga ste uzeli za rugo? rugajte se doma, imate komu. — Svega! da ne bi ni vrag u kaši poliza'. Ali, biste li vjerovali? njemu niko iz glave, da je to moje maslo — a što bi mi sad bilo rijet' da jest, ma nije, mogao bih vam se zaklet' svijem na svijetu. — Tako mu nieko od vraštva pobrao gardune u vrtlu — on posumnjao na me; pustili mu klokun, pa mu se ćopulica nalila mora. — da sam ja. Što je vele, vele! Čovjeku dogori do nokata!

A kad bih vam ja sve ispripovjedio!

— Pripovijedaj, Vicko — rekoše mnogi.

— Drugi put; sad ne mogu — idem i ja leć' da samo malo trenem, jer mi valja rano na *Vilu* po sina.

— Što ti to dohodi Baldo? — zapita gospar Ivo.

— Danas sam primio *telegraf* iz Spljeta.

— A kako je prošao na ispitima? — reče gospar Miho.

— Dobro, dobro — ako ne vara.

— Gdje ćeš, čovječe, da te prevari! — opazi Joso.

— Ne znam ja ništa, — danas nije više ni u djeci vjere — Vicko će.

— A hoćeš li ga sad ženit'? — upita gospar Miho.

— Ja da ga ženim? Neka se ženi sam. Ja mu se u to ne prtim. Kad sam se ja ženio, nijesam za to nikoga pitao. Što izbere, biće njegovo. Žao bi mi samo bilo da se utopi, ako se namjeri na vraga — jer nema vraga na svijetu; vrag je zla žena. A, ko se u zlo uprti, teško mu ga do smrti.

— Govorili su, da mu je, kad je bio doma, oko bježalo na Teru Talinu. Je li istina? — upita gospar Ivo.

— A koliko ih u nas jednom mladiću ne broje? — Ima više djevojaka, nego maloga boba: deset na jednoga! — Je li mladić od ožembe došao s mora, odmah ti mu je nagju; pa, dosta da kojoj reče: dobro jutro! — kundurice će: zaručio se je. I jedna drugoj, pod ispovijest, ćuću ću, ćuću ću — od usta do usta — zna vas Peljesac ono, što ne zna ni on.

— To je istina; nigdje ovoga nema što u nas. Tako se kojoj jadnoj djevojci zgriju uši, pa poslije ostane na osêci — reče gospar Miho

— Kako ne, gosparu Miho, Bog vam da'!

— Nego, da se vratimo, Tera nije rgjavo čeljade. Milokrvna, kućnica, umije lijepe ruke, nije ni gola kost — a nikad se nije čulo da je komu rekla ni: tamo se! — reče gospar Ivo.

— Ne, ne: kad bih ja što proti njoj rekao, Bog bi me pedepsao. Što joj se ja kadgod zaragatam s ocem,

Digitized by Google

to su drugi posli — ali, mala je skladna; uvijek mi se lijepo javi, valja reći što jest — nemamo nego jednu dušu.

— I meni je ona mala draga. Nije nego pravo mjendelovo cvijeće — muha bi joj na obrazu pukla — reče gospar Miho. —

— Jest, jest — Pusta lijepa kao i mati; nije joj bilo para od Lovišća do Mokala — nastavi kapetan Joso.

— Što je lijepa, to malo mari; ljepota se na kupusu vari, a dobrota po svem svijetu hvali — Vicko će.

— Da, da, ali od pet sinova, valja da ti koji pogje za zeta. U kući se ne mogu svi oženit', gdje bi stali? — a Tera bi Baldu stala dobro — reče kapetan Ivo.

— Eto ga tamo, e; neka čini što hoće! Reče li mi: blagoslovi, ćaće! — hoću, sinko i desnom i lijevom.

Eno u Korčuli tuku ure; jedna, dvije, tri, četiri..... Tako vam onoga bora — ponoća! Dobra vam noć!

— Dobra noć — odgovoriše drugi.

— Paće, moliću Vas, gosparu Miho, ako vam je *Nedpodložni* slobodan, da mi ga zajmete za na *Vilu*. Ono moje čopulice malahno i škakljivo; daj se na stranu — začrplje mora.

— Uzmi ga, uzmi — eno ti ga u vlaci — samo da gdje ne udre, i da se ne ocrni!

— Ne bojte se, gosparu, koliko da ste i Vi.

— A ko će s tobom? — gospar će Ivo.

— Zvao sam maloga Berića.

— Uzmi parića, jer je on nejak; ne bi moga' vladat' veslima.

— Uzeću, gosparu, ali basta mu i velikima; ono je vraga žilavo. Gledao sam ga onomadne s dundom vam Josom kad su hodili put Zamošća. Vozi, nijedna vjera, da bi prevezao i Klemu iz Račišća.

— Jest, jest; ali do Korčule ima voza; još ako bude gornja voda kako danas, ne ćete se nikad uvest' — reče gospar Miho.

— Vozićemo se do Zamošća, a onda ćemo otvorit' jedro; jèda baci kraj.

— Hoće! ako ne zapuše mala Mara — nasmija se kapetan Joso.

— Vidi se koga za kim srce boli — reče Vicko i ode.

Gosparu se Mihu stalo zijevati, a za njim svima ostalima.

— Ovo ti je kako govore: sve me drmi drm drag; sve me drmi da mu dam, a ja ne dam ter ne dam; bolje leći, pa mu dati, neg bježati kud ne znati — reče gospar Miho i digne se — a u čas ostalo prikúće prazno.

(Nastaviće se) **A. Kriletić.**

Dva lovca

(E. Berthet).

Bilo mjeseca prosinca. Sumoran zimnji dan sviéao nad prostranom ravnicom de la Bresse; na istoku se istom ukazivalo bliedilo zore, zemlja još na pola bila zastrta tminam Digla se Saona, pa poplavila livade s jedne i druge strane obale. Vrieme studno i ujedno.

Laka plavčica, koju onamo zovu *nagaret*, (sliči našim trupinam), te jedino služi za lov na vodene ptice, šmigolji uz rieku kò jegulja, da se primakne plitčini. Ta trupina duga, a uska, jedva virila iz vode. Koža ti se ježi, gledajuć tu ljupinu od oraha, gdje promiče plahovitom strujom pomamne rieke, nabrekle uslied kiša. A još te veća groza hvatala, promišljajuć, da ta trupina jedva može podnit jednog, a kad tamo u njoj bila dvojica: samo vesneli se tko, eto ti ih Bože!

Vidi se, da su se obojica našla slobodna, malo mareć za tu pogibelj. Sjedio po krmi postar čovjek, tvrda života, vidit je na njemu, da je svakom birao—držeći krmilo u ruci. Drug mu, mlad čovjek od kakovih triestak godina, čvrst i moždjen, kò što je imao biti starac za mladosti, zamahao se dvama laganim veslacim, a plavčica letila ko striela. Oba zaogrnuta suknenim kaputom, pod širokim klobucim. Lako je u njima bilo upoznati dva lovca na patke, koji se uputili, da gdje zasjednu na doček.

Već prevalili sredinu rieke i ušli u mirnije vode. Starac pripustio drugu, da ravna trupinom, a on stao pomnjivo pregledati oružje.

— Dakle, Jose, reče, sliedeć razgovor prekinut, jutros, kad si se spremao u lov, stavio si se, da ti je nestalo trupine?

— E, odvrati drugi, a znaš, da mi daje u misao! Čuj vraga i posla! Bio sam se baš opremio da podjem na veliki otok, gdje mi kazaše, da ima obilata lova. Snio sve liepo u trupinu, što je za lova, kad mi pade na pamet, da sam nešto kod kuće zaboravio. Podjoh časom da uzmem, kad se ja vratio, nema trupine! Dade mi se pogledat, to opazio, gdje se neko u trupini odmakao, šmigajuć uz rieku. Zovem, javljam mu se, je! Valaj, padne li mi u šake, tvrdu mu vjeru zadajem, da će zapamtit.

— Kako ga nisi mogao raspoznat?

— Po Bogu tri put otac, kako ćeš da pasji zakot upoznam, kad se jedva vidilo prsta pred očima. Čini mi se, da je imao na sebi kaput, kò što ono mi nosimo za kršna vremena. Stavno je ovda okrenuo, pa sam te s toga i zamolio, da me ukrcaš, a znam da sam ti za smetnju....

— To znaš! odvrati Bernard mrmljuć, ja ga se večeras nevraćam, sa mojih šest glava lovine! Po ovakomu vremenu! Tko je to vidio, dva lovca u jednoj trupini! Da mi nisi zet....

— Ništa jà.... Nadjem li moju trupinu, večeras će ti Jakovica donieti dvie glave divljači, što sam ih jučer ubio. Svaka valja tvrda talira, baš su za tvoga brka.

Bernard ga srdito pogleda.

— Nà meni ovliko — omičuć noktom od zuba — za vas tvoj dar. Zar neznaš da pravi lovac, nebije divljač, da je jede, ili prodaje. A ja nikad nemarim za ono, što mojom rukom nisam ubio. Šta misliš, da nemam o čemu da živem, pa bi se mogao i bez ovoga proći. Zar neznaš, da sam postao glavarom u selu, odkad se naši pobuniše i izagnaše plemiće?....

— Striče Bernardo, prosti na mojoj ludoj, nisam te htio uvriditi.

— Eto, kakovi ste vi mladi ljudi; vami je sve do dobiće.... Znaš, Jose, nema ga boljega lovca, kud se čuje, do moga bivšega gospodara, mladog plemića des Vignaus, koji je pobjegao, jer se bojao glavi. Ono ti je bio pravi lovac! Nebi ti on nikad zapalio iznenada u jato ptica: kako ti je on znao dočikat, prikupit ih na hitac.... pusta oka.... znao vladat trupinom kò jedan po jedan! Ja sam ga, znaš, uzdigao. Pa neka je bio bogat, nije mi nikad

Digitized by Google

darovao lovine, jer je on mene dobro poznavao. — Ovdje starac uzdahnu.

— Je po duši, striče, tvoj gospodar bio valjan lovac. Nego nemisli da u Bressi nema boljih od njega. Pa je bio naprasit, jogunast....

— Znam, priuze Bernard, ti si ga poznao, kad je ono sa mnom, po cio božji dan skitao se po lovu, neka ga je majka zaklinjala, da neidje. Sa mnom bi kadgod i ručao po onu našu siromašnu, a šalio se sa Jakovicom, tvojom sadašnjom ženom. Ti si bio nanj zloban, nisi mogao podniti, što on rodjen u bogatstvu i obilnosti, bio je čvrst i snažan kô i ti.

— Što je, da je, odsječe Jose osbiljno, tvoj mladi gospodin, već ga se amo nezavraća, da nam bije patke; a namjerim li se ikad nanj....

— Što bi?

— Zakon dopušta ubijati plemiće i velikaše, gdje ih god sukobiš — nastavi oštrim glasom.

— Čuj me, a ovo ti jutros govorim na štesrce i bez vina i bez rakije — odprto naglasi Bernard —; kad bi se ti samo usudio, da ga se i zlim prstom dotakneš, ovoga mi, kojim se krstim, kad neću u te kô u vrabca.

Jose umukao, a vidio da se stari nešali, i da bi održao rieč.

U to dodjoše na plićavu, gdje je bilo samo nekoliko noga dubine. Tu je voda bila tiha, pa nigdje zgodnijeg mjesta za lov. Bernard se podiže, promjeri okom amo tamo, te premda je još bilo sumračno, nazre na priličnoj dalečini, kô da se nešto miče na vodi uz obalu. To ga odmah razveselilo.

— Jose, pomirimo se, ta svoji smo. I onako se moj mladi gospodar amo više nevraća, pa eto ja te od sad priznajem prvim lovcem u našim stranam, a to ti nemože nitko ni poreći. Ostavimo pekljanije.... Vidiš ono jato pataka? Pusti duše ti, da ubijem koju, pa ćemo onda tražiti tvoju trupinu, a platit će nam ga lopov.... Slegni se, da mi nesmetaš, ja ih sam hoću dočekati.

— Slobodno, striče Bernardo, stao mu sladit Jose, umiren sa starčeva laskanja.

Pusti vesla, pa se skupi na provu, da zapremi što manje mjesta, neka je staromu vlada.

Stari Bernard leže potrbuš. Očima pomnjivo prati, jato. Nogom vlada krmilom, a dvama lopaticam polagašno vozuka, da se ptice neplaše. Htio baš da zakrene na desno, sve po tiho vozkajuć, nek mu se što više nevidjenu primaknuti obali. Tako malo, po malo, pomakao se koju stotinu koračaja. Lovac podvojstručio pomnju, a trupina kô plitka, izgledala daskom, koja pluta po vodi. Bernard bio kô okamenjen, izdrečio oči, u se dušu; već namakao pušku na oko, a da zapali, netom mu bude na dohvat.

Kad od časa na čas ostade zablenut, mumljuć.

— Šta je? upita ga Jose šapćuć.

— Pogledaj! zamrmlja Bernard, upiruć mu prama nešto gotovo nevidljivu, što plavutalo po vodi, nedaleko od obale.

Mladi se lovac nije prevario.

— Ono je trupina, reče živahno, a nevaram li se, vješt je vlada.... tko može bit?

— Bog zna! Ali neće otet mi lovinu, pa da je on uprao glavom u nebo, ja sam amo prvi došao. Sad uprao veslim, da što brže potisne trupinu. Istodobno i onaj onamo, ala ga se tko će prvo. Bernard htio zakrenuti nešto na desnu, da se pusti niz struju i nenadno dopre do lovine, nego mu onaj drugi presječe put.

— Nijedna vjera! mumlje Bernard, škripljuć zubim; — u moj dan, nije mi se ovo dogodilo. Bernard upire svom snagom da preteče drugoga. Ovaj kô da mu se pušta da ga pristigne; nego kad se stari lovac najmanje nada, drugi zakrene, te mu zakloni lovinu. Ta mukla borba, na prostranoj pučini, kroz pršukanje magle, uz nevidljive borce, odavalo je uprav čarobnim.

Ta je igra trajala nekoliko vremena. Napokon onaj drugi, nehtijuć da se više igra sa starim lovcem, primače se jatu, na priličnu dalečinu, pa stade, kô da se sprema potegnut iz puške.

Stari Bernard gotov da iz kože iskoči od ljutine, zaveze što je god mogao, da i on stigne bliže; nego u to začu se oštar zvižd, jato se diže, a onaj drugi ispali, jednim hitcem pobije ih gotovo sve.

— Majčin sine, pošteno li ih pogodi! zavika stari Bernard nekim udivljenjem, koje mu za čas priduši ljutinu. Sad stade brže veslat prama nepoznatoj trupini. Onaj drugi se u to digao, pa stao su nešto proste puščetine, da se poteže u one ptice, koje su bile samo smantane, a lešurale po vodi. Jose se trže, prihvati brže bolje veslo, da i on upre, kako će brže.

— Eno lupeža, post mu se ohladio! Ono je moja trupina, a i moja puška.... Bolje to, striče Bernardo, da ga dostignemo.

— Lopove jedan! izdere se stari Bernard, kad mu se primakoše, skupo ćeš nam ga platit.

Onaj drugi sladko se zasmija, mirno izkupljajuć lovinu, kô da nije njegov posao.

— Smiješ se, je li? reče Bernard, sgrabiv dvocievku.

— O, kume Bernardo, ti si to? odazove se nepoznati glas. Bernardu ispade puška iz ruke, a Jose problijedi: poznadoše mladoga des Vignauds.

— Ta nije mogao nitko bi bit drugi, nego ti! I čudio sam se, tko onako vješto vlada čamčem, a pogadja od oka! odvrati stari lovac. Jose zareža od ljutine, što ni mladi plemić, ni stari Bernard, kô da neopaziše.

(Sliedi) *N. Šimić.*

KOMEDIJA.

Uviek pod njezinim stanom, a ona uviek kraj prozora, pa gleda njega na ulici po liepom vremenu i po kiši. On pjeva ljubavnu laku „ariu“, te se igra sa zlatnim lancem. Ona uzdiše, te mu kaže biserne zube. On je visoki činovnik i plemić (tako sudi sviet), a ona „dobra partija“ (tako vele tetice)....

....Eto njega nekog dana odjevena u crninu, gdje se vraća svojem stanu. I vrabci na krovovima znadu, da ju je izprosio....

....Dan za danom. Vraćaju se iz crkve, rekli su jedno drugome: dà pred oltarom. Ona sada znade, da on ima trideset fiorina mjesečno, da mu je zlatan lanac od „doublé-zlata“, a da mu miševi već davno izjedoše plemićku diplomu. On znade, da ona nema ništa.... a da su joj biserni zubi krivi kô i njegov zlatni lanac.

Komedija je svršena — zastor pada, da sviet ne vidi sreću njihove „medene nedjelje“.

R. Katalinić-Jeretov.

Nikola Šimić odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Janković-a

Digitized by Google

Br. 3. Zadar, Veljače 1892. God. II.

Iskra za cielu Au tro-Ugarsku stoji 3 f na godinu Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštar-ke troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Lučićeve „Pisni Ljuvene“

III.

(Nastavak vidi br 1. 2 i br 1. 2. 3 1891 god.)

Još nam je red osvrnuti se na dvije pjesme, koje takogjer slave ljepotu i vrline Lučićeve „gospoje“. To su pjesmice 11. “Kad naj pri ja tvoje vidih zlate kose“ i 13. „Misal se zabude misleći u sebi“.

Prva pjesma nije drugo nego slobodan prijevod XI soneta Ludovica Ariosto-a. Lučić, koji je, kako smo već vidjeli, svoje ljubavne pjesme spjevao izmegju 1505 i 1515 godine, nije mogao poznati ovoga soneta, van po rukopisima, budući da je prvo izdanje Ariostovih soneta štampano tek godine 1537 u Ferrari, biva šesnaest godina prije smrti našega pjesnika, kad ga za stalno nije bila volja da o ljubavi pjeva. Svakako da je ova pjesma prevedena iz Ariosto-a nema sumnje [1]).

[1]) **Lučić**: Kad najpri ja tvoje vidih zlatne kose
i oči, gospoje, ke srca zanose
i dike još ine tvojega obraza,
gdi narav načine sve lipe ukaza;
ne mogoh nereći i sudit' u sebi,
la je dar največi lipota u tebi.
Nu kada procinih tvoj razum pak i ćud,
tuj misal prominih, gospoje, i taj sud.
I evo ne vim reć, oda dva taj dobra:
ali si lipa već, al umna i dobra?

Ariosto: Quando prima i crin d'oro e la dolcezza
Vidi degli occhi, e le odorate rose
Delle purpuree labbra, e l' altre cose
Che in me creâr di voi tanta vaghezza;
Pensai che maggior fosse la bellezza
Di quanti pregi il ciel, donna, in voi pose,
Ch' ogni altro alla mia vista si nascose,
Troppo a mirar in questa luce avvezza.
Ma poi con sì gran prova il chiaro ingegno
Mi si mostrò, che rimaner in forse
Mi fe', che suo non fosse il primo loco.
Chi sia maggior non so, so ben che poco
Son disuguali, e so che a questo segno
Altro ingegno o bellezza unqua non sorse.

Trinaesta pjesma u Lučićevoj pjesmarici, zadnja u redu onijeh spjevanijeh u pohvalu gospojine ljepote, jest takogjer prijevod, i vjeran i krasan prijevod Petrarkinog soneta 54 „*Io son già stanco di pensar si come*“; samo što pri svrsi hramlje nješto, gdje ne puna dva petrarkina stiha su rastopljena u četiri dvanaesterca Ali jedrine i kratkoće zadnjeg Petrarkinog stiha nije bilo lako oponašati.

U pjesmama što smo dosle ispitali ocrtana je dakle slika Lučićeve ljubovnice. Šare, kojim je pjesnik svoju sliku išarao, uzajmljene su od drugijeh tugjijeh pjesnika s njima su oličene sve ženske slike, koje nalazimo u sredovječnim našim i tugjim kancionerima; ali crte imaju njeki osobiti biljeg, njeki značajni izraz, po kojem se od drugijeh odvajaju, te bi po njima sudili da je živopis snimljen baš iz prave i žive ženske prilike, a ne izveden po običnim estetičnim pravilima onoga vijeka. Dakako, kad naš pjesnik nasljeduje Petrarku il kojeg Petrarkistu, tad mu slika postane nješto maglovita i neizvjesna, a teško da razabereš žensku pojavu pod nakitom tolikijeh hiperbola i drugijeh retoričnijeh šuškarija; ali kad hoće da zapjeva po svoju, izbija mu iz pjesme živa živcata i izrazita ženska prilika.

Glavna razlika izmegju Lučića i dubrovačkijeh pjesnika Menčetića i Držića, te izmegju njega i ostalijeh Petrarkista, u opisivanju ženske ljepote sastoji prije svega u obilatim i tačnim potankostima, koje se u ovima ne nalaze, pa u osobitoj pažnji da istakne njeke značajne crte u slici, a da zapusti njeke općenite i apstraktne izraze koji bijahu tad od mode; te napokon u tomu što ne ističe njeke vrline i kreposti, koje tad pjesnici pripisivahu svakoj otmjenoj gospoji, a kojima se po svoj prilici Lučićeva ljubovnica i ne odlikovaše.

Značajno je na priliku da, dok ni u Menčetića ni u Držića, pa ni u kašnjim dubrovačkim pjesnicima, nije kaz no koje su šare oči njihovijeh ljuba, dok to i talijanski Petrarkiste obično ne ističu; a i sam Petrarka, jedino onako jednom nuzgredice spominje da je Laurino oko crno; Lučić uvijek, kad govori o očima i obrvama svoje drage, spominje da su crne; kao da im je to naj

Digitized by Google

ljepše svojstvo. A i to bi se moglo tumačiti utjecajem narodne pjesme, koja hvali jedino crno oko, da pače i ne spominje oka bez tog pridjeva [1]).

Zlamenito je takogjer da dok Petrarka i skoro svi Petrarkiste, a za njima i Menčetić i Držić, kuju u zvijezde vještinu u pjevanju i grlo glasovito svoje ljubovnice [2]) te ne prestaju spominjati kako ona pjeva glasom „slajim od slavulja“, u Lučića ni pomena nema toj vještini. Da pače i gdje, kako smo vidjeli, nasljeduje Petrarkin sonet *„Onde tolse Amor l' oro e di qual vena“* mimoilazi sasvijem onu kiticu:

> Da quali angeli mosse e di qual sfera
> Quel celeste cantar che mi disface
> Si che m' avanza omai da disfar poco?

te na prosto pita:

> Tko milost u tihu poda govorenju?

Po svemu ovomu, imali bi smo suditi da je naš pjesnik više pazio na to da mu gospojina slika bude vjerna, nego da bude odgovarala onom estetičnom tipu, proslavljenom od svih tadašnjih pjesnika.

(Nastaviće se) *P. Kasandrić.*

LEPUTI.

I.

Nakan sam, da odsle počešće zadržim poštovane čitateljice i čitatelje „Iskre“ u poštenu razgovoru. Nenadajte se bogzna čemu Čovjek čita, obći, razgovara se, vidi svieta, mnogo što kuša i doživi, pa kad nema prečega posla, stane misliti, svašta mu na pamet pada. Neki svoje misli čuvaju sakrito; drugi ih predaju javnosti.

Jedni zlo čine što ih čuvaju samo za se; drugi opet dva put gore, što ih odkrivaju.

Ja ove moje vitlam u neznanje, nek ih „Iskra“ raznosi kud kamo, dako gdje nadju prijatna zakloništa.

Čovjek se muči, svakoj se domišlja, svemu hoće da nadje kraja; pa u toj neprestanoj trki ljudskoga uma, kadšto se zabasa, a kadšto misleć, da si iznašao što nova, uvjeriš se o onoj poznatoj: *nil sub sole novi.*

Baš mi je pri ruci svezak od 1. veljače, ovogodišnje „Revue de deux Mondes“. U njoj nalazim zanimivu studiju, pod naslovom: *Le sol et le climat de la Grèce, leurs rapports avec le charactére de sa civilisation e de son art.* Tu učeni spisatelj hoće da dokaže, kako je osobiti geografični položaj, zemljište, podneblje, uplivalo na značaj grčke uljudnosti, na ćud grčkoga naroda i na njegovu umjetnost. Teorija o tako zvanom „objemu“, koji upliva, koliko na fizične, toliko na duševne sposobnosti čovječje, smatra se novom. Danas je ta teorija zavladala u filozofiji povjesti, u tako zvanom sperimentalnom romanu, kô što i u kritici. Ta se teorija pripisuje Montesquieu, da je on prvi iznio i uporavio. Dočim ona zasiže u najdavnija vremena. Aristotel već u svoje doba, tumači prednost svojih zemljaka po tomu, što je Grčka smještena izmedju studenog kraja sjeverne Evrope i toplih predjela Azije; pa uslied toga, Grci uz energiju sjevernih varvara, posjeduju duševnu živahnost azijatskih naroda. Ova pak teorija, bila je istaknuta u izvjestnijemu obliku, jedan viek kašnje po Ipokratu, u njegovoj raspravi: „o zraku, vodi i zemljištu“. Spisatelj ovdje čudnovato prispodablja Evropu, biva Grčku sa Azijom, te kaže: „Obično je opaziti, da naravi zemlje odgovara tjelesni ustroj i ćud čovječja.... Sve što zemlja daje, sliči istoj zemlji“. Rieč „zemlja“ ima se ovdje tumačiti u što širjemu smislu, ta rieč po njemu neznači samo osobitu konfiguraciju tla, zemljišta — no radje podneblje, koje mienja floru i faunu. „Ako su Azijci blažije ćudi i manje ratoborniji od Evropejaca, to zavisi o jednostavnosti njihovih godišnjih doba“. A na drugom mjestu isti Ipokrat kaže: „svedjerna jednostavnost podneblja čovjeka raspolaže na lienost i nemarnost, a razlikost podneblja pruža vježbe tielu i duhu“.

Taj upliv prirode i podneblja na čovječju raspoloživost i njegovu ćud, poznat je i kod našeg prostog naroda, a to nije doisto naučio od nikakva filosofa. Ako je pripoljac trom, brdjanin čvrst, primorac otvorit, to je sve „zemljom“ kaže naš puk. Čuti ćeš u narodu: „pod ovom gredom (brdom) svi smo jednaci“ „zemlja nas ovakove daje“. Reci n. p. da su Makarani nešto ekcentrični; čuti ćeš odgovor: „blažena Biokova“!

Pada mi u zgodu, da ovdje navedem jednu činjenicu iz narodne predaje u ovom pogledu. U Primorju Makarskomu još se pomiče ova priča. Sedamnaestog vieka bio u Makarskoj turskim *eminom* neki Bezdjijić. U isto doba u Igranim, seocu Makarskog Primorja, živio na glasu junak Ivan Antičić, pridjevkom Zale. Dodijao u velike Turcim sa svoga zuluma. Kad šta će Bezdjijić! Piše knjigu nekom Rad: u Primorje, kako je čuo da Primorce zemlja radja dušmanim Turcima, kako je Zale dodijao svoj turskoj krajini, pa da hoće pokušat čudnotvornu moć te zemlje. Nek mu dakle u Makarsku donese harar te junačke zemlje, al sakrito, da nitko nedozna. Rade ga posluša i doveze mu tri puna harara te zemlje iz Primorja. Sad će *emin* pisat Zali, gdje ga hvali kô junaka, čiji je glas doprao liepo do cara u Carigrad. Da je car sklon, da se na mirnu nagodi sa takovim junakom, da odsle budu turci i kršćani živili u miru, kô dobri komšije; a bude li na pravu misao, da njega od careve milosti veliko odlikovane čeka. Kad Zale primio knjigu, nebud lien, ukrca se u fuštu ormanicu, uze dvanaest kršnih vozača, pa odtle put Makarske. Emin ga liepo dočekao i uveo na divan sa Turcima. Nego u to bio posuo „one junačke zemlje“ što mu Rade poslao, pokrio je ćilimom, i na nju smjestio Zalu, u njegovo neznanje. Tu sjeli na razgovor. Emin Zalu nudi kavom, pruža mu ćibuk, dočika ga na sladke besjede, sladi mu, uvija se i previja, nebi li ga kako ulovio na meku. Muči Zale, suče brkove, odbija dimove na kolače, podmutio očima, gleda Turke napoprieko Vidi emin, kako se Zale grdno pričinja, s te proklete zemlje, koja je pod njim, pa da se bolje uvjeri, stao mu debelit: „čuj me haramijo, ju-

[1]) Oj na ove duge noći — ko ne ljubi crne oči — ne pada mu san na oči. Nar. pjes. Vuk, 1,222. Divna li sam i rumena! još da imam crno oko — sve bih Turke premamila. 1,336. U djevojke crne oči kako maginja. 1,345. U djevojčice crne očice. 1,355. — Kada me pogledaš — Tvojim crnim okom, — Ostajem veseo — kano sivi sokol. Karaman, Marj. Vila 65.

[2]) Menčetić je ispjevao devet pjesmica jedino u slavu slatkog pjevanja svoje gospoje. Vidi Stari Hrvatski Pisci II. Str. 91. 92. 93. 94.

nak jesi, i ljudi te kažu, ali i tebi dodje ispis, i nesili se more“! Htio mu još na dulje, al mu rieč zape u grlu, jer ga Zale ošine okom kô munjom; pa skoči na noge, zahmane desnicom, strašnu rieč Turčinu odvali: „turski skote, zahvali Bogu, da mi danas glavom neplatiš; Turčin se nikad s nami nebude bratimit, gdje se zemljom radjaju junaci; a pamti, da ćeš mi krvavo platiti“!

Turke spopade strah, i uvjeriše se, da ta „junačka zemlja“ na kojoj je Zale stao, davala mu je srčanosti i odvažnosti. Emin odsječe: eto sad vidim i ja, da si junak zemljom! Odtle u narodu priča o Zali „junaku zemljom“. Ova narodna predaja o Zali, sjeća podpuno na onu grčku priču o Anteusu, sinu Poseidona i Zemlje, koji je velikim svojim junaštvom oslobodio svoju domovinu od dušmana, i borio se sa najvećim divovim. Anteus je bio nepredobiv za to, jer svaki put, kad bi mu bilo boriti se, udario bi nogom o zemlju, a majka zemlja, pridavala bi mu snage. Ovo doisto dokazuje sličnost grčkog genija sa genijom našega naroda. Vratimo se opet na studiju učenog franeuzkog spisatelja.

Narodi, koji se prvo Grka pojaviše na povjestnoj pozornici, kô što Egipćani, Jevreji itd., zaspremali su zemlje od prirode čisto odsječene i ograničene; te sva njihova prosvjetna djelatnost bila je stegnuta u najuže granice, njihova tvoriteljna moć nije mogla kadšto djelovati ni na same susjede, a još manje na udaljene tudjince. U tomu prave donekle jedinu iznimku Feničani, koji su jednom svojom trgovinom i obrtom sakupljali i proširivali sve proizvode, kroz razne zemlje onda poznate, ali ni oni nisu usjekli svoj osobiti značaj, niti su pružili daleko svoju uljudnost, pače su ovi prizajmljivali odtud odovud razne umjetničke oblike, kô što iz Egjipta, iz Kaldeje, pa i same Grčke.

U povjesti ljudskog duha, nema razvoja koji se tako organično uprilićio, do onog grčkog genija, koji ti se prikazaje u svoj svojoj raznovrstnosti, a istodobno u svojoj jednostavnosti. Grčka se neprestano razvijala, pa i kad je postala rimskom pokrajinom, ona se nije imalo odrekla svoje izvorne tvoritbe I kad već nije imala omirske epopeje, lesbijske i tebanske ode, atičke drame, ona je ipak stravstveno gojila znanost i povjest; kušala se u kritici, da bolje razvede i proširi svoje drevne filozofične sustave; ta zna se, koliko je Grčka sudjelovala u tvorbi kršćanskih dogma. I nakon Fidije i Prasitela njezina plastika imala je vriednih poslovača, koji su proizvadjali prava remekdjela kô što je Ravenska crkva i S. Sofia u Carigradu.

A što je značajnije, biva, da uz svu veliku dalečinu, po kojoj je bio rasijan grčki narod, koji osim prave Elade, koja odgovara današnjem kraljestvu grčkomu, bio je rastrkan po maloj Aziji, južnoj Italiji, Siciliji, po Arkipelagskom otočju — svugdje uzdržao je jedan tip, sliedio jednak razvojni proces; prošao je kroz jednake miene, i ako ne istodobno, ali jednakim redom i uz iste okolnosti. Može se kazati, da svugdje, pored sve razlikosti i nejednakosti, način izraza i misli, ili prvo ili kašnje, oćutio je jednaku promjenu pri svomu razvitku. Jednaka je krv tekla po žilama svega ovoga naroda svi su imali iste nagone i sposobnosti.

Što je najpače davalo tu jednoličnost grčkomu narodu po svuda rasijanu, to je njihovo neprestano medjusobno obćenje. U tomu ih je najviše pomogao njihov osobiti položaj. Nijedan prediel Sredozemnog mora, nepruža takove blizine izmedju otočja i kopna. Takav položaj uprav mami ljude za pustolovnim životom. Tu nema prostranih pučina, da ti je treba srtat u neznanje, bojeći se, da te na debelom moru zateče kršno vrieme. Zemlja, kopno, nikad ti nesmiče s očiju. Vidiš da ti je pogodno vrieme, pustiš se na more. Zateče li te na moru hrdjavo vrieme, hvataš prvi kraj, pa kad razgali, opet se pustiš niz more, dok dopreš cilju Nigdje nema takovih sigurnih prirodnih luka, gdje se more uvlači, zaklonjenih od svakog vjetra i lako pristupnih brodovim. Tu je lako dakle da se čovjek obikne moru, da se unj pouzda, i da mu ono služi sredstvom, da udje u odnošaje sa svojim susjedim, kô što i sa udaljenim svietom. Grčko se pleme nije nikad otudjilo moru, pa i dandanas grčko pomorsko brodovlje ima svoju važnu ulogu u trgovini Sredozemnog mora.

Grčka je odveć brdovita. Svuda strše klisurine i pole, koje se obaraju do sama mora Po kopnu klanci, prolazi vratolomni su i nepristupni. Od tud naravno, da tamošnje pučanstvo služi se obično morem, za obćenje i putovanje. Tako razna grčka plemena otvorila su sebi stazu k moru.

Jedino grčko pleme, koje se odmaklo od mora, to su Arkadi. I od toga je njihov narodni život jako oćutio, oni nisu nego odveć malo učestvovali književnom i umjetničkom razvitku, kô što nisu nikad doprli do prosvjetnog stepena ostalih svojih sunarodnjaka. Bez mora, bez oduška, što ga ono pruža, arijsko pleme, koje je posjelo elenski poluotok, možda bi i danas čamilo u onomu divljaštvu i bezvladju, u kojem još čame Albanezi, najbliži susjedi Grcim. Tamo je sve rastrkano u nepristupnim klancim, gdje jedino suhe potočine pružaju prolazka; a zimi, kad snieg zamete, nemoš nigdje iz kuće. Tu je svakomu komšiluku i najmanjemu skupu kuća sudjeno, da žive o sebi, na osami, pa gdje tko nikao, tu i obikao. Gdje se čovjek nahodi u takovim okolnostim, nije se kud kamo uzdati u neki širji narodni razvitak, koji bi bio kadar igrati znamenitu ulogu u povjesti. More je veliko stjecište, po njemu prolazi i razmjenjuje se i trgovina i misli.

(Sliedi) ***Primorac.***

NA SELU

I.

U prvi kraj — barem tako pripoviedaju starci, kad za sparna ljetnog dana, zasjednu pod večer na hlad —, bilo desetak kućeraka; uvrlo se liepo gori u pole. Iza brda Turčin, s mora gusar, reda se bilo kriti. Kad nešto odnušilo, krst progledao, a kraljevi zakoni nastali; spustilo se na niže, dok s vremenom pružilo se do mora, seoce, od kakvih stotinjak dima, i ako u svakoga pojednako nedimi.

Kaži ti meni od prvo! Pusti blago pustopašice, nebi nigdje u štetu; sad sve radja osvojila, kô se pasji zamet raskotilo; gledaj, kad izlaze djeca iz škole, Bog stvorio, mravinjak! Pusto krvotežno, vrti škrapu da badneš lozu oli maslinu, ali po duši, sviet hotan za radnju. Od prvo bila gusla, nišani se, umeći se, uskači se, okreni na karte; sad sve priklonilo poslu, pa se i zemlja harnije obazire na težaka; a neka neki pjevaju, da nikad onih vremena, kad je bukara vina bila po pet gazeta.

— Je sviet progledao — govorili mladji. — Od prvo hajde u treće selo, da ti tko proštije pismo; a da-

Digitized by Google

nas, reče li ti tko „tamo se“. lete *reporti* na sud; zove li te posao u grad, po vasdan bukovcem u ruci. i to čekaj vrieme; a danas sa pliesnava dva banovca, ukrcao si se na *vapor*. koliko bi se dvaput po njemu obrnuo. eto te pod mjesto. Haj, duše ti, danas se mudriji radjaju, negoli su prvo umirali!

— Ala djeco, vaše je vrieme — pribadali starci — al svega je i svašta okrenulo svietom, a Bog nemože dobra dati. Od prvo da bi tko rekao: pasja ćušo, sjekiru ti, britvu ti; a danas, dolazi iz svieta zlorječno, obara nebo na zemlju; ajà, nemože ovako sviet!

I baba Jurka. uz kudjelju. znala kazivati o današnjim curam: — Bože moj, od prvo. koja bi to cura izašla iz kuće bez posla u rukam; pogledat u oči momka! A danas eto ti ih crni griešo: — što ću ja bit momak. a on cura? tako govore. nesretne se rodile. U moje doba, daj špraljak za omjeru, pa pošalji na dernek kupit papuče, a danas se mojim hoće fini postoćić; iznile svake *ištorije* na se; ptu. nemoš ih od pogrde gledat — smijite se vi tako — da tko rožine natakne na glavu. i vi bi odmah — rugajte se vi. rugajte; gdje su vam. bone. mladi, gdje?....

***

Ružarica. u selu brgulja. Svrnuti će svieta od svakle na zavjet, da oblize Gospu. i da se zajme prijatelju. Već na sedam dana prvo, dječina o podne i zdravomarijom. uhvate se zvona, te udri slavi, dok ih remeta konopom s crkve neprotiera Na Gospu će slaviti Ivko Barišin: nema ga u devet sela da zna kô on sastavit zvona; kad je ono bio biskup. slavio. sve kô pod *mužiku.* Već odavna cure na vodi. jedna drugoj kazivale. što će koja na Gospu obući: — Mare Lukina skitila novu suknju: prodji se moje gospoje. okrenula po dnu soč! — Luce Jurina podmeće skuta na rese pa to nebi od ruga na se iznila! — A jeste li vidile. onu mahnitašicu Anticu Pavlovu. po vasdan pjeva na oboru, šijuć košulju mladomu; nek poljubi prag, njegovi je neće....

Doći će dva popa za pjevanu misu. Mate Andrijin, koji je tunomadne došao s vojnice, u novoj novcatoj odjeći, i donio sobom skrinju, svu napenganu na cvietove. sa zvoncem, nositi će crkveni barjak za procesijom; četri se najkrupnija mladića izabrala. da nose Gospu. a *skular* Nike Antina, nositi će kadionik. Zaklati će i jalovicu u selu; a Ivan Josin namjestit će *kafetariju.*

To se sve pripoviedalo po selu, dok su domaćice na moru mačinom strugale drveno sudje; remeta osbiljan i jedit, kô u poslu, trao prašinu s otara, meo paučinu po nuglim, crkvinom prao gostarice i manuo okapine sa svieća; a cure se i momci jedili, bi li tko: — Bože vasdan kišu! Stari Puljak govorio, da se on neboji nikakva popa otrest *pištulom.*

Osvanula Ružarica. Vrieme kô zlato. Cure ustale netom pamik zore, da podju po vodu i namire živo za ranijega. Na klaonici iskupilo se plieva i mrav. Mesar može li brže, kolje, stavlja krvav nož u zube. dere, kasapi; a uhvatilo ih se, tko za jedan komad, tko za drugi. — Ostav, to je za glavara! — Sjec. sto ti tvojih, oli nije moj banovac kô i njegov! U to mladjarija kupila glavu od bravčeta, pa stala u oklad. tko će pet puta iz ruke, a tri s noge, dobacit je do mora.

Palo svieta oko crkve. Tu se pozdravlja i pita za zdravlje; koliko je tko vina ulio, kako je sa zeleni, jeli maslina ponila.

Drugi je zvon. Cure zadnjom pogledaju se u zrcalo, poravnaju s prieda kose, zavrnu solufe, podignu bječve, zapitaju u matere novčić za *lemozinu.*

— Hajmo, javlja se jedna drugoj, drugi je davno zvonio! — makni se. nemakla se, i u tebe je dugo vjerovanje... nu čekaj, zavrnula ti se suknja... viri ti premetač izpod marame.... strag ti viri košulja.... bolje utegni tu oplečinu ... otari se tu ispod oka.... ala, za muku kasno ćemo .. čekaj, mala, ubila te slana....

— Jeste li više? Uputite se u miru božjemu! javi se koja domaćica s kućnih vrata.

Momčadija. nakrivljenom kapicom, kaparanom preko ramena promjera cure. koje oborene glave brzaju u crkvu. U crkvi ih stoji šapur: koja je ono? Odkle je ona? Anu, kako se ona zakukuljila. kô da joj snieg mete; vele ti je ona nametnula prstenja na ruke; pogledaj onu, kako je zagulila šljute ...

Počela misa. Djeca pievaju. složila kô *organ;* ona dva otresla pištulom i vangjeljem. da svom crkvom razliegalo; a župnik odsjekao propoviedi. nikad onako; nizanj pusta voda. kô da ga tko bukarom polio.

Nastala selom tišina: ručano je doba Dimnjaci dime, čuje se vonj pečena mesa. po koja mačka izleti iz kuće, oblizujuć se.

(Sliedi) **N. Šimić.**

ZA LIESOM
(Slika)

Pred gomilom naroda. što se osukala uzanim puteljkom, za zlosretnim bielim liesom, što no se miče polagano. žalobno. u mladenačkim šakama, jedva vuče ono skršena života, taj nesretni otac. Ne čuje. kako svjetina nagrće, skidajući kape pred krstom. zabadajući u nj oči bolnim sažaljenjem; k ko se babe kupe na čopore. šapućući, uzdišući već prije no im lies dodje pod oči, pa se prekrste i prignu koljeno a onda ga stanu sažaljivati glasnim usklicima, koji, malo po malo, prelaze u živi šapat. u tiho prepiranje, dok se napokon, prije no je sprovod i poomakao. ne razvežu jezičine sa svim u otegnut žamor; — on ne čuje ništa: upila ga bol. I ne ćuti, ne misli, ne pojimlje ništa, ne razabire nesreće svoje: smantan je; pod mukom, što ga je osvojila svega, satrven, izmučen, ubijen, jedva pomiče noge. mrtvo, mrtvo; obalio oči, oborio glavu: sanja li. ili bdije? vode li ga, nose, šta li?....

***

Na okuči puta nariknu baba za kumčetom svojim. Oštri cviel kao da je probio maglu oko njega; pa mu se zasadi u srce kô nož.... Diže glavu skosom. Jednim pogledom pokupi krst, djecu, lies. sebe — i tužni mu prizor predoči golemost njegove nesreće.

— Sinko.... sin-ko! —

Zageca. Prijatelji ga podržaše ...

***

Sprovod mili dalje tužno. crneći se tužno na bielome putu, što se savija ka' zmija pod ugodnim proljetnim suncem, kroz bujno zelenilo....

On čuje, nejasno, mutno, kô iz daljine, kô u snu, nekoliko tužnih glasova mrtvačkog pieva, ćuti dvie ruke,

Digitized by Google

dva kliešta, gdje mu stišću miške, a u srcu. na dnu dolje, ljutu gorkost što ga tišti, oh, tišti kao kamen....

***

Padne na zelenu poljanu. Medju bielim pločama i samotnim krstima, sred gomile svieta, spuste lies u plitku jamu.

On se strese. Srce, da će mu provaliti; prsa, da će prsnuti, — i očajno se baci na lies.... Koliko je dug i širok, poklopio ga, obujmio, pa ga grčevito stiska, pa ga grli, pa ga ljubi, vas u vrućici ... Silom ga jedva pridignu ...

Vuku ga ća. Ali crvene, nabrekle oči, izrazom čemerne požude, traže sve jednako onaj lies, što se jedva vidi u gomili svjetine; mrtačko, košćato lice, bez rieči, skamenjenih, ukočenih usnica, pod nutrnjom nekom silom, okreće se. da se zadnjom, kradomice, preko ramena, nagleda groznog prizora....

Vuku ga... Obnemogao, ne da se, prieči se, koprca; pa, novom snagom, snagom očajnosti, iz nenada, otme ruke, zabije ih u kose, i sva bol provali iz jedne:

— Jadni porode moj!....

A sviet čevrlja oko groba, a ptičice veselo popievaju suncu, tom velikom oku usijanom, što im se veselo smieši s nebeske plaveti. popievaju lahoriću, što sladko pirka, što dražestno ćarlija po zelenom, krasnom proljetnom lišću....

U Kotoru, 10 Prosinca 1884. B. H.

Dva lovca

(E. Berthet).

(Nastavlja se vidi broj 2).

Sad se dvi plavčice nadjoše jedna uz drugu; mladi plemić i stari seljak srdačno se zagrliše. Nakon prvoga zanosa. Bernard i Jose stadoše promjerati mladog plemića. Bilo gojno i ureslo momče, te premda na prostu odjeven, ipak je dostojanstveno izgledao.

— Gosparu — sad će stari lovac — što neznate da ovdie za vas kosovac sudi, pa da vam u stopu udju?....

— A brate nu! Ja sam pregorio moju glavu. Došao sam amo, jedino da s tobom idjem na lov.

— Je to. al su danas čudna vremena okrenula, vrcaju glave velikaša izpod sjekire, nebi rada....

— Ostav jà, nekobi me u glavu! reče mladi gospodin, nekud živahno; a možemo se odmaknut na širje, pa ćemo se razgovarat.

Uhvatili se vesala; dvie trupine hodile upored, dok došle na sried rieke, tu se ustavile, te prosliedio govor.

— Bernardo, pače rekoše mi, da su te stavili za glavara obćine Vignaud; jeli, duše ti?

— Je, odvrati starac nekud smeteno.

— Ništa za to, oni razbojnici mogli su izabrati i gorega; a obećajem ti, da kad opet dodje na našu, tebi neće nitko, ni crno ti oko u glavi.... Ali ako je tako, tebi je lako, da me gdje zakloniš, dokle prodje ova gungula; ta ovo nemože na dugo potrajati.

— Neuzdaj se ti u to; a nebi opet rada, da te kroz ovo vrieme, tko upozna....

— Tko bi me poznao, ta vidiš kakav sam? reče mladi plemić, promjerajuć se. Pa opet, po vasdan biti ću u lovu na vodi, a ti znaš, da na vodi, nitko mi, osim tebe, nesmi izać na ogled!

— Nego znaj, da bi kod mene mučno mogao konakovati; znaš i sam u čemu sam, pa svaka pasja para dolazi k meni za to, za ovo.... Nego pače možeš ovdje u Jose, on ima nešto gostione, on bi vas mogao smjestiti, a da nepadne na vas nikakva sumnja.... Nek pusti u sviet, da ste lovac iz nekog dalekog sela, samo se vi neodajite.

Sad je istom mladi plemić, sjetio se druga starog lovca. Jose je dosad stao nepomično na drugoj strani trupine, kô da izbjegava ući u poznanstvo sa gospodarom starog Bernarda. Mladi ga plemić nekud sumnjivo pogleda:

— Jose, molim te, da mi oprostiš, ako sam jutros uzeo tvoju trupinu. Što ćeš? Kad sam došao, netom sam opazio trupinu, i u njoj sve spravno za lov, nisam mogao da odolim napasti; skočio sam u brodicu, pa kud puklo.... A kako ti žena?

— Dobro, a hvala na pitanju, odvrati Jose nekud osorno.

— A kako ti, jesi li onako dobar lovac kô od prvo? Znaš li sada razpoznat lisku od patke? posprdno će mu.

Josi na to, planuo obraz, te će mu: — ništa za to, al ja nikad neću smatrati velikaša dobrim rodoljubom.

— Gledaj ti, divljaka! pribode mladi gospodin, žicnut na taj priekor. — Pokle vas je moj otac okrušio i osmočio, sad podigoste glavu; dako neće svedjer ni ovaj vjetar puhat; a Bože zdravlja!

— Nezamjerite mu, gospodine — umetne stari Bernard, suzam na očima. A ti mu Jose pitaj za proštenje, jer ti tvrdu vjeru zadajem, da ćeš se pokajat! Moja ti jutrošnja!

— Ostavi ga, Bernarde, reče mladi plemić, ja znam, da je moj Jose, svedj onaj isti.... Ja ga nemolim, nego samo za jednu: „hoće li me, ili ne uzeti u svoju kuću, a neće mu sa mnom biti krivo?

— Hoće, hoće, gospodine, stari će; a neka je onakove ćudi, ja jamčim zanj.... Vidit će te, sgodna li mjesta za lov u našem blatu! Za tim stisne ruku Josi, a ovaj primrsi nešto, pitajuć proštenje plemiću.

— U ime božje! prihvati stari Bernard, sa ljudima je uvjek lakó; pa moja Jakovica, gospodine, zasladit će vam svu trpkost njezina muža.

— I ja se uzdam, prihvati mladi plemić, suztežuć posmjeh. Malpomalo primakoše se selu des Vignauds. Na pogled kuće gdje se rodio; sela, koje pripadalo njegovu otcu, danas u progonstvu, mladi gospodar zanio se u turobne misli. Njegova dva druga mučala. Štropot kola i klopot konja, uz obalu rieke, prenulo nesretnog prognanika. Diže glavu, i vidi povorku konjanika, u vojničkoj odjeći, gdje se uputili prama kaštelu njegova otca.

— Koji su ono? zapita.

— Gospodine, odvrati Bernard, u pô glasa, ono su pobirači, koji dolaze pobirat dohodak s vaših zemalja, koje su pale u vlastništvo narodno.... Postati će koji dan u kaštelu. Mladi gospodin prinio ruku na oči, da otare suze. Jose se posmjehnu.

— E, mladomu gospodinu. mislio stari Bernard u sebi, bolje je bilo, da ostane u tudjinstvu, nego da amo dolazi u lov!.... Bože daj, da mu bude prama dobru!

Rek bi, da se Jose sa mladim gospodinom, neće moć pogoditi.

(Sliedi) *N. Šimić.*

Digitized by Google

Talina pravda.

II.

(Nastavak, vidi Br 2)

Tale se ustao prije cika zore. Još jednom oškropio badnje škropljenicom od žuke; namjestio bolje poda nje tanjire; kanavom omotao čepove; sprijeda stavio podac. a na nj tovjelicu, neka bude lakše ženskima iskrenut' mast. Pokišao, omòrao i proplákao mijehove, prepovezao im nožice i sveze; pregledao da ih nijesu molji izobali. ili miši progrizli, pa na neke stavio papricu U to mečar na vrata; narakijao se, maštio na rame, a Tale mijehove pod pazuho, i, križ na se, križ preda se — u čopulicu, pa put Zamošća. Tamo namjestili maštio za mečenje ispod masline. do samoga puta; uzeli bašicu iz mrginja za pod mijehove, da se ne omrljaju; ubrali prut za raboš i za trtaljun.

I Mandi kokot rano pjevô. Prosijala múku, podmijesila kvas, umijesila šest ruka sitnoga kruha, pokrila ponjavom bijelom kô lijer, ukrila dobro, a više svega pokrova premetla Taline gaće, da joj prije uskisne — Kad kruh stao bijelit' i pucat', s njim pod čahuru. Kupila u Marijana janje; isjekla ga nàmalo, pa ga *obrnula*, da bi prste lizô. Za tim ispekla triglje — svaka je pusta od pedlja — i svarila ušate na ribarsku da spravi poparu. Nikad mira, kô ni more oko kraja.

Tera dan prije oprala i osakovala sve, što se hoće kad ima tugje čeljadi, pa uranila, sredila kuću, utiju u ruke i da se utijava. Onda istukla mjendele. osvjetlala zlice, naoštrila nože, popržila i samljela kafu, razbila desetak jaja, istukla kilo cukara na sitno, prosijala cvijeta, zamêla mećávicom, ulila naprstenjak rakije od prve bokare, izbila dobro dok su se počeli dizat' prišti. a onda utrla, lazanjarom rastegnula na listove, isjekla, savila na kukuljice —. pa s njima na prosulju, i „prikle na gvožgje" gotove. Ostale joj kô jednoj po jednoj — pušnje naresle, a nijesu nego pjena —: tope se same u ustima. — Došle trgačice i trgači na kafu — svima dala reda — pa krtoliće na ruke, i put Zamošća.

Kapetan Baro podranio da će na Korčulu.

Došao na most, pa po običaju:

— File! jeste li iznijele sve što je potreba?

— Pritegne lagju i skoči u nju, ali popuzne mu noga, i o vlasu da nije pao u more! — Ovo se nijesam jutros prekrstio — U ime Oca i Sina i Duha Svetoga!

— File, donesi mi onaj sokliníć za lazanje.

— U to progje lagja mimo most put Zamošća.

Djevojčice voze i bihišću se. Djeca oštre kosiriće.

— U koga to trgaju? — zapita kapetan Baro.

— U tale u Zamošću — odgovore mu iz lagje.

— A ima li dosta grožgja?

— Ima, ima ljepota, kô da ga je Bog svojom rukom nanizao, a pusto vinato i zdravo, kô zdrav dan.

— Neka, drago mi je. Kad se siromah muči, nek ima i za što — i digne sidro, pusti jedro, pa put Sv. Nikole u pô krme.

— Trgačice zapjevaše onu narodnu pelješku:

„Ostaj zbogom, sunce na visini,
Strilo moja, u oca jedini;
Neka ti je na pameti zdravlje,
Stoj od žena što god možeš dalje!...."

Veselo se pjevanje razlijegalo po sinjem moru; odlijegalo od vlaka i od dvorova peljeških kapetana. i probudilo Balda Vickova.

Protegne se, protere oči; stane slušat'. i pomisli za što ga ovo pjevanje više u srce dira nego ono, što je čuo u tolikim glumištima širom bijelog svijeta? Skoči s postelje. obuče se kô da je na brodu, pa da su zazvali: gore naši! — i otvori prozor.

Majka mu donijela kafu s jajem.

— Dobro jutro, Baldo moj! Jesi li mi se slatko naspavao?

— Dobro jutro. majko! Jesam, kao od želje. Kako sam legao, onako sam i osvanuo.

— A da vele da si se ti tako rano dignuo, spauhane moj?

Baldo napeo uho, činilo mu se da čuje Terin glas. Trgačice pjevahu dalje:

„Molitve te moje sprovodile,
Zlatne plate za tobom hodile;
Vedro nebo svegj nad tobom stalo,
Sunce tebi, rano moja, sjalo!...."

— Gdje trgaju? — reče Baldo.

— U Tale u Zamošću.

— Kad je tako, idem da omastim koju.

— Samo da one ne omaste tebe.

— Mene? Nije je majka rodila!

— A, okladila bih se, da bi jednoj pustio da te omasti!

— Kojoj to Bože?

— E, bijedan, na ti prst, ugrizi! — kô da padaš iz oblaka. Zaklela se zemlja raju!.... Materinu se oku ništa ne sakriva — ja znam što ti misliš.

— Više dobra sebi, nego drugome — nasmija se on.

— Kako kad! Kokoš govori: kako ko!

— Ili bi ti bilo što naovarno?

— Bože sačuvaj, sinko, ali ..

— Što „ali"?

— Ništa. ništa! Pij; ohladiće ti se — a ja idem pred oca. Pošao je, bijedan, rano rancato, naštesrce, na vršve. — Kad izagješ, zatvori kuću i stavi ključ na arlu pod grastu. —

Baldo se umio, zalasio, pogledao se na zrcalo i dva i tri puta; štranuo dvije kaplje vonjica na obručić, pa put Zamošća, kô na pir!

Trgačice, s krtolićima u ruci. prizajale redove, pa da se trga. — Neke podbiraju, neke beru sve sebe, a svaka. kad se namjeri na lijepe suhve, s njima u potpasani ogrnjačić pred sobom. Služiće za u prikle, ili za u kobasice.

Tale stoji do mečara, veziva mijehove, bilježi na raboš koliko ih je otpravio gosparu na stranj, broji krtoliće izabranog grožgja za pečeno vino, i pomaga otpuvat'. — Gospar s Orebića sjedi pod maslinom i gleda kako se trga. Njegove se službenice čine gospogjama; da, vraže! — pa će svako malo: „E vi, kako ovo trgate? Ostavljate polovicu! Gdje će Vam duša? s mišima u megju!

— Trgamo, borme, kako smo naučni od starine. Što biste htjele da i povrhovnice dižemo? Kad se je to vidjelo ne ostavljat' paljetak? Ovo ti je; rabotaj po sve godište kako crv, a kad ti je Bog dao da uneseš. nije nego da ti dogje griz na grlo. Pa da bi s koga, ni po

Digitized by Google

jada, nego s ovo hrdoroga s kopca i s konopca! — ozove se Manda.

— Kad se trapi i kopa, nema ih ne boj se — nastavi Berićica.

— A take, a ovake! Ja ću vam kazat'. S kim mislite vi imat' posla? Što biste htjele meni prodat' rog za svijeću, kao lani Nikoli Begu? — Ostavl ate polovicu, a još mi skrivate pune krtoliće po pod loze! — stala vika Josa Vlaha, što je došao s gosparom „za postata“.

— A ko to, čovječe, skriva? Bog vam dao ne činite smutnju, da se svijet ne ruga; to će bit' komu nehotice ostalo.

— Nehotice! Nehotice! Ne mojte vi mene krstit'. Nagjem li još gdje, zgaziću do vragute jagode!

— Zgazit'? E da si se ti oko ovoga znojio! — Što, toga ti, misliš da si ti? — Zgazit' blago božje? O halo i gore! Evo gospar ovdje, a što ti laješ, za to meni ovoliko nà — reče Tale, i otkine noktom od zuba.

— Znate li koja je? Volim da mene zaboli, nego da nas je čut' za grozd grožgja. Trgajte sve sebe, a daću vam četiri mijeha više: tako će bit' svak miran — reče gospar.

— Dobro, gosparu, manje dangube! — Kad je tako.... Tere. Mande, recite svima, da ne ostavljaju paljetak! — Trsićemo se prije.

Tera se nabočila s punim krtolom; ide da ga iskrene.

Ona pri maštio, a Baldo na megju. — Oblila je rumen, a ispala joj dva tri grozda iz krtola.

— Pomaga Bog! Jeste li se umorili? — pozdravi Baldo.

— Evo po malo, kapetan Baldo — odgovori Tale.

— Dobri došli! — javi se Tera.

— I vas dobrih našli! — pokloni se Baldo, i uspenje se u vinograd. —

— Tera ga pogleda ispod oka; smete se, i prospe pola grožgja izvan maštila.

— Koji ti je blagoslov? Što ti se još nije rasvanulo? Proteri krmelje! Oli ti se trambuni? — zarogeta Tale.

— Tera, kô da su je svi gràdi pobili; bila bi se voljela naći na vrh Sv. Ilije — Pokupi grožgje; natakne klobučić na oči, kô da je sunce ne preplane; i, kidajući lozovinu na prolasku, povrati se k drugaricama.

— Baldo ubere čeguljicu grožgja, pa za njom.

Kad su ga vidjele mlade gdje ide, poletješe da ih ne omasti — što ptice kad vide jastreba!

— A ha! Donio ga je vrag. Sad će mi on činit' da izdangube ko zna koliko. Što bih mu ja rekô!

— A što ćeš? mladost, ludost — reče mečar.

— Poslao bih ga ja na rake i kad je doša'. Njemu je igra na pameti, a s mene vrag kožu nosi. Još iz Zadra o pravdi ni glasa!

— Pusti jà; i mi smo bili mladi — mladost valja da provede svoju. — Jedan put sam ja za svojom današnjom ženom trčao preko tri dinice — Oli sam ja to gledao na loze, na megje, oli na što? — sve mi je bilo ravno.

— Znam, znam, da si mnogo vragu dužan.

— Kad ne bih bio nego za ono — sa svima bih opancima u raj! — Nego daj mijeh da otpujemo malo, neka mi je lakše mečit'.

— Čekaj, čekaj! U ovaj ćemo veliki to, što je vinato, za me, a onim što ostane, napunićemo onaj manji za gospara, dok on gleda kako se maste. — Bože mi prosti, bilo bi grehota dat' što je bolje njemu, koji nit' reže, niti kopa, nego mi dogje na gotovo, ko smo što smo. Istina je, riječeš mi, zemlja je njegova. Ali, kako su je dobili, gdje im je pismo? U koga su je kupili? Njegovi su stari u ono doba imali jedno oko izmegju slijepih, pa kad su kraljevi ljudi pitali: „Čigova je ova zemlja?“ — Oni njima: „Naša“! i Bog mi te veselio — tako je i ostala. A jadan se mučnik krvoloči po sve božje godište — bio gràd, bio dažd — pa kad dogje do ruka — ne možeš se ni nazobat'. Dogju ti: „Ovdje si ubrao grozd!“ Bože moj, slava ti i hvala, hoće li igda ovo prestat'? —

Baldo omastio sve jed u po jednu, kako je koju stizao — ali Teru nikako stignut'. Dva puta je pao preko loza, koliko je dug i širok; rasparao nove novcate gaće o zaperak — Tera skupila skute, da su joj se vidjele male nožice u novim crevljicama; odjele joj se pletenice, pa joj lepršale amo tamo. Zapijehana i crvena kao rak došla do pred visoku megju, pa ne mogla dalje. Obazre se, vidje Balda blizu; krikne, uzmetne glavu nase i pruži ruke ispred sebe da se obrani. U to on dotrčao.

— Sad ćeš mi platit'!

— Ne, Baldo, zaklinjem te! stane moliti umiljeno, a pogleda ga ispod trepavica svojim velikim crnim očima.

— Hoću te omastit', da je u tebi ne znam što! — i uštipne s grozda jagodu.

— Koja će ti bit' naslada? Evo me; bježat' ne mogu — ubij me kad si takog srca — i prigne glavicu, stane griskati kraj od obruščića.... a izmegju rumenih usana, ukazaše se dva niza bisera.

— To je sve trajalo što bi reko vjerovanje. Bio je to samo čas — ali od onih, koji se ne zaboravljaju ni do vijeka.

Baldo ostao s jagodom u pruženoj ruci, i gledao one duge kose, žute kao zlato; ono vedro čelo; one guste obrvice kao pijavice; one crne oči kao kupjenice, ono milo lice kô dobrotom obljeveno; onaj vitki stas... i ona puna njedra, što se nadimahu, kô bijela jedra napram vjetru.

— Ne ću te ne! Te tvoje jagodice ne treba mastit' — i tako su kô ruža rumene. —

— Tere, što zduljaš tu? Brzo ovamo; ne ćemo nigda trsit'! — na nju majka.

— Ajmeh, što sam stala? Ubiće me — Pribode pletenice, pogleda Balda suncem, ne okom — pa bjež'.

On gledao za njom, nenavidio zemlju, po kojoj je hodila, i loze kojih se je doticala haljina njezina — Oćuti kao da mu se nješto topi oko srca, i reče sam sobom: nju, ili nijednu!

Tera bila vas dan rastresena; prosipala grožgje — i jagodila.

— Koji ti je zamet danas? — psovala je majka. Što jagodiš? Nije vino u hustolini, nego u jagodi!

— Za objedom Tera ne izjela ni što bi stalo u ljusku od jaja.

— Mala, što ne jedeš? Ne ćeš mlagja! — Tale bi svako malo.

— Ne mogu blažene mrve; napila sam se za grožgjem, pa me ujelo — vadila se ona. —

— Sunce u vodu, a Tale zavezao posljednji mijeh. — Stao brojit' na rabošu.

— Koliko ih je? — zapita mečar.

— Dvostruko nego lani, hvala Bogu, koji je dao! — odgovori Tale. —

Digitized by Google

— „Zdrava Marija“, Baldo se presedlao preko prozora, odbija dimove.... i piždri u lagju, što dolazi iz Zamošća. — Kad došla naprama njegovoj vlaci, trgačice zapjevale:

„Dok si bio na sinjemu moru,
Venula sam u majčinu dvoru;
Puno te je moje srce bilo,
Dušo moja, moje desno krilo!“...

(Nastaviće se) **A. Kriletić.**

DRAMA.

Stari Milić (a osobito stara Milićka) iznajmljivahu sobu, da ukuće kćer. Sad je upravo kod njih stanovao Arpad Laczy, magjarsko bahato čedo. Na ulazu stala posjetnica sa „krunom“ — i stara se Milićka hvalila susjedama, da je to pravi „baron“.... Eto to je bio već dvadeseti stanar, komu je gospodjica Irma redila stan, s kojim se je onako „slučajno“ sastajala na hodniku, pred kojim se zacrvenila i bliedila i.... dvadeseti, kog nije ulovila. Al' Arpada je već držala čvrsto, tako je bar tvrdila dobroj mamici. Mamica se veselila, a tatica klimao glavom i govorio:

— To je kukavi „baron“, kad neplaća stanarine već treći mjesec.

— Tatice, on imade silna imanja, branila ga kćer — to će se sve lako urediti, kad postanem njegovom ženom.

Stari se dalje srdio i pisao barunu opomenu za opomenom, koju bi Irma razkidala, i opet samo, da postane „baronicom“....

....Nekog jutra (aj, tužna li dneva), kad je Irma pošla, da probudi baruna.... njega nije bilo u sobi.... Soba prazna! Na stolu leži posjetnica sa tako milom „krunom“, a na njoj lakonički pozdrav „Adieu“!

....I glas se „biega“ pronio cielom obitelji Stari čupao kose od jada rad neplaćene stanarine, Irma pala u nesviest, a starica lamala rukama uz rieči:

— Da se ulovio *bar on!*

R. Katal'nić-Jeretov.

BIBLIOGRAFIJA

Medju svjetlom i tminom

Pripovieda Josip Kozarac.

Zagreb — Naklada „Matice Hrvatske“ 1891. Str. 161.

U nizu „Matičinih“ ovogodišnjih knjiga obradovao nas je daroviti pisac „Mrtvih kapitala“ novom povećom pripovjetkom „Medju svjetlom i tminom.“ Nema sumnje, da je publika od svijuh Matičinih knjiga ovu s najvećom željom iščekivala.

Glavna je osebina Kozarca, da on vještim okom zaviruje u rane našega naroda i nalazi im ustuk. Opširno i vjerno njegovo karakterizovanje pojedinih ličnosti poznato je.

Koja je tendencija cijele pripovijetke?

Kad se toliko govori o sreći domovine i naroda, treba da se nagje uzrok s koga je naš narod zaostao za drugim narodima, a za tim pomagalo, kojim bi se ta nevolja otkloniti dala. Pisac veli: Čovjek, da unapredi svoj narod, treba da bude *sluga svoje zemlje.*

„Sluga svoje zemlje, krilata rieč — ali kod nas još nepoznata i malo cienjena, i dokle god ju ne upoznamo mi svi: od orača, koji ju ore, do dostojanstvenika, koji njome ravnaju, dotle ćemo tumarati po ovoj *polutmini*: istom sa spoznajom te krilate rieči koraknut ćemo mi u ono *svjetlo*, koje davno već odsieva sa naprednijih naroda.“

Za to se i zove pripovijetka „***Megju svjetlom i tminom.***“

Kakav je pako taj narod?

Pisac je narodu zavirio u dušu i vidi mu one teške rane, od kojih bi se ipak oporaviti mogao. Taj se narod boji onoga, u koga je vlast i moć. Pisac dakako kaže za slavonsko seljaštvo, megju kojim živi.

N[illegible]od taj ne razumije svojih dužnosti. Kad mu je izbirati zastupnika na saboru, ne razumije, šta je taj zastupnik ne razumije, kako je sveta zadaća izbornika, već se daje voditi i amo i tamo.

Sred takova naroda ustaje Petar Ratković. Taj je proučio već sijaset škola, a sa svojim je narodom malo općio, te ga ne pozna. On se pouzdaje u rieč naroda, te ne može da pojmi, kako je mogao onako propasti.

Drukčije poznaje taj narod praktični Klarić. On znade, kako ga se narod boji, ta isto mu je geslo sa Kaligulom. Praktičnim putem napreduje ovaj čovjek, koji traži sreću u časti i vlasti.

Od briga i trapnja oporavlja se narod rakijom, u kojoj mu se kao u Leti utapa jad i briga. Predaleko zalazi pisac, kad mu govori seljak: „Pusti ih, neka id[illegible]mi na pašu; ako im je sugjeno, da ih kurja[illegible] poderat će ih, pa makar i ja bio kod njih.“ Tako[illegible] ne će narod u sujevjerju.

Nepojmljivi karakter seljaka Petra opravdao je pisac.

Obični su svjetski karakteri supruzi Tkalčevićevi i Malvina. Malvina je pokvarena svjetska žena. Veliku simpatiju pobugjuje u nama svojim dobrim srcem u prelijepom prizoru s' onom curicom.

Ne znamo, što da mislimo o Drapalu? „Lepus arboris varietas quercina. Drap.“ jest nevjerojatno. Taj starčić valjda nije bio tako lud.

Šta kaže pisac sloge radi? Kod objeda se povela riječ i o slozi: ali šta, kad svatko shvaća slogu sa strane, sebi korisne.

U razvitku pripovijetke vigjamo, da će Ratković i Klarić svakako doći u sukob. No pisac — valjda po svojoj naravi — ne može dopustiti, da bi završotak pripovijetke bio tragičan, premda bi to bolje, a i pravednije bilo. No neka ga, ali pisac je tu svoju reakciju zlo izveo. Tako kaže Ratković Klariću: „Ti si živio u krivom mnienju, da vlast i moć podaje čovjeku ugled i snagu.“ Klarić odvraća: „Eh! Bog te blagoslovio, kad tako misliš, ali zašto ti toga niesi meni prije kazao....“ Uopće je završetak pripovijetke njekako skrpan, baš kao da ga je njetko drugi izradio.

Ovo je u pripovijetci najveća griješka. Druge su samo detaljne mane, koje nijesu pripovijetci mnogo na uštrb. Risanje karaktera, tendencija i obradba lijepa je, te ova pripovijetka ne zaostaje za prijašnjim Kozarčevim radovima.

Z. T.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Jakovića.

Digitized by Google

Br. 4. Zadar, 25 Veljače 1892. God. II

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru. Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list. Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

DRAGOJ

NOĆ je tiha.... Sve već šuti sv'jetom,
Sjetan stojim do prozora moga,
Ali misô lakim hrli l'jetom,
Mila sele, tam do stana tvoga.
Tamo, tamo k penžeru ti dragom
Hitro leti, golubice b'jela,
Od kuda si tvojim okom blagim
Moje srce mlagjano zan'jela....

Tamo, tamo moja miso hrli,
Ljubeći ti onu kosu svilnu,
Angjeoski divan struk ti grli,
Diveći se oku ti umilnu.
Oj to oko divotnog je čara,
Jer je mene začaralo svega; —
Srce plamti s ljubavnoga žara,
Tvoj je pogled upalio njega....

Oj ja znadem, da ja nikad ne ću
S tobom slatki raj uživat, sele,
I da prije, prije mlad umr'jeću,
Nego l' ruke dotać' ti se b'jele,
Jer med nama daleki su puti:
Bog zna, kog' ćeš ti usrećit mlada,
Bog zna, kog' ćeš miljem obasuti,
Moje srce sreći se ne nada....

Al' u srcu ja ću, sele moja,
Divan' spomen tebi sagraditi:
Tu će v'jekom blistat slika tvoja,
Moja miso v'jek će uz nju biti.
Nek me sjeća spominjanjem blagim
Onog časa, kad te zgledah, mila,
Kad si jednim pogledom ti dragim
U srcu mi ljubav zapalila....

Nek mi blaži moga srca rane,
Nek me tješi usred tuge vele,
Nek mi sladi moje tužne dane,
Nek mi suši moje suze vrele, —
Nek tvoj pogled vjek preda mnom blista
Kano zv'jezda tamne usred noći,
Nek me tješi ko utjeha čista,
Ko i sada u toj, gle, samoći....

Noć je tiha, sve već šuti svjetom,
Sjetan stojim do prozora moga,
Ali miso lakim hrli ljetom,
Mila sele, tam do stana tvoga,
Ti već spavaš.... Mjesečina b'jela
Mila lišca slatko ti cjeliva, —
Moja miso k tebi se uznjela
Tišmom tajnom, kad sve slatko sniva....

Tračkom malim na grudi ti pada,
Pa se nježno u tvoj sanak krade,
Ne bi l' i ti, golubice mlada,
Bar o meni posanjala sade....
Oj da vidiš očiju mi zjene,
Vrelim suzam teško isplakane, —
Oj da znadeš, kako srce vene,
Kad mu ginu nade željkovane....

Sarajevo, 29 Veljače 1892. **Josip Milaković.**

LEPUTI.

I.

Nastavlja se vidi Br. 3.

Što je pomagalo Grcim pri njihovu neprestanom obćenju, to je sustav vjetara. Tamo vjetri nije da pušu na busove, nego svejednako; u riedko kad okrene oluja i silan vihor, koji sve raznosi. Samo kad kad zimi da se naglo mienja vrieme; netom ugrije dan atmosferične struje po svemu tamošnjemu moru uzmu redovit pravac; svakog jutra okrene sjevernjak, koji se proteže cielim egejskim morem; netom sunce zamakne, nastane na moru tišina, jal stane propuhivat lagan povjetarak, pravi letić. Tad je prava zgoda mornaru, da se ukrca u brod, te

Digitized by Google

projedri, gdje je nakan. Pa tamo same morske vode, pružaju laka pristupa u uvale, luke i rukave; a po letu ptica selica, i redovitom putovanju ribe od jata, osobito tunâ, mornar se vlada.

To more, ti vjetri pomogoše moralnom jedinstvu grčkoga naroda; jedino jedinstvo, koje se poznavalo do rimskog zaposjednuća; dočim političko i upravno jedinstvo nije počelo, no istom, kad je Grčka podpala pod gospodstvo rimskog carstva. „Grčka je nikla rasciepana" rekao je J. de Maistre. Do zauzeća Korinta, ona je bila podieljenja na razna okružja, naravnim granicam odsječena, svako se o sebi vladalo. Napučeniji, bogatiji i jači predjeli, nastojali su da okrenu poda se slabije, i to im donekle bilo pošlo za rukom; dok se napokon i ako pokasno sastavila federativna vladavina, uz jednako predstavništvo i jednake interese. Povjest Švajcarske, donekle nam pruža jednak primjer; nego je sva razlika u moru, koje fali Švajcarskoj. Grčku oplakuje more, uvlači joj se kroz sve zavoje i rukave, te uprav usljed te svugdašnje prisutnosti mora, Grčka je igrala daleko važniju ulogu, nego li Švajcarska. Narod grčki raznih predjela, imao je prilike da se češće sretne i sastane na dogovor i razmjenu misli, nego li to stanovnici Švajcarskih predjela, prvo no je današnja prosvjeta tamo prokrčila raznovrstna obćila. U prvi kraj, bilo je u Švajcarskoj staraca, koji za svoga života, nisu prekoračili litice rodnoga mjesta. Grčka nasuprot, dok je god bila slobodna, nije po kopnu imala nikakva pravog puta. Vozni puti stali su se tamo krčiti, istom onda, kad je Grčka podpala pod rimsko gospodstvo; jer rimljani nisu mogli pojmiti, kako se izobražen narod može proći bez puteva. U ostalom Grci od svoje, nisu nikad od toga ćutili potrebe. Da podju iz Pireja u Korint, njima se svidjalo naravnije i zgodnije, da se ukrcaju u brod, te liepo jedreć, mjesto obijat kopnom.

Pa ti nije bilo Grka odrasla, da barem jedan put u svomu životu, nije ostavio svoje rodno mjesto, da podje na vojsku, jal na more, po trgovačkom poslu, jal za zabavu; il da obavi bogoljubno djelo. Svake je godine na hiljade grčkog naroda, pa i iz najdaljih krajeva, kô Kersoneza, Italije, Sicilije i same Španjolske, vrvilo, jal da pita odvjeta od kakva na glasu orakula, jal da učestvuje svetkovinam u čast narodnim bogovim. Tu bi se narod stjecao, sastajao, razgovarao i dogovarao. Nadji svojtu, znanca, prijatelja, upitaj se za zdravlje, razgovaraj se, slušaj. To je sve spajalo, i ujedinjivalo narodni genij. Kad bi grčki narod iz najdaljih naselbina dolazio na petogodišnje svetkovine u Atenu, Delphis, ili Olimp, prekaljivao bi svoja narodna čustva; to mu pômagalo da neobnese u tudjini svoje narodne običaje i jezik, pa kad bi se opet vratio u svoju daleku postojbinu, ostao bi Grk.

Grčka je tako bila svedjer usredotočena i rastrkana; usredotočena u Eladi, rastočena pri krajim. Ovo veliko tielo imalo je svoj nutrnji tek; jedna se krv rastakala po svim žilam, i udim, te se opet stjecala k srcu, da se pročisti i poprimi novu hranu; što je sve pridavalo jedinstvu narodnog života, jednoličnosti i osobitom plemenskom značaju.

Grčka obtočena morem na svoja tri kraja, bila je pak najbolje prirodno obranjena sa sjevera, gdje se drži kopna. Te dočim je ostali balkanski poluotok, osobito oko Dunava, tekom viekova bio neprestanim trkalištem raznih naroda i svakovrstnih zgoda; malena Grčka razvijala se mirno, ne metana od nikoga. Mučno se je, i bez velike pogibelji, mogao itko usuditi, da sa sjevera provali u Grčku, jer se tu treba verati kroz uske i vratolomne klance, te jednom i kad bi ušao unutra, mučno bi mogao naći izlaza.

Velika je korist po jedan narod, kad se zna sjeguran u svojoj zemlji; a sjegurnost u vlastitoj kući, uslied osobita zgodna položaja, dopriniela je i onoj municipalnoj upravi, koja se najprvo razvila kod grčkoga naroda, gdje svako mjesto živuće je tielo, a svaki gradjanin djelatno i neposredno učestvuje pri upravi i javnom životu.

Na taj način izmedju grčkih ovećih mjesta nastala živa takma i tako se razvijao bujan život uz svakovrstnu djelatnost, cvalo govorništvo, pjesništvo, umjetnost, jer osobna energija imala slobodna oduška. Pa možemo kazati, da najznamenitije djelo drevne grčke uljudnosti, to je ustanova gradova.

(Sliedi) *Primorac.*

DOLI — GORI — KRKOM

MOZAIK

I

NA BANI-KULAM

(Čučevo Subićevo)

U okviru mojih izleta, tamo amo preko Krke, bijaše jedan od poglavitih, da pregledam starodavna kulišta Bani kula, inačije Čučeva-Subićeva, koji se diže na visoku klisu, na strani Bukovice, prama Nečven-kula prominskih. Prebirući hrvatske starine, i narodne priče u Pokrčju, želja mi je bila da iznesem sliku ovoga starodavnog grada, u koliko ga uobličuje pučka priča, i narodna pjesma sa starinskim uspomenam. Sieda je, ali zamašna i ponosna ta naša starina. Na tim kulištim drevni viekovi župana i narodnih kraljeva, ovjenčali se slavom i ratobornom orom. Hrvatska zastava bribirskih knezova, i primorskih bana Šubića, tu se ponosno vijala, kao i nastupnih im plemića Martinušovića i t. d. do turskih provala. Odtada zamukla junačka davorija na drevnim kulištim, ali spomen negdašnje slave nije uginuo; i to će ova putopisna crta uplesti u zbornik tradicionalnih uspomena prošlosti hrvatske. Na doček moga goda, da se uzhitim i razblažim uspomenam narodne prošlosti, na sliki i vidiku onih zamašnih kneževskih gradina, prispio liepi dan tihoga listopada. Omjerio putnički izlet sa starog Oklaja na Nečven kule, preko Krke, okrenuo sam *starom kneževskom putanjom* kroz lužine Landekuša. Kud ugodnije, što liepim danom tumarati kroz mrke lugove i debelu hladovinu ? ! Sunce žarilo kao u sried lipnja, zapadnjak s Krke zašumio, niemi lug ko da se probudio, milo mi navinuo žarki usklik neumrloga Radovana:

Vjetar diše, gora romaniše,
Puna gora tajna razgovora
Tko njom idje, i š njom zborit znade,...

Bijaše 15 listopada, ura po podne, kad sam prispio na prag vriednoga domaćine, i pučkog pametara Nečvenjanina Pera Perice. Našao ga na odpočitku, zadimio svoju običajnu *čožotu*, razpuhanih brkova, vesela lica, skružan je i okretan debeljak, govordjija da mu nema para. Čim

Digitized by Google

me opazi, zažmirio na me, kô da pogadja, kako ćemo i ovoga puta kud u šišljagu, ili od Nečvena do...... Veseo Pero nudi me bukarom prominske hrvatštine, u ja njemu pružio šaku smotaka. Nije šala tri ure putovanja doli — gori brinom i Krkom. — Ajdemo Pero, na „Gradinu", već je dvie godine da otežemo do danas, sad je ora, samo priberi u kitu sve tvoje pričalice, da nam je podpuna slika na povratku s Bani-kula Nema prigovora, ura je i pô po podne, ožesmo još jednom bukarom hrvatštine. pak na put. Uprismo na lievu putanju Nečven-kula, pak rubom *brine*, vrcem na *Vratolomni potok*. Strma putanja suče kroz gust grm. osojem i nizdoljem do Krke. Sve nam je godilo. vesela i mirna samoća po kojoj se sunce razlieva, kô da i ono veselije žari na odziv frule pastirske! Tko ljubi prirodu i njezine čari, slast mu je, da se prošeta ovim djevičanskim predjelim. A da! Ovde je sve divno i slikovito. Netom si s prominske ravnice upao u brine, raztvaraju se čarobni prizori, a slika se na sliku nameće. Krka ti razmotava svoje čari i ljepote, niz livade i priskoke. Gustim vrbinjem, crnograbim i bujnim zelenilom skitila se na obe strane. Dvi mrke i srebrolike brine na odšum triju slapića podaju joj neku veličanstvenu ozbiljnost, koja duboko djeluje na svakoga posjetnika poviestnih obala Krke. Debeli gaz Mostina šumi na odjek Daljena Iznad njih samotne urvine titraju se, kao da su ih divi usjekli.

Gledaš li pak na *Režepovaču* i na *Orlove grede*, to su silne grede, prelomi, kičeri, crljene litice, jednolične. i istolične s jedne i druge strane ***brina***, kao da su se jučer raztrgale i licem poredale. Takove ti se slike izmjenjuju na licu brina do 500-800 sežanja visine. Salazimo mučeći, već smo na domak brine, jasam vas mojom razigranom sitom na prirodnim slikam i prizoru starih kulišta. Ona silna greda ispozidja Nečvenu, mrka i povorasta, pružila se prama Čučevačkoj do Daljena, kao da su iztesane jednolike iz dvi pole. Koliko su kimerične te slike pokraj dražestnih i skićenih strana, još kad ti se na dva visoka obera, pokažu dva zamašna grada, visokim kulam i zidovim, kao dva diva nad tim značajnim stihijam zemaljskoga prevrata od hiljade hiljada godina!...

Eto nas na *Ljucki potok*, mirlis vrisike i gorskoga bilja napaja me nektarom majke prirode.

Jasnost i prozračnost neba, neobični mir u bajnim zatonim Krke, pjevanje vodenog trstenjaka iz gustih rakita, sve me to razblaživalo i dizalo u carstvo pojezije i razkošja, u kojim se izmorena duša tješi i sladi. Prirodo, odsjev si nebeskog pokoja Pod takvim dojmom, upadosmo na obale Krki.

Eto nas na obalu našega Alfea. Mismo u polusieni hladovine! Sunce zlatolikom bojom odsjeva niz brine. Krka se okitila vrbinjem do Mostina i Daljena, vijuga i tiho žubori na dubanac i tanke pjene žala, kô da nas vabi širenskim glasom vila povodkinja, da zaplutamo na drugu stranu u kolu nereida......! Pero privukao ladju, zasukao kljunom u debelu pržinu, namjestio se na sried, kako će sjedeć na dva vesla odjurit. Ukrcasmo se veselo, ko Argoplovci, da ugrabimo zlatno runo. Pero zapjeva otresito:

Sveti Ivo, Petrov dane ljetni
Zavitlajte svietlom i oblakom
Dajte meni muti i bistrine.
Muti na lov u šaši, rakiti,
U vrbomu šiblju, i ševaru.
Bit će raka i vodenih spuža,
Još vedrine, a s tanke bistrine,
Da ulovim šarene pastrve,
Klena, mrena, debela ugora,
Krko ranko, podari me darom....

Ladjica brzo dostrujila na mečevar k velikoj topoli. Pero privezao ladju kučicom sindžira o topolu. Iz gusta vrbinja, i s meke tratine, sad nam se je penjat uzbrsitom brinom do *Mostarske grede*. Brina se nad nami upopriečila oborito, putanja mota se uz točilo, obrasla dračom i kukrikom. Hladovina štiti nas od prižege, do pô *brine*. ali vrućina od ljetne i jesenske suše zajazila, da te zaduši! Bilo lieti, ili jeseni, u brinami obično zavari žestoka vrućina. Tako ti se i nami desilo! Pero gazi baš junački i okrenusmo tom putanjom na promaš drači, grmu i popuzljivu točilu. — Ovo je Ilijina putanja, Pero će vas osopljen znojem. — Bila Ilijina ili djavolska, ali je teško ovda kročiti! Počinusmo na tri oduška, do na Grede, jer stanak uročen je na ***Mostarskoj gredi***. Mostarska se greda pružila pod rubom brine. Ovde sam nadodao preert na ***notis*** novih dojma i novih slika. I zaslužuje. O jednom ti izbije na oko sva daleka visoravnica preko Promine i Miljevaca do Trtra i Moseća. Nečvenska brina nanizala mi naoko zagonetna i divna protusličja. Gorovite uvalice i potoci izbiju, vijugaju iz one čudolike slike geologičkih tvorba. ***Jezerska greda*** zaklopila zasukano mratovsko osoje, na zagasito leto ***Režepovače***, do u prosjek Krki; odkle se izvija sva dražestna slika ***brine***, preko Mratovače do Nečven-kula. Sve se titra i sjaje pri žaru zapadnoga sunca, kô da priroda pjeva. To su, u sitnoliku, divotni prizori ***des paisages***,... a meni uprav je na srcu odlanulo na dihaj zapadnoga poladnjaka.... Pero mi priča o lovu na zečeve i kune, o vidri i njezinu pustolovju okolo Krke i t. d.... — Ej Pero, to mene malo zanima, spravi se, da pričaš o starini na Bani-kulam, inačije će te gora čapa čapit, nego ona. kad si samnom kršio put od Nečvena do Bogočina; kad si se uvalio u draču na malom Kaludjercu, zakrkla ti pjesma u grlu; a ti goropadno odvalio: stotina ti.... Izadjosmo na otvorenu stranu pod ***Vršak***; kroz kiće i goru otvara nam se pod oko Rudele preko Kistanja i Bukovice, a prama nami zavilašila ***Gradina*** u zrak, visokim kulam i zidovim. Na ***Razkršću*** s Rudela, ponešto utrao se uprtniji put. Okrenusmo desnom na Jankovića ogradu, gdje sretosmo veliko krdo ovaca Kutlačinih, rodbenika glasovitog ajduka Kutlače, rodom s Čučevskih Rudela.... Ostaje nam da pregazimo put od trista koračaja, polegnutom ***kosom*** na udolicu pod Čučevo. Stara kulišta sve to veće zanimala me svojom slikom. Nakon malo časaka prispismo na zamašni ***krug***, što paše Bani-kule, kô u kolač. O tomu zagonetnom gradištu dosad još nisam ništa čuo. Liepa zgoda, da mu priberem davninu. S lieve strane staroga grada pod ***krug*** izbija oborita strmina, pak niče litica, s koje se odsjekla kosa, na kojoj leže starinska kulišta. Dostajući na veliki nasip kruga, otvorila mi se zamašita i prostrana ***area*** liburničkog, ili rimskog taborišta ***castrum***, u prostoru od 100 šežanja širine, a 300 duljine. Sudim, da je obstajala kao podnevna predstraža glasovitog ***Burna***, inačije ***Trajan*** grada, koga podorine obstoje dalje u sjever, tri ili četiri hiljade koračaja.

(Sliedi) **Grgur Urlić-Ivanović.**

Digitized by Google

Talina pravda.

III.

(Nastavak, vidi Br. 3)

Kapetan Marko kuca na Talina vrata.

Manda sjedi na klupici, trijebi zelje i prevrće gere. Kad i kad će: nijedna vjero, kako sam se opekla! — pa se uhiti za uho. — Igraj, igraj! Što mi igraš? ispalo da Bog da, ako mi igraš na zlo! — govorila sama sobom, kad bi joj zaigralo desno oko.

Kapetan Marko stoji kô na žeravi; još mu je poći u Basiljinu, a nema pedalj sunca, pa pokuca bolje pregljicom na vratima. — Nikoga! — Gje su se zabili? O Mande Josova! — poviče on.

— Ko zove? — dotrčala Manda.

— Prijatelji! Oli ste zaspali?

— A vi ste to kapetan Marko! Ja sam ovamo nešto onodila u kuhinji, pa nijesam čula.

— A mlatio sam da si mogla čut', lijepo da si sjedila na ušima. Evo sam donio ovdje jedno pismo; po *kućici* i po pečatu, ima bit' od suda. Gdje ti je Joso?

— Jezus, zabili ste mi klinac u srce! Tale je s malom na gornjem podu: pošli su snijet' kotao. Pogle' mene lude! — sjedite kapetan Marko, nemojte mi zamjerit' što vam prije nijesan rekla — pusto se smetem, kad god taku *kućicu* vidim. A kako i ne bih? koga je zmija ujela, i gušterice se boji.

— Nemam kad, Mande. — daj ti to Josu, a ja idem put Vignja. Zaludu; komu je hodit', nije mu stati! — Zbogom!

— Bog s vama! — a mogli ste malo počekat' — reče Manda.

— Drugi put, drugdi put; nijesmo za jedan dan — odgovori on I njekadašnji kapetan Marko u svijetlim crevljicama sav u sviti i s visokim klobukom, a sad *postir*, u dubrovačkim papučama i modrim gaćama po mrnarsku, s nešto blatske klobučine na glavi — odtetura jadan preko prikuća — Nema u njemu šaka duše.

Manda da će za njim zatvorit' vrata, a dva vrana preletjela grakćući.

Jezus meni, jadna ti sam! Prvo mi igralo desno oko kao ptica krilima, a sad mi se vrani oko kuće viju. Može Bog dati dobra, ali me je strah!

Ona u riječi, a vrani opet preljetjeli više same odrine. Manda tada za njima: „Vrane vrhu nas, donesi nam dobar glas! Ako nosiš dobar glas, snesi ga na nas; ako nosiš zao glas, odnesi ga daleko od nas: gdje se Bog ne štuje, a kokot ne čuje; gdje oganj ne gori, a gdje mora mori — na puste hridine, u morske pučine!“

— Djeca iz susjestva za bijednim kapetan Markom: „*Postir* postom šeće, kesa mu se kreće, a iz poste neće! Iz poste se lebeće, a kesa mu klepeće!“

— Bože, da mi je znati što mu je u onoj kesi! — reče mala Anica s vrata mumajući nješto.

— Biće pušnja, puna dinara. — Vidiš da je jedva vuče! — brat će joj djeljući brodić od krke.

— Lijepu ste skulu naučili! Nije nego da vam se čovjek rajda. Ja sam kapetan, a ne postir, a od vas nikad čovjeka kad ste taki. Vidi se s večera kakav će sutra dan. Vazda ćete nosit' *mezarole*. *Fugun* poša', *fugun* doma doša'!

— Ehe he! A haha! Jest puška, nema praha! Kapetane od trtane! — djeca njemu.

— Čekajte, jadni, doći će mace na slaninu. A, bogme, dogje li te mi pod ruku, biće vam najveća mrva uho. Doći će plata na vrata, ja vam vjeru davam!

— Udri, posvetila ti se — reče mu Marija Matijeva, čisteći ribu na loparu.

— Nije više, Mare moja, života! Ja ne znam koje je proklestvo udrilo u ovo naše mjesto. Nije ovoga bilo u moje djetinstvo.

Rugati se starom kapetanu? Gledali bismo ispod ruke okle će izaći! — A danas? narugaće ti se, da iz tebe sunce sjaje.

Straha od nikoga — pa se tužimo ako Bog tiče i gràdom i bolešću? — I gore će!

— Kako ne, kapetan Marko — nije nego s ovo djece dušu izgubit' — U *skuli*, na nje tužbe; kako ti *meštru* svezane ruke, a govorio je moj pokojni svekar — Bog mu dao raj — da nije niedna skula dobra bez batâ; sad nam poslali *meštriju* pa ćeš da se boje jedne ženske glave onaki tovari? — A mnogo je i do materâ: ne možeš im dijete ni krivim okom pogledat' — „oli sam ja svoga sina zahitila u romijenći vode?“ Da Bog da im oči iskopao! U crkvi, ne možeš s njih ni Boga molit'. Pogju na more, ne mogu se obrnut' na jednom brodu odovle do u Treš; brzo izjedu kašu.

— Djeca se stala bečit' iza uglova; svega.

Hoćete li mirovat'? — Uhitiće Jakov Radin gera, vidim ja. Neka vas još samo čujem istegnuću vam uši da bih vas znao lâtit' u matere do pod postelju. Hale jedne — kako vas nije sram rugati se starijemu od sebe? I to ste *skulari?* Ja ću vam meštriji polojiti poluge kako ide i valja! — izdere se na nje stari Visković nabijajući bačve.

— Još su se neki čuli: kapetane od trtane!

— Svetoga mi lani, ako još koji žugne ovoga mi ću mu ovim *vukom* žvalo raspečit'. — Jadan čovjek, koji je posijedio po slanu moru, koji nije znao što je imao, pa mu more dalo i more radovalo — sad se muči pod starost to toliko da prežive časno i pošteno, a vi, kojima još pelene vise, hoćete da mu se rugate? Hunculi, nego ste! — ja ću vas naučit' skladnosti kad vas doma nijesu naučili! — Daću Vam ja ušatâ, da ćete imat' što prodavati i doma ponijeti!

— U srebro ti se okovala — Marija će, podmićući u škipcu gudetu otrjebina i malo bričaka.

U to gospar Miho navrh ulice — a djeca šmignula glavom bez obzira, da ih ni zrno iz puške ne bi stiglo.

— Bog Vas je donio — reče Tale izlazeći iz kuće s primljenim pismom u ruci.

— Što je nova, Tale?

— Sve mi nješto srce dava — da dobra biti ne će. Evo mi je došlo jedno pismo sa suda, o onoj nesrećnoj pravdi, o čemu li; otvorio sam ga, i proštio s malom nekako na sve muke malo riječi, ali, ako sam ja što razumio, neka sam drugi. Kako ono pišu, otpale im! Niti se zna ni ko je potpisan, ni ništa. Zamrče što im pade u glavu kô mačka čapcima, pa pogji ti razumi! Misle da niko nije u svomu životu ništa činio, nego štio one njihove skarambeže! — Baš sam rekao bio Mandi; idem u gospara Miha da mi on protomači; on više zna spêći, nego ja hodeći. — Molim vas, ne budi vam muka, uljezite u kuću neka čuju i ženske; vi znate kakve su one — poslije bi mi dušu izvadile da im kažem od riječi do riječi što je unutra — a ja nemam više ustrpljenstva, i više sam u nekim godištima, pa me i pamet dobro ne služi kako prije. Što ćete? pusta starost, moj gosparu Miho!

Digitized by Google

— Dobra večer, ko je u kući! — reče gospar Miho preko praga.

— A vi ste, gosparu? Dobra večer! — odgovori Manda.

— Služite se — očisti Tera stolac i ponudi mu ga da sjedne. Ovo naše kuće staro, pa sad očisti, a do čas opet puno praha.

— Miho razvio pismo, pa ga stao štiti u sebi.

— Jesu li dobri glasi, gosparu? — željno će Manda.

— Čekaj; ne smetaj gospara! Ti bi pukla kad bi mučala što bi rekô očenaš. Da ti je sašit' usta, ja ne znam čim bi progovorila. A ti ne znaš kako je ono na vražju pisano! Sve neki „vidjevši", „vidjevši", a mene Bog ubio, ako ja išta vidim i s *oćalima*.

— Znate li koja je, moji dragi? — reče gospar Miho — Žao mi vam je rijet', ali ovdje stoji da kuću Nikoli ne može dignut' niko — a da vi, ako imate sva pisma u redu, možete tražit' ono što ste za nju dali u onoga, u koga ste je kupili.

— Ajmeh, moji jadni trudi; moje puste *strline* — za što sam jadan izgubio svoju lijepu mladost po morskoj pučini? Ah, Tere, strijelo moja! — zahuče Tale.

— Mandu uhitila mala snaga, i pala na sred saloče!

— Jezus, gosparu, što ste im to rekli! — zakuka Tera — Mame, ćaće! Nemojte se skončavat'; živjeli smo i do sad bez onoga, živjećemo i od sad. Mame!... Ajmeh meni, jadna ti sam, studena je kô mrkjenta!

— Brzo octa i vode — poviče gospar Miho.

— Skočilo susjedstvo.

— Što je za Boga!? — reče Marija Matijeva.

— Podignite joj malo glavu — kapetan će Brko. Digli je na *blanak*; namazali je ispod nosa, po čelu i po sljepočicama octom od dešpika, i štranuli je vodom.

— Ah jadne moje strline! — vapio Tale i tetošio oko žene.

— Bora mi, Tale, ja ti se čudim; oli si dijete? — Kako te duša ne boli s ovom malom? Vidiš da je više mrtva nego živa? Streptjela je od straha; može joj poći strâha po krvi, pa je onda kadi — ukori ga gospar Miho.

— Ah, ne govorite mi to, gosparu! Ja ako žalim, radi nje žalim. Što bi meni bilo stalo za me? — ja sam i tako s nogama u grebu — a, do volje Božje, za me i za Mandu biće — nego me radi Tere taj pusti glas po srcu kolje. Veća mi je strijela u srcu, nego je ona! Oh, Tere, dijete moje, ružo moja! —

— Smiri se, čovječe — biće svega, ali ne će biti nas! — reče kapetan Ivo.

— Manda došla k sebi. Tera joj skuhala dva lista od naranče, i nosi joj, a sve joj se ruke tresu, kako riba na ostima. Sjela uza majku na blanak, ogrlila je, pa joj dava zličicu za zličicom, govoreći: Jezus, kako sam se prepala; pale su mi i ruke i noge. Ne će mi se nigda život vratit'!

— Ah, bijedno moje dijete! Ko nam je ovomu kriv, ne dao mu Bog dobra!

— Hvala Bogu, mame! Ne kuni — Bog je velik; visoko sjedi, a daleko gledi. On nikoga ne ostavlja; neće ni nas. Samo neka nam dade zdravlje, a dokle je mojih deset prsta, ne ćemo umrijet' od glada.

— Ta ti valja zlata, Tere moja reče Brko — Ko ima tako dijete, pa da je izgubio ne znam koju pravdu, nema za što plakat'!

— Ugledajte se u nju i otac i majka; više ona ima razabranja, nego vi oboje! — reče Marija Matijeva.

Digitized by Google

Dva lovca

(E. Berthet).

(Nastavlja se vidi broj 3).

Noć je tamna, kiša kô iz nožice pleja nad selom Vignaud. U jednoj maloj bieloj kućici na kraj sela, uz obalu Saone, žmiri blieda svietlost. Niska je sobica; u njoj poredano nekoliko stolova i klupa, što sve odaje prostom seoskom krčmom. U toj sobici dvie su osobe, koje rek bi malo mare za to božje vrieme, koje na dvoru biesni. Čovjek odjeven na seljačku, vas je zabavljen, da promjeni kreme na puški, koju drži na koljenim, zviždukajuć neku ariju; uz ognjište, na komu se rasplamsao živ plamen, ljepušno žensko svidja nešto večeri.

— Gdje ga još nebi! Bude li ga uhvatilo u putu ?! reče ženska nekud zabrinuto.

— Što, muža ti ?

— E, za muku!

— Ajde jà, nemisli o tomu Znam ja tvoga muža, on će ti se razcienit u novčiću; pa se nevraća iz grada, dok god neproda svu svoju lovinu — opazi čovjek, prisloniv pomljivo pušku uz stol a uz to primače stolac uz liepu stopanjicu.

— Odkad je došao gospodin, moj biedni Jose, svaki uboga dan brusa na pazar napréen lovinom.

— Što me, duše ti, tako zoveš, zovi me po imenu....

— Kad smo sami, valja...

— Jakovice, mladi će knez, uzev je za ruku, a ona se tomu, kô neusudjivala otet — bilo je vrieme, kad ti nisi tako bila obzirna prama meni....

— E, Jakovica će posmjehujuć se, onda smo bili djeca, kad vas je ono moj otac vodio u lov.

— Spominješ li se?

— Kako se nebi spominjala, niste bili na me prkositi kô i Jose, spominjete li se, kad ste me ono grlili pred drugom djecom? Mladost, ludost!

— A bili sad pustila, da te zagrlim ?

Sad se Jakovica stavila, da je nekud preveć zasegla, spominjuć djetinstvo, pa iztrže ruku.

— Jadni nebili, što to večeras govorite, ta znate da sam Josina žena, pa da to nebi smjeli, već pred njim.

— Zbilja! Da mi je to pokušat!

I prvo nego se ona mogla obranit, on joj iznenada utisne poljubac.

U to se otvore vrata, a Joso, vas mokar kô pievac, hrupi u sobu. Jakovica se trže, zarumenila se; a mladi gospodin, brže bolje odmakne stolac. Jose ih nekud sumljivo pogleda.

— Gdje si za miloga Boga, od kad do kad? Bila sam u misli radi tebe; što je, da si tako zakasnio? nanj će žena.

— Zadržao sam se u gradu, da gledam, kako vode na stratište plemiće i popove... svak to navrvio da gleda, pa mi valjalo čekati. A opet sam znao, da će te gospodin znat zabavit....

— Da to vino iz tebe neprogovara?

— Nisam vrag kap u moja usta.

Sad stala nastojat oko muža. Smjesti mu stolac uz ognjište, stakne bolje vatru, pa mu donese flašu vina i čašu. Jose pušta, a jedva da odgovori na kakav upit; sjede uz kneza, koji se zanio u misli.

— Pa što i[illegible] vode na stratište? zapita ga knez.

Digitized by Google

— I ter kako! Danas dvama plemićim odrubiše glavu na velikoj plokati de Macon — odvrati Jose, naginjuć čašom. A dade mi se čuti, da je izašao zakon i proti svim sumljivim osobam; pa da oni, koji neprosoče kakva plemića, biti će strogo kažnjeni; a oni, koji ga prijave, dobivaju nagradu....

— Znaš li za ime tih nesretnika? upita ga de Vignaud.

— Čuo sam od svjetine, da ih zove Ravignac.

— Ravignac! To su moji prijatelji, moji bivši saučenici! Bože moj, što učiniše; tko ih je odao?

— Nu ti ga! A što plemčad nije učinila od nevoljnoga puka, kad je bila u vlasti? Oholo, jogunasto, narodu dotužilo pa vrag došao po svoje.... Bili su prognani sa svojih imanja, jedan se od njih sakrio, kod jednoga svoga kmeta; dovezao mu se oko žene, a ovaj nebud lud, osvetio mu se. Dubok muk nastao iza ovih rieči. Mladoga kneza kosnule ove sumnjive rieči. Jakovica blieda i uzrujana, primakla se mužu.

— Što to večeras pekljaniš, dabogda potamnio, jesi li pri sebi? Što ga u to ulazi naš gospodar, ako su drugi zli i opaki, nije on....

— Nije za te, odsječe Jose, nesmijuć da je pogleda u oči. Mladi knez mislio iz prva da se Jose teke šali, da ga uplaši; al kad ovaj okrenuo debelit, diže se, pa će mu odprto:

— Kud smjera taj tvoj govor, što ti ga je večeras sa ženom? Koje su to prietnje? Govoriš li zbilja, ili se šališ?

Jose umukao.

— Što mučiš? Nesretnjače, zar si me odao?

— Je! javi se hrapav glas iza njega.

Stari se Bernard ukazao na vratim. Grdno je izgledao. Bio je odjeven na lovačku, dvocjevka mu o ramenu, a list papira u ruci.

Ostali kô iznebušeni. Jose se brane, oči mu zablieštaše, stari se uštapi prama njemu.

— Ti mi se večeras nisi nadao; ja sam ti, ako se spominješ, bio nešto obećao, a večeras dolazim, da održim rieč. Namače pušku na oko prama zetu.

— Ne, ćako, za pet rana božjih! vrisne Jakovica.

— Ostav, Bernarde, skoči knez, podbiv mu pušku, koja u taj čas planula grdnom jekom. Zrno promašilo, i zabilo se u zid.

— Pa da me je baš izdao?

— Gledaj! Stari lovac pruži pismo mladomu gospodinu.

— Nesretni sine, zetu će, što zar nisi znao, da sam ja glavar u selu, te je meni, da vršim naredbe, koje stižu iz grada?.... Kaži, koji te je smrtni grieh naveo na to pakleno djelo?

Jose će mu srdito:

— Zar da pustim, da mi zavadja ženu, tvoju kćer? Zar da podnosim, da mi se po kući razmeće? Neka Jakovica kaže, da je nevina, ako ima obraza!....

— Laže, ćako, večeras crni iz njega govori; nisam ja od toga djela, nedao Bog!

— Poznam ja dobro moju kćer, nije ona, kako ti misliš u tvojoj ludoj tikvi. Nisi ti kivan nanj radi žene, nego jer je bolji lovac od tebe.

— Kad ćeš na to, i jesam baš s toga. Jeli mu moglo bit mirnu, a ne da ga vrag amo donese zapredat. U bogatstvu je, u obilnosti, nemanjka mu ptičijega mlieka... ne, obuci se na seljačku, samo nek se kaže dobrim lovcem. Je li se mogao i bez toga proći?

Knez uhvati Bernarda za ruku.

— Pusti ga duše ti, ta vidiš, da i on ima svojih mušica, kô ti i ja. Nego nije ovdje čekanja. Listonoša koji je tebi donio ovo pismo, donio je i vojnicim u kaštelu naredbu, da obsjednu kuću; a ovdje su ti, kad ti drago....

— Znam, valja vas spasit na svaku ruku. A ja vas neostavljam, dok god nevidim, da ste gdje u zaklonu.

— Sve je to lako, moj Bernardo! A promišljaš li ti na pogibelj, kojoj se izlagaš?

— Moj dragi kneže, vi ste gospodin, a ja prosti seljak; vi bogat, a ja siromašak; vi mlad, a ja star; pa nije lako, da sastavimo ćudi. Nego smo oba lovci, to nas veže, pa vas ja neostavljam za živu glavu....

— To ja od tebe nemogu zahtjevati. Pa što bi, kako li bi?

— Kad vidru progone po kopnu, ona zaroni u vodu. Uhvatimo se naših čamaca. A kad se nadjemo na vodi, uz naše nabite puške, nek kušaju ta dva oka, pa makar i ciela vojska, da se s nami ogleda.

— Ta ti nevalja! primetne knez.

— Anu mučite, kô da neko dolazi! reče Jakovica, sva ubliedila kô krpa.

— Oni su! promisli Jose.

Začu se korak — više ih.

— Nema nam stanja, mičimo se, kneže, stari će mu Bernard. Oba prihvatiše puške, pa preko praga u mrak.

— S Bogom Jakovice, pozdravi je otac.

— S Bogom otče, s Bogom gospodaru.... prostite mu! Bernard i de Vignaud opružiše k obali, koliko bi dlanom o dlan.

— Ovda, ovda! viče Jose, zovuć vojnike, koji srtali u mraku.

Jakovica, htjela da mu rukom zatisne usta, nego je on od sebe odturi, da je nesretnica, koliko je duga i široka, pala nauznak.

— Umakoše! viče Jose vojnicim.

Bliedi sjaj mjeseca prostirao se nad uzburkanim vodam Saone, dvie sjene promicale kô munja, riekom, nedaleko od obale.

— Eno ih! viče Joso, upiruć prstom u dvie sjene.

Odušilo nekoliko pušaka. Odazvao se smieh i kletva.

— Pa da su vileni, nemogu nam se izmaknuti, nastavi Jose; gdje god uhvate kraj, naši su. Osvetit ću im se, makar me nikad kuća nevidila!

(Sliedi) **N. Šimić.**

UPIT I ODGOVOR

Ovamo u nas često govore: kôga?, kômu?, kôm?, *mjesto* kojega? kojemu? kojem? — *a štio sam u jednom našem Listu, da to nije pravilno, i da Daničić u svojim* Oblicima *govori da* **koji** *samo kad je* odnosno *zaime može da ima take oblike u II. III. IV. i VI. padežu jednine, ali ne kad je* upitno *zaime.*

Ja te knjige nemam, pa Vas molim da mi odgovorite, je li to tako, i ima li u knjigama valjanijih spisatelja pokraćenih oblika tog zaimena, kako u govoru ovdješnjeg puka? **I. B. u B.**

Digitized by Google

Gjuro Daničić u svojim *Oblicima* ne dijeli zamjenice kako njeki drugi gramatičari, nego na zamjenice bez roda i zamjenice s rodom.

U prvu vrstu ubraja zamjenice: *ja*, *ti* i *sebe*, a u drugu sve ostale, pa i zamjenicu *koji*. O njoj, *bila ona odnosna, ili upitna*, na strani 34 veli: *)

Kojima se osnova svršuje na *oj*, kao *moj*, *tvoj svoj*, **koji**, u njih se u nastavku može glas *e*, ako nije sam na kraju, izjednačiti s glasom *o* koji je u osnovi pred njim, istisnuvši ispred sebe *j*, koje ga razdvaja od onoga *o*, pa se onda oba *o*, slijevaju u jedno dugo; za to se mjesto *mojega*, *mojemu*, *mojem* govori i *moga*, *momu*, *mom* — pa i mješte *kojega?*, *kojemu?*, *kojem?* — *kôga? kómu? kóm?* — Ko je dakle podmetnuo one riječi Daničiću, taj nije ni zavirio u njegove *Oblike*.

Nama je da štedimo u prostoru, pa Vam ne spominjemo što o ovom drugi gramatičari kažu, a bilo bi i suvišno, jer će Vama biti jur poznato, pa nas za to i ne pitate. Samo ćemo, na Vašu molbu, navesti ove primjere, nek se bolje uvjerite da oblici upitne zamjenice *koji*, što ih tamošnji puk upotrebljava, nijesu ni po što nepravilni.

Kome ću se privoleti carstvu?
Vuk. I. 302, stih 30., Biograd 1887.

Daj mi, seko, klobuk svile bele,
Da ga poznam, *koga* je vojvode.
N. P. Vuk. I. 307. str., stih 119.

Čija s' ljuba, *koga* si viteza? V. 3, 7. —

U *koga* su cara čestitoga? Vuk 2, 18.

Kog uzroka radi? E. Janković, trg. 41.

Avesalom ga dozivaše k sebi i govoraše: iz *koga* si grada? II. knjiga Samuilova, gl. 15. 2.

— Nepitajuć, ni *koga* si plemena, ni koje vjere.... Veber. *Put u Carigrad*, str. 44.

Oj delijo, od *koga* si grada...? Botić. *Pjesme*, str. 36. stih 3, izd. M. H. 1885.

Kod tugje reči pita se uvek: od *koga* smo je naroda primili? — Jovan Bošković *Skupljeni spisi*, s. II. str. 280.

Iz *koga* si sela? — Novaković, *Sintaksa*, III. izd. 76, §. 134.

Od kuda si, od *koga* li grada? Vuk, 3. 18.

Čija je vojska, iz *koga* grada? Vuk, 1. 376.

Da ga zapita iz *koga* je mjesta? Vuk, posl. 99.

Gdi su sada naši časni krsti,
U *koga* su cara čestitoga? Vuk, 2. 13.

Kome Srbinu srpski jezik ne valja? — Vuk, prip. III.

Ja ću platit', da *koga* ću vraga?
N. p. — „Marko Kraljević“....

Od *koga* je gjela i koljena....? Vuk. I. 486. Biograd 1887.

Gospo moja carice Milice!
Koga bi ti brata naj voljela
Da t' ostavim u bijelu dvoru?
Vuk I. str. 294. stih 16 i ost. Iz Biograd, 1887.

Care Lazo, čestito koljeno!
Kome ćeš se privoljeti carstvu? Vuk, str. 3001, 11.

U Vukovoj pjesmarici II., 1815 g., ima pjesma *o ženitbi srbskoga cara Stefana*, a upravo iza riječi „Stefana“, stoji pod tekstom ova opaska: „*koga?* ja ne znam“. „Narod tako pjeva ne dodajući mu drugoga prezimena“.

Od kud knjiga, od *koga* li grada?
N. p. Vuk, I. dio 31, str. 174. stih 24. — Biograd 1887.

*) Zagreb, 1872, iz. ćirilovicom.

Koga si ti zakona? — Vuk, *Rječnik*, kod riječi „zakon“.

I ovako bismo mogli dalje, ali što bismo duljili lakardiju?

Da ste zdravo! *A. Lampalo.*

* DIKLICE.

Ja se popeh na javor,
Moja draga na Stambol,
Bielo lice ne krije,
Ja bih joj ga ljubio.
„Bi li jadan ne bio?
„Žališ li ga draga?
„Žališ li ga dušo?
„Da sam htjela žaliti,
„Nebi dala ljubiti.
Ej, rano moja,
Ej, dušo moja!

Ja se popeh na javor,
Moja draga na Stambol,
Ruse kose ne krije,
Ja bih joj ih mrsio.
„Bi li jadan ne bio?
„Žališ li ih draga?
„Žališ li ih dušo?
„Da sam htjela žaliti,
„Nebi dala mrsiti.
Ej, rano moja,
Ej, dušo moja!

Ja se popeh na javor,
Moja draga na Stambol,
Crne oči ne krije,
Ja bih joj ih mutio.
„Bi li jadan ne bio?
„Žališ li ih draga?
„Žališ li ih dušo?
„Da sam htjela žaliti,
„Nebi dala mutiti.
Ej, rano moja,
Ej, dušo moja!

Oj bisere, sitno sjeme,
Oj djevojko liepo ime,
Kuća ti je blizu puta,
Ja te vidim po sto puta,
Gdje ti svoje kose gladiš,
Tužnu meni srce vadiš;
I ja bih se objesio,
O zlo drvce, o tvo grlce,
O zloj ruci, o jabuci,
O zlu jatu, o tvom vratu.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Jankovič-a

Digitized by Google

Br. 5. Zadar, 10 Ožujka 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštar ke troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

LEPUTI.

I.

Nastavlja se vidi Br. 4.

Narav zemljišta i podnebja, uplivala je koliko na fizične, toliko na duševne sposobnosti grčkog naroda. Zemljište i more, koje Eladu obtaka sa svih strana, doprinieše čvrstoći tiela, živahnosti i okretnosti duha. Nema života do mornarskoga, pri komu ti najbolje otvrdne tjelesni ustroj, a uz to i vježba se ćud, sa nenadnih pogibelji, koje mogu zateći najopreznijega i najvještijega. Tu se hoće velike opreznosti i hladnokrvnosti; kao što mornarski život u velike razvija duh, jer tu valja paziti na svaku nenadnu promjenu vremena; pa to čini čovjeka točnim motriocem, da bilježi sve osobite poteze ljudi i predmeta. Malo je Grka, da nije primilo takav uzgoj, uprav s toga, jer ih je prigoda nanosila da živu na moru; pa radi toga, tu nije ni opaziti one velike razlike izmedju pučanstva, kò drugovdje.

Takodjer grčko zemljište nepruža ni one jednoličnosti, koju je opaziti, gdje su prostrane ravnine, i gdje nema velikih visina. Tamo vlada najveća razlikost, uslied ogromnih planina, koje se nadkićele liepo nad morem. Tamo vidiš nad samim morem vrhunce planina zamazane sniegom, gdje vlada svedjerna studen, a opet malo na niže, blagi povjetarak njiše granam paoma; amo ti zja gola litica, jal jedva da koji vrisak poviruje izmedju škrapa, a onamo posula zelen, kò u perivoju. Na mjestim nema kapi vode, dočim na zapadnom obronku Elade, izviru vrutci, vijugaju bistri potoci, koji se obaraju na slikovite slapove. Ima tu i rieka, kojim nemoš nigdje naći gaza, pa ni kad suše okrenu. U Peloponesu ima dopokon i jezerce, uz svoje livade.

Nego u obće tamo je slabo sa vodom, odtle i ono poštovanje u staro doba prama vodenim vilam.

Ima predjela, kò što je niža dolina Nila i Eufrata, gdje sve izgleda jednoličnim, crte obzorja pružaju se pravilno, a godišnja doba mienjaju se jednako po cieloj prostoriji. Gdje je tako podnebje, tamo je sasvim mala razlika izmedju stanovnika; svi su gotovo jednake ćudi; svi se bave jednakim poslovim. Nasuprot, u predjelim, kò što je Grčka, gdje je zemljište raznovrstno, podnebje raznolično, gdje istog dana, silaziš sa visina zasutih sniegom, u nizine, gdje se stere bujno cvieće; gdje se, temperatura naglo mienja — tamo koliko tielo, toliko pamet trebuje neprestanog napora, a da se prigne i navikne nenadnim promjenam vremena. Uslied toga, tamo ćeš vidit, na malom razmaku, ljude istog plemena i jezika, koji sasvim različito provode život, po tomu stanuju li na planinam, il na ravnici. Pače iste osobe, jesu li usilovane, da se presele, iz jednog predjela u drugi, moraju da se odreku svojih prvašnjih navika; te koliko u odjelu, toliko u jelu, da se prilagode klimatičnim zahtjevim nove postojbine, a tako da se i nauče kakvom novom zanatu i poslu prama stanovitim okolnostim. To sve potiče duh, da iznalazi nova sredstva, da stvara ono, što od njega zahtjevaju nove potrebe. To sve upriličuje razne tipove, koliko u njihovim fizičnim potezim, toliko u duševnim sposobnostim i naklonostim.

U takovim predjelim sve pomaga na razvoj osobne energije, na sačinjanje bića sposobnih da reagiraju predvidnosti i točnosti, proti prirodnim nepogodam. Gdje je pićna zemlja, gdje periodični nasplovi i kiše svedjer jednako doje zemlju, tu pučanstvo goni onu jednačicu, zabavlja se o istom poslu. Dà, i tu tjelesni ustroj otvrdne, pod suncem i ledom; ali tu nema što, da razvija i potiče osobnu inicijativu; duh lako zadriema i otromi.

Nagla promjena topline, kò što razlikost temperature, i to pomaga osnaženju plemena. U Grčkoj je znatna razlika u podneblju izmedju zagorja i primorja. Mnogo djece tu nejake umire; pa tko ostane, taj dobiva osobitu žilavost. Nakon vlažna i topla južnjaka, koji slabi; okrene od časa na čas oštar sjeverenjak. Tamo vlada obično suh zrak, koji silno djeluje na živčani ustroj; pa tamo nećeš viditi ni fizične, ni duševne otupljenosti. Tamo nije potrebe od žestoka pića, da te ugrije, a da možeš odoliti prekomjernoj studeni, jal vlagi; te po tomu pučanstvo je trjezmeno, kao što obično svi južni narodi.

Uz sve napore, koje mu prirodni položaj nalaga, narod je grčki živahan, jer ga krasno svjetlilo obasjava. Malo je predjela i u samom sredozemnom zalievu, koji se mogu takmiti sa sjajnim plavilom grčkog neba. Pa sve tamo i južnjak puhao, nezastire nebo pieskom i prašinom, kò u Egjiptu. U Egjiptu, kò i svom gornjom obalom Afrike, pramaljetne i jesenske kiše traju za više mjeseci; dočim u Grčkoj nema dana, da sunce barem za čas nepoviri iza oblaka.

Divna prozirnost zraka, vježba vid na dalek pogled; te mu pridaje onu pronicavu oštrinu, koja se nestiče, gdje vladaju magle, i gdje obzorje nije bistro. Oko se tako vježba i navikne, da iz daleka proučava oblike, da ih mjeri i prispodablja; a to vježbanje pomaga pravilnosti percepcije i živu čustvu točnosti odnošaja izmed u raznih česti napram cjelini; a ta svojstva uporavljena na

Digitized by Google

oponašanje i reprodukciju živih slika, i učiniše od Grka, prve umjetnike na svietu. To je nehote Grke nadahnulo pri njihovoj plastiki; ta dična prozirnost njihova zraka, pri kojoj ti vid proniče u daljinu, a svaka ti najmanja potankost čisto odskače.

Nećemo da kažemo, da su se grčki arhitekti ugledali u svoje planine i pećine pri svojim gradjevinam; no ipak moguće je, da priroda i osobito obličje njihova zemljišta, koliko toliko uplivalo je na njihov osobiti umjetnički ukus; kô što je po svoj prilici čarobna slikovitost grčkog podneblja, gdje se mienjaju svake šare i sniežna bjelina stršećih vrhunaca, i bujno zelenilo udolica, a zanajviše nebesko i morsko modrilo, uz sve njegove gradacije, mnogo je doprinilo grčkomu slikarstvu. A sama narav tla, tamo je unapredila kiparstvo. Tamo mnogi predjeli obiluju gnjilom, koja se dade kalupiti na svake slike, pa ti je muljika, koja se lako pridaje mlatu; a da nespominjem ništa o mramoru, kojim Grčka obiluje, a iz koga, uslied njegove osobite gladkoće, dadu se iztjerati najsitniji potezi i oblici, čim se odlikuje grčka plastika.

Bez mramora, kiparstvo u Grčkoj, nebi doisto bilo dotjerano do onoga savršenstva, kojim slovi; jer se mramor, mimo sve ostalo kamenje, najbolje pridaje uobličenju ljudskog kipa.

U zadnju nam je dakle zaključiti, da je položaj i osobita konfiguracija zemljišta mnogo pomogla grčkomu narodu, pri njegovu svakovrstnom razvitku.

Primorac.

Tendencija u lijepoj knjizi.

(Čitajući Kozarčeve pripovijetke „Medju svietlom i tminom“).

Velika tendencija u literaturi, ta zaraza, koja je većim dijelom spopala našu beletristiku, mnogo nas je puta naganjala da napišemo njekoliko riječi protiv iste, dokazujući, koliko li je to štetno po sretan razvoj i napredak naše lijepe knjige; ali se nijesmo na to odlučili, u nadi uvijek, da će koja vrsnija sila to učiniti. Nu pošto vrijeme leti, a toga još niko ne čini, mi smo se odlučili da koju progovorimo, prigodom ove nove radnje mladog i darovitog hrvatskog pripovijedača J. Kozarca „Medju svietlom i tminom“, i da iznesemo ovdje njekoliko misli, koje, i ako slabe i na brzu ruku napisane, biti će valja da više od koristi, nego li od štete, po našu lijepu knjigu.

* * *

Tendencija u literaturi, kakova se u opće razumije, više škodi nego li koristi. Škodi — pošto s' njome djelo gubi u više slučajeva svoju umjetničku vrijednost. A koristovati može samo u njekijem slučajevima, i to kad je fino i mišljeno izvedena, hoću reći, da ona može koristovati jedino da pobudi u čovjeku koje ćustvo, i to najviše patriotizam. Uzmimo samo jedan primjer. Kod redencije talijanske narodnosti, najviše je doprinijela tendencijozna književnost. Ona je pirila duhove, ona je držala uvijek goruću onu vatru u srcima talijanskijeh sinova, koja ih je napokon dovela do žugjene slobode i samostalnosti. Ali ipak, od sve one silesije djela, inače dobrijeh djela, koja je kroz to doba stvarala talijanska književnost, — sve je to danas zakopano pod debelom prašinom, i jedva da će se kogod sjetiti onijeh dana, kad su ga ta djela oduševljavala za izvojštenje narodnijeh prava. A danas sva je ta književnost zakopana, — jer nije za drugo ni stvorena, nego da svojom tendencijom budi ondašnje duhove.

Tendencija u lijepoj knjizi, vrijedi samo u rukama velikijeh duhova. Kroz pero vješta umjetnika, mi ćemo onako, kô slučajno do tendencije doći: ona će nam se na jedanput sama stvoriti, kano logična konsekvencija ovoga ili onoga procesa. *Bijednici* Viktor Huga, to je djelo tendencijozno, — ali se nama tendencija neće odma ukazati, pa nas za sobom povući, né, — mi ćemo čitati duševnom nasladom pripovijetku, pa će nam sad žao biti za ovijem, sad ćemo se smijati za onijem, te kad dogjemo kraju, onda ćemo uzdahnuti nad nesretnom sudbinom Jana Valjeana! — A ne samo da treba umjetničke vještine da se predoči realna tendencija, nego se k' tomu hoće još i relativna nužda, potreba. „Lovčevi zapisnici“ „Očevi i djeca“ Ivana Turgenjeva, to su skroz tendencijozna djela. Ali je tuj tendencija fino izvedena, i mi ćemo ju teško prostijem okom naći, ako ne zavirimo dublje u te stranice, ako ne stanemo, pa dobro ne zavirimo u dušu tijeh tipusa: i onda će se ona sama pokazati, — i sva će nam ona naravna bijeda ruskoga mužika, potresti srcem i mi ćemo mal da ne zaplakati nad patnjama, nad nevoljama toga čovjeka; a suze što će nam navrijeti na oči, — to su uspjeh prave tendencije. Nego opet ponavljamo: — to nije ona tendencijoznost, koja se u opće razumijeva, i koju nalazimo kod većine našijeh pisaca, — ona tendencijoznost koja ti upravo dosagjuje na svakoj stranici, na svakom retku, i koja kvari umjetnost odnosnog djela. U rukama velikijeh i snažnijeh pisaca, tendencija u lijepoj knjizi može stati, dapače, mora da stoji, — ali je ta fina, suptilna, u jednu riječ, umjetnički izvedena; — dočim u rukama osrednjijeh pisaca, ona nemože nikako da opstoji, jer kvari cijelu umjetničku stranu toga djela, koje je tako osugjeno, da pogine u svojem narogjenju. Od malena bi dječarca smiješno bilo da nam učini djelo, koje pripada životu četrdesetgodišnjeg čovjeka: što je kod ovoga naravno, to je kod prvoga smiješno.

Strogo uzevši, svako je djelo samo po sebi tendencijozno: od Omira pa do Tolstoga, u svakom ćete djelu naći tendenciju. Ali né onu tendencijoznost, koja se u opće razumijeva, — nego pravu, istinitu tendenciju, koja mora da bude u svakojem karakteru, i bez koje nemože da bude valjana i istinita slika čovječije duše, ili slika kojeg mu drago subjekta. Jer sve što opstoji imade njeku vlastitu težnju: sve ide za savršenošću. Svaki čovjek, bio on najsilnijeh strasti, bio junačan, ne ustrašljiv, pun mašte i krvi, imati će uvijek svoju svrhu, t. j. ono nješto u duši, što ga pobudjuje na ovo ili ono, isto kano i onaj čovjek, koji se plaši i najmanjeg šušnja, koji ne smje da otvoreno nikomu pogleda u oči, i koji je slab i bolestan. Slikajući kojeg mu drago od ovijeh, umjetnik, i ne idući za tijem, on će svojim vještačkijem perom znati da nam podade tako jasnu, tako vjernu, tako, da rečemo, psihološku sliku njegove duše, da će nam i sama po sebi, na kraju, ispasti pred očima sva tendencija, ali naravna i neprisiljena tendencija, koja će se sastojati u samijem duševnijem sposobnostima dotičnog individua. Neće nas tuj posjetiti na tendenciju piščeve opaske, riječi i govorenja, né, — već će sama fakta i suptilna opažanja iz naravnog teka duševne evolucije individua, dovesti nas do cilja koji je imao dotičnik. Takove ćemo karaktere naći opisane u Flauberta, Goncourta, Tolstoja i Dostojevskog. U njihovijem djelima, nećemo naći mjesta gdje

Digitized by Google

bi nam jasno pisac govorio: uzeo sam za temu to i to, pa ću u ovom tipusu orisati ovaj, a u onom tipusu onaj karakter, — pa ću naznačivši mane ovoga i vrline onoga. doći do zaključka. da to mora biti tako i tako, i da bi humanitarnost bolje napredovala kad bi se išlo tijem putem. Ne, u njihovim vještačkijem rukama, nećemo naći svega toga, niti ćemo, u većem dijelu, naći da nam oni opisuju kakovu zgodu. gdje je upleteno sijaset osobâ spletakâ. ubijstva itd. Oni će uzeti, osobito današnji psihološki pisci, samo jedan momenat ili malu zgodu iz realnog života, pa će ju naprosto *prepisati iz naravi*, dajuć toj preslici, one zahtjevane savršenosti, koje se hoće kod umjetnika.

Rekô sam suviše da za tendenciju u lijepoj knjizi, hoće se i odnosna nužda. Prije šestdesetijeh godina, ruski je seljak bio prostijem robom; svakojake muke njegova gospodara, gnjevile su njegov nevolini život, pa je kô pravi pas svakoga časa drhtao. kad će tirjanska sila. satrati nit bijednog mu živovanja. Takovo je stanje svakog inteligentnoga i humanitarnost ljubećeg čovjeka, zgražavalo; pa nije ni čudo što je takovo stanje potaklo i Turgenjeva, da pod oblikom kratkijeh crtica, iznese svijetu pred oči, bijede i patnje njegovijeh sunarodnjaka. — i tako su postali „Lovčevi zapisnici". Tu je dakle nevoljno stanje i želja za oslobodjenjem ruskoga mužika iz ropstva, — to je bila glavna nužda Turgenjevljevoj tendenciji. Ali takovijeh nužda, hvala Bogu, kod našeg naroda nije; a one zaraze koje tište naš narod, odavna su nam i onako poznate: to je, mal da ne, vječita pripjevka naše pripovijetke. Dakle, u opće uzevši. Kozarčeva radnja „Medju svijetlom i tminom" nije dovoljno ni motivirana, — i ako je piscu slobodno da si izabere kojimu drago predmet za svoju radnju.

Većina će naših pisaca, a u konkretnom slučaju, Kozarac će nam doduše primjetiti, da on samo crta iz naroda, da je puk, kojega on zgode pripovijeda, zbilja u realnom životu takav, i, kad bi imao boljijeh originala. da bi i kopije bolje ispale. To je donekle istina: ali samo donekle. Jer mi dopuštamo da će narod kojega nam on opisuje, biti onako iskvaren, ladnokrvan za svoja prava, i što ti ja još znadem, — ali nam on može sve to predstaviti, bez vlastitijeh opazaka, bez onog prisiljenog filozofiranja, koje stavlja na usta svojijeh protagonista, koje nam očito i jasno iskazuje, da tako u realnosti naš čovjek ili ne govori ili ne radi. To je njegova glavna mana, kroz koju provlači svoju tendenciju, — tendenciju koju nalaziš na svakoj stranici, u svakom dijalogu. Opet ponavljamo: tendencija, ako se može dopustiti. mora da nam se sama predstavi, — dapače da ju i sami tražimo. Ja se čisto naslagjujem kad čitam crte iz narodnog života njekih mladjih hrvatskih novelista, — naslagjujem se, jer mi se čini, da se upravo zgode te no oni crtaju, zbivaju pred mojijem očima, i jer su to prave. žive zgode, koje sam i sâm po našim krajevima vidjao. I kod njihovijeh protagonista naći ćemo mana, huncutluka, ubijstva — ali kod njih nećemo naći u svakom redku, u svakom dijalogu tendenciju. Ona se sama čitatelju nameće. Rijetko ćemo kada, kod njih naći osobnijeh opazaka, onaj dosadljivi i odsugjeni vlastiti *ja*, a teško opet, da ćemo naći mjesta, gdje bi naši ljudi onakove razgovore vodili, kô što ih Kozarac stavlja na usta Klarića, Ratkovića i drugih mu protagonista. Jer je to nenaravno kod našega puka, kod našeg težaka. Junaci, prije spomenutijeh novelista, to su pravi narodni tipusi: oni opažaju samo zgode, jer su njekako pasivni kod svega što se dogagja u njihovu obimu. Cilj ili gotov fakat jedino ih zanima, — ali nikad da ćeš ih čuti razbacivati se o tom i o tom. Ako kod njihovijeh junaka nagjemo slučajno, da se oni zanimaju za koju stvar, koja ih dovagja do vlastitijeh opazaka, — mi ćemo sve to s nasladom proći, i nećemo u tijem opažanjima ni sjetiti se tendencije, — jer je ta u prvom redu vješto izvedena, a u drugom redu. takova je. jer je baš prirogjena na usta našega naroda. Takove uzore stavljamo našim beletrističnijem piscima, koji vole tendenciju u pripovijetci.

U konkretnom slučaju „Medju svietlom i tminom", osim mnogo drugijeh mana, koje su proizašle najviše iz pretjerane tendencijoznosti, spada svakako i onaj duševni proces, koji se poragja u Klarića onog jutra, kadno se je povratio kući kao načelnik iz općinskog doma, biva kada mu pada na um cijeli njegov prošli život u najtanjim potankostima. Taj je proces ne naravan, pošto glavni uzrok koji ga je spotakao, nije kadar bio da to prouzroči. Da bude opravdan takav proces, morala je da Klarića potrese velika i nenadna zgoda, jer, u prvom redu, Klarić je osoba, kojega neće tako lako uzdrmati jedna takova stvar, kao što je njegovo imenovanje za načelnika, a u drugom redu, to ga nije moglo ni uzdrmati toliko, pošto je on već unaprijed bio sjeguran tog imenovanja: to je bio plod njegovijeh spletaka. Takav ne naravan proces nalazimo i kod predposlijednjeg Zolinog romana „La bête humaine". I Zola je počeo isto kô i Kozarac, rišući nam najprije glavnog protagonistu, pa je pokušao da kroz spominjanje vlastite prošlosti — spominjanje, koje nije obrazloženo nikakvijem naravnijem pobudjenjem psihičnim, — da nam iskaže istoriju toga čovjeka; ali što je glavno, i što su kritičari zamjerili Zoli, to je, da uzrok uzbugjenja Roubaudove duše, nije bio tako silan da opravda taj proces. — pa sjećanje najmanjijeh potankosti, to je sasvijem nemoguće u realnosti U duši će nam se doista prikazati uspomena prošlijeh časova, ali će ona biti općenita, i više ćemo je gledati kano kroz maglu, nego li čisto i jasno kako je to htjeo Zola da nam pokaže. Samo velike zgode iz prošlog života mogu da ostanu duboko čovjeku u pamet utisnute. — ali takove zgode nema ni kod Zole — a ni kod Kozarca.

Kolika li je samo razlika u tomu izmedju Zole i Dostojevskog; koliko li nam se naravniji i istinitiji prikazuju duševni procesi kod Raskolnikova, kod kojega nećemo naći mjesta. kao kod Zole, gdje bi mogli kazati: eh, to nije moguće. A u tom je vještina. — Nama se čini da je pisac izabrao takav proces, ugledavši se na Zolu, samo da iznese čitatelju pred oči, Klarićev prošli život, — a nije se ni pitao, odgovara li to duhu istine. Pa da neidemo dalje, — pošto naša namjera nije da kritizujemo ovo djelo, — spomenućemo samo da je rastanak mladog Ratkovića sa Malvinom nevjerojatan, — jer koliko god oni postali ladnokrvni jedan spram drugoga, ipak se nikada neće dogoditi onakav rastanak. — barem iz socijalne konvencijalnosti. Osim tijeh mana. rekoh, u samom završetku pripovijetke, mi vidimo koliko je tendencija pokvarila Kozarčevu radnju. Pošto je pisac, u teku pripovjetke, iznjeo svu tendenciju koju je namislio bio, pri svršetku nije mu više dostalo materijala, i on je kako tako završio pripovijetku, nebrineći se da mu ispane kako bi po konsekvenciji pravo bilo. Završetak pripovijetke nije mogao onakav da bude po naravnoj i logičnoj posliedici izloženijeh procesa. Ratković i Klarić u realnosti teško da će se kô otac i sin zagrliti, — i ne samo da nam se taj svršetak nejasnim i nenaravnijem

Digitized by Google

prikazuje, već se očito vidi da se pisac nije ni najmanje starao, da mu taj dio radnje ispadne prama ostaloj cjelini, i jasno se vidi, da je to na brzu ruku izradjeno, samo da može na posljednjoj stranici napisati: Kraj!

Kroz razne faze naturalizma, eksperimentalizma, sentimentalizma, i što ti ja još znadem, pripovijetka je napokon došla do najsavršenije forme pod psihološkijem romanom. I taj je roman jedini, koji danas može naći života. Taj je roman proslavio Dostojevskog, Tolstoja, Goncourta, Bourgeta, Maupassanta, Korolenka, — i još druge, čija djela neće tako brzo u zaborav pasti. Taj dakle roman gledajmo da uvedemo u našu literaturu; on će najbolje privrijediti našem narodu, jer ćemo bolje pogoditi sliku jednoga čovjeka, nego li cijele mase; bolje ćemo tako proučiti ranu, koja je zahvatila cijeli naš socijalni život. Tà i onako dosta nam je poznato i po predjašnijem djelima, stanje našega naroda, pa su nam, što je još veće, poznati i liekovi koji bi ozdravili gnjilu stranu našeg narodnog života; stoga, okanimo se već te ostarjele prodike, te vječite tendencijoznosti u lepoj knjizi, — okanimo se nje, jer je taka tendencijoznost odavna odsudjena, i nije za ništa drugo, nego da ubija snagu i duh spisatelja.

To toliko imadosmo na umu, dok smo pročitali ovu najnoviju Kozarčevu radnju; i napisasmo ovo malo redaka nè na kritizujemo to djelo, kao što to nijesmo ni uradili, nego jedino smo za primjer uzeli tu pripovijetku da dokažemo, kako pretjerana tendencija kvari umjetnost jednoga djela, te želimo, inače vrijednom spisatelju, da se drugom prigodom okoristi našim skromnim razmatranjima, pošto smo uvjereni, da je to vrlo darovit pisac, pun talenta i snage, koji neće tako lako u zaborav pasti, i od kojega naša beletristika, može mnogo očekivati.

Zadar, iz vojničke bolnice, 2 ožujka 1892.

M. V. Ivanov.

BAJNA KAPLJA

LJUBEZNO mi pismo stari babo piše,
Pa se činom sjeća ljubeznoga sina:
Za božićne svetce uz list i sladkiše
Crnoga mi šalje domaćega vina.

Rado li te vidjam, zemljače moj stari,
Rado li u čašu staklenu te lievam!
Nov me duh uz tebe potiče i žari,
Ugrijan ti dušom uzhićeno pjevam:

Kad te samo vidim, misli svakojake,
Osjećaji, želje odsvuda se kupe:
Kao pčele, kao leptirice lake
Oko pune sladke lepršaju kupe:....

Preda mnom se umah more stere pusto
Uzduž mora kršna obala i plodna,
Posred mora otok, na njem borje gusto,
Maslinici drevni, polja vinorodna.

Izpod moje kuće hitra „Morska vila"
Bielo diže jedro, da u „Luke" krene,
Leti ladja, rek bi, vita ima krila,
Već se „Luke" vide, loze se zelene.

A grozdovi s loza nabreknuti vise
Puni ovog zdravog soka medenoga,
S kojeg zemlje naše ime pronosi se
Od jednoga kraja svieta do drugoga.

Kad te gledam druže, na pamet mi pane
Moje južno sunce, moje plavo nebo,
Pa me neka tuga zaokupljat stane
Zavičaj što mili ostavit sam trebo.

Uželim se živo rodjene te grude,
Roditelja, vriednih drugova i znaša,
Nevidjene u to gusle mi zagude
„Dalmatinskog" pjesmu čarobnu „šajkaša".

Neka struja tielom obleti mi tajna,
Stigne mi u srca najdublje dubine:
Za ljubav i pjesmu ti mi, kapljo bajna,
Poleta podaješ, volje i krepčine....

Iko Primorac.

Talina pravda.

IV.

(Nastavak, vidi Br. 4)

Tera bere ozimice na *Poradinu*. Puste pucalice, zakuvečene, a na svakoj kapljica. Nabrala poduskrajan krtolić samo naokolo, a u mutvama i po vrsima, ima ih još dvije ljese. Kako prisegne koju granu, prndelji se razlete, nije nego da te zagluše. Olova izjeli — reče ona — svaka je bolja za vas.

Baldo otišao s puškom. Svunoć davalo po buri, a mati mu rekla da je, kad je bila u branju, izlatila deset prepelica — Obašao sve do po strane poviše Žukovca, pa se spustio u selo da će put doma.

On na vodu, a Gatanova s vode s romijenčama na obramenici.

— Je li sreća? — zapita ona.
— Biće za objeda.
— Da što je nova, kapetan Baldo?
— Ja ne znam ništa; sve staro.
— Da vele, da vi to ne znate!
— A što ćeš da znam?
— Da su vam isprosili vašu ljutu ranu.
— Koju to?
— Borme Teru Talinu.
— A ko, Bože; to je prva što čujem.
— Sinoć sam bila u svojih na kraju, pa je naš stari pripovijedò za večerom, da je u sami mrak prošao Spuga s mladim Bakarićem, i da mu je rekao Marin da Bakarić ide da isprosi Teru.

Digitized by Google

— Pa? — zapita Baldo sjetno neveselo.

— Pa vam ja više ne znam ništa. Znam da je lani na Malu Gospu bila Tera na objedu u Bakarića — stari su prijatelji od starine — i da mladomu Bakariću nije mrska, jer je na igranju na *Barini* hrstao, kad god bi je izveo mladi Skokandić, ili koji s Korčule — a drugo.... od Boga do njih.

— Ne vjerujem da bi Tera za nj pošla. Komu bi ostavila oca i mater?

— No ta vraže! — Za mladim se sve ostavlja. A mogla bi reći da se je u srećni dan rodila, kad bi je Bakarić u sreći dopao. Samo koje pusto biće! A kuća na tri poda, su dvanaest prozora — da je nema onake ni usred Orebića! — reče Gajtanova i promijeni obramenicu na drugo rame.

— Da, ali nije blago ni srebro ni zlato, već je blago što je srcu drago! — A opet ni žrnovka za Peljesac, ni pelješka za Žrnovo.

— Ja vam se čudim! Žena ide za mužem i na kraj svijeta — a što govorite je li Teri drag — to vam ne znam, ali za što ne bi bio? Bakarić je milokrvan i skladan.

— Mogao bi joj drugi biti u srcu.

— E, to su drugi posli — Vi ćete to znati bolje od mene — nasmija se Gajtanova.

— Ja? — reče Baldo smeteno.

— Nego ja! — Zbogom, zbogom, kapetan Baldo, pozdravite doma; idem, mali će mi plakat'.

— Zbogom Tere. — hvala, i ti na isti način.

— Baldo se dao u misli. Bila bi lijepa — pomisli — da mi je jedan žrnovljanin ispod nosa otme! — A ako ga ona ljubi? — Nije moguće! Mi smo se od mala djetinjstva uvijek dobro htjeli. Ja ću je isprosit' koliko večeras. Ali ako se je obećala i primila dar? Neka ga vrati! Ja sam joj toliko puta iz daleka dao razumjet' što mislim, nego.... je li me ona razumjela? — Bakarić je lijep, bogat — stari su prijatelji; ja sam siromah, pustič kapetan, može se rijet' bez kuće i bez kućišta; dundo mi je Nikola dobio Tali pravdu, a i otac mi se s njim dobro ne gleda...

— Kučak mu dignuo toliko prepelica iz obližnjih vinograda, ali je Baldu bilo drugo na pameti — Jadan *Vjerni* dotrčao k njemu štekćući, isplazio jezik, i umoran stao obigravati okolo gospodara, mašući repom. — U to došli ispod oskoruša na Poradinu: Baldu se dalo pogledati kroz masline, vidje gdje neka bere smokve i stane viriti je li nije li ona.

Srce mu je govorilo da jest, ali je bila okrenuta put mora, pa nije bio stalan — s toga ispali pušku u vjetar; *Vjerni* poleti ka' mahnit, a Tera uspredne, okrene se — i Baldo vidje da ga srce prevarilo nije. Puhne u cijev od puške, s njom o rame, i skoči u vinograd.

— Ajmeh, kako sam se prepala!

— Žao mi je; došao sam pitat' oproštenje.

— A na što ste ono potegli?

— Na jednu vješticu u oblaku.

— Bog je dao da sunce grije.

— Kako koga!

— I siromaha i bogata, i tužna i vesela.

— Stalo je tužnu da sunce grije!

— Ali vi nemate za što da budete tužni.

— Kako mjeriš mene svojim laktom! — Sit gladnu ne vjeruje.

— Ako ste ogladnjeli — evo vam smokava.

— Lako se je tebi rugat'.

— Ne rugam se ja s nikim, zna mi Bog.

— Pače, mogu li se radovat'?

— Na čemu?

— Nešto sam čuo. Je li istina?

— A što je vama za to?

— Čuješ, Tere, kako te srce ne boli ostavit' rodno mjesto? Kako ne promišljaš da će ti se valjat' odalečit' od oca, od majke, od drugarica svojih? Ovaj će vinograd opet uroditi, a ti ga trgat' ne ćeš; smokve će sazreti i do godine — a ko će ih brati? Ja ću može bit', proći opet s puškom ovuda — ali tebe vidjet' ne ću....

— A ko je vama rekao, da će to bit' tako? — Pa i da bi bilo — vi biste najmanje za tim žalili. — Ja nemam nikoga ovdje, koji mi dobra hoće do oca i majke .. pa sam isto .. ali — jesam li luda — š'o je vama za to stalo? Svak zna svoju, a Bog svačigovu! Molim vas pustite me, nemojte mi rane pozlegjivat' — doreče, naduši joj se srce, uze krtô i da će doma.

— Samo mi reci pravo što te budem pitao!

— Nijesam nikad rekla krivo.

— Hoćeš li poći za Bakarića?

— Ne — i pobјeže da sakrije suze.

Vjerni potrči za Terom, a kad je stigne, ona ga pomiluši, a on ostavi gospodara, pa za njom.

Baldo ostao kao okamenjen, gledajući za svojim zlatom, pa stao misliti što da uradi. Naumi u dunda *Brka*. On je neoženjen, ne zna što ima, a uvijek ga je dobro htio. — Nagje ga pod odrinom, gdje poljeva cvijeće u arlama.

— Dobro jutro, dundo.

— Dobro jutro, Baldo; blažene oči, koje te vide! Ima te bit' velika do mene donijela.

— Tako je, dundo; ko ni od stôte, a ti od prve — imam se s tobom svjetovat'.

— Kad je tako, ho'mo u kuću.

Kad zasjeli za trpezu na saloči, Brko njemu:

— Govori, što si htio?

— Ako ćeš mi se i narugat', dundo — ja sam se namislio ženit'. Reći ćeš mi da još nijesam ni stavio gaće na se, a da mi je priprlilo da tražim djevojku — ali kad čovjek, iza toliko durovetanja, nagje onu, za kojom ga uvijek srce boli, koju nije mogao zaboravit' ni na kraj svijeta, i kad uvidi da mu je ona sve dobro a da bi mu je drugi mogao prigrabiti — reci mi, što ima da radi?

— Ženiti se njome — Ko rano ruča, i ko se rano ženi — ne griješi. Ili se ženi dok si mlad, ili se ne ženi više. Gledaj samo da izbereš dobro čeljade, koje ljubiš, i koje će te gledati kô oko u glavi, a umjeti da uzdrži tvoje krvave trude — jer više može žena zlicom, nego čovjek vrećom — pa se vjenčaj — moj ti blagoslov. Dok smo mladi, lako nam je i bez drugarice; gdje god dogjemo: „dobro došli“ — ali kad ostarimo, okašljavimo, teško se je zatvorit' u kuću i pomisliti: evo me sama kao drvo osječeno. Istina je, svojta će te pregledati, i to ako što imaš, ali nema ti čovjeku do vjerne druge, do svojega od srca poroda! — Vjeruj ti meni, niko ne zna, ko ne kuša, a ja sam bio na situ i na rešetu, na dnu i na vrhu.

Pomorac, je li na moru, odlane mu srcu kad promisli: imam doma ko za mnom uzdiše, ko me svako veče u svojim molitvama preporučuje. Neka vidi na dvoru tolike ljepote, uvijek ga priteže ovo našijeh stijena, pa kad Bog blagoslovi njegove trude, nema ti njemu što doma doći. — Ali kad si već u njekoj dobi, pa kad se vratiš

Digitized by Google

i vidiš da pred druge toliki izlaze, a preda te niko; da se svak svomu veseli, da se svak sa svojim grli, a ti nemaš na koga da nasloniš sijedu glavu — onda se pitaš: za koga sam radio i more mlatio? Što će ti puna kuća blaga božjega, kad nemaš u njoj nikoga od srca, da te otpravi i pričeka?

Nego, u svemu govorenju, koja bi to bila, što ti grije uši?

— Tera Talina.

— E, nijesi ti lud! I ja sam ti je toliko puta htio nametnut' — ali sam opet promislio da se u vjeru ne valja prtit' — jer je ono kača i ploča. — A što govori djevojka? Jeste li se vi dvoje razumjeli, jer sam čuo da ju je prosio Bakarić iz Žrnova?

— Ona mi je rekla da ga ne će, a po svemu se vidi da bi pošla za me; nego se bojim hoće li je Tale dat', radi one blažene pravde s dundom Nikolom.

— Imaš pravo; onomadne sam se namjerio, kad mu je došao glas da je izgubio, i lijepo me je duša zaboljela s ono jadne čeljadi. Nego, što ga ti ulaziš u njihovu pravdu? — Sasvim tim, znaš koja je, Baldo — ja sam sám, a veće su mi noge na grebu; ti si mi bio uvijek desno oko — ja ću sve to uredit', samo ti prije govori s ocem i s majkom — jer, znaš, dijete moje, starije valja upitat'; oni su vidjeli dosta tuge i nevolje dok su te uzdigli i učinili čovjekom — a kako zajmeš, onako će ti se i vratit' budeš li imao svoje djece. — Govori s njima, pa dogjite k meni, a onda ja znam što ću i kako ću.

— Hvala ti, dundo, ne ću ti nigda ljubavi vratit'!

— Hajde, hajde — nemaš mi još na čemu hvalit'.

(Svršiće se) **A. Kriletić.**

DOLI-GORI KRKOM

MOZAIK

I.

NA BANI-KULAM

(Čučevo Subićevo)

Nastavlja se vidi broj 4.

Obašao sam prostrano dvorište, koje na objemu prikazuje dvi debele gradjevinske crte u pravilnoj polukružnoj slici; jedno kao pridvorje Bani-kula, a drugo kao prostorija, ili *area* velikog liburničkog, ili rimskog gradišta, koje zanima osim arkeologa, putopisca i turistu. Na slikovitu visu taborište opasano je zamašitim mirinam, stranom razrušenim, stranom izpunjenim gromilam. Prostrana unutranja ravnica kruži se svojom pravilnom pokružnicom, na kojoj je moglo taborovat od 30—40 hiljada strielaca rimskih. Taborište podavalo je divnu obranbenu sliku hrvatskomu gradu. Na sred dvorišta, okružilo se liepo *kolarište*, kao veliko guvno, gladko i ravno, veže se dielom dvorišta, sterué se do prokopa; a od sjeverozapada okruženo je debel m temeljim porušenih zidova, uz koje, kroz razbacane gromile, razabiru se pravilni temelji jednoličnih zgrada, s kraja na kraj. Ove podorine, po prilici, prikazuju sriedovječne konjušare ili staje, za mnogobrojne konjanike negdašnjih gospodara grada....

S poglednika kolarišta, širi se divan pogled na sve četri strane i na uznositu mrku puljansku brinu, preko Bukovice Zvonigradu, Bilinam i Bribiru, preko Promine Trtru i Mosećn. Bani-kule stoje ravno prama Nečven-kulam, na 1500 šežanja dalečine.

Ova jednostavna opazka da nerazvlačim, nedopušta mi da se dalje bavim opisom.

Meni je srce od radosti kucalo, što ću danas izpuniti jednu domoljubnu dužnost, što ću se za nekoliko časaka razgovoriti sa sienam slavnih gospodara ovoga grada, i što ću pribrati tavne mire i opala kruništa minule narodne moći i slave.

Starinske kule na oku, kao da me zovu udesnim glasom zaboravljene prošlosti, vapijuć:

. . . .

Al patrio suolo affetto intimo serba
Questo corpo, tua gioia, e tuo dolore.
Questa compage, d' atomi superba,
Da lui ti vien, come da vaso fiore
Forse ogni zolla, ogni erba, ogni aura, ogni onda
Dei tuoi gloriosi i cari defunti il cener serra
Quindi al tuo stesso sarà pace e porto.
. . . .

Gazzoletti.

Stupam, kao pobožan hodočastnik zavjetnom svetištu. Koracio sam na veliki prokop, pet šežanja dubok, a tako širok. Prokop dieli grad od pridvorja, preko njega prelazilo se u grad na dva dizaća, ili svodjena mosta, na dvoja vrata. Neznaš, ili više udara u oči orjaški tvrdi klis na kom se steru kulišta, ili zanose pogled zamašitost i sieda davnina kulâ i visokih mirina. Velika kula oblica, sa oborenim gornjim spratom, još se diže za 24 šežnja visine. Tvrdo svezana sa sjevernim i zapadnim bedenom stajaše na čelu i braniku grada. Na kuli izbiju manja i veća jednostavna okna na tri reda, iznad tri tanka pasa. Zidovi grada, na čudo sačuvali se od 10—14 šežanja visine. Oba pobočna zida suču preko dvi naravne kose, oborenim pravcem, sklapajuć se u trokutni sastavak na podnevnom oberu. Podrevni gradski zid stere se na kosi, ispod koje zja oborina do na Krku. Na srednjem predielu, naslanjajući se na beden dizala se četverokutna kula još visoka 6 šežanja, sa oblim oknim ili prozoričim. Grad je sličio na toj strmoj kosi, kao da si položio dvi stope jednu uz drugu, ili pakružnici, zauzimao prostor do 200 šežanja dužine, a 150 širine. Ulazeći na prva, pa druga vrata, opažam na luk svodjene, zamašne otvore, zidove razbijene i razbacane pragove i pločnike. Prva mi je zadaća da omjerim veliku kulu. Pred vratim diže se debeo svodnik, uz koji vode stepenice. Sa prizemlja gledam kroz uzka debela vrata u kulu, koja pokazuje neobično debele i zamašne zidove od preko šežnja širine. Unutarnjost kroz mračne probijene svodnike, prikazuje još četri reda zubova sa udubastim pravilnim obkolom, po čemu bi se dalo suditi, da se kula dizala na pet tavana, a njezina visina iznosila do 25 šežanja visine. Ovo je najviša kula, što sam je opazio, razgledajuć gradine u sjevernoj Dalmaciji. Pokraj kule na podne, sačuvala se još jaka utvrda svezana kroz tri odielna zida ispod kojih možda stajahu sprema za džebanu, te izbe, ili tamnice. Ostavljam kulu i kročim dalje u srednji predjel grada, ostavljajući na lievo veliku četvornu kulu, o kojoj ću kasnije kazati. Kroz razvaljeno dvorište i debele prizide, salazim niz stepenice. Ozbiljan me dojam zanio. Sieda davnina odaje

Digitized by Google

se sa mrkih slika tavne nekropole. Tvrdina zidova u klačnoj premjesi. odvaline zgrada, razrovane utvrde, s' kojih se likuje prost ali značajan slog starodavnog gradjevinskog oblika. Kulišta podaju sliku vele davnu. Ubrajam osnutak izmedju VIII i IX stoljeća za vladanja velikih župana u dalmatinskoj Hrvatskoj, koji su podizali snagu svoje države. na junaštvu i na orjaškim utvrdam, proti raznim neprijateljim, a po običaju onih ratobornih zemana. Nakon izumrića narodne dinastije, kroz razne vladavine, zajedničkih kralja s Ungarskom, glasoviti Šubići bijahu gospodari grada. U kakvoj mi turobnoj slici progovaraju danas tavni miri!

Digao sam se na srednji bedem, da snatrim u davninu! Prispio čas nadahnuća! Krka šumori iz dubine, zapadnjak prozujiva kroz puste svodnike, kô da odjekuju pločnici stare nekropole i kô da mi se odzivlju naricajem tužne elegije . . . .

Slavni osta uspomena trista,
Vječit žalom još se vija ***ao*****!**
Hrvat kune tu sudbinu kletu
. . . .
Hrvat kliče kralje i banove
Hrvat kuca prošlosti na vrata
Vapi svoje proslavljene dane,
Zove svoje uspomene dične
. . . .
Oj! ikadli, ikad dični rode,
Vedri tvoji zarudjeti dani?
Tvoja stara zavedriti slava?!
Igdal divi ustati pospani.
Pogaženih na osvetu prava —
Svog branika, i svoje slobode?...

Despot.

Pod takovim dojmom, zašao sam kroz hodnike donjeg predjela nekropole. Razvaljene zidine zastrla mahovina i divloza. Provirem se izpod nakvičenih visećih zidina, salazim niz stepenice na donji pročelak. izpunjen izpresjecanim razdielim gustih zgrada. Donji bedemi probijenim oknim, obtočenim iznutra, nekom vrstom surove rezbarije na kolut i križiće, provukao sam se uskim hodnikom, na zadnji podnevni pročelak donjeg predjela. Na dva učelka vide se obrisi dvijuh kula, a po sriedi malog dvorišta, zja izlazni ulazak na vrata, koja su vodila na Krku. preko stepenica, prodolitom strminom, do 150 šežanja. Debeli visoki zidovi sklapaju podnevni sastavak grada. Kroz tavna okna i pukotine iz podzemnih izba izbija hladan zrak. Ogromni učelci nadamnom se ustećili, otajstvenim šapatom vjetar zuji, a meni se pričinilo, kao da sam u vrzinu kolu duhova „del castel romito ed i fatati guerrier!.... Težko me se dojimlju te junačke katakombe. Povraćam se nazad, podnevnim hodnikom, kroz jedan uski svodnik, pak preko kupa debelih ruševina, dostajuć na zadnju postaju kod četvorne tanko izvijene kule, koja se diže na istočnoj strani velike kule. Pero je do mene, jedva čeka da očepi svoju. Razgledajuć oblik kule i tavninu tvrdih zidova. opažam da je iz daleke davnine. Dizala se na č[illegible] sprata sa oknatim prozorićim. Komadi cerovih i jase[illegible] greda, uz ocjepine vinčenica prošupljikanih molj[illegible] i crvotočinom vire iz zahrdjalih pukotina! — Rek[illegible] sve petrificirano i drvo i kamen! Ulazna vrata usk[illegible]soka na četri debela liepo iskresana praga. Diže se u[illegible] od 15—18 šežanja, a pod rubnikom, osovno poredano ***sedam prošupljenih zubova.*** Na istočnoj strani podrublja stoje prama istolikoj kuli na Nečvenu gradu. Na obima kulam prepletena je prastara preliepa priča, koju je neumrli naš Pavlinović u ***Prizorim Krke*** iznio.

Pero stao pričati: ja sam čuo od djeda moga Ilije, da je pod ovom kulom zakopan mač, a na držku mača alem-kamen. Taj mač bio nekog starog bana, — po komu Čučevska gradina u starini zvala se Bani-kulam, a to se ime spominje i danas.

Živila neka joguna banica Lacka u Kninu, koja se borila s Magjarim i s Bošnjacim. Na Ljubotiću prominskom vlikovao jedan vlastelić, nepokoran banici gospodarici Knina i Nečvena, i on vodio tajne dogovore s banom bosanskim proti banici. Zapovjednik Bani-kula, bio zakleti neprijatelj Lacki, i on tražio krvnu osvetu uškajuć Bosanskog bana da udari na banicu. Ojednom vojska bosanska udarila na baničinu župu od Ključa do Nečvena, harajuć i plieneć. Banica izletila sa crnom četom konjanika i na starom ***nečvenskome megdanu*** zametne se boj i pokolj. Poginu banica Lacka, i bošnjaci slavodobitni odvukoše mrtvu banicu, baciše ju u jamu ***Babadolsku***; a poginule bošnjake zakopaše na ***Križevu putu pod Ljubotićem.*** Na ***Nečvenskom groblju*** posadjen je jedan ***starinski krst,*** kao i na Ljubotiću. Na krstu je urisan jelen i polumjesec. Jeli tako?

— Dobro, Pero napried! — U starinska doba Nečvenkule bile na glasu, a crkva S. Duha blizu kula na prostranoj tratini, što no se i danas stere od kula do naših kuća. U staro doba tu obdržavala se velika crkvena slava. Za tri dana Duhova sabirao se velik narod na proštenje i veselje. Dolazilo puka sa sve četri strane, od Petrova, Promine, Knina i Bukovice. Gospodar Nečvena bio silan i moguć gospodar. S ove strane Bukovice, od Bribira i Zvonigrada, na taj god dolazili Nečvenskom knezu u pohode i gostinju, do trista kićenih konjanika. Ojednom zametnu se žestoka kavga izmedju zakrčkih konjanika i svite kneza od Nečvena. Došlo do krupna, krv se prolila i dva gospodara od Nečvena i Bani-kula postali jedan drugom ljuti neprijatelji... Ovoliko i dalje neznam, Pero će. Sad ću ti izpričat pjesmu, koju sam čuo još od moga djetinstva. a ovako mi je najzadnjom izpričao stari kovač Barišić, koji sve ove priče poznaje u prste, kô i ja:

Ban Koštadin u lov podranio,
A na srne i košute hitre;
Govori mu gospodja Jerina:
„Nehod tamo moj jedini sine,
„U lovu ćeš postradati, diete,
„A kad sine, ti ugineš majci,
„Kud će naše pleme ponosito!?..,
„Iztančalo na Nečvenu-kuli!"
Ne boj mi se moja draga majko.
Ulović u srnu i košutu,
I zdrav ću ti majci dopanuti...
Još ću sjezdit na ***Mostine mostu*** **—**
Da pozdravim biljarice mlade.
Milo mi je jutrom uraniti
Na Mostinam konja napojiti:
Al da znadeš moja mila majko,
Kad zapjeva Urica djevojka,
Liepo pjeva kao gorska vila,
A za njome sedam mladih neva
Sve pjevaju kô da su inokosne,

Digitized by Google

Jednog glasa i jednog ojkanja,
Pak se pjesma romon Krkom diže,
I izvija da slavulja budi,
I začara Nečvenskog sokola.

Do najzadnje dobi, držalo se, da je glasovito pleme Svačić Nelepića izumrlo, smrću hrvatsko dalmatinskoga bana, kneza Rame, Prozora, Om śa, Cetine. Ivaniša Nelepića III. Kasnije odkriveni izvori pokazuju, da se je loza Nelepića do kasnih doba povlačila. Na sreću, i ovaj komad pučke pjesme, noseći povjestnu jezgru, slaže se sa povjestnom prošlosti Nelepića plemena. Povjestna razprava Lopašića *Bihać* i *Bihačka okolica* izdana godine 1890 od Matice Hrvatske na strani 134 Lopašić piše:

„Dokazuje se iz povelje cara i kralja Sigizmunda, kako u prodaji grada Bušević u Bihačkoj okolici, gospodja Jelena Nelepićka prodade svoj dio grada Buševića i ostalih dobara Petru Jankoviću, i Ivanu od Goruša. Ovo razjasnjuje izprava zagrebačkoga kaptola godine 1421, — dokazujuć, kako u svojoj potrebi, gospodja Jelena sporazumom sa sinom *Koštadinom od Nečvena*, prodade svoj dio grada, i ostala dobra suvlastniku vlastelinu od Goruše. Pismo je *glagolicom pisano*. Zatim Nelepićka prodade selo *Brno-dolne*, Jurju Mikuličiću vlastelinu u Kninskoj županiji i u Šibeniku, godine 1439. Plemić Mikuličić oženio se kćerju vlastelina Kegljevića od *Poričana*. *Kegal* grad ili *Kegljevića grad*, koga se kulišta danas vide više Zrmanje, bijaše matica starih knezova Kegljevića, koji su imali velika dobra u kninskoj i lučkoj županiji, sve do polovice XV stoljeća. Tada se preseliše u Pohumje. Propašću Knina 1522, većina plemića iz kninske županije pred silom turskom uklanjajuć se, nadjoše zakloništa u Pohumju i u Banovini....

Precrtavajuć poglavitije iz pričalica moga dragoga Pere, izadjosmo na prostrano kolarište. Prvo nego ću se odalečit sa Bani-kula, hotio sam prikupit sliku i oblik starodavnog grada. Bani-kule prikazaše mi osbiljnu i značajnu spodobu naj davnijih hrvatskih kulišta. Pravilno i razkošno nije bio udešen kao Nečven-kule na drugoj strani Krke, ali na svakomu komadu svojih zamašnih zgrada, pokazuje neki surov i junački ubris, podajući osobitu vanjštinu gradu, djeluje silno na posjetnika, koji ma kako ga razigranom maštom uobličavao, riedkim i vanrednim dojmom udivljuje. Starina otajstveno progovara, tavna i mukla na obrisu i gradjevini, ne odaje ti znaka, neotvara vrata, da joj pronikneš u davninu....

Digosmo se na odlazak. Čevrljavi Pero, hoće na svoju. Čuj, a vjerujem kô u vandjelje: U velikom krugu zakopano je silno blago; deder, drugom donesi *šetku*, da kopamo. Šejtan me više puta napastovao, da zakopam mašklinom u *krug*, ali neimam srca, jer ovda *crni rogati jarac* skiće se od mrkle večeri do zore, a obdan, ako se k blagu tko primakne, lomi krug i razbaciva kamenje!

I tužan i veseo ostavio sam stara kulišta. Vas zanesen u slike vitežkih doba n sam pomljio na čevrljanje veselog Pere. Sunce nam se sakrilo u pô brine; hladovina spušta se bajnim i zelenim zatonim Krke.

Iz brinâ pastiri svirahu nam gorsku koračnicu u svoje nježne dvogrlice. Kako je to uz romon Krke djelovalo na nas dva putnika, to ja znam, a najbolje skružasti Pero, netom je zažeo ladjom uz vodu do na Mostine. Pokraj nečvenskih vrtova uspesmo se putanjom ravno pod Nečven-kule Umoreni, al zadovoljni, osjedosmo na glavičici s lieve Nečvena. Sunce zadnjim zrakom titralo se o kruništa velike kule. Onamo s one strane stari div Bani-kula prikrio se sjenom večernje hladovine, kao da se sumorno odzivlje riedkim hodačasnicim.....

Na zadnji celov sunca velikoj kuli, poletila mi pamet u doba vitežtva i junakovanja dvajuh mogućih hrvatskih plemena, odjek mi se iz duše odzivao dalekim glasom prošlosti. Život je miena i san Sve prolazi i propada! Ove slavne nekropole ipak odaju čeličnosti, samosviesti, jakom pregnuću i slavnim djelim starih kolinovića. Ovo su piramide hrvatu, zovući ga na rad, slobodu i uzajemnu ljubav. Svaki komad ovih slavnih kulišta ostankom su starinske oporuke i kao luč nedogorilica čekaju na junački usklik i slobodu za dom..... A vi

Oj stari dusi. Dom vas zove
Na brieg hrle.....
Vaš duh nek nas ja i
Hrvati diêni stari.

Šenoa.

Grgur Urlić-Ivanović.

Proljetna priča

Mrtvu narav od sna trglo
Mirisavo crieće,
Zapjevale male ptice
Pjesmu čarne sreće,
Pa si tiho gniezdo viju
O ljubavi sniju!

Po grobištim cvate modra
Ljubičica mala,
Pa je suncem, žarkim suncem
Ljubakati stala,
Po groblju mi sunce sije,
Te se njojzi smije!

Smjeh i cjelov žarki ćute
Zakopane djeve,
Mjenjaju se zato sada
U proljetne dneve:
Djerojačke nekoč glave
U ljubice plave!

R. Katalinić-Jeretov

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Jankovića

Digitized by Google

Br. 6. Zadar, 25 Ožujka 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru. Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list. Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Lučićeve „Pisni Ljuvene"

III.

(Nastavak, vidi br 1. 2 3 i br. 1. 2. 3. 1891 god.)

I eto nas na drugu fazu pjesnikove ljubavi, eto nas na jadikovke neuslišana ljubovnika. Svoju „ljubavnu boljezan" pjeva Lučić u šest pjesama. (5. 6. 7. 9. 14. 15). Nijesu mu naj bolje: većinom su prosto nasljedovanje talijanskijeh pjesnika; izvorna malo šta ima, ali i ono malo šta ima, i ono malo što je samoniklo iz pjesnikovog srca, valja sto puta više od procijegjenijeh i izmučenijeh razlaganja i mudrovanja uzajmljenijeh od tugjih.

Tugji motiv vlada u petoj pjesmici, u kojoj pjesnik ispovijeda gospoji da, ma koliko ga njen „pozor izbrani" teško izranio, ipak mu se utiče da mu rane izmelema, te od nje prosi da ga „pozorom liči premda ga poraza". Ovu misao, koju nalazimo u mnogim starijim talijanskim liricima, izrazio je i Petrarka u dva sama stiha:

I begli occhi, ond' io fui percosso in guisa
Che i medesmi potrian sanar la piaga.

Petrarka se, dakako, često povraća na ovu misao tako, da je pod različitim oblikom nalazimo u mnogim sonetima i kanconima; a, naravno, svi petrarkisti, kao stoka za čobanom za njim idući, istu misao nasljedovaše i razvlačiše do zla boga.

Ali ne vlada tugji motiv u nastajnoj pjesmi, u kojoj je govor o moći „pozora". Sadržaj se cijele pjesme može u dvije riječi kazati: kada „gospoja" pogleda pjesnika, on je blažen, ali ako je ne vidi, onda je tužan. Tu nema ništa novoga; to su skoro svi ljubavni pjesnici na svijetu kazali svaki na svoj način, a troubaduri i petrarkiste svi, skoro, na isti način: zamršenim i vitoperenim poregjivanjima, procijegjenijem razlaganjima, strahovitijem hiperbolama. U ovoj Lučićevoj pjesmici, izuzmeš li njeke stihove, sve je prosto, skoro ne rekoh priprosto; nema ni mudrovanja, ni znanstvenijeh razmatranja: hiperbola ima dakako, ali i te su narodnoga kroja. Ja bih skoro rekao da su mnogi stihovi uzeti iz kakve ondašnje narodne pjesme. Eto kako pjesnik opisuje blaženstvo, koje ćuti, kad ga „gospoja" pogleda milostivo:

Jer kada, gospoje, pogledaš na mene,
nasmijav tej tvoje jagode rumene:
Zimna me ogriješ, znojna me ohladiš,
naga me odiješ, gorka me ohladiš
I nasitiš lačna, i žedna napojiš
i utišiš plačna, i trudna pokojiš.

Uticaj narodnog kretajua ovijeh stihova kvari iz nenada umjetna metafora, uzeta iz tadašnje pjesničke škole:

Kada li sinji oblak sržbe tvoga lipi
vazme mi liča zrak' neka me ne kripi;

Pod pritiskom tugje misli previja se nenaravno slog i poredak riječi; ali prosta i izrazita narodna riječ opet se pojavlja u nastajnim stihovima, gdje pjesnik ispovijeda da kad ne vidi svoje „gospoje"

onada sve slane biju me i krupe,
onda svi mači siku me i kose;

koje mu slike dišu odveć narodnim dahom a, da se uzmogne kazati da su od petrarkista uzajmljene.

Ko bi se htio uvjeriti da je ova pjesma samonikla iz srca pjesnikova, dosta da je usporedi sa nastajnom, kojoj je skoro jednaki predmet. I u ovoj pjesnik pjeva o blaženstvu, koje u srcu ćuti kada vidi ljubeznicu svoju, i o tuzi, koja ga hvata kad mu se ona pokazuje rasrgjena. Ali nailazimo na novu misao, na novo čustvo; pjesnik moli „gospoju" da gorčina, koju mu ona zadaje, bude snošljiva; a, inače, voli plakati od ljubavi, nego se smijati i veseliti, a da ne ljubi; jer, uza sve tuge i muke koje mu zadaje „ljuvena boljezan", to je stanje pjesniku milo.

Dakako ovo je osjećanje jeka uglagjene i otmjene ljubavne pjesme naših zapadnih susjeda. Narodni se pjesnik ne gubi u ovakim tančinama osjećanja: on se u pjesmi iskreno i prosto veseli ako ga djevojka ljubi, iskreno se i prosto jada, kad ga ljubav bez utjehe mori; ali u narodnoj ljubavnoj lirici, uz sijaset pjesmica, u kojim se ljubavnik rastavlja, ili tužan ili prkosit, s ljubovnicom jer ga ova ne voli, ne ćemo skoro nijedne naći, u kojoj bi joj obećao, da će joj ostati vjeran do smrti, i ako ga ne ljubila.

Digitized by Google

No u staroj talijanskoj lirici nailazimo često na ovako pregorijevanje svake sreće i radosti sa strane nesrećnog ljubavnika, koji hoće da ostane vjeran svojoj gospoji. ma koliko ona nemilostiva i neharna bila. Za njima se bijaše zanio, u ovom pogledu, još prije Lučića, dubrovački pjesnik Držić, koji je takogjer pjevao:

Makar ja mladosti mojoj si do vika
ne stvorim radosti, smiljenja ni lika
vazda sve moje dni hoću nje da sam zvan.

Nije se ugledao Lučić za ovu pjesmu u starije talijanske lirike ni u Petrarku već u svog suvremenika Bembo-a. Prvih je četrnaest stihova gotovo preveo in njegove XX pjesme: *Gioia m' abbonda al cor tanta e si pura,* a ostalih deset, načinio je sam po motivu uzetom od zadnja tri stiha Bembove pjesme, koju nije do kraja preveo. [1])

Nego dok Bembo u zadnjem dijelu svoje *Canzone* pjeva da sve što trpi rado trpi, dapače da mu nije stalo i ako bude uvijek trpio. *Anzi son di languir sempre contento,* i svršava:

Fra tutti i lieti amanti
Quanto dolce in mill' anni amor comparte,
Del mio amaro non val la minor parte.

Lučić nadimlje i razvlačuje ovu zadnju misao kroz deset stihova, trpajući čudnovate hiperbole i slike dotjerane do skrajnosti, kakvijeh nalazimo tek u naj pretjeranijih petrarkista. Slušajte samo:

Ti dakle, vilo, si moj čemer i moj med
ki mi dobro nosi, i ki mi nosi sled.
Taj mi med ne čini čemerom gorčati
moj zlati jedini prstenče gvorčati,
ali tuj gorčinu miri, da podnosim,
kako prem ne zginu, ter ino ne prosim;
paka neka pridu od svita mladosti,
i stave na sridu sve njiju radosti,
pri toj radosti njih moj će plač dreseli
ostati kako smih, kim se raj veseli.

Radost i tuga zaljubljenog pjesnika u Bemba su jedino uobličene u „slatkost“ i „grkost“ *il dolce* i *l' amaro,* dok proširenjem iste misli za Lučića postanu prvo „medom“ i „čemerom“, a poslije „plačem“ i „smihom“. A k tomu, slike su toliko zapletene i zamršene, da uprav čista smisla ne imadu. Što je ono *dolce* i *amaro* Bembove pjesme pretvorio u „med“ i „čemer“ (čemer ovdje stoji mješte jeda), biće valja da učinio sjećajući se Petrarkinijeh stihova u *Trionfo d' Amore.*

E qual è il mel temprato coll' assenzio
O poco mel, molto aloè con fele;

ako ga nije na to podsjećao Plautus, koji je ljubav nazvao *melle et felle faecundissimus.*

Tančina i pronicavost njegovog uma vukle su ga često na to da i u pjesmi umuje i mudruje i cjepidlači, razlagajući o svojoj ljubavi.

Stane ti pjesnik pred ljubavnom pojavom, pa njekakvom filozofičnom tvrdokornošću hoće da istražuje i da mudruje o najneznatijim prilikama, te od svojih razmatranja izvagja često zaglavke, do kojih se baš *strogo* logično ne bi imalo doći. Ali, dakako, ljubav i logika nijesu nigda bile tijesne prijateljice.

Takovih mudrovanja ima u opće mnogo u svima ondašnjim talijanskim pjesnicima, a nije dakle čudo da se je i Lučić za njima zaveo, da pače je njeke tančine uzeo ravno iz njih. Uzmimo, na priliku, Lučićevu pjesmu *Od kad se zamota ma mladost, gospoje?* vidjećemo da je od početka do kraja sva protkana njekakvim skolastičnim umovanjem. Evo joj u kratko sadržaja. „Odkad se moja mladost uplela u mrežu tvoje ljubavi, ma koliko postao tvojim pravim robom, ne tražim slobode; od kada si mi tvojim pogledom ranila srce, ma koliko trpio, ne ću da tražim lijeka; od kada me „ljuben plam“ obuze, i vrelo mojih suza poče teći, imao bih ili živ izgorjeti, ili se utopiti da plam ne bi osušio potok suza. a suze da ne bi ugasile ljubavni oganj, i da me ne bi tako jedna nesreća branila od druge; ipak meni je drago i živim ognjem goriti, i suze lijevati, i trpjeti ranu i snositi uze, kojim me svezala.

Nu ako u uzi izranjen sluga sad
i gori i suzi veselo tebe rad;
nije li dostojno u kril ga prijati,
da mu se povoljno trpinje to plati,
za neka, u skutu tvojemu kad bude,
plač, plam, ranu ljutu i uzu zabude?

Kako je lako na prvi pogled uvidjet cijela je pjesma izvedena po njekom ustanovljenom nacrtu, a zagla-

[1]) **Lučić.** **Tolika obide radost mi srdačce**
za čas, ki te vide me oči, sunačce,
do svake žalosti, u kih godir bude,
radi te radosti me srčce zabude.
Nu da bi kim rokom bilo da dostojim
gledati te okom na volju ja mojim,
rekal bih: gospoje, ničtore ne scinju
veselje da moje na raju prominju.
Da nu gnjiv i još mal na lišcu tvojemu
toli je, vilo, zal srdačcu mojemu,
da, da bi čaš malo trpio veće dug,
ne bi me ostalo razni prah tere lug.
Niti bi da sam živ, činiti tko mogal,
toli bi sve taj gnjiv pomoći primogal.

Bembo. **Gioia m' abbonda al cor tanta e si pura,**
Tosto che la mia donna scorgo e miro,
Che 'n un momento ad ogni aspro martiro,
In ch' ei giacesse, lo ritoglie e fura:
E s' io potessi un dì per mia ventura
Queste due luci desïose in lei
Fermar, quant' io vorrei;
Su nel ciel non è spirto sì beato,
Con ch' io cangiassi il mio felice stato.
Da l' altra parte un suo bel leve sdegno
Di sì duri pensier mi copre e ingombra,
Che se durasse, poca polve, ed ombra
Faria di me; nè poria umano ingegno
Trovar al viver mio scampo, o ritegno;

Digitized by Google

vak sadržan u zadnjim stihovima posljedica je gornjih obrazloženja, ako i ne naravno izvedena. Nego onaj argumentum o plamenu i o suzama nešto je izmudrovan i zapleten, kao što nijesu prva dva, i u razvitku se odvaja od njih, koji su dosta jednostavno i jasno postavljeni. [1])

Što je tomu uzrok? Zašto u srijedi ove pjesme, koja inače, teče dosta skladno, nalazimo onaj prikrpak, koji, i ako je po tadašnjem ukusu fino izvezan, ipak ostaje uvijek prikrpak i kvari pjesmu? Uzrok valja tražiti, dakako, u talijanskim uzorima, kojih se Lučić nije znao nikad otresti. Čitajući Bembovu knjigu *Degli Asolani*, koja se u ono doba, u otmjenom svijetu smatrala nekakvim katekizmom prave ljubavi, stavno su mu omiljela razlaganja Perottino-a u prvom poglavlju te knjige. Tu, megju ostalijem stvarima, Perottino, jedno od glavnijeh lica u pripovijetci, hoće da tumači kako je to, da čovjek mre od ljubavi, a neće i ne može umrijeti, gine a ne će i ne može da izgine. Te kaže:

A me medesimo tuttavia, donne, pare oltre ogni maniera nuovo questo stesso che io dico, e pure è vero: certo così non fosse egli stato, che io sarei ora fuori d' infinite altre pene, dove io dentro vi sono. Perciocchè avendo già per gli tempi addietro Amore il mio misero e tormentato cuore in cocentissimo fuoco posto, nel quale stando egli conveniva che io mi morissi; conciossiacosachè non avrebbe la mia virtù potuto a cotanto incendio resistere, operò la crudeltà di quella donna, per lo cui amore io ardeva, che io caddi in uno abbondantissimo pianto, del quale l' ardente cuore bagnandosi, opportuna medicina prendeva alle sue fiamme. E questo pianto avrebbe per sè solo in maniera isnervati ed infievoliti i legamenti della mia vita, e così vi sarebbe il cuore allagato dentro, che io mi sarei morto, se stato non fosse, che rassodandosi per la cocitura del fuoco tutto quello, che il pianto stemperava, cagione fu che io non mancai. In questa guisa l' uno e l' altro de' miei mali pro facendomi, e da due mortalissimi accidenti per la loro contraoperazione, vita venendomene, si rimase il cuore in istato; ma quale stato voi vedete: conciossia cosa che io non so, quale più misera vita debba potere essere, che quella di colui è, il quale da due morti è vivo tenuto, e perciocchè egli doppiamente muore, egli si vive.

Pa nastavlja u pjesmi:

Voi mi poneste in foco,
Per farmi anzi 'l mio dì, Donna, perire:
E perchè questo mal vi parea poco,
Co 'l pianto raddoppiaste il mio languire;
Or io vi vo' ben dire:
Levate l' un martire;
Che di due morti i' non posso morire.
Però che da l' ardore
L' umor, che ven dagli occhi mi difende:
E che 'l gran pianto non distempre il core,
Face la fiamma, che l' asciuga e 'ncende.
Così quanto si preade
L' un mal, l' altro mi rende:
E giova quello stesso, che m' offende

Reg bi da sva ova prepredena mudrovanja nijesu imala moći da smekšaju srce Lučićeve gospoje, jer iznenada pjesnik udara u druge žice. Drugim razmatranjima hoće da sklone gospoju neka mu jednom „dade plaću“ za vjernu službu.

Carpe diem: to je nauk što se vadi iz 14 Lučićeve Ljuvene pjesme „Ka god je vridna stvar“: Ljubi dok ti u prsima mlado srce bije; ljubi jer ćeš ostariti, tvoje će zlatne kose osijediti, vedro čelo bore namrstiti, lice će ti problijediti.

Zgubivši mlade dni istom ćeš reći: ah,
vaj meni nesrićni, za č' ovo pri ne znah?
. . . .
ne pusti, na žalost da budeš na tu doć,
uživaj tvu mladost, do kolu imaš moć.

Nije inače pjevao ni mletački pjesnik Leonardo Giustiniani, koji je stavno bio Lučiću poznat

Non perder, donna, el dolce tempo c' hai
de, non lassar diletto per dureza:
tempo perduto non s' acquista mai:
né anche in donna non riman belleza:
però, madona, guarda quel che fai,
non perder tempo di tua gioveneza.
Sì che donna, da voi debo venire?
con qualche modo mandamel a dire.

A ovoj pjesmi odgovara ova starotalijanska narodna pjesmica:

Non ti fidar di questa tua belleza
che l è un caduco leve e fragil bene
dopo la giovintù vien la vecchieza
piena di gran facti di guai e pene
non dura sempre mai la bionda treza
el ben si fugie el mal volando viene
adonque per insin (o) che se nel fiore
ricordati che 'l tempo passa e l' ore

u koju se je ugledao Poliziano, a za njim i drugi pjesnici.

Da se je u ove pjesme ugledao i naš pjesnik, mislim da se ne bi moglo zanijekati; svakako je misao iz njih uzeta, i ako je Lučić razvio u 32 stiha ono, što je

[1]) Od kad se uniti ljuben plam u meni,
ki konca imiti, mnju neće po sve dni,
i vrilo od kada mojih suz poča vrit,
ko neznam ja, kada hoće li izavrit;
plamen taj goreći vrućinom zalihom
suze moje teći ne pušća pospihom,
ter, da me utope sa svima, ne mogu,
da svak čas li krope lica mi nebogu.
Iste tej suzice, jer tako padaju,
na prsi niz lice, oganj mi smanjkaju,
neka me u hrli, vilo, ne ižeže,
i tako umrli dan mi se proteže,
Jedna bo nesrića brani me od druge
i tuge zašćića, gospoje, od tuge.

Digitized by Google

talijanski pjesnik rekao u osam stihova. I u našoj narodnoj pjesmi mogao je valja da Lučić šta slična naći; a da se je na našu pjesmu i donekle obazreo, dokazom su nam, i ako ne naj tvrgjim, ova dva stiha njegove pjesme, gdje, govoreći o kosama svoje ljube, čija krasota ne će odoljeti ruševnoj moći starosti, kaže:

u skori da ti će prit odpadši na manje,
jak zelen ali cvit, ki no srp požanje,

koji stihovi nalikuju ovim, se te nalaze u hrvatskoj narodnoj pjesmi s otoka Krka:

Mladosti prilipa svaki dan na manje,
kako i travčica, ka se srpom žanje.

(Šenoa. Antologija. Zagr. 1876. Str. 7).

Inače, onom epikurejskom motivu, koji provijava svu ovu Lučićevu pjesmu, ima traga i u drugim našim narodnim liriskim pjesmama. Da kako, narodni pjesnik ne gleda toliko po tanko, on kaže čisto i bistro bez okolišanja ono, što misli. Tako se na priliku u Spljetu još pjeva ova kitica:

Ostarićeš, pogrubićeš,
vazda lipa nećeš biti
doće vrime, molićešme
al ja onda neću htiti.

(Nastaviće se) **P. Kasandrić.**

DOLI-GORI KRKOM
MOZAIK

II.
JESENSKE POLUSJENE.

Nastavlja se vidi broj 5.

Samovanje, brez društva i drugara, učiteljski trnov put, da se kroz dan mučiš oko napredka i uzgoja tupe i zanemarene seoske djece; kojim majka pri udaji jedva znala očatat „Otčenaš“ ili „Hvaljen Isus“!... Sumorni dani, puste duge noći, da ti i knjiga jedina drugarica otešća....! Jesenska kiša sklopila me samotnika u pustoj izbi, na starom Oklaju! Mjesec dana kuburio, kô Šimun Stilita na stupu, ustrpljenjem prezirana pedagoga, komu se danas, rek bi, i ljudi i narav osvećuju....

Kad Bog dao, dan razgalio, sjevernjak zagnao oblačine u podmorje, sunce se osmjehnulo nad jesenskim tavnilom, uzbudila me želja u prirodu, da se okriepim u njezinu zagrljaju. Nikoljsko ljeto, ali za kratko, kô da će probudit duboko pospalu narav, sunce obasjalo u mir! Suho kiće tek da se kreće na pozorju tavnih brina Krčkih! Gazeći preko krša Puljana, kroz Paraće i Šundovljeve jare, primećao sam sobom: hoćuli zaći taman tamo? Stara njegovateljica arkeologija neće li gdje, iz šikare, kroz mogile i krugove, najavit kakav okrajak kolnika, jali krnjetak gotičkog nadpisa! Veselo prisukao tvrdi Oklaj, upao na vedru okostnicu Okrute, zalazeći starinskim utrenikom, uprav krugu (vallum). Kao na doček snašao me starac sjedonja Selinjanin, na pričuvi svojih hranioca. Vrtio sam se izmedju načičkanih mogila, izprimršenih ograda, nagovještao i gatao u ovo tvrdo mezevo, kud su se lomili ilirski auktotoni, ljuto se opirali navalam Rimljana, braneći slobodu saveznih puka, napose Liburna i Dalmata itd.

Oj, da bijah lovac! Kakvih pet-šest debelih grivna prhnu u podstranje brini!

Gonim dalje, neprimršenom putanjom. Krka se gromorno odzivlje s Brljana, Manojlovac tutnji iz dubinâ. Sunce s vedra koluta, veseli tavne brine, i mrtvu ravnicu, preko Bukovice i Promine. Upravo sam na sjeverni kraj Kruga, razgledajući zamašite ostanke, nasipe, gromilaste oborine, orjaškog zdanja! Nikako neda mi se, da ga danas hladnije proučim! Jest, nije rimski. Svakako davniji borioci ovu tvrdju uzdigoše na čelu Okruti. Liburni i Dalmati, s'rielom, mlatom i tučkam ovda se pregonili; ištom na iznemogloj snazi, došlacu Rimljaninu, ostavili stoljetno poprište da ojača tu ilirsku utvrdu, kako bi zgodnije obranio svoj liepi Burnum, u narodnoj priči Trojan-grad s onu stranu Krke...

Krka odjekuje urnebesno, brine sumorno odzivlju se urvanju uzburkana življa. Oj, divno li priroda živa progovora srdcu posjetnika u vječitu trzanju svoje nepobiedjene sile! Galerije surovih slika s jedne i s druge strane vodopada ukrasuju divlje-romantične ljepote Brljena i Manojlovca. Šupljajske grede raztvaraju platna krvavih litica sinjih ob rina i proloma. U zavojim debelih izbočina, čarobne špilje, kotlinaste šupljotine sa starolikim česvinam, divljim lovorom i vlasitim podzmincem, namećuć divnu sjenu na vodene zatone, koja se talasa, i kroz gustinu vrbinja i ševarja talasajuć miče, i igra kô dragušice živoga srebra. Divne su, zagonetne slike stare Šupljaje, a još divniji bajni Brljan na gorovitu proplanku, koji te zanosi silnom glazbom svojih zvučećih, tutnjećih i gromorećih kajda.

Na ždrielu Selina i Radučića, ispod *dražestnih* vodoskoka Pločeva, Krka vedra i prostrana, odpučila se, juri na Brljan, pod špilje čarobnice, omiče tihim žuborom na guste rakite i topole. Primičuć se Brljanu, primeće se na tri bezdana jezera u krug obtočena. Tu joj je igre i slike; uzvitlala valom i klokunom, pjenovito udara na splate i virove. Priroda kô da je umjetno poredala tu svoje dražesti.

Kroz one liepe *oasi* vodene, što krune zaledja Brljana, načičkane su jablanjem i crnograbom. I jezerca i ostrovići i prudovi i nasplovi otisli se vodom kô barjaktari pred vojskom, na trista šežanja prostora, rek bi pjevaju u zagrljaju razigrana valovja.

Nad Brljanom, debelom splatom, na obrve vodena rastlina obtočila i zakrkla odkraj do kraj. Srebren tavnolik okvir, razmotao se kao navezen prostirač. U polusjeni sve se kreće i miče, u zagrljaju jezera i vodopada, koji pri zatonu sunca, fantastično izvadja, oponaša svoj čudnoliki igrokaz, prvo nego će se razmahat niz mrke udubine. Krka, iznad mlina do na zaokuč Šupljajskoj gredi, udara na juriš, skače preko toga naravnog mosta udubljena i razrovana, razvijajuć svoju divnu moć, a još dražestnije slike.

Kroz pukotine i zjala, niz podsienja crnih špilja, mahovinom, vrbam i crnograbim obraslim, klisom, vijavicom, skokom urva se, puši, dimi, obarajuć se na osamnajest platna i potoka, s visine 20—25 šežanja. Brljan ima nešto još zanosna.

Mlinice skrivaju se u skut pod klis Okruti, koji štiti mlinice od napadaja Brljana. Veliki vodopad zauzbijen na prvomu i najsilnijemu skoku, izvraća se na grebenastu povorinu, tu silno bjesni, prikuplja snagu na tomu bjesomučnom zaporu, prodirući kroz tjesnace kli-

Digitized by Google

surasto grede, udara kroz četri silna potoka. baca se na prostrano i duboko jezero, izbija četri dražestna i zamamljiva kolobara, koji na odrazu sunčanih zraka, razmeću na raztok i busove kaplje, pahuljice, na hiljade modrih zelenih, crljenih varnica, da ti utope dušu u milinje nepojatne ljepote. O! divna Krko, dražestna li si u svojoj razkošnoj igri...

Sunce je pri zatonu. Precrtao sam snimak Brljana letimice, ostavljajući „Krug", da omjerim stravične slike Ključa, i da se nadvirim nad Rosnjak.

Polusjene večernje zahvatile Ključ, iz ždriela zamračena Manojlovca, do na zaokuč Miljacki. Grdesna je ova provalija. što je naglo utonula, pri uzdrmanoj kori zemaljskoj i razjazila ovaki polubezdan izmedju Okrute i Ključa, ostavljajući Krki zamašaj da onako velebno i grozovito uobliči klis i skokove, najdivnijem njezinu vodopadu Manojlovcu. Taj gorostas ustrmio se koso nad mrtvim livadam i dubinam Krke, trista šežanja propinje se u vis. Silni samotvor, kô da spava u duboku miru jesenskog tavnila, zaustavio me, da mu, neodoljivim dojmom, zavirim u mrko naličje. Iz obrva nakvičio debela sljemena u ogromne grede na prutac smoždjene. Okolo greda ispresjecali se klisovi, kao da su ih divovi premećali u titanskoj snazi svojih groznih zagrtača. Ključ me odurno odbija iz večernje polusjene. Otimljem se i kročim dalje, stupajući rubom podnevne Okrute. Brine se odzivlju silnomu odjeku Manojlovca. Kročio sam na podnevni ober Okruti do Puljana. Slike se izmjenjuju na Rošnjaku. najdražestnijem u sitnoliku vodopadu Krke. S mekih livada, Krka tiho lazi na tkanicu. Izmedju dva sedlasta roglja, sa tanka brvna Rošnjak premeće se na dvadeset pribielih stupova, sliga se na jezerce, izdušujuć na razigranu valu, u tanko romoneći dvoglas.

Ključ uminuo, nemirni živalj ublažio svoj hir na Rošnjaku. Ovdje je sve veselo i vilinsko. Rastao sam se s Rošnjakom, kao da sam utješen od teške boli na srcu. Divna slika Rošnjaka godila mi. Neizbrisiv dojam u razigranoj mašti zaokupio me svega, tumarajuć kroz veliki lug Miljacke i Brljana.

Rieke, rieke studene,
Vi hrvatske žile,
Što ste tako neredno
Svud se raztočile?
Zemlji, koju rosite,
Prilika ste živa,
Rod, jer na njoj nesložan
Pram tudjinstvu pliva.

Nad brinam i lugovjem, razastrao suton svoja krila. Suho kiće opada s gore. Kosovac ispod starolike smrieke prpošeć u šušnju, odzivlje se nemirnu drugaru, što leprša u granju guste grabovine, da si pribavi noćnu ložnicu. Kročio sam na suru veliku gromilu, na domaku Puljanskog luga. Okolo tog prvaka, raztočilo se na stotinu sitnih mogila, kao nisko čadorje. Oj vi stari dusi, pričajte mi glasom starine! Oj, negdašnji branici, svetišta i žrtvenici domaćim bogovim, bijahu sva vaša imovina u skitajućem životu! Vrieme ih nije moglo razvaliti. Ostadoste čitavi spomenici, da na vašem liku, odgonetamo ratoborna stradanja prvašnjih puka. U gluhari ovih zaboravljenih mezeva pradavnih skitanaca, polag tvrdih toborišta porušenih ilirsko-rimskih gradina, ponosna hrvatska kulišta Nečvena i Bani-kula, pokazala mi se u sumračju, kao davne piramide na dogled slavnih hrvatskih viekova

. . . .
Pokraj kula i kulišta tavnih,
Štitniku se duhu klanjajući,
Ronila mi misô u viekove.
Tuda glas mi frulice pastira
S odaljena dopire plandišta;
I u duši budilo mi živo
Slike gorde u zgodjajim silnim.

Glas zvona prozujao lugom, na večernji pozdrav Gospin. Bio kao glas nebesnika! Slava tebi, sveti Martine Mratovski! Skinuo kapu, uzdahnuo, pozdravio Gospu, srčeno kô da sam na vratim raja. U razmicaj luga, preko utrina i prikratica, na prečac i razkršća, kroz tavna ždriela Čitluskih gajeva, u duboki mrak, doprao na pozorje mog samotnog boravišta. Jesenski oštar večernjak šumorio kroz suho kiće, elegijskim glasom opadajuće prirode, tješio me na melankoničnom uzdisaju neutješivoga pjesnika

. . . .
Dolce dè mali oblio, dolce dell' alma
Conforto, se le cure egre talvolta
Van dè pensieri, a intorbidar la calma,
O cara solitudine, una volta
A sollevar deh! vieni i miei tormenti,
Tutta nel velo della notte avvolta,
Te chiamano le amiche ombre dolenti
Di questa selva, e i placidi sospiri
Tra fronda e fronda dè nascosti venti!
. . . .

Menti.

Grgur Urlić-Ivanović.

MOĆ LJUBAVI

IZVORNA NOVELA

Napisao

Vladimir Trsatski

„Wunderthätig ist die Liebe"
Goethe.

I. [1]

Bijaše divno pramaljetno jutro. Priroda, kao da se istom budi od zimskoga sna, opajala te svojom mirisnom svježošću, zanašala svojom veličanstvenom ljepotom, taman kao onda, kadno, bogata cviećem i zelenilom, njegovaše u svom krilu prve ljude, blažeći im bezbrižni san toplim lahorom i žarkim sunašcem. Ele, promjene, nezgode, zločini, što se kroz toliko tisuća godina izmjeniše na površini zemlje, sve to kô da je šmignulo nada nju, poput bježeće sjene, a da ne ostavi ni najmanji trag.

Nema čarobnije moći do one, koja izvire iz pera; ona širi svoj čar i nad onoga istoga koji piše; i tako, za ovoga tmurnoga i kišovitoga dneva, dok gusta magla, poput mrtvačkog zastora, prikriva i dol i goru, dozivljemo si u pamet prizor kojim započimlje naša pripovjest, i

[1]) Prvo sam poglavje ove novele sastavio po tudjoj zamisli; ostalo je sve izvorno.

Digitized by Google

lutamo veseli bajnim onim hrvatskim predjelom, koji da opišemo, spomen i mašta moraju složno da rade.

Bijaše dvorana od blagovanja stare ladanjske kuće, što stršila osamljena na obronku jedne glavice — jedne od onih tihih zaboravljenih obitališta, na koja ćeš u često naići širom hrvatske domovine, u kojih se naraštaji starinskih i plemenitih obiteljih radjaju, žive i gase se; u kojih otac, sin i unuk stoluju redom svak na svoje vrieme u istomu mjestu, i silaze pako u istu nedaleku grobnicu.

Toplo jutrnje sunce ulazilo veselo u sobu; njegove zrake ne povirkivahu kosimice kao što zimi, već prodirahu preobilne svjetlošću i toplinom, razsvjetljujuć starovinski namještaj iz hrastovine i praveć živu oprjeku sa kukavnim ognjem u kaminetu, što ga bijahu užgali više s običaja, nego li s potrjebe.

Veliki prozori otvorahu se s jedne strane nad prekrasnim i ljucki uzdržanim perivojem, raznolikim i raznobojnim cviećem zasadjenim; tiesna stazica vijugajuć kroz livadicu, vodila u gaj, na pragu kojega bijaše sgradjena kuća. U tri hipa prispjelo bi se u divnu šumicu, toli gustu i tamnu, kao da nije nigda doprla u nju ljudska stopa, te joj jedino melodijozno šuškanje lišća, trepetajućeg o jutrnjem lahoru, podavaše nješto života. Bliedo zelenilo bielog gloga križalo se amo tamo otavnom bojom česmine, koja na mjestih uzresla do visine hrasta; na podnožju stoljetnih dubova modrile se mirisave ljubice; prostrane lije divljih anemona izgledahu kô bieli talasajući se plašti, koje da je tko prostrô po travi u zakutcih toli gustih lišćem i zelenilom, da nemogaše prodrieti ni najtanja sunčana zraka. Veselo cvrkutanje ptičica dopiralo do kuće poput vala zračne muzike; žalobni glas ševe, duboke note drozda, srebrno crlikanje zelenčice, tihani gûk šumske golubice, sve se to stapalo da sačini presladku harmoniju.

Kraj otvorenog prozora kuće sjedila mala djevojčica, uzdignutim pram nebu lišcem, i pomnjivo slušala melodičan pjev sitnih stanovnika šume, n ti ju zasljepljujući sjaj sunčanih zraka silio, da se u sobu povuče. Mehkani vlasi, što joj u dugih zavojcih padahu na ramena, imadijahu liepu onu boju, kojoj cigla sunčana zraka podaje odsjevno svjetlo zlata. Ona stajaše tu nepomična i šuteća, kao u misli zadubljena; te nagnuv ponješto glavicu na jednu stranu, naslonila primljene ručice na koljenih, kao da se Bogu moli.

Prama njoj dječak — slika i prilika njezina — bijahu bo blizanci — ali nješto višji, nješto krepniji — sjedio na podu zabavljen rezuckanjem dašćice iz orahova drveta.

Kao što običaju dječaci, zviždukaše veselo radeći, i izgledaše toli blažen i bijaše toli lijep sa onim njegovim plavim rudicam, koje mu, kao što i sestri, zaokvirahu punano lišce, sa onim njegovim tamno-plavim očima zasjenjenim ogustim trepavicam, i sa onim podpuno klasičnim orisom podbradka i ustašcâ vjek na blagi posmjeh sastavljenih. Po onu djecu, kao što i po prirodu, bijaše to pramaljeće života, što puklo pred njima divno, veselo i prepuno sladkih sanjâ i dragociena ufanja!

Udje majka, ženica blaga i nježna obličja; imala na sebi bielu opravu, što ju činjaše još dražestnijom; zatim udje otac, kao no ti sjena što nasliedi sunčanu sjajnost. Bijaše to čovjek snažna sustava i srednje dobe; ali crte ponješto oštre kraj ustijuh i tjeme na glavi sasviem golo, djelovahu na način da izgleda daleko starijim. Ipak nije bilo viditi ni cigla biela vlasa izmedju gustih crnih čuperaka za glavom, i njegov hod bijaše upravan i odvažan. Modre i jasne oči, sjevajuće ispod gustih obrva, i svedj namrgodjeno prostrano čelo, odavahu ga inteligentnim čovjekom. U cjelokupnosti izgledao on kao čovjek, u koga pamet caruje u svakoj prigodi nad srcem. Bojazljivo pojdu mu djeca u susret.

— A kako to, Ivane, Danice, tako rano jutros? reče prignuvši se mahinalno da ih poljubi, dočim posmjeh hladan, hladan poput zimskog sunca navraskaše mu jedvice ustnice. Ivan, budući odvažniji a takodjer i mezimac roditeljev, ukaza otcu djetinjskim ponosom svoje čudnovate rezbarije; ali mala Danica, udariv oba stol, zaleti se da skloni glavicu u majčino krilo.

— Što si radila odkad si ustala, tužno moje diete? reče gospodja Mirkovićna gladeći dugu i mehkanu kosu djevojčice.

— Prisluškivala sam pjev ptičica, majko i joj koli sam se radostno grijala na toplom suncu.

Lagani se uzdah podkrade gospodji.

— Tako je dobro, reče drhćućim glasom ja sam sretna kada te znam blaženu i zadovoljnu.

Prispje medjutim hora ručku, na ladanju uvjek najmiliji obrok. U ono doba sve se smije, sve je veselo i svježe, a tek koli je ugodan balsamični jutrnji zrak! Pak — da predjem na više prozaične misli — koli je mirisav dim što se suče iz kave, koli su ugodne očima i ukusu poljske jizbine; jaja svježa i biela kao snieg, maslo zlatne boje, skorup ukusni i sladki poput meda. Tko bi mogao pristupiti namrgodjena lica k' ladanjskom ručku i zametnuti žalostne razgovore, a da ne bi osjetio kako izčezavaju sjeta i zlovolja? — Djeca se od srca smiehala i veselo čevrljala, prisileć kadkada otca da odvrne časom pogled sa novina, u koje se bio zadubao, vabeć posmjeh dodar i na majčina usta, koja bijaše manje zamišljena i žalostna nego po običaju. Napokon gospodin Mirković skupi svoje novine i složi ih na stol marljivom pomnjom. On bijaše učenjak vrlo zanešen za geologijom i običavaše posvetiti doba ručanja prosudjivanju i uredjenju svojih rasprava. Čim dovrši, zamahne djeci da se sklone drugamo: Ivan skoči veselo, Danica nasuprot makne se nestalnim, tromim korakom, kao da se boji da se nebi proseo pod. Koracajuć razkriljenih ruku zapne biednica o naslagânu hrpu papirâ, koja se svali i prospe na tle. Gospodin Mirković gjipne na noge razsrdjen.

— Nesmotreno diete! zaviče — ti svedj praviš šteta! I odtjera osornim načinom biednu djevojčicu. Danica ustravljena zaleti se, al se u hitnji potakne i pade lupnuv glavicom o nogu stola. Zajeca: al ne jako kao što običaju ostala djeca: njezin plač bijaše nasuprot tih, prigušen, kao kod odraslih. Majka ju privine k sebi i pokuša da ju tješi.

— Povedi u drugu sobu tu malu, Marijo! reče gospodin Mirković osornim glasom. Toli je dosadna!

Žalosna žena pogleda na muža izrazom blaga ukora. — Šuti! šuti! zamoli, ti zaboravljaš!!... reče još jače grleći malu.

Nestalnim korakom približi se Danica otcu i sladko propenta: — Niesam ja hotimice učinila štetu; oprosti biednoj Danici... Ona je sliepa!....

(Sliedi)

Digitized by Google

Dva lovca

(E. Berthet).

III.

(Svrha vidi broj 4).

Već proteklo jedno petnaest dana, da Bernarda i mladoga plemića nebilo vidit u selu Vignaud. U više navrata tražili su, da nadju zaklona u kojem selu, uz obalu Saone.

Nego kako je pusto sve bilo uzavrelo, da nigdje nisi bio siguran, a k tomu, naoružano pučanstvo vrebalo na svakog sumljiva putnika inostranca, nemogli ni da umaknu gdje na dalje. Nesretnici po vazdan i po svu noć tumarali riekom, a na onu studen, da ti duša od leda puca.

Joso, nestalo ga, na svaku ruku ukomio, da im u stopu udje; pomljivo je slušao i prikupljao sve glasine, koje se raznosile o bjeguncim. Stavili ga sad za glavara u selu. Nesretnoga Bernarda, koji je pobjegao sa mladim plemićem, postavili van zakona. Tako Josi pala prilika, da iskali svoj jal, i da se osveti.

Nakon lutanja i srtanja, Bernard i mladi plemić našli nešto stare zidine, kojoj požar krov izgorio, te tako ostala pusta. To toliko da glavu obnoć zaklone, a da ih led neprobija na vodi. U toj zidini, naći će se jedne večeri, baš kad snieg kijao. Užegli vatru. Mladi plemić ležao uz ognjište zaogrnut svojim kaputom i onim svoga druga. Bio blied, jedva disao, teško ga bolest splela. Bernard bi svaki čas staknuo vatru, zabrinuto gledajuć mladog gospodina, koji jecao i uzdisao.

— Veselo ja, dragi gospodine, spravio sam vam čorbu, da je niste takove srkali ni kod vaše kuće; to će vas okriepit i ugrijat. Dako nam i Jakovica što večeras donese, makar zalogaj kruha! Nebi rada da joj muž obazna!

O, da mi ga je u prste!

Mladi mu plemić pružao mršave ruke.

— Bernarde, moj stari prijane, ta vidiš i sam, da ga već za me nema. Satrao me trud, vas sam ti se prosuo, kô nenavikao ovomu životu.... Neću, brajane, da se tvoja kćer više izlaga radi mene. Pusti me, kad me i onako već nemožeš spasiti.

— Da vas ja pustim? Nedao Bog! reče stari lovac, a dvie mu se krupne suze oborile niz lice; ti si mi drug, prijatelj, brat.... Zajedno smo danju i noću obijali vodu, izlagali se istim pogibeljim.... Pa da vas sad pustim u takovu stanju: slaba, bolestna, iznemogla? Prvo, Bože, smrt na me!

Stari se lovac prignuo nad bolestnika i zagrliše se.

— Mogao sam ja znat, nastavi stari Bernard, da vi nećete, kô ja, moć odoliti svim ovim nepogodam.... Vražji život sprovadjamo; svedj lutajuć ovom prokletom obalom; neprestano progonjeni!... pa vas se baš imala sad i ta nevolja dovezati! O, da zna Jose, gdje smo!...

— Bernardo, reče mladi plemić, jedva se pridižuć na ruke, kô da sam čuo nečije korake. Ili mi se zar pričinja?

— Ta tko ćeš da bude? Jakovica nemože još amo, niti bi se ona usudila prvo nego snoća. Stao projarivat vatru, i razgrćat snieg, što se slegao oko bolestnika; dok ga prenuo zvižd, koji se nedaleko čuo.

— Ona je, ovako rano!

Neprošlo vele, Jakovica zaorgnuta, ukazala se na vratim zidine. Otac se zaleti prama njoj, te je stade grlit.

— Što je, dušo? zapita je; što je reć u ovo doba? Nosiš li što biednomu bolestniku?

Jakovica sva zapjehana, pruži mu flašu vina i pogaču kruha.

— Otče, gospodaru, ovo je možda zadnji put, što amo dolazim. Dim vas je izdao, a znadu, gdje šte i čamce sakrili. Muž mi zna sve, do malo ovdje vam je.

— A sad? Gospodar nemože s mjesta; a kako da ga i odvedem u onakovu stanju na led? Jakovice znaš li u čisto....?

— Kamo sreće da nije, kad sam se uputila iz sela, već su spravljali brodove, da vam se natisnu u potjeru. Joso pozvao i vojnika iz kaštela.... nema vam spasa, ako neumaknete na vrieme....

— Hvala vam na vašoj ljubavi i nastojanju, reče mladi plemić samrlim glasom; nego moj Bernardo, nije kud da se ti gubiš radi mene, i tako već za me nema spasa. Čuvaj ti svoju glavu, a sa mnom što bude.

— Otče, smiluj mi se! zavapi Jakovica. Što će bit od mene nesretnice, kad vas nestane? Tko da me obrani od Jose?

Stari se časom zamislio, nego ojednom se prene, te će odlučno mladomu plemiću:

— Hajmo! kušajmo zadnju. Uhvatimo se naših čamaca.

— Nemogu, brate! Zbilja kušao da se podigne, al se nemogao držati na nogu.

— Hoću da vas spasim, makar se svi gjavoli proti nami sročili, Bernard će odlučno.

Pruži bolestniku malo čorbe i vina, nek se pokriepi, a u to će kćeri:

— Uzmi nam oružje, pa za nami. Uhvatio mladog plemića, podiže ga, te ga odvuče na dvor. Odmakli nekoliko koračaja, kad ugledali vojnike s druge strane obale.

— Još smo na vrieme, samo mičimo se.

— Joso ih vodi, reče Jokovica, što će bit od mene, kad ostanem sama s njim?

— Muči i neplači, imat ćeš vremena da plačeš, kad nas nebude.

U to se uhvatili čamca, položili oružje, ukrcali se, Bernardo zavezao, pa svoj put; dok im potjera već bila na domaku.

Jakovica jedva imala vremena da se sakrije u šumu.

— I još hoće da nam bježe, viče srdito Jose; veselo, napred; pucaj te, u lopove!

Vojnici ga poslušaše, posuli iz pušaka, ali uzalud, jer plavčica sve jednako kô striela odmicala.

Nemari! Jose će, neće nam jednako uteći. I zbilja tri se broda odtisnula od kraja, da im presjeku put.

Stari lovac, stao časom u misli. Nezna od prve, kako da im izmakne. Ništa, dao se svom snagom na vesla, primakao se nešto kraju, da ih potegne k sebi. Oni se zbilja već nanj naklopili, cieneć, da im je u rukam. On se sad pustio niz vodu, pak iznenada zavezao, te im šmignuo na širje. Čamac, lagan kô ljupina od oraha pod snažnim mišicam staroga lovca, lako se dao uz vodu, nego brodovi, kô težki, jedva se micali, te ostali po tragu.

— Sad će ih gjavao uhvatit! viče Joso. Mune mu misao glavom. Zaleti se prama drugom čamcu, što je bio uz obalu, brže bolje ukrca se, pa se natisne u po-

Digitized by Google

tjeru Na strani gdje se on ukrcao, bila je voda mirnija, jer na manjoj dubini, pa je mogao laglje i brže uz rieku; dočim stari Bernard, da se ukloni brodovim, bio je usilovan, da se drži druge strane obale, gdje mu se bilo teško boriti sa valovima.

Jose dao se samim krajem, pa kad došao uzpored drugomu čamcu, dao se još nešto na više, te onda zakrenuo drugoj obali, i u malo vremena našao se blizu drugom čamcu.

Bernard već vidio da mu nema spasa. Okrenuo čamac proti svomu protivniku, ostavio se vesala, a prihvatio pušku, čekajuć da zapali, kad bi vidio, da mu se Joso primiče. I Joso stao, al on nečeka. Puška plane, odliegajuć prostranom ravnicom.

Koji gledali, mislili, da Bernard i drug mu poginuše, da je čamac potonuo. I zbilja čamac starog lovca počeo tonuti. Nego čovjek se jedva podiže iz čamca, pokazujuć mrtvo tielo, koje ležalo u čamcu. Za tim čuo se jak glas, koji dopirao do obale:

— Naš je gospodar umrao, molite Boga zanj, i za onoga, koji će ga osvetiti!

U to planula silnom jekom puška. Kad se dim razašao, nestalo čamaca, lovaca, sve rieka progucala.

U blizini mjesta, gdje se dogodio ovaj grozni slučaj, obitelj Vignaud podigla malu kapelicu, koju i danas nazivlju *kapela lovaca.*

(Svrha) *N. Šimić.*

BIBLIOGRAFIA

NESUDJENICA

Epska pjesan. Spjevao **Tugomir Hrvat-Bošnjak.**

Zagreb — „Vienac" 1899. — Broj 1.-9.

Ove nam je godine donio prvi hrvatski beletristički list veliku epsku pjesan u sedam pjevanja s naslovom *Nesudjenica.* Kako se vrsnih epa u novijoj našoj književnosti javlja kud i kamo manje, nego li prozaičnih pripoviedaka, novela i romana, pobudio je ovaj ep veliku pažnju u našoj čitalačkoj publici, i doista ne uzalud.

Glas pjesnika, glas je dobrog duha narodnjega. Krasna i uzvisita ideja o sjedinjenju braće jednokrvne, djece jedne majke, koja ne će da se znadu za braću, nadahnjuje našeg pjesnika, a cio mu ep *Nesudjenica,* protkan plemenitim rodoljubnim ćustvima.

Mlada Turkinjica Abekzada, Osman-begova kći, zavoljela je svim srcem krasnoga, junačkoga Sinjanina Gavrana, hajduka kršćanina. Zavoljeli se i zamilovali, ali Abegzada jadikuje, znajući, da je otac ne će „kaurinu" dati. Abegzada je na glasu sa svoje ljepote, a otac joj junačina; nju zaprose tri po izbor turske age. Osman ne znajući, kome bi je dao, odredi je onome od njih, koji pobjedi u natjecanju. Pobjedio je Kovačević Ramo, i njega ima Abegzada zapasti.

Kad je to Abegzada saznala, stane ljuto plakati i smišljati, kako bi se spasila. Jednom ču, kako u tavnici jauče nekaki sužanj. Upustivši se s njime u razgovor, otkri joj se on barjaktar Pavao, vjeran drug Gavranov. Abegzada se sveseli i, premda teškom mukom, ishodi mu u oca slobodu, te ga pošlje listom k milomu si Gavranu, neka bi je spasio.

Pavao obavi poruku svoju, a Gavran se spremi. Kad su svatovi vodili Abegzadu, napane on sa svojima na nje, razbi ih i odvede Abegzadu kući svojoj za vjernu ljubu. Uhvati i Ramu ranjena, ali mu izvida rane i pusti ga tada na slobodu, da mu bar ponješto umanji bol.

No Gavrana je ljubila i djevojka kršćanka, kći sinjskog kapetana, sirota bez roditelja. Videći, da je Gavran drugu zavolio, rastuži se tako, da ga nije mogla pregorjeti, već pogje u pustaru k pobožnome starcu pustinjaku, da s njim zajedno moli i dobra djela tvori.

Srećno su Gavran i Abegzada živjeli godinu dana, ali ne bi im sugjeno dalje. Jednom ode Gavran za hajdučkim poslom, kad no Turci navale na njegovu kulu, orobe je i zapale, ubiju mu staricu majku i odvedu ljubovcu. Kad se je Gavran domalo vratio i potekao da je spasi, uhvate ga Turci, a Ramo ga baci u najdublju tavnicu. Abegzada, ne mogući podnijeti svega toga, sunovrati se s kule u vodu. Izvadi je iz vode ona djeva pustinjarka, ali već — mrtvu. Ova ista djevojka prevari tavničara i spasi Gavrana iz tavnice. No vrativši se hrlo u samotni svoj dom, umre u naručju starca pustinjaka.

Čuvši Ramo, da je Gavran utekao, planu kao živa vatra i pozove ga na megdan. Gavran mu se odazva, borili se bijesno, a Gavran rani Ramu. Vidajući mu ranu, nagje na grudima njegovim „svete moći, kakove je i on nosio, te ga po tom spozna za brata, jer mu tako reče majka za brata, što ga još kao nejako dijete oteše Turci.

Eto, tako su se klala braća, ne znajući da su braća, a spoznaše se tek tada, kad im je nestalo sve milo i drago. Tu se nadaje pjesniku prilika, da na kraju *pjesni* upravi refleksiju na naš narod, koji ne će da bude *jedan.*

Raduja je Preradovićeve „Braće" ista i nije ista. Ista je, jer se i tamo braća kolju radi djevojke, a nije ista, jerbo ono su braća, koja znadu, da su rogjena braća, a ova ne znadu. Koje se daje bolje usporediti s našim narodom? Jamačno ono prvo, jer tamo nam se kazuju braća, koja zaboravljaju, da su braća, koja ne će da su braća. Pjesnik pako *Nesudjenice* stavlja nam ovdje dva čovjeka, koji nikada ni pomislili ne bi da su braća, a to se nemože dobro isporediti s narodom našim.

Pjesan ova obiluje krasnim refleksijama. Opširni izljevi čustava često u njoj dolaze. Uza to je čitava pjesan zadahnuta vrućim patriotičnim osjećajima, što joj u velike povećaje cijenu. Ima u njoj misli prekrasnih i uzvišenih, ako i nijesu sve baš refleksije posve dotjerane.

Zaplet je takogjer prelijepo zamišljen i izveden. Abegzada mora propasti, jer se inače braća ne bi mogli ni spoznati ni pomiriti. Starac pustinjak i djevojka jesu najsimpatičnija lica u pjesni.

Pjesnička je forma pjesni narodna, spojena s uzvišenom umjetnom. Tako se u nas u novije doba često radi, s većom ili manjom srećom. Naš je pjesnik i u tom krasno uspio.

S kojegod strane razmatramo, moramo taj pjesmotvor hvaliti. I zamisao i obradba i ideja, sve je lijepo. S radošću priznajemo, da je *Nesudjenicu* jedan od najljepših plodova novije naše pojezije.

Z. T.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Janković-a

Digitized by Google

Br. 7-8. Zadar, 25 Travnja 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. **Iskre** u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Dubrovački zbornik turskijeh sevdalinaka

(ljubovnijeh pjesama od god 1657).

Bilježi **Vid Vuletić-Vukasović**

Dubrovčani su uživali u srednjemu vijeku jednake, ako i ne veće, trgovačke povlastice i pravo kao i Mlečići, Genuezi, Katalanci i Jakinjani, — biva godine 1437 bio je sklopljen trgovački ugovor s cesarom Manajlom Paleologom i sinom mu Ivanom.

Isti Bazilejski sabor, prije toga, bio je dopustio Dubrovačkoj Republici, da joj je slobodno trgovati *s nevjernicima*, a to osobitom ***bullom*** mudroznanca Ivana Stojkovića: — *„ferventi sollicitudine dilecti Ecclesiae filii Jovannis Stoici de Ragusio ordinis fratrum praedicatorum, magistri in theologia“*. U tomu dopustu nije bilo nikakve ograničenosti u vremenu, niti u narodima, biva ***bulla*** nije bila dana, kao što su to pape običavali, ***ad beneplacitum nostrum***. Dubrovčani se nijesu samo zadovoljili s rečenijem dopustom, nego jim je dopustio joštera općenje *s inovjercima* Papa Pavle II. Inocentije VIII. Adrijan VI. Klement VII. i t. d. U oči navale osmanlijske, Dubrovčani su živo bili u odnošajima s Bosnom i Hercegovinom, a osobito sa Stepanom Tvrtkovićem, Sandaljem Hranićem, Radoslavom Pavlovićem, te i sa srpskijem despotom Gjorgjem Brankovićem. Rimski je dvor rečene velmože smatrao pristašama bogumilstva, al' je Pavlović i Hranić bio bez ikakve sumnje, pravi sin ***svete bosanske crkve***, koja se je vladala po sebi bez ičijega upliva, te imala bosansku hierarhiju, t. j. ***Djeda***, ***Gosta***, ***Starca***, ***Stojnika*** (strojnika) i t. d. Stjepan Tvrtković, premda i on sljedbenik ***svete bosanske crkve***, naginjao je na katolicizam, a Branković je, po svoj prilici, bio pravoslavne vjere, premda Dubrovčani pišu (Cerva, de viris illustr.), da „Branković, sam Bog zna, kojoj je vjeri pripadao“. Dubrovčani su vodili propagandu katolicizma izmegju rečenijeh vladara, a to po želji rimske kurije, al ipak bez ikakva uspjeha..

Po svemu je navedenome zaključiti, da su Dubrovčani podobro poznavali tugje običaje, pa i strane jezike. Oni su općili ponajbolje radi trgovine i političkijeh odnošaja s Turcima, te su poznavali i turski jezik, a to nam jamči i zbirka pjesama *Miha Martelini*, Dubrovčanina. Ova je zbirka pisana oko godine 1657, te je u njoj pjesama talijanskijeh, slovinskijeh, turskijeh i t. d. Uz turske je stihove čitava strana napisana starom bosančicom. Radi zanimivosti ovgje mi je navesti dvije strane turskijeh stihova, te su pisani latinicom. O čitavoj ću se zbirci baviti na drugomu mjestu, jer je u njoj krasno naslikan perom slavni pjesnik *Ivan F. Gundulić*. Evo stihova:

Pocigniu Verssi Turski [1]

Ben seni seuerdum gaiet
ismune' okuidum aiet
uar bende sana igaset
uar seuenler seusun seni.

Ben seni doghri iar sandum
sen beni seup osandun
bir hairisi uarup seudun
uar seuenler seusun seni.

Svarka — svrha.

Jarumun ainasi uar disunde
icer scarabuni katur giosunden
sagosum uarosum alem iusunden
sagosum seudeghum ghiene benundur

Jarunun Culaghunda chiupeler
onum giosi kasci ascik tepeler
kumasci patader meghier upeler
sagosum seudegum ghiene benum.

Sumbulum.

Sambulum menecxe benum
bre Cèi kainah uighi salum
seùden Cach nasarum kaldi
gitmem; ben bunda fatarum.

[1]) Spomenuta je zbirka sada vlastitost pisca ove crtice.

Digitized by Google

Ben bir giusel iar geterum
sóraim anda ghindeim
bir ghidi aldi farumi
isete ben' aglaiup kaldum.

Eleinden aldardum ciftta bellum
scol charxi danglhari isetebén aglaup haldum
giundus akaiagunde giegie dascunde
Elunden aldardan inge belumi.

sfarca — svrha.

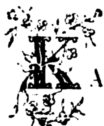
Bir ghiege Jardidibana
kalka gianum sabacoldi
nasiatum budur sana
kalka gianum sabac oldi.

Iza ovoga je ostriženo nekoliko lista. U drugoj je knjizi se[illegible]naest sličnijeh pjesama, a to s naopaka na svrsi rečene knjige. S početka je knjige Gundulićeva slika te je i radi toga zbirka od velike zlamenitosti.

Rek' bi, da se Dubrovnik navlastito odlikuje starijem zbirkama, jer je u ***Dubrovniku zabavniku*** za god. 1868 na str. 279-292 oglasio učeni d.r V. Bogišić „Najstarija zbirka Srpskih Narodnih Umotvorina“. Ova je zbirka od god. 1697-1758.

Kad mi iza teška jada....

AD mi iza teška jada
Umorena glava klone,
Kad malakše ruka mlada,
U svemirje misò tone.

Hrli gore s zviezdam sjajnim
U prostore one svete,
Hrli k onim slikam tajnim,
Što ih nebo u san plete....

Na što svijet pita miso,
Kad nas svagdje jadi stižu?
Zar je svakom Bog zapiso —
Nać spasenje na svom križu?

Na što život, kad se rukom
Izranjenom krušac služi?....
Šuti nebo, šuti mukom,
Tek svemirom miso kruži. ..

Na što svijet, kad u patnji
Zalud tražiš sreće, slasti?
Na što život, kad u cvatnji
Mora cvjet i ruža pasti?

Na što svijet, kad u zlobi
Čovječanstvo svegj se bori?
....Šute zviezde kano grobi,
Samo svjetlo tužno gori....

Oj vi puste, tašte sanje,
Oj vi slatki moji radi,
I ti vruće uzdisanje —
I vi časi nježni, mladi —

Što vam osta? Da l' su vaše
Ispunjene želje vruće?....
....Lagano poumiraše,
A daleko rodne kuće....

Za št' nam nije Višnji dao
To zvjezdište veličajno?
Za št' nam nije darivao
Raj i u njem žiće bajno?

Za št' nam nije sudba dala
Ljepšeg žića, bolje sreće?
Na križ nas je prikovala,
Al nas s njega skinut neće....

Bludi miso po svemiru,
Pa sa zvjezde k zvjezdi leti —
Tražeć ljeka svom nemiru,
Istom gromu kletvom prj'eti....

Ali naglo oj otale
Pada poput meteora,
Poput iskre proplamsale,
Što pred suncem zgasnut mora.

Nema gore odgovora,
A zemlja je dolje tvrda —
Ko će šum razumjet mora
I tu šutnju vječnih brda?....

Debel pečat ote tajne
Krije nama, moj nebore,
Hman ćeš pitat zvjezde sjajne,
Da nam na to odgovore....

Tužno plamti svj'eća mala,
Rasvjetljuje papir bj'eli,
Ruka već je malaksala,
Od briga mi duh se dj'eli....

Čujem srce, kako bije
Kao zvona zamiranje —.
Nad glavom se sanak vije,
U njem bol i uzdisanje....

Josip Milaković.

Digitized by Google

domovini i tako u ludo svoj život sprovadja. Žitomirski gospodin zapušta interese svoje domovine u zagrljaju razbludne magjarice.

Cintek propada radi svoga ponosa. Krivi druge što nije dovršio škole, a sam nije htijo učiti, pravda se i vuče po sudu, a tim gubi svoje novce, neće da se prilagodi novomu političkomu preokretu, ne plaća poreza, uskopistio se u svojoj tvrdoglavosti, a ekonomija mu propada, imanje mu sve razgrabili i ironija sudbe htjela da dovrši svoje dane, kao c. k. državni porezni ovrhovoditelj. Ti su ljudi štetovali, koji sebi koji drugima, a sami su krivi tomu. Ima doisto i žrtava nemile sreće, takav je Vincekovića koji uz svu svoju učenost došao je tek do časti arhivara kod velikog župana bedaka Roderika.

Uz te slike redaju nam se pred očima i drugi tipovi, stari gostoljubivi Dioniz, koji tako u ljenčarenju čekajuć gostove sprovadja svoje dane, Karlek Božković koji samo jede i pije, Krupić koji propada, jer zanemaruje svoj posao, i drugi zaneseni političari, ako hoćete i rodoljubi, koji uza sve svoje oduševljenje svršavaju smiješno, kao i stara Krupićeva tetka. — Ima tu svakakvih ljudi, a svatko ima svoje mahne, njeki su i smiješni, a ipak svi su nam simpatični. Ako su političari, koje mu drago boje bili, oni, vidjamo, da nijesu nikad izgubili ljubavi za svoj narod i za svoj dom.

Sjećajuć se tih ljudi prisiljeni smo i mi uzdahnuti sa piscem, kad mislimo na te zgode tih ljudi, moramo da se branimo od čudnih svakakvih misli, bolnih i težkih, i nemožemo da ne bismo počutili smilovanja za njih, pa ih i dalje ljubili; ta bili su dobri i vjerni. Zapadamo i mi kao Batović u spominjanje prošlih dana, koji put naleti nam na lice tužni odsjev; usne prošapću: tempora mutantur. Svatko oćuti u srcu ono što je i Gjalski kad veli: „Pa ja moram priznati — najzad i nije me stid — meni bude kao da sam časkom pregledao u neko drugo bolje doba, puno žarkih čustva i doba sveža i mlada kao jutro u mjesecu svibnju ....sve me silno osvajalo: bilo je oko mene nešto kao arkadično, a opet i nešto odabrano — da — onaj sladki mirni osjećaj, što ga tek medj dobrima, jednostavnim dušama srce naše oćuti“.

A sad pišuć i ove redke sjećam se opet onih rieči u „Novom Dvoru“: „Našu aristokraciju nije ubila dostojna kakova misija, tek gospodarska lakoumnost i glupost“. Gjalskomu čestitam pak, što je znao dahom nježne poezije zavit ove tužne slike, koje našega se srca silno domilju. Čitatelji pak biti ćemu zahvalni što u njima nać će nešto, što će ih pomoć u mučnoj zadaći svakog čovjeka „spoznavanju sebe samoga“. Gjalski je pak dosljedan ostao svomu načelu. „Treba se prirodi i zakonom njenim ne tek kozmičkim i biološkim već i socijalnim podvrći“.

Ta većina je ovih tipova iz Varmedjinske dobe, baš i zato zlo svršila svoje dane, jer se tomu nijesu znali podvrći.

Jakša Čedomil.

Slike iz Bosne

(Napisao Ivan Lepušić izd. „Mat. Hrvat.)

I ako sam u poslijednoj svojoj ragjici kazao, (v br. 5 „Iskre“) da je psihološka forma najbolja od svijeh za današnji roman, — to ipak nijesam htjeo tijeh kazati, da ne može i pod drugijem oblikom biti isto tako savršeno napisan roman, kano i psihološki; — jer mi znademo n. p. da duševni procesi jednoga individua, mogu biti isto tako jasno i fino izneševi i pod oblikom dijalogirane pripovijetke, kao što je i pod običnom pripovijedalačkom formom, koju nalazimo n. p. kod Bourgeta, Dostojevskog. Način pripovijedanja ili izloženja kakvoga procesa iz realnosti, kod spomenutijeh pisaca, slijedi suptilno i na dugo, tako da će nas kadikad ma samo jedan i najmanji psihički proces njihovijeh protagonista, zadržati na čitave desetke stranica, dapače i po cijela poglavja; — dočim obratno kod drugijeh isto tako valjanijeh psiholoških pisaca, kao n. p. kod Dickensa, Bret Harte, Verge, sliedit će opisivanje duševnog kakvog procesa, kod samo kratkijeh zgoda iz njihovog života, i to u dijalozim, ili u zgodnijem opaskama, što ih sami protagoniste k ovoj ili onoj stvari primjećuju. Kod prvijeh jedan proces slijedi na toliko stranica dugo, — kod potonjijeh u samo pet šest redaka. Ali je zato naravno, da je potonja forma nešto težja, pošto se tu zahtjeva mnogo oš[illegible] vida u čitanju ljudske duše, jer je lakše po jur složenijem procesima iznijeti i dotične konsekvencije, — nego li odma iznijeti same poslijedice bez odnosnijeh procesa. Nego stoga ipak neću da kažem da je prvi način pripovijedanja lak, — eh, kad bi tako bilo, eto ti onda Tolstojâ, Gončarovâ i Dostojevskih, kao gljivâ, — ali to tako nije, i koliko je istina da je poslijednji način pripovijetke još težji, dokazuje nam i to, da ipak pisci potanje manire, nijesu jošte natkrilili u umjetnosti djela prvijeh, — a to i nemože drugčije da bude, jer je u svakojem slučaju teško shvatiti umjetnost! A s umjetnošću prirodni su samo veliki duhovi, koji se ne ragjaju svakoga dana.

Kao što kod prvijeh, vješto i umjetničko oko jednoga spisatelja znade da na tanke tančine razgleda i zaviri u svaki kutić čovječije duše, — tako isto nalazimo da se način pripovjedanja narodnijeh priča ili pripovijedaka, u opće kod svijuh naroda, približuje i sliči kratkom pripovijedanju zadnje spomenutijeh pisaca. Mi znademo pak da se način živovanja, govorenja ili djelanja prostoga puka, odrazuje vijerno u njihovijem narodnijem pripovijetkama, i da iz tijeh možemo slobodno čitati vijernu sliku ne samo pojedinijeh ljudi, nego cijelog puka. Sada, kad se pisac ugleda na narod, i uzme da pripovijeda upravo kako je u narodu naučio, onda je on dvoje postigao: prvo što je iznijeo vijerno pogodjenu sliku ovog il onog predmeta, a drugo pošto mu tako pripovijetka izlazi savršeno umjetna, — jer je samo iz realnosti nješto preslikana. Narodni je način pripovijedanja kratak, on iznosi samo fakta i dijaloge, u zgodama, u slučajevima i odnosnijem odnošajima, — mi već nalazimo toliko i toliko izloženijeh procesa i konsekrancija, koji nam u malo riječi podaju vijernu sliku jednog karaktera ili tipusa, dapače i cijelijeh pokrajina.

Izmedju mnogo našijeh mladjijeh novelišta, koji se drže načina pučkog pripovijedanja spada i daroviti hrvatski pjesnik Ivan Lepušić, sa svojom netom izišlom zbirkom pripovijedaka iz narodnog bosanskog života.

Njegov je način pripovijedanja čisto narodni, i kad dublje zaronimo u knjigu, čini nam se da smo izgubili s očiju pisca, a má da samo slušamo pučkog čovjeka gdje nam onako svojom prostotom pripovijeda, — čini nam se, da se nalazimo na sijelu, u kakovu težačku kuću, i tuj uz vatru uz dva dima, da slušamo pripovijedanja starca domaćine, ili šale vragometne mladjarije. Njegov

Digitized by Google

štil, i predmet i govor i zaplet i tehnika. — to je sve narodno, — to je, što podaje cijelom svesku glavno obilježje, vijernog živovanja naše nesretne bosanske braće.

Današnja književna kritika zahtjeva od pisacâ, da nam u svojoj pripovijetci podadu jasnu i skladnu jednu cjelinu, da im tehnika bude podpuna, tako da u pripovijetci ne naidjemo na pointe, gdje se sa dvije riječi prijedje mimo jednog dogadjaja, ili se napusti život glavnog junaka za toliko i toliko godina prelazeći mukom cijelo živovanje tog individua, ili razne zgode. za cijelo to vrijeme, — kao što n p. nalazimo kod Lepušića („Hadji-Ostoja“ „Zapreke“ itd.) Dakako mi priznajemo, da to kvari donekle umjetničku stranu, — ali opet moramo to dopuštiti, pošto je to vijerna kopija iz reelnosti, i pošto tako zahtjeva način i duh pripovijedanja našega naroda; — te, opet ponavljam, ako hoćemo da iznesemo pravu i vijerno pogodjenu sliku iz narodnog života, najlakše i najbolje ćemo to uraditi. budemo li se kod pisanja držali i duha i načina narodnog, to jest glavnog uslova, po kojemu će naša slika biti prava karakterna slika etnografskijeh i psiholočkijeh prilika našega naroda; — a to znači indi, da smo mi takovom slikom zadovoljili svakako i umjetnosti, jer umjetnost nije drugo nego težnja za savršenošću u jednome djelu, ili bolje, ona je podražavanje istine u ljeposti.

Svakako je Lepušić ovom zbirkom zasvjedočio njegov lijepi pripovijedalački dar, — njegove slike kao da ih sami gledamo, — ta koliko li smo samo puta čuli pripovijedati o velikoj siromaštini nevoljne bosanske raje, koja radi carskoga poreza, mora da seli sa očinskog doma, i da ide golom glavom u bijeli svijet, neimajuć ništa drugog, do samog uztrpljenja i nade u milosrgje Gospoda Spasitelja. Ko nije čuo pripovijedati slično o kmetovim Abid-age? („Milostiv-aga“.) — Komu se ne čini da gleda živa onog vatrenog i prepredenog momka, Iladži-Ostoju, poslije neg je stupio u ragju kod Ristove magaze? — pa ko opet, ne poznaje jade što nam ih zadade bijesni izrodnik i krdžalija Iladži-Ostoja? — „Pobratimi“ ta vijerna slika pradavnog našeg narodnog običaja tvrdog prijateljskoga veza izmedju dvoje prijateljskijeh duša, ta veza koja se nemože da raskine ni najstrašnijim zlodjelom, nit ičim na bijelom svijetu, ta veza koja paše dva srca, dvije duše u svako doba i na svakom mjestu, da jednako ćute, jednako misle, jedan za drugoga živi i gine, — ta veza koja se nije mogla raskinuti ni onda kad je Ibrahim čuo da mu je pobratim nehotice ubio oca, pa ni onda kad je Mraš doznao da mu je pobratimov otac pogubio pokojnog roditelja, — nè ta, veza nikad se ne prekida, jer ju steže sveto pobratimstvo, a ovo se lako ne sklapa. ako nema prave, iskrene i ćustvene ljubavi, — one čiste kršćanske ljubavi koja sama more da ublaži skladne plemenite duše. Tà davno je rekao Shakespeare, taj veliki poznavalac čovječije duše, da se prijatelji osudjeni grle i ljube pri rastanku, pretpostavljajuć stotinu puta prvo smrt, nego li njihovo rastavljenje.

Pa ko da nije prisustavao svagji dvajuh ženskića, — ko se nije kadgod desio, kada se dvije prijateljske kuće zavade, pa ti izadju domaćice svaka pred svojijem pragom, te udri da se psuje i grdi jedna druga, što koja više može, — ko nije slušao svagju izmedju Mrkonjićevke i Vlašićevke?

Fino je opet izradjena slika prostodušnog i bijednog Mehmed-Omerovića. — u toj slici gdje se zrcali narodna prostodušnost i poštenje.

U ovijem kratkijem slikama iz Bosne, Lepušić nam je pokazao svoj lijepi pripovijedalački dar, svoju moć finog opažanja i temeljito poznavanje ljudske duše, — sve to lakijem narodnijem načinom, čistim i vrlo lijepim jezikom, — jezikom pravo korjenitog Bosanca.

Ove su crte iz života prave slike narodnog živovanja, — tuj nećemo naći piščeve fantazije, imaginacije, — nećemo naći nevjerojatnijeh spletaka; tu su karakteri, zgode i odnošaji iz reelnosti preslikane; tu nas svaki govor, svaki zgodjaj sijeća na obični život. U opće se vidi da Lepušić vrlo dobro shvaća onaj nužni u pripovijetci *sens du reel*.

M. V. Ivanov.

ROSA

(priča)

Tihi je suton. Maleni lahor, što se gubi poljanom čarno cvieće ljubi, pa mu priča malenu bajku, da ga uspava:

Vladala svud tišina. Prvo zeleno lišće treslo se samo pod cjelovom proljetnog vjetrića, a žarko sunce pričalo cvieću o krasoti svieta, o ljubavi i sreći — inače svud mir! Tresnuo se zeleni grmik u toj tišini, a u cvjetnu osamu udje mladjano divno djevojče — sjegurno angjeo proljeća. Na tu pojavu zapjevale male ptice, nek bi krasotici u slavu. I slala bratu ljepotica miomirisno cvieće, da ga saplete u vienac. — Komu će ga dati? — pitao se čudom lier bieli. Na velikom drevnom stablu visila slika svete djevice i mlado djevojče ovjenča viencem tu staru, drevnu i milu sliku u šumskoj osami, pa stade moliti skrušeno pred bogorodicom. Molila djevojčica božju majku, da je očuva od onog mladog gospodina vlastnika seoskog dvorca, što zalazi češće ovamo u tihu osamu.... I jače se potresao zeleni grmik. U samoću udje čovjek, požudom mu sjaje oko — cvieće trepeće: — eto sotone! — Djevojče probliedi, i stade skrušenije moliti bogorodicu, tužno djevojče! Iz daljine gledao je vlastnik seoskog dvorca moleću krasoticu, stao kô okamenjen i nije se usudjivao napried.... Sve to više padao je sumrak nad krajem, a kad je zasinula na nebištu prva zviezda, htjede vlastnik, da nasrne na mladu djevojku, da ju zagrli; al ona zatuži tako milo: — Spasi me, bogorodice, prosti tom čovjeku! I *sotona* pobježe suzom u oku, u gustinu šumice....

.... Umirilo se cvieće, umukle ptice, samo je slavulj čuvstveno biljisao, kô da pjeva u slavu djevičanske pobjede! I presta lahor svojom ljubkom pričom. — U zoru caklile se na cvieću biserne kapi.

Eto blage rose — rekoše ljudi. Niesu oni znali, da je noćas plakalo cvieće dirnuto u dubinu srca lahorovom nježnom pričom. Žarko sunce je upilo biserne kapi i raširilo priču *o rosi* po cieloj vaseleni.

R. Katalinić-Jeretov

(*Sliedi Dodatak*)

Digitized by Google

potrebnih po njegovu sudu tal. mladeži. Ovaj roman bijaše prvim slobodnim glasom prodane i zasužnjene Italije poslje Kampoformijskog ugovora. Ako sad ovaj roman nije popularan, onda bijaše, jer tad Italijom vladaše engležka čustvenost, Pindemonte nasliedavaše engl. pjesnike. Gray bijaše preveden više puta, Ossian takodjer, a opet politički elemenat pri tom silno pomagaše. On se služio ljubovnim pismima da uvrježi u srcu mladeži zdrave rodoljubna načela i da jih uvjeri da tko hoće živit u slobodi treba da se nauči slobodno umrjeti, jer kako kaže Dépreaux.... *de l' amour la sénsible peinture.*

Est pour allèr au coeur la route la plus sure.

Ob Ortisu u stalom može se reći što i Goethe o Wertheru: „Budi čovjek i nemoj me sliediti“.

(Sliedi).

LIRA I MAČ

Spjevao **Šandor Petöfi.**

Oblak gusti dom mi krije
Bit će vihra, zlato,
Neka samo strah me nije —
Pripravan sam na to.

Muklo zuji moja lira
Željna mi je sanka;
Čim ju moja ruka dira:
Puca struna tanka.

Slušam.... čujem tužbu ljutu
Mača uspavana:
— Što da hrdjam vjek u kutu —
Dà do pravde dana?

R. Katalinić-Jeretov.

MOĆ LJUBAVI

IZVORNA NOVELA

Napisao

Vladimir Trsatski

(Nastavak, vidi br. 7).

III.

Negdje početkom srpnja, javi Ivan sestri, da će do malo dana položiti maturu. O uspjehu nije ni govorio, toliko bijaše sjeguran. Već se je veselio tomu, što bi napokon poslie toliko godina kucnuo sat izbavljenja iz progonstva i povratka doma.

„Veseli se, Danice, do malo dana biti ću kraj tebe!“.

U istom joj listu priobćivaše, da neće doći sam, već da ona pita dopuštenje u otca, da može povesti sobom jedinog desnog prijatelja, siromaha sudruga, prvoga po redu u razredu jako dobra, vriedna i poštena mladića, — neka provede s njime jedan dio praznikâ. „Kaži otcu — pisaše on — neka mi ne krati te milosti, i neka mi ju namieni kao nagradu, što sam odlično uspjeo u maturi“. Znao je on, da s njegovim otcem neće se poetičnih misli, već činjenica. Da je on najživahnijim koloritom opisao prijateljstvo koje ga spaja sa sudrugom, nebi bio postigao ništa. Trebalo je spomenuti fakt, maturu.

Koliko li veselja pobudi u Daničinoj duši viest, da joj se do malo dana povraća brat, nije kadro pero da opiše. Ona se sa sviem preobrazi. S lica kao da joj izčezao onaj običajni vel turobnosti; pa čak nakon toliko godina, valjda po prvi put u životu, zapjevala, na veliko čudo guvernante, koja stala da prisluškiva na vrata, da nije djevojka po nesreći šenula pameću. Nije se čuditi tomu pojavu: tá do malo dana ona bi opet nakon toliko vremena imala ogrliti jedini stvor, koi ju shvaćaše i kog ona shvaćaše jedini stvor, pred kojim ona neimadjaše ništa tajna, komu bi napokon odkrila vas tajnoviti, unutrnji mikrokozmos, komu bi se nakon toliko vremena izjadala. Nepojmljiva sreća bijaše po nju povratak brata. Ona je brojila dneve s velikim neustrpljenjem. Znala je po prilici kad se je imao vratiti brat, i čekala je nemirno brzojavku, koja bi opredielila dan i sat dolazka.

I gosp. Mirković radovao se dolazku sina, ali dakako na svoj način. Nitko nebi bio primjetio po njegovom licu, da se on veseli, nitko izim Danice, koja je skroz i skroz, hvala onoj finoj ženskoj pronicavosti, duh svoga otca poznavala i po ciglој frazi gdjegod po njemu izušćenoj više bi shvatila, nego li bi drugi po cielom govoru. Onaj isti dan, kad je primila list od brata, otac, inače svedj mučaljiv, a najskoli pri ručku ili objedu, nebijaše odmah nakon objeda uzeo novine u ruke, već je izmienio njekoliko rieči sa guvernantom.

— Vriedan dečko — bijaše rekao govoreć o sinu — što šta obećaje, samo ako htjedne prionuti uz moju struku; široko polje, znanost budućnosti....

— To bi ste vi rada gospodine, da on [illegible] geolog? zapita učtivo guvernanta.

— Dabogme, to je moja želja. Neželim mu zlo, nego dobro.

— Ali.... ako bi on ćutio naklonosti, za drugu struku? upita bojazljivo guvernanta.

— Zato sam ja ovdje, da ga na pravi put svratim — odgovori gosp. Mirković osorno. Pa nastavi umiljnije kao da sam sobom govori: geologija? najljepša struka, što ju može dandanas mlad čovjek odabrati, samo ako ima talenta i ako je marljiv. A toga Ivanu ne fali. Oh dà, on će postati vriednim geologom, on će nastaviti rad svoga otca. Nek samo dodje, činjenicam dovest ću ga do toga, da se vatreno zaljubi u divnu ovu znanost.... Želim ga baš vidjeti. Ima bit već kršan momak!....

Nastade muk. Guvernanta upilji oči u prozor. Što je njoj bilo stalo za sve to; ona je mislila: postao i kraljem, samo nek bude daleko od kuće, gdje ja moram da igram poglavitu ulogu. Danici je bilo žao, što je razumjela, da je otac jur odredio sina za geologa — ona je znala; da što on zapne u glavu, mora da bude, te je predosjećala da će biti ljutih okršaja, ako li Ivan ćuti naklonosti prema drugoj struci. Svakako osjetila, da se

Digitized by Google

otac raduje dolazku sina; i to joj veoma godilo. To bijaše izvanredni pojav, što se gosp. Mirković izrazio tako o sinu: znak, da se je neobično veselio.

Dan za dnevom mine, i svane dopokon i onaj, u koj donesoše brzojavku iz obližnje postaje.

„Odlično zreo. Večeras odputujemo. Ivan".

Po prvi put nakon toliko i toliko vremena gosp. Mirković poljubi kćerku, i reče joj: Večeras ćeš ogrliti brata. Danica brizne u plač. Jeli plakala od veselja, od česa li?.... Odkada bijaše osliepila oćuti sad Danica prvi krat svu težinu ove nevolje. Dà, svak će moć gledati brata, diviti se kolik je izrestao i koli liep izgleda — samo ona nè. I ona osjeti takovu ogorčenost u srcu, da, čim stupi u svoju sobu, gotovo pobjesni od očajanja i srčbe. Baci se na krevet kao izvan sebe, pa se kô ranjena srna valjala i stenjuć divnu kosu si čupala. Al to ne potraja dugo; prevlada opet angjeoska njezina ćud, i ona se smiri.

— Ja ću ga slušati; ja ću govoriti s njime — i to je nješto — propenta — Bog bi me mogao pedepsati. da ni to ne dočekam. Ja pitam u Boga čudo ... ja sam zločesta! I jadnica brizne u tiho, prigušeno jecanje.

Pred samu noć gosp. Mirković dade zapregnuti kočiju i odjuri put bližnje željezničke postaje, da dočeka sina. Danica se uspne na terasu, i ostane tude nemicljiva, da prisluškuje, kad će se opet pojaviti štropot kočije. Guvernanta se zaklopi u sobu, da pravi toaletu, podpunu, izvanrednu; kao nikad još dosad. Ona je htjela da učini „einen guten Eindruck auf die junge Herrn". Smiešne li koketerije u onakovih godinah!

Naslonjena laktima na prislonu terase, Danica je koješta prevrćala u svojoj pameti. Brat joj u zadnjem pismu izim ostaloga javljaše: „Moj drug Milanić veoma se veseli, što je otac dozvolio da dodje sa mnom tamo na njekoliko dana. On ti najsrdačnije zahvaljuje na posredovanju. Mi smo mnogo govorili o tebi. On te želi upoznati. U njega je angjeoska duša; gotov pjesnik; tankoćutan kao djevojka. Sirota je, i k tomu pûk siromah.... Eto će do dva tri dneva bit proglašen odlično zrelim, pa na mjesto da se upiše na universu, morat će da si potraži mjesto kao inštruktor. Vjeruj mi, sestro, srce mi puca, kad na to promišljam. Da razpolažem novcem, ja bih mu uzajmio ili bolje darovao bih mu, nek samo prosliedi nauke. Znam da bih učinio veliko djelo pred Bogom i ogromnu korist čovječanstvu. Milanić bi postao izvrstnim liječnikom. — Promisli, tu nedavno nije bilo Milanića već dva dneva u školi. Gdje je Milanić? pitamo mi jedan drugoga: al nitko nezna ništa o njemu kazati. Valjda je bolestan — munu mi, neznam ni ja kako, misao. I čim se dovrši škola, podjem trkom u Savsku ulicu, gdje je on stanovao kod siromašna stolara, koji mu ustupaše nješto slame u zakutku svoje radionice da prenoći, zato što mu on podučavaše dva sinčića. Pogodih. Nadjem ga blieda i satrvena gdje leži u slami i ukočenim pogledom zagledao se u strop.

— Što je, Milaniću dragi, upitam ga spuštajuć se uza nj' na slamu i primiv ga za ruku.

— Bolestan sam — lane on prigušenim glasom i vas porumeni.

Stresoh se. Ta to bijaše tek sjena Milanićeva. On izgledao sasviem izmučen i preobražen.

— Ti si gladan? rečem mu.

Nastade muk. Shvatim da se on hrve mislima. Napokon udre u plač. Dà, sbilja, pogodih; Milanić nije dva dneva već jeo ništa. Budući bolestan, nije mogao da podje do birtijaša, komu je sina podučavao za objed, ili bolje za zdjelu juhe. Mogao je pitati, ali je on tako delikatne ćudi, da se nije usudjivao kad nije zaslužio. Stolar i žena mu, cigani porieklom, ljudi trivialne opake ćudi, nisu se ni osvrćali na jadnoga mladića, koji je mogao i poginuti u onom zakutku, a da ga nebi bili ni čašom vode ponudili.

Netreba da ti rečem, da sam stavio na njegovo razpoloženje moju novčarku, i kad se je oporavio, smjestio sam ga u sobu kraj sebe, sa dozvolom dobre tetke, koja je plakala kad sam joj slučaj kaživao. Ovo ti napisah o njemu, nek prosudiš, kakve je ćudi moj mili sudrug Gjuro Milanić". —

Ove se rieči živo kosnuše nevina djevojčina srca; i ona osjeti val simpatije napram toj jadnoj siroti. I o njemu je u ovaj par dosta na terasi razmišljala, i o nevoljam koje će bit podnio kroz osam godina gimnazije. Dà, i njega je ona željno očekivala kao što i brata; ona je čeznula za tim u tajnosti srca njezina, da sluša toga mladića i da progovori s njime. — Ja ću ga brižljivo tješiti! — promisli ona — ja koja sam itako nesretna! — I neobično se je veselila, što je vidjala u peršpektivi manje turobnih dana, razveseljenih razgovorom brata Ivana i gosp. Milanića, koji će se stavno jedino oko nje jadnice baviti.

(Sliedi).

Tvoje oko....

Češki spj-vao **Vit. Falek**

TVOJE oko jezero je krasno,
Što se njiše u mjeseca sjaju —
U njemu se noćne zvjezde mile
Svojim sjajem milo ogledaju....

Sjajno je i čisto kano dragulj,
Do dna mu se vidi, moja draga,
Jao onom, koji u nj' zaviri,
Utrnuće, nestaće bez traga...

Josip Milaković.

S mnogo srca

(Crtica iz Boke).

Pod bremenom drva na glavi, Mare se Andrijina gotovo smrzla živa u bezbroju lapta, što no ih vjetar ćeraše i mješaše: zakleo bi se, biele se niti preplele tamnim vazduhom i zahvatile, poput mreže, krš, stabla, nju, sve. Ukočena od zime, trese se od glave do pete, sledjenim prstima jedva podržava breme na glavi, — ali pridaje nogama, zabijajući prste u one oštre palice, tek da ih zgrije malašno i puhajući izmjenice to u jednu to u drugu šaku; pridaje, što bolje može: tà, kako će djeca

Digitized by Google

bez drva na tom pustom vremenu?!.... Ala će se pohvaliti svome Andru! Eto žive Mare Lukine, Stane Jovove...., neka pita. koga god hoće: koliko ih je god otišlo u drva, ni jedno da je odnielo. što će reć. palicu, a njoj uspjelo nasjeći se, da bog pomože..... Valaj je hoće Andro pohvaliti, i pomilovaće je..., tko zna, i poljubiti....

I ćutila je već na modrikastim usnama slatku toplinu njegovog poljubca, da su joj se ledjima, liepo do moždana, tako ugodno, tako milo, lagano penjali, kô mravi, vrući trnci....

A polojano nebo, kô da se topi sve više, kô da sve gušće kaplje na zemlju. Vrhovi gora pobielili sve na okolo, smiešali se oblacima mećave, pa izčezli sa svim za onom bielom, gustom, maglušastom koprenom, što zahvati brda do podnožja, da pane medju tamnu zelen, na pramove, ćak do mora, dolje.

***

Tamo pak, u mraku zakadjene kućice, što se jedva raspoznaje na šumskim sjedinama, čeka Maru muž. Nejačadi, kô da. bog obrani, i nema, samo što se kad kada pouskomešaju u bešici; no Androv teški, srditi korak potresuje majušnim onim prozorčićima, potresuje ništa manje no ono mahnite burine, što huči nad kućicom. Andro ne čuje komešanja, ne čuje bure, niti za sebe zna: ćuti samo u grudima žestoku, ljutu ranu, ćuti u srcu otrovan nož.... I taj mu nož rinula u srce — njegova Mare! Njegova?!... Gorak, bolan posmjeh izkoči mu na usta — i stane.

— Svačija, — promrmlje iz jedne — kô ona najzadnja kučka, što no se klatari selom....

I zašeta opet, ka' da ga je bies živi spopao, zamane dva tri puta rukama, zanjiše glavom, ko da se čudi.... i stane na jednom, i opet. Osjetio djecu. Pogleda bešiku — i izraz gorke boli sklesa mu se na licu.... Jadne djece, nesretne li diece! Nemaju više majke.... Kamo sreće, da je nemaju zbilja, da ju je more radovalo, da su je vukovi raznieli, da ju je odnio sam crni djavo iz pakla, tamo mu put! Ali sramotna! Sramotna u viek i do vieka, ona, sramotna kuća, rod, sve, sve propalo!....

I stoji kô kamen, kô kip boli i tuge, očiju uprtieh u onu kukavnu kolievčicu, dok mu se tužne misli dalje razvijaju, prolaze mozgom, srazuju se i stižu, sve mekanično, samo od sebe, odjelito, kolik da i ne biva to u njemu, no ih on tek vidi pred očima, izvan sebe....

On ne misli, ne čuje, ne osjeća — samo ćuti, sred sredine srca, otrovan nož....

***

Kada se bogu prohtjelo, pasti će Mare u neke nekavice pred kućicu. Pomisao na toplu sobicu, na poljubac vrući i na slatku dječicu, razblažio ju, da joj je liepo posmjeh pomolio na bliedo lice. Sagnula se, gurnula vrata, taman da će prekoračiti prag — kad li on, s kraja sobice, plane kô tigar:

— Otale! —

Njezina slika trgla jadnika iz onoga mrtvila i predočila mu, onako na prečac, golemu sramotu njegovu, da se je i sam zgrozio.

Mare se strese. Za dlaku joj se ne svali breme s glave. Bilo joj, kolik' da ju je grom opalio.

— Kuč-ko jed-na! — ruknu on dalje, stisnutih zubova, otežući bolnim biesom slovke, a oči mu sievnuše u tami poput blieska. — Zaklao bih te, ka' blažče bih te zaklao, da mi sramote nij[illegible]aljati se pasjom krvi....

Ona se skameni. Drhćućim rukama grčevito stiskala breme na glavi. Prsi joj se stežu ka' pod gvoždjem...., Tupo, zastrašeno izvalila oči, a smrtno je bljedilo osvojilo.

— An-dri-ja? — jedva jedvice iztisne, mrtačkim glasom.

— Imenom me ne zovi, skote, gade. izmete ljudski!

Mare se uspravi, Ponosito podiže bliedu, onemoglu glavu i upre nanj uvriedjeno čvrst pogled.

U njemu bilo sve napeto, do najtanje žilice. Očiju izkolačenih, nakostrešene kose, bio da se na nju svali....

Diete jedno zakrmauče.

Majka popusti. Umilno, kô jagnje, ostade pred njim i. mekše, ponizno, nevino, promuca:

— Ja te ne razumijem... —

Slabi glas umekša mrvicu i njega.

— Jadnica! — progovori ironično, čisto drugim glasom. — Sveta, angjeoska, dušice moja!.... — No pokvari u brzo: — Ne znaš ništa za žandare, za šumu, za.... Uh! bjež', bjež' mi s očiju, da se ne ogriešim danas! —

Ona postavi svečano, dostojaustveno ruku na prsi i viknu čvrsto, sigurno:

— Da bog da gledala u vršnjake djecu....

Ali on plane grdje.

— Djece mi ne spominji, koju si osramotila, kojima si iskopanje, kučko najzadnja!....

Prevršila mjera. Uvriedjeni ponos planu u Mari, da se sva zažarila ka' žerav.

— Andrija! — odrješito podiže ruku k njemu.... No i njemu bilo već prevrelo, bilo mu da pukne. Odveć se je i suztegao.... Ruknu kô ranjen lav, i jednim se skokom svali na vrata. Vratnica lupne — a ona, ubijena živa, ostade pred vratima.

Časkom se ne mače. Bješe živ mrtac....

Diete kriknu u bešići ...

Ona se prenu — kô da ju je zmija ujela.

— Pero, Pero, dom ti se iskopo, kô moj eto sada! —

Tresnu drva pred prag — i odleti kô munja, sjekirom za pasom.

— Vidjet ćemo! bje zadnja rieč njezina, izrečena sigurno, odlučno.

A Andrija, u kući, pritisne rukama čelo, i jaukne gorko:

— Kuku meni! Kuku meni do vieka! —

***

Tek utrta uzana priečnica, što vijuga medju ljutim kršem i onim opušćelim šumskim drvećem, što se put neba prieči ko aveti omotane bielcima, jedva se jedvice razpoznaje u večernjem polumraku, u mećavi gustoj. A ženska, što se pomamno žuri stazicom, prizire ti se notnjim duhom.... Vjetar joj pomamljeno vije crnim brhanom, stjerava joj skute medju koljena, da joj liepo sapinje korak; ali se ona žuri, trči svom snagom, svom silom mišica nožnih, da joj čisto nestaje sape; pa neka šibaju pahulje, neka burina striže lice!.... Ni kamen, ni gvoždje; ni bog, ni vrag, — ne ništa je veće zaustaviti!.... Osveta, — to je jedino, što joj preostaje na svietu, a, po osveti.... smrt, a da što?!.... A djeca?... Kao da joj je nož proburazio srce.... Djeca, dje!....

Gle, tamo, u daljini, nješto se miče — zvier. vukodlak, čovjek, šta li?.... Ide lagano, otegnutim korakom.... Bože, tebi hvala!.... Vrućica joj ostavi i još toliko razuma, da ga razpozna. Pero je, Pero!.... Vraća se sa seoskog zbora,....

Digitized by Google

Žena stade, izvuče sjekiru.... Grlo joj umuklo. Jedva diše.... Šćućuri se pod kukom jednim. nestrpljiva, nemirna, žedna krvi....

Čovjek se približava po malašno..., Uh, zašto mili kô mrav!.... Zavio se vas u struci, koju je prebacio preko glave, stišće ju dobro k prsima, rek bi. diete se omotalo povojima.... Ali je, za to, sjekira oštra!....

Žena odmjeri, zamane.... Čovjek krikne i strovali se. Slavodobitan, divlji posmjeh obasja Maru.

— Tako, kučku! To i jest za tebe!.... —

***

Sad stoji Mare ukočena, plećima na stablu, nedaleko od kuće. Zapjehala se sva, prsi joj kô okovane u željezu, a srce pobjesnilo u njima, da ih razbije. Znoj se na njoj ledi, i svakim mahom vjetra protrne ljuće, do dna nogu: čini joj se, da je protaknuta ledenim nitima.... Velikome bogu hvala! Čast je spašena.... Ipak, utišati se ne može nikako, ni koliko ona bura, što oko nje divlje urla: tako ju je nutrnja uzbuna protresla, napela joj sve živce do najmanjega.... Čisto da pukne od uzrujanosti... Trese se, gori, ledi se, cvoka zubom o zub: groznica ju spopala, oganj, šta li?....

Zdvojno, a obnemoglo gleda taj nesretni dom. Malo prije njezin, njezin ponos, dika, raj. A sada?.... Dva svietla okanca bulje kô dva razrogačena oka, u onaj gusti mrak, a kuća se pričinja nemani bielom.... A neman je i sama — neman, kuga, propast toga doma....

Rašta?....

Bura huči muklo, oštro cvile stabla.... Čuj! Sve se slaže: sramotnicom je zovu....

Sramotna — sramotna ona?!.... I uzkipi, kô ono prije.... No, šta će, šta će sada. sama, proćerana od muža!?.... Smrt — to je jedini liek njojzi.... A djeca?.... Joj! zapuštena će rasti, bez nigdje no pašćad. — Pašćad ima kučku, ali njezina djeca — nikoga, nikoga na bielome svietu!

Napetost popusti sasma; tiha, ljuta bol ju osvoji. Spusti glavu niz pleća, rukom stisne čelo, i zdvojno kriknu:

— Što skrivih, za boga miloga, što skrivih, da trpim ovoliko?! —

Muklo i strahotno zaurla, zavije daleko, pa, sve bliže i bliže, dok zahvati šumu. Huka zaori njome: nà, valjaju se svi nebeski gromovi, pa zazviždâ, zakleo bi se, stoji zvizda paklenih duhova; to rikće granama, to cvieli, to se mladike krše, a stabla se s koriena drmaju — i hiljada grozovitih glasova huknu jednim, dubokim, muklim; pa se huk razlije dalje, dalje, kô da rieka dere, a šumom samo lišće šušti, svašti, tajinstveno, strahovito — dok se Mare i još u zdvojnosti pita:

— Što skrivih, za boga miloga, da trpim ovoliko?! —

Svakako se po pameti bije, bi li što mogla bit skrivila.... Zaludu. Sve da hoće, ne nalazi rieči, koraka, miga svoga, a da joj ga savjest podpuno ne odobrava.... Nevina, te nevina, po sto puta nevina, pa nek laju, što je kome drago!.... Pa, s nova, sve po tanko, stade da ponavlja, što se š njome zbivalo danas. Eto: pošla u drva — a tko da ne ide, kada ti se krv ledi u žilama od puste zime! Pošla.... došla tamo, da nije ni kučka srela... Tamo, dà, u šumi, bilo svieta, bilo ga sila; stoji ga vika, dreka, graja.... Šta je ljudi, ako boga znate!.... Šta je, šta je? — veli jedan — Da će nas vrag žive odnieti svieh noćas, eto to je, o! ako ne osvanemo u buturnici.... Ma, šta veliš, čovče božji, šta to bi danas... Bi, da se krstiš drva danas kô vraga, no put pod noge, pa odkud si došla, e, ne razidjemo li se odmah, biće krvi, jes' čula.... I dodje knez, pa moli, kumi, psuj, prieti — vratio cielo selo praznih ruku.... Ona šmignula u guštaru, pa, kada se sve stiša'o, i razišlo kojekuda, izadji ti iz zaklona, izvadi sjekiru, pa udri — nevješta se čini, ka' da je sada došla, pa nikoga vidjela, ni šta čula.... Pomamiše se žandari na nju: uljego u njih bies. U toj se šumi ne smije sjeći, pod živu glavu.... Kako se ne smije, kada sječemo od kada je selo... Sjekli ne sjekli, sve jedno: sada je zakon takav, no ti jezik za zube, dok ti je vrieme, i marš!.... Bogme, udarila i ona tada u druge diple: Zakonu čast i poštenje, a caru do neba dika, — ali je nevolja danas; glad me bije, bije me zima, svaki jad udara po meni — valaj se ne ogrieši ni pred svietlim carevim obrazom, ni pred bogom, ako se smiluješ; za dušu će ti biti, bolje no da si u crkvu dao milostinju... Žandar jedan ode, drugi muči, gleda na okolo. Udari tad ona u plač, i kumi, i zaklinji majčinim mliekom. braćom, dječicom... pa da će je ubiti muž, a da će joj dječica nevina, ne daj bože, ko živina pocrkati na tom pustom vremenu.... pa da i tako, što je odsjekla, odsjekla.... pa da nitko živ neće znati, ni vidjeti, a bog će i njemu dati svako dobro u dječici — bogme, smilova se onaj, te i sam imadjaše jedno nejače, ka' i otac, u koga je duše i srca, bog mu naplatio!.... Pa je li tu gdje ma i zerice krivnje! I, jeli Mare kriva, što ih drugi ne umjedoše smilovati! A oni ne bjehu bručiti i psovati: medena rieč otvara i gvozdena vrata... No, odkud banu u to ondje Pero Ilijin?.... Dakako, i njega spraviše kô i druge — i pravo mu bje, kad mu djavo njegov ne do mirovati, no htio da na silu sječe; i, da ne umače, hćahu ga prvi kokoti pozdraviti u karaklaku.... Umače, pa viknu s daljega: Ma ste Maru Andrijinu puštali, jeli?.... Nasmija se djavolski, i nestade ga, ko da ga je zemlja progutala, makar da je!.... Tko bi bio i pomislio, da će ga bies njegov i osveta naputiti, da je tako gadno osramoti, a na prava boga, crn mu obraz pred svietom, kô mu je i gadna duša pred bogom sada! Gdje ju je toliko puta napastovao zaludu, gdje ga je enom ćušnula, kada bješe na nju ruku spružio.... osvetiti se tako podlo, kukavica jedna!

Šušnjava joj donese k uhu nekakav zvuk.... To joj pretrgne niz misli i slika njene biedne dječice stvori joj se pred očima. Jadna dječice!.... Sviet će im se rugati, po prstu će ih kazivati, a kloniće ih se svako kô kuge žive i zamrziće ih — tà, porod su bezsramne ženetine — i nevine će duše proklinjati ime, uspomenu, kosti majke svoje — ni krive ni dužne im....

I opet.... nešto.... kô glas. Mare navižli uši....

Zakriči, s nova....

— Oh, djeca su, djeca! —

Majka poleti kô biesna. Nape sve sile o vrata — vratnica popusti, a ona nice, koliko je duga i široka, onako iznemogla od truda i unutrnje borbe. Ustade, utučena, okrvavljena. Potrči k bešici....

Djeca pružaju milo, nježno ručice k majci, vrište sladko; oh, kako vrište!.... A majka grli to živo klupko mesa, što se mota pod sledjenim joj košćatim rukama, grli ih, ljubi, pritiska srcu, miluje, draga, a, o slabome svietlu ognjišta sjaju suze, kô dragulji, u majčinom mutnom oku, i tepa im, izlieva im srce i dušu, kolik da je oni shvaćaju,

Digitized by Google

Br. 9-10. Zadar, 25 Svibnja 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru. Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list. Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**

(Nastavak, vidi Br. 8.)

II. Manzoni i njegova škola.

Godine 1815 razvio Manzoni karjak romanticizma, izdao „Inni Sacri". On i svi njegovi pristaše, povedoše se za Niemcima koji su bili doveli narod iza sramote kod Hiene na slavodobića kod Leipziga i Waterloa. Nije to Manzoniancima išlo kao po loju, bilo je dosta borbe sa klasičarima. Talijanska vlada oprla se tomu novomu pravcu tal. knjige. Policija, Spielberg i plaćene novine boriše se proti tomu, ali napokon istina pobjedila. Ali bilo po sriedi i drugo zlo. Razcjepkanost Italije u silu pokrajina bijaše ne malom zaprekom novoj školi. Svaka pokrajina imadjaše svoju poviest, svoje velikane, svoje predaje i zaziraše od prevlasti svatke, van svojih medja, pa bilo i na književnom polju. Na sreću da su ipak svi književnici svih tih pokrajina težili za neodvisnošću i slobodom.

Od godine 1821 do 1848 mi vidimo Italiju razdieljenu politički na tri diela. Jedan je dio bio sasvim izgubio neodvisnost i slobodu, drugi dio ju samo prividno uživaše, treći je izgledao kao da je podpuno samosvojan, ali na žalost najbedastije nasilje, tu je gušilo svaki unutrnji život i pokret. Milan, Florenca i Napulj su središta tih triju diela. U Lombardiji i u Piemontu poslje god. 1821 sve je bilo pritisnuto pod jarmom stranca, a bodeži su ga čuvali. U takvim nevoljama tu se nije dalo ni snivat o slobodi, nepreostajalo ino neg trpiti i bez nade u budućnost svraćat pogled k nebu i čekat pravicu od Boga od starog osvetnika. Zato Piemontežko-Lombardska škola svojim pjesmama traži nadahnuća u vjeri, filozofiji svojoj u religiji u poviesti u gueltizmu, pošto povrh ruševina svih talijanskih veličina jošte se samo papstvo dizalo, a potomci Legnanskih junaka, nijesu mogli, a da ne goje u ono kakve nade. Manzoni, Gioberti i Balbo, sveti ljudi bijahu vodje nove škole, ali svojim načelima bili bi uzgojili narod slab, religiozan al bez energije, pošto samo od neba po njima morala se čekat pomoć, a zaboravljali su da se treba pomoć i sam. Na sreću uz njih pojavio se Berchet da svojim pjesmama budi narod, a Mazzini stao učit da ako te udre po licu možeš i štogod pametnijega učiniti nego pustit, da te i po drugi put udru. U Toškani vladahu druga načela, tu nije bilo uhvanja u Papu, htjeli su se sami osovit na svoje noge, i prot Manzoniu ustaju Niccolini sa „Arnaldo da Brescia" i „Giovanni da Procida". Giusti satirom a Guerazzi romanom. U Napulju dižu narod iz driemeža Rossetti i Poerio pjevajući kako je liepo umrjeti imenom domovine na usnama. Ali pokret Napuljski malo pomagaše Italiji usljed stroge Borbonske policije, koja ga bijaše razdjelila kinežkim zidom od ostalih sunarodnjaka.

Natuknuh već, da je bilo borbe izmedju klasicizma i romanticizma. Romanticizam bijaše se pojavio u gornjoj Italiji jer bijaše bliža Njemačkoj. Berchet prevadjaše Bürgera, Rasori Schillera, Pellico prispodabljaše njem. i engl. dramatiku. Godine 1818 počeo izlaziti list *Il Conciliatore* komu bijaše zadaćom da sjedini obe stranke na podlozi esthetike osnovane na proučavanju prirode i preporučujući učenje tudjih književnosti zato samo da bi se razširile medje domaćoj kritici. Uspjevao ne loše udarajuć na zloporabu zastarjele mithologije, želeć stvoriti modernu narodnu poeziju. Suradnici glavni bijahu: Berchet, Pellico, Rasori, Secchi, Romagnosi, Visconti, Sismondi, De Cristoforis itd. Kad je stao dirat u politička pitanja prestao je izlaziti. Njegovim programom stupila je na propriště „Antologia" koja se neprestano borila sa „Biblioteca Italiana" organom klasičara, s Montiem na čelu. Manzoni izvrgavao ruglu klasičarsku srdžbu svojim „Ire di Apollo" a svojim djelima zakopao truhli klasicizam.

Po materi Beccarijin unuk od plemičke obitelji rodio se Aleksandar Manzoni god. 1785. Po otčevoj smrti ode s majkom u Pariz. Tu je proživio tri godine od 1805 do 1808 i upoznao se sa materijalistima i Voltairijancima, kao što bijahu Volney, Garat, Cabanis, sa povjestničarom Faurielom i danskim pesimistom i pjesnikom Baggesen. Oženio se tu s protestankinjom Henriettom Blondel, koja se u Parizu tad pokatoličila.

Digitized by Google

U to doba poče unutrnja borba koja ga baci u naručaj katolicizmu. Jednoga dana, priča Carcano, Manzoni mučen težkim mislima, što su ga odavna morile udje u crkvu Sv. Roka i zavapi: Bože, ako obstojiš objavi mi se.... i on ostavi crkvu kao vjernik. To je kašnje mnogo uticalo na njegovu pjesmu. U toj vjeri našao je izvor onomu jedinstvu misli i čustva, koje je veselo pjesniku trebalo da napiše neumrla djela. Godine 1819 izdao je tragediju „Conte di Carmagnola“ u kojoj se iztaknuo romantičarom, pošto u „Urania“ bijaše još prikovan uz klasicizam. Junački njeki vodja pada nedužan žrtvom Mletaške strašne politike. To je historička i narodna tragedija. Kao poviestna tako je tačna, da se je pjesnik smatrao dužnim nehistoričke osobe označiti kao „persone finte“ kao rodoljub pako podaje Italiji žalostnu sliku njezine političke razcjepkanosti. Do 1840 njegove reforme bile su skoro neopažene u Italiji od obćinstva, a izvrgnute ruglu od kritičara. Chauvet u Parizu, bio njegov pristaša, a Göthe u Njemačkoj ustao na obranu Carmagnole u listu „Ueber Kunst und Alterthum“ i prozvao ga klasičnim djelom. Godine 1821 izpjevao „Peti Svibnja“ i tad mu puče slava i u domovini s te pjesme u kojoj kako veli Carcano, spaja se Pindarova uzvišenost sa božanstvenim Davidovim oduševljenjem. Godinu zatim izdao novu tragediju „Adelchi“ u kojoj crta propast Lombardske države za Karla Velikoga. I u ovoj vlada rodoljubna tendencija, hoće da pokaže svomu narodu da su stranci oni, koji su vladali Italijom i unesrećivali ju. U ovo doba vlada bijaše počela strože postupati sa tajnim političkim družtvima. Pellico, Confallonieri, Maroncelli i Borneri bijahu poslani u Spielberg, a na Manzonia se tajno pazilo. Zato on s obitelju i s prijateljem Grossiem ode iz Milana na svoje imanje Brusiglio. Ovdje baveć se povjestnim i narodno-ekonomičnim naukama naišao je na ono mjesto Ripamontieve Kronike, gdje se priča o čud novatom Inomminatovu (Bernardo Visconti) preobraćenju učinjenom od Kardinala Borromeja. Toga ponukovalo da napiše hist. roman po Scottovoj metodi. I tad ostavi se osnove za dramu Spartaco, i započe djelo kojim je stekao svietski glas, „Vjerenike“ naime koji ugledaše svjetlo u srpnju godine 1827.

Predmetom romana je poviest dvojice prostih ljubovnika. Odmah iza drugoga poglavlja mi se nalazimo pred Renzom i Lucijom, koji se baš tad imaju vjenčati pred svojim župnikom popom Abondijem. Ali Don Rodrigo mali tiranin u Lombardiji hoće mladu vjerenicu za se, a naši vjerenici pod obranom kukavna fratra živit će u progonu, dok jim se Bog ne smiluje i osveti Don Rodrigu.

Osnova romana je prosta, ali ipak je to intiman roman prvog reda. Piscu je ipak lebdio viši ideal pred očima pišući taj roman. On nas čini prisustvovati kazni truhle aristokracije neizbježivo i nerazriešivo kompromitirane rad njezine duge i podle privrženosti španjolskoj vladavini. Naznačuje i pokazuje nam takodjer vještački točnošću moralnog anatomiste ono, što bijaše živa krepka i zdrava u nižim slojevima družtva onog vremena, kojemu družtvu samo glava bijaše truhla i gnjila, i njegov seljak Renzo predstavit će nam se u zgodno vrieme više puta za oluje, da bude naivnim tumačem budućih aspiracija. Glavne osobe ovog romana, čije se djelovanje tajno i silno svud pojavljuje jesu: puk, crkva prikazana u plemenitom Boromeju i Bog koji urediv račune sa aristokracijom, koja jedina u ono doba imadjaše razloga da ne zamrzi život, spustit će na nju prokletstvo i uništiti će ju bunom i kugom.

Nješto optimista u ovom romanu, sačuvao je ipak Manzoni brižno ravnotežje izmedj dobra i zla, ali to je tako uredio, da osjegura pobjedu poštenog puka proti silnicima. Ako Lucija ima dvojicu što ju proganjaju: Don Rodriga, to jest i Innominata, ima i dvojicu što ju brane, otca Kristofora i Milanskog nadbiskupa. A u ovoj borbi prividno nejednakoj silnici biti će poraženi, pomoćju one skrovite sile što se zove Providnost, dočim slabići blagoslivljati će Boga živeći u mirnoj sreći, što će doživjeti poslje njekoliko godina trpnje i muka. Pisac, vidi se, ima njeku naklonost za biednike sviju vremena. U Adelchi brani rimljane i popove izvrgnute nasilju i grabežljivosti sjevernih osvajača, u Vjerenicima mi nalazimo sličnu situaciju: popove sdružene s pukom proti plemstvu prijatelju Gotskih unuka. Ali zato ne valja misliti da je samo u plemstvu bila trulež, a u puku sve junačtvo i požrtvovnost. Duboki motrilac Manzoni se u tom nije prevario, on zna da ima mnogo popova sličnih puku, kako veli Massilon, a puk sam, ojadjen progonstvom, lišen moralnoga uzgoja, pada kadkad u strašne pogrieške, snizuje se do živina. Misao pisca iztiče se i predstavlja nam se točno u dva prizora; u razgovoru popa Abondija s nadbiskupom; u opisu Milanske bune. U ovom zadnjem opisu pisac nam predočuje brutalnost puka.

Ovo je sadržaj i svrha toga remek djela, u kojem povjest i poezija slivaju se u najpodpuniju harmoničnu cjelinu djela, koje kako Tieck misli „einzig besteht in der Weltlitteratur, bestimmt, Jahrhunderte zu überdauern“ i u kojem kako Goethe veli: „Alles, was aus der Seele des Dichters kommt, durchaus vollkommen ist, und das Äussere alle Zeichnungen von Lokalitäten und dergleichen gegen die grossen inneren Eigenschaften um kein Haar zurücksteht, weshalb man beim Lesen immer von der Rührung in die Bewunderung und von der Bewunderung in die Rührung verfällt, so dass man aus einer von diesen grossen Wirkungen gar nicht herauskommt“.

Prvi utisak novele je utisak slike reproducirane divnom vjernošću naobrazbe i prosvjete u Italiji XVII v. Za stvoriti družtvenu sliku tako obširnu trebalo je ne samo etnografičkih nauka, oštroga dara, opažanja i živahne mašte, trebalo je i divinatornog istinkta, genija. A kojim obiljem poezije je sve zadahnuto i protkano!

Digitized by Google

— Danice, liepom li si djevojkom postala! u istinu divnom! bijaše joj on rekao stupiv u njezinu sobu.

— I ti si se u svemu preobrazio, u glasu, u hodu.... momak već gotov.... odgovorila biedna sliepica, pipajuć ga po licu. Gle, već i brčiće imadeš...

I nakon što se dobrahno porazgovoriše, reče Ivan:

— Vrieme je više da ti predstavim Gjuru! I izidje iz sobe da ga pozovne. Čudno zalepeta djevojci srce i crveni joj plam oblije jagodice nježnim rumenilom.

Do malo stupe u sobu oba mladića. Danica gjipi na noge. Brat joj predstavi prijatelja.

— Oh, ja vas davno poznajem po pismih moga brata! — reče ona očevidno tronutim glasom, pruživ mu desnicu. I njezine ogromne modre zjenice kao da su čudnim bljeskom zabljesnule.

— Joj, da mi ga je viditi! — mune joj misao pamećn, i kao da joj ledena ruka stiskla nemilo srce.

Posiedaše i zapodjenuše govor. Gjuro Milanić malo je govorio, a i to vrlo tronutim glasom. On se nemogaše oteti čudnom utisku, što mu ga prouzrokovala ona divna sliepa prikaza. Daleko drugčije neg si ju on predstavljao. Zažaren u licu, on je nju kao udivljen promatrao, i dočim je ona govorila, njemu su suze frcale iz očijuh, promišljajući na patnje one liepe djevojke.

Ali vrieme je da opišemo Gjuru Milanića. Gjuro Milanić bijaše krasan mladić. Visok, tanahan, crne rudaste kose, velikih crnih vatrenih očijuh, iz kojih sievala izvanredna ženijalnost: bijaše on od onih mladića, što te na čudni način i nehote privlačuju k sebi, i koje kad si jednom samo ugledao, mučno da ih za života zaboraviš. Rekoh, vidio si u njegovim očima izvanrednu ženijalnost, ali u isto vrieme kao jedan nevidljivi vel da je prikrivao cielu njegovu osobu: njegov govor, njegov hod, njegova sramežljivost, sve je to odavalo mladića na kojega mora da visi kakova Damoklesova sablja; u našem slučaju naime, sirotinjstvo i siromaštvo. Njeka crna tuga svedj mu prikrivala čelo, pa kad bi se i nasmiešio, bio bi rekao, da se angjeo smrti posmiehava.

U sve i posve različit bijaše njegov prijatelj Ivan Mirković. I on visok, i on tanahan, i on krasni eksemplar muževne ljepote — ali vesel, ali slobodan, ali odvažan. Na njegovom licu čitao si njeko veselo zadovoljstvo i njeki ponos, kao u mladića komu ništa na svietu ne fali, i koj je sjeguran svoje budućnosti.

Danica nije žalibože ništa toga mogla viditi, ali joj duša govorila da jest tako, i ona je po inštinktu shvaćala oba mladića i razliku izmedju njih.

Kad ih Fraila Irena pozovne na večeru, bijahu se oni već sprijateljili. Gjuro se je bio nješto razabrao i osokolio, nit je već toli bojazljivo i tronuto odgovarao Danici. On je sve to većma ćutio čudnu njeku sućut prema toj sliepoj ljepotici. Danica je pako u sebi mislila: Gjuro mora da je jako liep. Takova plemenita osjećanja, takove uzvišene tankoćutne misli nije moguće da stanuju u grdnom tielu. I odluči, netom joj se trevi prigoda, da će zakumiti brata, da joj točno i potanko opiše izvanjštinu njegovu.

Za večerom bijahu svi iznimno veseli, osim jadne gospodične Irene, koju su morile svu večer krute boli u očenašima i u glavi, te se rano i zavukla u svoje leglo, izpričavajuć se, da ju mori silna migrena.

Hvala liepa na takovoj migreni!

IV.

Od one večeri prodje već kakav mjesec dana. Gjuro Milanić pripitomio se posvema u kući svojega prijatelja. Njemu bijaše voljko u onoj poljskoj samoći uz onu liepu sljepicu i uz dragog prijatelja. On bi njih posvuda pratio. Danica nije već bila prisiljena, da boravi danke osamljena u svojoj izbi: oni bi nju vodili u polje, oni bi nju svakojako zabavljali. Po biednu djevojku bijaše nastao nov život, — ona nije ni osjećala da je sliepa; ona se je samo smjehala i veselila, razgaljivajuć pred brata i pred prijatelja vas mikrokozmos svoga duha.

Gjuro joj bijaše neobično mio. Brat joj bijaše opisao njegovu izvanjštinu, što je na nju bilo ugodno djelovalo: opis odgovaraše podpuno njezinom pojmu. Gjuro je sa svoje strane pak bio uvjeren o uzvišenoj misiji, koju izpunjuje, blažeći danke one biedne sliepice. Strašno ju je sažaljivao, te mu se činilo, da bi bio svoj vlastiti život pregorio, samo da ju može vidit gdje je progledala. Njeko neobično, neizvjestno čuvstvo opajalo ga, kad bi se s njom razgovarao; probliedio bi i zažario bi se, da se je i sam jedio čemu. Obnoć često bi mu se snievalo o toj sliepoj djevici. Ćutio je u obće njeku neodoljivu potajnu silu, koja ga k njoj priključivala; njeko neopisivo čeznuće srca za tom angjeoskom djevojkom osvajalo ga svega, te zavladalo njegovim mislima i njegovim kretnjam. Kad ne bijaže s njom, bijaše mu isto milo o njoj razmišljati; njegova misao penjala se i penjala, da zanori u mutnu dubinu osjećaja, dok bi ju izgubio s vida. — Bože, dali ja nju ljubim? postavi on jednom sebi to pitanje, i njeka strava obuzme ga svega. I nehote promisli na nedaleki dan rastanka, i zaplače. Od onog časa kao da se jedna fiksa ideja ukopitila u Gjurovoj glavi. Po više sati stao bi on nemicljiv, zureć pred sobom kao blekast, pa kad bi ga što upitali, odgovorio bi nesmisao. Dapače, što je još čudnije, on je počeo izbjegavati Danicu; on bi je se uklonio samo kad bi mogao; on bi se smeo kad bi se s njome razgovarao. Toga dakako Ivan nije primjetio usljed njegove rastrešene ćudi, ali je dobro primjetila Danica, te stala samu sebe pitati: Bože, što je reć da me Gjuro izbjegava? I priniela bi ruku na srce, kao da ju ono zabolilo.

Prodje opet petnaest dana. Na Gjurinom licu već se poznavali tragovi žestoke duševne borbe. Izgledao je kô nemirna sjena. Ivan ga jednoć upita dali je bolestan. Niesam! — odgovorio on, i vas se zažario u licu. I Danica je očevidno danomice počela ginuti. Nestalo s nje opet veselja, i ona obukla na se prvašnju krinku. Pa što ću dalje? Dà, ono dvoje srdaca prionulo žestoko jedno uz drugoga, ono dvoje se izmjenice zaljubilo sa svim žarom njihove dobe. Njih je morila prigušena vatra ljubavi. Gospodična Irena ne bijaše ništa primjetila o svemu tomu. Gospodin Mirković nalazio se u Berlinu, kamo bijaše već od mjesec dana odputovao u znanstvene svrhe. Ivan jedini kao da se napokon nječemu kaô po zraku dosjetio.

— Jesam li za Boga lud bio! Al tko bi se bio nadao! lupne si dlanom u čelo, kad mu jednog jutra Gjuro reče: — Znaš, sutrašnjim vlakom odputujem.

— A kamo po Bogu brate? — upita Ivan sav u čudu uhvativ ga za ruku.

— U sviet! odgovori on hladno, i udre u prigušeno jecanje.

Digitized by Google

— A što sam ti skrivio, brajane, da tako nenadno bježiš? reče Ivan smućen do suza, i tražeć oštrim pogledom da ga svega obuhvati.

— Ništa, pod nebom ništa. Ti poznaješ mene i uvjeren si, mislim, o mojoj iskrenosti: netreba da ti rečem, koliko sam zahvalan tebi i tvojemu otcu, na gostoljubivosti kojom ste me, a da i malo zaslužujem, počastili. Nego znaš, negovorimo dalje. Moja je odluka gotova. Ja sutra moram polaziti. Ni Bog s neba nebi me mogao odvrnuti, izvan da bi poslao noćas strielu s neba, te bi me uništila.

I on izreče ove rieči toli odvažno, toli vatreno i odriješito, da Ivanu zapne rieč u grlu. On je dobro poznavao svog prijatelja. To se njekakav tvrdi klinac bijaše jamačno zabio u njegovu glavu. Nit ga on više o tomu što priupita. I tako prodje onaj dan, sjetno i neveselo po svu trojicu. Gjuro je doduše hinio, da se izkaže veselim, i pred Ivanom i pred Danicom; ali su obadva shvaćali da u Gjurinoj duši bjesni silna oluja.

Kad bijahu za večerom, priobći Ivan svima prijateljevu odluku. I pošto je častio dojednu mladićevu odluku, zašto je znao da potiče iz podpuna osvjedočanja, začini ju dodatkom, da ga njekakav neodgodivi posao zove naprešno u Zagreb.

Ta se nenadna viest kosnu nemilo djevojčina srca, i mnogo joj se snage htjede a da ne udre u plač. Razabere se časimice, ali ju opet misao rastanka toli žestoko napadne, da joj se pamet zamuti i ona se strovali na tleh onesviešćena, udrivši k tomu čelom o nogu hrastova stola.

Ivanovom pameću munu položaj u podpunoj svjetlosti. Šuteć priuzme on na se svu odgovornost. Opremivši kojekakvom izlikom guvernantu, da se slobodno povuče u svoju sobu, da će on bditi nad sestrom, prenese ju on pomoćju prijatelja u njezinu izbu i namjestivši ju na krevet, sjedne do istoga da probdije svu noć nada nju.

Gjuro, pošto opazi da Danica opet dolazi k sebi, uzmakne blied, satrven na najgornji tavan. I on je cielu noć bdio. Spustiv se u naslonjač, buljio je u svieću skrštenih ruku. Sve nješto mislio i mislio. Nu što je mislio?

Tek pred zoru svuče s nogu postole i izidje polagano iz sobe. Kao sjena spusti se mladić niza stube, i popostav pred Daničinu sobu, zaviri kroz luknju ključanice. Djevojka je mirno spavala, naravski disala. Ivana takodjer shrvao san, pa naslonio glavu na krevet i čvrsto zadriemao. Na stolu gorjela lojenica.

Otvarajuć polagano vrata, udje Gjuro u sobu lagahno, oprezno, bio bi rekô, sjena se pomiče. Izvukav iz džepa jedne nožice, približi se krevetu, prigne nad isti, i ostriže djevojci s glave mali čuperak zlatne kose; pogleda ju još jednom onako kako jedino zaljubljene oči znadu gledati ljubljeni stvor, poljubi ju u čelo, pa šmigne iz sobe hitro, lagahno, kao da ga vjetar nosi....

Najranijim jutrom, skupivši malu svoju prtljagu, izidje Gjuro Milanić iz kuće, a da ga nitko i neopazi. Kako stupaše nestalnim korakom, pognute glave, i kako izgledaše preobražen u licu, svak bi bio rekao da se je Gjuro preko noći za deset godina postarao. Putem obazre se dva tri puta za sobom; pogleda na onaj prozor kroz koji se još svjetlost lojenice borila sa golubinjom svjetlošću dana, ponese ruku na srce, uzdahne i nestane ga dopokon u gusto šikarje.

Taman s odaljenih kuća odzivali se pjevci, pozdravljajući dan.

Kad se Ivan probudi i protare oči, ugleda na stolu ispod lojenice prigibljen arak papira. Kao da nešto sluti, sgrabi ga grčevitom rukom, rastvori i pročita sliedeće:

— Gospodično Danice! do vidjenja do pet godina. Gjuro Milanić.

Slova bijahu napisana drhćućom rukom. Pri kraju arka čitalo se još, manjim slovima napisano: Mili moj Ivane! Pročitaj molim te ove rieči biednoj sestri svojoj, i kaži joj neka joj iste budu, jedinom utjehom kroz ovo pet godina. Ponovno srdačna hvala na gostoljubivosti. Oprosti, dužnost me zove drugamo. Izruči moje pozdrave gospodinu otcu. I tebi kliče na rastanku: „do vidjenja do pet godina!" tvoj harni Gjuro Milanić.

Ivan ostane na prvi mah kao da ga je munja ošinula. Zureć zabezeknuto u papir, činilo mu se da slova plešu na istomu. Njegova se pamet izgubi u razna nagovještanja. On je znao da je Gjuro mladić čelična značaja, koji vazda zna što radi i kako govori; hladna pamet koja se ne laća odluke, ako nije prvo dobro promislio. Nješto je doduše naslućivao, ali pravomu smislu onih rieči nije mogao da se domisli.

Čim se Danica probudi, Ivan ju odmah izvjesti o svemu, nadodajuć takodjer iskreno što on mišljaše o tomu. To je najbolji način, cienio je on, a da se novost manje kosne djevojčina srca. I pogodi. Njeko otajno uhvanje zalebdi divnim crtam Daničina lica. Ona sgrabi papir, prigibne ga i sakrije u njedra. Jeli ona slutila istinu? Jeli ona shvaćala pravi smisao onih rieči?....

I nastadoše opet crni dani po biednu sliepicu. Opet je ona po ciele dneve boravila osamljena u svojoj sobici. Njezin brat bijaše odputovao u Beč na sveučilište. Mislio je, po želji otčevoj, da se posveti geologiji. Kad se je imao ukrcati u kočiju, da odjuri put željezničke postaje, reče on sestri svojoj:

— Uhvaj, Danice. Gjuro je čelična značaja; plemetita srca. Što reče, ne poreče. Nek ti bude stalnom unehom njegovo obećanje.

Ivan je mislio u svojoj pameti, da je Gjuro krenuo u sviet, da steče sebi položaj, pa da će nakon pet godina povratit se, da zaprosi i rukuje Danicu. Premda mu je ovu misao rivala druga, naime: koji bi se našao čovjek, te bi sliepicu rukovao? — Kako je da je, tajnoviti njeki glas govorio mu, da je Gjuro nješto naumio na korist njegove sestre, i da ga na to potiče jedino ljubav. I Danica je mislila tako. —

I opet, rekoh, bude Danica sama. Ali je imala o čemu da promišlja, u što, premda neizvjestna, da uhva. I to ju ne malo hrabrilo i sokolilo; to bijaše ipak nješto po nju kukavno zaboravljenu sliepicu. K tomu nadodaj ljubav, koja se u djevičanskoj njezinoj duši bila probudila naprama Gjuri; stalnost, da je ta ljubav našla odziva u srcu mladićevu, pa ćeš shvatiti kako se ona cienila manje nesretnom, nego li prije.

U tom vječnom mraku, što ju nevoljnu okruživao, kao da bijaše zasjala zviezda, blieda dakako, ali zviezda, dostatna, da razsvjetli njezinu dušu! *(Sliedi)*

(Sliedi Dodatak)

Digitized by Google

NAKON GODINE DANÂ.

Spavam — a sanjam, da si mi dala
Na smrt pup ruže rumene;
Ružu mi dala i meni rekla:
„Sjećaj se, sjećaj na mene!...“

U tô se zbudim;.. ah, Bože dragi!
Nestalo ruže i tebe:
Pa srce jadno u mojoj grudi
S velika jada prezebe! —

Sjetim se, sjetim, da kobni danak
Bješe tô jutro svanuo:
Te sam se strašno na spomen toga
Pretužnog dneva ganuo....

Godina c'jela,... godina pusta,
U taj se danak končala,
Otkad si, Nevko — ti moja kruno —
Sjetnome meni skončala:

Onako isto, — ka' onaj pupak,
Koji si meni pružila;
Skončala prijed, — no što si svog se
Vaj! mladog žića užila. —

Potrven s toga: — odma sam zjene
Diga' put neba visoka;
A gorka suza, ka' čemer gorki,
Otišla s' meni od oka...

Pa kliknem Bogu: „O, Bože, hrani
„Taj cv'jet u svojim dvorima!...
„Hrani mi, Bože, Nevenku zlatnu,
„Medju angjelskim horima!...“

„Hrani je Bože!.. — Svegj ću te molit
„Za njenu krasnu dušicu;
„Svedj ću te molit, dok god ne sidjem
„I sâm u hladnu grobnicu! —“

U febraru 1892. **J. Sundečić.**

Stećci i staro-bosanske nekropole

u Bosni, u Hercegovini, u Dalmaciji itd.

Bilježi **Vid Vuletić-Vukasović.**

Kaže se, da ti je bliža košulja od koporana, pa eto se sada izobraženi narodi uhvatili ka' za jedan štap, da taru prašinu najprije sa grobova svojijeh gjedova, te neprogje dana, da se u povjesti nebilježi *albo lapillo*, pa je eto pred Bogom i narodom smušen ko kaže: — *Od kamena nema do kamena.* — Narod koji štuje drevni ulomljeni prag svoga doma, taj će slobodno sagraditi i nove dvore prosvjete, te će se jednom tetošiti u milju i lasti, i ime mu neće propasti, nō će uzrasti taj narod kaono gorušično zrnce — i tice će mu nebeske u granama hladovati.... Starine su nam' ponos, pa ko nevoli starine, slobodno nema ni ponosa, a narod je bez ponosa kao rasklimana lagja bez kormila.... Mi nemamo ni srebra ni zlata, al' imamo ponosa i slave, te nam' se dičiti našijem amanetima, a u starinama nam jamstvo za bolju budućnost.

* *
*

Zvani i *nepozvani* uprli su sada oči u naše starine, a osobito u *staro bosanske stećke*, a tijeh je spomenika na hiljade po kršnoj Hercegovini, po ravnoj Bosni, po pitomoj Dalmaciji itd., pa svi bi hoćeli, da odgonenu slavu tijeh slavnijeh bosanskijeh nekropola, al' je mnogo zvanijeh, a malo odabranijeh.... U stotini i stotini tijeh nekropola ukopani su naši junaci, bez *mahane* (poroka) i straha, te će nam' sada samo dvojica od stotine takijeh junaka progovoriti sa dva stećka, na Lagjevini kod Rogatice, u Bosni Ponosnoj.

I.

1. † V ime ōca i sna i svego Dha ase leži Vlatko Vlavić (Vlagjević), koi nemolaše
2. niednōga človka tak mogna a ōbide mnogo zemle a doma pogibe az nima, se osta. ni s(i)na ni brata
3. a nan ušiče kami negov voevoda Miōtoš s Lužica božiōm pomoćju i kneza Pavla milostoju
4. koi ukopa Vlatka pomenu Bga.

II.

1. † V ime ōca i sna i sveto(ga) Dha se leži voevoda Miōtoš, svoim (s)inom Stjepkom svomu gdnu Vlatku Vlagjeviću kon nogu
2. koi mu posluži živu a mrtva pobiliži boži(o)m pomoćju i kneza Pavla milostiju aise kopaite na plemenitom
3. i pravi voevoda Miōtoš i mnogo ot moe ruke na zemlji bi a ja ni openenik on nebi mrtv neh ga ubit....

Digitized by Google

Svi nam' ti ogromni i mnogobrojni stećci pokazuju [1]), da su stari Bošnjaci itd. bili ponositi na glasu junaci, pa eto su stećci *(kami, bilizi)* na sto načina pirlitani, a osobito na njima igra o sedminama kolo s naopaka, koje se je junaku s naopaka po smrti okrenulo: za štitom mu je udarena sablja posjeklica, a uvrh glave blijedi mjesec i zvijezda danica. Pokojnik ponosito jezdi konja, a na ramenu mu ili na desnici sokô ptica siva, časni krst kaže, da je *krstjanin* itd. Junak počiva ispod ogromnoga kamena (stećku), u *šćemerenoj* (prisvogjenoj) grobnici, al' uza nj nema ni srebra ni zlata, nego samo junačkoga ponosa, što je obilježje kršne Hercegovine i Bosne ponosne.

Mnogobrojni nam' stećci pokazuju, da su stari Bošnjaci uzor-junaci, divni lovci, dobri gospodari, a još *bolji kršćani*, pa se je u to ime *Hrvatska* odlikovala, jer je ovo desetak godina, da neprestance „Viestnik Hrvatskoga Arkeologičkoga Družtva" donaša opise i natpise s tijeh slavnijeh spomenika, pa u to mu ime čast i poštenje, a pred svijetom dika i slava, jer ga još god. 1889 na str. 415 ovako spominje *„Revue Archéologique"* (jedan megju prvijem ako ne prvi žurnal u svijetu arkeol. struke, glavni organ franceskog instituta, te izdan pod ravnanjem njegovijeh članova A. Bertranda i G. Perrota) u članku „Nouvelles archéologiques et correspondance": — „La *Revue* trimestrielle de la Societé archéologique croate (Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva) vien d'entrer dans sa onzième année. Depuis l' occupation de la Bosnie par l' Autriche, cette *Revue* a publiè un grand nombre d' inscriptions slaves intéressantes pour l' histoire de cette province...."

Po ovomu je jasno, da su staro-bosanski stećci ponos i slava svega našega roda i plemena, — jer, kad su ostali *narodi pisali* i *molili se Bogu tugjijem jezikom*, t. j. *latinskijem*, naš je narod u Hercegovini, Bosni itd. bio u *svemu svoj* te je pisao i molio se Bogu svojijem jezikom, pa eto su ga s toga pred svijetom ogrdili, da je Bošnjak i Hercegovac u srednjemu vijeku bio *Bogumil Pataren*, *Babun* — i uz to sto drugijeh osvada, — al' to nije istina, jer su tako zvali — na ovijem stranama — latini — naše ljude, koji nijesu hoćeli, da ostave svoga jezika i da se pokore latinskomu — Dubrovački je mitropolit htio, da skuči Hercegovce u latinsko igo, pa se za to vodila borba, te Hercegovci i Bošnjaci ostaše vjerni svojoj narodnoj *„Bosanskoj Crkvi"*, koja nije bila nigda *Bogumilska* ili *Patarenska;* a u tomu nam' Dubrovačka povjest — *in tenebris lux*....

[1]) U Dalmaciji je na nekoliko mjesta *stećaká* ili *mašetá*, a osobito su krasni na *Brotnicama* (u Konavlima), na Mrcinama (u Konavlima), u Čepikućama kod Slanoga, kod Spasove crkve blizu Vrlike, kod Imockoga, kod Pasičine i Brista (u Neretvi), kod Slivna itd. U ovijem je staro-bosanskijem nekropolama ogromnijeh ploča, stećaká poput sanduka, stećaká širijeh u vrhu, stećaká na šljeme poput kuće, ogromnijeh krstova itd.

Uvijek i svuda

Česki spjevao **Jaroslav Vrchlicky**

Cvijet prvi, koji otkineš
Na prisojnoj mi strani
U srdašce ti dahnuće
Moj pozdrav željkovani.

I prvi vir, što zgleda ga
U gaju tvoje oko,
Oj kazaće, kol' tvoj mi lik
U srdašcu duboko....

I vjetrić, koji prvi put
Pram izljubi ti vlasi,
I ptić, koj s lipe cvjetnjate
U snu ti se oglasi:

I miris cvjeća, pjesme glas,
Bor, klis i sunce jarko.
I gorski vir — sve reć će ti,
Kol' ljubim tebe žarko.

Men' uteć ne ćeš, miso mâ
Sa kupinom te lovi.
Ko leptir travom, a ko cvjet
Za tobom vodom plovi.

Tu starom vrbom k tebi, gle,
Prek mostića se njiše —
U smrečje, u gaj mameć te,
Gdje iva drhće tiše....

Na kamenu je suzicom,
A gdje te šuma gusta
Svu zadahne, jest jagodom,
Što svlažiće tvâ usta....

A večerom je srna sjen,
Što kriju se u granju —
San noćju, jutrom pjesmica,
A ja sam vjek uza nju!....

J. Milaković.

Pošljednji kralj

(Historijska drama u pet činova. Napisao **Josip Ljubić Dinkov.** Spljet 1892. Tiskara A. Zanoni (S. Bulat). Strane 143. Cijena 1 for.)

Gotovo istodopce s Miletićevim „Grofom Paližnom" izišla je opet nova drama „Pošljedni kralj".

Ta je drama istorijske sadržine. Glavni joj je junak iz povjesti dobro poznati Petar Svačić. Pita se samo, je li taj Petar Svačić prikladno lice za dramu. U drami, gdje glavni junak propada, treba da bude u toga junaka tragička krivnja. U Petra Svačića nema te krivnje, on se

Digitized by Google

zamišljen. Na grofovu je imanju, kao odgojitelj grofova sina, uživao veliku ljubav i prijazan cijele grofovske porodice. Ovdje se on strastveno zaljubi u kćer grofovu, krasnu i ćutljivu Valeriju. I ova djevojka bijaše jako čudnovate prirode, uvijek sjetna. Otac i baka su je htjeli najprije da dadu za Wippersteina, ali sada se predomisliše, te se odlučiše za baruna Vranskoga, koji je bio. od Wippersteina i mlagji i ljepši i bogatiji i umniji i bolji u svem, te je bilo mnogo više nade, da će ga Valerija zavoliti. Za nj opet držahu, da će se zaljubiti u Valeriju, jer je bila mnogo slična pokojnoj Vjeri, svojoj majci, koju je barun njekada ljubio. Na Vojislava nijesu da što ni mislili, a kad tamo — Valeria je ljubila Vojislava. Ona je svim žarom srca svoga ljubila ovoga mladića, čija je priroda bila vrlo slična njezinoj — kao da su oboje imali kakvu tajnu na srcu.

Što je bila Valerijina tajna? Nju je ona otkrila barunu Vranskomu, koji joj je s prvoga početka omilio Ta je tajna bila tajna njezine pokojne majke. Iza majčine smrti nagje ona njenin dnevnik, iz koga razabra, da njezina pokojna majka nije ljubila grofa Paližnu, već njekoga drugoga, a za Paližnu da je pošla samo prisiljena. Ovu tajnu otkri Valerija barunu Vranskomu, a barun uvidi, da je on taj, koga je pokojnica ljubila. Možda se je u njegovu srcu opet javila ljubav, gledajući u Valeriji živu sliku svoje njekadašnje drage, ali on je tu ljubav zatomio videći, da Valerija drugoga ljubi. No on i Valerija sklopiše srdačno prijateljstvo.

I Vojislav je imao tajnu na srcu, a otkrio je onoj, koju je obožavao. Bila je to svagdanja priča. On je — nahod, a sin je njekakoga grofa, koji mu je prevario majku, gragjansku djevojku. Ali u njegovu srcu plamti osveta, i da se namjeri na toga grofa, svoga oca, taj bi mu svoju krivicu životom platio.

Megjutim Feigenberg dokaže grofu, da bi mu bilo od mnogo veće koristi, da ostavi stranku opozicije, za kojom je dosele pristajao, i da prijegje k protivnoj, vladinoj stranki. Grofa da bogme ne bješe teško nagovoriti, a one njegove pristalice: grof Pepi, grof Wipperstein, d.r Gljivarac pristanu na to i bez kakva okolišanja. Vojislav nije bio prisutan, kad je grof o tom govorio, barun se je protivio s velikim negodovanjem, a Pinterović je megjutim spavao u naslonjaču. Feigenberg na to odmah opravi brzojavku vladi, neka odluči, kakvo bi mjesto zauzeo grof Paližna, ako prijegje k njezinoj stranki.

Baruna je silno boliło srce videći, kako su ti ljudi beznačajni i podli. Za to nastojaše, da barem Pinterovića uzdrži na staroj stazi. To mu najposlije pogje za rukom, a Pinterović odluči, da će se vratiti na svoje imanje i njime upravljati, pak se ostaviti skupoga života u gradu.

S druge strane zaokupi grof Paližna Vojislava, neka i on s njime okrene kabanicu i neka se kao čovjek, koji u narodu uživa ugleda potpiše na preokretnom članku u novinama. Vojislav to da što odrešito odbije, a na to ga grof natjera, te se je odrekao službe, koju je imao kod njega.

Ali stara grofica, majka grofa Paližne, pod stare se dane pomamila, i to za Vojislavom. Ona mu se ponudi, da će svakako svrstvovati, neka bi on i nadalje ostao u službi njezina sina. Držala je, da i Vojislav za njom goji isto čustvo, koje ona za njim, ali kad je uvigjela, da se je prevarila, gotovo pobijesni i svjetova Vojislava, neka samo što prije ide. Vojislav ne bi da kako ni sam ni za sav svijet ostao u toj kući, gdje je sva njihova dobrota bila samo iz špekulacije: grofova da se Vojislavom posluži kao orugjem za sebične svrhe, a groficina samo od bludnoga bijesa.

Grofica, da se osveti, na vrat na nos htjede da stvar s Valerijom uredi. Pošto joj je barun Vranski rekao, da on Valerije ne ljubi — nama je to da što inako poznato, — prikaže grofica družtvu Valeriju i Wippersteina kao zaručnike No umalo za tim doču Wipperstein od Pinterovića, da Paližna nema imutka, već same dugove, pa za to otputuje naglo, dobivši na svu sreću brzojavku, da mu je stric preminuo, a grofu napiše, da rješava zaruke.

Tako je bio grof ostavljen na cjedilu. Vojislav se na to spremi na put i htjede, da se za uviiek oprosti s Valerijom, ali ljubavlju savladani naume oboje pobjeći i i tajno se vjenčati. No grofica ih zateče i sve prepriječi. Na to se sabere cijelo društvo, a Vojislav tada pred svima za oproštaj odčita grofu, što ga je išlo. Grof plane, ali na to stupi Pinterović povlagjujući Vojislavu i izjavi, da se on vraća na svoje imanje ne mogući više ostati u ovakvu društvu, kao što je grofovo. Energjično prisili i ženu i Lacija i Gejzu, da su pošli s njime.

Da bude komedija potpuna, dogje još i brzojavka, kojom vlada javi grofu, da ga ne prima, jer joj ne može biti od koristi.

Grof je sad bio posve uništen, potonuše mu sve nade. Barun Vranski poradi svega, što je večeras tu vidio, pred zoru otputuje. Nagovarao je prije odlaska grofa, da Valeriju dade Vojislavu, ali grof nije hotio o tom ni da čuje. Barun Vranski ode. Vojislav opet nije bio još otišao, te, prije odlaska, preda sluzi grofovu, Fritzu, list na Valerju, a Fritz ga dade grofu. Vojislav je u tom listu pisao Valeriji, neka se spremi na bijeg. Dobivši grof taj list u šake, razjedi se vrlo i naumi poslati Valeriju u samostan.

Sada dolazi rasplet drame. Vojislav dade grofu njekaki prsten i zakune ga, da ga preda Valeriji, a tada se po tom prstenu otkrije, da je grof otac Vojislavljev, zavodnik njegove majke. Pun gnjeva htjede Vojislav da se obori na nj, ali se ipak suzdrža, no prinudi ga, te je obećao, da će Valeriju dati barunu Vranskomu.

Ovdje se drama svršava. Mi možemo stalno držati, da se je to zaisto tako i zbilo, a Valerija će biti sretna s Vranskim, koji će takogjer na pošljetku postići svoju sreću, kad bude sjedinjen s onom, koju ljubi.

Epizodu njeku tvori u drami dolazak profesora Löurja, koji je hipnotizovao Gejzu i Lacija, Lili i Dedy. To je kratka zabavica, kakva znade biti za večernjih društvenih sastanaka. Drukčije nema to nikakvih pošljedica za razvitak drame, van što nam nješto jasniji izlazi karakter gospogje pl. Gorske, a pored toga upoznajemo neugodnu ličnost hipnotizera Löurja, koji pozna sve kraljeve.

Karaktere smo pojedinih lica napomenuli zajedno sa sadržajem, karakteri su ovdje i mnogo važniji od sadržaja. Svi su ti karakteri lijepo i dosljedno ocrtani, s jedne strane puste glave velikaša i podli političari, onda opet značajni Vojislav i Vranski, ter Valerija, a tad opet Gorska. Pisac nam jako vidno prikazuje mišljenje šarenih političara, kad se jedna za drugom regjaju njihove misli: „Pojam „uže“ domovine gubi sve većma svoju vriednost. Svi ljudi su braća!“ — „Kosmopolitizam, to je geslo budućnosti.“ a poglavito onda dalje: Ubi bene, ibi patria!“ — „Čovjeku pripada cieli sviet, čemu da se veže na grudu zemlje?“

Škakljiviji je Pinterović. Po njegovu nemarnom karakteru ne bismo mogli pomisliti, da bi se on toliko preokrenuo. Barun mu je doduše govorio živo i lijepo,

Digitized by Google

ali nam ipak nije vjerovatna ona silna energjija pospanoga Pinterovića.

Isto tako bismo nješto zabavili staroj grofici, jer ne vjerujemo, da bi se žena, kojoj je unuka za udaju, mogla pomamiti za mladićem. Ovakih se tipa načitamo svaki dan, a držimo, da ih nema mnogo.

I Fritz je suviše običajan tip staroga sluge. Pribrojiti ćemo ovamo i karakter grofa Julija. Mladi nam se sprokseni sinovi propalih porodica navadno ovako prikazuju.

Istorija uči, da je svaka država propala, kad je u njoj nestalo srednjega stališa Tako je bilo s rimskom državom, a tako je bilo i s Francuskom pred revoluciju. Miletić nam je pokazao, kako je pao najviši stališ, drugi pisci, poglavito Kozarac, ocrtaše zlo stanje najnižega stališa, jedino se dakle možemo osloniti na srednji. Taj stališ prikazuje u ovoj drami Pinterović.

Teško je odrediti, ko je glavni junak u drami. Pisac je jamačno hotio grofa Paližnu istaći kao glavnoga junaka, premda se on ne ističe nad ostale, kako bi trebalo. Vojislav na pr. gotovo ne zaostaje za njim.

Lirskih momenata ima više. Izvedeni su gotovo svi vrlo prilično, jedino prvi izlijev Vojislavljeva srca u 8. prizoru 3. čina njekako je nepripravljen nahrupio. Političko mišljenje piščevo možemo lako upoznati.

Od najveće je pako važnosti u ovoj drami, što je u njoj jedinstvo mjesta i vremena. Gotovo sve biva u jednoj dvorani, a sve se dogagja u jednoj noći. Kako uopće sav sastav drame, tako ovo najviše odaje pisca, koji shvata ozbiljnost svoga rada i koji posve pripravan stupa na polje dramatike. Nije da što za dramu baš nužno, da bude u njoj jedinstvo mjesta i vremena, ali je bolje i prirodnije tako. Pisac se je jamačno o tom mnogo trsio, a i zbilja mu je krasno ispalo, jer tijekom čitave drame nema ništa jednolika, a drama se i svršava potpunoma. To je jedinstvo mjesta i vremena najljepši ures drami, pokraj mnogih još drugih vrlina, koje je rijese.

Drama je podiljena u pet činova. Intervali izmed pojedinih činova jesu pomanje sceneričke promjene. Najmanja je taka promjena izmegju drugoga i trećega čina. Pisac je tu za zastor sakrio prizor, kako će se probuditi i razočarati četvero hipnotizovanih, a i to je jako prilično.

Drama je pisana u prozi. To je sa svim pravo kod drame, kojoj je sujet uzet iz današnjeg običnoga života.

Što se tiče jezika, ima gdjegdje što, čemu bi se moglo zabaviti, ali se je pisac očito trudio oko čistoće jezika.

Srdačno dakle pozdravljamo na oskudnom polju naše dramatike ovu novu dramu. Ona nam daje veliku nadu, da će i naša dramatika, koja tako slabo uspjeva, uznapredovati, a napose mnogo očekujemo od Miletića, u koga ima prirodnog dara, teoretičnog znanja i praktične vještine.

Z. T.

IMMORTELLE.

Spjevao Stjepko Španić.

Zagreb — Tisak Dioničke tiskare 1892. — Str. 64 Cijena 30 novč.

Harambašićeve su „Nevenke" evo dobile našljednika u mladom pjesniku Španiću. Španić je upravo i hotio imitovati Harambašića, a mi držimo, da će Harambašića slijediti nova pjesnička škola.

Iz Harambašićevih je „Ružmarinka" uzeo Španić motto svojim pjesmama Evo ga:

Dragi Bože, tu na zemlji.
Tu ti meni sreću daj!
Hvala ti za tvoje nebo.
Hvala tebi za tvoj raj!

Nikako nam nije milo, da pjesnik svoj rad ovako otpočinje. Španić je uzeo iz Harambašića četiri lakoumna stiha, kojih je radi Harambašić jamačno i sam požalio, što ih je napisao još kao zelen mladić. Nijesam u svim Harambašićevim pjesmama čitao tako markantnih stihova te vrste. Ako je g. Španić bezvjerac, naša zadaća nije, da ga o protivnom uvjeravamo, ali kritika mora odlučno da se izjavi protiv toga, što on to svoje mišljenje pod krinkom pojezije šalje u svijet. Kad je dao štampati svoje pjesme, svakako je znao, da će se kupovati i čitati, a osobito mladež vrlo rado tako što prigrli.

Drugo, što nam nije milo, jest to, što g. Španić svoj književni rad počinje ovako sitnim pjesmicama One ga, uvjereni smo, nijesu stajale nikakva truda, a to ga je na više mjesta dovelo do puke verzifikacije. Po našem je mnijenju jedna četvrtina, njegovih 60 pjesmica i bez kakve jezgre. Za primjer navesti ćemo ova 4 stiha:

Aoh Bože veliki,
Hude li sam sreće,
Da me draga na cesti
Ni pogledat neće (XXVIII 1).

Ovo nije nikakvo pjesništvo, te ne zaslužuje, da se štampa zajedno s mnogim lijepim i duhovitim pjesmicama, kao što ih u ovoj zbirci podosta imade. Od mnogih spomenućemo ovu:

Ovaj sviet je knjiga ciela
Sveukupnih božjih djela.
A ljudi su pjesme sitne
Duše njegve nedohitne!

Al' najljepša od pjesama
Dosad, dušo, ti si sama,
I za pjesmu dost' je ovu,
Da ga ljudi bogom zovu! (LVIII).

Što sam ja opazio kod Harambašića, to kaže Španić za se sam, na ime da ne može pjevati domovini, kad zaljubljen:

Odkad vila gusle tisnu
U slabahne moje ruke,
Na njih dosad ljubavi sam
Proizveo samo zvuke.

I ja žice mienjah često,
Da u druge prodrem glase,
Al' s njih čudno neprestance
Ljubav moja razdava se.

Ali neka, mili dome,
Što o tebi pjesmom šutim,
Nečuvene za te pjesme
Zapjevat ću mačem ljutim (XIII).

To je čudnovato, ali jest tako.

Španić je po našem sudu vrlo darovit početnik, samo bismo željeli, da svome radu nješto više mara posveti, i tada će na polju naše pojezije moći odlično mjesto zauzeti. Njegove prvijence srdačno preporučamo.

Z. T.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Janković-a

Digitized by Google

Br. 11-12. Zadar, 25 Lipnja 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**

(Nastavak, vidi Br. 9.)

III. Guerrazzi prama Manzoniu i propast hist romana.

Mučno je naći pisca kog se za živa više čitalo i hvalilo, a odmah iza smrti sasvim zaboravilo od Guerrazzia. Kad je 1873 umro, bijaše već klonuo duhom i vidjaše koji udes čeka njegova djela. Bile su mu pri smrti 72 godine. Bijaše najveći Manzoniev protivnik, umrli su oba iste godine, istim žarom za života ljubili su domovinu, a to je sve što oni imadu zajedničkoga U njegovim romanima prevladjuju fraze na uštrb poezije. Njegovi ideali su mržnja i biesnoća, a božanstvo što je on postavio na oltar, to je grdoba u svim oblicima. Da je bar to umjetničkim vrlinama zaodjenuto, moglo bi mu se i to oprostiti, ali njegovi individui su bez unutrnjeg životnog daha Ipak ti su romani silno djelovali na tadašnju mladež Ona je u piscu pozdravila književnoga i političkoga svoga Messiju. Bez dvojbe mnogo doprinio je tomu Guerrazzi da se uzdrži živ plamen domoljublja u mladenačkim srcima, a to je neoboriva zasluga najskoli kad je to svezano sa osobnim političkim progonstvom. Guerrazzi je ipak mnogo držao do sebe. Čitali ili nečitali, umovaše on, sviet rado kakvu knjigu? Ako čita, to je već nješto. Nijedna loša knjiga nije se 20 godina čitala, ja sam jih napisao njekoliko, koje doživješe 30 ili 40 izdanja, a to je dosta! Pa da jih jednom i zaboravi Italija usljed novih boljih knjiga, što zato? Ali Guerrazzi je pod starost uvidio da pada, pa zato se i tužio: Vidi lude sreće. Manzoni caščen, a ja malocienjen, on kovan u zviezde, a ja pogažen! A ipak od 1840 Englezi i Niemci zvahu nas vodjama dvaju različitih škola i njegovu zvahu narkotičnom! Smješne li ljudske sreće! A u njekom svom pismu veli: zadovoljio bih se uspomenom, pozdravom mojega naroda. — Kad je pisao iskreno, vidi se da je poznavao i sam svoje mahne. Eto što on u privatnim pismima o sebi veli: Ne mogav bit se u bitci napisah knjigu. Moja se duša izlila kao val crnila, a mogaše izlit se kao sunčani tračak, ali vremena i ljudi ne dopustiše joj toga. Bit ću bio u ovom životu doktor i trgovac od nevolje, pisac od jeda, dočim po naravi bijah djelatnim čovjekom. — On je želio usrećiti Italiju, on je bio zaljubljen u svoje ideale, tako da bi zaboravljao realnost, ili bi ju sudio strože nego bi zasluživala. „On sam veli da nije nikad htio u svojim knjigama pokazat blago svoje duševne dobrote, i da je uviek se trsio tolikom brigom da sakrije svoje kriepostі, kolikom drugi se muče da skriju svoje opačine.

Piscu bijaše 20 godina, kad je izdao „La Battaglia di Benevento“. On bijaše liberalac i zanešen za Byronom, a to se i opaža odmah u romanu. Glavna osoba romana je kopile Fridrika II Manfred. Manfred je dosta mrzak čovjek, al ima i privlačljivih dobrih svojstva s kojih većina povjestničara ne sudi ga strogo po zaslugama. Bijaše liep, duhovit, rječit, znao vladat i htio je sjedinit svu Italiju. Ovo zadnje je razlogom da ga tal. književnici ljube i znamo da Nicolini je ostavio po svojoj smrti djelo u kom slavi do neba švabske vladare. Kašnje je izdao Guerrazzi „L' Assedio di Firenze“ gori roman od prvoga, a nije ni roman, već povjest izkrivljena, sbirka epizoda svezanih zajedno patriotičkim razpravama, koje se sve mogu svest na ove rieči, što je pisac sam pisao: „Poništenjem i bolju učinio sam smrtnu koprenu nadi“. Ovo je djelo satira proti vieku Manzonia. Capponia i hvalospjev Macchiavelliu. Guerrazzi se uviek držao onih rieči što je njeki vladar bio dao napisat oko svog prestolja: „Bolje je živjeti samo jedan dan kao lav, nego sto godina kao ovca“. — Guerrazzi je baštinio vatrenu nemirnu ćud svoga otca, i da bi mi prostor dopuštao, naveo bi iz njegovih Uspomena, rieči, kojim on svoga otca karakteriše, da se svako o tom uvjeri. On za mlada gutao djela Voltairea, Montesquieua, Bakona, Ariosta, Omera, Ossiana Hiljadu i jednu noć, Radcliffa i što ti ja znam, a od toga' svega porodilo se u njegovoj glavi kako sam kaže svojim čudnim stilom: „un' impasto di appassionato e di sarcastico di fidente e di scettico, di dommatico e di analitico, di pauroso e di intrepido, di lusso orientale d' immagini e di formule severe di raziocinio, di esitanza e d' impeto, di scoraggiamento e di forza convulsa e di

Digitized by Google

altre moltissime non contrarianti ma in antitesi fra loro che hanno colorato i fantasimi usciti dal mio cervello". Ali kako sam kaže najviše je nanj djelovao Byron i za mnogo ljeta, veli, nisam ni vidio ni ćutio nego krozanj. Život što je sproveo za mladih dana, Guerrazzi ga opisuje ovim riečima: „nauke nikakove, progonstva mnogo, dosada ljudi i života, tuge svaki dan to više". Za tih dana spjevao mnogo pjesama i napisao njekoliko drama, ali kritika ga je nemilo potukla. To njega peklo, i naumi pisat djelo u kom će dat oduška svojoj srdžbi i boli, historički čin bio mu izlikom, da pod krivim imenima okrinka svoje neprijatelje, koji su morali past žrtvom njegova otrovna pera, i lutajuć prošlošću mogao je na svoj način još crnijim prikazat pozorište, strašnijom pripovjest, groznijom prokletvu. Upitan koji su uzroci mrkomu tonu njegova stila, odgovorio je: „Uzburkano more i neodoljiva težnja da se usried njega bacim. Još k tomu neodoljiva težnja koja me vukla da idjem gledati pučke svadje i tučnjave, u kojima dobih više rana." On je uviek tražio požudno zlo, htio ga u djelima iztaknut, stavljajuć uz ono po koji liepi cvietak, postigao bi liep slikarski efekat, ali strašno nemoralan On sam god. 1852 to je pripoznao pišuć o „Battaglia di Benevento" da je to „libro ardentissimo" ali ne „di bella fiamma". Pošto njim provijava njeki dah skepticizma, koji se jedva može oprostit ljudima prevarenim, kojima je život dosadio, što je po njegovim samim riečima „od svih strašnih griehova najgori". Ali uzalud! on je po naravi bio takav, a takvim je i u „Assedio di Firenze". Pri pisanju ovog romana, eto na što je on smjerao i kakav mu je cilj lebdio pred očima. „Htio sam, veli on, kušati dali bijaše još skrivena u srdcu moje domovine kakva iskra koja bi razpalila živom vatrom sadašnja i buduća pokoljenja. Činilo mi se, da nije baš zgodno vrieme, da pazimo na to kako ćemo joj namjestit plašt ili krunu; pitanje bijaše ono Amletovo: biti ili ne biti. Sve što ja mišljah, nalazi se u ovim Petrarkinim stihovima:

Che si aspetti non so, nè che si agogni
Italia che i suoi guai non par che senta,
Vecchia, oziosa e lenta
Dormirà sempre e non fia chi la svegli?
La man le avess' io avvolta entro i capegli!

što čeka neznam, niti što žudi Italija, koja rek bi da ne ćuti svojih jada, stara, bezposlena i liena hoće li spavat uviek, i ne će bit tkoga da ju probudi? Ah, da sam joj omotao kose oko ruke!

Zato mišljah da ću milosrdno djelo učiniti rabeć sva mučila kojim su se stari tirjani služili i Inkvizicija, i izmišljajuć još strašnijih da potaknem osjetljivost ove domovine pale u žalostan driemež; ja sam ju ranio, a lievao sam užaren sumpor i pakao u te rane; ja sam ju galvanizovao, a Bog sam poznaje moju težku bojazan kad bi ju vidio micati uvehle usne i zagasle oči". „Assedio di Firenze" pisac ga je zamislio u tamnici g. 1834 naumiv u njoj sprovest vrieme na korist svoju i domovine kako sam kaže. I u ovom romanu kako rekoh opaža se piščev pesimizam. U ovom romanu piše on Mazziniu; htio sam pomješati zajedno nebo zemlju i pakao.... Dok sam pisao ovaj roman u malo mjeseca pomrješe mi moji najmiliji. Umrla jedina žena koju ljubljah.... Ostavio me otac i svojim rukama zaklopih mu vedje.... Umrli Angiolini, Agostini i Bini.... Moj život pričinja mi se kao ona Pompejska staza, na svaki korak okrenuo se desno ili lievo, naišao bih na kakav grob. Trzajuć se krvavim srcem, pandžama svojih progonitelja u grudima, premetao sam se pišuć „Assedio di Firenze". Znao sam da bi mi bio pribavio novih napadaja i pribavio mi jih je...." A ipak on je gojio nadu u budućnost, kad je pisao to djelo. On to izpovjeda u predgovoru: „U meni čuo se njeki glas koji reče: Nije uviek se pokajao Bog što je stvorio čovjeka. Ti živeš u vieku, koji je sve u podlosti predobio. Traži u poviesti, i nać ćeš vremena po svojem srcu. Zaokruži se uspomenama. Iz krjeposti umrlih crpi prigodu da ošineš podlosti živih. Glasovita djela umrlih podat će ti nade u potomke; jer ništa nije vječna pod suncem, a zlo i dobro izmjenjuju se na ovoj zemlji. Ti ćeš proživjet život vizija prošlih i budućih vremena". — Ali na žalost ta ga nada pri pisanju ostavljala i on pisaše: „Ne uzdajte se u nadu, ona je bludnicom života". A trebalo je ne tako govoriti mladeži već: uhvajte se i borite se, u borbi je život, a na junacima ostaje pobjeda, nada je znak ljubavi, a bez ljubavi uzaludan je život, al to je on iztaknuo u drugom djelu ovim riečima: „Ciljem svake nauke, svakoga zavoda, pače i same obitelji nek bude ljubav prama domovini, nek ona bude mišlju i čustvom ove ljudske gnjile, dok joj je dopušteno misliti i ćutiti". Tako je i on mislio, ćutio al nije mu uspjelo uviek to u djelima javno pokazati i naučiti druge da tako rade, sasvim da drugi su ipak na sreću znali to sami uvidit, gdje i on to jasno ne izticaše. On bijaše nepravedan sa svojim suvremenicima koji, nijesu mislili kao i on, kao što se razabire iz prevratnog djela „Nuovi Tartuffi" a mnogo mladih ljudi se u tom povelo za njim na uštrb narodne ideje u Italiji. Osvetljiv po naravi napisao je „Beatrice Cenci" u kom čovjek progonjen od svoje domovine osvećuje se na svoj način, pjevajuć slavospjeve pobjedi zla.

Istom osvetničkom namjerom napisao kašnje „L' Asino" i „Pasquale Paoli". Osim toga izdao je i dvie novele „Isabella Orsini" i „Veronica Cibo" koje zaostaju za ostalim djelima i nemogu nego pogubno djelovati na čitatelje. Ja sam možda nehotice iztaknuo više lošu stranu Guerrazzievu nego dobru, al to učinih za to, što sve što je on dobra učinio može se reć u malo rieči pospješio je slobodu i jedinstvo Italije, a stoga njegovo će ime ostati vječno u tal. poviesti. To mu svi priznaju i to je sve što mogu pohvalna o njem reći i njegovi ljubitelji

Digitized by Google

kao što Carducci, koji ga ipak kao umjetnika prispodablja (vidi Conversazioni critiche str. 22-32) Petru di Cosimo slikaru XVI vieka, koji slikaše: „mostri stupendamente orribili“ i Michelangiolu da Caravaggio za Caraccieve dobe, koji svojim slikama za crke „sgomentava e disgustava i divoti con la cruda verità“.

Cjenim da neće biti suvišno prije nego svršim učiniti mali paralel izmedj Manzonia i Guerrazzia, jer hoćešli nećešli to su dva najviša i najrazličitija uma koji ravnahu Italijom prvom polovicom našega vieka, na književnom polju. U narodu potištenom pod tudjim gospodstvom, i komu prošlost i sadašnjost drugih naroda govore o slobodi, veličini i slavi, naravno je da se moraju poroditi dva čustva, pače dvi struje ideja. Jer s jedne strane vraćajuć se mišlju na prošlost i prispodabljajuć ju sa nesretnom sadašnjošću, narod mora da se ćuti potištenim i zgniečenim pod teretom svojih predaja, ogorčenim i poniženim, ništa ne uhvajuć se ili posve malo u budućnost, lahko proklinje svoje djedove ili udes, pošto čovjek je takav da lahko uzme mrtve kao „caper emissarius“ na koga svaliuje odgovornost svojih pogrješaka. Ako pak mirnijim srcem on svraća pogled na budućnost i u nju se nada i uzdaje, tad mjesto gorke slasti očaja, on uživa nehtar nade, a one slavne predaje ne utisnu mu na čelu žig podlosti i sramote, već ga potiču na nove pokušaje što imaju biti znacima neugasloga života, i zalogom bolje budućnosti. U prvom slučaju on grmi i psuje, u drugom razmišlja, uhva se. U prvom i drugom slučaju ako nije mrtav mora raditi. U jednom od ovih pravaca prevlada mašta, u drugom razum. Ova dva pravca bijahu se pojavila, kako već znamo, u Italiji poslje 1815 i mladi tadašnji naraštaj tad kolebaše izmedju tih dvaju protivnih struja prokletstva i tmine. Te dvie struje bijahu Manzonieva i Guerrazzieva.

Kao što Vjerenici najbolje nam pokazuju Manzoniev genij u podpunom njegovu razvitku, tako i Bitka kod Beneventa je djelo u kojem se zrcali na najjasniji način izvorna slika ćudi i uma Guerrazzia. Guerrazzi je napisao više djela, al to je mahna koja proizlazi iz njeke neizvjestnosti misli i oblika, rad koje svako njegovo djelo pričinja nam se kao nedovršeno; ostavlja u duši pisca najprije, a onda u onoj čitatelja želju drugoga djela, u kom se je nadati da će bit ono što fali prvomu. Vjerenici nemaju tih praznina, oni nam svukud točno i jasno predstavljaju pišćevu misao tako da ne možemo imati ikakove dvojbe ni želje, i da je Manzoni još koji roman napisao nebi nam bio podao ništa nova, što nebi već bilo ili izričito ili skrovito u Vjerenicima, tako da ili bi bio opetovao svoje misli, ili bi bio upao u neistinu. Kod Guerrazzia mašta prevladjuje refleksiju, kod Manzonia naprotiv mašta je vedrija i mirnija, opažanje oštrije; dublje i pjesnik se sklada sa filozofom, zato i Guerrazzi je odmah našao svoje polje u romanu, a Manzoni dugo kolebao izmedj himne i tragedije, prije neg se sjetio da ni jedno ni drugo nemože nam podat cielu i čitavu njegovu misao, ali za to kad je Manzoni odabrao roman on ga je zamislio savršena, a Guerrazzi ga je samo jednostrano shvatio, tako da je bio prisiljen pomnožati pokušaje na uštrb jedinstva i dubine. U himnima i u tragedijama Manzonia mi vidimo da vlada historička ideja, vidimo pisca koji se sili da preobrazi maštu u historiografičnu potenciju, a to je trovalo korien tragediji, dočim za hist. roman to bijaše skoro nuždno.

Manzoni bijaše proučio ljudsko srce, ono više nije imalo tajne za njega, a on to sve bio kadar i perom opisati, i zbilja mi nalazimo u Vjerenicama sva čustva divno opisana, djevičansku i čistu ljubav sramežljive težakinje, nesretnu dušu koludrice zagreznutu u krvi nevinoj, bol potištenih, koji se zgražaju pred mišlju osvete, i očajno grizodušje tlačitelja, koji bi se ubio da mu ne rekoše da obstoji Bog, bezobraznost silnika, malodušje slabića; junačtvo svete duše i strasti uzbunjene svjetine, sve se to nalazi u toj knjizi, koja se može nazvati knjigom ljudskoga srca. Ova univerzalnost kod Manzonia proiztiče iz sklada mašte i refleksije. On je proučio čovjeka u sebi i izvan sebe, a na sreću živio je u doba nemirno, kad su bile izplivale sve strasti, sva čustva se bila pojavila, a svi karakteri izticahu se sjajno pred okom oštroga motrioca, a malo je tko bio oštriji motrilac od Manzonia i imao kao i on delikatnu ruku da podigne one koprene pod kojim se više puta istina skriva. Ovim svojstvima uma nadodaj plemenita čustva, kojim je bio nadaren. On je mogao lahko shvatit svako čustvo a nepristupan rad plašljivosti i blagosti strastima, on nebijaše u pogibelji da ostane njihovim robom, tako da u vječnoj vedrini uma i srca, on vidjaše sve, ćućaše sve i sudjaše sve, uviek slobodan i nezavisan od sebe i od drugih. U Guerrazzia pak mašta je pravim tirjaninom, ali mašta koja više proiztiče iz srca negoli iz uma, mašta čovjeka koji stvara svakojakih slika za svoga sna, jer dok je bdio srce mu je silno uzburkano bilo. Strast koje u Manzoniu nema, u Guerrazziu je sve, a dokazuju nam to i život njegov javni i djela i govori i privatna pisma. A njegova čudna ćud opaža se u biranju vremena i osoba za njegove romane. Manzoni miran i vedar odabire viek, u kom nema ratova izmedj papa i careva, u kom rek bi da nema života, ničesa, a u kom ipak on je svojim bistrim okom vidio cio sviet nepoznat prostomu motriocu, Guerrazzi koji nema sitnozora učenjaka, nego ima oči pokrivene koprenom strasti, ne vidi neg ono što je kolosalno, i za to on ulazi u viek najburniji, pun junaka i ratova, velikih zločina i nesreća. Isto tako i glede osoba. S jedne strane Manfredo i Karlo dva kralja koji predstavljaju dva velika plemena, biju se za polovicu Italije, s druge Renzo i Don Rodrigo, težak i mali gospodičić, jedan proti drugomu radi proste seljakinje. Guerrazzi upire pogled u visine u nješto sjajna i zamamljiva, Manzoni gleda niže slojeve na koje nitko ne pazi, jer

Digitized by Google

plaču mnogo, al malo čine plakati. Prvi samo hvata se silnih prizora i slika jih kao slikar scenerija, drugi vidi sve i slika kao vješt sitnoslikar. I prirodu slika svatko od njih različitim bojama. Tmasto i sivkasto Lombardsko nebo pretvara se u vedro i jasno kod Manzonia, jezera, brda, sela, to je umjetnički opisano, to sve govori našemu oku, i u podpunom je skladu sa povješću. Kod Guerrazzia priroda nas se dojimlje ne svojom ljepotom po sebi, već usljed silnih kontrasta, apostrofa i interjekcija. Pred prirodom kao što ju opisuje Manzoni mi zaboravljamo pisca, a čitajuć Guerrazzia nama se čini da pisac baš neće da zaboravimo na njega i da gledamo na svoje oči, već kroz njegove i kao da nam kaže: ako ti se to čini liepo zahvali meni. Zato Manzoni je objektivan on zna sakrit se i izčeznuti da bolje postigne cilj. Guerrazzi je subjektivan, hoće uviek da nam narivava svoja načela.

Ova subjektivnost preobrazujuć prirodu, kvari ju tako da prizori koje Guerrazzi opisuje nijesu nego plod vatrene mašte razuzdane u kojoj vladaju paradoksi srca. Ona mjesta čije je slasti opjevao Bocaccio postaju pod njegovim perom najgroznija i najstrašnija Njegovi opisi su kano nakit kojim on okiti svoju sliku.

Rekoh da u njem vlada strast, to odaje svaka njegova misao, i rieč, a sad da vidimo koja je ta strast. Kažu da su njegove vile nadahnjiteljice: mržnja i biesni jed. I zbilja, i ne pazeć na djela napisana poslje onih jada, što je prepatio u zatvoru, i u njegovim mladenačkim djelima iztiče se karakter tako tmuran i grozan da se pisac pokazuje u ratu sa ljudskim rodom. Njegova mašta uživa samo u opakim prizorima i to baš u najodurnijim i najgadnijim, tako da osobe, koje mu je pošlo za rukom najbolje nacrtati to su najstrahovitije osobe, a ima jih mnogo što usljed njihovih neprestanih opačina nebi jih ni nazvao ljudima, tako i najbolje opisani prizori to su prizori djavolski. Pa i sami nježni karakteri kao što bi morali biti ženski, ili mu ne uspiju ostajuć uviek u njekoj maglovitoj neizvjestnosti, ili ako mu uspiju, to je samo stoga, što jih zaokruži aureolom nesreće, i služeći mu tako kao žrtve da bolje iztakne okrutnost silnika, bio taj silnik čovjek ili udes. Ljubav je u njegovim romanima pravi bies, jer ili je nemoguća ili prokleta, pa za to i ona sliči mržnji, govori jezikom srdžbe i jeda. Domovina mu je idol, al idol kojemu govoriš dignutom šakom, okom zažarenim a ustima punim prietnje i poruge. Bog uživa u zlu, zrak je napučen avetima, koji mute pamet ljudima i dovadjaju jih na zločina, nebo je kapa od olova koja gura k zemlji nezdrave miazme kojih bi se ona htjela osloboditi. Takav je njegov sviet različit od Manzonieva; od realnoga u kom uz zlo i zločin obstoji i dobro; kriepostі, što popravljajuć zlo ne dadu da se zemlja pretvori u špilju životinja, koje se samo medjusobno kolju. Stalno je dakle da mizanthropija vlada njegovim srcem, pa ona spajajuć se s poletom vatrene njegove duše, radja njeku srdžbu koja se svud i na svakoga izkali i postaje njekom vršću očala, kroz koje on samo vidi sviet i ljude. Ali mržnja je znakom ljubavi, a što je viša mržnja to je viša i ljubav. On mrzi što je podlo i prostačko, mrzi sužanjstvo jer ponizuje onoga koji ono trpi, tirjanstvo jer se služi lažju i prevarom, udes jer sili ljude da prignu glavu pred njim, mrzi ljude jer mu se čine podlim, Italiju s istoga razloga. Vjerska gorljivost, blaga čustva, miran život, to su zanj mrzki znaci otupjelih duhova i on će se radje zaljubiti u hajduka, koji robi i ubija na putu, samo ako je iskren i kriepak. Ljubav i obožavanje velikih i smjelih djela, ideal nekoga svieta koji će se radje dat skršiti nego prignut se, to su njegove vile. U mirno doba on nebi bio tim načelima uspio, ali za nemirnih izvanrednih vremena, kad se ljudi moraju borit proti neizmjernim neprilikama, on je mogao razpalit srca.

Manzoni u istinu, je odkrio finim okom i pokazao zlo što prouzrokuje tudje gospodstvo, tirjanstvo njekoliciue i tugu naroda, pokvarenost što je trovala narod počam od aristokracije, pa sve do nižih slojeva, i bijaše tako pokazao u prošlosti sliku sadanjosti i slutnju budućnosti. Ali kakav je liek proti tomu propisao? Vrieme i uztrpljivost, naznačiv prvo kao velikog božjeg sudca, drugo kao dim tamnjana što se diže do Boga i gane ga na milosrdje. Trpiti dakle uztrpljivo za njega je isto što i uzkrisit. Zato bilo se bojati da će se takvim načelima uzgojiti naraštaj, koji će zazirati od oružja i bojat će se misli da bi sam sebi mogao pomoći steć slobodu. Guerrazzi je služio uztukom ovim načelima. On hoće da se sila rabi da se izvojšte prava, proklinje tirjane i propovjeda osvetu prot njima a ne proštenje, njegove knjige zaudaraju barutom potiču na boj. Što Manzoni smatra svetošću on nazivlje podlošću, uzori njegovi niesu fratri ili kardinali već vojnici. Tako ta skrajna načela skladajuć se, a donjekle izpravljajuć se medjusobno, dovedoše narod do slobode. Guerrazzi je tim stekao zaslugu vječnu; ali njegova su djela privremena, jer ne prikazuju vječnu istinu, nego časovitu, ne absolutnu narav čovjeka i družtva, neg jednu stranu njezinu samo. Zato našao je i malo pristaša, jer njegov karakter je sasma subjektivan. Manzoni nasuprot je savršeniji. Renzo, Lucia, Don Rodrigo, Innominato i Don Abondio bit će uviek istiniti kao Hektor, Andromaka, Hamlet i kralj Lear, i zato imao pristaša, koji kao i on upriešе pogled u vječnu prirodu i htjedoše ju preslikat umjetnički, sasvim da su njeki upali u manierizam, u kom misli i čustva izčezavaju pod njekom maglom boležljivog, plačljivog sentimentalizma. A sad pravo je da se i malo osvrnemo na glavni Guerraziev roman, na Bitku kod Beneventa. Godine 1266 smrću Manfreda ugasila se obitelj švabskih junaka, od koje ne ostajaše neg malo djete. Ova bitka što je u jedan dan preokrenula sudbinom polovice Italije dala je predmet najboljemu Guerrazzievu romanu.

Digitized by Google

I zbilja pad švabske kuće bijaše zgodnim predmetom za onoga, koji htijaše izazvati u pameti talijanaca uspomenu prošlih zgoda, i povješću tih upozorit jih da se dobro vladaju u buduće. A ništa opet ne bijaše prikladnije od te bitke, od uspomene na onu francuzku vojsku koja prvi put onda otvori put u Italiju, da ju tobože oslobodi, a kad tamo da ju upropasti, za to da se potaknu talijanci na rat za slobodu, učeć jih pri tom da nemaju tražit spasa u tudjina, koji jih kašnje gnječi i davi već da se uzdaju u se i u svoje kljuse. Al on nije znao upotrebit dobro taj predmet za svoj roman. On je smješno zajedno politički dio sa osvetom osobnih uvreda, i mi vidimo kroz cieli roman spletkarenja Caserte i Anselma, koji se služe Manfredovim sinom Rogerom da njega unište. Osnova romana je sasvim tragična, ali zločini su takvi i u takvom broju da se mi zgražamo pred nevinošću, koja postaje sredstvom zločina, koji vriedjaju narav u onom što ona ima najsvetijega, zato se i kaže da Guerrazieva invencija je djavolska invencija. A ta mahna nije toliko u invencij samoj koliko u načinu kojim ju on prikazuje. Jer da zgražanje bi samo proisticalo iz hrpe zločina, tragedije grčke bile bi najgore u tom pogledu svojim slikama Atrida i Edipa, a ipak mi pred tim kolosalnim slikama, pred tim kletim samoubojstvima, preljubima, radoskvrnjima ostajemo zabezeknuti i prestrašeni, ali sasvim tim naš razum ni naše srce ne okljevaju pristat uz pisca i povladjivati mu. A to stoga što u tragediji grozota je sdružena sa milosrdjem, što joj ublaži preveliku okrutnost. Kor koji uviek prisustvuje tim zločinima, iz njih crpi predmet svojim velebnim mislima, u kojim i duša gledatelja počiva, kao u svježem zelenilu kakve oaze počiva koji putuje nedoglednom pustarom. A ovo milosrdje kod Grka bilo je prikladno i moguće, jer u grčkoj tragediji povrh ljudskih strasti, stoji udes neumoljiv, vječan, komu ljudi niesu neg sliepo orudje. Izvadimo udes iz stare grčke tragedije a mi smo joj oduzeli zajedno sa glavnom osobom i opravdanje, junaci pretvorit će se u zvierad, ono što je veličanstvena u nakazno. Al u ovomu nemožemo opravdati Guerrazzia. Njemu djevičanski uzdah je hieroglifom, majčino srce škrinjom zatvorenom, to dokazuju Jole i Elena. Subjektivan, zato i motonija vlada u romanu.

Epizodi slični, karakteri jednaki, čustva ista. Osveta Ghinova, poviest gospodje Spine, smrt pustinjaka, to su sve slične slike najcrnijih boja, a ta monotonija u opisivanju ubija čitatelja.

Ništa plemenita čovjek iz tog djela ne nauči, jedini logični zaključak što može [illegible] čitatelj, jest da treba mrzit ljude i naviestiti rat [illegible] i ako si pošten da treba da se ubiješ. On je ka[illegible]et prevratni duh, te je vidio pod starost i sam ka[illegible]zava njegova zviezda s obzorja. Nek mu se tali[illegible]klone, on je to ipak zaslužio, ako ga zaborave [illegible] jim se bez prikora reći njegovim riečima: „T[illegible] nauči savjestno težkim poslom ko što je pisanje dobrih djela, onaj nauči poštivat svoje predšastnike. Nedvojbeni znaci neznanja prezir su i oholost“. Sa Guerrazziem propao za uviek u Italiji historički roman, te kad su mu već očitali opjelo, da koju o njemu rečemo. (Ob hist. romanu pisao sam u raspravi „O Romanu“ što je tiskana u „Narodnom Listu“ 1888 br. 27—30). Cilj historičnoga romana jest predočiti točno poviest u novom i posebnom obliku, poviest istinitiju, ljepšu i podpuniju neg što se nalazi u djelima pod tim imenom. Zato običaji bili obćeniti ili pripadali ovoj ili onoj vrsti osoba, privatni efekti javnih dogadjaja, riečju sve što je najkarakterističnijeg u družtvu stanovite dobe; sve to mora sjati kao sunce na tihoj površini, u hist. romanu. A tim želi hist. romanopisac i podati zabave čitateljima, koja bi poticala naravno iz toga, što se djelokrug njegova znanja razširio, tom rek bi živom prikazom. U hist. romanu pak glavni subjekt proizlazi iz piščeve glave, samo što je vjerojatnim. A pisac teži za tim, da što je do njegove moći, prikaže, učini subjekat vjerojatnim obzirom na vrieme iz kog to crpi, da bi se to moglo prividjati istinitim i ljudima one dobe, kad bi roman bio za njih napisan. Ali i uzpostaviv da je pisac uspio, napisav roman, koji bi se bio istinitim pričinio ljudima one dobe; taj efekak bio bi proizašao iz uzporedjenja neposrednog i naravnog piščeva pripovjedanja sa realnošću, što on po izkustvu poznaje; dočim da taj efekat postigne kod ljudi druge dobe, pisac mora paziti i starati se da izkustvo, česa ovi nemogu imati, zamjeni poukom, i to sastaviv, da tako rečem sve zajedno u jednom djelu, izvornu stvar i fotografiju. A može lahko svatko znati koliko to muke stoji i dali je to za svačije zube. Ali reći će tkogod, da nevalja tražit najviše to u romanu, dali je historički sve istinito. Ti se varaju. Kad bih ja znao da su izmišljotine, ono što čitam, ja bih bacio u kut odmah tu knjigu. Ali ne mislim tako ja sam. Pogledat ćemo samo letimice na prošlost, te će se o tom lahko svak moć uvjeriti.

Mi vidimo da je u svatko doba bilo povjestnih pjesama i romana. Zašto se uviek ta grana gojila? Zašto je bila ljubljena? Zato što svi mišljahu da je u tim sastavcima čista i gola poviest. Da je Virgil, da su stari trubaduri rekli: ovo što mi pjevamo sve je izmišljeno; tko bi jih bio rado slušao? Nitko za stalno. Zato su se samo te knjige čitale i te pjesme slušale, jer se mislilo da kažu čistu istinu. Evo što ob ovom pitanju kaže učenjak La Curne: „Rek bi da s početka sama poviest bijaše predmetom tih pjesni (srednjega vieka), ako se takvim mogu zvati pripovjedke sastavljene u stihovima i sroku, da se bolje zapamte. Stalno je da kronake Sv. Dioniza, bijahu puno cienjene u XIII i XIV vieku i da povjestničari nenalažahu boljega sredstva, da jim povjeruju čitatelji, nego služeć se auktoritetom tih kronaka“. A čujmo sad drugoga. Fauriel u „Histoire de la poésie provençale“ veli: „Svaki pisac epičkih romana Karlovič-

Digitized by Google

koga ciklusa uviek hoće da uvjeri druge, da je pravi povjestničar. Počimlje uviek tvrdeć da neće nikad reći ništa, što nije stalno i autentično. Citira uviek tko bi mu zajamčio za ono što kaže, auktoritete na koje upozoruje slušaoce. Ovi autori, obično su njeke dragociene kronake, čuvane u ovom ili onom samostanu, kojim je imao sreću da se mogao služiti pomoćju kojega učenoga fratra.... Imena koja nadjevaju svojim novelama; ona proiztiču iz one tvrdnje, da su jih tobože izcrpili iz dokumenata zaslužnih svakog poštivanja. Zovu je Chansons de vieille histoire, de haute histoire, de bonne geste, de grande Paronie, a to ne rade da sebe hvale, rabeć takove izraze. Književna oholost nedjeluje ni malo na njih, ako ju sravniš sa željom njihovom da jih smatraš kao proste prevodioce, i pripovjedače legenda i svetih djela".

Dakle, kako se jasno iz ovog razabire, uviek se tražila istina u hist. romanu, i ako uviek nije se znalo od laži ju razabrati. Zato je i u svoje doba Tasso pisao da se „predmet junačke pjesni (a to reci i o romanu) uzimlje iz poviesti vieka ne puno daleka".

Ali hist. roman, pošto mora biti živom prikazom poviesti, neodgovara svomu cilju, kad pozitivna istina nije dobro razlučena od izmišljotina. Misli li možda tkogod, da potaknuv i uzbudiv u srcu čitalaca radoznalost, da vide ono što se je zbilja zgodilo i način, kojim se to zbilo, moć će zadovoljiti tu radoznalost čedom kakvim svoje mašte? Nipošto. Povećati istinu samom vjerojatnošću, to je smanjivati ju, i činiti da i ono malo istine izčezne; takomu bi se čovjeku dogodilo kao i onomu o kom priča Manzoni u svojoj razpravi o hist. romanu, iz koje sam ja izvadio ove podatke. Taj čevjek, želeći imat više ulja, pomješa ga vodom, i uljeva tu mješaniju u svieću, ali posljedica bijaše ta, da je svieća manju svjetlost davala. Tako i pisac mješajuć realnost s maštanijama nemože postići svoje svrhe, ni napisati remek-djelo, kao što nemože izać liep kip od tuča, ako ga sastaviš od komadića kositera i mjedi. Te tako vidimo u nekim romanima jednoga vieka iste karaktere, kao i u drugim prijašnjih viekova, jer ti daroviti pisci znadu s njihovim osobama raditi kao Molière sa jadnim Jakovom, koji se prikazuje sad u odjeći kuhara, a sad odjeven kao kočijaš, jer njegov gospodar, lahkomac, želi da vrši ujedno obe službe. Ali kako onda se mogao održati Walter Scott? Nije čuda, ta i romani gospodjice Scuderieve bijahu ne manje cienjeni a to u izobraženim krugovima za dobe Ludviga XIV. Dosta spomenuti Boileaua, koji kaže u predgovoru djela „Les héros du roman" i „dok sam bio mlad, kad su bili (ti romani) toliko bune uzdigli, pročitah ih velikim zadivljenjem, kao što jih je svak čitao i smatrao njezine romane remek djelom". Ako se tako cienjahu u njeko doba romani gdične Scudérieve, koja je smatrala roman, kako dobro Zola opaža, kao „un simple amusement de l'esprit" koje čudo da se kovao u zviezde i Scott? Walter Scott bio je velik um, a um zna ovjekovječit, zaodjevajuć liepim ruhom i stvari, koje bi po sebi morale pasti. Pa i ova je. Čitaju li se možda sad njegovi romani kao pred 40 godina? Ne. A ipak 40 ljeta, bila bi malenkost za vrst umjetnosti, koja bi imala živjeti. Govorilo se njekoć da su njegovi romani istinitiji od same poviesti. Ali primjećuje gori spomenuti tal. pisac, da su to rieči koje izbjegnu u času entuziazma. Romanopisac i povjestničar mogu biti sdruženi u jednoj te istoj osobi, ali ne u istom djelu. Walter Scott bio je zadnji koji je dobio lovorvienac na tom polju, s njim je ova biljka usahla, podav svoj najljepši cviet u Manzonievim Vjerenicima. I morala je propast, jer nastadoše vremena, u kojim se sve to veće iziskivalo istine. Izmišljotine se sve to manje trpjele, a piscima sve to veće stoga padahu krila. Čitatelji pokazaše prezirom da ne ljube tih hist. nakaza, a pisci biše prisilovani zadahnjivati realnošću svoja djela, te se tako približiše modernoj struji.

Pak osim toga, na mnogo potežkoća nailazi hist. romanopisac, jer najprije mora uložiti mnogo truda dok nadje izvora, a pak nije stalan da su izvori istiniti, da povjestničari koje ima pred očima nezačiniše svoja djela plodovima svoje mašte. Uz golemi trud, mali je užitak pisca hist. romana, jer ljudi obično neznadu cienit; njegova truda, te što je njega najviše muke stalo, to se i nečita. A to je i očito, jer ako žele baš napisati pravo podpuno djelo, moraju navesti mnogo opisa starih običaja, i baviti se tim na dugo, a to dodija čitatelju. Jer kako veli neki tal. pjesnik" sa starim vremenima nuždno je uvesti i stare običaje.... ali mal da ne svi stari običaji nemogu se čitat, a da nespopadne zjevanje većinu ljudi naše dobe". Kaže glasoviti njeki kritičar da u velikim književnostima zgadja se evolucija oblika, koja odgovara novim stadijima ljudskoga duha. Jedan različiti psihologički stadij stvara od sebe različiti esthetički oblik, a završit ću Manzonievim riečima: „Starine odkad postaše predmetom nauka učenih filozofa, nemogu više biti predmetom pjesnicima". To su razlozi s kojih je morao propast hist. roman svud, a u Italiji bijaše još i drugih razloga, al eto čujmo Carduccia. „U Italiji, veli on, gdje mjesto legende imademo neumoljive kronake, koje bilježe dan i sat a kamo li ne godinu dogadjaja; u Italiji, gdje pučka pjesma zadovoljava se pjevanjem o bogoljubnim i ljubovnim stvarima, a nije se nikad brinula za domovinu i za njene zgode, gdje epopeja historička nije nikad mogla ukorjeniti se, historički roman mogao je i moć će biti pokušajem sretnih umova, ali ne vrst kakva književnosti uprav narodne i žive". Manzoniev roman se održao s istog razloga s kojeg i Ilijada Odiseja i Shakspearove drame.

(Sliedi)

Digitized by Google

MOC LJUBAVI

IZVORNA NOVELA

Napisao
Vladimir Trsatski

(Nastavak, vidi br. 9).

V.

Peta godina bijaše već na izmaku. Negdje pod jesen, jedne večeri dok bijahu svi za večerom, gospodin Mirković, budući dobre volje, pripoviedao koješta iz svog zadnjeg putovanja u Zagreb, gdje je bio zagrlio sina Ivana, već profesora iz prirodoslovja na tamošnjoj gimnaziji. Danica, već po gotovo odrasla djevojka, slušaše prividno pozorno svoga otca, ali joj pamet lutala drugim sasma protivnim krajem. Ona je razmišljala: što će biti od Gjure; gdje će on biti; da nije možda i umrao!... Ali joj tajni njeki glas govoraše: kriepila si se ustrpljeno nadom kroz toliko godina, uhvaj još, on će doći. I na taj glas srce joj se širilo od blaženstva, i duboki joj se uzdah vinuo iz prsiju.

Da ne zaboravim kazati, guvernanta je već od njekoliko mjeseci bila umrla u Zagrebu, kamo se je bila preselila da se lieči, i njezino mjesto u kući Mirkovića priuzela sestra pokojne mu žene, koja bijaše godinu dana već udovicom. Ona se je srčeno bavila oko Danice; neprestano kraj nje bivala, dopokon i u istoj sobi spavala. Djevojka ju bijaše uzljubila ko mater, i otvorila joj svoje srce. Ona joj bijaše povjerila i tajnu njezinu ljubav naprama Gjuri, i sve što se na nj odnašalo. Otcu dakako ništa. Iskrena tetka srdačno ju tješila i sokolila.

— I za te imadem nješto nova iz mog putovanja, Danice, kazivao gospodin Mirković. Čitao sam u njekom ruskom listu, da je u Moskvi sad na velikom glasu njeki mladi okulista, koji pravi uprav čudesa u ovom pogledu. U listu imade potanki opis jedne takove operacije, koju je on izveo dobrim uspjehom na dvaest pet godišnjem mladiću. Po opisu slučaj je jednak tvomu. Sve mi srce govori, da će on i tebi pomoći.

I inače ozbiljno lice gospodina Mirkovića smuti se kao da će proplakati.

Što je više stupao u godine, sve to teže bijaše njemu svoga djeteta; obdarena svakim darom fizičnim i moralnim, koje je ipak moralo vehnuti i ginuti u ovomu zakutku, bez ikakve nade, bez ikakve utjehe, dočim je moglo, da je srećom progledalo, ubrati cvietak sreće na ovomu svietu. Dà, što je više stupao u godine, sve to većma u Mirkovića popušćala ona osorna, ukočena ćud. Ta metamorfoza opaža se običajno na učenjacima. I Danica ju osjećala na svomu otcu, te je i ona bivala ponješto iskrenija, po nješto otvorenija s njime. Toj metamorfozi doprinese mnogo tetka, sa svojim tankoćutnim mišljenjem i postupanjem. Ona je više puta ukorila gospodina Mirkovića, kako poradi suhoparne znanosti zaboravlja na svoje rodjenje, i kako nije nikad pokušao, da odvede Danicu u kakvoga specialiste, pa bilo i za sami savjet. Strašno se ljutila, kako je imao srca povjeriti svoje diete staroj, odurnoj guvernanti. I on je priznavao svoje pogrješke. Takovi su običajno učenjaci; nepraktični ljudi; najgori otci obitelji. —

Bijaše već kasno. Danica zaželi lahku noć i zamakne u svoju odaju.

— Znaš, Ursulo, mi ćemo dojduće sedmice odputovati s Danicom u Rusiju — prosliedi gospodin Mirković — i ti ćeš s nami. Pohodit ćemo tog valjanog operatera....

— Nije treba, valjani operater je već ovdje. Došao nepozvan da spasi gospodičnu! — ozva se gromkim glasom čovjek, koji u taj par stupi odvažnim korakom u blagovaonicu.

Gospodin Mirković i tetka Ursula djipiše na noge, kô da ih zmija ujela; hitro pogledaše jedno drugoga, zatim stranca čovjeka. Bijaše to visok, krupan mladić, crne rudaste kose, guste rudaste crne brade, pravi kolos.

— Gospodine Mirkoviću, vi me ne poznajete? I pruži učenjaku kartu posjetnicu.

— Sveukupne medicine doktor Gjuro Milanić — specialista iz okulistike — Moskva — Rusija — pročita u čudu gospodin Mirković, pa u tili čas skoči kô izvan sebe k Gjuri i zagrliv ga vatreno, poljubi ga do tri puta.

— O moj mili doktore, tko bi u vami razpoznao onog mršavog, prozirnog njegdašnjeg Gjure? Bože! Bože! kako se ljudi i okolnosti mienjaju. Deder sjedite i pripoviedajte kako se je sve to s vami sbilo i koji vas je angjeo amo doveo — reče gospodin Mirković tronutim glasom.

— Ljubav, iskrena ljubav naprama divnoj vašoj Danici. Ona me na svojih krilih proniela kroz težke petgodišnje borbe. Ja niesam nego održao svoje obećanje, učinjeno njoj na polazku! — uzklikne Gjuro. Evo amanet, po kojemu sam prodrao svaku nevolju i ušao u luku spasenja.

I izvuče iz džepa listnicu, a iz listnice čuperak zlatne kose. Dà, bijaše to bez dvojbe Daničina kosa! Pa nastavi potišje:

— Ona nema znati da sam ja ovdje tako nenadno banuo. To bi po nju moglo kobno biti. Ja ću se skriti dva tri dneva, dok ju vi pripravite, da ima prispjeti strani ruski operater. Davno već stojim u dvorištu, kamo sam pješke iz postaje prispio, čekajuć, kad ona pojde u njezinu odaju, da stupim unutra.

Gospodin Mirković jecaše: impozantan, ganutljiv prizor sa čovjekom inače ukočenim učenjakom. On ovije ruke kršnom mladiću oko vrata, i sakrije lice u njegove prostrane prsi.

— Vi ste junak, vi ste div! — zajeca gospodin Mirković. Vi ste angjeo spasenja biedne moje kćeri.

I kad se malko razabraše od silnoga ganuća, stadoše da se dogovore kako i kad ima sliediti operacija na Danici.

— Prije nego ona sasviem ozdravi, ja nesmjem njoj se očitovati. Najprije moram vršiti moju dužnost kao liečnik, pa onda tek kao ljubovnik. To su dvie misije sasvim protivne i neprijateljske medju sobom.

I s rieči na rieč, zateče ih zora u blagovaonici.

— A sad hajdmo leći, reče doktor smiešeći se, i pripustimo gospodji tetki ulogu, da pripravi Danicu na operaciju. Za tu ulogu hoće se fini ženski takt; mi za to nismo stvoreni.

***

I svanu dan, da bude izvedena operacija. Blied u licu, al čvrstim odlučnim korakom, stalnom rukom pristupi Gjuro k miloj Danici, koja ležaše uspavana na krevetu, kao da je mrtva. Nakon pet godina on ju opet po prvi put gledaše. Za čas uzkoleba se njegov duh, osvojen silnim čuvstvom ljubavi; al za čas rekoh, jer se

Digitized by Google

on opet ohrabri, osokoli, zaboravi sebe, djevojku, sve.... i operacija bijaše sretno izvedena. Danica progleda. Gjuro izčezne iz sobe. Gjuro izčezne iz kuće. Nitko nije znao kud je išao.

Trebalo je do podpuna ozdravljenja, za njekoliko dana, da se on sakrije, da on obuzda svoja čuvstva. Pošto nije imao pouzdanja u sebi, nakon što ju bijaše vidio, on uteče od napasti da neizloži bolestnicu kobnoj pogibelji.

— Do petnaest dana eto me opet na se, kroz to se točno držite mojih naredba — bijaše on u hitnji napisao na posjetnici, što ju poslao gospodinu Mirkoviću s obližnjeg sela.

Gospodin Mirković se silno ljutio, što nemože da zagrli spasitelja njegove kćeri. On je šetao po sobi gotovo biesan.

Danica bijaše presretna, blažena. Koje bi pero bilo kadro da potanko opiše njezine osjećaje nakon što je progledala!... Ona je mahala rukama, ona je govorila sama sobom, kao mahnita. U sobi bijaše dakako podpuni mrak, nit je ona smjela da umori svojih zjenica, već malo po malo, postepeno, imala se priviknuti svjetlu. Najprvu nazrje svoju milu tetku, pa otca. Ona se sjećala njihova obličja još od prvo neg je osliepila, ali ih ipak nadje daleko promienjene, dabogme ostarjele. Dugo dugo ih je ona gledala, nit je mogla da ih se sita nagleda.

I ona ugleda opet božje sunce, ugleda prirodu, okoliš, sve. Njoj se je činilo kao da se probudjuje iz dugoga sna. Od svih tih predmeta ona se sjećala dobro; sve je to ona gledala šestgodišnjom djevojčicom.

Četrnaesti dan dotrče i Ivan iz Zagreba, da zaplače od radosti sa sestrom.

— Pogodila sam ja, da si liep, kršan čovjek! uzklikne djevojka, kad ga ugleda.

— Čini mi se kao da si uzkrsnula! reče brat zagrlivši ju.

U tili čas sva kuća oživjela. Izčezlo ono turobne sjene što ju dosad zaokupljala.

Tà, sliepa ptičica u krljetki. bijaše nakon toliko vremena progledala, bijaše zapjevala.

Kadkada samo postala bi Danica iznenada tužnom.

— Sve se bojim da ovo moje blaženstvo neće trajati dugo. Preveć, preveć sam sretna — rekla bi ukućanima kad bi ju upitali.

— To je sve dok priviknеš — odvratio bi joj otac — nije dakako šala što si doživljela. Joj da ti je majka u životu!

I sad, praćena bratom, htjede pohoditi sva mjesta, koja je još djevojčicom poznavala, pa se svemu veselila, kao da gleda pred sobom stare znance nakon duge odsutnosti.

Ona je često upitivala brata, da koji je njezin spasitelj; kako je to da je odputovao odma, a da ga ona nije ni vidila, da mu nije ni zahvalila.

Ivan je svoju sestru svakako varao.

* * *

Već je dvadeset dana bilo proteklo, odkad je Danica progledala. Bio krasni zimski dan Oko desete ure jutrom podje Danica s bratom u šumu. S rieči na rieč, ona će najedanput njemu:

— Pače, danas sam neobično žalostna. Ćutim njeku slutnju. Srce mi neobično kuca. Bože moj, što je od Gjure...

— Čemu pitaš? reče brat.

— Jer mi se noćas o njemu snilo. Snilo mi se da gledam njegovu sjenu. „Evo sam održao svoje obećanje — peta je godina zamakla — hodi sa mnom". I sjena me uhvatila za ruku — reče ona tužno, al kao razabrana i izvuče iz njedarâ papir, razastrievši ga o suncu. Vidi kako se je vas oderao i požutio; ali ipak još žive!...

— I Gjuro žive... hiti Ivan kao nehajno rieč, uvidjajuć da je sad čas, da pripravi djevojku.

— Žive? krikne ona popostav kao munjom ošinuta, i upiljiv u brata svoje velike modre oči. — Sbilja, žive? oh, govori mi o njemu, govori — ti moraš nješto znati...

Ivan se nadje u škripcu. Ali nastavi:

— Dakako žive; i on će održat obećanje... Spominješ li se, što sam ti rekao na rastanku kad sam polazio na sveučilište: „Uhvaj, sestro, Gjuro je čelična značaja, plemenita srca. Što reče ne poreče".

Danica ovije ruke bratu oko vrata, i poljubi ga dva tri, deset puta uzhićeno, nervozno.

— Ja ću njega viditi, jeli? Ali kad, kaži mi. Neboj se, hrabra sam. Znat ću odoliti ganuću. Kad samo znadem da je živ.....

U to zašušne nedaleko bušak. Danica se obazre i ugleda na jedno sto koračaja visoka, kršna gospodina, gdje hrli prema selu.

— Koji je ono gospodin? upita ona.

— Valjda kakav stranac.

Danica se nješto zamisli i krenuše doma.

Putem ugledaju opet onoga gospodina, al ovaj put on je koracao uprav k njima.

Ivanu protrne srce.

— Dozvolite gospodično, da vam izručim pozdrave vašeg operatera. Ja sam jutrašnjim vlakom prispjeo iz Zagreba — reče drhtavim glasom gospodin pokloniv se Danici.

Danica se strese i upilji velike modre zjene u krasno strančevo lice.

— Ah blago ti se meni da sam ga barem vidila! uzklikne ona tužnim al uzhitnim glasom.

— A kad bih sam rekao da ga sad gledate? reče on nježnim prividno sjegurnim glasom.

— Vi?.. klikne ona, i čudni ju ježuri munuše od glave do pete.

— Jest, taman, gospodično. Ali budite mirni, ne uzrujajte se. Ja vam nosim još nječije pozdrave, osobe... o kojoj ste kroz pet godina uvjek mislili....

— Gjuro..... to ste vi....

— Jesam, glavom ja, da ispunim svoje obećanje.

Danici se zamagli pred očima. Uzkoleba se i vrisnuvši pade onesviešćena u naručje svog spasitelja i zaručnika.

Neboj se, Ivane — stvar je prolazna — nije bilo moguće izbjegnuti krizi.... reče Gjuro i izvukav njeku bočicu iz džepa, oškropi djevojku po licu, te se ona do malo osviesti.

— Evo je pogibelj minula; hajdmo doma.

I uzev djevojku za ruku, uvede ju u kuću.

* * *

Što da duljim? Mjesec dana kašnje sliedilo vjenčanje gospodične Danice Mirkovićne sa doktorom Gjurom Milanićem.

Što sve može ljubav, iskrena, duboka, čelična ljubav! Pa da nije čudotvorna moć ljubavi?.....

(*Sliedi Dodatak*)

Digitized by Google

DOLI-GORI KRKOM
MOZAIK

IV.

Proljetni Sutoni i priča

Na bilu Miljacke.

Priroda, proljeće, i poezija, zagonetali bi današnji pisci naturalistične — recimo, realistične škole.... To je božansko, jer priroda je sve.... Ona je život, micaj, i duša svemira.... Ne! Priroda je mirobitna knjiga umrliku; s koje mu se, u živoj vjeri, odrazuje ljepota i ***savršenost Tvorca Vasione***... Nepomućena saviest iz duše pjesnikove vapije:

U prsijuh svaki nosi —
Svoje sudbe gorki klas....

Slično toga, umovao sam, sa onog liepog pogled-nika na živim slikam zelena polja, i lugovja u dnih premalieća na zreniku Krke, i njezinih kitnih zastorâ, što ih tako razkošno razvija uz brvna svojih vilinskih zatona.

A vi, stare kule, naših bana i velmoža, proljetna mladost neresi već vaše mrke obrve, i junačko naličje?!..

Ništ na zemlji postojana,
Danas veseo, sutra tužan,
Danas silan, sutra sužanj,
Danas slavan, sutra biedan,
Danas soko, sutra mrav !...

Glas iz starine proplakao tužnom elegijom!

* *
*

Iznad bunarâ, i vode, razplinilo se plavo-sjajno podnebesje, u tihi mir! Dihaj mladoga proljeća, probudio slavulja na čelnovoj grani. Armoničan slavospjev doselicâ razliegao se lugovjem Pokrčja i Staroga Nečvena; divlja smokva i resulja ovili kruništa, puste gospodske dvore, i prozore!!....

Daj se ti otmi dojmu tih poviestnih piramida velike prošlosti, kad ti tako uzhitno prodoljem i poljem, s mladog pramaljeća, priroda najavljuje doba božicâ Lade i Vesne!!

Jesam li baš dovinuo omjerenu cilju moga sentimentalnog domašaja? Neznam!.... Našao sam se krjepak i uzhićen, kô da su me vile primile u naručaju skićenu, cmiljem i koviljem, u ovaj divotni lug ***kneževskog košutnjaka***. Tako mi Krka neprestano šaptala romonitim glasom, odkad sam se s njom tiesno sprijateljio. Ona mi nudila mira i pokoja u obajanu i divljem naručaju velebnih vodopada i vilinskih tišina! Kako sam ćutio srcem i dušom u razvaljenom ljetovnjaku slavnih Nelepića, samo se još htjelo, da mi se nategne na strunu, i vine slika Ivana i Vladislave, pod zlatnom čelenkom i baničinim viencem, na odrazu muške slike, one vrle junakinje!!....

Jeli zabrazdao u laž onaj pustolov zanešenjak, izpovjedajuć „što je nadahnuće pjesniku? — Pakao i raj, život i smrt na doseg njegovih omišjaja“! Neznam odgonetati. Pitam sam sebe? Što sam nakan danas pričat, kako li ću sliku orisat?

Zar me zanio u duboki lug Daljena i Miljacke k Rosnom buku i Miljacki. Gora se izvila jedra i granata na živoj pritirini samonikla, kud je negda silno lugovje vilovalo, i na otvorenu polju brazdalo crtalo gojnim poljem, koje bi danas na hiljade mira oranja težaku bogate ambare nasulo. Biedni puče, u zaboravi, neznanju i mlitavosti!

Prtina motajuć preko ravna i udolice, dovela me na sastavak brini Okrute i Puljanu. Spuštao sam se na prigib grmušaste udolice, što se ljubko snizuje na tanka žala Krki.

Sunce nagnulo za Bribir i Ostrvicu, Brine s' Ključa zahvatile upoprik veselu sienu hladovine. Okolica je sva skićena šarolika, ali na njezinu namrskanu licu, vrieme duboko utisnulo svoj pečat. Kruta turska haranja, pak pustopašica nehajna seljaka, digle negda siloviti čar *Crnoj Bukovici*, te *vilinskim obalam* Kneževa buka i Miljacke. Ipak vesela je ta samoća proljetnim nadvečernjem! Silne grede Šupljaje, Okrute i Ključa ustožile se nepomičnim čuvarim najkrasnijih vodopadâ! Krka se lomi na Manojlovcu, spokojno sliga se pod Ključ, dubokim koritom struji kroz gustu vlasulju. Oko ti zastane, u čas na tavno zelenu modru priskoku vode. Potresujući odjek i blagi šumor k sebi te vabi! Krka se razkošno i slikovito oko Rosnjaka razmetnula. Rosnjak iliti Rosni-buk, najgizdaviji slap, spušta se iz njezina naručja na tiho jezero. Nije već zimske hire na Rosnjaku. Vas je razpjevan i veseo u slikovitu vlasanju tankih bielih potočića, ozvanjajuć na razdraganu jezeru u zvučeći tankospjev. Kad ga omieriš i nad njim strmo nadkvičeni Ključ. E rek bi, to je živi čar ljepote u naručaju aždaje. Ali Krki neće se takog razkošja. Čim je odmakla, odma se goropadno žesti. Ključ je sapeo na ždrielu, na zaokuč k Miljacki, kao da će mu poronit u utrobu, probijajuć ljute i strme litice, na planinskom jazu. Ostavljam Rosnjak i Ključ i Okrutu i tutnjavu zamamljivog Manojlovca u petorojek i sedmerojek! Zašao sam poprieko, brinom iznad vrutka Barilovca, na izorit pogled Miljacki. Sunce pri zapadu, zlatolikom bojom posiplje zrake po jasiki i jasenju! Siene i prilomljene polusiene iz dubokih uvala i zatona, titraju se nekom čarolikom micanju, kao da će iz tih gustih nadvodenih privjesa Fauni i Sileni zapjevat proljetnu idilu! Sve se sljubilo i zagrlilo u naručaj, i nebo i zemlja! U onoj plavoj bistrini sjajna koluta, u ljubavi spaja se priroda i eter dušu i srce zanose, usklik ti se diže: Oj divne li su siene i polusiene na Krki! Divno li je ovo plavo i južno nebo!

* *
*

Slika se preokriće zanositoj izložbi. Lieva brina oblila se u zelenilu sitnogorice, do na obrub ***Maloj Miljacki***. Slikovita uvala luči Miljacku od Velikog Daljena. Daljen raztvorio guste ograde starolika hrastovja i cerovine, niz poprsje. Na glavi Daljena, kô kruna diže se stožinasta sura tavnolika mogila sa ukopanim grobovim i mašetim. Na udaru sjevera, na odjeku Krke, na propuhu zapadnjaka, taj staroslavenski žrtvenik, kô da ti nariče tajne strogih žrtaca Svjatovida, Peruna i Davora. S te starinske glave Daljen niz duboke navore poronio u Krku. Sunce ukrstalo zrakam siplje proljetno milinje na divlju plastičnu sliku!

S desne strane brine se nauznačile u Komadu do na Zavale Čučeva. Nauznač kosom i sinjim gredam izbiju grebeni, riedka zelen probija na kršu i prisunčju. Odurna je ta slika, dok se ne osmjehne pri obalam uz vilene špilje, obrubljene zelenilom na debeloj splavi s brina. Sve to ublažuje monotoniju i zamračena zjala privodnih špilja. Eno Miljacke! Oko mi se zavrtilo na slapu. Gledam pod sunce i vodoskok, i brvna i zapori i kolobari, sve kô da

Digitized by Google

se vrti u vrzinu kolu. Zapadnjak, na silnom vodenom izmetaju razmeće, odbija, titra, razvlači tu vilinsku sliku, kô razsvjetljen prozirak na žarkim svietiljkam! Vodoskok, s tvrde hridine kroz otvorena okna baca se silnim zamašajem u zrak. Kolobar se izvija, mota u pozračnu pozlaćenu oblaku, na razmetaljke i cvjetove. Tanka rosa zapadnjakom razvučena u ždrielu posiplje od kraj do kraj korito. Onaj velebni kolobar, što pokriće i ulieva neopisivi čar vodenom igrokazu, s vodenoga lievka razplinjuje se u zrak, izvadjajuć tako čudolike slike na odrazu sunčanih zraka! Kolobar se zanosito mota i prekriće, oblačići vodeni s glave mu se raznose tamo i amo, kroz pušavicu, cvjetove i zlatolike magle, izhlapljuje kroz crvene, zelene, srebrene pahuljice, nalik skačućih varnica. Vesele duge kroz tanašan zrak probiju, dahću, izčeznu u vedar kolut, spajajuć u sklad i ljubav nebo i narav! One divne odmotaljke sršećih i dahćućih duga i zlatolikih vodenih cvjetova spajahu ove neopisive ljepote u čudolik prizor. Bože moj, kako se razdragala ta krasota na lahoru proljetnog goda! Kako se divno odmarahu te kišne zlatolike padavice na zelenoj obali! Kako li sunčani zapad, vas taj divni prizor posvećuje ljepoti i milinju neopisive prirode, prvo nego će večernji suton zavit Miljacku u tihi mir. Gledaj, divi se, i okriepi izmorenu dušu na takoj krasoti.

***

Na Miljacku! Na Miljacku! U razigranoj mašti zujio mi pohladnjak s odisaja mirodinskih biljka kitne uvale. Udaram kroz gustinu na veliki ober, stotinu šežanja više Miljacke. Jedva čekam da prispijem na *novi ošervatoriji;* prispio dahćući od zora. Al da! Već nije Miljacka što je prije 30 časa bila! Zavila se u večernji suton! Kroz tutnjavu javlja se jekom i gromorom. Baca se u zrak sa crnih splata i sedara živa i otresita, urva se niz grebene i bukove na razigrano valovje, udara na zapore i mline, susreta na ždrielu glasovitu od imena vodu Miljacku; koja izpod crnih dubokih pećina s desne strane pridaje Krki u skut. U nemirnu talasanju Krka i Miljacka udaraju na kolovrat, veselim šumorom i potresom, pjenovito se bacaju na duboko korito, struje tiho tiho pod strpana točila i goroviti Daljen, na susret Maloj Miljacki.

Tihi suton se hvata, bajnovita slika izčezava u osinju špilja i dubrave. Koprena sutona kô da me za čarala na kuku vilenjaku, neda mi se odalečit s Miljacke dok mi neizpoviedi svoje tajne priče, kroz odisaje izdišućih talasa.

***

Oj, starodavna vodo, navini mi, uz roman tvoje zvučeće glazbe, u sutonu divne večeri, da uobličim tvoje bajnovite uspomene, kako ih je narodna duša ukitila, i na tvojoj slici upečatila!

A ma što naša narodna pojezija tako se daleko izvila nad sve ostale drugih naroda, da joj nije nadahniteljice vile slovinkinje kroz krvave zgodjaje, junačke borbe, legendarne uspomene, bajnovite priče, djevojačke jagme, gdje dobri, ili zli geniji vrte sudbinom umrlika! Što li bi vile povodkinje, i planinkinje, zlatokrile utve, kliktar soko i bieli labudovi, da nije pjesnorodnih voda i luga? ' daleka priča žalostna zgodjaja ovjenčala Miljacku na odrazu velebnih vodoskoka, na sliki, i živu ubrisu vili uskih špilja, i ponosnih kulišta, Krke hrvatske.

Na kuku samogradu, nad jezerom, u koje tonu dvie nagle rieke, propeo se gradac Ključ.

U Ključu banuje Ćika, udova Domagojina.

Liep je gradac Ključ; nema mu oblica, hodaja i dvorišta nadaleko.

Ljepota je i strahota samograd Ključ; ali je ljepša na samogradu Miljeva, baničina jedinica.

Kad Miljevi uzrestoše ruke za prstenje, na njoj se sastalo trideset prstenova; pa javi banica župe na prelovanje, da svojoj jedinici kroji darove. Tu se šije pripovjed šaova.

Svi se Hrvati začudili bogastvu Bogoje umrloga i prelu Ćike banove udovice.

Pa došli glasovi od Bogoje umrloga: „Ćiko banico, moja prijateljico!"

I zavuči Ćika banica, po glasu i po hvali, ljepotu Miljevu za Bogdana jedinka Bogojina.

Primi u čudu Miljeva prve darove svoga sudjenika: u sedam jabuka, sedam dragih kamenova; golub s golubicom, kljunom od mergjana pod grivnom bisernom; pod golubicom zmija od viticà savijena očima od dragulja. Miljeva se prepala od zmije zavijene, i začudi se draguljim iz očiju, pa zmiju žrtvova Krci na utok, da se u milost majci, Ćikola prozove, a golubove pokloni veziljam da nasele i proslave Miljevce, e joj nebi uroka bilo.

Boji se Ćika, kćeri od bana Budimira; pa prima na se i na Ćikolu zmiju pod prstenjem; a golubove na Miljevke i na Miljevu jedinicu.

I još nabavlja Ćika trideset vračara, da od sutona do zore kade diveselom kroz dvorove, oko Lade i Lêlja; šalje trideset vještica Prukljanu u pećine i u ponore, da beru mergjan i odoljen, a sama gasi ugljen morem izpod Ljuljevca i vodom sa dna Donjega Bùka.

Bàka vračara sprema Miljevi u ognjišac: sandokosa i okoločepa, vratoloma i velike trave: pa u vjenčanu košulju krilo sinje kukavice, i nogu mrke krtinice, da občara vojna, ebi joj vjeran ostao.

Majka joj grnu Salamunovo slovce i strielu salivenu od zla vremena: i podmetnu joj stotinu ogrâ dukata, da miluje sirotinju.

Rok je svatbi Bogdanu i baničinoj Miljevi od jeseni do proljeća, dok se darovi s obe strane srede.

Kad u proljeću slavuj nad Bogočinom propjeva, krenu Bogoje s vojskom i svatovima na Ključ po djevojku. Sedam bana bijaše Bogoju u svatovim, a dvadeset župana spremalo se Ćiki u pohadjanje.

Ban Budimir smije se, i lov lovi po Nepravdi kod Ugljana kod Imote, kô da ga nije ni starost za pir Bogojin.

Kad u gradu Bogočinu mladoj neviesti skidoše privjese da dieli darove, Krka se od Bobodola digla na rose; kroz rose krilati zmaj u grad uletio, i sdunuo ljepotu, živi čar, Miljevku.

Kad stiže na Okrutu pod staru Šupljaju, zmaj s djevojkom u jezero Brljen, a Krka se pred Rosnim bukom snizila nad Bogočinom, Zvečaj presahnuo, a Miljacka [1])

[1]) Nigdje u IX stoljeću žalobna drama na županskom gradu Bogučinu, dala je povoda i ostavila nepritrgnutu uspomenu u narodnoj predaji do danas. Čim se vrti kroz krvničku osvetu ljubovnika na jagmi djevojaka uz običajno vračaranje, Udesa, Morene i Crnbega itd. Ovu priču pokojni Pavlinović crpio je iz usta puka, pribrao u jezgrovitoj cjelini i sk:tio u *Pučkim spisim* Krka prizori str. 254, 263.

Digitized by Google

Nekoć i sada

(Spjevao **Šandor Petöfi**).

Na magarcu jašio je
Nekoč mudrac u davnini,
Drugi dnevi ponastaše
Sad magarci *putem jaše,*
A mudrac *se pješke kini!*

BIBLIOGRAFIA

KLARA.

Pripovjeda V. Novak.

Zagreb — „Vienac“ 1892. Br. 5—12.

Iz omiljelog si primorskog života crpe poznati pripovijedač evo novu pripovijetku iz kamenitoga Senja. Radnja pripovijetke biva u dobi prijelaza staroga, znamenitoga Senja u novu dobu. Nesmiljena je para ljuto ofurila krila staromu Senju, uništila tolike cvatuće trgovine, a Senj se stisnuo u kut i drijemlje.

Kako piše Novak, bit će naša publika već dovoljno spoznala. Ne možemo ga uvrstati megju naše književne velikane, ali zaslužuje svako priznanje svojim darom i svojim zaslužnim višegodišnjim radom. Lijepe njegove slike narodnoga života u „Podgorskim pripovijetkama“ jamačno su svakomu u volji. Kušao se je i u opisanju života u povećim krugovima, na ime gradskim, u „Berti“, no nije baš najbolje uspio. Prave tendencije u njega nema.

Ljetošnja „Klara“ jest poveća pripovijetka. Mogli bismo je prispodobiti tragediji, no su dva glavna junaka. Jedan je junak Klara, koja sluša glas srca, a ne će da vjeruje opomenama svoje tetke, koja joj samo dobro želi, i za to mora propasti. Drugi je junak Klarin muž Nikola. On nam je iznajprije oduran a za tim sve većma simpatičan. Njegova naglost i naprasitost, koju nam je pisac istakao na početku, javlja se tek pred sam završetak. Ugreznuo je u opačinu, te bi želio, da popravi, što je zgriješio, ali on popravlja zlo zlim. To je njegov momenat pošljednjega pregnuća koji je pisac doista lijepo sačinio. Katastrofa Nikolina biva upravo u čas, kad se je imao sastati s milom si ženom, a to je zaista najljepše vrijeme.

Ovo su dvije glavne ličnosti. Oko njih se drže ostale ličnosti, od kojih je najznatnija tetka. U saobraćaju Klare i tetke od znatnosti je, kako su se njih dvije povadile. Klara je zamrzila tetku na laž gadne babetine, a ta je laž svakako suviše nezgrapna. Ne ide nam u glavu, e bi Klara mogla takovo što vjerovati, te je piscu valjalo drugo se što sjetiti.

Na ovom se osniva velika raspra medju Klarom i tetkom. Klara zamrzi tetku, tetka posvema odnemari Klaru. Dobra i blaga tetka pače tako zamrzi Klaru, da joj ne htjede oprostiti nego tik pred smrt svoju. Ako to i nije sasvim prirodno, ipak je nužno za završetak pripovijesti.

Na jedno dva tri mjesta kao da se i Novak uzeo upuštati u filozofiju. Za sada ne možemo o tom suda stvoriti, jedino bismo napomenuli, da ona služavka nješto odveć mudro govori.

A što je s djetetom Klarinim? Na nj nije smio pisac da zaboravi.

U ovoj pripovijetci opažamo u pisca napredak, te željno iščekujemo daljne njegove radove.

Z. T.

KNJIŽEVNE VIESTI.

Annie Vivanti. U Italiji se je pojavila nova zviezda, sav sviet govori o Ani Vivanti. Italija nije baš jedina zemlja na svietu, gdje se lirske pjesme više nečitaju, no pjesme Ane Vivanti guta obćinstvo najvećom hitnjom. Ona je uzkrsnula kao pravi veliki talenat te je poput Pietra Mascagnia postala preko noći glasovita. Sviet će o njoj još mnogo čuti i pisati. No tko je Ana Vivanti? Mlada djevojka, koja je napisala svoj životopis u stihovima. Tu ona veli: „Pitaš me za domovinu? Ja ti odgovaram: Neimam kuće. Moj je sav sviet. Gdje je moj zavičaj? Moja je mati Niemica, moj otac Talijan, ja sam rodjena u Englezkoj.... U što ja vjerujem? Idem u crkvu. Glasba me uzdiže i veseli. Krštena sam protestantski, a po obličju nalik sam židovki... Pitaš me za godine? Skoro sam dvadesete. Za mojim ciljem? Neznam ga jošte. Što tražim? Ništa. Očekujem svoju sudbinu, smijem se, pjevam, plačem i ljubim“.

Pred nama dakle stoji zagonetka, nešto neopredieljena, na polak diete, na polak genij. Ona djeluje poput vulkana i imade temperamenta. Ova mješavina raznih narodnosti i raznih elemenata, na polak Niemica, na pola Talijanka, rodjena u Londonu, odgojena u Parizu i Milanu, za rana se je bavila glasbom i liepom knjigom, te je pred dvie godine kod braće Treves u Milanu izdala svezak pjesama pod naslovom „Lirica“, a nitko manji no Carducci napisao je predgovor njezinim stihovim, predgovor pun superlativa.

Njezina je prva pjesma „Ego“; u njoj se ona predstavlja čitatelju, dakako ne kao egoistkinja, već kao osoba, koja znači program. A što je taj program? Ljubav. No ona neteži za starom ljubavi, punom snatrenja, već za ljubavlju borbe, a to nam preliepo opisuju stihovi, koji nose naslov „Nuova“. Tu ona piše: „Neću više opjevati stare ljubavi ni vječnog aprila ni mjesečine. Sita sam modrog neba, zviezda i cvieća, sita i povjetarca, barka i laguna. Mrzim serenade, mandoline, plave gospodje i bliede mladiće, onu hrpu žalostnih sjena, stvorenih za sonete i pjesme. Ja tražim novu, odvažnu i snažnu pjesmu koja se protivi svim pravilim i svim srokovima; ja hoću ljubav, koja se smije nad smrću, ja zahtievam od genija uzvišenu ludost! Pa ako me ljubiš ljubavlju, koju ja tražim, poljubi me na suncu, neka ti bude ljubav štit i oklop, a borba neka ti naknadi rieči! S ovom novom himnom ljubavi, koja drhće i šumi te zatravljenoj duši nebo otvara, mi ćemo se uručice dignuti i poći u borbu života!“

Druga pjesma „Virgo“ opisuje nam žalostan život i svršetak prerano umrlog bića: „Medju udarcima i kletvama. poraslo je ono plaho i slabo diete! Umrla je sa dvadeset godina, blago i nevino ona mala izgladnjela mučenica. Sad se šeću na zvjezdovitim poljanama neba one biedne, gole i trudne nožice, a drhćuća ruka ubire bla-

Digitized by Google

žene ljiljane od srebra, sjajne biele zviezde A angjeli sagiblju, presenećeni i s veleštovanjem, ponosita i svjetla krila, te motre u onom bliedom, umornom licu usne, nikad poljubljene!“

Napokon evo još jednog trećeg pokusa. Nezauzdano čeznuće i pjesnička sloboda govori iz sliedećih stihova, koji nose naslov „Aut-aut“: Hoću sunce. hoću goruće sunce, neka mi dade šum svog sjaja, — ili i tamnu noć i jaku buku uzvišene i bjesneće oluje. — Hoću slobodu! Bezkrajnu cielu slobodu hoću za sebe — ili i tamnu i tiesnu raku od četiri daske, sbite u jedno. Oj, ako mi nije dosudjena bezkrajnost, željela bi, da ležim slomljenih krilà u zemlji! — I ja hoću, da me ljubiš, posve, goruće, bezkrajno ljubiš ili bezkrajno mrziš. Da li me mrziš ili ljubiš svejedno samo neka je čuvstvo bezkrajno. Nepodnosim ravnodušna pogleda. Ljubav hoću, koja sve trpi i sve dariva, ili mržuju, koja nepopušta ne prašta. Sve hoću il ništa: Smieh il plač, zlatno sunce ili crnu oluju, tiesnu raku ili cio svemir, a iz tvog oka mučeničtvo ili čar i nebo. Pokloni mi sve svoje cjelove i cielo srdce, — ili uzvišeni križ patnje!“

Po ovim primjerim mogu čitatelji suditi, da će se o Ani Vivanti još mnogo čuti. U Italiji je već razgrabljeno više naklada njezinih pjesama.

PROGLAS.

Već godine 1884 naročiti odbor bješe rasturio proglas na narod, kojim je pozivao sve rodoljube da podupru podizanje spomenika velikome Gunduliću u ovome gradu, pjesnikovoj kolijevci, a to o tristotoj obljetnici od njegova rogjenja, koja se navršila god. 1888.

Mnogo se je rodoljuba odazvalo tome pozivu oda sviju strana slavenskoga svijeta. te od toga ima dovle dobrijeh 11.000 fiorina — To je lijepo glavno, kad promislimo o ekonomnom jadu našega naroda u opće. ali nije dovoljno odista da se podigne biljeg koji Gundulić dostoji.

A koja je Gunduliću cijena i dika u Narodu, koje mjesto On zaprema u našoj književnosti, pa kolika blagodarnost naša treba da bude prama njegovoj uspomeni, bilo bi nepravo da mi ovdje nabrajamo, jer Gundulićevo ime, i učenu i neuku, i staru i mladu, ele svakom u svima krajevima našega naroda, poznato zvuči, pak se za njega i u tugjini znade.

Ako smo pak svijem našijem velikanima dužni počast i harnost, što dugujemo Gunduliću, zvijezdi prehodnici južnoga slavenskoga sklopa i najvišem našem pjesniku, svakome je lako odgovoriti.

Pokle nam dakle nije na žalost za rukom pošlo, da mu tristotu obljetnicu od njegova rogjenja, spomenikom proslavimo, pregnimo dajbudi da se sve spravi čim prije, a odbor je uglavio god. 1893 i licem na 20 maja, u koji dan pada smrt Osmana, protagoniste njegove glavne pjesme. Ako se to obistini, kako se nadamo, mi ćemo pokazati da znamo štovati što je uzvišeno i izvrsno, tim više kad je naše, pak tijem ćemo potvrditi da smo živi i čili, jer narod kome je na srcu uspomena svojijeh velikijeh ljudi, ne gine i ne propada, nego živi i napreduje.

A sada pozivljemo na novo sve naše rodoljube, a osobito one koji se još nijesu odazvali, da pohrle s prinosima, e da se ispuni što svak žudi.

Molimo svakoga da pošlje svoj prinos na ruke g. M. Giorgi, poglavice odboru, ili na gosp. N. vit. Boškovića, blagajnika u Dubrovnik.

U Dubrovniku, na 21 oktobra 1891.

Odbor: M. Giorgi poglavica, Bizzarro pl. Lujo — Bogoević kap. Ivo — Bona mark Luko — Bošković vit. Niko — Caboga grof Brnja — Kosić prof. Baldo — Kurajica dr Božo — Pugliesi dr Jero — Tonini kan. Aćim — Ucović Nikola — Zore prof. Luko.

Namirili predplatu za cielu god. 1892.

Bojanić V., Zastražišće — Čitaonica, Drniš — Carić I., Jesa — Krile J., Kotor — Lovrić A., Zadar — Novotny V., Varaždin — Obćina, Hvar — Obćina, Trogir — Obćina, Vis — Pliverić J., Zagreb — Radović B., Hercegnovi — Šarić M., Opuzen — Narod. Skup, Tijesno — Turk. Z., Rakovac — N. vit. Duboković, Jesa.

Za prvo polug. god. 1892.

Berberović M., Morinj — Narodni kazin, Zagreb — Laneve G., Zadar — Morena N., Orebić — Petranović D., Šibenik — Kan. don I. Pavlović, Hvar.

Za drugo polug. god. 1892.

Čitaonica, Dubrovnik — Čitaonica, Gospić — Čitaonica, Makarska — Čitaonica, Dobrota — Djač. knj. dr., Rakovac — Heimal M., u D. Mostih — Sastanak, Selce.

Za cielu god. 1891.

Bakotić V., D. Selo — Bojanić V., Zastražišće — Obćina, Hvar — Vuletić F., Sarajevo.

Za drugo polug. god. 1891.

Siretković N., Zadar.

Otvoreni Dopisi.

Narod. Pjev. druž. Mostar. Primili smo program i zahvaljujemo. Za ostalo odgovorili smo vam pošt. dopis.

Gosp. R. Marjanović, Zagreb. Dostavljamo vam po drugi put br. 7 i 8 a ufamo da će te biti primili br. 9 i 10 Tužite se na tamošnjoj pošti, o kojoj imamo i mi dosta uzroka da se tužimo radi netočna dostavljanja našeg lista. Lanjski godišnjak nemamo ga razpoloživa u cielosti jer nam fale 2 broja.

Gosp. Bačić i družina, Kopar. Izpravismo po želji.

Gosp. Nadilo D., Logatac. Dostavismo vam br. 6 po drugi put.

Gosp. Radović, Ercegnovi. Dostavismo vam po želji br. 4 t. g. i br. 15 lanjske.

Gosp. Heimal D., Mostih. Izpravismo.

Gosp. M. Malešić, Priedor. Dostavljamo vam po drugi put tražene brojeve, ali neka vam je na znanje i ravnanje da nismo još primili predplatu za t. g.

Gosp. I. Pleverić, Zagreb. Dostavismo vam po drugi put br. 7 i 8 Blažene pošte!

Gosp. fr. A. Corić, Pečuh. Odgovorismo vam dopisnicom i poslasmo sve brojeve.

Gosp. P. Aučić, Mostar. Dostavljamo sve ovogodišnje brojeve.

Sl. Rav. Gimn., Travnik. Br. 6 dostavismo.

Gosp. P. Vuletić. Traženi br. 5 dostavismo.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Jankovića

Digitized by Google

Br. 13-14. Zadar, 25 Srpnja 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**
(Nastavak, vidi Br. 11.)

IV. Objektivizam u književnosti (Capuana, Verga, Ciàmpoli, Serao).

Naturalizam Zolin, kad je bio u najvišem sjaju u Francuzkoj, našao je kao i po ostalim krajevima tako i u Italiji gorljivih pristaša, a izmedj tih iztiču se Capuana, Verga, Ciàmpoli donekle i Serao. Zola bio je i napisao njekoliko kritičnih djela, a načela razvijena u tim djelima postala su kanonima za njegove pristaše. — Prvi je kanon Zolinog esperimentalnog romana skrajna objektivnost.

Evo što o tom govori Zola:

L'intervention passionée ou attendrie de l'écrivain rapetisse un roman, en brisant la netteté des lignes, en introduisant un élément étranger aux faits, qui détruit leur valeur scientifique. Un romancier qui éprouve le besoin de s' indigner contre le vice et d' applaudir à la vertu, gâte également les documents qu' il apporte, car son intervention est aussi gênante qu' inutile; l'oeuvre perd de sa force, ce n' est plus une page de marbre tirée d'un bloc de la realité, c'est une matière travaillée repétrie par l'emotion de l'auteur, émotion qui est sujette a tous les préjugés et à toutes les erreurs. Une oeuvre vraie sera éternelle, tandis qu' une oeuvre émue pourra ne chatouiller que le sentiment d' une époque. Capuana je književna svoja načela razvio u knjizi *Per l'arte* i u *Studi sulla letteratura contemporanea*, a i vrli kritičar Pipitone u svojim djelima ustaje na obranu Capuane. Capuana očito kaže kako treba da bira umjetnik iznimne karaktere, i što je prostom svietu ludo to je umjetniku umjetnički ili znanstven slučaj sasma važan. Zato i njegovi junaci su neobični ljudi. O moralu u književnosti on piše: Kad knjiga čini da vam dozlogrdi dodije ta prostačka trivialnost, kad od prizora što vam je nemilo pred oči stavila prisilila vas je da podignete oči malo više, i učinila da oćutite potrebu svježjeg zraka to je sve. A formula kojom se brani od svakih napadaja ova je: „umjetnost je absolutno aristokratična". On najviše drži do forme, navadja dva mjesta iz De Sanctisa i De Meisa, po kojima umjetnost je nizom estetičkih oblika, pa veli: to je moj *credo.* Martha veli: „U umjetnosti ka i u književnosti slikati je označivati, a označivati je isto što i ocrtati medje izmedj jednog i drugog više ili manje sličnog predmeta, dajuć mu ona svojstva što ga razlikuju od onog drugog iste vrsti. Tako predmet postaje specificiran i prima svoj karakter". Capuana rek bi da se držao tog načela; da bolje uspijeva bira subjekte koji su za stalno „unicum sui generis" kako ćemo kašnje viditi, on hoće da izbjegne utiscima „flottantes et dispersées" kako jih nazivlje Véron. Njegov prijatelj Pipitone brani Capuanu riečima francuskog Vérona kog on u velike cieni. Ali Capuana se ne drži Véronovih načela, on samo hoće svojim djelima postignuti „la satifaction du sens esthétique" a ne kako bi htio Véron i „de l'intelligence". Véron pak hoće i „la moralité du sujet" i „la sympathie universelle pour le beau et le bien" a tog Capuana neće.

O objektivizmu kao što vidismo da govori Zola, tako i Capuana. On je uvjeren da djelo je savršenije što manje odaje „um u kom se začelo i oči koje ga uvidiše".

Da se upoznamo sad najprije s njegovim glavnim djelom pa ćemo koju reći o tim glavnim književnim pitanjima. Capuana što je meni poznato nije neg jedan sami roman napisao, a sad naskoro i drugi u „Nuova Antologia" i u posebnoj knjizi. Oko svog romana je uviek radio i već je izdao tri četiri popravljena izdanja. Taj roman je „Giacinta". Ja ću se sa Panzacchiem osvrnuti malo na francuski roman da bolje „Giacintu" prosudimo. Flaubert i Zola uvedoše nov proces u roman. Njihov proces svadja se na intimnije i točnije promatranje izvanjskog života, u kom psihologična drama se radja i razvija, i to sve tako izvedeno da se mora čitatelj uvjeriti da obstoji uzka sveza, i točan razmjer kauzaliteta izmedj djelovanja objema i konkretna razvijanja i riešavanja navedene ljudske drame. Pri tom procesu oni rabe sistematično i fino iztraživanje družtvenih nakaza i naklonost na analizu, zapletaje i slike iz kojih izbija njeki podražljiv i oštar miris sensualnog razkošja.

Digitized by Google

Flauber je spravio ljubav u mali kutić; Zola ju je iz romana izključio, a na njezino mjesto oba postaviše otajstvene trudnoće mašte pod neposrednim i izključivim pobudama opipa, sluha i vida, žar i mlohavost putenu i napokon onaj glasovit „ženski miris" kojim su silno zadahnuti njihovi romani. Govorio je dobro Baudelaire da poslje pedesetgodišnjeg vladanja sentimentalizma nije valjalo obćinstvu više davati nježnih parfuma, dali smeća velikom brižljivošću pripravljena. Izključiv sasvim fantastični elemenat iz romana, uzpostaviv razkošje na mjesto ljubavi, iztjerav svaki oblik klasičnog ili romantičkog ideala, ne preostajaše romanu neg uzak put, i stoga silni opisi i napori stilista. Capuana je pošao istim putem prvi u Italiji.

Giacinta nije nikad bila ljubljena od majke. Kao djete proživila svoje dane s dojiljom na selu, kamo bi dolazila mati skakvim rodjakom pohadjati ju. Vrativ se u obitelj prije četrnaeste godine, bijaše pala žrtvom razbludnoga i ogavnoga sluge Beppe. To po sobarici se doznalo, sviet se sablaznio, a Giacinta bijaše uvjerena da tu ona nema krivnje. Mati ju poslala u njeki zavod, a bijaše uvjerena da je neće nitko uzeti za ženu. Al iznenada dobila je 300.000 franaka što je baštinila od strica, koji je umro u Americi. Sad svi bi ju htjeli, al ona neće, Giacinta odlučila da neće nikad poć za onoga koga će ljubiti, jer neće da dade ljubljenomu čovjeku to pravo da joj kao muž spočituje njezin grieh. Al ona se zaljubi do ludila u Andriju Gerace i ona mu kaže: „čovjek kog ljubim moći će postat jednom mojim ljubovnikom al mojim suprugom nikad". Zato se nije š njim vjenčala al opet bila ponosita, pa nije htjela koga toga uzesti. Odabrala ipak bedaka, grofa Julija Grippe di San Celso. Istog dana što su se vjenčali, dok je orkestar svirao ona na bračnoj postelji sagrieši sa Andrijom. Neće ni prvog dana ni kašnje da živi zajedno s mužem, ali napokon ga je trpjela kao što i mrzki liek. Giacinta je vrhunac preljubstva. Umre joj od difterite kći, plod preljubstva, i ona još više uzljubi Andriju. Andrija je ipak najpodliji čovjek. On ju ostavlja, ona ga ne može k sebi privlačit i umre.

Kako kaže Nencioni: Čitatelji nemegu shvatiti kako Giacinta, iskrena i strastvene naravi, može doći do toga da se vjenča s grofom Grippa, samo za to da joj bude lakše sastajati se s Andrijom, podvrgnuv se tako vječnoj, naumljenoj i premišljenoj laži i prevari; a još manje mogu shvatiti kako Giacinta se ukopištila da ljubi stvora odurna i podla kao što je Andrija. Njeki opravdavaju Capuanu iztičući da je Giacinta ohola, i zato, uzev grofa uzela je bedaka, kojim će moći vladati, a ljubi Andriju jer nema ništa i misli da će za sve morat njoj biti zahvalan. Tako bar umuje Cesareo. Izuzev Giacintu, u ovom romanu druge osobe su sve slične tako, da i sami Capuanini prijatelji mu to nemogu oprostiti. Njeki nalaze veliku sličnost izmedju Giacinte i Flaubertove Mad. Bovary. Obe padaju do najnižeg stepena razblude, a uzrok tomu je njeko fiziologičko otajstvo. Ali Bovary, kad nije više ljubljena, radje se otruje neg podat se razbludama njekog mrzkog starca; a Giacinta živi sa grofom „sozzissimo vecchio" kako ga je ona krstila. A uz tu gadnu sliku, da je bar malo svjetla postavio Capuana. Zola, njegov uzor, ne radi tako. Kad opisuje Gervaziju gdje ide noću k Lantieru, mi vidimo kćer koja ju svojim očima vreba, a mi pred tim prizorom zaboravimo na ogavnost. Onaj pogled kćerke koja vidi materinu sramotu, gane nas i napunja nam dušu tugom i saučešćem. Capuana je falio odabrav takav karakter, jer kao što u sobi punoj cvieća pikantnog mirisa nemožemo razpoznat miris skromne ljubice, tako i u djelu punu ogavnih prizora nemože čovjek ni opazit umjetničkih vrlina, kojim je možda protkano.

Giacinta prije vjenčanja, za vjenčanja i poslje vjenčanja je preljubnicom, a nikad ne oćuti grizodušja, nit ju to stalo unutrnje borbe. On držeći se strogo kao i Verga objektivizma, nikad nam ne kaže što misle njegove osobe, samo što govore i rade. Ali to nije dosta, da jih upoznamo; kao što mogu mjesec dana govoriti sa živom osobom a ne upoznati je. U govoru ima svaka osoba svoj ton i mimiku, što nam donjekle odaje dušu joj; al toga u romanu ne vidimo, trebalo je iztaknuti individualnu notu svakog karaktera. Nema u ovom romanu, kako i sam Pipitone izpovjeda, one duboke žive analize, koja podaje nam karakterističnu razliku osoba; mi nemožemo saznat poviest i mekanizam svake osobe, kako na primjer njihovo djelovanje sklada se sa ćudi i običajima njihovim, kako se karakteri pretvaraju pod uplivom objema. Nije bilo dosta, da se opravda Giacinta, reći, da joj je otac bio bedak a mati razbludna.

A Giacinta ili je morala odbiti grofa Grippu, ili ne iztaknuti te plemenite misli, da neće biti ženom onoga kog ljubi, jer je sagriešila već prije; ili barem nije morala pri smrti pitat proštenje od muža, što ga je bacila u kal i gnjusobu, u kojoj je i pobenavio; ili barem nije morala toliko se truditi da opet k sebi priveže Andriju, znajući da je ne ljubi i da ljubi drugu. Da sve to rieši Capuana, kaže da je to iznimna osoba ta Giacinta. Bože moj! vidimo i mi to: ali zašto? od česa proizlazi ta ekscentričnost? toga neznamo. Meni se čini da je htio Capuana napisati satiru prot ljudskomu družtvu, prikazav Giacintu žrtvom njegove nepravde — ali tad bijaše bolje uplesti i malo humora á la Dickens barem. „La race et le moment" bili bi jedini pokretači Giacintinih djela, ali čovjek je kao ono zrnce o kom se govori u Evandjelju, ono u istinu razvije se i plodi bolje ili gore prama tomu kako je bolja ili gora zemlja, na koju je palo; ali ono ima i u sebi nješto što mu se ne može zemlja podati. Taine kaže: *Les aptitudes et les penchants fondamentaux d'une âme lui appartiennent: ceux qu' elle prend dans la situation générale ou dans le charactere national lui*

Digitized by Google

sont ou lui deviennent personnels au premier chef; lorsqu' elle agit par eux c' est d' apres elle — meme, par sa force propre, spontanément, avec une initiative compléte, avec une responsabilité entiére; l' artifice d' analyse par lequel on distingue ses principaux moteurs ses engranages successifs et les distributions de son mouvement primitif n' empêche pas le tout qui est elle — même, de tirer de soi son elan et sa direction, c' est à dire son énergie et son effort. Capuanina Giacinta sama po sebi nema razloga da obstoji, ili morala bi biti drugčijom. Tako je rekao Capuana o Zolinoj „Page d' amour" koju jedino opravdava po njegovu sudu to, što spada u niz Rougon Macquarta, van kojeg se nebi mogla shvatiti, a Giacinta nema u drugom romanu svojih djedova. Ipak neću tim da sudim Capuanu onako strogo, kao što je Mastrolilli su malo rieči (*Battaglia Bizantina* Br. 27 godina III). Ja cienim Capuanu, al nemogu se složiti s njim u glavnom načelu da je roman za umnu aristokraciu, te bi mu skoro htio zaviknuti sa D' Alembertom: *Malheur aux productions de l' art dont la beaute n' est que pour les artistes,* al već vidim da bi mi Capuana odvratio sa Goncourtom: *Voilà une des plus grandes sottises qu' on ait pu dire.* Sad je zavladalo načelo *l' art pour l' art* a Capuana mu je u Italiji stjegonošom. On se drži svojih načela, niti ga itko može maknut smjesta. Panzacchi, Nencioni i Cesareo upozorišega na njeke mahne, al on neda se krstiti; a i neće više jer je postar čovjek. Moći će i on reći pri smrti: *Moi chaque fois qu' un professeur a voulu m' imposer une vérité j'ai eu une révolte de défiance, en songeant, il se trompe ou il me trompe,* te i tako i sad jim veli kad lupaju po njemu: *J'ai les os trop durs. Ils se casseront les poignets.* Ta formula *l' art pour l' art,* koju, govorili što mu drago naturaliste bijaše iztaknuo već V. Hugo g. 1829 u predgovoru djela *Les Orientelles,* ima dobru i zlu ili krivu stranu: a to je najbolje odkrio Swinburne. Ako ju smatraš u pozitivnom značenju je istinita.

Nijedno umjetničko djelo nema u sebi života i vriednosti, ako nije izvedeno po umjetničkim pravilima, ako nije prije svega djelo izvrstno, sudeć ga po pravilima i zakonima one vrsti umjetnosti na koju spada. Ako ti zakoni, ta pravila nijesu bila izvršena, djelo nije dosta veliko i savršeno u svojoj vrsti, da ga brojiš u umjetnička djela; pjesan, slika, kip ne vriede; i zalud ćeš jih ti, opravdat rad njihova moralna, ili kojeg mu drago uzvišenoga cilja. Zakoni umjetnosti nijesu zakoni morala. Moraliste sude djelo po tendenciji, osude ili hvale čovjeka po cilju i razlogu koji su ga naveli da to učini. U umjetnosti nasuprot nije toliko važno to što je on htio učiniti, koliko ono što je učinio. S toga prvi zahtjev za umjetničko djelo je umjetnička vriednost. Tko nema toga svojstva zaludu mu druga. Čustvo, iskrenost, plemenite misli to niš ne vriedi, kad ne vriedi izradba.... Ali ne možemo zato dopustiti da umjetnost u najuzvišenijem njezinom stepenu, nema biti nadahnuta i zadojena vjerskim i moralnim čustvima, ethikom ili politikom koga vieka ili koga naroda. Ne umanjuje već povećuje pjesničku slavu Dantea, Miltona i Shelleya, to što su oni postavili svoja djela na službu tih ideja. Jednom riečju *l' art pour l' art* istinita je u pozitivnom značenju, lažna u negativnom.

I zbilja, čini mi se, da svoju Giacintu u njezinu postupanju neće moći braniti Capuana nego tom formulom možda. Jer, da se opet svrnem na Flaubertov roman, i Mad. Bovary ljubi njekog Lèona kukavicu; podlog čovjeka, i ona to zna, a ima i drugih razloga da ga ostavi, ali neće: a zašto? jer „c' est un amant". Ali kako dobro veli Brunetière, ne bi se smjelo reći: jer „c' est un homme". I to je razumljivo, tako mora misliti Bovary, jer mi znamo njezin romantički uzgoj; ali toga s Giacintom nije bilo, ona je pače hladnokrvna u mislima i u osveti. Bovary pušta se vladati od senzacija, Giacinta umuje. Zašto dakle drži se tako Andrije? Bit će ta Giacinta pathologički slučaj ali onda reći ću i ja, kao onaj francuz: „A quoi bon cette lente et minutiense ètude des conditions et du milieu?". Ta nova struja, koja bira svoje subjekte u iznimnom svietu mogla bi doć do toga, do čega je već došao Claretie i Daudet. Išli su koji mjesec u Salpetrière k Charcotu, pa pisali romane o hipnotizmu. Ali onda ode i naturalizam, jer kvare realnost i znanost ti pisci, pretresivajuć osobe, čije su bolesti slabo poznate i samim strukovnjacima. Capuana je najviše falio u tom što je poprimio sva Zolina načela, načela kojih se Zola ipak uviek ne drži, a kojim Capuana hoće da bude uviek vjeran. Capuana je pravi umjetnik, al uz objektivizam trebalo bi da poprimi nješto od Bourgetove analitičke metode; jer psihologija je jedini ključ kojim bi bio možda i mogao on, a i mi s njim, prodrieti u Giacintinu dušu. Ali čini mi se da baš Zola kaže da „faire de la psychologie c' est faire des experiences dans la tete de l' homme". — O psihologiji govoriti ću u drugom članku. Giacinta neda se opravdat ni po Zoli. Zola hoće da pisac zna dobro „dèmonter et remonter le mècanisme" on hoće da traži „ce que telle passion dans tel milieu, et dans telles circostances donnèes, produira au point de vue de l' individue et de la sociètè?" a Capuana nije nam iztaknuo koja strast je najjača u Giacintinom srcu: oholnost, prezir, razbludnost; što li? A sad da zaključim, taknut ću se i pitanja o moralu. Capuana vidili smo, ne nieče moralne tendencije romanu, ali on to hoće, kao i Zola, tobože da ogavnim prizorima pokaže što je dobro i uzvišeno, njegovi ga prijatelji takodjer brane od napadača koji, kao Panzacchi, mu rekoše da je Giacinta nemoralno djelo. Ja ipak držim da je nemoralno, pače da Giacinta nema niti „le sens moral" kao što ga ni Capuana u ovom djelu nepokazuje, možda zato da ne izbjegne kanonima njegova objektivizma; a da je to mahna, mora priznati i sam Capuana, jer drugčije pada njegov izgovor da prikazuje najlošu stranu opačine zato da nauči čovjeka

Digitized by Google

mrzit ju. I o tom baš želim koju reći, držeći se onoga što Brunetière piše u tom pogledu, pošto je to jedno od najvažnijih pitanja moderne škole, jer, shvaćali moral kako jim drago, svi su ipak složni u tom da „le sens moral“ je potrebit. Evo što o tom misli Brunetière: Kad mi rečemo o čovjeku da je okrutan kao tigar, tup kao magarac, razbludam kao živina, mi nemislimo tim grdit živinu, jer živine, ako su takve, to su po naravi njihovoj, a nisu opake. Opačina ne sastoji u tom što se hoće zadovoljiti kakav nagon, neg u tom što ga se hoće zadovoljiti na štetu koga god ili česagod. Okrutnost je samo zato opačina, što ona ruši i uništuje ono čustvo poštivanja ljudskog života, koje čustvo je osnova družtvenog blagostanja. Razbludnost zato. što ruši čustvo poštivanja samoga sebe, u kom čustvu sastoji dostojanstvo pojedinca. Zato, kao što Zoline osobe tako ni Giacinta nije može se reći opaka, ona ne može se u ljude ni ubrojiti. Jer tkogod je robom strasti bez prestanka, bez borbe, ili robom kakve privike neprestane taj je prava živina. A pisac, koji to ne shvaća, nema ni moralnoga ni psihologičkog ni književnog smisla. Jer moralni smisao, shvaćen i smatran kao duševna moć, koju treba uništit, kao neprijatelj kog mora dobit strast da postigne svoj cilj, kao protivnik kog nemožeš dobit nego tvrdom voljom, jest ono nješto što može podati prikazivanju opačina esthetičku vriednost. Tako umuje francuski kritičar a svršava ovim zlatnim riečima: „L' immoralitè dans l' art, comme on l' entend d' ordinaire, prise du côtè de l' objet, ćest-à dire du côtè du modèle et de la nature de l' oeuvre, n' est guère pour nous qu' un mot; c' est du côtè de l' artiste qu' il faut la prendre, et mesurer ce qu' il a personellement de sens moral, c' est à dire d' intelligence du rôle de la moralitè dans la vie humaine“. Ali doba je da se obazremo i na ostala djela Capuanina: *Storia fosca*, *Ribrezzo*, *Homo*, *Fumando*, to su glavnije zbirke njegovih novela, u kojima, uz njeke mahne što proizlaze iz njegove metode, pokazao se je novelistom prvoga reda, od kojega malo ćeš za stalno boljih moć naći u svim europejskim književnostima Naj prije nešto o novom romanu „Profumo“.

Kao što uviek, tako i u ovom romanu, Capuana proučava nekakav patologični slučaj, naime kako se sve to više širi neko rek bi hladno nepovjerenje izmedj dvoje supruga, što se ipak iz srca ljube medjusobno. Patricij i Eugenia vjenčali se proti volji svojih obitelji. Ljube jedan drugoga, ali srame se dat izljeva toj ljubavi, da nebi se jedan drugomu pričinili bezobrazni. Eugenia malo po malo predobije taj strah, taj stid, ali je tad još i gore, jer Patricij joj se ne odazivlje kako je željela, pače rek bi da se je bio i prestrašio tog ženinog žara. — Uzrok je tomu Geltrude Patricijeva majka, ljubomorna da Eugenia bi htjela prisvojit sasvim srce njezina sina. — I kad je Geltrude kašnje umrla, sjěna mile pokojnice bila uviek zaprekom podpunoj sreći Eugenie i Patricija. Eugenija pak i boluje od živčane bolesti. — U nju se pak zaljubio načelnikov sin Ruggiero; i ona u času zaboravi malo što mu se nije podala. To je bio čas krize, i D.r Mola pripomčuje Patriciju da posveti više ljubavi svojoj ženi. — Iza toga započela je njihova obiteljska sreća. — Kritika prigovara da u ovom romanu ima vele dialoga i to slabih, koji su u slaboj svezi sa činom. — Razabire se ipak da većina tih dialoga služi samo za to da bude što življe prikazan objem gdje se čin razvija, naime gradić Marzallo. — Svakako načelnik bedak, brbljavac, njegove lude kćeri, služkinje. remeta pijanac i lakrdijaš, teta Vita. i pošten i dobar liječnik Mola, to su krasni malogradski tipovi. — U ovom romanu Capuana naginje na optimizam. — Teorija D.r Mole pobjedila je; ovog puta Capuana nije dotjerao proučavanje duševne bolesti do najzadnjih i najskrajnijih posljedica. — „Profumo“ po sudu talianske kritike je roman mnogo bolji neg Giacinta.

Najprvo Capuanino djelo, koje je privuklo odmah na se pažnju obćinstva, to je *Profili di donne:* njekoliko portreta, u kojim genijalno psihologičko opažanje i ukus realnosti slivahu se zajedno sa dahom starog romanticizma. O Capuani, kao pripovjedaču, liepo je članke napisao Scarfoglio; pa ću se i ja služit njegovim riečma u prevodu M. Cara. Capuana, Verga i Serao najbolji su talianski pripovjedači. Verga je možda bogatiji maštom i jači u koloritu; u gospodje Seraove ima možda više nježnosti i ženskih živaca; ali Capuana ima za se dvie izvrstne svojine, koje ga u neku ruku podižu iznad jedne i drugoga: hoću da rečem sigurnost motrenja i obširnu obrazovanost. Capuana je možda jedini osjetio da se pripovjedaču hoće ozbiljna i sistematična proučavanja modernih književnosti, kao što i starinskih pisaca svoje domovine; od svijn je možda on jedini udario tragom otca talianske novele, tragom Bocaccia, koji bijaše vješt ne samo grčkomu i latinskomu jeziku, ama poznavaše dobro francuzku i englezku književnost i njemačku osim ostale obćenite i svestrane izobraženosti. Capuana ne spada u onu vrst spisatelja, koji su bez ikakve muke ni truda, od danas do sutra, iz najzabitnije tmuše do najvećeg sjaja doprli. On je na protiv, sasma lagano i postepeno do svoje zrelosti i sadanje oglašenosti dopro. Nije ga na glas iznjelo povladjivanje svjetine, nego se je na sadašnju visinu izpeo savjestnim trudom i postojanim naporom svih umnih sila. Toga radi, dok se mnogi drugi, koji su se takodjer uzbrdo vinuli, sami čude vrtložnoj visini na koju se popeše, on gleda mirno oko sebe, ka' ono ti ko dobro zna koliko je puta učinio i koliko mu ga još treba učiniti. On kao spisatelj nije nikada o svom pravcu sumnjao, niti u obće na svom putu neodlučan zastajao, ama ga je uviek jedna cigla misao, ili, bolje da rečem, jedan cigli osjećaj rukovodio: osjećaj umjetnički; a to od prvih i nestalnih pokušaja u „Ritratti di donna“ pa sve do zadnjih, skoro savršenih pripovjedaka pod naslovom „C' era una volta“ i „Homo“. Pri sastavljanju ovih priča i novela, zablista piscu misao, kakova se samo u

Digitized by Google

visoko naobraženu mozgu začeti mogla. On uvidi naime svu ogromnu korist, koja bi novelistici mogla proizteći od proučavanja narodnih umotvorina, te se brižljivo podade izučavanju pučkih oblika i predaja, unjevši na taj način u svoja djela svu svježost, sav život, svu epičku originalnost prostonarodnih sastavaka. Ovako po prilici govori spomenuti tal. kritičar o Capuani.

Njegove bajke „C' era una volta“ jesu nješto savršena u svojoj vrsti: mislio bi da su to baš prave pučke priče, ali Capuana je tako proučio i pronikao u dušu tim pučkim sastavcima da g. 68 je poslao tobože kao pučke pjesme dva svoja sastavka Vigu, a Vigo jih je tiskao kao takve neopaziv varku, u „Raccolta amplissima di canti popolari siciliani“. Njegove „C' era una volta“ doživile su mnogo izdanja i u njemačkom prevodu. Po mojem sudu, Capuana je bolje uspio novelom nego romanom, jer dočim se drži skrajnog objektivizma u romanu, u noveli više ustupa mjesta psihologičkoj analizi. Psihologičke študie mogu se nazvat sve novele koje je izdao u knjizi pod naslovom „Homo“ u kojoj je proučio najniže družtvene slojeve, i prostačke strasti i opačine, ne padajuć ipak u kakav personalni pesimizam. Sve te novele imadu u sebi njeko savršenstvo organizma, rek bi da su nacrtani romani; njegovi junaci, u tom bolji od Giacinte, prolaze svietom izvanjskim, oćute ga, ostane jim kakav utisak, ali ne padaju pod njim, jer imaju u sebi nješto svoga, što je glavnim čimbenkom njihovih djela i misli; a uz to on zna zgodno opisati, živo služeć se onim karakterističnim izrazima, negubeć se u bezkrajno opisivanje à la Zola. Žalit je samo što Capuana i u novelama opisuje lošu ljudsku stranu, tražeć višeputa i u tom zlu iznimne tipove. Čini mi se da je on njekad pisao da je lakše umjetniku proučit zlo i zlikovce nego dobre i poštenjake, i tim se htio opravdati.

On hoće svojom novelom čitatelja prisilit da zaboravi pisca i da se sav sabere u razmatranju njegovih junaka. On ovako misli: novela prikazuje osobu u njekoliko karakterističnih situacija; pitanje je sad to: kako ćeš navesti čitatelja da, polazeć s poznatoga na nepoznato, popuni i usavrši sam svojom maštom sliku koja mu je samo nacrtana pred očima, da pogodi iz učinaka najudaljenije uzroke, da uvidi iz same jedne rieči čina, ono što se u duši te osobe zgadja. A to on postizava jer promozgava prije neg nacrta kakvu sliku, neg navede kakvu rieč, ili opiše kakav čin. Bourget dieli pisce u dvie velike škole. Jednoj pripadaju „les pèintres de moeurs“ drugoj oni koji „portent leurs observations sur les caractères“. Capuana kao pripovjedač spada u ove zadnje.

(Sliedi.)

NOĆU U KAJITI.

Od **H. Heine**, preveo **Stj. Španić.**

To more ima biser
A nebo zviezde svoje,
Srce pak moje, ah,
To srce ima ljubav.

Veliko je more i nebo
Al' veće je srce moje
I ljepše neg' biser i zviezde
Ljubav se moja svjetli i sjaji.

Ti mala, mlada djevo,
Na velje mi srce dodj':
To srce i more i nebo
Pogibaju s ljubavi puste!

* * *

Na taj modri pokrov neba,
Gdjeno trepte liepe zviezde,
Tisnuo bih usne svoje,
Biesno tisn'o plačuć' silno.

One zviezde jesu oči
Mojeg milka, tisućbrojno
Bliešte gore i prijazno
Pozdravljaju s modrog neba.

K modrom svodu nebeskome,
K očicama ljube svoje
Pobožan uzdižem ruke
Pa se molim, pa se plačem:

„Mile oči, drage luči,
Usrećite moju dušu,
Da umrvši zadobijem
Vas i vaše cielo nebo!“

* * *

Iz očiju nebeskijeh
Pale dršćuć' zlatne iskre
Kroz noć otu, a duša mi
Sve se širi dalje, dalje.

Oj nebeske oči gore!
Plačite u moju dušu,
Da sa suza svjetlih zviezda
Prepuni se moja duša.

* * *

Uspavan od morskih vala
I od misli sanjarica
Ležim mirno u kajiti
U tamnome kutnom logu.

Digitized by Google

Kroz otvoren prozor gledam
Gore jasne, svjetle zviezde,
Te ljubljene, sladke oči
Moje sladke ljubovnice.

Te ljubljene, sladke oči
Bdiju iznad moje glave,
Pa se kriese i trepere
Na nebeskom modrom svodu.

Na nebeski modri pokrov
Gledam blažen dugo vrieme,
Dok god bieli magle veo
Ne zastre mi mile oči.

* * *

O dašćanoj stieni broda,
Gdje mi snijuć' glava leži,
Lome se vali, ti biesni vali;
I šušte i šapću
U uho mi tajno:
„Oj čovječe ludi!
Ruka ti je kratka a nebo daleko,
A zviezde su gore čvrsto pribite
Klincima zlatnim, —
Uzaludna čežnja, uzaludan uzdah,
Da usniš, bilo bi najbolje."

Molba za sabiranje gradje zbog sistematike narodnih pjesama o Kraljeviću Marku.

Uredjujući i uporedno obradjujući narodne pjesme i tradicije južnih Slavena, (Hrvata, Srba, Bugara i Slovenaca) o Kraljeviću Marku, želim obratiti se s molbom za pomoć pri skupljanju gradje na sve one, koji mare za interese naučne i kojima su mile narodne pjesme i tradicije. Po onome, što sam za svoj posao mogao sabrati iz štampanih zbirka ili raznih časopisa, bilo mi je moguće sastaviti naputak, što ga niže priopćujem. Mislim, da je još vrlo nepodpun, no ipak se nadam, da će po njemu moći moji suradnici sebi predočiti u najglavnijim crtama gotovo cieli ciklus pjesama o Kraljeviću Marku. K jednu bit će im lakše, da mi kažu, gdje se nalaze praznine, i da mi pošalju za dopunjak narodne pjesme i predaje, koje žive doslije samo u ustima narodnim, a oni ih poznaju. Prije nego podam sam naputak, neka mi se dopusti navesti nekoliko bilježaka i molba, po kojima molim da se gospoda suradnici u interesu nauke izvole ravnati.

Liepo molim, da bi se pri svakoj pjesmi, komadu od pjesme ili tradicije zabilježilo jasno i razgovietno ime, prezime i mjesto kazivača ili pjevača i onoga, koji bilježi. Dobro bi bilo zabilježiti i datum, kad je pjesma zapisana.

Onaj, koji bilježi, neka ne mienja i ne popravlja ni jednoga slova u pjesmama i pričama, koje on bilježi. Osobito neka ne popravlja nesavršenosti u metrici, netočne prispodobe, kronologičke pogreške kod lica, koja se zajedno prikazuju, osobitosti dialekatske etc. Upravo to je veoma često od znatne koristi za nauku i kritiku.

Svaka pjesma i priča, koliko je godj moguće, neka se napiše na posebnim karticama i to samo s jedne strane.

Neka se dodade što više izjašnjenja onih izraza i obrata u pjesmi ili priči, koje ne bi razumio u čitanju ni rodjeni Hrvat ili Srbin, ako nije živio na selu ili je iz drugoga kraja.

Jednako bit ću zahvalan svakomu za cijele i gotove pjesme, kao i za najmanje komade od pjesama. Upravo ovaki komadi od pjesama imaju veoma često najveću vrijednost za nauku, a ništa ne smije smetati čovjeka, koji bilježi, ako se pjevač omeo ili ako ne umije svršiti, nego treba zapisati ono, što se dade.

Moguće je, da pjesme slične onima o Kraljeviću Marku, što sam ih nabrojio u naputku, pjevaju u gdjekojim krajevima o osobama s drugim imenom. Liepo molim, da se i ovakove pjesme zapišu, jer su za me isto tako znatne, kao i one, u kojima se Marko izrijekom spominje.

Imena sviju onih, koji mi odgovore na moju molbu i uputak, bit će oglašena kad se dovrši moja radnja.

Sve one, koji će me počastiti svojim odgovorima, molim, da šalju u zatvorenim, preporučenim listovima s adresom: *Stanislaw Ciszewski* Bureau de „*Wisla*" à la librairie de M. Arct, Varsovie (Pologne), rue Nowy-Świat 52.

Sve hrvatske, srbske, bugarske i slovenske listove i časopise lijepo molim, da bi izvolili preštampati moju molbu i uputak, ako ne cio, a ono barem u izvadku.

* * *

UPUTAK.

Koje su poznate pjesme ili priče:

1) specijalno o rodjenju Markovu ili ako takovih nema, ima li bar onakovih, u kojima se spominje rodjenje i roditelji Marka ili Marka i Andrije? Ne priča li se n. pr., da se Marko rodio u Lovreću?

2) o tom, kako je Marko u djetinjstvu kao pastir zaslonio od sunca vilu koja je spavala, ili njezino dijete, te je sisao i po tom postao silno jak, pa bije sve svoje drugove pastire. Kako dolazi do svojega Šarca i kako se i kada bratimi s vilom? Ne zna li se ništa potanko o uzrastu, ljepoti, brzini i ostalim dobrim svojstvima Markova Šarca? Nijesu li osim ozbiljnih pjesama i priča o tom, kako je Marko postao junak, poznate i humoristične anegdote (smiješne i šaljive priče) o tom predmetu? Ne pripovijeda li se n. pr., da se Marko naučio junaštvu od pasa i djece?

3) o takim junacima koji su bili silniji od Marka, n. pr., o Džidovci djevojci, o Gjerzelez Aliji, Relji Krilatome itd., koje Marko traži na zapoviest vilinu, te se sad bratimi s njima, a sad ih opet ubije?

4) o Marku i Andriji, o Marku i njegovu sestriću, ili o Marku i kakovoj drugoj osobi s ovakim od prilike sadržajem:

a) Marko ide tražiti većega od sebe junaka, namjeri se na neznanika, koji mu se neće ukloniti s puta. Zavrgne se medju njima boj, a Marko nadvlada, i u protivniku prepozna brata, sestrića itd. Sad Marko lukavo prevari protivnika i ubije ga, a sad opet nepoznati protivnik ubije Marka i poznavši u njemu ujaka vida mu rane. Sada pak ubije Marko nezna-

Digitized by Google

nika u bitci, i tek ubivši ga poznaje u njemu brata, te se i sam ubije od očaja.

b) Marko se i Andrija natječu, tko će duže izdržati žedj. Najzad Andrija nije više mogao izdržati žedji, već htjede ubiti svojega konja i piti njegovu krv. Marko ga odvraća od toga i pokazuje mu put do krčme, gdje će dobiti vina. Andrija podje u krčmu i nadje u njoj Turke, hajduke itd. Ovi ga ubiju i loptaju se njegovom glavom. Marko ne može ga dočekati i podje u krčmu, ubija ubojice Andrijine i sveti se na krčmarici.

5) o Marku, koji ašikuje djevojci, koja ne će njega nego voli drugoga za muža. Marko razljućen odgovorom odsiječe joj sabljom desnu ruku i odilazi.

6) o ženidbi Markovoj i njegovoj ženi, o njezinoj vjernosti ili nevjernosti, kako je nevjernu kaštiguje Marko; o tom, kako se Marko kladi s nekim o život i imutak, da ne može zavesti njegove žene, što on zaisto nije mogao izvesti, jer je dosjetljiva Markovica mjesto sebe podmetnula sluškinju ili ropkinju; o bolesti žene Markove, koji zbog toga ide po čudesne lijekove Pudaruši Mari; o tom, kako Marko preobučen u odijelo kaludjersko ili bugarko traži otetu ženu itd. itd.?

7) o tom, kako je Marko već oženjen zaljubio djevojku, koja misli, da je ljepša od njegove žene, koja mu do onda nije rodila djeteta. Marko se zaruči s djevojkom i umah kaže Andriji, neka lukavo utopi njegovu ženu. Pred što je imala umrieti, rodi Markovica sina. U to se vraćao Marko vodeći drugu ženu i slušajući plač djeteta zapita, čije je. Andrija odgovori, da je njegovo, a na to Marko otpravi drugu ženu, što ju je doveo, i živi dalje s prvom.

8) o poslovima, odnošajima i bojevima Markovim s Arapima, Turcima, Madžarima, zmajevima i drugim neprijateljima? N. pr., jesu li poznate pjesme o tom, kako Marko gosti u sebe Turke na slavi, jaše s njima na lov, kako ga krive, da je pokrao sultanovo blago, kako štiti i brani od navala arapskih, hajdučkih itd. mladu djevojku, kako otima Arapima zarobljenike, ubija Turčina, koji hoće silom uzeti za ženu kraljevnu, plaća svadbarinu, ubija Filipa Madžarina, o tom kako kuša orati, ali pri tom ubija i plijeni prolaznike Turke itd. itd.?

9) o tom, kako Marko u društvu druge koje osobe (n. pr., žene, sestrića itd.) ide preko šume, u kojoj se nadje vila ili hajduk, koji ne daje pjevati ili prolaziti; kako drug Markov na njegovu molbu pjeva, ili Marko ne mari za opomenu drugova, da prolaz nije dopušten, te idu preko šume; kako vila ili hajduk napada na druga Markova, koji pjeva ili jaše, te ga ili ubija a još češće rani, kako za tijem Marko bije napastnika i sili ga, da mu druga izliječi čudotvornim biljem, a gdjekod ga za tim i ubija?

10) o tom, kako Marko jaše šumom, planinom ili uopće mjestom bez vode, koju straži vila (ili zmaj) ne dajući piti ni ljudima ni zvjerinju i ištući za napitak:

od junaka do dva crna oka
od konjica obe prve noge,

ili što slično, kako Marko ubija vilu (ili zmaja), ili ga sili, da više nebrani piti vode?

11) o Marku, komu jedan od gostiju jednom na slavi veli, da ima sve osim ribe s Ohrida, a Marko ide umah po ribu, na putu ima raznih neprilika, ali najzad ipak donosi ribu?

12) o Marku, komu se za lova u nedjelju ili bez molitve ovija zmija oko vrata, a oslobadja ga od nje sestra (majka mu i žena ne će ili ne mogu to učiniti)? Zmija puštajući Marka veli, da je to bila kazna za njegov grijeh i da je ona sveta Nedjelja.

13) o Marku u arapskom, turskom ili drugom ropstvu ili u tamnici? Kako je utekao ili se oslobodio tamnice? N. pr., možda su poznate pjesme o Marku, gdje ubija djevojku, koja ga je izbavila iz tamnice uz taj uslov, da se s njom oženi, jer je crna; o Marku, koga je izbavila iz tamnice žena preodjevena kao muškarac; o Marku, koji se iskupljuje iz tamnice čudotvornom zmijom, s pomoću pobratima ili s pomoću vile, koju je u pomoć pozvao itd.?

14) o Marku, koji zadužen hoće da proda Šarca, majku, a najzad prodaje ženu?

15) o Marku bolesnom, ranjenom; o Markovu razgovoru s sokolom, koji mu prinosi vode piti?

16) o Marku, koji oslobadja prijatelje iz tamnice?

17) o tom, kako Marko ženi svojega sestrića pomogavši mu izvršiti djela, koja su uvet, da dobije djevojku?

18) o tom, kako tudji narod prosi Marka videći njegovu ljepotu, da bi obljubio njihovu djevojku i ostavio im potomka?

19) o ostalim momentima života i smrti Marka i Šarca? Zar oni za isto ne žive? Nema li priča, da se od onda krije Marko, otkad je nastalo oružje s ognjem? Zar narod ne pripovijeda, da Marko i Šarac spavaju i gdje poimence? U spili, na ostrvu, sred mora? Zar ne govore neki, da je Šarac sada na mjesecu? Ako Marko i Šarac spavaju, kako žive? Jeli ih ko našao spavajuće i razgovarao s njima? Ne priča li se, da će se kad Marko na Šarcu vratiti? Kad će to biti? Što narod zna i pripovijeda o sablji Markovoj, koja izilazi iz zemlje, o njegovom buzdovanu i drugim dijelovima oružja? Ne priča li se, tko mu je kovao oružje i kako? Je li svak mogao vaditi sablju Markovu iz korice? Nema li pjesama i priča o drugim junacima ili kraljevima osim Marka, koji spavaju? Ne pripovijeda li n. pr. narod, da Ivan Crnojević spava ili da kraljevna u spili spava, u Bosni itd.? Liepo molim i da se što pomnije traže pjesme ili dajbudi komadi od pjesama o smrti Markovoj.

20) Kakova su pričanja o Marku privezana uz mjesta? Što zna narod o kamenju s odrazom stopa Markovih ili kopita Šarčevih, i gdje se po njegovu mišljenju nalaze? Znade li što o kamenju, na kojem je Marko sjedio? Jesu li poznate ruine, ruševine, gore itd., koje nose nazive: Markova tvrdjava, Markova pećina, Markova crkva ili hram, Markova pivnica, Markova gora itd., i kakava se pričanja uz njih vežu? Zar narod ne spaja etimologiju nekih imena mjesnih s imenom Markovim? N. p, dvije gore Plačevica i Krstovica za to se tako zovu, što je na jednoj Marko zaplakao, a na drugoj se prekrstio?

21) Kakovih ima rečenica i pitalica o Marku? N. p. Bio je i on s Markom Kraljevićem. Obuvati dijete u Marka Kraljevića čižme. Teško Marku u zlu dobra čekajući. Pitali Marka: — Ali je bolje vino ono te je mukte, ali plaćeno? — Ono najgore, kad ga nema, da se pije itd.

15. 7. 1892. *Stanislav Ciševski.*

Proljetno cvijeće.

Primi, diko, primi
Ove pjesme male;
To su ruže, što su
Na mom srcu cvale.

Ote ruže male
Niknule su tada,
Kad te prvom zgledah,
Moja ljubo mlada.

Uz spomen se barem
Koji kog spomene —
Uz ružice, zlato,
Ti se sjećaj mene!

Primi s tog ih, diko,
Primi, mila sele,
Pa zakiti njima
Svoje grudi b'jele....

Crkva mala.

Crkva mala,
Al' je toli čista,
Makar zlato
Njome se ne blista.

Crkva mala,
Al' je svakom sveta,
Mnogog ovdje
Mine bol i sjeta.

Crkvo mala,
Draga si mi toli, —
U tebi se
Moja dika moli....

Zv'jezdam.

Bili možda
Vi zv'jezdice male,
Sto o dragoj
Kazivat mi znale?
O kom sanja
Mila d'jeva sada,
Da li mene
Ona ljubi mlada?
Oh, ak' znate
Kakvu tešku tajnu,
Ne ranite
Dušu mi očajnu!...

J. Milaković.

AJDE DUŠO....

Ajde dušo nevina i čista, što goniš poljem bielo stado — stani! Oko ti je puno milja, a rujne ustne niesu ti nikad poljubljene bile. Tvoja se malena ruka nije nikad makla, van da zagrli staricu ti majku, il da pogladi bielo janješce tvoga stada! Ti me prestravljeno gledaš čista i nevina dušo, ne boj se, primakni mi se bliže, pa me slušaj: — Znaj, seosko čedo, zalutah u tu šumsku zabit, da se pomolim Bogu skrušeno daleko od svieta — ne mogu moliti nikakvu milost u Višnjega, nebo me neće saslušati — ja niesam čist! Ti drhćeš, ti zuriš začudjeno u mene — nè, čista djevojko, niesam lud — slušaj me! Vidiš tu dolje pod planinom, tuj okolo te planine i cielim ovim krajem stanuje hrabar i slavan narod u davnini, hrvatski narod. Liep je i krasan, dobar i blag taj narod kano i ti pastirice moja, al je sapet u gvozdene negve. I on pase kano i ti po poljanam svoje stado, al za tudju korist. On radi, on se muči, bori i umire po bojištima za tudjina. Gle, sad je svanulo cielom svietu pramaljeće, narav je uzkrsnula opet na novi život iza duga zimskoga sna — aj kako žudi moje srce, da svane mome narodu zlatna sloboda, da uzkrsne moje hrvatsko pleme, da se preporodi....

....Ajde, dušo nevina i čista, što goniš poljem bielo stado, klekni i sklopi ruke, moli obkoljena bielimi jaganjci za spas hrvatskog roda, za njegovu slobodu.... moli dušo nevina i čista!

Ti zlatna zviezdo....

Ti zlatna zviezdo, zašto treperiš tamo visoko na nebištu? Čudiš li se napredku velikog svieta, diviš li se njegovoj ljubavi il strepiš pred njegovom crnom dušom? Grieši li silno taj kukavi sviet u toj tihoj noći, može li Višnji oprostiti njegove griehe? Čuj, je li puno poginulo noćas bielih liera po svjetskom perivoju? — Sniju li tirani o milosti il spremaju još veće muke jadnome patniku? Kako si zadrhtala?! — Ha, zar je opet brat rinuo oštri nož u bratske grudi....

...Bože moj, rekoše mi, da si ti silna i velika, zlatna zviezdo, dà veća daleko veća od ove podle zemlje — reci mi, zašto se ne šurvaš gordom snagom na taj sviet ti, zlatna zviezdo, što treperiš tamo visoko na nebištu?!

Svjetla suzo...

Svjetla suzo, ja te se ne stidim. Ti si lagano, lagano izmiljila iz mog oka i nakvasila mi lice. Čemu imaš ti zahvaliti tvoj porod, svjetla suzo? — Ti si čedo mog izmučenog srca, u kom se viju gorke i crne uspomene. Ti kaniš odkriti sjajnome danu te moje boli i davne tuge — nè, ne odkrivaj ih, tà na tvoju bi priču dan proplakao, nastao bi novi svesilni potop. Neću, da radi mene trpi taj *dobri sviet!*

....Gini, gini svjetla suzo, bog sam znade koliko treba još tvojih drugarica, da se posvema ošuši vrelo muke u mom satrvenom srcu.

R. Katalinić-Jeretov

(Sliedi Dôdatak)

Digitized by Google

ORS

I.

Umrieti bih htio, milovanje moje,
Sad kad si mi vječnu ljubav obećala,
Kad si, čuvstvu svome, da oduška nadješ,
Na grudima mojim ljuto zaplakala:
I do vieke tada u grobu tamnome
Sanjao bih samo o poljubcu tvome.

***

Umrieti bih htio, moja nado živa,
Kada cvieće klije u zelenom gaju,
Kad mirisi razni lutaju po svietu
I pjesniku mladom dušu opajaju:
Pa bih sanjô da moj n kad svršit neće,
Već da zemljom vječno vlada pramaljeće.

***

Umrieti bih htio kad najljepšu pjesmu
Uzhićeno pjeva moja duša mlada,
Kad o ljepšim dancim i o novoj sreći
Najsladje mi tepa varalica nada:
Jer bih tada, djevo, o takvoj milini
Sav zanesen sanjô u grobnoj tišini.

***

Umrieti bih htio, moja vilo biela
Kad zapada sunce sred morskih valovâ,
Ista gruda zemlje grobnica bi bila
I mojijeh mladih prevarenih snovâ;
Ali ja bih, dušo, usred hladne rake
Zlatne sanke i tad snivô svakojake.

II.

Kad procvate pramaljećem novim
Bujno cvieće na prozoru tvome,
Ti ćeš, dušo, pomislivši na me
Lahoru ga predat proljetnome,

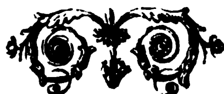
***

Al' će ono kô slučajno pasti
Povrh rano zatvorena groba,
Na kojem će raztužena majka
Plakat moje mladenačko doba.

***

Kazat će mi to nevino cvieće
Kako za mnom duša ti je jadna,
A moje će kosti zaigrati
Od utjehe usred groba hladna.

Vladimir Primorski.

Notturno

Napisao Ksaver Šandor-Gjalski.

(„Vienac" 1893. br. 17-23).

Dok materijalizam s jedne strane potkopava sve to većma vjeru u dogme i tradicije, te svakim danom stupa na slobodniju nogu, dotle se opet s druge strane sve većma zbivaju i pretresaju događaji, koji moraju zapanjiti svakoga misaonoga čovjeka. Hipnotizam, kojim se ljudi u novije vrijeme prilično bave, otkriva čudnovatih stvari. Osobito nam pokazuje, kako je čovječja volja jaka, a opet kako joj je lako gospodovati. Ima mnogo ljudi, koji tvrde, da su nešto sanjali, što se je poslije zaisto dogodilo. To nijesu bajke i izmišljotine, već je vrijedno, da se o tom malo razmišlja. Rekli su već stari: ***Somnus est imago mortis.*** Smrću se dijeli duša od tijela, a to isto biva i u snu, samo ne tako u velikoj mjeri. Tijelo priječi dušu u njezinim djelovanjima, i kad se ona oslobodi njegovih vezova, može kud i kamo ljepše i slobodnije raditi. A smrt je za dušu najveće i najljepše slavlje, jer se ona smrću za uvijek rastaje s ovim teretom, koji se zove tijelo. Onda duša mnogo dalje vidi, mnogo više znade, tu se ostvaruju njezini ideali, za kojima je uzalud težila, dok je tijelo bilo živo; nije nemoguće ni to, da je duša u samostalnom položaju svemoguća i sveznajuća. Da, imade nepobitnih dokaza, da postoji drugi svijet duhova, sigurno je, da imade Bog, pa rekli materijaliste, što ih volja. I taj idealni Bog objavio se je ljudima u srcu njihovu. Sam Ernest Renan, koji je u „Životu Isusovu" zabacio dogmu po načelima svoje filozofije, opet se je poezijom svoje duše uzdigao pod nebo, vjerujući u Boga ne na temelju dokaza, već na temelju nagona, koji je potekao iz duše njegove.

Vjerovanje u ovakve pojave, kao što gore spomenusmo, osobito zatirahu spiritiste svojim šaranjem i varanjem. No imade opet nauka, koje ih podupiru, a jedna od najznamenitijih jest telepatija.

Telepatija je nauka, koja se bavi osjećanjem, koje se rađa u tolikoj udaljenosti, u kolikoj se po fizičnim zakonima ne bi moglo rađati. Na pr.: Netko čuje glas čovjeka, koji je udaljen na kilometre. Nekomu se obistinjuje, što je sanjao. Kratku i lijepu raspravu o telepatiji napisao je Dinko Politeo u 49. broju lanjskoga ***Vienca*** i popratio ju je sa više nepobitno dokazanih primjera.

Telepatična osjećanja zbivaju se u snu mnogo češće nego na javi, za to i zaslužuju ova posljednja osobitu pažnju, ali se i ona zbivaju u nekom nebičnom stanju duševnom, u nekoj vrsti sna. „San doktora Mišića", ova strašna pripovijest našega znamenitoga filozofa Šandor-Đalskoga, bavi se snom, koji se je izvršio, ali najznamenitija i najjasnija, da, posvema jasna zgoda, koja se je dogodila budućnosti nije se zbila u snu. Slike sna

Digitized by Google

obično su nejasne. Drugu ovaku sliku prikazao je naš pisac u jednoj epizodi u „Notturnu“.

Doktor Mišić vidio je usred noćne tame u pokrajnu sobu, gdje mu je sluga iz ormara uzeo bocu cognaca, iza toga vidio ga je na hodniku, za tim u prizemlju i najzad, kako je ušao u svoju sobu, gdje ga je čekalo cijelo društvo i muškaraca i žena. Iza toga vidio je još dalje, kako na cesti jure nekakova kola, i sve dalje i dalje — i daleko na toj cesti vidio je osamljenu krčmu i umorstvo, koje se je u njoj dogodilo. To se je sve u isti čas zbivalo.

U pripovijesti „Notturno“ vidio je Lucio, preko krajeva i preko mora, u Mletke, i ondje opazio krasnu Đemu, kako se je upalila i izgorila.

Ovakvi i slični prizori često su se zbivali i potvrđeni su po dostojnim svjedocima.

U pripovijesti „Notturno“ hotio je pisac pokazati snagu čovječije volje. I to pripada području telepatije. Često se događa, da se čovjek nekako mora pokoriti tuđoj volji, premda dotičnik nije imao nad njim kakve vlasti. Volju su proslavili i pjesnici, ali ona imade kud i kamo veću moć: čovjek je jakom i nepokolebivom voljom podoban upravo sve učiniti. Ali da se postigne što nadnaravno, kao što u „Notturnu“, potrebna je četvrta dimenzija, koju Šandor-Đalski tako često sa šalom spominje.

U prvom poglavlju ocrta je pisac krasno i živo posljednje časove mlade žene i očajanje njezina muža uz njezin samrtni krevet. Ona će umrijeti, o tom je uvjeren i on i ona, ali oboje diže se protiv toga, hoće da bude jače od smrti, koja ih rastavlja. Ona se svija od teških muka, ali se ipak svlada jakom voljom i opet se prikaza svojemu mužu zdrava i prelijepa, kao što prije — ali to bijaše dašto samo za čas. A i u njem „pridigne se silna neka volja, snažna i velika, da održi na životu najmilije si ovo biće, tako krasno i tako mlado“. Za nekoliko časaka s'rva opet bol i nemoć mladu Jelenu, ali još ona ne izgubi svijesti, već progovori svomu Luciju: „Ne smiješ misliti, da te ostavljam. Ta — toliko te ljubim! Ti ćeš me i preko groba morati uza se imati i morat ćeš me jednako ljubiti, jer i ja tebe bezkrajno ljubim, pa ne ću da umine ova ljubav. I vidjet ćeš me, — bit ćemo skupa — dugo — dugo, — ja i ne mogu dogledati, kako dugo! — Ah — i ne smiješ me gledati ovaku bolnu, upalu — slabu i nelijepu. Ti ćeš me gledati onako zdravu i jedru — mladu, kao ono — u moru, kad se prvi put na krilima valova sretosmo i u onaj isti mah za uvijek uzljubismo! — Nas ne razdijeli smrt!“ On se je kao u besvjestici pokoravao njezinijem riječima, te je svu svoju želju i svu volju svoju izricao: „Oh, Jeleno, — ja sam tvoj za uvijek!“ Za tijem opisuje pisac tešku borbu, u kojoj se mlada narav bori s nemilom smrti, ali smrt pobijedi i Jelena preminu. Oprostila se s Lucijem riječima: "Do viđenja". Duboke i teške misli spopadahu njega iza smrti njezine, on je poniknuo pred veličanstvom smrti i ništavilom ljudskoga života i ne sjećajući se zadnjih njezinih riječi držaše samo, da ju je izgubio za vijeke.

U drugom i u trećem poglavlju opisuje se duševno stanje Lucijevo iza smrti Jelenine. On se je sjetio zadnjih njezinih riječi „Do viđenja!“ Premda se je sav njegov razbor tomu opirao, ipak se on uvijek nadaše, da nije svoju Jelenu izgubio za vijeke. On je ugušivao glas svojega razuma i iskustva i uljuljao se u slatke sne, ugodna maštanija, tražeći utjehu u starijem legendama i bajkama. Pisac jako lijepo opisuje njegovo stanje i njegove misli četiri dana poslije njezine smrti, noću u samrtnoj sobi, gdje se srce opiraše razumu, gdje se je nada borila s iskustvom, koje je čovjek stekao učenjem i čitanjem. Napokon pođe Lucio na groblje, ne bi li mu se tamo što ukazalo, ali nije postigao ništa. I njegovo vladanje na groblju opisuje pisac s velikom vještinom i vjernošću. Lucio nije strašivica, ali došavši na groblje protrnuo je kao i svaki čovjek. Bio se zadjenuo kaputom za ljesu, i prepao se od te neznatne zgode tako, da se nije usudio dalje pokročiti. Šturenje šturka, leteće ptice, žaba, miš i ovaki neznatni pojavi — sve je to djelovalo na nj nekom neobičnom silom, sve je to uzbuđivalo u duši njegovoj svakojake misli. Spopadala ga je strava na toliko, na koliko može čovjeka neustrašiva, ali *koji je* ipak kao čovjek podvržen tisućljetnim predajama i prerasudama: Jelena mu se ne ukaza na groblju, a kašnje ćemo moći razjasniti, zašto ne.

U četvrtom poglavlju dolazi prvi njegov sastanak s Jelenom. Kad je Lucio jednom po običaju probdio noć i zora već svitala, iznenada dođe Jelena u sobu. Bijaše odjevena kao u prvo vrijeme njihove ljubavi. Lucio se nije ni malo prestrašio, već se je obradovao i pošao s njom u vrt. Ovdje se šetahu srećno i zadovoljno. Jelena otkine pače ružu i utakne mu je u zapučak. Pri tom se ubode u ruku i zamrlja mu košulju kapljicom krvi. U to pukne puška, i Jelena iščezne u tili čas. Lucio se preplašen ogledavaše, ali je ne vidje nigdje. Njegov lugar bio je ispalio pušku, a na pitanje reče on, da je čuo, gdje gospodar s nekim razgovara, ali nije nikoga vidio. Za sve ono vrijeme, dok je Lucio bio s Jelenom, nije ni za čas pomislio, da je Jelena mrtva. Njemu bijaše sasvijem prirodno, što je ona tu, i bilo mu je upravo tako, kao da se je poslije dugoga vremena opet s njome sastao. To više stanu ga ovake misli sada mučiti. On nije mogao da pojmi tu pojavu, jer bijaše vrlo živahna, posve jasna. „Sva tradicija o takim vraćanjima, što su mi se glavom mela, bijaše u neskladu s pojavom, što je gledah i s kojom razgovarah. Ni traga onome tajinstvenome „clair-obscure“, onoj maglovitoj nejasnosti, — onoj strahotnosti, — što je ljudska bajka spaja sa takim vraćenim dušama! Ništa od toga. Ja sam usuprot gledao mladi krasni život, — topli realni život, — nju čitavu,

Digitized by Google

kakova je bila, osjećao sam i njezin dah i njezin miris. Što više, — ja i nijesam s njom inače općio nego kao da je živa, a o kobnoj i strašnoj smrti, koja nas je imala za uvijek razdijeliti, nijesmo ni riječce spomenuli". Lucio bijaše uvjeren, da to nije puka halucinacija, kao što bi bio morao misliti, da mu se je Jelena prikazala na groblju u onoj otajstvenosti i nejasnosti, što je svijet s takovijem predajama spaja. On ju je zagrlio, izljubio i uvjerio se, da imade posla sa živim tijelom, a i ruža bijaše mu u zapučku, i košulja bijaše mu okrvavljena, — to dakle nije bila puka halucinacija. Lucio je čvrsto držao, da ima posla sa svijetom, koji postoji izvan našijeh pet sjetila. Razum se njegov tomu opiraše, ali stvar se nije dala drukčije protumačiti.

U petom poglavlju pripovijesti opisuje se drugi sastanak Lucijev s Jelenom. Prije toga sastanka on je gledao, da protumači, šta se to zbiva, a opet s druge strane želio je, da opet dođe do takovoga sastanka. Na dušni dan pošao je na groblje i okitio njezin grob a tad je čekao, dok se ljudi raziđu s groblja. Ostao je kod groba cijelu noć sve do zore — ali nje nije bilo. Njezini posjeti u njega trebalo je da ne budu spojeni s kakvom otajnošću. Za nekoliko dana stane se Lucio spremati na put, da se oprosti s ovijem mjestom žalosti. Dan prije, nego što je imao otputovati, pregledavaše njezina pisma i nađe note Schubertove kompozicije „Warum". Dok ih je motrio, začu najednom iz druge sobe udaranje u glasovir, i to baš isti taj komad. On poleti tamo, ali glasovir bijaše zatvoren. Dokle je on osupnut tu stajao, javi mu se Jelena smijući se iz jednoga kuta, gdje se bijaše sakrila. I za ovoga lijepoga sastanka nije se Lucio ni jedan put sjetio, da je Jelena mrtva. Reče joj, neka češće dolazi, a ona mu to i obeća. On morade njoj obećati, da ne će poći na put (njoj su dakle poznate njegove misli), za tim mu ona zaigra dva komada na glasoviru i iščezne.

Šesto poglavlje znamenito je zbog filozofskog raspravljanja, koje je vrijedno velike pažnje i razmišljanja. Jelena je odsele često dolazila k Luciju. On je bio odlučio, da je pita, neka se razjasni. ali nije nikada došao do toga. Jednom čitahu zajedno Puškina, a ona, budući da su joj se nekoji stihovi svidjeli, upiše ih u album, te napiše i datum i potpiše se. On je taj potpis i to pismo razgledao svaki dan, a onda dade album svojemu susjedu ne htijući mu dašto priopćiti svoju tajnu. Susjed ga razgledaše, a došavši do onoga mjesta reče: „A to ste Vi pisali, — ta datum je od skora, — ali — gle — gle — kako ste Vi to sasvim pogodili rukopis pokojničin — gle čuda! Kao da je ona pisala". Sad bijaše Lucio posve siguran, da je to zbilja napisano, da je to njezin rukopis, da se on ne vara. On odluči, da će je po što po to pitati, šta je na stvari. Ali kad je opet došla, zaboravi on za svoju odluku. No ona znadijaše njegove misli i sama se dade na to da mu to protumači: „Ja tu bivam sada samo — voljom tvojom ili bolje s pomoću tvoje volje, koju sam si još za života svoga — ta znaš one kobne večeri — silom svoje volje osvojila. U svijet tvojih pet ćutila — tvojih osjećanja i fizične tvoje svijesti ja ne mogu više uljesti bez pomoći tvoje. Ali ipak — ne gledaš me tek nutarnjim djelovanjem onih stanica moždana, što čuvaju uspomene, nijesu tek one, koje retinu očnu podražuju, te bih ja tu bila istom kao pusta halucinacija. Sliku moje pojave — i glas — i sve — primaju tvoja osjećala u istinu posve fizičkim procesom. Voljom bo tvojom i mojom, što sam je u tvojem organizmu sačuvala, struji iz periferije atoma, koji se drže na okupu, da tvore tvoju pojavu, toliko dijelova, koliko je potrebito, da nastane za tebe u fizičkom svijetu pojava, u kojoj mene gledaš". Kad je on nije razumio, nastavi: „Ha — ti ne poimlješ. A ne poimlješ, jer ne znaš, da je tu najzad sve, — oko tebe — i najkruća materija, samo dijete tvoje duše i njezine volje. Slika svijeta, što ti gledaš i poznaješ, samo je tvoja predodžba, a daje ti je volja tvoja. Tom voljom gledaš atome u obliku sunaca, zvijezda, cvijeća i mora, pa kao što ti ta svemogućnica volja omogućuje, da vidiš atome u toj slici, tako ti ona sada omogućuje, da nekoje atome gledaš u obliku moje pojave — da me imaš uza se". Ovo posljednje vrijedno je, da se o tom nešto razmišlja. Mnogi i mnogi pjesnik, kad su ga prevarile nade, uskliknuo je već, da je sve na ovom svijetu opsjena i varka. Samo klonuli duh mogao ga je do toga dovesti, ali — to je napokon fizička istina. Čovjek je u dušu svoju upilijo lijepu sliku ovoga svijeta, ali te bujne slike cvatućih polja i livada, zelenih gora, srebrnastih rijeka, zlaćenoga sunca ovisne su samo o njegovoj volji. Ljudska duša stvorila je sebi taj svijet, a ona je podobna i više toga stvoriti, samo što joj ne dostaje volje. Ako si izgubio nekoga, tko ti je srcu drag, kadar si voljom svojom opet ga oživjeti. Ali tomu smeta tvoje znanje: ti znadeš, da je umro i ne možeš se te misli nikada otresti, a da se je otreseš i pomisliš, da je on živ, on je zbilja živ. Lucio kazuje, da se u ono vrijeme, kad je bio s Jelenom iza njezine smrti, nije ni časka sjetio, da je mrtva. Samo onda, dokle je pisala u album Puškinove stihove, sune njemu iznenada u glavu: kako je to moguće, da ona piše — ona, koja je mrtva. On podigne oči i vidi tek njenu pojavu nejasnu — gotovo prozirnu, i za čas ona iščezne. Čim je dakle on pomislio, da je ona mrtva, tuj je volja njegova posrnula i nje nema, ona je u ovaj par opet mrtva. Cijeli je svijet dakle djelo duše, stvoriti ga je mogao samo duh, prost od vezova tjelesnih, a to je vječni Bog. Što je u čovjeka veći duh, to više čezne on za idealima, a ideali nijesu fantomi — ili je sav svijet fantom. Samo tijelo priječi čovjeka, da ne može doći do tijeh ideala, ali kad se duša njegova oslobodi tijela, vidjet će ideale svoje oživotvorene.

S toga i veli Lucio Jeleni: „Ta — onda bi duša naša bila stvoriteljica!" — „Pa i jest — u neku ruku". — „No — dobro — ti ipak po tome nijesi ona, koju

Digitized by Google

sam prije imao, — gotovo ti si drugi individuum". — „Ah — individuum!" To je pojam tvojih fizičnih moždana. Ja nemam istina na porabu baš onih atoma, što sam ih imala za života, — ta rekoh ti, da postojim s pomoću tebe Ali — ti vidiš, da sam u duševnosti ista kao i prije. Istina je — to može biti samo s pomoću tvoje duše, koja se u tu svrhu gotovo mora da dijeli u dva bića, od kojih jedno preuzimlje u se sve, što se mene tiče. U stanju, u kom se nalaziš i koje te je daleko odmaklo od tvoga normalnoga fizičnoga bivstvovanja — u tom stanju to ti je moguće — Najzad ne gledaj me tako zadivljeno. Ovo, što ti govorim, možeš barem približno i donekle slično svaki dan vidjeti i u fizičkom svijetu u stanjima, koja se pomalo dotiču transcendentnoga svijeta. Zar ti se u snu ne događa isto! Ne stvara li ti duša ondje bića raznolika? Ili uzmi pjesničko stvaranje. Zar i ondje ne mora jedna duša misliti i osjećati — govoriti za razne individue, protivne značaje, davno minule pojave? — Eto — vidiš, tom snagom tvoje duše može nastati, da ja tu stojim i bivstvujem!" — „Ali — ah — ta onda nijesi — nego li fantom — nijesi nego dijete moje mašte — mojih živaca! Tek si vizija — halucinacija — a ja sam lud!" — „Oh — što govoriš! Fantom, koji ti cvijeće daje, koji ti piše — je li to tek vizija? Ja sam ista — posve ista, koja i kakova sam bila za života u duši tvojoj, — što više — sad sam baš ona, koja bijah, jer u stanju, u koje te postavih voljom svojom i tvojom, za tebe više nema granice, da ne uzmoš i ne previdiš cijelu moju pojavu, pa baš za to s pomoću tvoje pojave ja mogu sve ono i onako činiti u fizičkom svijetu, kao što i prije".

Vidimo odatle, da se čitavi proces u velike razlikuje od običnoga praznovjerja, pače posvema mu je protivan. Tu nema ni traga onoj otajstvenosti i strahoti, kojom praznovjerje popraćuje takove pojave. Jelena nije zaodjenula svoje duše istijem atomima, koji su joj rabili za života, nije uzela svoga mrtvoga tijela iz groba, nije ustala iz groba, kad ju je Lucio ondje očekivao. Tijelo njezino sastavljeno je iz drugih atoma, ali duša Lucijeva dala je tomu tijelu isti oblik, što ga je Jelena imala za života. Pisac je tuj stvorio prelaz od fantoma do fizičkoga predmeta, fantom je fantom za čovjeka kao biće ograničeno tijelom i dojmovima vanjskoga svijeta, koji prelaze od koljena na koljeno, koji čine, da čovjek jedan dio svijeta uvije, drži pravim, fizičkim, faktičnim, a drugi mu ostaje uvijek neponjatnom tajnom. S toga ni Lucio ne može da shvati smisao riječi Jeleninih i govori: „No dobro, — ali to ipak nije ono, što ja mislim i što čovjek želi. To nije nastavak tvoje individualnosti u pravom smislu. Napokon to je samo djelovanje moje duše — mojih moždana, — a kad ti prestanu, prestat ćeš dakle i ti. Ja bih želio znati, postojiš li jošte kao individuum na drugom svijetu, jesi li besmrtna — kako — što?" — „Sve me pitaš onako, kako možeš pitati kao čovjek iz fizičkoga svijeta. Individuum, drugi svijet, — sve su to pojmovi tvoje fizičke uredbe. I ti ne možeš drugačije! Baš zato ti se ne mogu objasniti posvema. Dok si naime svjestan, ti si vezan na zakone fizične i u mislima svojim — a s toga ne bi nikako mogao ponjati pravo stanje Baš zato je moguće samo, da me vidiš u predašnjoj fizičkoj mojoj pojavi. — „No — postojiš li?" — „Rekoh ti, da postojim evo ovdje po tebi!" — No, a da li neodvisno od mene?" — „Opet pitanje čovječije! A i ne bi hasnilo drugačije ti kazati. Istom u somnambulnom stanju mogao bi saznati sve. Ali koja ti korist? Uspomene o tom ne bi mogao prenijeti u svijesno stanje, a u koliko bi i mogao, ne bi opet imao umnih pomagala, da to izraziš i da si predstaviš jer tvoji pojmovi, vezani na fiziologiju i fizične moždane, mogu izreći samo ono, za što su udešeni — a to je dapače tek najmanji dio ovoga fizičnog svijeta, kome pripadaju i što im ga priopćuju posve na svoju istom pet nesavršenih kukavnih ćutila". — „Dakle ipak — ti jesi još na drugom svijetu — a da te ja vidim, — od potrebe je samo moje sudjelovanje!" — „Ti uvijek jednako! Prvi — drugi — treći to su pojmovi tvojih moždana. Treba još samo, da me pitaš, koliko je kilometara udaljen taj drugi svijet — ili je li gore ili dolje — i tako dalje! Ne pitaj za to! Svijet jest jedan — i baš za to moguće je bilo, da sam ja svoju volju za fizički stadij toga svijeta sačuvala u tvojoj realnoj pojavi — u tvojim moždanima, naloživši tebi, da ćeš me dalje *vidjeti*, susretati, ljubiti — osjećati. Taj čin ili bolje dio moje volje mogao se sačuvati u fizičnom svijetu, neodvisno od moje fizične pojave i njezina trajanja, baš kao što možete na primjer sačuvati na neorganskoj tvari čovječij glas, te će fonograf nakon godina i godina dati one riječi, one zvukove, kojih je prvobitno grlo davno nestalo. Napokon sve ti je isto i jedno — i ljudska volja i ono, što zovete električnom silom, — sve — sve — jest volja. I kao što trebate, da sačuvate zvuk ove ili one riječi, stanoviti stroj, tako si i ja moradoh osigurati tvoje moždane, da se mogu u fizičkom svijetu pojaviti". — „Ali ti više činiš, nego li tek da mi se javljaš!" — „U stanju, u koje te svojim nalogom postavih i u kojem se približuješ stranama, što su nad periferijom tvojih pet fizičkih osjećala, — u tom stanju sve je to moguće da učinim s pomoću tvojih meni uzajmljenih organa, ali moguće je i više toga!

Mi ćemo na ovo nadovezati tek nekoliko misli, jer napokon cijelu je stvar i vrlo teško tumačiti, a koga zanima, tumačit će je već na svoju. Duševno stanje Lucijevo poredi Jelena i s pjesničkim stvaranjem. To potiče Lucija, te on pomišlja, da je lud, da sve ovo njegovo sastajanje s ljubom nije nego vizija, halucinacija. Ako i jesu pjesnički ideali za čovjeka tek fantomi i vizije, ipak to nijesu u svakom pogledu, već se oslanjaju na koji konkretan predmet, u najviše slučajeva na domovinu i dragu. Domovina je ideal za sve jedan, a dragu naći će svaki pjesnik svoju, ali sve su one zajednički ideal sviju pjesnika, naime uzor ljepote, dobrote, uzor svih kreposti. Ideal kon-

Digitized by Google

kretni: žena, koju je pjesnik odabrao, dakako da ne odgovara uvijek zahtjevima njegove poletne mašte, ali on si to uvijek umišlja. On je za svoja osjećanja morao naći konkretan predmet i odabrao ga je čudnovatim nagonom svoga srca i duše. Vrsni slovenski pjesnik J. Stritar velj u uvodu k pjesmama Prešernovim, da Prešernova bol poradi nesrećne ljubavi, koja onako milo prosijava iz čitave njegove poezije, nije s toga nastala, što ga je draga ostavila, već da je tu tugu, kao što sam pjeva, donio sa sobom na ovaj svijet. Goethe se je zaljubio svega dvanaest puta, pače u kasnoj starosti, dok su drugi neki pjesnici ljubili samo jednom životu. Dantu bijaše devet godina, kad je vidio prvi i zadnji put svoju Beatricu, djevojčicu od osam godina, koju je ovjekovječio u „Božanskoj komediji". Schiller je u svojim pjesmama vrlo apstraktan, njegove opjevane Laure nije, kao što kažu, nikad ni bilo. Istim dakle procesom, kojim pjesnik nalazi svoj ideal u fizičkom svijetu, mogao je i Lucio stvoriti svoju Jelenu, smrću izgubljeni ideal. Kad Lucio pita Jelenu, postoji lj ona i bez njegova sudjelovanja, ne daje mu na pitanje nikakoga direktnoga odgovora, već veli da bi mu to mogla razjasniti tek u somnambulnom stanju (u kom, kao što spomenusmo, duša mnogo dalje vidi). Mi ćemo to znati protumačiti, ako se sjetimo gore izrečene tvrdnje, da je čitavi ovaj svijet ovisan od volje ljudske.

Pošto je pisac u šestom poglavlju čitavu stvar razjasnio, pripovijeda u sedmom neke sporedne zgode i tek kao mimogred dodaje završetak pripovijetke. Lucio se priučio na sastajanje s Jelenom, pače određivahu točno vrijeme, kad će se sastati. Kod jednoga ovakvoga sastanka zbio se onaj telepatički proces, o kom govorasmo na početku, Lucio i Jelena vidjeli su naime, kako je izgorjela Đema, koja se je koji čas iza toga u nejasnoj prilici pojavila na njihovu prozoru i iščeznula zajedno s Jelenom. Kod svih sastanaka bili su Lucio i Jelena sami, ali jednom se sluči da je Luciju došao u pohode prijatelj baš u vrijeme, kad ovaj bijaše urekao sastanak s Jelenom. Prijatelj držaše isprvice Lucija luđakom i uvjeravaše ga, da izim njih dvojice nema nikoga u sobi, ali Lucio je po Jeleninu naputku svojom voljom tako djelovao na nj, da ju je zbilja vidio i poljubio je u ruku, koju mu je pružila. Kašnje je prijatelj priznao, da je taj slučaj mističan, pače transcendentan, ali je nagovorio Lucija, neka pođe glasovitomu hipnotizeru Charcotu u Pariz, jer da su takve stvari po zdravlje opasne. Lucio se pokori njegovoj želji. Charcot i njegovi pomoćnici hipnotizovali ga i naložili mu, neka za sve svoje prekogrobne doživljaje zaboravi. To im i pođe za rukom. Ali sad je Luciju mrtva bila njegova Jelena, snađe ga ogromna tuga i u očajnom času segne za kuburom i ubije se.

Budući da je misli, koje su u ovoj pripovijeci raspredene, teško prihvatiti, jer se protive duhu našega vremena, to pisac nije uzeo nikakve odgovornosti za njih. On kaže, da je to čitao u zapiscima Lucija Ranjičića, i kako je čitao, tako je i napisao. Ali ova pripovijest svakako je vrlo znamenita pojava u našoj literaturi.

Z. T.

GALEB

Između kopna, đul-otoka,
Krasni zaliv sinja mora,
Kao alem-kamen bistri,
Protego se ispod gora;

Mirno, nježno, zamamljivo,
Razlio se po litici;
Ko nevino drago d'jete,
U majčinoj u bešici.

Tek lagani lahorići,
Njim ljuljaju, ko što majka
Na san, zipkom, začarana,
Svoje čedo, svoga rajka;

Dok ponosni vrh od gora
Nada nj glavu nadkučuje,
Kao ono, kad tko hoće
Svoje čedo da cjeluje.

Divno more, more sveto!
Ko što mlada tek odiva,
Od ljubavi prvog sina
Ljubi, grli i cjeliva:

Ljubim, želim, tvoje kapi,
Dubinu ti, sjajnu bistrost,
Tvoju jarost, tvoju snagu,
Tvoga vala strašnu hitrost.

Da priroda drugom sv'jetu
Podala te, ko što nama,
Zanago bi rumen ruža
Oko tebe cvala sama.

Sinjeg znadem još je mora,
Al zaludu, milo nije,
Kada ime drugo nosi,
Kada ljûti ne cjelije

Domovine moje drage,
Kad mu srce mladenačko
Ni veselo, ne mami te
Kao oko djevojačko.

Digitized by Google

Jednom sam te, milje, gledo,
Kad si ono jogunasto,
Sipo svoje gorde vale
Do pod nebo sumorasto.

Strah si bio, strašni lave!
Nit je bilo međ ljudima,
Tko bi smio poigrat se,
Na mekim ti na leđima.

Sami jedan galeb b'jeli,
Na stravičnoj toj dubini
Pjenušastog povrh vala
Lov lovio u milini.

Što val jače bjesnijaše
Ponosnije on je stao;
A kad bi ga u zrak digo,
Krepčiji bi dolje pao.

Ja ga gledah, a iz duše
Misao mi nova niče —
I Hrvatu tako b'jede
U prsima duh čeliče.

U Banji, 16.-VI. 1893. F. J.

„Tere Talina"

Ulomak iz pelješke pripovijesti.

(Svršetak, vidi br. 13).

Tera jedva dočekala; stâla ka' na vatri i sve osluškivala, a srce joj imalo izletjet' iz njedara. — Uniđe, zacrveni se kô rak i sjede na tovjelicu, pa prignu glavu i stade kidati listiće sa cvijetka na prsima.

— Ja sam došao, Tere, da te isprosim; da ti potvrdim ono, što ćeš ti bit' slutila odavna — da ti kažem da te ni na kraj svijeta nijesam mogao zaboravit'. Svi su moji zadovoljni, majka ti se tomu ne protivi, a otac bi te volio dati za Bakarića. Odluči ti. Do tebe je, hoću li dolaziti i unaprijed u ove strane, gdje smo — spominješ se? — prošli toliko lijepih dana u djetinjstvu svome — ili ću otići, a da me više nikad kuća ne vidi, i skitati se po tuđim mjestima, od nemila do nedraga, kako duša izgubljena.

Tera klekne pred oca, nasloni mu glavu na koljena, pa progovori kroz plač: — Smilujte se! Dadete li me za Bakarića, ne spravljajte mi pirnu haljinu, nego ukopnicu... I dalje ne mogla, zajècala se, da bi kamen pukô.

Staromu se Josu nadušilo srce; htjede da se opre, pomišljajući na bogatstvo mladog Bakarića — ali, pogledavši kćer, pogladi je i reče: — Digni se, dijete moje, nemam nego tebe, budi srećna — i uhvativ je za ruku, dovede je Baldu, pa mu reče: evo ti je, budi joj branitelj i hranitelj; u njoj ćeš naći svako dobro. — A okrenuvši se Vicku: — evo ti nove kćeri, budi joj drugi otac.

Mandi udrile suze na oči — i svi se izljubili redom.

Tera poljubila najprije oca, pa majku, pa Vicka i Brka — a onda sjela smetena od blaženstva uza svoga Balda.

— A mene ne ćeš poljubit? — reče Baldo, stavljajući joj prsten na ruku.

Tera pogleda majku.

— Poljubi ga dà — reče ova — i Tera primače njezine usne k Baldovima — a one se same slože u onaj divni poljubac, što dvije srodne duše sklapa za uvijeke.

— U to neko pokuca na vrata.

— Tko je?

— Prijatelji! — Kata Vickova stupi na vrata.

— Došla sam vidjet' što je od mojih — da ih nijesu naprtili slame.

— Nijesu, majko, ne — evo ti ovdje druge kćeri — vjerenice moje, a evo ti prijatelja i prijateljice, moga tasta i moje punice — reče Baldo.

— Dođi, Tere, srce moje, da te poljubim — i zagrli i poljubi tri puta nju, pa prijateljicu i prijatelja.

Stariji se stali razgovarati o piru, i o svačemu, a mladi i mlada, držeći se za ruku, šaputali jedno drugomu sto stvari.

Znaš li — reče Baldo — kad sam prvi put hodio na more, a kad ste se vi djevojčice igrale na končiće na Kraju — pa kad sam s tobom istegao konac, a ti bježala, da te ne poljubim?

— Znam, kad si me stignuo u Bilića na prikuću pa kad sam ja pokrila usta obruščićem a ti mi ga izdrpio i bacio, pa me poljubio. Onda si se ukrcao i sve se obzirao na kraj; ja sam stala iskat' obruščić, ali ga nijesam mogla naći; pa me je mati imala izjest' gdje mi je.

— A bi li ga rada opet vidjet?

— Bih; na njemu je moje ime i jedno sidro — moj najprvi vez.

Baldo ga izvadi iz maloga špaga pa joj ga dade.

Da ti znaš — reče on — koliko sam ga puta suzama nakvasio, koliko sam ga puta, videći smrt pred očima, pritisnuo na grudi kao moći, što mi je majka dala; — a misao mi letjela k tebi, i srce mi pucalo od jada, ne toliko što sam mislio da će me mlada i zdrava sinje more uživati, i što ne će biti ni križića na mom grobu

da komu kaziva gdje mi je živo srce svelo, nego što ti za me marit' ne ćeš i što ćeš se udat' za drugoga.

Tere ga gledala zvjezdama, ne očima; a grudi joj se nadimale, pa će kad on svrši: — I ja sam na te mislila uvijeke; hranim i sada bajame, kojima sam se s tobom igrala na *gradac*, kad smo bili djeca. Koliko sam podnijela dok si bio po moru! Kad bi bilo toplo i liepo vrijeme i još i još, ali kad bi nastala crna zima, pa zameo snieg i bura uzburkala more, svaki bi mi se val o srce razbijao. — Ali sve je to bio pir i Božić, naprama sumnji da će ti druga koja biti upala u oko, a da mene više ne ćeš imat' ni u peti, a kamoli na pameti....

— Jeste li se više ispovjedili vas dvoje? Vrijeme je da se ide — reče Brko. Dobra noć!

— Tako, Tale, jesmo li se razumjeli? — u nedjelju po Rozariji što ima bit' nek bude — reče Vicko ustajući.

— Eto u ruke Božje. — Neka bude u sto dobrih časa — reče Tale.

— Duga vjera, pasja vjera — govorila je moja pokojna baba — nadoda Kata.

— Jest, Kate, što prije, to bolje, ali hoće li Tera bit' spravna? opazi Manda.

— Hoće jà, jadna Kate, pomoći će joj male Barićeve, mala Mila i druge — Ona malo, ona malo, oprema gotova.

— Dobro ti govoriš; ali hoće li htjet?

— Neće?! — Jedva čekaju da se koja vjenča, da im se je naigrat'! — Pa nu ti Marije Korčulanke!

— Eto, nastojaćemo — reče Tale.

— Dobra noć. Dobru i Bog da'.

Uputiše se. Tera ih ispratila sa svijećom do na vrata. Kad se stariji zamakli; stisnuo joj Baldo ruku i poljubio je usred usana. Tera o malo ne prolila svijeću, i pobjegla.

— Ajmeh meni, bit' će nam kotao prigorio — Manda će ulazeći u kućicu.

— Nije ne, Mande, ja sam ga čuvala — ozva se Berićica iza *ričnjaka*.

— A ti si još ovdje?

— Evo jesam. Svi su pošli, a ja sam ostala, ako će vam bit i žao.

— Hvala ti, dobro si učinila — reče Tale ulazeći s Terom.

— Tere moja, srce moje, mogu li ti se radovat?

— Možeš, možeš — reče Manda.

— Neka; draže mi je nego za Bakarića. S dobrom srećom, Tere moja.

— Hvala ti; Bože daj i tebi što god žudjela — Tera će njoj.

— Vidi, Tere, gasi li rakija oganj, da skinemo kotao — reče Tale.

— Tera uzela čmulicu, utočila i pljusla po vatri.

— Pasja nogo, još je dobra; plamsa do pô kotla, začudi se Tale.

— Ne ćeš! drop vinat, a od cijela; valja da izmetne nešto više — njemu Manda.

Stariji sjeli i stali klanjat, čekajući da skinu kotao s ognja, a Tera izašla na vrata, pogledala na nebo osuto zvjezdama, pa na kuću Baldovu — i grudi joj se nadimale, a srce joj iz njedara pjevalo onu divnu pjesmu prve mladosti i prve ljubavi....

A. Kriletić.

TIĆ

Zvali ga tako u selu, jer oponašao glasom pjevanje svih mogućih ptica. I živio je kô ptica od božjeg zraka, il, bolje da rečem, od prosjačenja i ptičarenja. Nit imao otca, nit majke. Našli ga seljani nekog jutra kô djetence u ladjici, pa se odhranio u selu i odrasô sam, bog zna kako! Mrzio je more, ko vrag tamjan i lutao uviek po seoskim šumicama i gajevima, pa lovio ptice, koje bi prodavao u obližnjem gradiću. Bio je dug, osuh baš kô gladni ptić golić. Pristajò mu nadimak „Tić" kô ikome. I eto živio od dana na dan, lutajući gajem, proplankom i šumicam, pa tako nekog dana spazio sa grane pastiricu, liepu Maru Ivanovu, te je pozdravio slavuljevim pjevom. Ona se okrenu, pogleda u stablo, da vidi slavulja, kad eto ti Tića. On joj ozgor milo zirnu u crne, krasne oči, pa će upravo iz srca:

— Liepa si, Mare!

— Tić! — nasmija se ona i jurnu dalje sa stadom.

Dakle Tić, samo Tić. I on zapjeva vajno, snuždeno kô raztuženi slavulj.... Od onog dana lutao je kô ubijen lugom, te bi se navratio u selo toliko, da progutne kukavni zalogaj. Po danu skrivao se ko divlja, preplašena ptica po šumskom stabalju, odaklen bi mogao vidjeti liepu Maru, gdje pase svoje stado i pjeva — Aj bolan, što vidio nekog dana! Spetio, gdje se Mare razgovara s Lovrom, kršnim mornarom, i najbogatijim momkom u selu.

Nè, njemu se nije smijala poruglivo, nije mu dovikivala Tić, već ga gledala zamamno i zatravljeno u junačko lice. Bože, zašto nije bio i on bogat i kršan kô Lovro, pa da osvoji srce liepe Mare. I sanjao je sirotan, kako je vode u čistu malenu seosku koljebicu, kako ju tamo ljubi i miluje, te joj pjeva najveseliju slavuljevu pjesmu. Mare mu se smiješi, milo ga gleda, ne veli mu Tić, već ga zove imenom Marko (jer tako ga krstiše), pa ga cjeliva žarko i plameno.... Sad. Eno ona se dvojica dolje vatreno poljubišc — — eno sad se vraćaju u selo

Digitized by Google

srećni, blaženi. Sunce tone u more. U šumici zakuka na grani kukavica tužno, nevoljna kukavica: *Tić*.

***

— — — — Potecite, božji ljudi, pod „Škriletom“ razbila se ladja, kažu: Lovrova ladja — zaori glas u selu. Svi seljani pohrliše po onom gadnom vremenu, po onoj vijavici, da pomognu nesrećnicima. Govorilo se, da je u ladji bio Lovro sam i njegov mladji brat. Začuo za te glase i Tić. I on se požurio do „Krilete“, da vidi mrtvog Lovru. Veselio se njegovoj smrti, tà on mu oteo liepu Maru, on je začarao onim kobnim okom. Radi njega mu se Mare poruglivo smije, te mu dovikuje Tić! — — Eto ga već na „Škrileti“. Velik je to brežuljak, a pod njim u dubnu pjeni se more, glogoće u ropinam, a vjetar vije kô uklet. Svi seljani stoje nad ponorom i nitko se ne ufa, da se spusti do žala po konopu.

— Hajdete po popa — govore ljudi, da im bar odčita posljednju molitvu za dušu. Kad, al eto liepe Mare. Sva zaplakana, razpuštene kose, tužna kô crna godina moli i kumi ljude:

— Spasite mi Lovru! Tić je gleda, srce mu stine. Umriet će od boli — misli — ako je on mrtav, pa se okrene mornarom:

— Vežite me!

— Tić — začudiše se i nasmijaše ljudi — ti si preslab, da se tu spustiš.

— Vežite me — riknu on — a oči mu sievale kô nikad prije. I svezaše ga, spustiše u prolom. Vjetar je urlikao, more se dalje pjenilo, glogotalo, kô da zvoni onoj dvojici i Tiću posmrtnicu.

— *Tira* —raču se iz dubine jedva čujuć, slabi glas. I poslije dobrane muke, potegoše gori Lovru živa, al samo malo ranjena, te promuca:

— Spasite sad biednog i dobrog Tića, brata mi je odnielo more. Molimo se za njeg. Svi kleknuše i stadoše moliti. Mare, Lovru oko vrata, molila se za biednog mališa, srećna, što je Lovro živ; dok su tri mornara potezala Tića, na kog već Mare nije ni mislila. I Tić se ukaza malo zatim krvav i razderan, a do sto grla ga burno pozdraviše. Mare sva još plačna približi mu se i šapne mu ljubko: „hvala“, pa mu stisne ruku.

Tić je bio srećan....

....Od tog dana govorila Mare rado s Tićom u lugu, i siroti mladiću zatinja mala nada u srcu, akoprem se i Mare dalje sastajala s Lovrom.

Neke večeri pogleda je opet Tić milo i žarko, pa joj šapne:

— Liepa si, Mare!

Djevojka, kô da je prečula njegov slabi, drhtavi glas, pogleda ga crnim krasnim okom, pa će:

— U nedjelju polazim za Lovru.

***

Sveta nedjelja — dan krasan. Iz crkve u gradiću vraćaju se svatovi šumicom u selo. Viju se zastave, pucaju puške, a Lovro, srećan uz presrećnu Marū, puca kô za okladu. Tić se skutrio na grani, gleda — — Srce mu puca od boli. Bože, sad će ju on ljubiti u onoj bieloj i čistoj kućarici kraj mora, grlit će je vatreno, a on će i dalje lutati kô proklet po lugu, da udara u kukavičje glase Da ih bar odpratim u selo kobnim pozdravom — pomisli Tić — kad su svatovi bili ispod stabla i zagrakta kô crni gavran. Lovro pogleda u stablo. Medju gustim granjem i lišćem crnilo se nešto. Gavran je — prosboriše svatovi — ubijte ga, Lovro, eda vam ne ureče sreću. Lovro nakrca pušku, nategne — planu. Za stablom nešto padne na zemlju zagratao kobno, a svatovi prosliediše put sela s veselom pjesmom. Tić dopuzi do ceste, pogleda još jednom za srećnicima, zakuka i zagrakta bolno, pa se protegne pod stablom. Pod njim se zemlja rumenila od krvi...

R. Katalinić-Jeretov.

KNJIŽEVNE VIESTI.

„Nazdravničar i govornik“ za sve prilike života. Sbirka šaljivih i ozbiljnih nazdravica i prigodnih govora. Sastavio Ivan Josipov. 255 str. u oktavu. Ciena uvezanom 1 for.

I opet nas je knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch) iznenadila liepim djelcem i to uzorno sastavljenim nazdravičarom. Poznato je, da u istinu nazdravičar spada medju one knjige, koje se vrlo rado čitaju i mnogo traže. Zahvalni smo revnoj knjižari, koja nastoji doskočiti svakoj potrebi u našoj knjizi i to uviek sgodnim izborom i valjanom stvari. I ovaj put ne možemo a da ne iztaknemo pohvalno najnoviju ediciju knjižare Hartmanove.

Živo se osjećala potreba dobre knjige ovake vrsti a ta je eto pred nama. Niesmo dospjeli, da je svu pročitamo, tek letimice sa zadovoljstvom prošli smo cielu knjigu. Gradivo je tako liepo poredano, da ne može biti bolje, a pisano je lako i čisto hrvatskim čustvom. Pisac se krije pod imenom Ivan Josipov. U liepome i obširnom uvodu iztiče, da se dugo mučio oko toga djelca, a sudeći po sadržini mora se priznati, da mu je pošlo za rukom pribrati i sastaviti vriednu knjigu, koja može samo koristiti hrvatskom narodu.

Čitava knjiga dieli se u četiri diela, i to: prvi najveći dio sadrži zdravice i govore u raznim sgodama života u 25 odsjeka. Drugi domorodne govore i zdravice u 6 odsjeka. Treći dio školske svečanosti. Četvrti dio nadgrobne i spomen-govore. Samo štivo upravo je birano, čas se izmjenjuju ozbiljne zdravice sa šaljivima, čas narodne s umjetnima pa nevezani slog s vezanim. Najljepši ures čitave knjige jest ono hrvatsko čuvstvo, koje provijava čitavom knjigom, a tu se iztiču osobito zdravice drugoga diela. Mi toplo preporučamo svakomu ovu liepu knjigu, jer će u njoj naći mnogo liepo zrnca za zabavu i na pouku, a s naše strane hvala g. piscu na njegovom velikom trudu oko sastava ovako domoljubne knjige. Ne bila zadnja!

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Janković-a.

Digitized by Google

Br. 15-16. Zadar, 25 Kolovoza 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštar ke troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. **Iskre** u Zadru.

Iskra

Pisma frankira: a, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Ruk pisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**

(Nastavak, vidi Br. 13.)

IV. Objektivizam u književnosti (Capuana, Verga, Ciàmpoli, Serao).

Sicilijanac kao i Capuana, istih godina kao i on, a na glasu još možda više od njega je Ivan Verga.

Početkom druge polovine našega vieka Gautier Hugo i Dumas bili su najobljubljeniji pisci u Italiji, a njihov upliv bijaše znamenit i na same književnike. Tomu uplivu nije se mogao oteti za mlada ni Ivan Verga. O djelima što je on za mladjih dana napisao liepo je pisao M. Car u *Srpskom Listu* (v. br. 11 god. 1886) Vergina „Eva“, roman koji ga je najprije na glas iznio, spada u kolo onih elegantnih, strastvenih i bezsavjestno okrutnih stvorenja, koja je u književnosti najprije odomaćio mladji Dumas. Junak ovoga romana, to je umjetnik kojega mori žedja za slavom i ljubavi, koji umire na svršetku od sučije, te pomodne bolesti odkad je „Gospodja sa kamelijama“ napisana. Radnja se razvija u gospodskom objemu, u metežu elegantnog života, gdje se čitaocu neprestano priziru, kroza šume ekzotična bilja, obasjane živom svjetlošću zlaćenih duplira, gole ženske pleći i crni mužki frakovi. Ovo djelo ne bijaše bez mana, ne bijaše još ono što se danas zove „psihiložki roman“, ali kao sliku vrtložnog života umjetničkog, dopade se u velike; osobito sa svoga oblika, koji se odmicaše od dotadanjeg običaja. Za Evom dodje „La storia di una Capinera“ sjetna historija siromašna djevojčeta, kome crni samostanski zidovi bijahu uzaptili tijelo, a ljubav i vjera izmorodavili dušu. U ovom drugom djelu, koje kanda bješe zadahnuto dubokom duševnom bolju, pokazivaše pisac već onu analitičnu moć, kojom se kašnje odlikovao. Ovdje se Verga u pogledu forme drži još svog prvog načina, kog je docnije sasvim zabatalio, udarivši tragom Zolinog impersonalnog romana. Nakon ovih romana izdade Verga niz seoskih novela, u stilu Auerbacha i Bret-Hartea, s kojima, zbog živopisne realnosti kojom slikaše sicilijanski narod, zasluži ime prvog talijanskog noveliste. U ovim pripovjedkama priroda i karakteri sazdani su takovom istinitošću, takovom krjepkošću, da jim se moramo diviti. Pisac je našao, tako rekuć, sam sebe. Njegove su misli možda gdjegod malko smione, neke istine posve surovo izložene, ali pored svega toga mašta se čitaočeva uzbudjuje a srce silno razigrava. Budući po svojoj naravi izpitavač, ne žali Verga boja, a da nam svoje utiske saobći. Nikakva ga stvar ne plaši, ništa nemože da ga obuzda; on će nam jednako opisati najprotivnije strasti, od duševnog uzdaha do sprdanja kakva obješenjaka.

Izdao k tomu nov roman „Heros“. Ovaj roman obuhvaća, doduše, zamašan obseg, ali zaostaje u vrjednosti mnogoj njegovoj seoskoj noveli. Karakteri nijesu bogzna čak originalni, a stafaža je posve obična. Glavni mu je junak neka vrst mladog Werthera u odjeći Don Juana, koji pošto je obišao bunu i bunicu, prelazeći s jedne ljubavi na drugu, kao pčela s cvieta na cviet, završuje pojadjeli život, ustrieliv se puščanim tanetom na ženinoj lješini. Nema jednog karaktera da ti se čvrsto usadi u glavu, ali ipak, na izmaku knjige, žališ što se moraš stim privlačnim svietom razstaviti. Ova knjiga nalići onim čarobnim porocima, koji te često silnije privlače od mnogih i mnogih vrlina. Verga proučava današnje bolestno družtvo, sastavljeno od skeptičara i ljudi, koju su siti života, družtvo, komu oskudi svaka vjera u vrlinu, al ujedno i grdno veličanstvo poroka.

Verga užasno mrzi glupu masu filistara, koji za starinom žale, i gordo prezire štogod novotarijom ne miriše. On drži da romani nemogu na družtvo uplivisati, a ne priznaje umjetnosti druge zadaće do svoje savršenosti. — Kad se u Italiji začuše prve trublje Zolińa naturalizma, Verga postade jedan od najžešćih pobornika nove škole.

Držeć se u svemu umjetničkih kanona svoga učitelja, napisa on svoj veliki roman „I Malavoglia“. Kog tal. Zolijanci proglasiše remekdjelom. No publika ostade prilično ravnodušna. Vergin eksperimentalizam ne nadje u Italiji velika odziva; šta više, mnogi žaljahu što se pisac bijaše okanio svog prvog načina. Doduše, Verga bijaše upao u pogrješku svog učitelja, zaboravivši da na svietu,

Digitized by Google

pored gomile zloća i poroka, cvjetaju i mnoge vrline, a da ljudi nijesu ni svi dobri ni svi opaki. Za njega kao da na svietu sada ne imadjaše ništa do opačine i sramote. Činjaše ti se kao da je sebi izabrao za devizu onu izreku Macbetovih vještica: „Ljepota je grdna, grdilo je liepo". Verga je najprvi uveo, u Italiji, onaj „genre" književnosti, koji u Francuzkoj započe sa Flaubertovom „Madame Bovary" a postiže svoj vrhunac u Zolinom. „As somoir-u".

Ali na taj ćemo se roman svratiti. „Vita dei Campi" je možda najbolje Vergino djelo. U ovom je nizu pripovjedaka tal. spisatelj predstavio seljački život takovom pronićavošću, takovom svježošću boja, takovom očevidnošću narisa, kakvoj još nikakav francuzki novelista dorasao nije. Ovdje bukti uprav ljudski život, a ne samo niema priroda, kao što u knjigama nekih modernih naturalista. To je vedra umjetnost, štono stoji izmedj naturalističkih skrajnosti i starog romanticizma. Ovako piše Car o Vergi. Car misli da se Verga ostavio pri koncu Zolinih načela, neznam al dvojim; svakako on se još drži, (a to ćemo tekom članka dokazati), najskrajnjega objektivizma. On u samoj „Vita dei Campi" veli da se tako moraju pisat novele „da ruka umjetnika ostane svakako nevidljivom, i čin se pričini kô da je sam po sebi postao". Osim toga piše prijatelju Farini; „Ja ću ti opetovati novelu ko što ju pribrah po poljskim puteljcima, mal da ne istim prostim i slikovitim izrazima pučkog pričanja, a ti za stalno voljeti ćeš nać se lice a lice s činom prostim i golim, a da ga netražiš izmedj redaka knjige, kroz piščeve naočale". Dakle on hoće objektivnost u noveli.

Gosp. Car će znati i za novelu „Pane Nero". U toj noveli vidimo težakinju koja se pušta zavest od gospodara; ima sina od njega, on ju obogatio takodjer, i tako nadje sebi muža, a dok bijaše poštena i siromašna nije ga mogla naći. Ali i u "Vita dei Campi" život koji opisuje je tako crn i žalostan da kako je zgodno opazio De Gubernatis pušta u čitaočevoj duši njeki utisak zgražanja i straha. Rek bi da je Verga htio iztaknuti kontrast izmedj onih okrutnih ljudi i one uviek vedre prirode.

Vergino djelo koje je možda najgore mu izpalo je „Il marito di Elena". Tu ima množtvo dugih opisa, a daje objemu veliku važnost i upliv na razvitak karaktera. Tu je žena, koja sbog svojih hira troši silu novaca, nema jih muž, ona ga zamrzi i poče živiti više neg prijateljski s drugim! Muž ju ljubi, al vidi da ga izdaje i kad bi joj kašnje mogao dati novaca koliko bi željela; i on ju ubije: to je roman. Taj roman nema nikakve važnosti u književnom Verginom radu. „I Malavoglia" to je roman na koga ćemo se malo osvrnuti jer je bio pravi književni pojav u Italiji i mnogo uplivao na književnost i ako nije na čitatelje, a pak to je i prvi roman onoga ciklusa romana što je zamislio Verga pod naslovom „I Vinti" kao što Balzac bijaše napisao „La Commedie humaine" a Zola „Les Rougon-Maquart". Najprije čujmo što kaže pisac u predgovoru toga zanimivoga romana: „Ovaj roman je iskreno i bezstrastveno proučavanje postanka i razvitka prvih nemira i briga za blagostanje u najnevoljnijim prilikama; proučih takodjer kakvu uzrujanost mora prouzročit u maloj obitelji, koja je do tad razmjerno sretno živila, neizvjestna čežnja za nepoznatim, osjećanje da se ne žive dobro, a da bi se ipak moglo bolje živjeti i udobnije.

Pokretač ljudske djelatnosti, što prouzrokuje struju napredka, ovdje je proučen pri izvoru njegovu, u najčednijim i materialnim razmjerima Mehanizam strasti koje ju karakterišu kod onih nižih slojeva jest manje zapleten, i moć će se za to opažati većom točnošću. Dosta je pustit slici njezine čiste i mirne boje i njezin prosti naris. Što više ova težnja za boljkom, kojom je čovjek mučen, raste i širi se, to se više i ona hoće da uzpne, i digne kod družtvenih slojeva. U Malavoglia je samo borba za materialne potrebe. Zadovoljiv ovima, ta težnja postaje žudnjom za bogastvom, i utjelovit će se u malo gradski tip „Mastro Don Gesualdo" koji još ostaje zaokružen slikom malog gradića, ali boje bit će već živahnije, a naris obširniji i različitiji. Kašnje postati će aristokratičnom ohološću u „Duchessa de Leyra" i često hljepje u „L'Onorevole Scipioni" da dodje do „L'uomo di lusso", koji ima u sebi sve ove želje, oholnosti i častohljepja da jih shvati i trpi s njim; ćuti jih u krvi, i izjedaju ga". — Verga ne prezire ove družtvene rane, on jih žali, i naumio je kao umjetnik jednu po jednu proučiti, u nadi da će tako biti njegove knjige i poučne, da će tkomu otvoriti oči, i da će možda ukrotit onu izvanrednu težnju za visinama. Ti „Malavoglia" to su prosti sicilijanski ribari. Mornari, težaci, ribari, carinarske straže to vam je taj sviet, uz to načelnik magarac, župnik dobar čovjek, ljekarnik lopov, republikanac koji drhće pred ženom, liječnik kicoš, carinar bedak ili huncut, občinsko vieće sami lupeži. Mužkarci su svi kumovi neotesani i pokvareni. Ženske sve kumice nenavidne, brbljave. Puk praznovjeran koji se uviek drži svoje filozofije: tako se uviek radilo; ali u puku ipak vidiš njeku naravnu dobrotu i prostodušnost, sasvim da više puta razbukti njegova vatrena južna ćud, nepoznaje svoje poništenje, naučan kao što je robstvu i licumjerstvu, samo mrzi vladu! Turobna je to slika, nevolja, glad i zapuštenost. U ovom se romanu razvija pred očima čitatelja vas život toga sela, i u ribarskoj kolibi, i na občini, i na trgu i u crkvi i na brodu. Umjetnik vodi vas posvud više puta, čini vas čuti razgovore uz oganj, razpre na putu, psovke i klevetanja u krčmama, bedastoće občinara, pjevanje i strašne uzklike mornara na mirnom i uzburkanom moru, brbljanja baba, presječene i mile izraze ljubovnika. a da vas pritom nikad ne prisili da s njim mislite na budućnost tih ljudi ili na družtvena pitanja. On neće da mu se kaže da njegov roman je niz razprava naj važnijih pitanja, a pak tako je stao učiti i slikati taj život da napokon svršio je tim da ga je sam proživio. Mnogo, rek bi izključivo,

Digitized by Google

služi se dialogom. Rabi; narječje, ali ne kao Coupeau u Assomoiru, on je podao tal. jeziku gibivost i oštru živahnost narječja. I kao Zola da preslika bolje objem da poda življi utisak, on i kad sam govori gleda da mu bude jezik što sličniji onomu svojih junaka. Opisa kod njega malo ima. Ima ipak njekih stvari što mi nemožemo razumjet, jer njeke osobe nisu nam poznate sasvim, i tomu je kriv njegov metod: ta blažena skrajna impersonalnost, rad koje on neće da nam ništa reče o nijednoj osobi, već samo hoće da ju slušamo kad govori, da ju gledamo kad što radi; to je sve dobro, al nije dosta; i mi neznamo zašto Ntoni idje u vojnike i tražiti sreću; kako se začela ta strast, ta težnja za novcem u njegovu srcu. Vidimo učinke al neznamo jim uzroka. Verga ima ipak to liepo svojstvo da ne opisuje, kao drugi, mjesto, da kašnje postavi u ono stanovnike, već najprije upoznaje nas sa stanovnicima, a ovi kašnje živeć pod našim očima, njihovim običajima i djelima, vode nas po mjestu. Ako je istina pak što Flaubert veli „toute oeuvre est condamnable où l'auteur se laisse deviner“ tad Verga spada u najbolje pisce. Ali ipak ta objektivnost, ta impersonalnost nailazi na mnogo potežkoća, a mislim da bi mogla obstojat a da ipak pisac nam u malo rieči, kao Turgenjev naprimjer, oda odmah karakter njegovih junaka; jer kako više puta rekoh iz njihovih rieči nemožemo jih mi uviek upoznat, a same *okolnosti* nijesu dovoljne da nam razjasne njeke bitne promjene u njihovim mislima i čustvima; jer kako veli Brunetière (str. 299. Le Roman naturaliste). „Les circonstances ne modifient pas notre nature, elles la dègagent de son indètermination primitive, et nous la revèlent à nous mêmes. Les èvènements ne crèent rien en nous, il nous apprennent ce que nous portions en nous. Si quelque honnête homme, jusqu'alors tenu pour tel, de volontè droite et de sens rassis, commet une sottise, n'èpiloguons pas davantage: c'est qu'il y avait de tout temps quelques grains de folie mèlès dans sa sagesse. Toute vie humaine dépend de la direction qu'elle se donne à ellemême, et de la contrainte qu'elle s'impose comme inconsciemment, à mèsure que s'allonge la chaîne de ses actes“. Ali najviša Vergina vrlina to je naravitost njegovih dialoga. U družtvu kao što je naše, u kom sve je skoro izjednačeno, pod jednostavnošću izvanjske prividnosti, ako je štogod što razlikuje medjusobno ljude, to je baš govor, i razni način izrazivanja istih misli. Sam akcenat kojim se naglasuju najprostije rieči u razgovoru, može donjekle odat nam stalež osobe, ali rieči još bolje, i način združivanja tih rieči pokazuju nam uzgoj osobe, njezine običaje i objem, Za karikaturu dosta je čuti govoriti groficu kao pralju. To zna dobro Verga, i njegovi mornari govore kao što se u Trezzi govori. Nać ćeš u njegovu romanu, kao što govore, da je i u Eliotovim, naravnu plodnost, prirodjeno bogastvo prostog slobodnog pučkog govora, surovo i tajno združenje pojmova, odkud izviru seljačke poslovice, cieli niz slikovitih smjelih rečenica tekom istog razgovora, i one surove prostačke običajne izraze, koj smješane, daju onaj kriepki i trpki ukus pučkom razgovoru. A u tom vidi se silno svojstvo opažanja i pronicavost, jer nije moguće oponašat pučki govor tako sretnim uspjehom i točnošću analogije, nego jedino uz uvjet da si u istinu mislio kao što oni koje činiš govoriti, i na njeki način proživio sam njihov psihologični život. A kako veli Eliot „ima duša koje nemaju na svoju službu neg mali broj nota i ne ozvanjaju pri svakom doticaju“. I to je istina, njeke se stvari niti ne dojimlju srca seljaka, a neke sasma drugčije nego to biva kod gradjana. Dobro veli francuzki kritičar da nema ništa mučnijega u romanu nego što je „borner ainsi le vocabulaire des gens que l'on fait parler aux limites exactes de leur petit univers intellectuel et moral. Le travail est le même que celui d'un peintre hollandais en prèsence de son sujet. C'est un raport exacte de ce que l'oeil operçoit à ce que la main trace sur la toile. Chaque coup d'oeil, chaque coup de pinceau: la correspondance est entière entre l'impression du sens et la fidèlitè du rendu. Seulement le peintre n'imite peut-être que le dèhors, ou tout au plus le reflet du dèdans sur le dèhors; le romancier, lui, pènètre dans le for intèrieur et ramène à la lumière ce qu'il y a de plus intime, de plus obscure, de plus secret en nous“. Verga je posvetio veliku pomnju govoru svojih junaka, jer se on valjda drži one Taineove „Romanopisac predočnje sviet nutrnjih osjećaja, svojstava, vidivim svietom rieči i djelovanja“. Kod nas što takva bio je samo pokušao Šimić (to sam bio i iztaknuo u ocjeni njegovih slika. Vidi *Nar. List* br. 35-38 god. 1887) Da nastavi možda bi uspio.

Ja da pravo rečem malo bih romana svjetovao da se prevede s talijanskoga, ali htio bih da se ovaj Vergin roman, i njegove novele iz pučkog života prevedu, i da jih prouče naši noveliste. U Francuzkoj je te knjige preveo, u predgovoru pohvalio i preporučio kao najbolje u toj struci sam vrli književnik Rod, koji je izmedj prvih kritičara i romanopisaca francuzkih.

U Italiji malo se čitao ov roman. Vergini čitatelji bijahu iza „Eve“, „Eros“ i „Tigre Reale“ privikli na osobe iz viših slojeva, strastvene slične onim Feuilleta. Kad je napisao „Nedda“ čudili se surovosti sicilijanskih seljaka, čitali su kao nešto nova, al neopaziše da je to mnogo savršenije umjetničko djelo nego prijašnji njegovi romani. Ali kad opet izda „Vita dei Campi“ tad jim je bilo toga i previše i baciše knjigu u kut. Čitatelji obično ne vole gledat svojim očima realnost, vole gledat je kroz simpatičnu piščevu personalnost.

Htio bih navest ono što kaže Capuana (u njegovim Studi nella lett. Contemp. Serie II.) ob ovim djelima; al bi ovaj članak postao posve dug, stoga ću samo iztaknut da on se uhva (a nada ga nije prevarila) da će te knjige biti strašnim i spasonosnim liekom za talijansku bedastu književnost. Verga još i sad se bavi takvim novelama i ne davno izdao je zbirku novu pod naslovom „Vagabondaggio“.

Digitized by Google

Vernon Lee u „Academy" reče o toj knjizi da je cvjet realizma ovih zadnjih dvanaest godina. On nam je naslikao najskromniji talijanski život u njegovoj realnosti, izabrav najzgodnije i najvažnije tipove „On tim pripovjetkama vodi nas po gradovima i po selima, slika nam obiteljske prizore i javne tako da ti se oči ne umaraju motreć uviek istu sliku. Istina je da ti se čine njegovi tipovi više puta kao kakvi automi, koji se miču po njegovoj volji, ali najednom sama jedna rieč tumači nam i razjasni skroviti razlog novele". Mnogi nalaze veliku sličnost izmedj Verge i Capuane. U metodi donjekle obstoji ta sličnost; ali Verga upoznaje nas s masom naroda, mi čitajuć dvie tri njegove novele znamo kako žive ti sicilijanci. On bi mogao stavit na prvu stranicu svojih novela kao Richardson pred svojom Clarissom: „Humani generis mores tibi nosse volenti. Sufficit una domus". Capuana nasuprot proučava pojedine iznimne tipove. Capuana vidi njeki ljudski čin, proučava ga, traži mu psihologičke razloge, i kad mu je to sve poznato, on to opiše pazeć da pri tom bude što vjerniji istini. Ti čini su pathologični pojavi, bolesti srca i uma, baštinjene ili prirodjene, povećane primjerima, neznanstvom i drugim izvanjskim okolovštinama. Njegove novele su više puta nevjerojatne, ali baš za to što su ti dogodjaji nevjerojatni on jih je proučio i opisao; njemu je dosta da su istiniti.

Verga je pred dvie godine izdao obećani roman „Mastro Don Gesualdo". To je čovjek koji velikim trudom i naporom dodje do blagostanja, i komu se klanjaju. Duranty je rekao da realizam znači „expression franche et complète des individualitès" Verga je u tom postigao vrhunac. On je, kako ga je nazvao Panzacchi: „homo unius negotii" on se nije nikad ni za vlas odalečio od svojih načela, od svog objektivizma On misli ja ne moram opisat objem jer ga mogu pretvorit u drugi različiti, nemoram opisat ćud ničiju, jer bih mogao pogrješiti: čujmo što tko govori i gledajmo što radi. I eto vam knjige pune dialoga; al taj dialog mora takav biti, da onaj koji sluša može sve razumjeti, sasvim da je to prikladnije za kazalište. Ali dvie ili tri osobe, kad se razgovaraju, imaju njeki način poseban kojim se razumiju, tako da drugi jih neće lahko razumjeti ako nezna kakvi su odnošaji izmedju njih. Oni pak medjusobno razumiju jedan drugoga po samom naglasu, kretu očiju ili ruke, po tonu po licu i što ti ja znam. Eto tako se zgadja i čitatelju više puta, a Verga morao bi računati da ako hoće da čitatelj bude zadovoljan i da sve razumije, treba mu tako poučit čitatelja o mislima i čustvima svojih junaka, da bude i on kao jedan od te dvojice ili trojice što se medjusobno razgovaraju. To je mučno znam, al možda će Verga uspjeti, a tad će moć i reć da mu je pošlo za rukom ono što nije još Zoli. — Zadnje njegovo djelo je zbirka novela pod naslovom „I Ricordi del capitano d'Arce". — Te su novele zadahnute skoro sve istom idejom, i sve se razvijaju u istom objemu, što i podaje zbirci sličnost na roman kakav, razdieljen u deset poglavlja i zbilja u prvih sedam novela mi susretamo i uviek iste osobe. — On se ovim novelama opet vratio na upisivanje gradskog elegantnog života, što je začudilo neke, koji su mislili da će ostat uviek kod njegovih sicilijanskih težaka i ribara. U ovoj zbirci Capuana pokazao da se je dobro otresao onog romantičkog manierizma, kojim su bila protkana slična njegova prijašnja djela, kao na primjer „Storia di una Capinera". Verga do skora namjerava izdat drugi svezak pripovjedaka pod naslovom „Don Candeloro e C." *(Sliedi).*

Crtice za prosvjetnu i književnu povijest dalmatinskijeh Hrvata u prvoj polovini XVIII.a vijeka.

(Knez Tulije Zmaća Korčulanin, Ignjat Gjorgjić Dubrovčanin i Grgur Geričić Korčulanin).

U zlamenitoj domaćoj knjižnici porodice Kapor u Korčuli nahodi se štampana knjiga pod naslovom:

„Componimenti in lode dell' illustriss e generosiss. „sig. Co: Tullio Smacchia [1]). Nobile Dalmatino di Curzola „nell' alma Università de' Signori Leggisti del Celebre „Studio di Padova *Pro Rettore* e Sindico per gli anni „1728, 1729, 1730. Umiliati dalla stessa Alma Università „alla Grandezza di Sue Eccellenze Carlo Ruzzini Pro„curator Riformator, Andrea Soranzo Procurator Riformator, „Pietro Grimani Procurator Riformator, e a tutto l' Ordine „amplissimo de' Riformatori. In Padova MDCCXXX. Per „il Penada. Con Licenza de' Superiori."

U toj knjizi ima na slavu kneza Tu. Zmaće 167 pjesničkijeh sastavaka od toliko različitijeh mu štovatelja iz svijeh strana Italije, Istre, Dalmacije, Grčke pa i iz Njemačke. Većina jih je na talijanskom a ostale su na latinskom jeziku. Tu su pjesme i osmorice Dalmatinaca, a poimence:

1. Opata d.r Ignjatija Gjorgjića vlastelina Dubrovačkoga,
2. Kneza Ivana Sava Vlastelina Spljeckoga.
3. D.n Luke Ferro Spljećanina.
4. Matije Miloša Korčulanina.
5. Kneza i viteza Kolunela Marka Bergeljića vlast. Spljeckoga.
6. Ivana Krstitelja Drago vlastelina Kotorskoga,
7. Dokt.ra Ivana Baeni Dubrovčanina i
8. Kneza Matije Gradi Vlastelina Dubrovačke Republike.

Po talijanskomu Sonetu Matije Miloša doznajemo, da se je proslavljeni Zmaća u posve mladijem godinama dijelio od otačbine; a po predgovoru iste knjige, da ga je mletačko Starovijeće odlikovalo kneževskom čašću samo rad njegovijeh duhovnijeh vrlina, što se do tad još nigda ne-

[1]) U knjizi slavnoga gosp. prof. d.r Simeona Ljubića „Dizionario degli uomini illustri della Dalmazia". Vienna 1856 na str. 231 dogrešno je štampano i „Gio, Julio" na mjesto Co. Tulio.

Digitized by Google

bijaše desilo. Megju tijem pjesničkijem sastavcima zlamenita je oda slavnog našeg Gjorgjića, tijem više što g. Lubić kaže, da je od njegovijeh talijanskijeh sastavaka vidio samo jedan sonet i nekoliko bilježaka; pa hoću ovgje da ju iznesem u cjelini:

„Del Reverendissimo Padre D. Ignazio Giorgi Nob. di Ragusa Nella Sagra Congregazione di Meleda in Dalmazia abate de' Monaci di San Benedetto

Ode.

Sorgi di mezzo al volgo, Euterpe amica,
E reggimi ch' i meriti
D' alloro non plebeo fregio alla chioma.
Per questa piaggia aprica
Bramo l' orme calcar di saggi esperti,
Cui ogni nobil cor venera, e noma.
Il Venusin, et il Dirceo Poeta,
E lor parelj il Testi, et il Dottori
Mi sien duci. Sù sù seguiam la meta
Or nota a pochi: con insuenti ardori
La mente s' avvalori:
Che poi s' in vano il mio desir s' adopra;
Sovente è gloria anch' il tentar bell' opra.
Quindi lunga stagion orfana cetra
Ripiglio, e lente omai
Tempro con man industre Ausonie corde.
Ciò dal mio cor impetra
Tempestivo dover, e sempre mai
L' amor di Tullio al mio voler concorde.
Merta egli scelte lodi, e canto egregio,
Orch' avanzando il vecchio onor non lieve,
Rinovella i bei vanti, e doppio pregio
Di Minerva nel tron rende, e riceve.
Mio stil tacer non deve,
Se le vetuste a' posteri promove, [1])
De la Dalmazia mia le glorie nove.
Governar Saggi è piucch' i regni, e 'l lauro
Vince i scettri; s' è vero
Ch' a Regi stessi sapienza impera.
Essa il Caucaso, e 'l Tauro
Spetra, varca le nubi, e 'l flutto altero
Calca di Teti furibonda, e nera.
Temonla i Troni, e giust' il suo decreto.
Tempran l' ardir, che a fausto fin arriva.
Tessaglia tutta, e 'l coronato Ammeto
A Febo pastoral incensi offriva:
E l' erudita Diva
Vinse nella tenzon felicemente
Il Rè dell' onde, e 'l suo destrier fremente.
Del primo ben oprar t' è guiderdone.
Tullio, de' saggi il colmo,
Per cui Padva gentil s' erge alle stelle
T' ornan nove corone
Nel dotto soglio, e di splendor ricolmo
Riprendi il regno sulle scienze ancelle.
Pesa il tuo merto, e traboccante il vede
Temi in bilancia d' oro, e tienti appresso,
Onde s' aumenti, e supcri se stesso
Vanto novel del primier vanto erede.
Il grande al maggior cede:
E perch' il nome tuo non mai s' appanni
T' ornan le Dignità stese per gli anni.
Gloria accresciuta a' valorosi infonde
Nova lena, e virtute,
E questa tragge a se premj più conti.
Sorgeranno feconde
D' alti assunti le tue prove avvedute
Dall' Onor duplicato: onde sormonti
Il tuo valor emerito dipoi
Di grado in grado a riportar mercede
Scelta, eccelsa, superba, e qual concede
Giusto dover agli eruditi Eroi.
Son questi essempio a noi:
Colà drizzi la mira, e l' ali liete
Volga la tua virtù, nè mai s' acquete.
Ma già Febo m' innalza: il cruccio e l' ira
Dell' Adriaca Dori
Spregio da nube alata, e scorro inante.
Scerno il nativo Illirio, e già m' aspira
Indi materni amori
Aura fedel, che respirai lattante.
Veggio per quella sponda erta, e guerriera
Placide Ninfe in mar di Nereo figlie
Melita, e Faria, ed Issa lusinghiera,
Che mostra bianco sen, gote vermiglie.
Fra queste erge le ciglie,
Nobil Corcira, a Tullio genitrice,
Mi ravvisa, m' applaude e così dice.
Se l' alma piucch' in se, vive in altrui:
Poichè d' ignea sostanza
Spirto stare non sà, ma vola ov' ama:
Forz' è, che indugj sui
Fermi l' anima mia in lontananza,
Ove desio la spinge, amor la chiama,
Nel bel terrenno di Pallade regina,
Cui serve il Bacchiglion, e riverente
Baccia le piante, ed il saper inchina:
Vivo in Tullio col cor, ma 'l corpo è assente.
Scorgo il suo onor presente,
E aprirgli il mio gioir, desio mi punge;
Ma s' è vicina l' alma, il labbro è lunge.
Or tu digli per me; ch' anzi son miei
I suoi risalti illustri;
Ma che per aggrandir d' entrambi i vanti
Obbliasse, vorrei,
Il mio seno, e con sforzi eccelsi industri
Stendesse altiero il suo pensier più avanti.
Ponga nel cor, che tutto il mondo vasto
All' abil alme è patria: e s' argomenti
D' erger a tal di sue virtudi il fasto
Ch' ad estranj gran vista anch' appresenti
Con splendori possenti.
Sol quegli la sua patria ornar si vede,
Per cui patria non ha degna mercede.
Però le Dignità (m' auguro) in lui
Con vaga serie ognora
Fian di se stesse e genitrici e prole:
Mentre con studj sui
Nell' arringo d' Astrea le cime ancora
Vedranlo sorvolar Cecropie Scuole.
Digli: Dalmazia imperiosa e prode
Da Marte ebbe già glorie, e serti d' oro:

[1]) „Allude l' Autore alla sua Istoria dell' antico Illirico, che disegna in Latino dar alla luce" Ko zna da li još opstoji taj Gjorgjićev rukopis!

Nazad njekoliko godina naš je suradnik g. Kasandrić otkrio u Hvaru dvije debele rukopisne knjige ovog zlamenitog djela; i o njem pisao lani u „Iskri" str. 128-130, 141-146. što i d.r Pastrnek u svojoj *Slavistische Bibliographie* (Arhiv für Slavische Philologie) Berlin 1892 spominje na str. 261. (Ured.)

Digitized by Google

Or è ligia di Palla, e brama e gode
Cingersi il crin di non sanguigno alloro,
Chiede giusto decoro,
Ch' essa d' ingegni, e di valor ferace,
Com' altri vinse in guerra, or vinca in pace.

***

Knez Tulije Zmaća živio je u Korčuli još 1748.e godine jer je tada, pri odlasku korčulanskoga kneza upravitelja Mlečića Alviza Bembo, ispjevao latinsku pjesmu, koju je preveo pop Grgur Geričić, takogjer korčulanin, na hrvacki. Originala ne nagjoh, pa je dobro da se zna i za ovaj prevod u klasičnom osmercu dalmatinsko-dubrovačke perijode hrvacke književnosti. Nakon smrti Petra Kanavelovića, slavnog korčulanskoga pjesnika, ostala je jamačno u Korčuli lijepa kita njegovijeh našljedovatelja, megju kojima se je osobito istaknuo vele učeni kanonik Jakov Salečić, a eto rek bi da nije bio najzadnji ni ovaj Geričić prevoditelj Zmaćeve pjesme.

Ovo sam prepisao iz rukopisa koji se nalazi u domaćem arhivu gosp. Rafa Arneri u Korčuli.

***

V Odiegliegniu Prisvietloga, i Priizvarsnoga Gospodina Marka Alvisa Bemba [1]) Kneza, i Providionika Korciulanskoga

Piessan

Prinessena iz Latinske sloxene po Gospodinu Knezu Tulliu Smacchi, à po Gospodinu D. Garguru Ghericichiu ù Slovinski Jezik iztomacena

Occe komu vlast od mora 1.
Prem ne sasvim, ceje dala
V Trozubgli, da s razbora
Vladasc silnost biesieh valà,

Primi blaghim ti pozorom 2.
Nisse struciaj Plav izbranu,
Ka mletaschim iade k dvorom,
Gnoi tve vlasti daj obbranu

Tu da pride, gdi Gospodi 3.
Privedroga liça piva
V slobodi, ter na vodi
Vodom zakon udigliva

Illi bude ta Plav Vitru 4.
Kad raspustit Jedra bila,
Cin, budejon tihu, i hitru
Putu, svarha, Zemglia milla.

Illi bude ona ù vodi 5.
Svoja uredno Vesla upirat,
Cin da tih put gnu dovodi
Gdise na tragh nechie obzirat.

Neka istocni, pò tvoj rieci, 6.
Nu blagh vietriç gnu upravi,
Tmasta Juxna ti zaprieci
Sievernie, cin, da ostavi

Cin daxdive da neude 7.
Kobne zviezde gnoj ikada
Vali, al Vihar da neuzbude
Gnom udarit o kraj ikada

[1]) Marko Alvise Bembo bijaše korč. knezom god. 1748. po rukopisu „Serie dei Conti Veneti di Curzola dal 1420 al 1708" u Dodatku Ivana Zorzi.

Cin da morske sve Jakosti 8.
Ikad rastrest gnu nemogu,
Cin zapadne da naglosti
S' obblacinam ne primogu.

Neka dnevom more mirno 9.
Brodech, nochno cim pocine,
I opet brodech budeon virno
Vietri stavan put da cine

Nek putuje dokle rodnim 10.
Bemba hitro krajem zdruxi.
Ter k svoim kuchiam srichnoplodnim
I k pridrazim stupaj pruxi

Bemba (ah Bembo) ki dohodech 11.
Dvostruk vruchiaç bij radosti;
Ah jaoh sada gdi odhodech
Sviemje uzrok od xalosti

Cim Pomoraç s' Mletasckoga 12.
K nascem kraju Plau obrati,
Cim uhiti kraj viernoga
Miesta, Bembo, za vladati,

Puk vesseglia pun occhiuti 13.
Srechiu Vika cestitoga;
Promienase sgodna uputi
I Gospodara Primilloga.

Zora vecchma zabiegliena 14.
Tad pruxasce sdrake ine
Od loxniçe slobodiena
Primarzechie starescine.

Snieseni kogni kolla bila 15.
Sunçe vodech visegnim redom
Svietlia svietlos upravilla
Put biasce sùd poredom

V starano mieseç kollo 16.
Toliepscega ponavgliasce
Jakno sunçe, ter oholo
Nochse s dnevom utlezasce.

Tad oko nas ove Vode 17.
Theti Vila obhodiasce,
Ter Dupini gdie vode
V' Gliusturi, svak gledasce,

Vidiahuse josct od vecchie 18.
Trubgliac, Glauco, i morske Vile.
Kraimi od mora gdi bez smechie
Izvodiahu dançe mille

Josc koà svierim pobienim 19.
Lovom srechna jest Boxiça,
Liepscia pramim raspustenim
Negh daih skupi slatna xiça.

Planinkigne plahe Vile 20.
Koe prid Faunom biexe harlo
Pan i Pale, i sve sille
Kihse Pastir boj varlo.

Polukosni joscte gliudi 21.
Vstarana dubja u sieni,
Prem diviacni, prem da ludi
Igrahuse po zeleni.

Zvietiem poglia, Zvietiem strane, 22.
Perivoj Zvietiem zenu
Lir, i Cemin, Ruse isbrane
Liepe zvatu ter ne venu

Po dubravah sciuberechi 23.
Slast do neba sciu slaviçi,
Vecerigni tim parsechi
Tu sdruxiugiu slast vietriçi.

Digitized by Google

Tusto staddo cim mekahnu 24.
Vecer travu saterasce
Jutro restom gnu mladiahnu
Opetaje ponavgliasce.

Koè radosti, koà vesseglia 25
Nam nestauna srecchio usmicese;
Etto ostajmo sred dresseglia
Od nas Bemba cim odmicese.

Dobre cesti zviezde siahu 26.
Kad k nam pride, pokle svaka
(To occitto svi vidiahu)
Gled i himba proide opaka.

Blaghi Vietar sve slo smaknu 27.
Koje ikad tarpgliascese.
Da nedoghie toli usmaknu
Ako drugo cekascese.

Nu josct sklopne dikle mille 28.
Skladne, s' druscbom obilastva.
Varh nas bihu isvratile
Pun xiudieni sud bogastva

Grozdiem borda napugnasce 29.
Bacco s' draga rumenilla,
Xitto u 'gnivah usmnasciasce
Nam Cerere blaga, i milla

Nascem miestu sve xiudiene 30.
Biehu utihe sadruscene,
Cim pohrane nasce opchiene
Xittom stahu napugnene.

Zlatnieh Vikov ces isbrana 31.
Bembo k' nami kù privede,
O da bude mnoghih dana
Kakva ostaje sad kad grede.

On vladajuch, al meu nami 32.
Predgna Prauda joste stasce,
Al ka sidi nad zviezdami
K' gnemu blaga prihodiasce.

Ka zastavi glassovita 33.
Diella Pravdom urescena,
Sctietchie Vnuçi po sva litta,
Nitih satru kad briemena.

S' kom krieposchiu on sad vlada 34.
Jedva izrech oko umichie,
Varh svih bihu ki nazada,
Svim u napried isgled bitchie,

Rasboraje pun i znagnia 35.
(To posnasmo svi occitto)
On s' takova srechna imagnia
Ime usnosi glassovito.

Neka srechni od tri Vika 36.
Staraç segnimse ne natiece,
Bembue rasbor vasda dika
A' is starça naglo istiece.

Çasno biesce k' gnemu priti 37.
Xeglie, i molbe svih primasce,
Tih, mil, i Blagh svakom bitti
Svim nacinom on ktiasce.

Prem namise tò vidghiasce 38.
K' Oçu, i k' Boghu kò od mira
(Tako na mir nastojasce)
K' gnemu priti bes obsira.

Al nie ciuddo, svoga oblicia 39.
Prem tihoga zlamen prosi,
Da nie sarza chiud raslicia
Neghje slika oku iznosi.

Kti nevoglnim pomoch bitti, 40.
Slatka utiha potribnima
Sctoje moxe vech xiuditi
Bij strahochia krivniçima:

Bij strahochia: al nesviesne 41.
On krivine blagh pridobi;
Dosta biesce da bolesne
Kriuçe od slochiah vidiobi.

Radi tughih ako nebi 42.
Nastojagnia svoga ostavi,
Boliobise sam ù sebbi
Dabi isprasno dan odpravi.

Titu diçi slauna Rima 43.
Onse slician tim ukasa
(Ako slika raslog ima)
Rekaobih bes opasa.

Redovniçi Vi reçite 44.
Svetilischia slauna ù vrime
Koga sniescna svegh vidite
Kod otara nadusvieme;

Bogogliubne pun viernosti 45.
Kada s' neba Bogh istini
Slaunieh riecih po kriposti
Shodi, isgled vriedni cini.

Cestit sasma Boxiaustveniem 46.
Kise vlada nadahnutiem
Tiemse snagnem nad sviem iniem
Cioviek kriepi primogutiem.

Akoe komu kad prispilla 47.
Alli gnemu ni doisto
V' vladagnu xetva milla
Plod koeje slato cisto

Al da k' nami on ne pride, 48.
Al da moxe gliubav sada
Vsdarxiatga da ne otide
Cimse uprauglia poch nazada.

Nu' nestaune staunos srechie 49.
Grabi rados cimse prima;
Zapriecinje pace odvechie
Kabi priscla dasse neima.

Cim istokom sunçe sine 50.
Taj cias sarne put zapada;
Srechnih dana tac ces ghine
Ko nebiesce daje ikada.

Dosasechiasse dan zapisce 51.
V' pribielom, za uspomenu
Cimse udube, timse usdisce
Odhod marsklu ù kamenu.

Ki klobuka zarglienoga 52.
Dikom Petar, bij urescen,
Cestitoga Rodda Tvoga
Mev sviem Dieddim, slauno usviscen

Skladno uredna kem s pievagnia 53.
Ne magnaje slana ostala,
Negh s' isvarsna spovidagnia
Kôc ta kripos nam skasala

Ako chiutit ki su ù Grobu 54.
Moghu svoje miesto, i svoih,
Snatchie veseo ù sem dobù
Krepos dielà vriedniеh tvoih

Da ustarano niedno snatchie 55.
Vrieme, smarsit moxe diku,
Pace, novu diku imatchie
Stara Dika vazda ù Viku.

Digitized by Google

Neka Garçi, i Rimgliani 56.
S' muklim mirom ovo ciuju
Niedni od gnih biehu obrani
Da kako on Gospoduju
Ovo velim istinitto 57.
Trebie istini vierra slicna;
Niedni dnevi stanovitto
Niedan dade Viek prilicna
Ne Rimgliani, svega svita 58.
Ki slobodu osvoisce
I tim gnega pridobita
Pod zakone svôe skucisce.
Ne Korinto silnim blagom 59.
Kise sasma usnosciasce
Ter imagna svoga snagom
Svak doch k'gnemu nemogasce
Ne primudre iz Atene 60.
Kad Poklisar rimski imoje
Sve zakone tu sloscene
Koê ù Rim prinioje
Ne kad vriedniem Tebanima 61.
Bojna silnos biesce ù dillu,
Gdi zamirna Rika ima
Svoga iz Vruchza vodà sillu
Ne Spartani kad Persiane 62.
Karvnim bojem pogubisce,
Tergnim priko s one strane
Na zad vratit stiegh cinisce.
Od Trojanske Druxbe isbrane 63.
Miesto ovo nastagneno
Poznatchiete dok pristane
Sunçe vodit kollo oggnieno.
S' Pohvalamchie kisu od Grada 64.
Na tvû slavu svi bit harli,
Togachiese iza stadà
Popievagna ciut glas varli.
Koê za nascih dana sada 65.
Dobrotvorje bilo je tvoje
Dugho ù vrieme, rietchie tada
Diete od Diedda dociuloje.
Pochiesc posnan, i pievajuch 66.
Nascia Lira ove piesni
Josc i Clio pomagajuch
Slatko skladna ù gliuvezni.
Pochiesc posnan zapadnima 67.
I istocniem sviem stranami
Poludnine sievernima
Posnatchiete pored nami.
Josebih imo mnoga rieti. 68.
Nu za mallo vrieme usmucim;
Ciegovaje, jurve prieti
Çim vratit, cim ne odlucim.
Toje Apollo, vrachiam sillom; 69.
Alli piessan ku poklagnam
Bembo primi slikom millom
S' timie uffagnem neuklagnam.
Koj odhoda dan nastaje 70.
Sva godiscta ti dan bitchie
Svakom usrok koj ostaje
Da susami lize umitchie.
Nekte gliubav neustavglia 71.
Nascia, alli tve possiude:
Poidi cestit, etto uprauglia
Voda tih put dat usbude.
Laghia stoj na veslima 72.
Kate ceka za privesti
K' Plavi, kaje na Jedrima
Za Teb' od nas jur odvesti.
Sarzu usdasi, suse occima 73.
Etto Puku prikupglienu
Alli svaki xegliu ima
Svietle od slave tvom Imenu.
Xeglie, i suse techie bitti
Za usdarja dostoinoga
S' kiem svak radi odpraviti
Gospodara Pridobroga.

U Korčuli, o Bartulovu 1892.e

Priopćio **F. Radić.**

Prvi cjelov.

Tempora mutantur.

Tko li se ne sjeća prvog cjelova. Ah! sretnoga li doba. Ta uzrujanost, to kucanje srdca, to neopisivo blaženstvo. Svuda mir. Nitko ti ne smeta. Približuješ se svojoj obožavanoj djevojci; jedva izmotaš njekoliko rieči. Oči sve kazuju. Nehotice se približiste. Svaki se kucaj srdca čuje.

Ti joj obujmiš vitak stas. Miomiris zlatnih pramova posvema te zaludjuje. I nemisleći oćutiš slast prvoga cjelova. Sretno — nezaboravno doba. Al dugo je tomu — dugo.

Vozio sam se u Beč. Moj suputnik — vriemešan gospodin, držah ga marvinskim trgovcem — htio se je svom silom samnom upustiti u razgovor. Ali mu nisam dao tome prilike. Lice mi njegovo bijaše silno *antipatično* — pa ta krupnina tjela — taj pogled....

Prispjesmo u Römerbad, tu moj suputnik izadje. Dočekala ga supruga sa dvoje dječice. — Koli se strastveno zagrliše. Gledam bolje — u taj tren spomenuh se prvog cjelova kojeg primih od prve moje ljubavi. Ta prva moja ljubav cjeliva ovaj čas mog suputnika — marvinskog trgovca. Tempora mutantur.

Gladan sam.

Sjedio sam čitajući na naslonjači. U to njeko pokuca.

— Unutra — rekoh. Nitko se ne javi.

— Unutra — opetovah. Sve mirno. Ustanem, otvorim vrata.

— Molim gospodaru, kupite koju malenkost. — Timi riečmi nagovori me seljak, ne više mlad, tužnoga i bolnoga izgleda.

— Ne treba mi ništa.

— Gospodaru! — kupite ovu lulu. Gladan sam — kraj toga me pogleda toli čudnim pogledom. Mnijah vidjeti suzu u njegovom oku. Žalio sam biednika. Dadoh mu njekoliko novčića.

— Bog vam platio — reče i ode.

Pod večer podjoh od kuće. Pred vratima nadjoh lulu. Gle — rekoh samomu sebi — Golotinja, pa ipak toli ponosan. Nije hotio primiti dara; pustio mi lulu. Šetah gradom. Prodjem kraj rakijašnice. Nješto mi kazivalo „gledaj unutra“. Što vidjeh? Mog gladnog seljaka gdje upravo nagnuo bočicu „prave sriemske“. — Čudan sviet. Gladan, ponosan, pa ipak ima nješto, što svlada i glad i ponos. Nehotice se sjetih Zolinog „L' assomoira“.

Zagreb. **Isa.**

(Sliedi Dodatak)

Digitized by Google

Pučka priča o „Jarcu živodercu".

Bio starac i baba, pa imali dva sina i dvoje snahe. Oni su bili vrlo siromašni i nijesu ništa imali do jednoga jarca. Jedan dan pošlje starac mlagju snahu da vodi jarca u šumu, da mu nakreše, da ne bi krepao od gladi. Ona po zapovijesti otide s jarcem, ali malo čas, eto ti jarca kući, pa se stane drekenjati oko kuće: „Mehehe!" Starac izigje i zapita ga šta mu je, i šta je došao kući. A on odgovori: „Poslao si snahu da mi kreše da brstim, a ona mi natakla gužvu na gubicu, pa ne mogao". Onda starac pošlje drugu snahu; ali jarac onako uradi i kod nje. Pošlje starac sina mlagjega, ali jarac onako uradi i njemu: pošlje starijega, i starijemu učini jarac onako. Sad pogje baka, uzme u rukavicu osjevina, i stane prosipati za sobom, vabeći jarca: „Jac jaco, jac jaco!" Jarac idjaše za babom dokle tecijaše iz njezine rukavice osjevina, a kad nestade, on se onda vrati kući po svome običaju i stane ga dreka oko kuće: „Mehehe!" Opet ga starac zapita, što mu je, a on odgovori: „Poslao si baburinu da mi kreše da brstim, a ona mi natakla gužvu na gubicu, pa ne mogao." Starac misleći da je istina što jarac govori pogje sam s njime: a jarac isto onako uradi i njemu. Tada se starac razljuti, i kako dogje kući odmah jarca zakolje, odere ga, osoli, natakne na ražanj i pripeče ga k vatri, a moj ti jarac skoči s ražnja, pa bježi, bježi! te u lisičiju jamu a lisice ne bješe kod kuće. Kad lisica dogje, čuje da ima netko u njezinoj kući, i ne smjedne uljeći unutra, nego pogje od svoje kuće nevesela i žalosna. Idući tako eto ti pred nju zeca, pa je zapita, šta traži tuda tako nevesela. A ona mu kaže da se netko uvukao u njezinu kuću, pak sad ne smije unutra. Onda zec reče: „Hajdemo nas dvoje, da vidimo, tko bi to bio." I tako pogju. Kad dogju pred jamu, poviče zec! „Tko je u tetinoj jami? a jarac iznutra odgovori: „Ja sam jarac živoderac, živ klan, ne doklan, živ soljen ne dosoljen, živ pečen ne dopečen! Zubi su mi kao kolac, pregrišću te kao konac." Kad to čuju zec i lisica poplaše se pa pobjegnu bez obzira. Bježeći tako naigju na vuka, medjeda i lava, pa ih ovi zapitaju, šta im je što bježe. Kad lisica i zec vide ovako društvo, oni se zaustave pa im pripovjede, šta i kako je. Onda se dignu svi zajedno, eda bi kako uveli tetu u njezinu kuću: ali im zaluda bješe muka, jer im jarac svakome odgovori kao i zecu. Hodajući tako neveseli po polju i brinući se tetom, sretnu ježa, i on ih zapita šta rade u društvu toliki, a oni mu kažu sve šta je i kako je. Onda reče jež: „Hajde da i ja sreću pokušam, da vidim tko je to." Kad dogju pred jamu poviče jež: „Tko je to u tetinoj kući?" Jarac odgovori: „Ja sam jarac živoderac, živ klan ne doklan, živ soljen ne doseljen, živ pečen ne dopečen! Zubi su mi kao kolac, pregrišću te kao konac." Na to mu jež reče: „Ja sam jež, svemu selu knez: savićn se u trubicu, ubošću te u g....u". A moj ti jarac bježi.

Ova se pripovijetka nalazi u Vukovoj zbirci „Srpskijeh narodnijeh pripovijedaka" — drugo izdanje — u Beču 1870. —

Nalikuje na našu njemačka priča Grimmove zbirke *„Kinder und Hausmarchen"* Br. 36. Evo joj skraćen sadržaj. Krojač ima tri sina i jednu kozu, koja mlijekom svojim hrani cijelu obitelj: braća je redom vode na pašu. Jednom stariji brat dovede je na kalac, i pusti je gdje bijaše obilata trava. U popasno doba čoban je pita:

Ziege, bist du satt?

a ona mu odgovara:

Ich bin so satt,
ich mag kein Blatt:
meh! meh!

Tad se vratiše kući. Starac pita sina jeli koza sita, on mu odgovara da jest: ali krojač hoće da se sam osvjedoči: ide u tor i pita kozu, a ona mu kaže:

wovon soll ich satt sein?
ich sprang nur über Gräbelin
und fand kein einzig Blättlein:
meh! meh!

Razljuti se starac na sina, istjera ga iz kuće, i šalje druga dva sina na pašu: ali koza učini i drugijema onako. Krojač i njih istjera iz doma pa ide on glavom s njom, ali ona isto i njemu uradi. Rasrdi se starac ostriže kratko kozu, dobro je izbije i istjera na polje. Ona srameć se što je tako grdno ostrižena skrije se u lisičinu kuću. Kad lisica ugje u jamu prestraši se i pobjegne, susretne medjeda, idu skupa pred jamu, ali se i medjed preplaši i pobježe, susretu pčelu te se s njom povrate opet k jami. Pčela upeče kozu te ona bjež u bestrag.

Slična našoj je lorenska priča — *La Chevre* u *Contes populaires Lorrains recueillis dans un village du Barrois à Montiers-sur-Saulx (Meuse) avec des remarques par Emanuel Cosquin*. Evo joj u kratko sadržaja: Muž i žena imaju sedam sinova i jednu kozu, koja razumije sve što čuje, i govori sama. Otac šalje starijega sina da vodi kozu u šumu: u popasno doba sin pita kozu:

Eh bün! ma petite biquette as tu assez mange?

a ona mu odgovara:

Je suis soule et moule,
Je ai assez de lait dans ma toule.

Kad oni kući, otac pita kozu: jeli sita — a ona mu odgovara:

Je ne suis ni soule ni moule
je n' ai point de lait dans ma toule.

Razljućen otac, sjekirom po glavu, starijemu sinu, pa tako redom svijem drugima, pa i samoj ženi. Tad ide on sam s njome na pašu; a ona tad navali na njega i ubije ga

Ali najsličnija našoj pripovijetci jest toškanska *La capra margolla (Pitre: Novelle popolari toscane — Firenze 1885)* i sicilijanske *Cummari Vurspiddu (Pitre: Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani — Palermo 1875)*. — Evo sadržaj prvoj: Čovjek ima tri sina, tri bezposlenika: kupi kozu pa kaže sinovima, pazite je redom, ali gledajte da se dobro najede, jer ako se ne vrati sita iz paše zlo po vas. Stariji sin vodi kozu na pašu, i u veče pita je:

Capra margolla!
sei bene abbeverata e ben satolla?

a ona mu odgovara:

Son bene abbeverata e ben satolla,
Benedico il padron che mi ha guardata.

Vraća se starij sin s kozom doma i sreta oca. Otac pita kozu jeli sita a ona mu odgovara;

Son male abbeverata e mal satolla
Maledico il padron che mi ha guardata.

I moj ti otac smakne sina. Sutradan šalje drugoga, a i drugomu se isto dogadja. Ali treći sin, na paši, izbije krvnički kozu i svu je odre: ona bjež u pećinu, pa kad je čoban upita, jeli sita, odgovori mu:

Son male abbeverata e mal satolla.
I' ho una corna torta e una dritta,
se tu vien qua, anche te la infilo nella trippa.

I sicilijanska pripovijetka nalikuje na ovu. Ali sve ove dosad iznesene ne nalikuju toliko na našu, osobito u drugom dijelu, koliko ova livorneška kojoj izostavljamo početak jer odgovara sasvijem na one što već vidjesmo. Ovdje nemamo više koze nego baš jarca. Izbijen i razdrt bježi u podrum gospodske kuće. U toj su kući bili svatovi, kad oni za stolom domaćica se sjeti da je zaboravila da utoči vina; ide u podrum, a kad ona pred vrata čuje gdje iznutra neko ječi:

Sono un povero capron
colla pelle strascicon
un corno ritto, uno sconfitto
se vieni in tasca te lo ficco.

Domaćica bjež bez obzira; sretne kuma, te idu oboje da vide ko je to, ali na jarčev odgovor ne smiju naprijed; idu svi svatovi skupa, ali zaludu im muke jer se svi preplaše kad im jarac iz nutra zaviče. Slučajno sretnu nekog patuljka koga svi nazivahu „Compar topolino“ on ih pita što su u društvu toliki: oni mu kažu što je i kako je, onda ide on da pokuša — uljeze u podrum, i pita: Ko je? Jarac mu odgovori kô i drugima; a on njemu odvrati:

E io sono il Compar Topolino
che ti farò uscir da un buchino.

Na to jarac od straha dade se u bjeg.

Kušaćemo sada da tumačimo pomoću mitologije ovu pripovijetku nebi li štogod otkrili o njezinom prvobitnom značenju.

Da izbrojimo koliko je glava u ovoj pripovjetci, i koje su: otac su tri sina, su dva sina i dvije snahe, samo u jednom je slučaju sedam sinova: žena kadgod se pojavlja, kadgod ne; pa imamo jarca koji može da bude i kozom, a uzanj lisicu, zeca, vuka, medjeda, lava i ježa; u jednoj pripovijetci, nalazimo pčelu, a u drugoj miša, ili patuljka pod tijem imenom.

Glavnu ulogu u pripovijetci igra jarac, bavićemo se dakle s njim naj prvo.

Kada Zora u jutro razvija svoje stado po nebu tu ima bijelijeh janjeta, kozleta i ovana. [1]) U praskozorje cijelo je stado bijelo, nego malo po malo runo postaje svakomu zlatno jer ga sunčane zrake pozlaćuju. Biva nebo u prozorici bijelo, kasnije se stane rumeniti na istoku. Sunce samo postane kadgod carevim čobanom, kadgod janjem, ovnom ili jarcem. [2]) Kada sunce tone u pučinu; janje, ovan ili jarac vraća se svojoj staji i po stane mrke tamne boje. Sunce zamrčeno od noćne tmin ili od oblaka to je jarac ili ovan ili koza mrke boje.

Možemo dakle smatrati ovna ili jarca, prije cijelim runom pa ostrižena, kao sunce, koje je u svom sjaju danju, a noću biva lišen zrakova i svijetlosti.

Jarac živoderac odnosi se, po mišljenju N. Nodila, jamačko na Gromovnika. — U svojoj „Staroj vjeri Srba i Hrvata“ piše ob ovom pitanju ovako:

„Jarčji lik gromovni privigjao se i Slavenima. U *skazkama* ruskim, jarac, gromotnim glasom, i bradom svojom, plaši vukove, kao da je to glas i brada Perunova: a kad mačka jarcu na rogove metne brezovu koru, čim se kora protre, eto ognja. U mnogom kraju Češke, na dan sv. Jakova, 25 julija, t. j. u mesecu ilijnštaku, ljudi hitaju jarca kroz prozor, i jarčevom krvlju liječe mnoge bolesti. Taki krvavi jarac baš pripada gromovniku Thôrru, u Eddi. Bog kolje svoja dva jarca, i š njih dere kožu; spravlja zatim odrte im kože i kosti, da jarcima dade, ticanjem svetog mlata, nov život. Dva jarca ova, opet živa, vječitom mijenom ponavljana, voze po nebu, kako vidismo, bučna kola Gromovnikova“.

„U našem jeziku, ima za jarca i druga riječ: prč. Može li „prč“ biti u lingvističnoj svezi s Perunom-Perkunom, ja rasudu toga prepuštam drugima, od mene vještijim. Nego je u „prču“ nešto kao gnjevljivo i neobuzdano. „Reče mu oprčito“, u Boci znači: reče mu srdito; „oprčio se prema njemu“ jest toliko, koliko: osjekao se, a „prčica“ je mali čovjek koji se lasno rasrdi. S druge strane, „prčevariti“ hoće reći: vatrom paliti, pa „prčati se“, „oprčati“, za koze i jarca ima *phallično* značenje. Pri tome pada odmah na um, da u Rig-Vedi Vritrahan — „ubilac Vritre“, t. j. Gromovnik Indra, neprestano se zazivlje kao dijelitelj „muške snage“, i da jednaki Verethraghna, u Avesti, te je iste „muške snage tvoritelj“. Takogjer u Eddi, Gromovnik Thôrr hoće da spor ženitbu. Svojstvo plogjenja je li bogu pridato poradi plodnog oblaka olujnog? A je li se očitovao, i u mitu slavenskom, Gromovnik Perun kao rogjajni bog, po primjeru drugog glavnog boga Vida, koga, hipotezom jednom uzesmo kao *phallično*g *bogu*, u obliku Porevida? Na te upite skanjujem se dati izvjesna odgovora. Jedino se može reći to, da voće u drveta Gromovniku svetih, žir, lješnik i orah, vrlo često u mitologiji indoeuropskoj prestavljaju *phalličnu* sliku“.

(Sliedi) **P. Kasandrić.**

DOLI-GORI KRKOM

MOZAIK

V.

Lak, po lak, korak po korak, zašao sam kroz Ljubotićku šumu. Čist je zrak, sunce veselo odrazuje se kroz gustinu gorskoga jeka, malo prije, blagom kišom, na-

„Le verbe grec *aïsso*, qui signifie s'elancer, a fait „d'une part le substantif *aix* chevre, et de l'autre les mots „*Kataix*, *Kataigis*, tempête. De là une nouvelle serie „d'images et de fables où la chèvre joue le role principal. „L'egide, avant d'être un bouclier fait en peau de chevre, „etait le ciel au moment de l'orage: Jupiter aigiochos etait „le dieu qui envoie la tempête, plus tard, on traduisit le „dieu qui porte l'egide.“ *Breal.*

[1]) *Urana* — vunen; janje, ovan, kozle, i ovca — u sansk.

[2]) U Sanskrtu *aga* znači onaj koji se kreće *agens* pa i jarac; grčki *aix* znači koza otkle dolazi *aigis* koža; *egida* štit; *Zeus aigiochos*, Bog štitonoša — Zeûs, u grčkoj mitologiji, krije se runom koze Amaltije te se bori s Titanima i svlada ih. — U sanskrtu *mesha* ili *meha* znači ovan, runo i koža; s istog korjena dolazi naš *mijeh*, litvanski *maiszа*.

Digitized by Google

rodjena. Gora je sva razpjevana. Odmarajuć se pod zahladjem raspuća, iz dokolice, čitao sam iz Modrićeve *Dalmazia descritta*... njegove crte „Il morlacco"; i premišljavao sam o nevoljnomu stanju puka, o mnogim mahnam i zabludam, kojih se nemože da otrese. Već sam na domak šumi: kroz kiće, otvoraju se mal po malo runate brine, dok nepomolim na prodor staroga puta i na slike Bilušića buka. Iz vesele šume, i razkošna pjevanja ptica, kao da mi se drugi sviet javlja. Silne misije s one strane kao neka kimerična galerija nasukala se na splavi vodenog zelenila. Više Bilušića buka k zapadu Cerin-grad, stara gradina hrvatska, malo kad od žive duše posjećena, kamo li ispitana, diže se tu na osječenu klisu, kao niema *svinga*, kojoj se neda glasa iz tavnih vjekova dignuti! Čudno se utvrdila ta stara gradina, kao sarukom omotala se zidovim i mirinam na pristup orlu i sokolu! Tvrdo stoji na grozovitoj poletini, iznad sumračja špilja i starolikih česmina. Pod klisom, iz podnožja dižu mu se duguljaste udubljene pećine, sa starinskim prizidam, o kojim narod priča, da bijahu staništa davnih kršćanskih pustinjaka... Davnina i vrieme zamračile spomen i pustinjačkim ćelijam, i Cerin gradu, samo što po gdjekoji riedki pučki pametar, priča o toj starini, a pričanje dakako suče od koljena do koljena. Priča je pučka inak u jezgri: „Na Maratarnam, izmedju Bobodola i Tankog-buka, Crna-banica gospodarica Knina, i ovih okolica sagradila grad na naravnom samogradu, okolo koga, vukla se dva duboka prosjeka, da ga brane od napadaja. Grad branile tri velike kule; na ledjima grada, stajali baničini dvori, u bogatu i kitnu perivoju, sa bašćam i cvietnjacim. Tu bili provedeni prokopi, vodenjače, sahraništa ispod zemlje, za oružje, strielivo i barut. U tomu ratobornomu gradcu radili neprestano mačari, kovači i ugljevari(?) Tu se kovalo svakovrstno oružje, sablje, mači, jatagani, mlatovi, oklopi itd... Joguna banica, zvala se Lacka, bila gospodarica Cerin-grada, i svoga grada na Marasovini" koji se zvao Baničin-grad. Banica se klala sa bližim i daljim banim, podložnike progonila, na daleko se bojali njezine sile, i nitko joj na svietu nemogao doć haka! Od duga zemana, banica u teškoj borbi bila s knezovim ciele Bukovice, Zvonigrada i Bielina. Taj knez je bio silni suparnik baničin. Banica imala svoga ljubinca Petra, a dvie nevierne sluge, bila dva grka i latina... Ljubinac pratio banicu u junačkom trku na bojeve i napadaje na neprijatelje. Ljubomor naveo baničina nuzljubca, da ju izdade. Bojna zasjeda zatekla ju na Ljubaču iznad Krke tu silno se kreševo dogodi, banica četom crnih konjanika, udarajuć kroz neprijatelje nagazi na drugu busiju skrivenu u gustoj šumi na Poprdljivim docim.. Tu zaglavi banica i njezina četa. Tu pogibiju i danas pokazuju stare mogile i grobovi na Poprdljivim docim.... Od tada ime Ljubaču više Knina, a neprijatelji razoriše baničin grad na Marasovini i Cerin-grad više Krke, koga do tad nitko osvojiti nije mogao [1]).

***

Ovako premišljavajuć, u tužnoj sjeti rodne uspomene, koracao sam krševitom tkanicom k mlinim. Krka se vesela pomolila s Tankog-buka! Ladjica križa vodom, vodeći mjerače, koji se muče oko prokopa buka; Krka udara u pržinaste nasipe i debele glave muljiki, kao da se goropadno zlosrdi novim gusarim, što će joj polomit vječite zgrade, na uhar naroda. Netom se utisla kroz guste prudove, razmeće se na sili i odjeku, gjisa slikovitim skokom, urva se u sunovrat u duboku ponoru, ali prvo nego je na toj sili odušila, s krila razmeće slapove, vijavicom sklapa mline i škropi ih vodenim oblačićim. Sa uzbukana korita stupovi vodeni, svojom igrolijom prirodnih ljepota, izmeću pram zapadnom suncu, neopisive slike duga, titrajućih pahuljica i zviezda. Bilušića-buk sliči dosta Roškom slapu i Brljanu, ali velezanosniji i dražestniji. Krka vesela lazi koritom, razbija se o strmenitu brinu, oblivajuć ogromnu dugu šupljikasto Gredu sa obe strane šumoreći i pjeneći, razmeće se preko stupnjevina u podsinje jablanja i vrba. E tu je Krki i kl sa i skoka i čara! Ostavio sam na polu nategnutu sliku, prispio na Bilušića mline, zašao užetim oborom da joj izbližega priberem poglaviti skok. Kroz vrbe, jablanje i crnograbe, grmeći vodoskok u silnu urvanju vijavicom, zadiše tonjom i teškim zrakom. Okružili me radoznali mlinari čevrljanjem i zievanjem! Gledam kô občaran onu silnu biljavinu vode; a fantastično kroz oblake vodene, navila mi se slika Cerin-grada. Silna kamena podnožja udubla mu se na kitne splavi zelenila, likuje čudolikim odražom iz sumračja. Jedva nazirem kroz pramove drvored vrba i jablanova, kô umjetno opručenih u kitne redove na debelim nasplavim, što ih voda kroz viekove, vještim radom zavela, da su joj matice, virovi, jezerca bogata ribolovom, na doseg krčkomu ribaru. Pomela me prostačina! Odsjekô preko volje, dvie krupne, pak bježi u ljut strane, penjući se i verući kô srna kroz vrlet i djavolsku neku koziju putanju dok sam se izvukao na Veliki kuk na pogled onih liepih stupnjevina preko kojih, Krka se razkošno razvija na debele pitomine Ljubotičkih vrtala.

***

Ovdje sam čekao moga zabatlastoga suputnika mladoga Tomu vinedžiju, koji je u sprtvi nosio doručak pak buraću živa prominca, da na Pločevu zapalimo svieću bogu Baku na zelenoj tratini; tu da kod vesela prilievka Krke pečemo kukuruze i opjevamo večernju rapšodiju božici Vesni.

Čekao cielu uru, dok je Toma negdje ožimao bukarom na Ljuboticu i zamnom se dovukao vas osopljen, blažen u zagrljaju Vinka Lozića. Ala, čudno ti ću se danas zabavit u njegovu družtvu, dok okončamo ovaj tiesni bukolički dernek na Krki. Upao sam u slike vesele i turobne! S'lieve strane krvave Orlove grede, gorovitim obrvam, i mrkim prosječinam, nadvile je na ovu liepu obradjenu udolicu ugojenih vrtala, punih razne povrtline, krčkih smokava, prasaka i jabuka. S obe strane vode, na zaokuč Močilim, u modrolik zastor talasa se kokuruzje sve liepo do vodenih vrba i topola. Krka se velebno niše, jedva da je nazreš u tomu čaroliku zelenom sagu do ždriela Radučićkog Gaza i Pakla do hiljadu koraka k podnevu. Šećem se vas razblažen kroz tu divotu. Jametine Pakla zjevaju kô kiklopičke nasade okićene česmikom i tetivikom. Krka sa gornjega pristupa, omiće, uz tanki pojas točila, u onu veliku stožinu na gazu Močila. . . . Zamnom gazi Toma, omastile mu se naustnice crvenilom.

Mičemo napred. Zapadnjak s brina propuhivao, i liepom nas hladovinom dragao! Zasjekle mi se u pamet

[1]) Ova oba starinska gradca, vide se u raztočenim razvalinam kula, zgrada, debelih zidova, koji i po obliku gradjevine, i po ubrisu daleka vremena, pokazuje se iz sredovječne dalje dobi. Neima sumnje, da su bili u vlasti mogućih Kninških dinašta Svačić Nelepića. Tursko haranje, z borav i nehaj tužnih vremena zatrapile svaku drugu narodnu pjesmu i uspomenu.

Digitized by Google

jametine i ljute gudure Pakla! . . . Ostavismo ga s lieve strane, ali sad nam se pribra kosom uzbrdicom romantično točilo Pavlikovca, koje se s glave brini, izpod debela hrastovja, izmotalo na Čavlinove vrtle, kao da si deset povoja tamo i amo ukolinčio! Zasuli na česmine i zelenike. Voda naplila zabatlaste prigibi na skoku i na plovlci Liep panorama gorske divljači! Zagazili na Močila. To je starinski gaz. Zasuči nogavice do koljena, gazi meku pržinu, pa pridji Krku u lastovanju. Nagnao sam Tomu, da zagazi u Banju, nebili mu vino otočilo iz glave u nožne žile.

Ovo je negdašnji ajdučki glasoviti skok, a u prelazna doba, noćni pazar lupežarije, što se s Bukovice zalićala u prominske torove. Premišljam u sebi: što je ovda moglo biti u davna doba? Zaskočio me poljar sa strane. Osukan dugonja, mrk, brkat, visoka čela, prava Ljubotička korenika. pričajuć mi, da je ovda u davna doba bio most s Bukovice na Prominu, pak ga srušili još prvo nego je amo banuo Francuz da se dokine prometaj lupežariji.

Prisukali dvi, tri, zemljaste udolice, izbili na pogled Ločeva. Krka se srebroliko vijuga, tiho se odzivlje šumoreći sa vodopada Pločeva. Pločevo navilo se na oko, kao kićen otok, vas zakrkao voćem, lozom i kukuruzom. Stupao sam na susret novih slika Krke, koja se zanovetno mota kroz debelinu i tanke prilievke. Lugovi na odsjaju sunca pružili se kao gusto daleko čadorje na krila Selinam. Primičemo se kroz kukuruzje, povrće glavaša kupusa, vinograde i smokvenjake zelene i gojene, kao da si u sred župnoga primorja. Oh, da je primorcu ovaka pretilina! Obilato li je dragi Bog nadario ove krajeve na doseg Krki. samo da priteče radena ruka vješta težaka, koji se ni makao nije odalečio od glupe stare: „pleeti kotac kô i otac“, premda i ovde, umnijim naputkom pojedinaca, nešto se pokrenulo. Pokrčanin ostao je glup, surov i mlitav, kô kad je pod turčinom čamio u robstvu. Onda je bio barem ratoboran i žilav, ali na puški i nožu ostao je divljak i primitivan na svomu pragu Prosvjete i nauke čaje ovaj biedni narod. Liepe narodne običaje zamračila mu je tmina neznanstva. Nego on još pokazuje neku ozbiljnost u tromosti.

Muževan stas, izrazito i ozbiljno obličje. To je lav drimajući, ali, aoh Bože, kako ga je nehaj i mrtvilo ubilo u povoju! Da je ovomu puku prosvjete i uzgoja, od bedaka i glupana vidio bi ga živoga špartanca, staroga Hrvata, probudjena na život, rad. i plemenite uzhite, kakovi niču u mladu krepku narodu. Kamatnici ubiše našega težaka. Sve je u mrtvilu. Još nadodaj da novi steklaci i birtijaši, goneći zanat varoških pijavica, hvataju ga za vrat vabe ga na pijananje i žderanje, da se istroši u krčmi, dok mu na knjizi dužnikà. neugrabe podvornicu i hranioce! Ženska strana u primitivnoj dobroćudnosti i nevinosti, okretna i radišna, poštena uz stočarstvo i kućarstvo, zabačena je u kut, davi se prisnom purom i mutnom vodom, preko ciele božije ljetine, dok je pučki pijavica stolitre vatrenoga prominca izvukao iz konobe! Kućni domaćin. kroz nedjelje i svetce, po vas dan i noć, troši se u krčmi, tu mu je život, raj i lastovanje, dok gazda piše podvostručen račun na *libar!* Jeli ti Božić, poklade, Uskrs i ljetni godovi, težak je u krčmi: neka sam medju ljudim!

Grgur Urlić Ivanović.

———

Ljepotica Mejra.

Narodna pjesma iz Bosne, pripoćio **Abdusselam beg Hrasnica.**

Vezak vezla ljepotica Mejra,
A na Skadru gradu bijelome.
Njoj dohodi ostarjela majka:
Ah, Mejruša, draga šćeri moja,
Deder uzmi srčali durbina,
Rasklopi ga na četiri strane.
Pa pogledaj niz to polje ravno;
Što je ravno polje zamaglilo,
Od dušice konjske i junačke?
Il' su lovci ili su trgovci,
Il su čiji kita i svatovi,
Il je sinak beže Ali-beže,
Il su ono prokleti kauri?
To Mejruša mater poslušala,
Ona baci sa krila džerdžefa,
A uzima srčali durbina,
Pa pogleda niz to polje ravno,
Al se ravno polje zamaglilo.
Pa kazuje ostarjeloj majci:
„Ah, Boga mi, ostarjela majko,
Nit su lovci, niti su trgovci
Nit su čiji kita i svatovi
Nit je dragi beže Ali-beže,
Već su ono prokleti kauri!
Eto igje devet banovića
I pred njima banović Ilija!“
Kad to vidje Mejruša djevojka,
Džerdžefom je o tle udarila.
Koliko je lako udarila,
Sve četiri noge polomila,
Pa se skoči na noge lagane,
Pak mi uze turski abdes na se,
Pak mi klanja dva Madžet-rečata,
Pa uzima bijela musafa,
Pak mi ode ka novom mezdžidu.
Oko sebe mezdžid zatvorila,
Pa stojeći bijel musaf uči.
Kad dogjoše prokleti kauri,
Vas su oni Skadar porobili,
Sve tražeći Mejruše djevojke,
Nigdje Mejre naći ne mogoše.
Kad s' izašli na skadarsko polje,
Al im nema ljepotice Mejre,
Rad koje su Skadar porobili;
Pa govori devet banovića
I deseti banović Ilija:
„Ko bi nama za Mejrušu kàzo,
Bih ga natrag u Skadar vratio.“
Sve to šuti, niko ne govori.

Digitized by Google

Progovara tursko momče mlado:
„Jel' istina, banović Ilija?
Hoćeš li me u Skadar vratiti?
Ja ću tebi za Mejru kazati!"
Govorilo devet banovića
I deseti banović Ilija:
„Jest istina, tursko momče mlado,
Hoću tebe u Skadar vratiti!"
Kad to čulo tursko momče mlado,
Pa govori banović Iliji:
„Eno Mejre u novom mezdžidu,
Gdje stojeći bijel musaf uči."
Kad to čulo devet banovića
I pred njima banović Ilija,
Oni idu k novome mezdžidu,
Al mezdžidu vrata zatvorena.
Sve su zlatne nože polomili,
Dok mezdžidu vrata otvorili,
Al Mejruša stoji u mezdžidu,
Pa stojeći bijel musaf uči.
Uhvatiše ljepoticu Mejru,
Pak je vode u kaursku zemlju.
Kad su došli blizu b'jela dvora,
Gledala ih ostarjela majka.
Kolko ih je blizu ugledala,
Još je dalje pred njih izlazila;
Prema njima dojke izvadila,
Pa govori ostarjela majka:
„Haram vama moja hrana bila,
Ako li vi na srcu mislite,
Da Mejruši lice obljubite.
Mi nemamo lude mezimice,
Nek je Mejra naša mezimica!"
Ni malo im milo ne bijaše
Al im veće biti ne mogaše;
Jer im majka hranu haramila.
Pak su braća sestru zapazili.
Kolko su je plaho milovali,
Svaku su joj milost dobavljali,
Najposlije džerdžef sakovali,
Na džerdžefu platno dubrovačko.
Tu je bila tri godine dana.
Kad četvrta godina nastala,
Progovara devet banovića
I deseti banović Ilija:
„Ah Mejruša, draga sestro naša,
Jesi l' Mejro poželjela majke,
Bi li tebi, Mejro, milo bilo,
Da ti igješ u tursku krajinu,
Da ti vidiš ostarjelu majku?
Progovara Mejruša djevojka:
„Ludi ti ste, moja braćo draga,
Ja kako mi ne bi milo bilo,
Da ja igjem u tursku krajinu,
Da ja vidim ostarjelu majku.
Kad to čulo devet banovića
I deseti banović Ilija,
Pa govore Mejri sestri svojoj:
„Ah, Mejruša, draga sestro naša,
Deder uzmi divit i kalema
I hartije knjige bez jazije,
Pa ti piši listak knjige tanke
I u knjizi dvije tri riječi,
Pak je šalji bratu Hasan-agi,
Šalji knjigu, pa išći otkupe!
Nije adet u našoj krajini,
Da se sužanj bez otkupa daje;
Nećemo ti velik otkup iskat:
Dobra konja i sivog sokola
I tri čaše drobnoga bisera."
To je Mejra jedva dočekala,
Pak mi uze divit i kalema
I hartije-knjige bez jazije,
Pa napisa listak knjige tanke
I u knjizi dvije-tri riječi:
„Ah moj brate, aga Hasan-aga,
Il ne čuješ, il ne haješ za me,
Ili si se nasrdio na me,
Pak me nećeš odavde voditi?!"
Ne išću mi mnogo za otkupe:
„Dobra konja i sivog sokola
I tri čaše drobnoga bisera!"
Knjiga dogje agi Hasan-agi;
Knjigu uči, a knjizi govori:
„Ah, Mejruša, draga seko moja,
Da ja imam tih dobrijeh konja,
Volio bih po lovu hoditi;
A da imam drobnoga bisera,
Bih volio na ljubu udriti;
A da imam sivijeh sokola,
Volio bih na ruci nositi,
Nego slati za sestru otkupe!"
To začuo beže Ali-beže,
Pa kazuje ostarjeloj majci:
„Ah, čuješ li, stara majko moja,
Knjiga došla od Mejruše naše;
Išće Vlaše za Mejru otkupa!"
Govorila ostarjela majka:
„Ah, moj sine beže Ali-beže,
Deder kaži, što išće otkupe."
Pak joj kaže, što je i kako je.
Kad to čula ostarjela majka,
Ona kaže sinu Ali-begu:
„Hajder spani u donje podrume,
Pa izvedi konja najboljega,
A ja idem u gornje čardake,
Po sanduku biser sakupiti;
Pa se opremi, što god ljepše možeš

Digitized by Google

I još uzmi prsten i jabuku;
Jer su Vlasi mudri i razumni,
Iskaće ti za sestru otkupe!“
To je beže jedva dočekao,
Opremi se, što je ljepše mogo,
Pa on ode u vlašku krajinu.
Kad je došo blizu b'jela dvora,
Gledala ga Mejruša djevojka;
Kako ga je blizu ugledala,
Još j' onliko pred njeg išetala.
Kad to vidje Mejruša djevojka,
Da joj nije bratac Hasan-aga,
Veće dragi beže Ali-beže,
Savi skute, uteče u dvore.
Njojzi veli devet banovića
I deseti banović Ilija:
„Ah, Mejruša, draga sestro naša,
Što ti bižiš u bijele dvore,
Baš od svoga bratac Hasan-age?“
Pa govori Mejruša djevojka:
„Ah, Boga mi devet banovića
I deseti banović Ilija,
Ovo nije bratac Hasan-aga,
Već je glavom beže Ali-beže!“
Braća su ga lijepo dočekali,
U bijele dvore uvodili.
Iskoči se Mejruša djevojka,
Pa zapreže skute i rukave
Pa načinja gospodsku večeru,
Što je slano, sve poambereno,
Što je slatko, sve pošećereno.
Večeraše i kavu popiše,
Pa su tudi eglen zametnuli,
Pa poteže beže Ali-beže
I izvadi za Mejru otkupe.
Govorilo devet banovića
I deseti banović Ilija:
„Ah, lud ti si beže Ali-beže,
Nigdje braća seke ne prodaju,
Ne prodaju veće je udaju.
Ni mi svoje prodati ne ćemo,
Već potegni prsten i jabuku!“
Al je beže mudar i razuman,
On izvadi prsten i jabuku,
Pa su tude noćcu prenoćili.
Kad svanulo i sunce granulo,
Iskoče se devet banovića
I deseti banović Ilija,
Opremaju Mejru sestru svoju;
Spremiše joj devet tovar blaga
I deseti žutijeh dukata:
„Naj to tebi draga sestro naša,
Ti nemadeš ruha neharana,
Braća su ti ruho poderali!
Iskoči se Mejruša djevojka
I za njome beže Ali-beže,
Pa pogjoše svom bijelu dvoru.
Pratila je ostarjela majka,
Prateći je grozne suze roni,
Suze roni, a Mejri govori:
„Ah, Mejruša, draga šćeri moja,
Kad ti rodiš to nejako čedo,
Zovi svoju majku na veselje!“
Pratilo je devet banovića
I deseti banović Ilija,
Uzimaju konja za dizgene,
Prateći joj tiho govorili:
„Ah, Mejruša, draga sestro naša,
Kada rodiš to nejako čedo,
Zovi svoju braću na veselje!“
I otigje vesela joj majka.
Kad su došli dvoru bijelome,
Šenluk čini beže Ali-beže i
Jer je Mejru iz kauza dov'o!
Lijep s njom je porod izrodio:
Devet sinka i desetu šćercu,
Nek ne želi zeta za života
I nevjeste za vijeka svoga;
Nek nevjeste zava ne zastaju,
Nek se dva zla u dvor ne sastaju.

Bošnjakuše.

(Pripovijesti. Napisao **Ivan Lepušić.** Križevci. Tisak i naklada g. Neuberga. 1892. Str. 145. Cijena 60 novč.)

Kroz vijekove se je borio naš hrvatski narod za slobodno ognjište, za slobodnu grudu zemlje. Istorija dokazuje, da se je naš narod uvijek morao biti s Turcima. Pa dok se je jedan dio vazda mogao junački odrvati, opet je drugi dio, naime naša braća u Bosni i Hercegovini, bio preslab, da se opire, već je potpao pod turski jaram. Više stogodišta stenjaše hrvatska Bosna i hrvatska Hercegovina pod vlašću turskom, dok nije najposlije i njima sinulo zlatno sunce slobode. Ali u takim prilikama nije narod ostao isti, kakvi je i prije bio: mnogo ih je, koji su vjerni ostali vjeri svojih otaca, ali su opet mnogi zatajili svoju vjeru i primili muhamedovsku, da sebi obezbjede život i opstanak.

Što se tiče narodnosti, u Bošnjaka se je razvilo lokalno shvatanje domovine i naroda: oni nijesu ni Hrvati ni Srbi ni Turci, već Bošnjaci. Ko je zrelo proučio stariju istoriju, ne može ni malo sumnjati o hrvastvu Bosne. Vjera ne može ekskluzivno da odlučuje u narodnosti. Od nedavna širi se u Bosni ime srpsko, za koje se prije nikada nije tamo znalo.

Naši su se pisci, bosanski Hrvati, živo primili posla, da združe hrvatski narod u Bosni, „jedan krvlju i jezikom jedan“, a vjerom dvoj ili troj. Megju njima se ističe Ivan

Digitized by Google

Lepušić, koji već više godina radi oko toga i pjesmom i pripovijetkom. Njegove pjesme ne odaju osobitoga pjesničkoga talenta, ali ipak pokazuju pravoga pjesnika. Najviše se je dosele istakao zbirkom pripovijedaka „Slike iz Bosne", u kojoj neumorno radi oko ideje, koju napomenusmo. Sada je opet izdao pripovijetke „Bošnjakuše".

„Bošnjakuše" su dvije pripovijetke: „Sejda" i „Marijan". Radnja prve pripovijetke zbiva se za samoga vremena okupacije Bosne. Sadržaj nije znamenit govori se o dvoje dragih, koje se je uzelo, svladavši sve zapreke. Te zapreke nijesu velike, velikoga i znamenitoga zapleta nema, već je bosanski rat priječio sreću mladih a kad se je on svršio, nagju se opet i uzmu se. Djevojka Sejda je muhamedovka, a momak Jure kršćanin. Djevojka ostavlja svoju vjeru dragoga radi, to više, što znade, da joj je mati jednom bila kršćanka. Postojana djevojka, koja dugo i dugo iščekuje svoga dragoga, te voli poći u duvne nego li za drugim kim, nije nikakav novi tip.

Znamenito je lice u ovoj pripovijeci. kao i u slijedećoj, u „Marijanu", ujak fratar. Gotovo nema pripovijetke, uzete iz bosanskoga života, u kojoj ne bi ujak ma kakvu ulogu igrao. Bosanski katolici zovu fratra-župnika „ujakom", a on je zaisto pravi otac svojih župljana. U poslu i u nevolji obraća se narod na ujaka, ujak je narodu savjetnik i pomoćnik. U Hrvatskoj je to drukčije, katolički narod na žalost ni iz daleka toliko ne vjeruje svomu svećeniku . . . . Grčkoistočni opet sve vjeruju svome paroku, on im može u glavu utuviti narodnost, za koju prije ni čuli nijesu.

Druga pripovijest „Marijan". mnogo je veća i savršenija od prve. Mogli bismo reći, da je pisac u prvoj tek početnik i vježbenik. a u drugoj savršen pripovjedalac. Ova je pripovijest već jednom štampana u „Viencu". Sujet joj je uzet iz dobe tik iza okupacije, za prvoga novačenja. Radnja je lijepa. razgranjena i obragjivanja dostojna. a pisac je s velikim marom zaodio radnju u lijepo ruho. Biva ekskluzivno samo u kršćanskom svijetu. Nećemo da se zabavljamo potankostima već ćemo reći, da je to savršena pripovijetka, u kojoj niti je što primitivno, niti je što prisiljeno.

Kao što nam Kozarac riše prilike iz našega prostoga naroda u Hrvatskoj, te ističe njegove mane i rane. tako radi i Lepušić s bosanskim. Evo što on kaže:

„Sretna budućnost bosanskoga naroda sakrivena je u seljaćkim kolibicama; trebalo bi da se odlučujući krugovi na njih obaziru. Strojevi se dan na dan usavršivaju, — seljak je čovjek, a ne stroj, pak se nalazi još danas u onom primitivnom stanju, u kom bijaše prije 5 vijekova".

Jezik, kojim Lepušić piše, sijeva onom jedrinom, na koju smo se navikli kod slavonskih i bosanskih pisaca. Ipak ima katkada krupnih jezičnih pogrešaka.

Knjiga je štampana na lijepu papiru, tisak je čist i jasan. Samo ima u njoj na žalost silesija štamparskih pogrešaka, koje su djelomice odostrag ispravljene. Knjige, koje izlaze u gradićima, kao što je Karlovac ili Križevci, obično vrve štamparskim pogreškama. Mi srdačno preporučujemo „Bošnjakuše" svim psijateljima naše lijepe knjige. *Z. T.*

KNJIŽEVNE VIESTI.

„Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga". Napisao Tade Smičiklas. — Ovih je dana u 110. knjizi Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i u posebnu odtisku izašao životopis Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, najplodnijega hrvatskoga pisca u 19. stoljeću. Kao što se pristoji, napisao je životopis neumornomu povjestniku i sakupljaču povjestne gradnje povjestnik prof. Smičiklas.

Svoju radnju razdielio je pisac na šest odsjeka, u kojim nam opisuje Kukuljevića kao mladića (I. 1816 do 1842) kao Ilirca (II 1842 do 1850), kao književnika za absolutističke vladavine (III. 1850 do 1861), kao borca u novom pokretu (IV. 1861 do 1867), i kao marljiva radnika zadnjih godina (V. 1867), šesti odsjek donosi posmrtne viesti.

U svakom od ovih odsjeka umio je pisac iznieti na vidjelo mnogo novih za Kukuljevićev život i rad odlučujućih fakata i okolnosti, ako se i nije s lako razumljivih razloga mogao upustiti u potanje razglabanje stanovitih dogodjaja i Kukuljevićeva rada. Ti su nam dogodjaji još odviše blizu, a da bi se o njima mogao izreći objektivan, pravedan i istinit sud. — a i mnogo ličnosti, s kojima je Kukuljević stajao kroz mnogo godina bilo u svezi bilo u opreci živi još i danas, pa i tu treba pričekati na vrieme, kad se bude moglo pisati „sine ira" — ali „cum studio".

Uzmemo li to u obzir, moramo priznati, da se je vjekopisac Kukuljevićev vješto umio snaći u gomili radnja Kukuljevićevih, o kojim nam podaje jezgrovitu uputu, u silnoj korespondenciji i inom gradivu, što ga je za svoju radnju upotrebio. On se je umio ugnuti svakoj beztaktnosti, svakom šovinističkom pretjerivanju, svakom prekomjernom nabrajanju, a ipak se je taknuo svake dobe i strane Kukuljevićeva rada i ocrtao nam njegovu plemenitu i patriotičku tendenciju. Smičiklas nije napisao velikog vjekopisa, kakov bi se jamačno dao o Kukuljeviću napisati, kad bi se obilati materijal obradio i kao kulturna slika dobe, u kojoj je pokojnik djelovao, već nam je u lapidarnoj formi, na 97 stranica prikazao ideje, koje su Kukuljevića vodile od kolijevke do groba, i način, kako ih je on bilo zastupao, bilo provodio.

Svatko, tko se iole zanima za našu knjigu i prošlost s najvećim će interesom čitati Smičiklasovu radnju, a naći će, osobito u II. i III. odsjeku, toliko novih podataka, koji razjašnjuju naš književni i narodni pokret, da će se na njih morati obazirati svaki budući književni, kulturni i politički historik.

Kukuljević je bio s prva novelista i pjesnik, tada sabirač narodnog blaga, starinar, bibliograf, biograf, povjestničar, iztraživalac umjetnosti, politički govornik, publicista, novinar, upravnik, — jednom riečju čovjek universalne djelatnosti, neumoran, okretan i odlučan. A sve to postao je Kukuljević bez sistematičnih nauka, jedino snagom svoga prirodjenog talenta, nagonom svoje velike dobe i živom krvlju svojom. On je stajao u svezi i dopisivanju s prvim suvremenicima svoga doba i svih naroda, a imao je i taj velik dar, da privlači a ne odbija mladjih ljudi.

Prof. Smičiklas obradio je životopis svog velikog predaka pravom ljubavlju, te nam podao knjigu, za koju smo mu vrlo zahvalni. Ona je trajan i dragocjen spomenik neumornoj radnji čovjeka u službi domovine.

***

Pjesnik Jovan Sundečić namjerava izdati zbirku erotičnih pjesama pod natpisom „Milje i Omilje ili Milica i Nevenka" na 20 štampanih tabaka u srednjoj osmini. Pjesama bit će do 150-na broj; mnoge su već na jav-

Digitized by Google

nosti bile, a više ih je uglazbljeno. Sve su prečišćene i u potpuni red smještene, a ima ih i lijepi broj, koje još nikad nijesu pod tisak dolazile.

* * *

Nakladom „Družbe sv. Cirila i Metoda", a tiskom Blaznikovih nasljednika izišla je u Ljubljani knjižica pod natpisom „Junaki", što ju je napisao i slovenskoj omladini posvetio prof. Fr. Hubad. U toj knjižici ima 29 zgodnih pripovijesti u lijepom i priprostom jeziku, a namijenjene su u prvom redu i sadržajem i udesnim oblikom mladeži. Ova je knjižica 7. svezak knjižnice družbe sv. Cirila i Metoda, a stoji nevezana 30 nově.

* * *

U Pragu je izišla nakladom Fr. Urbánka zbirka českih narodnih pjesama pod natpisom: „Perly českého zpěvu národního" od Jana Maláta u 4. izdanju. To je sto narodnih pjesama, udesno harmonizovanih.

Namirili predplatu za cielu god. 1891.

Bačić P. Blata — Bellavita L. Gomilica — Ćurković Š. Arbanasi — Čitaonica Drniš — Čitaonica Šibenik — Glunčić K. Zvirinac — Girlić S. Danilo — Joković P. Arbanasi — Učitelj. knjiž. Arbanasi — Kasandrić Fr. Hvar — Marinović M. Vrpolje — Nekić M. Zadar — Nisiteo pr. Zadar — Obćina Sutivan — Odbor Z. Zadar — Petrić J. Grablje — Pastrović d.r J. Zadar — Radman A. Maslinica — Plančič N. Morter — Obćina Šibenik.

Za drugo polug. god. 1891.

Matulina S. Ist — Maroević M. Starigrad — Šarić K. Lovreć.

Za prvo polug. god. 1892.

Bellavita L. Gomilica — Ivanić I. Sarajevo — Matulina L. Ist. — Maroević M. Starigrad — Mosković V. Zagreb — Obćina Omiš — Pavlović I. Hvar — Pravoslavno sjemenište — Šarinić B. Pag — Turk M Pag — Obćina Šibenik — Šarić K. Lovreć.

Za drugo polug. 1892.

Barać A. Punitovci — Krcivoj S. Osiek — Torbarina Fr. Arbanasi — Brbić T. Baćina — Šarić K. Lovreć.

Za cielu god. 1892.

Pjevačko Dr. Mostar — Bačić P. Blata — Berković D. Bol — Bandur M. Ston — Botteri d.r P. Zadar — Brozović Z. Bukvik — Čitaonica Drniš — Ćurković S. Arbanasi — Cingrija M. Dubrovnik — Čitaonica Jesa — Čitaonica Šibenik — Ćurković M. Diklo — Dapar N. Benkovac — Duboković N. Jesa — Dobrilović A. Kotor — Deželić G. Zagreb — Danilo I. Zadar — Draganić P. Kistanje — Franulović P. Blata — Girlić S. Danilo — Gučić A. Ston — Gabrič P. Zlosela — Glavinić M. Zadar — Joković P. Arbanasi — Učit. knjiž. Arbanasi — Kašandrić Fr. Hvar — Kukolj J. Vrgorac — Lukšić V. Spljet — Machiedo K. Jesa — Marinović M. Vrpolje — Matić A. Osiek — Marušić Gjuro, Bibinje — Nekić M. Zadar — Nisiteo pr. Zadar — Nasso S. Zadar — Obćina Komiža — Obćina Sutivan — Odbor Z. Zadar — Počina R. Arbanasi — Petrić J. Grabje — Petričević J. Prčanj — Pastrović d r J. Zadar — Relja L. Arbanasi — Smolčić F. Beč — Stivanjsko druž. — Tamerlin Marija Zagreb — Vodopić biskup Dubrovnik — Zanchi I. Trogir.

Otvoreni Dopisi.

G. Marjanović Zagreb. Dostavismo tražene br. 9-10 a 11 i 12 ufamo da ćete biti redovito primili. Blažene pošte!

G. Abdusselam beg. Hrasnica.

G. Grossi Opuzen.

G. A. Matić Osijek. Dostavismo vam tražene br. 1 i 5.

G. Girlić. Danilo. Dosta je rieč poštenih ljudi, te ne treba dokaza. Uvjereni smo o istinitosti stvari i uredili sve kako danas javljamo u imenici predplatâ.

G. Iveković Zagreb. Imate pravo; izpravismo.

Sl. obć. Uprav. Blata. Dostavismo po drugi put br. 11 i 12.

G. N. Marian Sarajevo. Dostavismo vam sve ljetošnje brojeve izuzev br. 7-8, kojega ćemo vam dostaviti netom ga nadjemo.

G. Bellavita Gomilica. Dostavismo vam br. 1 lanjske god.

G. Dragomić Kistanje. Dostavismo vam traženi broj po drugi put, ali ovoga puta fale br. 7, 8 jer ih nemamo. Tražite na pošti.

G. Gubić Ivanjska. Dostavismo vam sve ovogod. brojeve.

G. Perišić Stafilić. Dostavismo vam tražene br. lanjske i tek. god. ali nismo bili namireni za tek. god.

G. Ančić Mostar. Dostavismo vam traž. br.

G. S. Vučetić Zagreb. Dostavljali smo vam uvijek sve brojeve redovito, ali sasvim tim opet vam dostavljamo tražene brojeve Javite nam na svoje vrijeme novu adresu.

G. Kisić Dubrovnik. Dostavismo vam sve ljet. brojeve.

G. Pavlović Makarska. Oprostite, uzrok je pogrješka upravitelja, kojemu nije bila jasna stvar.

G.a Tamerlin Zagreb. Dostavili smo vam tražene brojeve.

G. Radman Maslinica. Biti će kako vi kažete, te ostajete dužni za tek. god.

G.a Tamerlin Zagreb. Danas vam dostavljamo traženi br. 15 i 16.

G. Grossi Opuzeno. Dostavismo vam broj sa željenom radnjom „Talijanski roman" Jakše Čedomila i to od br. 8.

G. Matulina Ist. Biti će kako vi kažete: da smo vam preporučeni za ostalo.

G. Sm. Zadar. Vi sami ispovijedate vašu krivnju što niste više puta javljali promjenu vaše adrese. Mi smo vam uvijek dostavljali redovito brojeve, pa slali i u Zadar kada smo znali da ste ovdje, i bez da ste se javili. Sa svim tim dostavili smo vam željene brojeve, izuzev br. 7 i 8, kojih nemamo razpoloživih.

G. Ostoić Blata. Da ste se nama javili a ne pošti, možda biste bili dobili tražene brojeve, ipak vam ih dostavljamo po drugi put.

G. Ivanić Sarajevo. Imate pravo. Pogrješno je bila napisana poštarska naputnica jer vi dugujete samo drugo polug. t. g.

G. Torbarina Račišće. Dostavismo vam br. 13 i 14.

Početkom mjeseca rujna primili smo na račun predbrojbe f. 1·50 iz Zagreba od osobe, ime koje nije nam bilo moguće pročitati, te molimo da bi nam se ista osoba javila dopisnicom sa bistrijim potpisom e da javimo do kada je platila.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.

Nagradjena tisk. Petra Jankovića

Digitized by Google

Br. 17-18. Zadar, 25 Rujna 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru. Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list. Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**

(Nastavak, vidi Br. 15.)

IV. Objektivizam u književnosti (Capuana, Verga, Ciàmpoli, Serao).

Uz Vergu dao se na proučavanje seoskog života vrli pisac Dominik Ciàmpoli. On je poznat i kod nas kao ljubitelj Slavena, pa i sad marljivo nastoji da upozna svoje sunarodnjake sa slavenskom knjigom, ali o tom neću govoriti u ovom članku, jer nespada na stvar, a bilo je više puta dosta govora po našim listovima. Njegove „Trecce nere“ i „Cicuta“ poznate su i našemu obćinstvu, jer većina tih pripovjedaka bila je prevedena po raznim našim listovima. Te su novele stekle priznanje i van Italije. Hammerling čuveni njemački pjesnik, liepo ih je bio ocienio i u velike pohvalio u „Magazinu“ u kom vrlo često izlaze prevedene Ciàmpoline pripoviesti. Kao što Verga Sicilijanski tako je Ciàmpoli Abruzzeški život opisao. Napisao je i njekoliko romana. Karakteristična su ova dva „Diana“ i „Roccamarina“. U prvom je pučki u drugom gradski život naslikan. Diana je mlada divlja djevojka bez majke, nema nego otca; al taj je u pijanstvu utopio. Zaljubila se u Titina mladića koji se je u gradu pokvario, koji radi miraza uzimlje za ženu župnikovu nećakinju. Diana umire utopljena. Ima možda u ovom romanu previše opisa, ali skoro je i nuždno bilo prikazat običaje mjesta gdje se čin razvija. Ono što najviše umara čitatelja to je, da ne može skoro na jednu samu poštenu osobu naići u tom romanu; ljudi koji se u njem motaju svi su bedaci, ili fini obješenjaci, nijedan nema kakva plemenita čustva nit je kadar učiniti dobro koje djelo. Svi misle na novac, on je pokretačem njihova djelovanja, i skoro čini ti se da Diana je plod piščeve mašte; ali ipak takvih stvorova kažu da ima u Abruzzu; a ja vjerujem. Titino kako rekoh je mladić pokvaren u gradu, nikako uzgojen, koji hoće da se dočepa sreće bez truda na tudji račun pa makar i zločinom. Uzimlje za ženu djevojku koju ne voli, al misli: — ima novaca, a ja pak bit ću slobodniji, a drugih žena ima na svietu. — Nema čustva, ni srca, jedino sanja o novcu ne mareć za cieli sviet, egoista po naravi. Takvih stvorova imade, to je karakterističan čovo, al takvih ima svud. Ciàmpoli htio je ovim romanom ocrtat Abruzze, al mislim da bi bio bolje učinio da je mjesto raznih običaja izabrao zato njeke karakteristične osobe, pa makar kao Diana bile sve. Drugi roman u dva svezka „Roccamarina“ izašao je pred malo godina a u mnogočem je bolji od Diane. Grešna i majčina ljubav su do najmanjih sitnica i nuanca analizovane. U ovom romanu je Ciàmpoli popustio nešto od onog objektivizma što je u novelama izticao, približio se više ruskomu romanopiscu Tolstoju; pa kao što ovaj žali Anu tako i Ciàmpoli žali Vittoriu, a čitatelji osudjuju obojicu ali ipak proplaču nad njihovom sudbinom. Ciàmpoli kao engležki i ruski realiste pokazao je u ovom zadnjem romanu ono liepo svojstvo, komu se dive Bourget, Brunetière i De Vogüe „l' universelle sympathie pour les misères et les souffrances de l' humanité“. — Prekolani opet se pojavio novom zbirkom novela pod naslovom „Fra le selve“ iz abruzzeškog života takodjer, koje se mogu smatrati kao nastavak prijašnjih Novela, što kako pisac veli, sastavajaju njeku cjelinu koja bi se mogla nazvati i romanom; romanom samotnog života što se sprovadja na Abruzzeškim brdima, u dolinama i šumama. Ove zadnje novele odaju veliki napredak Ciàmpoliev na tom polju: u formi je mnogo umjereniji, a nema niti one trpke surovosti koja pristoji Verginoj noveli, ali ne Ciàmpolievoj, koja je po svom sadržaju i predmetu i koloritu uviek nježnija od Vergine. Dobro je i to što nekih prizora ni ne opisuje; a i zbilja što se ljudi srame pred svietom činiti, dobro je da i pisac pred svietom skrije, tim više što pri tom ne gubi ništa realnost, D' Annunzio u „Terra Vergine“ a prije bijaše prikazao te ljude kao četu ludjaka, ubojica, bedaka koji se motaju u vazduhu punom „di odore del fieno che dà ebrezza“ i što je još gore „d' odore di carni in fermento“ i Ciàmpoli je dobro učinio ovim novelama bacit malo svjetlih žraka i malo svježeg zraka u taj pandemonium, i mjesto „pantere fiere superbe“ i „giovenche sazie“ predočit nam pravu ženu

Digitized by Google

i seosku djevojku. Malo tko zna bolje opisati prirodu do njega, mi vidimo ona bregovita mjesta tužna i strašna zimi, vesela u proljeću, opisana umjetničkim kistom i žarkom ljubavlju, kao što i prosti nježni ili strašni dogodjaji što se u tom predjelu zbivaju. Ne umara, jer zna u kratko ocrtati sve; i to živahnim stilom i čistim jezikom kao malo tko. Ciàmpoli iza Verge i Capuane može se smatrat najboljim novelistom, kao romanopisac zaostaje za napuljkinjom Matildom Serao. Sada piše u „Illustrazione Italiana" svoje dojmove iz tamnice, koji se vrlo rado čitaju.

Matilde Serao povela se za Zolom, kao što i Capuana, sasvim da nemože, jer je žena, ostat uviek i u svem vjerna njegovim načelima kako Capuana, a to baš i na njezinu sreću. Čitao sam negdje da ima pisaca koji su došli do romana „par le journalisme et vous le réconaissez justement, — nastavlja francuski kritičar, — à cette préocupation qu' ils ont de construire leurs romans sur les choses du jour et d' imaginer, si je puis ainsi dire, dans la direction de la curiosité publique". To se može prikrpat i Seraovoj; dosta je čitati „Ricardo Joanna" „Alla Conquista di Roma", pa o tom odmah može se uvjeriti svatko. Ona se i sad kao žena Scarfoglia, urednika dnevnika „Il Corriere di Napoli" bavi neprestano žurnalistikom.

Serao je započela svoj književni rad nizom novela „Dal vero" i podužom pripovjedkom „Cuore Infermo", ali tek svojom „Fantasia" stupi u kolo književnih prvaka svoje domovine. Prve dvie knjige (o drugoj ćemo koju kašnje reći) bijahu već sjajno očitovanje jakog talenta, koji je sviestan sama sebe i svoje snage; posljednja knjiga bijaše pobjeda svake neodlučnosti, gordi polet zrelog umjetnika, koji se uzdigao nebu pod oblake; zbunio začudjenu i diveću mu se publiku. Ivan Verga pričaše Panzacchiu da pročitavši prva dva diela Fantazije poruči gospodji Seraovoj: „Vi ste naš najbolji suvremeni pripovjedač".

Ovaj roman, veli M. Car, odlikuje se osobito sa svog zdravog shvaćanja osjetljive realnosti, a sačinjen je nakanom koja podpuno odgovara zakonima moderne eksperimentalne psihologije glede esthetičnih uživanja. Stafaža mu nije nova, ali je radnja tako vješto razpredena, da nam se djelo kao najoriginalnije prikazuje.

U „Fantasia" priča se poviest preljubničkih odnošaja oženjenoga čovjeka (Andrije), skroz prozaične, sensualne naravi, sa ženskinjom (Lucijom) do kraja ekzaltiranom: ni idealistkinjom ni pobožnom već modernom histeričnom ženom, u kojoj su uličeni svi duševni i fizični poroci današnje „emancipirane ženskinje".

Kao pobočne figure u romanu, nacrtani su karakteri dotičnih iznevjerenih supruga, naime Katice Andrijine žene; Alberta Lucijina muža. — Prva dva diela, gdje je opisan Lucijin karakter, u zavodu, pravo su čudo motrilačke pronicavosti. Srednji dio u kom se pripovjeda razvitak grješne ljubavi medju Andrijom i Lucijom, uzprkos mnogoj nevjerojatnosti, izveden je takodjer vještačkom rukom. Ali zadnji dio od kako preljubnici naume pobjeći pa sve do Katičina samoubojstva, napisan je u svakom obziru majstorski.

U dugom izlaganju raznovrstnih epizoda ove ljubavi, sastojeće se s jedne strane iz same fantazije a s druge iz same sensualnosti, Seraova se držala strogo objektivnosti, i nikad ne uvlači svoju ličnost izmedj čitatelja i svojih osoba. Diviti se je pogodjenomu opisu nekih delikatnih osjećaja, koje je jedino žena umjetnica mogla da onako valjano živo opiše. Osobe dišu, priroda živi u ovom romanu. Završetak uprav tragičan, nemože da se čeljadetu s uma sbriše kad ga jednom pročita. „Fantasia" je odista jedan od najbolje zasnovanih romana novije talijanske književnosti. U ovom romanu ima mnogo dramatičkih situacija ali neproiztiču iz spisateljičine samovolje, već iz karaktera raznih osoba, iz prilike u koje se postaviše, iz odnošaja u kojim se postepeno nalaze medjusobno. Andrija je najbolje narisan, i točno praćena promjena što se u njem zbiva pod Lucijinim uplivom. O Luciji reče Scarfoglio (on u „Il libro di don Chisciotte osudjuje nepravedno ovaj roman. V. str. 128-145) da ima romantičnu bolest, koju su zvali spleen u doba gospodje Staël, tuberkolozu kašnje, a poslje Dumasove Gospoje skamelijama klorozu i nervozu.

Poslje ovog romana, Serao napisa „La Virtù di Checchina," mirni intermezzo, gdje za pamet kao da se odmara radeć oko djela sitnih i točnih analiza, iz kog izpariva se njeko čustvo bojazni i zdvajanja za jadnu žensku kriepost. Ženskoj kriepostі, njezinim junačkim i i sretnim bitkama Serao pripravljaše veliko polje, i pojavi se „La Conquista di Roma". Ali to bijaše skoro poraz. U ovom djelu, punom opisa, spisateljica nije nam znala naslikati rimski život, kog je htjela satirom ošibati. Frane Sangiorgio nepada žrtvom Rima kog je htio predobiti, već žrtvom sama sebe, svog karaktera samotnog fantastičnog, južnog, svoje čudne ljubavi prama ženi kojoj je drago bit ljubljena, al koja ne može ljubiti, i koju on nije poznavao u njenim duševnim protuslovjima iznimnoj ženi, zadojenoj romanticizmom kao Lamartineova Julija. Serao je opet pobjedila novim djelom „Il Romanzo della fanciulla". U ovoj knjizi, u kojoj spisateljica proučava, u okviru novele, desetak raznih djevojačkih karaktera, sazdan je sav zapleteni roman sanjalačke djevojačke mladosti, pune velikih nada i velikih osnova. Kako se vidi iz raznih elemenata htjela je Serao da nam predstavi kolektivu osobu. Nije uspjela podpuno, ali ipak u njezinim rukama je ovo djelo, prava epopeja ljubavi i tuge. — Malo je koja knjiga — kaže ona u predgovoru — bila napisana većom ljubavlju, većim interesom, većom strašću od ove. Dok su se ove stran ce pod mojim nervoznim perom nizale, vi ste se pred mojim očima, nekadašnjim licem i glasom nizale ljubezne moje sestrice. Ta i ja sam

Digitized by Google

pišući drugčije izgledala; izgledala sam kao onda. Stvari preinačene povraćale su se starому obliku; stvari dokončane počimale su iznova. I tako se u ovoj knjizi još jedan put ponovismo. Ja sam je za vas napisala, te vam je darujem. Blago onoj, koja ju uzmogne pročitati, a da joj oko ne zasuzi“ I u istinu ona smatra ovo djelo svojim mezimčetom. Sa skroz esthetičnog gledišta, ova roditeljska naklonost neće možda biti opravdana, ali se hladna kritika ne slaže uviek sa srčanim nagonima. Jedno je svakako izvjestno i da će nježnje duše biti Seraovoj vječno blagodarne na ovom njezinom pokušaju, pa ma i nebio u svem savršen. Mi se motamo u množtvu djevojčica, koje nam redom pričaju svoju bolnu poviest; jer su sve tužne poviesti a ne zadahnute pesimizmom. Govori se da Serao daje nekakvu antipatičnu i zlobnu boju svojim junakinjama, ali ovdje toga nema

Kašnje je htjela Serao opisat život žurnaliste, te Kao što u „Romanzo della fanciulla“ dozivlje pred oči uspomene svoga djetinstva, tako u „Riccardo Joanna“ zadovoljstvom opisuje zgode i nezgode staleža, u kom je svoje ljepše dane proživjela. Ona je tada bila suradnica kod „Corriere di Roma“. Taine veli da svakoj knjizi hoće se njezino vrjeme, kao što i djetetu. Poštena žena ne daje na sviet čedo prije devet mjeseca. Serao je na brzu ruku ovaj roman napisala, i to se opaža. Rikard Joanna je sin žurnaliste, koji pri smrti ga je molio da se ne dade tim putem. Uzprkos otčevoj volji, on se dao tomu zvanju, al nije to zvanje za njegovu ćud, niti mu se podao sbog slavohljepja da se njim dočepa visokih stolića i mastne plaće; Rikard je pravi lopov koji krade svojim prijateljima da može uživat u svojim strastima. Ona je htjela naslikat prototipa žurnaliste, ali nije joj pošlo za rukom.

Ovih zadnjih godina izašla su dva Seraova djela: „All' Erta Sentinella“: i „Addio Amore!“. Prvo je žalostna poviest obitelji njekog ravnatelja Nisidskih tamnica. Malo tko osjeća bolje odnje pučku dramu, i zna bolje ocrtati život zapadne Italije: a to pokazuju pripovjedka „Trenta per cento“ koja nam daje bistar pojam grozničave težnje za dobićem i bogatstvom koja vladaše u Napulju u doba glasovite banke Ruffo Scilla. Čitajuć prvu novelu ove zbirke „All' Erta sentinella!“ čovjek oćuti svu onu grozotu što može uzbudit u srcu to mjesto tamnovanja; svu turobnost što prodire u dušu onoga, koji čuje onu produženo neprestano dovikivanje stražara, koji dan i noć bdiju da nebi kažnjenici utekli, sve žalostne i grozovite te utiske ostavlja u duši čitatelja ta novela. Nisida koja se crni kao kakva klisura na silu odciepljena od liepe Bagnolske obale, na čarnom Napuljskom moru, je mjesto u kom ti ljudi trpe, u kom se sbiva žalostan čin. Čovjek koji ravna kaznionom je dobar milostiv čovjek. Žena mu nervozna nije tako milostiva, ona se zgraža pred kakvim kažnjenikom, onoga se boji kao ubojice, zatvara se u kuci da ih ne vidi, smućuje ju vika stražara, a najviše ju boli što će njezino djete ponarasti izmedj takvih lopova. Boji se da njihovi pogledi, njihova draganja mu ne naškode, želi otići iz tog mjesta u kom oko vidi samo zločince i obješenjake. Jedan od ovih, koji je bio ubio otca, ljubi to djetešce silnom ljubavlju, kao što je ona što se kadkad porodi u srcu takovih nesretnika, kao što liep cviet kadkad procvate u pustinji od sunca izprženoj. Opis ove ljubavi, koja predobije majčinu odurnost, je vrlo liep, a tako i pripovjedanje bolesti i smrti malog djetešca, kog neće mati da zakopa tu usred tih lopova, niti će da ga tko takne ili postavi u lies, ili da ga okiti cviećem s toga otoka. Ljubav prama tomu čedu, koja bijaše okrotila kao janje srce onog ubojice, bijaše učinila da mu i omili boravak u tamnici; kad dječak umre on htjede pobjeći i u bijegu ostavi život. Ova novela mogla bi se slobodno uvrstiti u knjigu Dostojevskoga o Sibiriji. Malo ima talijanskih knjiga koje zanimaju i ganu pisca kao ova Seraova, a Panzacchi kaže da će imati veliku važnost u poviesti talijanskog romana. Ovo je svakako najbolje njezino djelo, u njem se iztiče najviše njezina moć milog prikazivanja, i najbolje je razvito ono svoje tajno svojstvo kojim ulije u čitatelja živo čustvo stvari i ljudske strasti, kolorit je savršen, a uz to opazase ukusni kriterij umjerenosti.

„Addio, Amore!“ to je neloša psihologička študija; ali u njoj više se opažaju mahne nego vrline glasovite spisateljice, jer uz njeke stranice oštre analize i prizore divno izvedene, što ostaju u srcu i pameti začavlani, ima mnogo retorike i exageracije. Ona je u „Corriere di Napoli“ najprije izdala ovaj roman, i rek bi da je više pazila da omili čitateljima. nego umjetničkim pravilima da zadovolji. U ovom romanu vidimo one tri osobe koje se uviek nalaze u njezinim djelima, muža, ženu i ženinu sestru. U „Fantasia“ mjesto ženine sestre imamo ženinu prijateljicu. Pred nama se razvija grešna ljubav Ankina muža sa sestrom joj Laurom. Anka to opazi, podnašala njeko doba, napokon to je mužu spočitnula izgrdivga. On šutio, pa joj hladnokrvno reče: moja draga vi ste prava dosadnica, eto što ste vi. — Ova prostačka poruga bačena u času strastvene drame, kad mu je žena u muci i boli, strašno djelovaše. Ovaj prizor je dostojan najljepših prujora Kreutzerove sonade.

Seraovicu su prozvali talijanskom Sandovicom, i dobro veli Ciàmpoli, da ni u Francuzkoj ni u Englezkoj ni u Ruskoj, gdje se mnogo žena bavi romanom, nema jedne koja bi je mogla nadkriliti. Ona se već prvom knjigom skoro „Cuore infermo“ bila pokazala vrlom pripovjedačicom. To bijaše intimna historija dvojice ljubovnika. Marcel ljubi ženu, al ona svojom hladnošću ga je bacila u naručaj druge žene. Ona nije htjela umrijeti od srčane boli kao mati joj, ali ipak uvuče se ljubav i u njezino srce, sitna ljubav kao što bijaše i majčina joj; al od majke bijaše baštinila i fizičko slabo boležljivo srce. Pomiri se s mužem, ljubljahu se kašnje, al ona umre od

Digitized by Google

boli od koje se i bojala. Marcel iza njezine smrti nije htio više povratit se staroj ljubavi velikašice Lalle. Ovim romanom je Seraova bila predočila nam propalu aristokraciju njezinoga rodnoga grada Napulja, u ovom djelu opažala se ona naravitost dialoga i kolorita; al preveć bijaše opisa, a te mahne nezna se otresti ni sada. Ona bijaše zabasala u ovom prvom romanu, jer htijaše svemu naći razloga u živčanoj bolesti.

Lani je Treves izdao nov Seraov roman „Il paese di cuccagna“ — Roman je naperen proti lutriji, igri koja dovadja do siromaštva, do zločina, do smrti. Strast za tu igru prisvaja svakog siromaha i bogataša. Seraova je u romanu nanizala strašnih epizoda. Svi ti igrači svršavaju lošo. Ninetto Costa svršava samoubojstvom, odvjetnik Marzano usmrćen kaplju, razpop Colaneri postaje protestanstki pastor, doktor Trifari priselio se u Ameriku, Cesar Fragalà propada svojom trgovinom, markiz Cavalcanti postaje ubojicom svoje kćeri, a Dominik Mayer sunovrata se sprozora. Utisak romana je strašan. Estetičke vriednosti možda nema mnogo ovaj roman jer se vidi da spisateljica neke je mahne i nesreće svojih junaka dotjerala do skrajnosti, naumom da odvrati napuljce od te pogibeljne igre. Svakako vrlo je zanimiva knjiga, jer je vjerno naslikan život napuljski, sa svim njegovim karakterističnim običajima. — Seraova je pred malo mjeseca izdala i okratku novelu „Piccolo romanzo“. To je vrlo važna študija ženskog srca. Prikazuje nam spisateljica tri žene, Miss Daisy, Donna Clara i Donna Maria, sve u nekakvim ljubovnim svezama snekakvim knezom Franom sličnim Byronovu don Juanu. Englezica Daisy razstaje se od njeg neljubljena, naumom da se ubije. — Clara vjenčala se s drugim ali veli knezu da samo njega ljubi. — Maria, strastvena, su malo rieči pozivlje ga da joj donese kuči malo ruža, i dok on misli kako zapriečit odlazak Daisyev i Klarino vjenčanje, Maria ga drži zapletena u svojim mrežama. Neki žale da Seraova nije napisala roman na ovoj osnovi. Kad sav dosadašnji rad ove genijalne ženskinje u jedno priberemo, moramo priznati da se taj rad predstavlja, kao plod vanredno darovita uma, uma koji kan da je ozbiljno uvidio, da je suhoparno nabrajanje drveća kakova luga, ili vjerno izlaganje epizoda kakova dogogjaja, stvar kojoj je svako dorastao; ali da je samo umjetnicima dato, da nam slikaju izraz stvari. Pravi umjetnici nedaju nam samo točnu kopiju sitneža, odjela, razgovora; već i utisak velikih čustava i ljudskih strasti, koje ne isćezavaju, koje ne ginu tekom vremena, ama koje traju vječito.

Seraova, uz dosta strogu objektivnost, približuje se više neg ostali pisci spomenuti u ovom poglavlju, analitičko — psiholožkoj školi, o kojoj ćemo sad govoriti.

(Sliedi).

Poslije sastanka.

Večeras srió sam Pavla. Usred ulice me je tako strastveno zagrlio, da niesam sam sebi znao protumačiti njegovu nježnost.

— Što ti je Pavle? — upitah ga.

— Sretan sam, sretan. Pomisli i sam, kako mi je. Znadeš, da obožavam svoju dragu, svoju milu Ančicu. Godinu dana tražio sam zgodu, da joj kažem, koli ju ljubim, a danas — danas; — ovaj čas cjelivah joj rumen ustne, ovaj čas držah ju u naručju, šaputajući joj — „ja te obožavam“. — Ah, prijatelju! da si ju vidio kako je prisloniv krasnu svoju glavicu na moje grudi tihano, tihano izustila za me toli sretne rieči — „Pavle, ja te ljubim“ — To je raj, to je blaženstvo. Lud sam — lud; sreća me obmanula. Htio bih zagrliti cio sviet. Ona je moja, samo moja.

Uživao sam upravo slušajući vatrenog mladića, kako mi priča o svojoj sreći. Kazao mi je sve. Kako se sastadoše, kako izpovjedaše sladke tajne srdca. Bio je sretan, podpuno sretan a š njime i ja, jer silno zavolih toga mladića.

— Ti si večeras slobodan — upita me najednom Pavao.

— Da, slobodan?

— Dakle, podji sa mnom.

— Kuda? — upitah ja, prem sam bio sjeguran, da će me odvesti k svojoj zaručnici.

Ta, k večeri — već je skoro deset sati.

Začudjeno ga pogledali. Misli u sred milja i sreće na — večeru. Moderni idealista. — Ta večera svršila se veoma, veoma — rano.

Da, da ljubav...

Zagreb. **Isa.**

Zlato materino.

Narodna pjesma iz Bosne, priopćio **Abdusselam, beg Hrasnica.**

U Al-age u Mostaranina,
Puno blaga, a malo evlada,
Jedno zlato uz devet godina!
Kad je zlato za bešike bilo,
Kupi babo varakli bešiku,
Uz bešiku tanahnu robinju,
Neka ljulja zlato materino.
Kad je zlato za preslice bilo,
Kupi babo varakli preslicu,
Uz preslicu stambolsko vreteno,
Na preslicu misirsko povjesmo!
Kad je zlato za džerdžefa bilo,
Kupi babo džerdžef od merdžana,
A na džerdžef dubrovačko platno,
A u platno iglu od biljura,
A u iglu venedičko zlato,
Neka veze zlato materino!
Kad je zlato za udaje bilo,
Zlato prose svati sa svih strana,
Jedno svat je starac Emin-aga,

Digitized by Google

Od Stambola grada bijeloga;
Drugi svati Sinan Odobaša
Treći svati Bijuklić Al-aga,
Majka daje starcu Emin agi,
U Emina ima puno blaga,
Puno blaga, a malo evlada!
Babo daje Sinan Odobaši,
Zlato hoće Bijuklić Alaga.
Dadoše je komu hoće majka,
Dadoše je starcu Eminagi!
Kad dogjoše kićeni svatovi,
Povedoše lijepu djevojku.
Kad su bili poljem zelenijem,
Konja igra lijepa djevojka,
Doigrava mlagjoj jendžibuli:
Jendžijice, po Boga sestrice,
Kaži meni džuvegiju moga,
Za kog me je mila majka dala?
Govorila jendži-bula mlada:
Nut pogledaj lijepa djevojko,
Što no junak na alatu konju,
Na alatu u al-čerečetu,
Ono ti je Bijuklić Alaga!
Što no junak na zelenu konju,
Na zelenu u zelenoj svili,
Ono ti je Sinan Odobaša!
Što no junak na bijelu konju
Na bijelu, u bijeloj svili,
Bijela mu brada preko pasa,
U glavi mu zuba nijednoga,
Ono ti je starac Emin-aga,
Za kog te je mila majka dala!
Kada to ču kićena djevojka
Pade s konja u zelenu travu,
K njoj dolazi starac Emin-aga:
„Ustaj, Fato, ustaj čisto zlato,
Na poklon ti dvori i timari
I haz-bašća ispod Carigrada!“
Na to Fata ni gledati neće,
Opet veli starac Emin-aga:
„Ustaj, Fato, ustaj čisto zlato
Na poklon ti dvori i timori
I haz-bašća ispod Carigrada,
Moje mnoge ovce na buljuke,
Moji mnogi konji u hergjeli!“
Na to Fata ni gledati neće.
Govorio Bijuklić Al-aga:
„Je li izun starac Emin-aga,
Da ti dignem na konja djevojku?“
Izun ti je Bijuklić Al-aga,
Izun ti je, ama sebi ruke!
K njoj dolazi Bijuklić Al-aga:
„Ustaj, Fato, ustaj čisto zlato,
Nije ovo starac Emin-aga,
Već tvoj dragi Bijuklić Al-aga!“
Skoči Fata od zemlje na noge,
Uzima je za bijelu ruku,
Pa je za se baci na konjica.
Tri put ju je pripasao pasom,
A četvrti od sablje kajasom,
Pa pobježe preko ravna polja,
Baš ko zvijezda preko vedra neba.
Ode Aljo poljem pjevajući,
Osta Emin bale cijedeći.
Razguli se starac Emin-aga:
„Ko ubije dušmanina moga,
Na poklon mu dvori i timari“!
Al povika Sinan Odobaša:
Koja puška na mog Alju pukla,
Ona mu se u smetlju prodala.
Katane je u vinu popile;
Neka vodi za njeg' je i bila!

Pjesnikova ljubav

napisao **M. V. Ivanov.**

Ovidije.

Velika raskalašenost koja bijaše zahvatila rimski život, pri kraju republike i za vlade Avgustove, uskorila je propast sjaju rimskoga gospostva. Lagja bez dobra kormilara, mora da se izgubi; a još više ta je lagja gnjila i trula bila: gotova propast Od najsiromašnijeg plebejca do najmožnijeg odlikaša u državi, svi su bili zagrizli u crv raskalašenosti. Ni obitelj, ni ženidba, ni društvo, ni skupštine nebijahu više svete institucije, koje su svojom čistotom i plemenitošću uzdržavale na onu visinu, sjaj republike, do kojeg se bijaše uspela. Luksus se njegovaše u svemu: u kući, u nošnji, u posugju, u gragjevinam kao i kod gozbà i stola. A kod stola, pjevanje gostiju i dječakà. zamjeniše lake azijske harfenistice svojim sitnim biljisanjem, — dok su patroni pili vino iz ogromnijeh čaša, nazdravljajuć jedan drugome, sve dotle, dok nebi pali iznemogli više, a to bijaše *graeco more bibere!* Od domaće raskalašenosti, ova se povuče i na sav ostali društveni život, tako da je skitničarstvo i besposličarstvo strašno se bilo ugnjijezdilo, na način da je Caton predložio bio, da se trg popoči šiljastim kamenjem, da bi se tijem zapriječilo plandovanje besposlicama; — ali zato bijaše silno ismijehivan. — Ženidba nebijaše više sveta: a preljubstvo vladaše nad svom raskalašenošću. Čiste ljubavi nebijaše više. Sensualno i raskošno ljubovno igranje, imalo je da zamjeni pravu, istinsku i živu ljubav njihovijeh otaca; — pa se stoga nećemo ni čuditi, što vidimo u takav život zagreznuti i plemenite duše tadašnjijeh pjesnika, izmegju kojijeh spadaše i mladi Ovidije.

* *
*

Plantove komedije, u kojima se zrcali tako vjerno i istinito život tadašnjijeh rimljana, najbolje nam mogu svjedočiti, kako je ljubav bila spala na niske grane, i kako su rijetki slučajevi bili, gdjeno su ženidbom bile potvrgjene želje mladijeh zaljubljenika, i koje bi i poslije toga čina ostale čiste i plemenite. Rijetke su dakle tada bile iskrene

Digitized by Google

ljubavi u opće, a još rijegje megju mladijem, bogatijem ljudima one dobi, i megju pjesnicima i književnicima, pa je stoga lako te je i Ovidije, mladi pjesnik, kalaš te dobi, imao više ljubavnijeh iskara, sad za ovu, sad za onu eteru, kako' bi mu se kada pjesnička duša zanijela nad ljepotama ove, ili nad dražestima one šćeri boginje Ljepote.

Kao svaki pravi *dandy* svoga vremena, on je znao svako mjesto, svaku šetnju, gdjeno bi se najragje dolazile zabavljati raskošne rimske matrone sa dražesnijem šćerima, — pa stoga, u svojoj nauci o ljabavi, preporučuje mladićima pozorišta i temple, kano sjegurna mjesta galantnijeh zgoda, tijem više mila lijepijem griješnicama, u koliko su nehajne dužnosti i zabranjena veselja prolazila kako tako prekrivena, pod izlikom religijoznijeh ceremonija.

Izmegju drugijeh, spomenućemo ovdje samo jednu njegovu ljubav, kadno je naime jedne večeri u pozorištu bio otkrio svoju ljubav, jednoj djevojčici što no je umah do njega sjedila.

***

Jedne večeri, u Cirkusu glavnoga grada, njeki se mladi pjesnik ñagje sjedeći kod jedne djevojčice, za kojom su mu odavna bježale oči; — taj pjesnik bijaše Ovidije, i on, i ne prikazujući svoju osobu toj djevojci, ugje š njome u slijedeći govor:

— Znaj da me nije nikakova briga o konjima: ali onoga kojega ti voliš, i ja ću moliti da dobije. Ja sam došao ovdje da s' tobom govorim, i da u kraj tebe sjedim, samo zato da upoznadeš onu ljubav koju si znala uzbuditi. — Ti gledaš obdulju, ja tebe; svaki od nas gleda ono što mu je korisnije: oboje pašemo naše oči. Oh sretna li onoga što no vodi konja, kojega ti zakriljuješ! Dakle ipak imade jedan koji ti stoji na srcu? Ala da sam ja taj! Kako bih samo svu svoju dušu uložio, pa bih sad ustegao uzde, sad bih opet konju smrvio kosti, a onda bih opet kolom prošao sredinu cilja. Ali ako mi se u trci ti pred očima ukažeš, ja ću se sustaviti, a iz mojih će ruku pasti napušćene uzde. Glè Pelope bijaše eno sad nà nà da će ga probosti Enomajovo koplje, dok je, o Ipodameja, samo pogledao tvoje krasno lišće. Ali sasvijem tijem, on je naposlijetku isto dobio po ljubavi njegove djeve: pa svaki dobivamo, za ljubav vlastite djevojke".

I Bog znade, kako bi on dugo takovijem razgovorom naprijed išao, da se ne bude djevojka pokušala odmaknuti od njega, možda natjerana na to njegovijem riječima; i zato pjesnik, ostavljajuć umah Enomaja, priuzimlje da joj ovako govori:

— Zašto se odmičeš? Red sjedalâ primorao nas je da se dotičemo. I jedino to imade Cirkus udobna u razdijelbi njegovijeh mjesta.

Pa sjeguran s' te strane, mladi se pjesnik udobno u kraj nje namjestio, gledajući ljubljenu djevicu, i misleći kako će je slagjanijem riječima, dobiti za sebe.

***

I dok je Ovidije gledao očice svoje zvijezde, njeki drugi, sa desne njezine strane, kušao je da radi ono isto, što pjesniku nije ispalo za rukom; i on se, pun gnjeva, obraća k' tomu, te mu veli:

— O ti na desno, koji god ti bio, poštedi djevojčicu: dodir tvojega rukava zlo joj čini.

Pa pošto je ugledao još njekoga od straga, uzvikuje i tomu:

— I ti još, nosi se dalje s' tvojijem nožurinam, ako stida imadeš, i nemoj udarati tvojijem tvrdijem koljenima, njezina pleća.

Zatijem se okreće svojoj dijevci, pa joj zbori:

— A ti dijevo, pazi, plašt tvoj odviše popušćen, stoji ti na zemlji: digni ga! Oj evo ja ti ga pridižem mojijem prstima. Imao si da budeš zašto zavidan, o plaštu, koji si pokrivao tako dražesne noge, i gdjeno bi više od jednoga htjelo da poviri . . . bio si u istinu zavidan. Čuo sam razgovarati se o Atalantinijem i Dijaninijem nogama, pa gorim ljubavlju za njima, sasvijem da ih ni vidio nijesam: — pa se promisli, što će da od ovijeh bude! — Ti bacaš plama u plamenu, vode u moru. Po ovomu ja nagagjam opet što i kako može biti drago i ono, što stoji tako dobro sakriveno, pod tako finom odjećom.... — Uz to, želiš li, da te ja malo razlagjujem? jer i ja imadem lepezu. Ili možda ovo nije zračni dah, već dah mojega duha, — a ljubav žene gori prsa koja su se tom ljubavlju zapalila.... Vajme! dok ja ovo govorim, odjeća ti se je napunila prašinom. Idi. idi tamo gnjusna prašino, s' ovoga tijela od snijega.... Ali eto već povorke gdje dolazi! Mirno stoj i pazi! Sad je čas pljeskanja; zlatna povorka prispijeva.

***

Zatijem se pjesnik zamišlja, pa ulazi u šlijedeći solilokvij:

— Prva koja dolazi, govori samu sebi, to je Viktorija, sa raskriljenijem perama; deh! pomozi me, budi uz mene, te učini, o boginjo, da ova moja ljubav dobije. Pljeskajte Neptunu, vi koji se odviše nadate u talase Sa morem ja neimam nikakova posla; meni je dosta moja zemlja. Pljeskaj tvojemu Martu, o vojniče. Mi mrzimo oružje: za nas je korisno da se ljubav nalazi u krilu mira.

Sad prispijeva Venera, a on sav zanešen, dozivlje tu vječnu božicu, pa joj kliče:

— Mi, blaga i dražesna Venero, mi pljeskamo tebi i djetetu s' mogućeg strijeljanja. Ti, o boginjo, pristani na moju namjeru; pa skrenuvši mišlju na novu matronu, učini da se pušti ljubiti. Oh ona pristade, i reče dà s glavom.

I on sretan što je primio višnje privolenje, obraća se opet djevojčici, koju je učinio opaznom na Venerin mig, pa joj svijem zanosom zbori:

— Ono što je boginja obrekla, molim te da i ti obrečeš. Reći ću sa većijem mirom Venere, ti ćeš biti još veća boginja. Na sve ove svjedoke koji su ovdje, i na povorci bogovà, kunem ti se, da ćeš ti biti moja lijepa, ljubeznica, za uvijek..

***

Opazivši Ovidije, da su joj noge njekako ružno stale, evo ga gdje joj govori:

— Ali gle! kako ti vise noge. Ako ti se možda dopada, ti možeš da nasloniš vrh tvojijeh nožica, ovdje izmegju rešetkà.... A već je u praznome cirku, pretor dao otstraniti četveroprežna kola, najveću od svijuh igara. Vidim ja ko ti stoji na srcu. Koga god ti budeš zakriljavala, sjegurno će dobiti; pa i sami konji, kanda znadu ono što ti želiš. Jadna li mene, kako se široko vrti cilj. Ali što radiš? viče pjesnik vodiću zakriljenoga njezina konja. — približi se amo što više možeš, pružajuć rudu.

I vidivši da će vodić izgubiti, srdi se na njega, i viče mu:

— Ali što radiš nesretniče! Ti na zlo izvagjaš dobre namjere djevojčice. Potegni, molim te, snažnom rukom uzdu s' lijeve strane.

I srećom da se u to igre zaustaviše na zapovijed Kvirita, koji odrediše da se igre iz nova započnu.

— Eto, kako smo zakriljivali jednoga bedavca. Dobro je Kviriti, iz mora; dajte znak, vijući sa svijuh strana

Digitized by Google

Deset pisama F. Ivana Despota

pjesniku **Fra Grgu Martiću**

„Oj pjesniče nesretniče
Ti si ko suh list na gori,
Što od žara sunčenoga
Nesazrije, već izgori“.

Preradović.

Živogošte 17 12.-81.

Veledični i mili Otče!

Zar se u životu nisam razveselio kô večeras kad primih Vaše sladko pismo, u kom kažete želju, koju ja jur ispunih: pretekoh Vas! Ah! da, tko je mogao, a kamoli ja, propustiti onu svečanu zgodu onaj nezaboravni mili sastanak naš, neopisati ga! Ugodio je cielomu našemu narodu, ne s moga slaba pera, nego s velikog vašeg imena. Je li vama? To mi javite, jer će mi to najdraže biti! Znam, da više zajedno boravismo, da se podulje, obširnije porazgovorismo, da je moglo i drugčije izaći. No svakako vrlo mi je milo da sam vas pretekao, a mislim da imate „K. D“ u kojoj sam tiskao!

Evo mi jedva večeras Vaše pismo stiže. Koretne li komunikacije! Kako da često, po želji, listovima se i bratskim cjelovima mienjamo?

Zašto ste mi slali 2 for.? Oprostit ću Vam zato samo, zašto kušate kako pjesnik smatra i troši *il vil metallo!!*

Ja sam se jur pobrinuo za onaj posao, te kad sve pukne, čut ćemo!

Ja Bogu hvala baš na bolje, a i još bi bolje da puno ne trudim (zaludu mirovat se neda) i da se više čuvam „Juvenis sublimis...“

Kad zgledam Pavlinovića izručit ću Vaš pozdrav.

Kako mi tamo boravite? Nek Vas Bog kriepi; a mislim da će i braća njegovati, kô su dužni i kô zaslužiste.

Kad bude, ako napose, pošljete Štadleroviću. Ja mislim da ćete dokončati onaj prevod francuzki; a da Vam kakvo djače piše, Vi mu, ma bilo što u prozi, diktirate; nemislite, da nebi suho zlato bilo; jer Vaš stil, jezik, sve, nigdje ter nigdje. — Udarite u kakav roman; pa sad i o okupaciji, ili iz života bosanskoga; to bi bio jedan izvrstni specialitet!

Puno mi, pišite (diktirajte, nek drugi piše) jer je to za me najveći dar!

Ja živem vrlo samotno, i to je kadšto potežko; ali opet vrlo liepo i mirno.

Pust Šenoa ode! Vaj.

Sretan Božić i mlado ljeto! Krepko da ste Vašemu najodanijemu.

Despotu

***

Selca, na otoku Braču 17 1.-82.

Mili Otče, mili Pobratime!

Evo me na pitomom i bogatom otoku Braču, u naručju riedkoga moga prijatelja, velikoga, čuvenoga rodoljuba, plemića Tome Didolića, gdje zajedno od nekoliko dana sladkomirisnu *vugavu* izpijamo, i u čistom se prijateljstvu i ljubavi blaženimo: ništa drugo nežaleći i neželeći nego da bi i Vaš siedi brk njome orosili....

Vaš sam list u Živogoštu primio, a pjesmu Buconjiću ovdje čitao. — Kad vam evo pišem neobično sam veseo, što sam jednu književnu radju baš dogotovio ovdje kod prijatelja, jer me silimice iz Živogošta odvukao; pa i stoga što se brzo nadam daru Nikitinu. —

Već Vas se je ovaj moj prijatelj silno uželio poznati u glavu, pa igda li na Primorje, amo ćemo zaći. Lasno je; paroplov je cvršći valjda nego oni konji naši šarci i alati iz Brvina do Mostara; pa i put neće biti krševitiji po hridinama dobroga našega prijatelja Neptuna —....

Ala mi je žao, nepreboli li naš Zubac... Soldi ništa!,.... Onakovi živu:....

I amo je počelo studiti; pak mi južnjaci više leda pretrpimo, jer sprava neimademo, pak se i nečuvamo.

Bit ćete čitali moju pjesmu na grobu Šenoe u 1 broju N. L. o. g. Molim Vas da mi svoj sud izrečete, opet ju pročitav. Zbilja nek se taj čovo što gusle prigrabio nešali sa mnom, jer sam ja Biokovac, kažite mu....

Ja se ovdje kod prijatelja gostim i prolazim tako vesele i mirne dneve, kako još nigda valjda u životu. Nadam se tako ozdraviti. Milo mi pozdravit Vašu braću, osobito one vrle junake, koji tamo čustvuju za biednoga pjesnika — moja im harnost viekovika, do dobra vidjenja —

Iz pitomih Selaca što god plemenita ima, a dosta ima, šalje vam po meni svesrdni pozdrav. — Dok pišem jedan sokolović deklamira;

Kleta brda u nebo uprta
A nebosklon razvalio krila,
— — — — — — — — — — — —

Žive se amo! Bog Vas čeličio zdravljem, a vedrio i veselio svojom milošću i vincem rumenijem.

To kliče Vaš
Despot.

***

Živogošte 5 3.-82.

Mili Otče!

Ima nekoliko vriemena da sam primio Vaš list, a jedvice nekidan željene slike. Prijatelju sam jur odpravio namienjenu, koja će mu biti draža od srebra i zlata.

Prispio mi stopro V. dio „Osvetnika“ iz Zagreba; liepo, preliepo narešen, dar Nikiti; no držim da ***sad nije čas da se šalje.*** Vidjali se vami tako?

Digitized by Google

Bože moj! ja svedj mislim kako mi vi tamo. Ja uviek mjenjivo, a moralne muke tjelesne dvostruče. Šta ćete. Znate kako je izmed naših mira, gdje što je čovjek duhovitiji, to je žalostniji, zašto ga malo tko razumi. Oh! težko, težko je.... Težko dozla Boga! Ali kako izmać ovomu udesu?

Nas su gonile iste muke, pa netreba razgovora, ali čisto pjesnicima ovo živovanje pristati nemože, nesmije.

Kako ćemo mi nagoditi da se opet sastanemo. Eda mi je još koju od Vas čuti, eda bih kako svoje jade zaboravio! Vrući Vam cjelov u vedro čelo od

Vašeg
Despota.

***

Mili Otče!

Kleta brda u nebo uprta
A nebosklon razvalio krila

Izpod njega opekla pučina
Nigdje zgodna tega uzorana

A kamol' ti resi i urosi
I ljepota za obitovanja....

Ovakova se pjesniku „Osvetnika“ pečila proza realnosti, pa da tako isto nebi osjećao njegov ptić, koji se izlegao na pripeci sunca primorskoga?!...

Ja se uprav dobro i ne sjećam što Vam zadnjom pisah: no Vi znate kakvi su ti blaženi pjesnici, stvorovi nesretni, prvih utisaka robovi, kojim svagdje, svedj i sve krivo!...

„Sinere vadere mundum prout vult — Qui nescit fingere, nescit vivere“ ecc. ecc. — Vidite kako sam ja pun ove mudrosti. Pa da sam pjesnik? Pa da nijesam pjesnik? Sbilja, možda sam se ja što god izrazio, da ste Vi mogli pomisliti o kakvoj mojoj nepogodi? Žao mi je, jer sam Vas tim istinito smutio, a u stvari uprav ništa nije bilo; pače ja se nalazim vrlo dobro; dužnosti za sad nemam nikakve, hodam kud me god volja a s malom iznimkom uprav sam ljubljen od svoje braće, da Vam se nahvaliti nemogu.

Meni je vrlo drago što Vi tamo junački branite svoja prava. Nek barem sviet znade, da ste Vi svjestni stoljetnoga robovanja i prekuženih muka. Još je tkogod po onom našem „Sastanku“ poznao Radovana; pače ih se sila uželilo vidjeti ga.... Vi odlučite, kad ćemo se opet sastati, i plan učinite; a mene evo, da ga svom strategijom vršim.

Ja se nadam da ćete biti dogotovili ono što Vam preko ove zime pod rukom bilo. Ja bih tamo to želio da dobro utvrdite, kako štampa neće zatezati i zavaravati kô do sada. Ja sam preveo nješto i preradio liepu Smiles-ovu knjigu „Il Carattere“ Ponudio sam ju „Matici“ još pak o rezultatu ništa ne znam.

Didolić mi je pisao, da Vam se javio, i na liepomu daru zahvalio. Kako ja imam i onu manju sliku, tako onu veću objesim na *sali* u našem samostanu, do samog Pape. Dodje njeki Primorac i stane pitati: tko je taj? Fra Petar Antunović, moj patriot, koji na pamet zna i u liru pjeva Osvetnike, odgovori Primorcu, tko je i što je Radovan. A Primorac će „Vidi se! Šta je Papa prama njemu? Nevolja...“ Liepa je ovo epizoda, je l' istina?

Je li tamo proljeće bilo preko sve zime kâ amo? Divota je na moru; je l' istina? Bez njega se ja nebih obikao... Milo mi je što Vojnović dobi banu pravdu. Nu sbilja, Vi valja da dodjete amo, da Vas provedem kroz dalmatinske vrleti i po otocima; da vidite starosjedioce Hrvate čakavce.....

Najmilije Vas cjelivam.

Vaš uviek
Despot.

Gradac u Primorju 31 3.-82.

***

Zadar 4 5.-82.

Mili moj Otče!

Kasno sam primio Vaš dragi list, jer mu se bilo skitati s brda na dolinu, dok mi je ruku dopao. Ja sam se dao na pramaljetni zrak, i došao sbog nekih posala ovdje, a uzput ću obaći njeke prediele na Zrmanji i Krci. Liep je Vaš plan, pa bi ga bila grehota zabašuriti. Meni je težko što će ova godina proletiti, a da Vas u momu Primorju neću moći zagrliti. — No svakako *L' uomo propone....* Tko zna, da kako se slučimice u Mostaru vidjesmo, tako nas opet vile na susret i zagrljaj iznesu...

Bože daj da Vam to gorsko vrelo ukriepi tielo, nek bi se duh još koji put vinuo u nebeske strane! U „Viencu“ će ovoga mjeseca izaći moj prevod tragedije „Virginija“. Bio sam ju poslao prijatelju D.r Markoviću, pa kad ju je dao na tiskanje, valjda ne bude loša. O Smilesu, ne znam još; no pošto će, kako mi Kostrenčić piše, sama Hrv. Poviest zapasti 8.000 fiorina, bojim da s ekonomnih razloga ne bude tiskana; no lasno ćemo tomu doskočiti na drugoj strani.

Ovdje ništa nova. Zadržat ću se još koji dan pak onda izletiti u slobodnu i milu prirodu.

Najmilje Vas pozdravljam i jesam svedjerni Vaš
Despot.

***

Živogošte 19 7.-82.

Slavni moj Otče Grgure!

Od kad no Vam iz Zadra pisah, nigda od Vas željenog odgovora. Što mi je od Vas mili moj otče!? Što više živem, većma se divim divnim Vašim umotvorim, kao i Vašem prostosrdju, ljepoti Vaše duše... Ja Vas nigda zaboravit nemogu.

Putovao sam svom Dalmacijom pa sve do Lovćena, i na Cetinju sam tri dana proboravio kod moga prijatelja

Digitized by Google

D.r Mišetića, dvorskoga liečnika Knjaževa. Puklo mi je pred očima;... palo mi je napamet sve što mi u Mostaru kazivaste o nevoljnom životu nevoljne diplomacije.

Pusto putovanje što li ga otvoraš oči! Gdje ste i kud ćete, fra Grgo moj? To mi javite svakako.

Bit li god Strossmajerov? Kako u zdravlju?

Ja se kupam i dobra sam zdravlja.

Vaš do vieka
Despot.

* * *

Živogošte 6 12.-82.

Premili Otče Grgo!

Evo je sretno zadnje Vaše pismo amo doletilo. Primio sam i prvo.

Pa bi se zar Vi čudili, što Dubrovčani misle o pjesniku „Osvetnika?" Vas cieli narod Radovana poznaje prvoga pjesnika svoga...

Pokolenja će suditi i dično ime u viekove će se Jugoslovinstvom oriti. Meni bi draže bilo da su Vas na miru pustili; ali kad Vas toliko trebaju, i kadste Vi toliko dobri, Bog će stare kosti ukriepiti.

Ma da znate, koliko mi je žao, pregoriti ne mogu naš mimolazak. Sada mi mirno nije što Vas ne cjelovah! Kako mi prolazite? Imate li kakva izbrana družtva u toj varošici? Ja znam što bi se Vama htjelo, jer pjesnik ne stara, pjesnik vječno mladuje......

Koliko ima mojih prijatelja, kojih su uprav žalostni gdje Vas ne vidiše.

Vas će Bog u zdravlju uzdržati i Vi ćete, ma bilo kada Vaše obožavatelje obaći... naosob moga velikoga prijatelja Didolića, koji bi Vas volio u svom domu nego Cara iz Stambola... Ja, jer sam preveć nervozan, nisam tvrd u zdravlju; no ipak živem i raduškam. Jedna mi se radja sada tiska kod „Matice Dalmatinske". Ja ću čim pjesme budu dotiskane javiti „Dioničkoj Tiskari" za predbrojnike. Umri nam Daničić. Velik gubitak. Sad i u Hrvatskoj jenja... a u Dalmaciji uprav *vivitur in diem.*

I amo svedjer ružna vremena. Života u obće nikakva, pa jao ti se onomu tko se rodio pjesnik! Jeli tako, mili moj fra Grgo!! Jest: čujem jeku od Jajca i Konjica.....

Ako i na vrieme, ja bih Vam od srca nazvao čestit Božić, sa svijem plemenitim dušama.

Živite svedj mio i drag visokom Parnasu.

Cjelujem pjesnikovu desnu, i bivam do hladnoga groba harni prijatelj

F. J. Despot.

* * *

Živogošte 27 lip. 83.

Mili Radovane!

Po mojoj blizini razturio sam 50 kom. Osvetnika:, bi i više, kad bi to išlo na račun Radovanov. Nekidan birali na Vrgorcu mog desnog prijatelja Biankini-a, a bilo nekakva izdajstva i nasilja, pa stoga i ja tamo potekoh i zavrndah preko Veljaka do Vitine. Tamo me Bećerbeg liepo primio, i omililo mi ono pitomine.

Jučer sadjoh na kupanje; pa mi u misao, kako Vas mogoh tako zaboraviti, i želja me znati gdje ćemo se sastati, jer se sastati valjade. Reko mi je Veljački župnik, da ćete svakako u Mostar; no bili se tada Radovan potrudio do Milovanova zavičaja? A gdje su obećane gusle javorove? Kad nebi inčije moglo biti, nego da se u gradu Mostaru cjelivamo, trebalo bi, da naše tamo živovanje bude poetičnije nego li je bilo preko lani. Sad Vi odlučite, i javite kad i kud mislite. Mlade kosti hoće živosti, a starim se toga hoće takodjer, ebi se pomladile i ojačale.

Naš sastanak ima biti nekakvo vrzino kolo, a ne turska kava i melankonično mahnisanje. Radovanov će se brk posmihnuti na moj humor. A kako bi to liepo bilo, da bi ste Vi amo došli na kupanje.

Liepo je na moru za pjesnika koji se bukova hlada naužio. —

Ljubac Bosni u Radovanovu od najodanijeg.

Despota.

* * *

Mili Otče Grgo

Primio sam drago Vaše pismo u Zaostrogu gdje sam jedan mjesec dana odsjedio, pošto mi otac bijaše težko obolio. Sad mu je bolje, premda jest istinita ona „senectus ipsa morbus". Pomno sam pročitao Vaš „Boj na Kosovo". Ne znam što će kritika reći, jer još ne vidju, da se itko javlja. Skromno je moje mnienje ovo: Radovanovi su versi sliveni kao i narodne originalne stare pjesme, a kao da iz njih miriše svježost života i slobode. Nego, svakako ja bih htio da se Vi ni malo ne uztežete, da date maha svojoj mašti, da iz ostavštine stvorite mješto što će začuditi i što će ostati. Vi, i Vi to sam danas učiniti mozete.

Što se tiče biskupske časti, bolje da Vi ostadoste tako. Vaše su Vam pjesme splele vienac ljepši od mitre.

Ako Bog da zdravlje, dakako, i ja mislim tamo, ljeti, omjeriv, kako bismo mogli zajedno amo. To će mi biti velika utjeha, a tim sam amo sve Vaše štovatelje obeselio. Da, ja bih htio vidjeti majku Bosnu u svoj djevičarskoj ljepoti njezinoj, prije neg ju razruju Njemci i Magjari. Žao mi je što Vam je studeno; amo Vam je jur proljeće počelo: skaču janjčići, cvjetaju bajami, bara riba, cakli se more, peče sunce. Na zimovanje amo, dragi Radovane! Do godine svakako.

Deh! *učinite kiritat* uredniku *Iskre* u Zadru, pošljite što god *kratka*, bilo pjesme, bilo proze; jer me se dojao, da Vas ja molim. Listova kao gljiva, a nema složna, izabrana rada književnoga. Politika sve zaokupila, a književnost dotjerali na prostu dangubu. *Otium sine dignitate.*

Digitized by Google

Jeste li jur sveli kraju sve o „Kosovu?“ Najbolje bi bilo da čujemo što misli d.r Franjo Marković: on je jedini u nas pravi kritik. No ma što kritika rekla, uvjek će Vasi *versi* ostati: jer se u ničijoj duši narodni polet nije razvio kao u Radovanovoj.

Eto nam brzo željeznice; pa ćemo lašnje i u goru i na more. Svi Vas moji prijatelji najmilije pozdravljaju; a ja Vam cjelujem junačku

Vaš
Despot.

Živ. 7 2.-84.

***

Mili Otče fr. Grgo

Ovo su puna dva mjeseca da sam u težkoj bolesti. Logom sam ležao 50 dana.

Sad se oporavljam u Makarskoj, kod vriednoga liečnika i prijatelja Vranjicana. Idje mi na bolje, ali će *konvalešenca* biti posve duga. Imao sam nesretnu *pleuritis*....

Eto tako splinuše moji liepi snovi, obaći ponosnu Bosnu i moga dragog pobratima.

No za to ja se opet nadam da ćete Vi pasti na more; i mene, ako Bog da, sasma oporavljena naći.

Vidio sam u Viencu ono o Kosovu, nego kako se nitko ne javi, kritik?

U nas je zavladao velik indiferentizam. Ne mogu pisati kako bih i koliko bih želio. Čekam od Vaše dobrote obširno svedj ugodno pismo, uz obaviest da ćemo Vas vidjeti amo. Od mojih prijatelja pozdrav, a od mene hiljadu ljubaca.

Vaš uviek
Despot.

Makarska 26 6.-84

SNJEGOPAD.

Spjevala Ada Negri.

Poljem, lugom, krajem sada
Tajni mir se svuda lije,
Vjetar brije, snieg se vije
Pada.

Lete, lete pahuljice
Spuštaju se sitne biele
Na zemljicu — otrudnjele
Nice.

U sto slika zemlju kriju
I domove, kućarice,
I sred puste poljanice
Sniju.

Ništa sveti mir ne muti:
Sred duboka zaborava
Bezbrižna mi zemlja spava
Šuti...

Kad je ciela narav sněća
Srce misli sred svog stana.
Pa se prošlih sladkih dana
Sjeća.

Kad se svietom....

Kad se svietom, jadnim svietom
Mrtvi vijor mrtvo vije
Kada nebo tmurno nebo
Raztuženo suze lije.

Tad se u mom srcu javlja
Nešto bolna, jadikova,
Kô da zemljom vidim puste
Gole križe vrh grobova.

Po grobištim zakopane
Ljudske nade, a bez broja,
Al u jednom najdraža mi
Mrtva sreća — majka moja!

Davno već su

Davno već su procvale
Ljubičice krajem,
A za njima tuži sad
Tužni vijor gajem!
Baš u zoru preranu
Na lišću se blista,
Sjajna kaplja biserna
Kano alem čista....
— Rosica je rosica.
Svaki čovjek reć će,
Ali to su suzice
Za uvelo cvieće!

Suncu.

Sjaji sunce, pali, žari
Podaj meni tvoga plama.
Divskom snagom me obdari.
Snagom Boga i Titana!

Nek iz žarkog oka moga
Poput groma vatra plane,
Diljem svieta širokoga
Da sažeže sve tirane.

Nek mi s' žara, nek izgori
Srce mlado — to ne škodi,
Samo da se robstvo sori,
Cieli svijet preporodi.

R. Katalinić-Jeretov.

Digitized by Google

Pjesma XX. vieka

Ada Negri: Fatalità. *)

Teško je naći u ovom vieku tvrdoga željeza, u ovom vieku kamena srca gdjeno je sve propalo, gdjeno je sve izgubilo i dušu i srce; — teško je naći jednu plemenitu dušu, kojoj srce nije osušeno, već udara plemenitim kucanjem, i ćustvuje za nevolje čovječanske; teško je naći takovo srce, koje će nas svojom iskrenošću zamamiti, čija će naivnost učiniti da povjerujemo svem onome što će nam ta nevina duša kazati, i čije će nas biede tako uvjeriti, da ćemo se i nehote pred tim stvorenjem učiniti manjim. Naša će oholost podlegnuti, i mi ćemo se samo čuditi tome divu i božjemu izabraniku, koji prezirom gleda na taštine ljudske, a samo gleda da blagom riječi utješi bolne i nadahne nevoljna prsa patnikâ vječnom nadom boljega života. Izmedju tih plemenitih duša, koje ćustvuju i ćute iskreno za nevoljne patnike ovoga svieta, koje bježu kićene salone parfumirane aristokracije i udobnog debelog gradjanstva, koje bježu šum i buku velegradskog trulog života, i koje jedino nalaze sreće na selu, u osami, gdjeno neima ni himbe ni varke, izmedju tih spada i mlada genijalna talijanska pjesnikinja Ada Negri. Već nam samo ime njezino odaje nješto mistična, ali u isto doba nješto muškoga, nješto željeznoga, nješto što karakteriza ovaj *fin de siècle*, ili bolje, nješto neobično svjetlećeg, što no nam najavljuje sjajnost radjajućeg se novoga vieka.

Silna je to duša, moguća mlada duša, nikla iz prostoga puka; trudi i muke resile su njezine mlade časove:

Io mi dibatto, maledico e piango
Ma passa il mondo e ride, o non mi sente.

Sulle sparse rovine e sugli affanni
Brillano i miei vent' anni!

Njezine su pjesme odjek krvavog srca; na njezinom putu niesu cvjetale ruže ni miomirisni cvjetovi; ona je trgala samo trnja i tvrdoga, suhoga drveta, — pa se nije ni čuditi što pjeva samo tuzi. Njezina je bol iskrena bol; tu bol mi sami ćutimo, jer je prava, jer je njezina, jer je fina, jer nam se sama i nehote uvlači u srce, pa nam kaže svoje tužne časove; neima tuj proste afektacije, neima pretjeranosti, niti himne pesimizmu. A bol koju ona pjeva, nalazi sama od sebe opravdanje: nije egoistična bol, nije to vječna tužba nad vlastitim nevoljama i patnjama, — ne: to je bol univerzalnosti: ona plače nad patnjama čovječanstva:

Io, fra il tumulto che la terra avviva,
Libera canto:

Te canto, o sparsa, o laboriosa, o grande
Famiglia umana!.... Va, combatti e spera,
Tenta, t' adopra e non posar giammai.

Nije potreba da mi opravdavamo taj ushitni pjev mlade talijanske pjesnikinje, — dosta je da malo, samo malo zavirimo svietu u oči, ovoj velikoj pozornici ljuda i himbenika, pa da vidimo grdne strasti što no ga rese, grozne tragedije njegove realnosti, koje ga zabavljaju; da vidimo tvrdoću njegova kamena srca, kojim se diči, — i onu neizbrojnu, jadnu i nevoljnu masu nižega puka, koji plačući grči se i muči, da si izvadi komadić hljeba. Oh, da', mi moramo vjerovati, kad ona pjeva:

Fino a l' azzurro ciel tutto un tumulto
Di rozze voci umane
Salirà come un inno ed un singulto:
„Pace!.. Lavoro!... Pane!..“

Oh to je pjesma koju slušamo svakoga dana, koja nam se sama na oči nameće, i koju znademo vrlo dobro na izust A taj predmet, taj život pjeva mlada taljanska pjesnikinja, to je vječni *refrain* njezine tugujuće pjesme!

Njezina je narav živa, čvrsta, rekao bi mužka. Kako ona samo živom vatrom lista gorke stranice čovječjeg života; oči su joj pune bljeska silnoga daha, vruća joj se krv razlieva kroz najtanje žile, i tonom divne pjesničke indignacije, uzdiže se iz njezinog živoga srca, vapaj i krik plamteće osvete pogaženog ljudstva! Oh divna je, divna njezina čista iskrenost, njezin pjesnički plam, njezine ognjene rieči!

Nećemo kod nje naći one obične ženske sensualnosti, koja bi nas jednom srebrenom suzicom ganula, puneći nam dušu onim njeznim lirizmom, koji nam mnogo puta slabi značaj i čvrstu volju, — né jer je njezina pjesma glas mogućeg diva, koji nas svojim gromovnim pjevom, potresuje i uvjerava. Oh! dá, te se nama pjesme hoće, ta pjesma mora da razbudi razvježene i pozaspale duhove staroga vieka, koji će skoro da zapadne u svoju mrklu noć. A to je pjesma XX vieka: to je nada, to je vjera, to je dužnost, to je zakon vjeka, koji se radja snažan u svojim svrhama.

I takva je pjesma Ade Negri; ona je pjesnik pogaženog ljudstva:

Te, poeta dei miseri, vissuti
Oscuramente col destino in guerra,
Dei martiri, dei prodi, e dei caduti
Saluterà la terra.

Pa kakogod cielo ljudstvo pati, tako pati i ona; ali je ona u patujama silna, ona je snažna, ona trpi, jer u snošljivosti, ćuti svoju veličinu:

A chi soffre e sanguinando crea
Sola splende la gloria;

Vol sublime il dolor scioglie all' idea,
Per chi strenuo combatte è la vittoria.“

— Ona znade da je nikla iz ništa:

Io non ho nome. — Io son la rozza
figlia dell' umida stamberga, —

Ali je ona opet sjegurna svoje moći, svoje veličine.

Un enigma son io d' odio e d' amore
di forza e di dolcezza.

Ona neima sreće, neima pokoja; ali što joj je stalo? — sred boli, sred tuge, na usta joj izlazi gorak smijeh, i ona se ruga moguénicim ovoga svieta; tamo joj duša plače nad nesretnom braćom:

Ma sui vecchi tremanti e affaticati
Sui senza pane, piango:

Piango sui bimbi gracili e scarnati
Su mille ignote sofferenze piango!

*) Milano, Fratelli Treves Editori, 1892.

Digitized by Google

Zazbilj, nesretna je to pjesnikinja. Nikla na golom kamenu sred užasnog puta, bez kuće i rodbine, sama na svietu, bludila je mlagjahna bez cilja i svrhe, bosa i razdrpana, bludila je jadna za oblacima i vjetrovima. Sred užasne biede i gladi ona je sanjala zviezde, plavo nebo, goreće sunce, sanjala je mogući sviet! — Gorski su bili odista ti prvi časovi životne realnosti:

Seppi le notti insonni e l'inquieto
Pensier della dimane,
L'inutil prece e il disperar segreto
E i giorni senza pane!

— Gorki časovi, kadno je spovadjala noći ne spavajući sa teških briga, kad su ju mučile gorke misli sutrašnjega dana; oni gorki časovi kadno bi molila, ali bi joj molitva uzaludna ostala: oni časovi tajne očajnosti tužni dani kad nije imala ni komadić kruha da si utaži težki glad! — Sve, sve je užasne kušala muke, sve tajne biede; njezine su noge prolazile kroz nevoljni i neprijateljski sviet, izmedju suža i straha. — Pa ni ljubav, ni to jedino sunce vrućih i mladih duša, nije joj sgrijalo pjesnička prsa; na njezinim nevinim i mladim usnicam, poljubac našo nesreću; za nju ljubav nije; jer samo:

D'occulti pianti e di sconforto vissi
Soffersi e maledissi.

Ali je ona, kroz sve biede i nevolje ovoga svieta, ko pravi Titan, ostala snažna na svojim nogama; ništa ju satrti nije moglo; njezin je silni duh smiješeći se prešao preko svega toga: ona je imala samo prezir za himbenost lukavog svieta:

— E sei tu dunque, tu mondo bugiardo,
Che vuoi celarmi il sol de gl' ideali,
E sei tu dunque, tu pigmeo codardo
Che vuoi tarparmi l'ali?
Tu strisci, io volo; tu sbadigli, io canto;
Tu menti e pungi e mordi, io ti disprezzo;
De l'estro arride a me l'aurato incanto
Tu t'affondi nel lezzo.
— — — — — — —, — — — — — —
Va grosso mondo, va per l'aer perso
Di prostitute e di denari in traccia:
Io con la frusta del bollente verso
Ti sferzo in su la faccia!

— I ona znade svoju silnu moć: ona ćuti u sebi dah mogućeg genija koji ju nadahujuje, i koji blista nad patnjama ovog nevoljnog svieta:

— — — Io penso e voglio!
— — — — — — — — — — — — — —
Io nacqui al lauro e al soglio!
— — — — — — — — — — — — — —
Sento l'innata facoltà che crea:
Sento pulsar nel cérebro l'acuta
Vertigin de l'idea!

Oh ta to je pravo zora novoga vieka, ta to je pjesma XX.og vieka!

(Venecija 26 9.-92) **M. V. Ivanov.**

UDALJENOJ.

Udalek ti mi podje kraj,
Kraj sinjeg tamo mora,
Tam miso k tebi leti v'jek,
Prek' polja, šuma, gora.

Tam miso k tebi leti v'jek,
I uzdah moj se vine,
Ni lug bo'jeg ne smeta mu,
Ni toliko daljine.

Oj znam, da zalud joj je let,
Da zalud uzdah šiljem,
Oj znam, da nikad ne ćeš mi,
Obasut život miljem.

Ja znam, da ne ljubiš me ti,
Da zalud tebi pojem,
Da zalud ljubav gojim mlad,
U bolnom srcu mojem.

Al ipak lakše, lakše bi.
Kad ti bijaše blizu,
Bar jedan jad mi manje bi,
Na velom jada nizu.

Sad pusto za me, sve je, sve,
Svud za me sad je tama,
Jer sunce moje zadje sad,
Što ti bijaše sama.

Ti gledaš sunce zlaćano,
Ko tvoji blista prami, —
A meni jadnom živjet je,
U vječnoj, vječnoj tami.

Ti gledaš otaj tvrdi kam.
Ah tvrd kò srce tvoje: —
Ti ne znaš, da se vrh tebe,
Sve misli moje roje.

Ti gledaš cv'jeće šareno,
Kom sunce l'jepo sv'jeti.
A biser rosa kr'jepi ga,
Ta nije mu umr'jeti.

Uz sunce što bi cv'jeće to,
Bez biser rose bilo?
Ta sve bi jadno uvelo,
I zemljici se svilo.

Moj život tužan jeste cv'jet,
Ti sunce sto mu sv'jeti,
A ljubav tvoja rosa je,
Bez koje mora mr'jeti.

Digitized by Google

Oj daj se skoro vrati daj.
Oj bud mi opet blizu,
Da jedan opet manje jad.
Na jada bude nizu.

Oj dodji sunce zlaćano,
Ah daj se skoro vrati,
Za moju ljubav veliku,
Bar to mi ne uskrati.

Moj život tužan cv'jet,
Ti sunce, što mu sv'jeti,
Kad rose — ljubav — ne daš mu.
Ah dodji nek je mr'jeti

U Sarajevu mjeseca srpnja 1892. **Z-r. B-ć.**

KNJIŽEVNE VIESTI.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, razred filologičko-historijski imala je dne 10 t. mj. javnu sjednicu, u kojoj je akademik dr. Franjo Rački, nastavljajući svoja iztraživanja o nutarnjem stanju Hrvatske, prije XII. stoljeća, čitao odjel razprave o prosvjetnim odnošajima u tom razdoblju, koji je podielio u dva članka. pod obćim naslovom: obuka i pismenost te umjetnost. Iztaknuvši u uvodu težkoću iztraživanja toga predmeta poradi nestašice izvora, razvi u kratko metodu, kojom se ta nestašica može popuniti. Pošto je na ime Hrvatska silom svojega geografskoga položaja i historijskih dogodjaja došla u tjesniju svezu sa zapadom, s ovom bijahu joj takodjer istovjetne prosvjetne prilike, kano što se i prosvjetnim spomenicima potvrdjuje. Kano što je na zapadu, tako je i u Hrvatskoj crkva bila glavnim nosiocem prosvjete. Odavle crkva snuje škole kolegijalne i samostanske, glavno za svećenički i redovnički podmladak, nu imade primjera, da su i u gradovima, kako se za Zadar može utvrditi, postojale posebne škole sa svjetskim učiteljstvom.

Navodi opomene vrhovnih glavara crkve, i spljetskoga sabora, kojim se preporuča obuka omladine. Pošto je nedvojbeno, da su škole u Hrvatskoj s latinskim nastavnim jezikom jednako kano na zapadu uredjene bile, bavi se malko ustrojstvom elementarnih i enciklopedijskih (trivium i quatrivium) učila. I u latinskoj pismenosti pokazuje se jednak plod, te se o njoj obširnije razpravlja. Jezik crkve i javnoga života bijaše latinski; sve izprave u javnim i privatno-pravnim poslovima postavljene su tim jezikom, nu obaziralo se više na razumjevanje, nego li na čistoću jezika, s toga su izprave pisane više vulgarnom latinštinom. Oblikom su jednake onim na zapadu, pa s toga izljevom školske obuke. U ostalim granama latinske pismenosti opaža se veći upliv škole. Iz preostalih spomenika dokazuje akadem k, da polje pismenosti nije ni u Hrvatskoj ležalo pusto, da se uz crkvenu i bogoljubnu pismenost gojila historiografija i poezia, kano što svjedoče neki ostanci. Iz latinske pismenosti prelazi akademik na slaviansku, koja se glagolicom zaodievala. U novije doba odkriti hrvatski glagolski spomenici iz XI i XII. vieka izvan svake dvojbe stavljaju, da se u to doba rabila u Hrvatskoj obla glagolica, koju su do ne davna smatrali bugarskom ili panonskom. Hrvatska pismenost prislanja se na slovjenske apostole Cirila i Metodija, kojih se imenom ona skakča već u trećem desetku X. stoljeća.

I tako se je u Hrvatskoj uz latinsku počela razvijati narodna slovjenska pismenost. U drugom članku X. i XI. vieka razpravlja najprije ob ovoj vrsti umjetnosti, za tim prelazi na plastičke i arhitektonske umotvorine, koje je novije doba izniela na svjetlo, te prispodablja jih sa suvremenim zapadne Europe, osobito Italije.

I pismenost i umjetnost, u koliko se nepodpuno sačuvala, potvrdjuju, da je Hrvatska u prosvjeti jednako koracala sa suvremenim zapadom.

* *
*

Marko Šešelj, knjigoveža i izdavač u Mostaru, poslao nam je prvi svezak ***Narodnih pjesama bosanskih i hercegovačkih***, što su ih prije 40 godina sabrali Frano Iv. Jukić i fra Grga Martić. Ovo je drugo izdanje Jukićevih i Martićevih hrvatskih narodnih pjesama, koje su prvi put ugledale svjetlo g. 1858. s predgovorom Martićevim. Taj je predgovor zajedno sa životopisom Fr. Iv. Jukića odobrio pjesnik Grga Martić, da se tiska u ovom novom izdanju, da „vidi naš mladji naraštaj, kakovi onda bijahu osjećaji u nas Hrvata u ilirsko doba". Iz dodatka predgovoru saznajemo, da je Martić sabrao za tu zbirku okolo dvije stotine pjesama, a puno više njegovi časni drugovi Jukić i bisk. Sunjić. Izdavač pok. Kunić, preseliv se iz Djakova u Lijevno, povjerio je izdavanje Andriji Brliću u Brodu. Brlićeva knjižica bila je poslije smrti njegove prenesena u samostan franjevački u brodu. gdje su Martić i pok. Ignjat Brlić uzalud tražili tu zbirku. Nije se moglo doznati, kuda se je to izgubilo. Prije narodnih pjesama priopćene su tu dvije pjesme Martićeve: „Tužni glas za vječni spomen Ivanu Frani Jukiću" i „Prvo poznanstvo". U ovom su svesku junačke pjesme, a pjevaju o Marku Kraljeviću, Jug-Bogdanu, Jugovićima, Vukoviću, Nenadu, Zmiji mladoženji, Ivi Senjaninu, Iliji Smiljaniću, Mrkonjiću, Jakoviću i Komnenu barjaktaru. Priznata je vrijednost i ljepota ovoga hrvatskog narodnog blaga. Dični fra Grga Martić i F. I. Jukić posabraše ponajljepše biserje narodnog pjesništva u krajevima, gdje nam je jezik narodni najljepši i najčišći. Takva je zbirka vrijedna, da se što više raširi po narodu. S toga se veselimo tomu pothvatu i želimo, da zaslužni izdavač nadje što više odziva u svim krajevima hrvatskog svijeta. Izdanje je sasvim pristalo Zgodan je i upravo lijep uvod, što se je poklonio duhu vremena i s novim pravopisom knjigu poslao u svijet.

* *
*

Naš suradnik, pjesnik Josip Milaković, učitelj u sarajevskoj učiteljskoj školi, izdao je u Sarajevu tiskom i nakladom Spindlera i Löschnera zbirku pjesama pod natpisom: „*U zatišju Razne pjesme*". Tu su štampani pjesnikovi proizvodi od g. 1880.—1892, što još nijesu izišli u posebnoj knjižici. No većinom su ove pjesme bile objelodanjene u listovima: dvije u "Viencu", zatim neke u „Hrv. vili", „Balkanu", „Javoru" „Iskri" i „Pobratimu". O ovim ćemo pjesmama posebno govoriti u ovom listu, a sada ih preporučujemo čitalačkomu svijetu. Spoljašnja je oprema upravo krasna. Knjiga ima 140 stranica, a cijena joj je 90 novč., poštom 95 novč.

* *
*

U broju (35) talijanskoga časopisa „Fanfulla della Domenica", što no izlazi u Rimu, ugledala je svjetlost

Digitized by Google

odulja književna studija pod natpisom: *Un romanziere croato* iz pera našega vrlog suradnika Jakše Čedomila. U članku se govori o beletrističnim radovima našega dičnog pripovjedača Ks. Šandor-Gjalskoga.

***

„Fonetički pravopis u Hrvatskoj". Naredbom kr. zemlj. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 20 listopada, br. 13.863, koja je proglašena u zadnjem komadu „Službenoga Glasnika", uvodi se u sve srednje i pučke škole jedinstveni fonetički pravopis. Kako u nas svaki književnik drukčije piše, pa kako se i isti fonetičari u nekim pravopisnim pitanjima razlikuju, ne bi se moglo doći do jedinstvenosti, koja je doista prijeko potrebna, bez naročite knjige, u kojoj su sadržani zakoni za novi pravopis; s toga je kr. zem. vlada pozvala g. prof. d.r Ivana Broza, da sastavi poučnu knjigu o tom, a on se je pozivu odazvao i u skladu sa sveučilišnim prof. gosp. Pavićem napisao knjižicu „Hrvatski pravopis", koji je za buduće jedini dozvoljen u svim hrvatskim školama. I tako je sada pravopisna samovolja u hrv. školama dokrajčena, a to znači, da će se sadašnji mladi naraštaj raskrstiti s etimologijom i da će u buduće fonetički pravopis ovladati čitavom književnošću.

***

„Slovenačko pozorište". Braća Slovenci ne imadoše svoga pozorišta, no oni živo pregnuše te se ovih dana u Ljubljani svečano otvori slovenačko pozorište. U toj rijetkoj i velikoj slavi učestvovaće svi austrijski Sloveni.

***

Gorski Vijenac. Primili smo najnovije izdanje Njegoševa Gorskoga Vijenca. Protumačio ga je poznati naš književnik Milan Rešetar. Ovo je valjda najljepše izdanje. Komentar je po nešto izmijenjen i dopunjen prema ispravcima u raznim književnim listovima, tako isto mjesto dugačkog predgovora u prvom Rešetarovu izdanju — ovdje je kratak pregled sadržaja, jezika i izdanja.

***

„Arhiv za slovensku filologiju". Od Jagićeva „arhiva za slovensku filologiju" izide ovih dana i prva sveska XV. knjige. U ovoj je svesci osim ostaloga i pregled listova u srpsko-hrvatskoj književnosti za prošlu godinu od d.r Rešetara. U pregledu Rešetar se dotakao vrlo laskavo i „Iskre".

***

U Parizu, Albert Delpit, romanopisac i Ferdinand Brunetière, kritičar „Revue des deux Mondes" pobiše se na dvoboju. Brunetière je napisao članak proti osnovi za spomenik Baudelairu. Na to je Delpit oštro odgovorio, a Brunetière mu poslao svjedoke, koji se nisu mogli sporazumjeti. Prizvani ex ministar Eduard Lockroy kao pomirbeni sudac riješio je, da rasprava nije prekoračila literarne polemiche.

Namiriše predbrojbu za svu tekuću godinu.

D.r G. A. Bucchich Zadar — Cetinić I. Babinopolje — Cur Salon Hvar — Čitaonica Starigrad — Didolić T. Selce — Jakša pl. N. Vis — Ivčević d.r V. Zadar — Korsano F. Dubrovnik — Matas V. Skradin — Milcetić I. Varaždin — Obćina Makarska — Posedel J. Dubrovnik — Perić o. I. Vinjane — Pirak A. Srednje Selo — Seman I. Blata — Sladjen N. Zaton — Serić J. Zagreb — Zuella M. Osojnik.

Za prvo polug.

Kisić A. Dubrovnik — Supilo F. Dubrovnik — Stepinac M. Varaždin — Vučetić S. Senj.

Za drugo polug.

Halper pl. M. Zagreb — Maroević M. Starigrad.

Za lanjsku godinu.

Cur Salon Hvar — Čitaonica Starigrad — Obćina Makarska — Plančić N. Morter.

Otvoreni dopisi.

G. Milčetić Varaždin. Dostavljamo vama po drugi put br. 13-14.

G. Šerić Zagreb. Dostavljamo i vama po drugi put tražene broje 2, 3, 4, ali ne 7-8 kojih nemamo više raspoloživih.

G. Halper Zagreb. Dostavismo vam br. 4 i sve dosle izišle brojeve.

G. Perić Vinjane. Žalimo što se tužite za neprimljene brojeve. Tužite se na tamošnji ured; i javite nam koji vam brojevi fale, da vam ih dostavimo.

G. d.r G. A. Bucchich Zadar. Dostavismo vam odmah br. 13 i 14. Ete tamo. nek bude.

***

Pozivljemo na izplatu sve one, koji su nam odbili list; a nijesu prije namirili svoj dug.

Accurti Dr. načelnik Senj za prvo polug. tek. god. for. 1:50

Bilić N. oružnik Podprag-Obrovac za lanjsku god. još for. 2:25.

Gradjanska Čitaonica Krupa-Bosanska za lanjsku god. for. 3 a I polug. tek. god. 1:50 skupa for. 4:50.

Carević pop T. Dol-Postire za II pol. lanjske god. for. 1:50.

Carević Niko pos. Selce za lanjsku god. for. 1:25 a za I pol. t. g. f. 1 skupa for. 2:25.

Carić pop Jure dušobr. Dol-Starigrad za lanjsku god. for. 3.

Čitaonica Varaždin za lanjsku god. for. 3.

Fodroczy pl. M. A. podžupan Požega za I polug. t. g. for. 1:50.

Ljubidrag N. učit. Pridvorje-Gruda za lanjsku god. f. 2 a za I polug. t. g. f. 1 skupa for. 3.

Mrćep M. učit. Katuni za lanjsku god. for. 2.

Macanović dum. Božo Katuni isto for. 3.

Madiraca braća Trogir isto for. 3.

Martinović Em. učit. Srebrenica-Bosna za I pol. t. g. for. 1.

Stipanović I. Livno za lanjsku god. for. 3.

Postirski sklad. isto for. 3.

Stojković Gašo učit. Risan za I pol. tek. g. for. 1.

Spalatin d.r A. Starigrad za lanj. god. for. 3.

Terihaj Ferdo obrt. Zagreb za I polug. tek. god. for. 1:50.

Vranjican Vlad. gimn. Dubrovnik za lanj. god. f. 2.

Zupa Mato Orebić isto for. 3.

Županik Tugari Omiš isto f. 3 i I pol. t. g. f. 1:50 skupa for. 4:50.

Zuppar Fr. učit. Bjelina-Dol. Tuz. Bosna za I pol. t. g. f. 1:50.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.

Nagradjena tisk. Petra Jankovića

Digitized by Google

Br. 19-20. Zadar, 25 Listopada 1892 God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f. na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru. Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list. Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**

V Psihologički roman (Rovetta, Neera, Sperani, Cordelia, De Roberto, Valcarenghi).

Mnogo se razpravlja o tom, dali je bolji i dali će budućnost biti psihologičkog romana, ili naturalističkog i objektivnoga. To su njeka čudna pitanja kojim nikad nećeš doć na kraj, jer jedan ili drugi pravac više puta zavisi od piščeve ćudi i naravi; tako da nebi bio svatko sposoban za oba. Meni se zato naj pametnije čini pustiti, kao što govore Bourget i Guy de Maupassant, da svatko idje svojim putem. Ali pošto smo na toj, smatram shodnim iztaknut što piše o psiholožkom i realističkom romanu Guy de Maupassant, u predgovoru njegova romana *„Pierre et Jean“*. Pristaše analize, kaže on, zahtjevaju da pisac nam naznači najsitnije evolucije kakve duše i najskrovitije uzroke naših čina, ne davajuć činu nego posve malu važnost. Pristaše objektivnosti hoće nasuprot, da nam podadu točnu sliku onoga što se zbiva u životu, izbjegavajuć brižljivo svako zapleteno tumačenje, svako razpravljanje o uzrocima, smatrajuć nuždnim samo postavit nam pred oči osobe i čine. Oni hoće da psihologija bude skrivena u knjizi, kao što je i u realnosti skrivena, pod raznim činima za života. Roman ovako izveden polučuje bolji uspjeh što se tiče interesa, pokreta, pripovjedanja, kolorita, i životnog daha. Oni dakle skriju psihologiju, čine od nje okostnicu romana koja, kao što i naša, se ne vidi u slici. Roman tako izveden možda je i istinitiji, svakako je vjerojatniji, jer zbilja sviet što vidimo da se miče i djeluje oko nas, ne priča nam o razlozima koji ga na to potiču. A treba misliti, da ako mi možemo dosta točno označit i narav ovog ili onog čovjeka, tako da možemo i predvidit kako će se on ponašati u nekim prilikama, nemožemo ipak opredielit jednu po jedno sve promjene i otajne razvitke njegovih misli, koje nijesu naše misli, sve skrovite i otajstvene pobude i poticaje njegovih nagona, koji nijesu slični našim, sve izpremješane i nejasne pokrete njegove naravi, čiji organi, živci, krv i meso u mnogočem različe od naših. Bio koliko mu drago velik um blaga i nježna čovjeka, bez strasti, jedino zaljubljena u znanost i rad, on nas ipak neće moć prenjet u dušu i tjelo kakva jaka čovjeka, puna života, strastvena, silovita, kojim vladaju sve požude, sve opačine, tako da bismo uzmogli shvatiti mi, a on nam naznačiti sve pokretače djelovanja ovog tako različitog stvora i njegove naj intimnije senzacije. Jednom riečju tko se samom psihologijom bavi, mora se postavit svim svojim osobama, u raznim situacijama, u koje jih postavlja, jer je nemoguće promjenit svoja vlastita ćutila i ostale organe, koji su sami posredovači izmedj izvanjskog života i nas, koji nam nameću njihove zamjetbe, i daju njeki pravac našoj osjetljivosti, i stvaraju u nama dušu sasma različitu od ostalih. Mi nemožemo a da ne prenosimo djelomice u sve osobe, čiji intimni i nepoznati ustroj, mi hoćemo da odkrijemo, naše spoznanje svieta, pribavljeno pomoću naših ćutila, i naše pojmove o životu. Ali i ako, s gledišta savršene točnosti, sama psiholožka analiza nije dostatna, ipak ona nam može podat umjetničkih djela tako liepih, kao što svaka druga metoda. Sasvim tim, zaključuje on u svom romanu, držao sam se psiholožke analitičke metode. Ovo su formalne razlike ovih metoda; objektivizam i psihologija dovadjaju i do drugih bitnih razlika u sadržaju. Pod raznom esthetikom skriva se razna filozofija života. Pisac koji proučava samo duševna stanja, što ta jedino smatra važnim, mora tu dušu ljubiti, uvažit njezine težnje, pomilovat joj pogreške. Zanimajuć se za čustva, on dosljedno mora u njih vjerovati, ljubav, vjera, zanos; to za njega obstoji, a nijesu samo prazne rieči. Počimljuć biti romanopiscem ideja, postaje na svršetku romanopiscem ideala.

Objektivista pak pazeć na same čine, zanemaruje ideje, i na njeki način tim je napokon prisiljen zanjekat i ideal. Zato objektiviste su svi pozitiviste, materialiste ili skeptici. U njihovim djelima prikazana je samo najcrnja strana ljudstva, a njihove su slike nemilo vjerne. Nijesu kadri bavit se plemenitim uzvišenim subjektima, nego samo brutalnim načinom, ćuteć njekako potrebu da u andjelu nadju djavola, zvier. Nije samo razlika izmedj tih dvaju škola u opisivanju subjekta dali i u biranju subjekta. Psiholog idealista ne će uporabiti analizu za ogavne doživljaje, i ako ima smjelih prizora, uviek jih strast oplemenjuje,

Digitized by Google

on može biti i pesimistom, ali žali zlo što vidi na svietu, smiluje se nesrećama što opisuje, simpatizuje sa nesretnjacima, sa nevoljnicima, i traži jim kadkad utjehe; naturalista često odkrije nehajno i brutalno zlo što nalazi u osobama, koje su uviek antipatične i prostačke, a njegov stil je surov. Dakle kako vidite prigrliti jedan sistem znači zanjekati nješto, a vjerovati u nešto drugo, odbacit njeka osvjedočenja, i negledat stvari nego na opredieljen kakav način.

Dakle nemože se osuditi nitkoga: i jedni i drugi imaju pravo obstojati, a mi možemo voliti koga hoćemo. Za moderni roman propisana je ova formula: *„copiez ce que vous voyez, comme vous le voyez“*. Ali izpitujmo malo sa Bourgetom ovu formulu. Treba da ju shvatimo, da računamo na dva elementa, a kako on veli: *„le premier c' est, que toute rèalitè se prèsente a la rèflexion comme quelque chose de touffu et de mouvant, qu' il est impossible de saisir en son entier. Il y faut donc dècouper un fragment, afin de le faire passer dans l' art, et le choix du fragment a dècouper aimsi est dèterminè par la nature même de l' esprit. Car, et c' est là le second èlèment du problême, l' instrument de vision et d' analyse varie d' un artiste à l' autre“*. I navadja za primjer Pariz. Za stalno može se gledat ovaj veliki grad, kao što ga je Zola gledao u *Page d' amour; Ventre de Paris*, i mogu se slikati kretanja svjetine u velikim quartirima. Ali može se i zamjetiti da, iza ovoga vidljivoga gibanja, rade i nevidljivi uzroci i da ideje djeluju. U glavama ovih ljudi što se giblju, gonjeni od potrebe da dobiju komad kruha, ima i abstraktnih pojmova, manje ili više jasnih, prostijih ili finijih. Ali ove ideje su njeki čin u sebi, kao što i izložba trgovina u dućanima, kao što prašina što se vitla za kočijama. Dokaz tomu je da, na primjer, onaj koji idje putem za poslom zaustavlja se čitat kojekakve oglase, listove, razpravljati sa drugom o politici. Ovaj parižlija, po tom, vidi se da ima njeku teoriju o vjeri, o državi, o dužnosti — dakako njegova nauka bit će kao dim magla prama onoj učenih glava. Ne mari „une profonde unitè rattache les gènèralisations maladroites et rudimentaires des illètrès aux spèculations des maitres. „Iz tog sliedi da ako pisac zamisli preslikat družtvo po idejama, bit će istiniti kao onaj tko to čini po običajima. Još jedna je. Treba *„reproduir le milieu“* e pa dobro: ali on djeluje na nas akcijom i reakcijom. Jedan se šeće i uživa u gibanju i viki svjetine, a drugoga to srdi; lica što vidi odavaju mu unutrnje rane. Zatvara oči, da ne vidi ove jadne realnosti, i on sebi umišlja kakav drugi bolji sviet. A tim što drugo odaje on nego ćutljivost koju je naše doba prouzrokovalo? Dokazom je to, da oni od njegovih suvremenika koji su mu slični, nalaze u njem čim zasititi svoju potrebu nekih senzacija. Zato ne okljevajmo, završuje Bourget, *(Nouveax essais de psychol. Contemp. str. 87)* priznati da su oba pisca svoje dobe. Sama razlika sastoji u tom, da je jedan na jedan način drugi na drugi način, naše dobe čovjek: ali ima li u šumi i dva lista koja su jednaka? A zašto da budu talenti jednaki u ovoj neizmjernoj vegetaciji, kao što je književnost jednog te istog razdoblja?. Htio sam iztaknuti što misle najbolji kritičari ob ovom pitanju, jer više puta čuješ osuditi pisca radi škole kojoj pripada. — A sad da se upoznamo sa talijanskim piscima, koji su ovom strujom zabrazdili.

Gerolamo Rovetta je očiti pristaša psiholožke škole; i ako se baš nebi moglo reći da je napisao baš pravih romana-teza kako jih sad nazivlju. On se proslavio kao dramatičar, a smatraju ga i dobrim romanopiscem. *„Tiranni minimi“ „Le lagrime del prossimo“* i *„Mater dolorosa“* najbolja su njegova djela. U prvom su tri pripovjedke. U prvoj, po kojoj je dao i naslov knjizi, da nas gane Agnesovom sudbinom, exagerirao do karikature ostale osobe. Druga je bolje zamišljena i izvedena. Grof Andrija, po smrti ljubovnice, kojoj je ubio brata u dvoboju, dao se na putovanje, a napokon na samotni život. Grofica Leonora za vraga poče šarat oko njega, on se u nju zaljubi. Nju to zabavlja sprvice, al joj i dodije; htjela bi ga se otresti, ali on, u očaju i ljubomoran, utopi se s njom u Gardsko jezero. Romantički svršetak, ali finom analizom protkana novela. Aristokratičke njege i brige za groficu Leonoru živo su i satirički prikazane, njezina koketerija je do najmanjih sitnica proučena. Treća novela *Metempsicosi* je nješto smješna. On zna jade siromaha pričati, a da pri tom ne upane u maglovitu sentimentalnost. Humor kod njega obiluje najskoli u nizu novela, što je izdao pod naslovom *„Sott' acqua“*. Forma mu nije uviek liepa, ali to nebi se ni slagalo sa njegovim načinom mišljenja i ćućenja. Odaju ipak njegova djela koji put imitaciju, a ne samo proučavanja tudjih književnosti, iz kojih kadkad neki vele da crpi predmet i sadržaj. Šiba razne mahne modernoga družtva, te u tom pogledu njegov liep roman. *„Le lagrime del prossimo“* može se smatrati zgodnom satirom. Evo mu sadržaja:

Gospodin Barbarò komu se svatko klanja, koga hvale listovi, koji je i zastupnikom, došao je do bogatstva, otimljuć kruh s ustiju siromasima, kraduć, ubijajuć i služeć se svim podlim sredstvima, al sad, kad pliva u novcu, nitko ne pita za njegovu prošlost. Sad daje novaca, pravi je filantrop. On sam, po naravnoj sugestiji, cieni se poštenim čovjekom; i uviek peli svojoj obitelji, da samo dobročinstva mogu usrećiti čovjeka. On to govori suznim okom. Ovom moralnom lekcijom svršava roman; i vi rado bolnim srcem, raztuženi zatvarate knjigu: ali Barbarò sam ostaje pred očima u svojoj ogavnoj realnosti. Takvih mislite ima na stotine, a ti su plodovi družtva bez ideala, družtva zaljubljenog u novac, željnoga uživanja, i koje hoće da se izkaže obožavateljem zlatnog teleta. Barbarò nema odgovornosti, on misli i radi pod uplivom objema koji s njim kreće, u drugom družtvu svojom odlučnošću bio bi postao junakom. Roman je grozna satira dobro zamišljena a živahno izvedena, napisana uztrpljivim iztraživanjem istine i

Digitized by Google

dobrom svrhom. Ali crna boja, kao koprena kakva prostire se nad cielom knjigom, i onda kad bi htio bit veseo i poticat na smjeh.

Mnogo mržnje goji u sebi pisac a da bi nam mogao podati liepih ljubovnih prizora, sasvim da kad god prodre kroz njeke stranice u knjigu sunčani bliedi traček; ali to za to, što on hoće da postigne bolji efekat kontrastima. I tako usred kala egoizma proklije koji cvjetak dobrote i ljubavi. Mala djevojčica, za to samo što je dobra, zavlada srcem Barbaroova sina. Malo je stranica posvećenih ljubavi, ali ta ljubav se pokazuje čista, nesretna tako da u knjizi, koja opisuje slavodobiće zloće, nema erotičke nemoralnosti. Čitanje uzbudjuje u srcu zgražanje pred zlim djelima, koja su posljedicom dugova; kriepost vidjamo da je predobivena ali prikazuje nam se ipak liepom i plemenitom. Nije Rovetta od onih pesimista, kojima je sve crno, i kojima su svi ljudi zli, on nam predstavlja i dobre ljude, al svi su žrtve zločinca. Ipak rek bi da nevjeruje u kakvu sreću i blagostanje, što bi bilo nagradom krieposti na ovom svietu. Osobe mi upoznamo ne po piščevim deklamacijama, već po njihovim činima i riečima. Financije, žurnalizam, aristokracija i prosti puk, sve se to razvija pred očima čitatelja živim bojama. Kaže Brunetière da obstoji *„un art de laisser briller une lueur de sensibilitè jusque dans la plus mèprisante ironie. C' est quand l' ironie n' est qu' une forme de l' indignation gènèreuse. Elle ne blesse pas alors. elle venge et elle console. parce que, ou travers du mèpris dèversè sur tout ce que l' on haït d' une juste haine, elle laisse entrevoir ce qu' on aime ou ce que on aimerait“*. Rovetta posjeduje to liepo svojstvo. — ***Mater Dolorosa*** je najbolji njegov roman. S jedne strane imamo iskrenu ljubav čestite žene, koja drži do svoje časti i sreće svog djeteta, i neće da oda njezin zločin baš za to; s druge vidimo nesretni uzgoj, prevrtljivu ćud, grešne ljubavi i zle posljedice. Ljubav za čovjeka koji to ne zna, i ljubav za kćerku koja ju sramoti, dovadjaju do smrti dobru nesretnu majku.

Htio bih kazati sadržaj i iztaknuti ljepote ovog romana, ali bi posve na dugo razvlačio ovaj članak. Po mom sudu, uz Neerine romane, je možda najbolji talijanski roman ove vrsti; preveć dug možda, ali posve jasan. Mi pratimo osobe od postanka njihova do smrti, u kući, u školu, na plesove, na šetnju, u posjete, svud zalazimo s njima; čujemo jim sve razgovore, znamo jim za sve misli; tako da ništa nas ne iznenadjuje, sve nam se čini naravnom posljedicom; ništa nije nevjerojatno, sve rek bi da je tako ili tako bar bi moralo biti. On je možda jedini pisac u Italiji, koji nas zna vješto prenjet preko najgadnijih prizora, a da nam ne zapane noga u blato; a kad svršimo knjigu mi se ćutimo boljima, osudjujemo zlo, ne jer to hoće pisac, nego za to što smo ga dobro upoznali; a klanjamo se i uspomeni one „bolne majke“ pa vjerujemo uzvišenim čustvima koja mogu dovest čovjeka do samozataje do požrtvovanja. Pisac, rekoh već i prije, nije hladan prama dobru ili zlu, on ljubi biednike; a kako i nebi?

Kaže Turgenjev, da duša koga mu drago čovjeka je gusta njeka šuma; Rovetta zna hodat po toj šumi, i posve riedko zabasa stranputicom. Nedavno je izdao nov roman pod naslovom *„Il primo amante“*. Markizica Elisa Marsigliano, mlada žena, koja silno ljubi svog muža Pavla, od njega je prèvarena. — Pavao naime zaljubio se u lukavu Elenu Olivarez. — Mlada žena, da se osveti, pušta da joj njeki plavi sentimentalni mladić Ettore Balbi udvara, pače može se reć da napokon ga je i ona stala ljubiti. Medjutim Olivarez, kojoj bijaše dodijao Pavao, da ga se otrese, uredi sve tako da se Pavao sjetio ljubavi koju goji prama Balbiu njegova supruga; ali ipak Pavao nije ni posumnjao o ženinom poštenju. I tad opet oćuti ljubav prama Elizi, koja tad pusti Ektora, kao što je i Pavao bio se ostavio Elene. Ali vremenom pričini se Elizi da Pavao još ljubaka s Elenom, pa se opet ona povrati Ektoru, ali kad je baš došla mu u posjete, on joj izpriča da se zaručio sa groficom Rossomare. — U zdvojnosti hoće tad da se otruje, ali ju spasi od smrti Guido Palfi, prijatelj njezina supruga; i tad započe nov sretan život izmedj Pavla i Elize Ovaj roman ima nešto romantična u sebi, i nekako ne spada u najbolja Rovettina djela, premda ga je već Berger i preveo na njemački jezik. Svakako iz ovog romana izbija neka čudnovata ideja. Vidimo naime gdje prvi ljubovnik mjesto da dovede tudju ženu do preljubstva, svraća ju na prvu svetu bračnu ljubav, u kojoj nalazi sreću i pokoj.

Prije njekoliko godina, gonetali su talijanci tko bi mogao biti taj pisac koji se skriva pod pseudonimom Neera. Capuana veli, da njega su htjeli uvjeriti da je to barun De Renzis. Sada svi znadu da je to liepa gospodja Nene Zuccari Radius. Kad je izdala njekoliko novela pod naslovom ***„Iride“***, u predgovoru reče: „šare su kao duga, kako i ona lahke i nestašne, prosto obećanje boljega vremena“. I to bolje vrieme je brzo nadošlo novom knjigom *„Un nido“* knjigom o kojoj ona kaže da je za djevojke napisana; a za djevojke i žene napisana su i druga njezina najbolja djela ***„Teresa“*** i ***„Lydia“***. Zašto i kako? to ćemo vidjeti. Neera je silu toga napisala: ***Addio — Novelle gaje — Un nido — Un Romanzo — Iride — Teresa — Lydia — L' indomani*** i što ti ja znam. ***Un Nido*** i ***Novelle gaje*** to su liepe rêverie.

Realnost tu ga ulazi toliko koliko je potrebito da čustvo uzme kakav oblik, ostalo je kao kita proljetnog cvieća, niklog iz srca spisateljice. Osobe su ili velikim svjetlom obasjane, ili ružičastom humorističkom koprenom zavijene. Ona se zauzimlje za njih, koji put i do suza. *Addio*, to je autobiografija žene koja se neprestano bori proti strašnom preljubstvu, koje ju mami u prilici liepa mladića. Majstorski je opisan karakter žene, koja uza svu najstrožu savjest. malo po malo je dovedena do ruba propasti, u koju ne da joj upasti njezina plemenita i čista duša.

Digitized by Google

Mi ćemo malko podulje bavit se njezinim zadnjim djelima, koja su joj najbolje uspjela, naime: ***Teresa***, ***Lydia L'Indomani***. U rimskom časopisu ***Fanfulla della Domenica*** god. 1888 u 16 br. Neera ustaje na obranu svojih romana i veli! „Vi govorite da niesmo dobri ni moralni jer se ponizujemo do zemaljskih nevolja. Po tom sudu S. Franjo, skupljajuć sirote i dižuć za nje zavode, pred svietom nije učinio dobro i moralno djelo. Morao je ostaviti (da ne uzmuti mira optimistima) nek se ne zna da imade matera, koje su kadre lišiti se svoje djece. Što i mi skupljamo jeku tudjih boli; i mi iz skrovnih zakutaka nosimo na svjetlo ostavljene i unesrećene stvorove predstavljajuć jih vašoj milosti — jer ne samo o kruhu živi čovjek — i mi imademo srca prekinuti vaše veselje, pomutiti vaš smjeh, pecati vašu oholost, vičuć vam na uši; trpi se. Pitanje, koje najviše trebuje ovog milosrdnog djela jest pitanje o ženi. Ne mogu biti njezinim sredstvima, ni oružje ni oganj, ni meetingsi ni sabori. ***Ecce homo!*** reče Isus pokazujući svoje rane. Eto žene! mi kažemo, eto njenih suza. Najviši i najnježniji umovi naše dobe posvetiše joj krasnih stranica. Goetheova Margarita ostaće neumrlim tipom; a oko nje, za njom koliko spokojnih nepoznatih, zaboravljenih žrtava; jer osebujnost ženskih boli je ta, da su nepoznate. Ranit ženu je tako lahko, tako prosto.... Svi znadu da će mučati. Na putu ljudi koji se smatraju da su najpošteniji, uviek je koja žena koja plače; ali, uz slavljenje dobrote i rodoljublja, nitko ne piše o podlostima i uvredama čovjeka proti ženi. Nazvaše me nepravednom pesimistkinjom, braniteljicom moga spola, kad u djelima, pisanim najživljom ljubavlju prama iskrnjemu, usmjelih se branit ženu, ženu: čistu, ženu propalu, ženu koja ljubi, i ženu koja ne ljubi, ženu uviek zato samo što je žena; to jest potlačena. I završuje ovim stihovima:

Non dite di queste
Creature si fragili e possenti,
Voi non nati ad intendere che il vile
Gaudio d'averle e d'obliarle sempre.

Ne govorite o ovim stvorovima tako slabim i mogućim vi, koji se niste rodili nego da shvatite podlu slast da jih uživate i zaboravite uviek.

Ovim riečima: "pustite nek govore o njima oni kojim nije srce skamenjeno„. Ovim riečima Neera je razvila svoj program. I zbilja ona poznaje duboko i točno žensko srce, proučila ga je velikom ljubavlju i velikom pronicavošću; a zna ga preslikati čudnovatom očevidnošću. Radje neg romani, njezina se djela mogu nazvati ženskom psihologijom, zanimivom, jer prati razvitak ženskog kakvog karaktera tekom cielog života. Objem ima za nju malu važnost, i opisuje ga toliko koliko je nuždno da poda više svjetlosti glavnoj junakinji, kao što u „Lydia". Da Neerina osebujnost je analiza ženskog srca, analiza sitna i oštra, koja prodire u dubine, i iztiče najtanje nuanse, analiza koja se uviek osniva na ljubavnom čustvu. Jer Neera proučava uviek ženu, u koliko je ona podvrgnuta velikomu i divnomu zakonu ljubavi; proučava je u Terezi, neporočnoj: nezlobno zaljubljenoj za cielog života u jednog samog čovjeka, kog joj udes otimlje sve do smrtnog časa, kad ona potrči k njegovoj postelji da ga čuva; proučava ju u „Addio", u groznoj borbi izmedj dužnosti i grešne ljubavi, u Lydiji skeptičnoj s početka, zaljubljenoj i prevarenoj kašnje; proučava ju napokon u „L'Indomani" u Marti, željnoj, žednoj ljubavi, koju uviek traži a nikad nemože naći.

Djevojku nije nijedan romanopisac bolje proučio od Goncourta. U djevojačkom srcu, prije Goncourta, nož anatomičkog pripovjedača ne bijaše ostavio dubokog traga. Tko nezna za ono umjetničko i fino djelo, komu je naslov *Chérie?* Po Zolinom sudu, najljepše stranice su one u kojima pripovjeda se djetinstvo; mladost Sestre Filomene. Mi vidimo malu Mariju rasti, dobru i nježnu, pod pažnjom surove tetke, sliedimo ju u samostan, i uza nju smo tekom njezina jednostavnoga života, u bolnici, uz postelju umirućih. Ali i braća Goncourt htijuć prodriet u najskrovitije svetište srca, davajuć nam sva čustva, sve osjećaje one djevojke, nijesu nam ipak podali pravu sliku iz realnog života. Sestra Filomena nije žena, to je angjeo, svetica. Neera je bila sretnija. Ona je u Terezi *proučila* onaj običnі tip koga zovemo usidjelicom. I tako govori, „Mene je ganulo ono nepoznato množtvo djevojaka, u kom mi svi imalismo ili sestru, ili rodjakinju, ili prijateljicu — množtvo bezbrojno, gusto ali tamno, koje se gubi pri dnu kakve pokrajine, ili izmedj zidova kakve kuće po starinsku — množtvo — vojska za koju romanopisac ne mari, izbavljajuć se skrbi su nekoliko ledenih rieči — višekrat jednom samom okrutnom riečiju; usidjelice. — Ali mislite li zaista da ove smješne usidjelice nijesu imale kao sve druge žene poeziju svojih liepih mladih dana? a mnoge i svoju ljubav? a maldane sve svojih junačtva?"

Eto njenog cilja: poviest duboke ljubavi i nepoznatih junačtva, svakidašnja poviest, a zato i vriedna da se umjetnički prouči. I stavlja nam pred oči tu liepu junakinju istinitom očevidnošću. Nije to roman o vječnom pitanju bračnih prevara i preljubstva; prosti je to i intimni obiteljski roman, študija o srcu plemenitih i neporočnih osjećaja, zatvorenom, zabitom u malom krugu malogradskog života, o duši koja hlepi za neizrecivim ljubavnim blaženstvima, a prisiljenoj od veruga domaćeg života na vršenje najprostije domaće službe; koja, uz ostalo, mora i služit od majke prije vremena, neuljudnim i pokvarenim sestricama. Njezina slika mal a malo u romanu sve to jasnijom postaje, vi se za nju zauzimate, ćutite njezine unutrnje boli i radosti, kušate s njom onu gorku tugu, onu ubitačnu sjetu, koja njom vlada, i oćutite onaj grozni utisak očajanja, koji vas vodi do razmatranja i mišljenja. Htjeli biste

Digitized by Google

sliediti ju svud uzastopce, čitati u njezinoj pameti u njenom srcu.

A Neera vam i čini na volju: Tereza, djevojka modernoga društva je shvaćena u naj kritičnijem času njezina življenja, u času kad narav joj dovikuje pravo na ljubav, kad oćuti prve poimove; ali malo po malo izčezavaju te obsjene uslied družtvenih zahtjeva, uslied oholosti i tvrdokornosti otca, koji ne mari za žene, i uslied živčane slaboće vrlo dobre i popustljive majke, ona ostaje prevarena u najljepšem njezinom čustvu, u ljubav prama Orlandiu. Slaba, sama, uboga, kako joj polagano vehne njezina ljepota tako, malo po malo, vidi rasti oko sebe samoću i osamu, i postaje usidjelicom.

Neera nam je u Terezi ocrtala život malogradske usidjelice; u Lydiji vodi nas u aristokratske krugove da ožigošemo i mi pokvareni uzgoj velikaških djevojaka. O Lydiji može se reći, ono što Goncourt napisa o svojoj Chérie, da je to naime, *une monographie de jeune fille, observée dans le milieu des élégances, de la richésse et du pouvoir*. Lydia je roman, kako rekoh, proti modernom uzgoju, koji pripravlja vrlo nesretan ženski narastaj; pošto nema više djevojaka sličnih Anki u Francillonu (ml. Dumasa), koja, uliv čaj pozvanicima, pokloni se i ode, znajuć da ljudi govore o nepristojnim stvarima, koje se ne dolikuje djevojkama da slušaju.

Lydija nije imala majčine blage njege, dobrih izgleda u kući još manje, čustvo dužnosti nije se usidrilo u njenom srcu, niti ga je bol na vrjeme učvrstilo i ojačalo. Umjetno liepa, umjetno i krivo uzgojena, sve je kod nje umjetno i krivo po nagonu; ali to ona ne opaža, misli pače da je dobra i iskrena, dočim trati najljepše mlade dane tražeć uviek pozu, koja je najglavniji uzrok odurnosti i antipatije što budi u osobama koje se oko nje motaju. Mi je uviek pratimo uzalud, čekajuć da jednom probukti u njoj velikodušje, koje bi ju opravdalo i oplemenilo pred našim očima, i prikazalo nam ju više nesretnom negoli mrzkom i prezirnom. Kad ona očajnički zgrabi zadnju nadu spasa, ljubav, samo tad je iskrena; ali prveć je slaba za borbu, nije spravna dosta za jade i boli, posve nevješta i nova onomu presladkomu čustvu, komu treba sva mladost srca. Ona nezna puta kojim će se spasiti, osim smrti same. Lydia je dakle druga usidjelica čije rane i boli pregledava Neera. Lydia pripada onomu mrzkomu staležu; koji hoće novcem i uzgojem da se izjednači pravoj aristokraciji. Lydijin Credo i program je u samoj jednoj rieči: „zabavljati se". Lydia je djevojka, koju je skepticizam obuzeo, skepticizam koji se u njoj pojavio videći da joj pred očima neštaje onog svieta umišljenoga, što je njezin kriv uzgoj bio stvorio, skepticizam koji u njoj poprima viših razmjera nego što realnost života dopušta. Pathologički je slučaj a ne zdrav djevojački tip. Lydia je intimna borba strastvene duše sa družtvom što ju obkoljuje, i sa skepticizmom što ju obuzimlje. Prošav mladost u zabavama i tricama, zamrzi na sve, svima je ledena jer vidi da ju obožavaju za to da je podjarme, a da potajice joj se rugaju. Koketica je, al sude ju nepoštenom, ekscentričnom, bezsramnom. Ovako osamivše zaljubila se; doznala da je u varalicu, pa se i ubila. Mnozi zamjeraju Neeri što je dovela Lydiju do samoubojstva, i navadjaju Goncourtove rieči, kojim kaže da kad bi mogao opet pomladiti da bi pisao romane *sans plus de complications que la pluspart des drames intimes de l' existence, des amours finissants sans plus des suicides que les amours que nous avons tous traversés et la mort, cette mort que s' emploie volontiers pour le denouement de mes romans de celui-ci, comme des autres quoique un peu plus comme il faut que le mariage. je la rejetterais de mes livres, ainsi qu' un moyen théatral d' un emploi meprisable dans la haute littérature.* Ja ću malo bolje ocrtati Lydijim karakter i život, pa nek čitatelji sude. Ona kao diete dospije u društvo bez velikih ideala, koje nezna za plemenita čustva. Ima mnogo učitelja, glasovira, risanja ali nijednog odgojitelja. Narasla je slobodna u družtvu kojim vlada pretvaranje. Osjeća ljepotu, ali samo ako je u savezu sa ćutilima, jer takvoj ljepoti netreba tumača. U njoj vrije krv pomješana propale aristokračije i bogate malogradske drskosti. U takvu objemu, uslied takova odgoja, morala je biti frivolna bez ikakva realna pojma o životu, pazeć samo na formu i umjetnu ljepotu, lišena svih plemenitih osjećaja i sladkih čežnja djevojačkoga srca. Udje u družtvo, stalna bez straha ni brige. I ona koja nije ljubavi ućutila do tridesete godine, penosiv se svojom mladošću, duhovitošću koketerijom, u salonima, na plesu, na kupelj, davajući uvjek prigode svakojakim blebetanjima i klevetama, postaje okrutnom, i uživa mučeći svoje obožavatelje, i sve to više je danomice skeptična. Čudan je razvitak te bolesti u njoj. Neera analizuje mu uzroke i proučava njezino srce, raztvarajuć nam ga moćnim opisima, slikama tako živim da im se d' viš. Njezino srce nije bilo otvoreno ljubavnim osjećajima, jer bijaše uvjerena da je čovjek iskren samo u času užitka, sve ostalo da je laž. Ona nemogaše živjeti bez kakvih pobuda. Tražila je uživanje u svjetskim slavodobicima, u razkošju na slavjima, u umjetničkim ugladjenostima, u zamamljivom štivu, u svem što idealna sensualnost može svjetovati ženi, narasloj u sred slavodobića privilegiranog staleža. Ali počimlje ćutiti dosadu, trpjeti, željeti časovitih zanosa, hiljada se znakova pojavljuje koji brzo izčeznu, a da ne ostave joj u srcu dubokih tragova, ali ipak su znaci kobne promjene. Podaje se dielenju milostinje, napokon umorna traži svoje zanose u prirodi. Ona tišina puna otajstva, one zelene sjene, proizvadjaju na njezinu maštu čudan utisak. Motri to dugo, uživa opojena miomirisom krasoga cvieća; dok se svrši nesretnom ljubavlju. Neera, rekli što mu drago, ovim romanom daje nam psihologičnu studiju, koja vodi čitatelja u družtvo, koje on možda po hadja, gdje nalazi takvih tipova, koji mu srce svjetlošću obasiplju, ali koji su ne-

Digitized by Google

stašni meteori, koji prolaze neostavljajuć za sobom nikakova traga.

A sad prije nego predjemo na drugo, da se malko obazremo na jedno od najnovijih Neerinih djela *L' Indomani*. — Ovo je vječni sutrašnji dan svih vjerenica, koje snivaju otvorenim očima o onoj sreći koja se je nasmijala kao časovit fantazma mladenačkim maštanijama, dok bijahu djevojkama. Ovo je očekivanje uztrplijivo sprvice, nemirno kašnje, a tjeskobno i grozničavo napokon blaženstva ljubovnoga, nerazriešiva zagonetka, željena oaza do koje Marta junakinja romana, ne dolazi.

Ovo je sutrašnji dan bez zapada, bez blage nade u zoru sjajniju; uzaludno čekanje prolijeća, koje neće nikad procvasti. Alberto tako brižljiv sa ženom, al tako leden, koji ju ljubi podsmjehivajuć joj se naivno, al bez zanosa; koji voli poć u prijateljsko družtvo nego ostati uz nju preko dugih jesenskih večeri; taj čovjek ljepa lica zaokružena plavom bradom, koji se prišta cjelivati, a da ga nikad ljubavna iskra ne potrese, uprav je onaj koji se hotijaše, da turobna realnost toga crnoga sutrašnjega dana zabljesne brzo bolestnom Marijinom maštom. Iz toga proiztiču sve one maljušne borbe s početka, koje sve to veće postaju, i muče ojadjelu dušu te žene. Skrovite su to borbe, kojih sitne potankosti ostaju zakopane u jednostavnom svakidanjem obiteljskom životu, ali koje spisateljica zna živo prikazati neumoljivom analizom. Niti škodi knjizi ta neprestana analiza, jer vidi se samo da je Neera htjela samo pripovjedati početne zgode i nezgode lošo svezanoga braka. Ona zamisli novelu da nam predoči okrutnu svakidašnju istinu, jadnu zoru toliko nevoljnih žena iza prve bračne noći. Marta kašnje vidila seljaka kako ljubi svoju ženu, a znala je da njezin Alberto nikad neće nju tako ljubiti.

Trpjeti će, bit će borbe uviek u njezinu srcu. Hoće li podleći, ili će i dalje podnositi svoju sudbinu? To nam Neera ne kaže. Mati joj naznačuje kao jedinu utjehu materinstvo. A dok joj to mati govoraše, ona je ćutila, u sebi kako kuca mala ručica veleć; otvori: ja sam ljubav i istina! I knjiga svršava ovim riečima: „Sve umire, sve se mienja i ponavlja, grobovi raztvoreni služe za koljevke, okrvavljena i zaplakana srca davaju nove krvi i novih suza životu. Naprjed, srčano!" Čovjek se naužije čitanjem te knjige; reg bi da diše s Martom; a do njeg dopire milodub poljskog cvieća, i gleda veličanstvenu prirodu polja i sela. Zbilja Neera, ako nije najbolja, ali je najsimpatičnija talijanska spisateljica.

Neera je lani napisala i knjigu ako hoćete pedagogičku, koja može biti pravim vademecum za mlade ljude, koja jih upućuje na dobro, i koja je puna zdravih pojmova. Naslov joj je *„Il libro di mio figlio*.

Prošle godine takodjer izdala je novo izdanje stare pripovjesti *„Il castigo"*. Ovo je izdanje vrlo zanimivo jer u njem je njezina autobiografija. Tu pripovieda ona Capuani početke književnoga svoga rada. Za mlada na nju su djelovale najviše ove dvie knjige *„Miranda"* od Fogazzara i *„Storia di una Capinera"* od Verge. — Brani pak sebe proti onima, koji joj predbacuju da je proniknuta pesimizmom; i veli da njezin pesimizam nije pesimizam kakva skeptika koji niječe sve i koji zdvaja, već vjernika koji trpi i radi. Sadržaj pak novele je sliedeći: Laura djevojka, koja je prešla tridesetu, udaje se za ljekarnika Andriju Taramelli, i udaje se ne od ljubavi, već samo za to da osjegura sebi budućnost i da izbjegne smjehu i ruglu komu su izvrgnute u malom gradiću usidjelice. Andrija je dobar i, njih dvoje žive u miru. — Pomutio je mir Ugo, Andrijin rodjak, liep mladić, i romantičan. Laura mu pada u naručje, i od tog grieha rodi se Rita koja postaje idolom majke. — Medjutim Ugo bio već umro od sušice. — Rita odrasla liepa do dvadesete, i hoće da se vjenča za bogataša, ali pojavi se i u njoj bolest otčeva i umre sušičava. Tad se pojavi Andrija, koji je svoje dane mirno sprovadjao i reče ženi: „Ja bijah ti oprostio. Bog je ipak bio neumoljiv. Pedepsa je strašna bila, ali i meni je moj život bio pravom pedepsom, a ipak neimah grieha da okajem". U ovoj je noveli prikazan vještački malogradski život, ipak ova novela našla je malo odziva u Italiji, i to Neera nemože oprostiti svojim sunarodnjacima. Zanimivo je čuti što Neera veli o ovoj radnji". I ova je novela. veli ona, donekle povjest usidjelice. Znade se da jih ja volim. Njihovi jadi, koji su ugušeni u velikom moru ljudskih nevolja, koji su zanemareni, kao na *primjer bol* od zuba od onoga koji ima zdrave zube, ipak su pravi jadi, jadi hiljada i hiljada nevoljnica, koje moraju skrivat svoje boli, ako hoće da ne budu ruglom drugima. — Jer ovo je velika nepravda: društvo koje lišava ženu svakoga prava, ako nije našla supruga, ruga joj se ako ostane usidjelicom, i zove ju zlobnom, nenavidnom, bludnom. — Mužkarci koji su u ovom pitanju lavovi, morali bi biti kao lavovi i ponosni. Oni kad strast se uzbudi, umire ju baciv joj u žvala šaku blata, i zasićeni tim blatom podignu se sa nekim čežnjama za idealom. Oni vrste žene u dva reda, „Ti — kažu jednoj — bit ćeš hranom momu tielu" — a drugoj: bit ćeš svjetla žraka mojoj duši".

Baš kad ove redke pisah opazih u nekim književnim talijanskim novinama, gdje javljaju da je izašao nov Neerin roman pod naslovom *„Senio"*. Ja tog romana još nijesam vidio, ali ipak da i o njem imadu pojam kakav moji čitatelji pribrat ću nešto iz kritike što je o njem napisao vrli tal. književnik A. Baccelli u „Fanfulla della Domenica". Neera je u Lydiji i Terezi proučila djevojku, u Seniu, htjela je proučiti mladića — I ovo je prvi njezin roman gdje je mužkarac glavnim junakom.

Senio liep dječarac bio je odgojen materinskom njegom od svoje sestre Corinne, koja se za njega uprav žrtvovala. Ponarasav, htio je uživati i proslaviti se. Postade odvjetnikom i svojom rječitošću osvjetlao lice u sudbenoj kaznenoj struci. — Žena se je bojao, i rado jih izbjegavao, pošto je vidio da je jedna od njih pobjegla s nekakvim ljubovnikom, ostaviv ucviljena svog supruga,

Digitized by Google

njegova prijatelja, liečnika Stjepana Mordini, čovjeka vrlo ugledna. — Ipak zaljubio se nehotice u Donna Clara, koja življaše razstavljena od svog čovjeka, rad njegovih zločina. Ona žena strastvena, umna i ljubezniva odvrati mu ljubav i njih dvoje sagrieši. Seniu, brzo dodijalo stati prikovan uz Klaru, i uvidi da njegova ljubav nije bila neg časovita, strastvena požuda, i razstavi se od nje, koja osta osamljena novom ranom u srcu. Bacio se on tad iznova u svoje slavohlepne snove i u naslade, uviek praćen slavodobićem. — Iznenada bi pozvan k sestri, koja bijaše pri smrtnom času. Tu nadje njezinu prijateljicu Corinnu sa nećakinjom Dinom, koju je on silno milovao, dok bijaše djetetom. Sestra iste večeri umre, i on dosta miran uputi se kući· Putem išla za njim neka bludnica, i on je ne odagna od sebe. — Idjuć stubama u svoju sobu, pade i slomi nogu. — Ernesta (tako se zvala ona bludnica) digne ga i doprati do sobe, gdje i ostade da pripazi na bolestnika. — Ozdraviv, obiknuv živjeti uza nju, vjenča se s njom, premda je znao da će tako najednom upropastit svoju liepu budućnost.

Ovim romanom, kako se razabire iz navedenog sadržaja, htjela je Neera pokazat kakove zlokobne posljedice snadju samoživca, baš usljed njegova egoizma; ali vidi se da je zaključak nenaravan, stvoren samo da uzdrži tu svoju tezu. Senio je samoživac, kao što i Lydia koketica. On traži jedino nasladu, umnu i putenu, kao da on sam obstoji na svietu, nemareć za ničije boli. Ali ipak taj samoživac je slavohlepan, i to slavohlepje potiče ga na nauku i na rad, koji rad morao bi pak biti i koristan čovječanstvu. I baš za to nije moguće promislit da taj slavohlepan čovjek žrtvuje tako lakoumno svoju liepu budućnost prostoj bludnici, koju nije uprav ni ljubio, on koji je znao ipak otrest se sladkih veruga, kojim ga bijaše svezala i umna Klara.

Govoreć o spisateljicama talijanskim nemogu a da ne spomenem naše domorodke gdje. Šperac, rodjene blizu Spljeta. Ona sad boravi u Milanu, a rabi pseudonim Bruno Sperani. Liepa njezina svojstva već se razabirala u romanu „Cesare“ što je izdala 79. godine, ali je mnogo romantičkih maštanija i prećeranih grozota, u tom romanu, u kom žena da se osveti ljubovniku što ju je ostavio, spravlja mu kad se povrati k njoj, opet zaljubljen, plastičnu sliku vrlo značajnu, i u kom ljudi se poubijaju iza ljubovne noći. U Neerinim romanima odmah vidiš da jih je ženska ruka napisala. Sperani nema niš u svojim djelima što bi odavalo da su iz ženskog pera potekla. Izuzev gorespomenuti roman, ne vlada mašta kod nje, niti sudi sviet, niti čine niti čustva, kao ženska prećeranim sentimentalizmom; a nema ni prekomjerne uzrujanosti u jeziku i stilu. Svestrano naobražena, uviek vedra u prosudjivanju, ima mužku jaku analizu pojedinih karaktera i oštru logiku. Kod nje nema bezobraznih i ogavnih opisa, ali ipak ništa ne premuči, nijedna kriva ili bedasta licumjernost blaži ili pomanjuje očevidnost i realnost života. *„Numeri e Sogni“* je jedan od najboljih njezinih romana. Obsiže 600 strana, a nije neg poviest mladovanja nekog slikara, pravog modernog tipa, duha kritičnog i analizatornog do skrajnosti, a za to nemirnog i nezadovoljnog. Adriano Superti, to je slikarevo ime, uviek se bori umjetnošću i oskudicom, a po malo i propada moralno, umjetnik pod ostanom oskudice koja idje uviek za njim u potjeru. Da se spasi, vjenčao se, ali u ženitbi našao još većih iluzija i nevolja. Ćuti potrebu da se podigne u zdraviji objem, eto i ljubavi prave, koja se pojavljuje, al treba ju odstraniti, jer je grješna. Ali u času očajanja, iza svakojakih bieda, Adriana ganuli su boli cielog čovječanstva, što oko sebe vidi, i misli da, radje neg sofisticirat o svojim vlastitim nevoljama, može se mnogo toga na svietu raditi. Umjetnost ga spasila, i konac romana su ove rieči: „Htio je živjeti i sanjati i trpjeti jošter. To je i vriedilo! Da nebi za drugo, bar da se diviš nepoznatim remek djelima ljudske duše“! Uz Supertiev karakter dobro su pogodjeni i ostali, najskoli ženski. Vidimo poštenu i učtivu modelicu, koja umire od sušice u dvadesetoj godini; umjetnikovu ženu, pravog andjela, nježnu, spravnu svedj na žrtvu i samozataju; Supertievu majku askeptičnu, zanešenu i histeričnu, i djevojčicu siroticu, koja sasvim da se odgojila u pokvarenom družtvu, zna opriet se griehu. Kašnje u liepšem romanu „Nell' Ingranaggio“ opisala nam je milansko družtvo, ali zamjera se samoubojstvo Gilde Mauri, jer se ne slaže njenim karakterom, bar kako nam ga je ona prikazala i razvila. Tim više što žene njezinih romana sve su obično zdravog organizma, niti su onako nevrotične kao što kod drugih pisaca; niesu junakinje, al su žive žene, a to je već nešto. Niz liepih novela izdala je Sperani lani pod naslovom *„Nella Nebbia“*. Ove godine je silnu graju podigla novim djelom *„Il romanzo della morte“*. Fausto Lamberti liečnik ljubi Argiju Pisani, kćer svoga 'profesora. Obitelj nije zadovoljna, i on se odaleči od nje da skloni svoju obitelj. Za odsuća, Argija je čula da se ženi s drugom. I tad ona malo od osvete malo i hipnotizovana, pušta se u ruke njeke noći mladomu gostu glazbeniku. Fausto dobio privolu od roditelja i vrati se k Argiji. Ona mu kaže svoj grieh, i oba odluče zajedno umrieti.

Argija nije mogla skrit pred otcem svojeg stanja; i da dobije kakvo ime to novorodjenče, oni se vjenčali kad je Fausto bio na umoru. Ozdravi on, i oni proživili sretno svoje dane. Ona, kako već iztakoh u Viencu drugom prigodom, htjela se ovim romanom oborit na družtvene predsude, koje neće da dvojica što se ljube budu svoji, ako u času zaboravi sagriešiše, a ipak uzev se mogli bi biti sretni. Fausto veli Argiji: „treba živjeti, živjet, ida ljubiš i budeš sretan, kako bolje možeš, koliko više možeš!“ Ona hoće da se sluša glas naravi, a da se ne pazi na družtvene običaje, koji su ludi više puta, i misli da će znanost vremenom sdružiti u sklad oboje, vrativ naravi njena prava i uzev običajima škodne povlastice. Ali znanost nije dostatna, treba da ju ljubav oživi; i tako ljubav

Digitized by Google

oživi, i tako ljubav i znanost održat će pobjedu na družtvenim predsudama. Ideja kojom je zadahnut ovaj roman može se ovako izraziti; „narav ima pravo a običaji krivo svaki put što, tražeć da ju uguše, dodju do toga da čine usahnut i da ubiju izvore života i ljudske sreće". Mora se priznati ipak da u tom romanu vlada podpuno ravnotežje izmedj moralnog cilja i umjetničkog razvitka, izmedj opisa fizičnog objema, i moralnog s jedne strane, i psihologične analize s druge. Sperani se povela donjekle za Manzoniem, poprimiv ono što su dobra nova vremena donièla, i od nje se nadaju pravomu talijanskomu romanu; a ja joj od srca želim da uspije. Nàše gore listu rasla slava bar u tudjini. Lani je ona izdala zbirku novela pod naslovom *„Eterno inganno"* koja se odlikuje nekom naklonošću za humanitarna i družtvena važna pitanja, i živim modernim dahom, koji ju provijava. — Malo za tim izašao njezin roman *„Tre donne"*, u kom crta život težaka u Lombardiji, i to vrlo krasno, upuštajuć se u agrarne borbe, koje su pravom nevoljom u Lombardiji, gdje vrlo često svršavaju bezposlicom. Nije davno da je njezin roman *„L' Avvocato Malpieri"* bio preveden na francuzki jezik od I. B. Cotteaux-a.

Sperani ima kćerku Ginevru, koja se već pojavila na književnom polju romanom *„I primi anni"* koji su mnogi kritičari, izmedj kojih i Depanis, mislili da je iz pera same poznate spisateljice.

A sad još o spisateljicama. Spomenuti ću i Cordeliu: pseudonim, nevaram li se, gdje Treves. Ona je bila više sreće nego pameti, kako bi se kod nas reklo. God. 1882 izdala roman *„Catene"*; taj je u čas doživio više izdanja, a posve je slab. Sadržaj je zamašan, pa nije se moglo ni proučit karakter pojedinaca, niti analizovat čustva i strasti. Osobe sliče sjenama kojekakvim, i razplinu se u čas u pameti. Dogodjaji sliede jedan za drugim, ali ne dosljedno već samo za to što se njoj svidjalo tako. Oblik je loš; rek bi izvješće za kakav dnevni list. Kritika ju stala hvalit ovih zadnjih godina, a eto i preko lani izdala dva romana: *Il mio delitto*; *Forza irresistibile*. — Prvi je autobiografija; u kojoj grofica Ida Manfredi pripovjeda kako je iza 30 godina proživljenih u miru i ljubavi, ubila s ljubomornosti svoju suparnicu groficu San Vitale. Čita se rado, kao da bi slušao učenu i finu gospodju gdje pripovjeda intimnih ganutljivih dogodjaja. Udrugom razbukti se u srcu mlade bolestnice ruskinje Nadije ljubav prama liečniku Corradiu. Ima protiviština sa strane Nadijinih roditelja. Pobjegli su zato zajedno, odoše u Napulj, al tu odbačeni vjerenik knez Wasily osveti se raniv smrtno Nadiju. Nadija ostavila živu kćerku. Ima liepih stranica, al ne vriedi ukupno roman. Spomenuh Cordeliu, jer talijanci ipak drže do nje. Piše sad vrlo često novele i romane za mladež.

U naj genialnije talianske pisce može se uvrstiti slobodno De Roberto, a po mom sudu od svih talijanskih romanopisaca on je najoriginalniji; njemu nemožeš spočitnuti da se sliepo poveo za kakvom školom. Naobražen kao malo tko, pronicav i fin kao što se opaža i u njegovim kritičnim člancima, on je znao održati se na svojim nogama, i tako u malo doba steć priznanje od svih vidjenijih književnika talijanskih i njemačkih.

Godine 1886 pojavio se na književnom polju F. De Roberto nizom novela u „Fanfulla della Domenica". Njegova svojstva, što se izticahu u tim novelama, bijahu: prirodjena jedrina misli, i njeka sretna novost u slikama uviek živo bojadisanim, stil ipak odavao da pisac možda preveć brzo našara na hartiji svoju novelu; ali to je obični delictum juventutis. Godinu zatim izdao knjižicu izabranih pripovjedaka *La sorte*. Kritika ili se nije ni osvrnula ili je nanj strašno napala. Sam Capuana uvidio liep talenat toga mladića, proricao mu bolju budućnost, i pogodio je. Pred malo godina izdao je novu zbirku novela *Documenti umani*; kritičari se tom prigodom i zavadiše hvaleć i kudeć to djelo, napokon onomlani svojim „Ermanno Raeli" održao pobjedu i stekao obćenito priznanje. „La sorte" dokazuje da je naš udes onakav, kakvim ga mi učinimo našim opačinama, pogreškama, krepostima, karakterom. Ali nije zato umjetnik pustio da mu ravna rukom abstraktni ovaj pojam na uštrb realnosti dogadjaja i čina, podvrgnuv jih možda na silu tomu pojmu. On je znao tako istinit i objektivan održati se, da mu Capuana zavidjao što je on tako mlad došao do one impersonalnosti do koje je on usljed toliko truda i godina dopro. Jedino mu se može zamjeriti, da je posve surovo opisao ljudski izmet. Tomu se on i dosjetio pa izdav *„Documenti umani* napisa u predgovoru, „u ovim dokumentima hoću da vam naslikam sve ideale, sve duševne ljepote, i to u plemenitom i sjajnom objemu". E pa dobro. Jer nije nipošto istinito što veli Zola: *„voyez un salon, je parle du plus honnête, si vous ècriviez les confessions sincères des invitès, vous laisseriez un document qui scandaliserait les voleurs et les assassins"*. U ovim dokumentima opažaju se glavne mahne De Robertove. A te su i množtvo filozofičkih pojmova, tako da same žene pričinjaju ti se profesorice na katedri, prevelika mal da ne pathologička dubina iztraživanja ljudske misli, i napokon njeka umjetna arhitektura u okostnici i razporedbi pripovjedke; koja proizstiče od prekomjerne brige za psihologički problem, smatran i opisan u noveli, koja napokon pomuti samon klu iskrenost dramatičkog razvitka u njegovoj životnoj realnosti. Osim toga preveć su slično zamišljene te novele; pošto skoro svekolike vrte se oko preljuba, i ima nevjerojatnosti prouzrokovanih od odvišnog karakterističkog kolorita kakve slike, kako u „La morta"; u kojoj Emino velikodušje, njezina dobroćudnost podvržena, ne skladaju se sa neodoljivim poticajima i trzajima ženskog srca koje ljubi; kako i u „Epilogo" gdje odvjetnikovo ganuće za ljubav ugaslu

(Sliedi Dodatak)

Digitized by Google

deset godina natrag, tako silno uzkrišenu, samo za to što je vidio pismo ljubljene žene, je proti onim dubokim fisiologičkim i psihičnim promjenama, što se zbivaju vremenom, koje sve pretvara i čuvstva i misli. Ali proti tim mahnama ima u dokumentima sto liepih svojstava. Izmedj najliepših, nalazi se ono, da te zna ganuti i povuć te tolikom silom u tek novele, da te čini ući u dogodjaje, i da ti ulije u srce onu istu čeznju i želju da ideš napried i upoznaš svršetak, što bi oćutio tko bi se zbilja našao prisutan i zapleten u tom i tom životnom dogadjaju što on opisuje. Zna vrlo zgodno naslikati izvanjsku i unutrnju sliku, jer sretno mu podje za rukom shvatiti bitne crte objekta, a u obliku vješt je razporedbi. Nalazi se kod njega napokon obilatost misli, točnost i dubina u analizi, a uz to zna podić se do onih brzih sinteza, koje u jednoj rieči čine zasjati cielo blago sitnih vrlo raznih opažanja. Ovo svojstvo što odaje njegov jedar um i bogatu svestranu učenost, nešto riedka u naše doba književnog cvietanja; koje je šaro izvanjskom bojom, al uviek prazno. „Ermanno Raeli“ jest žalostna ljubovna strast. Raeli, nježne sanjalačke naravi, nadje ili misli da je našao u Maksimilijani Marmory ženu koja će ga usrećiti, koju je uzalud do tad tražio. Kad ta dva dobra bića skoro se sporazumješe i sliše u jedno svoje ljubav, on čuje iz njezinih ustiju, da ona za mlada je podnjela brutalnost stara rodjaka, i odmah se poslje te izpovjedi ubije.

U knjizi iztiče se sjajno Ermannova slika, majstorskom vjestinom i ljubeznim shvaćanjem izvedena, klica ljubavi i njezin razvitak u srcima dvaju ljubovnika, te se sve kao u bistroj vodi tu zrcali. De Roberto ima mnogo sličnosti sa velikim francuzom Bourgetom; njegov Raeli je sličan Bourgetovu Robertu Greslanu: obojica nam kažu kakvim su duhom žadojeni, kakve su knjige proučili, a tko zna, vremenom mogao bi dobit De Roberto više pristaša za Bourgeta nego su Capuana, Verga i Serao za Zolu. Ta već u Francuzkoj Bourget ima cielu četu pristaša: isti su sve priznani pisci: Blondel, Rod, Case, Marquerite, Barrés, donjekle i Loti a sad i Guy de Maupassant.

U Milanu izašao je lani na svjetlo roman De Robertov *L' Illusione*. — U njem priča nam pisac povjest mlade Tereze Uzeda, koja iza raznih ljubakanja vjenčava se sa Guljelmom Duffredi di Casaura — Liepa, čustvena, naobražena i romantična ne nalazi u brak oživotvorenja svojih ideala. Guglielmo ne odgovara tipu supruga i ljubovnika, kakvim ga je ona umišljavala za mlada. — Nepokvarena sprvice pobjedjuje nad svjetskim zamamam, ali napokon se izgubi u času strastvenog plama — Pavao Arconti je prvi njezin ljubovnik, komu osta na dugo vjernom. Ali je njemu ona postala dosadnom — Tad ona za kratko vrieme poda se dvojici aristokrata; a za taj grjeh je nju i kašnje uvjek morilo grizodušje. — Medjutim ona se bila razdielila od supruga, kao što su i njezini roditelji bili se razdjelili jedan od drugoga — Poslje tih aristokrata, odabrala je Hinka Sartena, i Viktora Bergati. — Ali svaka nova ljubav bude za nju novom iluzijom. — Ljubav ju mami k sebi, uzhićuje ju, a pak ju prevari i izda — Umorna, stara, u četrdesetoj godini povuče se u svoje rodno mjesto, ali tu ju izbjegavaju, jer bijahu čuli za nemoralni njezin život — Opet se ipak zaljubi u Mauricija Squillace, komu bi ona po godinama mogla biti i majkom. — Obitelj Mauricija, sjetu se te ljubavi, odaleče ga od kuće i ona osta sama; jer joj umre i sobarica Krunoslava. Koja ju je djetetom u naručju nosila; tad ona upozna, gorkim sažaljenjem, da ju nitko ne bijaše tako ljubio. — Jedina mahna koju neki kao na pr. Depanis, nalaze u ovom romanu, je ta da nema akcije, već jedino psiholožkih disertacija. Čitatelj vidja pred sobom razvitak, pojmove, misli, čustva, i osjećaja Terezinih, ali ne vidja ju u djelovanju, to jest nevidja oživotvorenje, utjelovljenje, realizovanje da tako rečem, svega toga.

Ali to se dade reć proti svim psiholožkim romanima. Čitatelji jamačno biti će osudili takav i podli i ogavni stvor kakav je Tereza, ali De Roberto ne osudjuje nju samu. Navest ću samo jednu stranicu da se upozna što o njoj misli pisac: „Krivili su ju da je zlokobnom svojom moću na mnoge djelovala, a nijesu znali ni jednom riečju koriti one, koji su ju jedan za drugim povukli na put razuzdanosti — Strašna li bijaše u istinu ta moć, koja ju je dovela do gubitka svake ljubavi, svake obrane, do neprekidne osamljenosti, do svakidašnjeg izsmjehivanja. — Ona bijaše, u istinu, od velike štete ljudima, koji su od nje učinili što su htjeli. — U onaj čas, kad ona ćutjaše težinu posljedica njezinih pogrješaka, oni idjahu svietom slobodni, vedri, tražeć novih naslada, možda usrećeni od koje druge, svakako ne nesretni sporadi nje.

A bijaše ona, koja nije imala srca, ona, koja bi u njezinim ljubavima, svu svoju dušu izlila, koja je prosjakala njekoliko liepih rieči, nješto milosrdja — i njihovo sažaljenje.. Eh! da je t ko bilo joj biti zbilja bez srca! nebi ga bar bila ostavila putem na komade“. — Da pisac tako o njoj sudi, valjda simpatizujuć za to stvorenje njegove mašte, koje mu je tako fino izpalo, ne zamjeram; ali objektivan čitatelj, nalazi u Terezi toliko podlosti da ju mora osuditi, a rieči navedene na njezinu obranu pričinjat će mu se kao rhetoričan govor krivca na svoju obranu, i to krivca komu je žao priznat sebe svomu zlu krivim, već hoće, po što po to, da svali nešto krivnje, i ako ne svu krivnju na drugoga. — Još prije ovog romana napisao je De Roberto dvie knjige novela, pod naslovom *L' albero della scienza* i *Processi Verbali*. — U jednoj nanizao je njekoliko subjektivnih i psiholožkih pripovjedaka, a u drugoj pokazao se finim piscem objektivne i impersonalne novele.

Drugi mladi pisac, koji zaslužuje da se spomene bar radi niza njegovi je romana pod naslovom *I Retori* je Ugo Valcarenghi. Mladi milanežki pisac pojavio se na knji-

Digitized by Google

ževnom talijanskom obzorju god. 1884 zbirkom crtica ***Perchè Rita?*** To je neznatna knjiga. Godinu za tim su izašli ***Baci perduti***, roman iz malogradskoga života, a osnova već od drugih izrabljena. Kuće nekih udovica koje unajmlju meublirane sobe mladim činovnicima, tobožnjim književnicima, umjetnicima bez para, mladim nadobudnim pjevačicama, život bezbrižan ciganski, galatan na polak tih proletaraca, sve to bijaše izpjevano već u mnogo romana. On je to skrpao i nekakvim novim dahom pomladio. Ta se knjiga čitala; al kad je poslje godine dana izdao ***Sotto la croce*** svi ga zaboraviše. On je dvie godine mučao, pa započeo niz romana ***I Retori***. Prvi u tom nizu je ***Le Confessioni di Andrea***. U ovom je romanu razvio svoj program ovim riečima: „I osvjedočio sam se da neku veliku potrebu ćute ljudi koji hoće da život sprovedu u uživanju i u bogatstvu; potrebu naime da se pričine poštenim više nego da takvi budu“. Ovo pesimistično promatranje života je pogibeljno.

Ovim romanima on hoće da prosvjeduje proti družtvenim lažima, on se iztiče pravim prevratnikom proti svemu, što skrivajuć se pod koprenom plemenitih čustava, uzvišenih težnja, nema za sobom nego opačina, samoživstva i pokvarenosti. Fulvio Testi, junak drugoga romana ***Fumo e Cenere***, zahtieva uzalud od družtva slobodnu ljubav, jer se razbija o klisuri družtvene inštitucije, ženitbe. Kada Gilda Martinenghi, vjenčav se s drugim, podaje se Fulviju, on oćuti samo njeku odurnost proti toj falsifikaciji ljubavi, koja se podaje samo onda, kad sve moguće posljedice mogu imat u mužu onoga koji je za njih odgovoran, i nehtjede te ljubavi. Alberto Valli junak trećega romana ***Coscienze oneste*** prevaren je bio u svim iluzijama, uvidi da nema prijatelja, niti prave ženske ljubavi, uvidi da bez savjesti trguju poštenjem i žurnaliste i trgovci i činovnici i književnici. Njemu preostajaše čast i svetost obitelji, ali eto i to je oko njega palo. Kako se vidi, njegovi junaci su uviek u oprjieci sa pokvarenim družtvom; zato družtvo je vjerno naslikano; ali ti junaci su idealni tipovi koji nemogu obstojati, a opet svi ženu smatraju sredstvom časovitog užitka. Njemu je škodilo što se pustio zavest od nekih filozofičkih presuda. Šteta, jer je dosta dobar novelista da mu se i sama Neera divi.

Zuvko Atlagić i Rade naimar

Narodna pjesma iz Bosne, priopćio Abdusselam beg Hrasnica.

Kulu zida Zuvko Atlagiću,
Trista dana — trista naimara
I pred njima Rade naimare,
A u Zuvke seka na zavalu.
Kad pošeta po mermer-avliji,
Za njom šeta Rade naimare,
Pa govori Rade naimare:
„Ah, Boga ti, ljepotice Mejro,
Da ja tvoje lijepo lice ljubim,
Ja ću tebi lijepo donijeti:
Litru zlata — dvije litre svilo
I dva fesa biserom kićena,
Dva kićena, a dva nekićena
I još, uz to, hiljadu dukata!“
Za to Mejra ništa ne hajaše,
Već se šeće po mermer-avliji.
Kad se veće Mejri dodijalo,
U to doba Zuvko iz planine.
Kako dogje Zuvko iz planine,
I on veli Mejri sestri svojoj:
„Ah, Mejrimo, draga sestro moja,
Steri meni prebijelo krilo,
Da ja legnem sanak boraviti.
Evo danas tri bijela dana,
Otkad nijesam boravio sanka!“
U mlagjega pogovora nema,
Prostrije mu prebijelo krilo.
Leže Zuvko sanak boraviti,
Stade Mejra suze proljevati.
Nehote je suzu upustila
Na bratova bijela obraza.
Probudi se Zuvko Atlagiću,
Pa govori Mejri sestri svojoj:
„Ah, Mejrimo, draga sestro moja,
Pada l' kiša iz vedroga neba,
Pa su novi dvori prokapali
Il' su suze sa obraza tvoga?“
Progovara Mejrima djevojka;
„Ah, Boga mi Zuvko Atlagiću,
Nije kiša iz vedroga neba,
Nit su novi prokapali dvori,
Već su suze iz obraza moga!“
„Što je tebi, draga sestro moja,
Pa ti roniš suze niz obraze?
Ili te je zaboljela glava,
Ili ti je nestanulo zlata,
Il' je tebi hašluka nestalo,
Ili baš je tebi dodijalo,
Dundžerima jelo gotoviti?“
Pa govori Mejrima djevojka:
„Nit je meni zlata nestanulo,
Nit je meni svile nestanulo,
Nit je meni hašluka nestalo,
Nit je mene zaboljela glava,
Niti je meni brate dodijalo
Dundžerima jelo gotoviti;
Već je meni, brate, dodijalo,
Kad pošetam po mermer-avlji,
Za mnom šeta Rade naimare
Pa govori Rade naimare: —

Digitized by Google

„Ah čuješ li gospojice Mejro,
Da ja tvoje lijepo lice ljubim,
Ja ću tebi lijepo donijeti :
Litru zlata — dvije litre svile
I dva fesa biserom kićena,
Dva kićena, a dva nekićena,
I još. uz to, hiljadu dukata".
Kad to čuo Zuvko Atlagiću,
U njemu je srce zadrhtalo.
Na srdašcu burundžuk — košulja.
Na košulji troje toke zlatne:
Jedne vite, a druge salite,
Treće su mu od suhoga zlata ;
Pa govori Mejri sestri svojoj :
„Ah Mejruša. draga sestro moja,
Hajd' s' obuci, što god ljepše možeš,
Pa pošetaj po mermer-avliji,
Pa ti reci Radu naimaru :
„Dones' Rade, što si govorio,
Pa večeras po akšamu dogji,
Dok mi nema Zuvke Atlagića.
Otišo je u lov u planine,
Neće doći ni za petnaest dana !"
Mejruša je brata poslušala
I tako je govorila Radu.
Kad je čuo Rade naimare.
To je Rade jedva dočekao.
Danak mu je godinica bila,
Do jasije četiri mjeseca.
Kad je, večer po jasiji bilo,
Iskoči se Mejrima djevojka,
Ona stere mekane dušeke,
Gdje će leći Rade naimare ;
Pak mi stade jasiju klanjati ;
U ta doba Rade naimare.
Pa govori Rade naimare :
„Klanjaj ured, ljepotice Mejro,
Neću tebe zadugo čekati"
Za to Mejra haje i nehaje,
Veće klanja duga tehodžeta.
Opet veli Rade naimare :
„Neću tebe više ni čekati".
Pak je uze po tanahnu pasu,
Pa je baci u mehke dušeke.
Ciknu Mejra kano ljuta guja ;
„Ah, moj Zuvko, moja desna ruko,
Ne daj mene Vlahu obljubiti !"
Kad to čuo Zuvko Atlagiću
I on trče u isa halvate,
Golu sablju u ruci unese,
Pak mi Radu osiječe glavu,
Pa ga uze na junačka legja,
Odnese ga u tiho Dunavo ;
Pak se vrati dvoru bijelome
Kad u jutru jutro osvanulo,
Dan svanuo i sunce granulo,
Dok eto ti trista naimara,
Al' im nejgje Rade naimara,
Njih zapita Zuvko Atlagiću :
„Ah, Boga vam, moji naimari,
Kam' pred vama Rade naimare ?"
Govorilo trista naimara :
„Omrko je, osvanuo nije ;
Nije majka pazila danaka,
U subotu pregje i motanja.
U utornik košulje rezala
Od ujamka i od urežnjaka
I od onog hljeba poležaka.
S tog nam nema Rade naimara".

Preljubnica

(dramatička crta)

Osobe :

MIRTA
IVAN njezin suprug
FERDO

(Ukusno i elegatno opremljena dvoranica. Na desnoj strani vrata, a na lievoj prozor).

Prizor prvi.

MIRTA *(Kraj prozora, gleda u vrt).* Bajne li noći ! Kako biljiše milo slavulj dolje u perivoju. Stepenicu sam već pritakla za prozor. On će doći do pol sata. Koli ga ljubim.... Bože, zašto sam vezana uz tog neljubljenog čovjeka. Ipak moj Ivan je dobar, plemenit..., da, al on nema onog zamamnog izražaja u riečima, nema onog plamena u pogledu poput Ferde.... *(iza stanke)* Večeras ćemo biti tuj opet sami u toj sobi. Naša pomoćnica, željeznica, odniela je daleko mog Ivana pred pol sata.... još ćutim njegov hladni cjelov na usnama....

Prizor drugi.

IVAN *(Mirta još govori, on ulazi lagano i prosbori naglo)* Dobar večer !

MIRTA *(prestravljena, izvan sebe)* Ti ?! *(bez daha)* Oh Bože !...

IVAN *(dodje do nje, odstrani ju sa prozora i zauzme njezin položaj hladno).* Da si još trenom čekala na kolodvoru, bili bismo zajedno otišli kući.... Kašnje se sjetih, da mi je poći jedva prekosutra u Marnu.

MIRTA *(nervozno, plašljivo).* Bježi sa onog prozora.... možeš se nahladiti. *(nešto mirnije, primakne se Ivanu, te ga zagrli).* Ne ideš li u društvo ?

Digitized by Google

IVAN Nè *(gledajuć ju živo u oči).* Ti si prestrašena, ti me tjeraš od kuće; tà malo prije si mi kazala tugaljivim glasom, da će ti biti dugočasno bez mene.

MIRTA Dà *(nešto u misli)* Sbilja htjela bi čitati večerašnje novine, ajde sladki mužiću, ajde mi ih kupiti *(gleda na sat, pa očajno)* Još četvrt sata...., i on će doći.... Bože!

IVAN Ne idem, ovaj mi zrak upravo godi, pa i nema ništa nova u tim listovima, same puste laži *(smije se nervozno)* Ha, ha, čuj Mirtice, što sam malo prije na kolodvoru pročitao u tim blaženim novinam.... čitao sam *(naglasom)* kako je neka gospodja za odsuća supruga davala sastanke ljubovniku *(smije se djavolski)* a taj je ljubovnik dolazio gospodji u posjete kroz prozor....

MIRTA *(izgubljeno)* Bože!...

IVAN Ti se sgražaš... nè?

MIRTA Dà.... dà.

IVAN Al to je pusta laž, il je ta žena bezsramnica bez vjere i stida!

MIRTA Majko moja!...

IVAN Ti si odviše ćutljiva... a znaš, što je taj suprug učinio?

MIRTA *(gleda da se pokaže hladnom, slabim glasom)* Što?

IVAN *(naglasom)* On jè ubio ljubovnika!

MIRTA *(izmučena)* Ajme... gospode Bože...

IVAN *(prezirno)* Ženu nè... bila je odviše podla... nju je pustio, da živi i dalje, žigom sramote pred svietom.

MIRTA *(za sebe satrvena)* On zna sve... Našao je valjda pismo... njegov me pogled ubija... on je strašan i grozan... Još čas Ferdo će doći...

IVAN Što deklamiraš potiho? Eto ti imadeš *(porugljivo)* prenježno srce, bolje da niesam pošao po novine.

Prizor treći.

FERDO *(Ivan se odmakne nešto sa prozora, te se sakrije za zastorom, pogledav na sat Mirta drkće ko šiba, Ferdo se pokaže na nasloništu prozora)* Dobar večer, sladki angjele.

IVAN *(potiho Mirti kazujuć joj samokres)* Reci mu dobar večer... odbaci sa prozora stepenicu, il te ubijem...

MIRTA *(probliedjena sdvojno)* Dobar večer *(odkopča stepenicu).*

IVAN *(bane pred prozor, kad je Ferdo htjeo uljezti)* Dobar večer, Ferdo.

FERDO *(okamenjen)* Ti... Ivane... propadoh...

IVAN *(porugljivo)* Jastreb je uletio, da ugrabi golubicu, nevinu golubicu *(Mirti, uzasno satrvenoj)* Bježi čista ženo, da te spasim od tog jastreba...

MIRTA *(u bezsvjestici, ko luda, popodje natrag. Ivan uzdigne samokres, odapne ga, plane. Začuje se vrisak, ajmek. Mirta padne na pod, uzdahne tjeskobno)* Majko moja!

IVAN *(grozno)* Ne zazivlji tog svetog imena, nesretna ženo! *(pereći u nju samokres)* Kako si okrutna! Da spasiš to liepo i krasno tielo, u kojem se krije pokvarena i crna duša, nieši skočila pred samokres, da obraniš ljubovnika... pustila si ga bezdušno ubiti, nesretnice! *(divljim glasom)* A čemu čuvaš to divno i zamamno tielo, čemu? Da ga opet i drugom ponudiš, da prevariš i druga povjerljiva srca. Ne, ne ćeš ih varati *(podigne samokres)* ja ću ti sasuti ovo tane u sotonske grudi? Umri, sramotnice, umri! Ti si satrla moju i tvoju čarnu sreću... umri!... Ne niesi vriedna da te ubijem *(baci samokres u kut, te vuče onesviešćenu ženu k vratima, otvori vrata)* Ajde u sviet, demone, postani onim, što si zaslužila... prodavaj se... *(u najvećem biesu)* metni to tielo na pazar! *(turne ju kroz vrata)* Nek te ubije, nesretni stvore, tvoja zlokobna, putena ljubav *(klone smijuć se divljim smiehom. Zastor pada).*

R. Katalinić-Jeretov.

Iz književne ostavštine

M. V. Ivanova

Iz tudjine

I.

U tudjini, sām na svietu
tužno li je tu!
Moje srce zalud traži
zalud ište nju.

Pa ja plačem u samoći
grlim samo vaj!
Mislim nigda više neće
meni svanut raj.

I ja molim silnog Boga
da uskori jad:
nek me opet tamo vrati
gdje je moja nad!

Gdje mi živi bajna vila
mojeg srca žar;
gdjeno cvate Anka mila
rajskog cvieta čar!

Digitized by Google

II.

Burna dušo moja stani
Silan li te nosi liet!
Kud ćeš sama kroz neznani
I naravi ovaj sviet?

Niesu ruže svuda čarne
Kadkad cvieće znade bost.
Rodnom kraju deh! se vrati
Jer je lieta tebi dost.

Rodnom kraju krila vrni
I poljubi cvieće tuj;
Tamo samo tebi žive
Bajne ljube, čaran ruj!

Tamo sreća tebe ište
Tamo ti je divan kraj;
Ostav tudje ove kraje
I u svoj se vrni raj.

Tuj te vjerna ljuba čeka
I očiju njenih čar;
Hajde dušo, da ja nadjem
Mojeg srca krasan žar!

U gondoli.

III.

Tiho more, mjesec sjaje
u gondoli sjedim sàm;
tužan sjedim, čisto kanda
u srcu mi tvrdi kàm!

Gledam more, tiho more
gledam mjesec, zvjezdà sjaj!
Al sve isto ja sam tužan
mene crni mori vaj!

Nije, nije ovdje sreća,
nije mojeg srca mir;
tam daleko rodnom kraju,
tu je moje sreće pir!

Što će meni sjajnost neba,
kad ne vidim tamo nju?
Oj teško je, teško meni
u gondoli samcu tu!

IV.

Jesenje je ovo doba
sve umire, svè,
u samoći duša plače
moje srce mre.

Nema ovdje tko da njega
vruće blaži sad:
Ah! daleko, od mene je
moja mila nad!

Tako tužeć k nebu svrnem
tužni pogled svoj;
al na nebu s mojih strana
lastà silan broj.

Pa se jedna dolje spusti
sjede k' meni tu;
i sitnim mi glasom kaže:
„Vidila sam nju!"

„Blieda lica, plačne oči,
„gine mladjan cviet;
„deh! vrni se tvojem cvietku
„ostav' tudji sviet."

„Jer u tudjem svietu nema
„za te sreće, né;
„Uzmi cvieće svojih strana
„dok ti ne svene!"

I odleti sitna lasta;
a ja plačem, vaj!
i uzdižem vapaj Bogu:
da mi vrati raj.

Da mi vjernu milku drži
dok ne dodjem k' njoj;
dokle opet vječnoj sreći
zapjevamo poj!

U Veneciji 1892.

† MARKO VULETIĆ IVANOV.

Kleta smrt je otela hrvatskoj književnosti u Dalmaciji tolike liepe nade. Pod njenom hladnom kosom padoše u naponu dobe Dejan, Despot, Ante Ivanović, a sad je njena nesmiljena ruka oborila u crni grob u proljeću mladih dana M. V. Ivanova. Liep i uman bijaše to mladić, simpatična i mila obličja, plavih brčića i zalizaka, a umilna modra oka, iz kog se zrcalila pjesnička duša, idealna narav.

Digitized by Google

Marko Vuletić Ivanov (o kome kanim drugdje obširnije govoriti) rodio se u Sinju; te je bio ogranak stare i odlične sinjske obitelji, al zadojene prekomorskim duhom; dočim je on uzljubio svom dušom, svim srcem izmučenu hrvatsku otačb'nu, Prve je svoje nauke izučio na sinjskoj gimnaziji, od onud je krenuo — kako mi sam pokojnik kazivao — u Beograd, na visoku školu. Al tamo mu na skoro dodija živovanje; budić se Marko isticao čistim hrvatstvom; što nije bilo milo ondješnjem njegovim drugovima. Zato i ostavi srpsku prestolnicu, pa probo-ravi zatim neko doba u bielom i divnom Zagrebu.

Vojnička ga dužnost odanle pozvala u domovinu, a kod novačenja grmnuše mu „tauglich"; a bio je liep, stasit i kriepak mladić, a ma dobar za dušmansko tane, i pošo moj Marko služiti cara u listopadu godine 1891. Obolio na vježbama, prebolio bolest i ozdravio podpunoma; al ostao, slabičak. Odpustiše ga kući do nova poziva. U kolovozu ove godine došao opet pod „vizitu" u Zadar. Niesu ga uzeli; al ga ne proglasiše „untauglich für immer". Bio je još dobar, da prebac pušku preko ramena! Pokojni mi je Marko uzhitom govorio, da će otići u Milan na dalnje nauke — čini mi se slušat povjest književnosti, — ako ga ne zavojače; te da kani tamo pokrenuti novine, u kojim bi priobćivao prevode iz hrvatskog i ostalih slavenskih jezika. koje je sve prilično dobro poznivao. U to je ime takodjer odputovao iza te „vizite" put Italije, tim više, što je bio naumio izdati djelce „La quistione croata". Mladenačka li poleta, reći će mnogi. Nè on je sabirao gradivo za tu brošuru revno kano pčela, što sabire cviećem sladki med. Ne znam, da li je pošao dalje Mletaka; al iz tog mi se je grada javio, te je u bajnoj Veneciji upravo ispjevao valjda i svoje zadnje pjesme i napisao posljednje kritičke radje.

Marko V. Ivanov poznat je dovoljno čitaocima *Iskre*. On je kitio skoro svaki njezin broj svojimi sastavci, osobito kritičkimi članci i ocjenama. Jezik mu je bio — po sudu poznavalaca — čist, lijep i biran, a kritika umna, zrela i učena; tako da je i *Vienac*, upozorivao svoje čitatelje na Ivanove recenzije. Ivanov nije pisao samo u *Iskri*. Njegovih sastavaka, pjesama i krasnih študija imade u *K. Dalmaciji*. *Narodnom Listu*, *Domu i Svietu*, itd, a pisao je i talijanski u listu *Il Diritto Croato*. Bio je i suradnik taljanskog pisca Bonellia, koji kani izdati pjesničku antologiju slavenskih književnosti; osim toga je Marko bio vrstni poznavalac talijanske i francuzke književnosti, pa i ruske. U poslednje je vrieme kanio Ivanov objelodanili sve svoje študije i prouke, pod nadpisom „Iz književnog svieta — kritički članci i prouke", te je već bio razaslao i pozive na predplatu; al ga okrutna smrt zaprieči u tome...."

Polovicom listopada vratio se iz Venecije, pa prosliedio kući. I tada ga zadnji put vidjeh — zadnji put govorih sa milim Markom. Prvih dana studenoga (ako se ne varam) došao opet radi vojništva u Zadar. Kako mi je kazao moj prijatelj Š. Lovrić, bio je biedni Ivanov posve slab, iznemogao tako da mu je moj pobratim rekô:

— Vi ste bolestan?

— Nè — odvratu mu biednik — imao sam upalu pluća, te sam se digo ovih dana.

— Za boga, pa tako slab dodjoste u Zadar?

— Dužnost, vojničtvo — odpovrnu sjetno Ivanov.

Dužnost, vojničtvo! Vratio se kući, a na 23 studenoga primih zatvorenu dopisnicu. Kad ju otvorih, ostadoh okamenjen. Tu mi se javlja, da je M. V. Ivanov preminuo. Bilo mi, da svisnem od boli i muke....

Čudno je to; što je Marko u jednoj od poslednjih pjesamn „Predsudi" pjevao, da mu je majka rekla na smrtnoj postelji, da će on nesretan biti. Ispuni se pusto proročtvo umirajuće majke.... Kud ćeš veće nesreće, van umrieti tako mlad, kô rosna kap, pun idealne snage! U toj istoj pjesmi kaže dalje. da je vjerovao više puta zadnjim riečima pokojne majke, kad mu se život pričinjao crn i pust, al ipak nije Marko klonuo; već se ovako tješio:

Ja ću radit, a na radu svome
Sreća žitku osvanut će mome
Jest ja čujem, a u svojoj duši:
Nešto silna, štono svijet ruši,
Čujem svetu pjesnikovu iskru,
Čujem vatru stvarajućeg dara,
Čujem silu nebeskih visina,
Čujem snagu sunčanog a žara!
. . . .
Ja ću radit, a na radu svome
Sreća žitku osvanut će mome!

I mladić, vajme, koj je sebe sama tako zanosno znao kriepiti i bodriti pjesmom, taj je mladić morao propasti u krilo hladnog i crnoga groba, a pun svetih i rodoljubnih nauma! Preminu u 22 godini! Vaj' tužna naša nado!

Smrt M. V. Ivanov spomenuše svi listovi, a njegov je sprovod bio sjajan. Sve što je otmjenijeh u Sinju pohrlilo je, da izkaže zadnu počast jadnom i nesretnom Marku.

I ja sipljem ovo par sirotnih redaka, kô zadni pozdrav na prerani grob mog nesretnog prijatelja i tužim sa pjesnikom Zmaj — Jovanovićem;

Jedna je suza gorka,
Šte j' mlado žiće palo,
Druga je jošte gorča,
Što nam je takih malo.

Rikard Katalinić-Jeretov.

Digitized by Google

ODALISKINA PJESMA

AD mujezin sa Sofije na molitvu viče,
A sunce se na zapadu na počinak sprema,
Ja se sjećam tebe, mili seoski zvoniče,
I pokoja, što ga sada duša moja nema
A kad mi se mrski paša vije oko vrata,
I sijedim brkovima rujne usne bode,
Ja se sjetim golobradog prvašnjega zlata,
I ljubavi naše divne, i svoje slobode;
Pa da tužna znadem gdje si, mog rogjenja kraju,
Skočila bih u valove iz tog zvjerinjaka,
Da doplijem žugjenome zemaljskome raju,
I počinem na grudima ljubljenog junaka.

Pod Sarajem.

Ljubomil.

MAGLE

Spjevala **Ada Negri**

RPIM. Sa uvala, al ne nagla,
Kud ti oko krajem siže,
Sneno ti se siva diže
Magla.

A visoko gore zrakom
Crne vrane u svom letu
Javljaju se biednom svietu
Grakom.

Stabla tužna posred dola....
Zakopana kò da j' sreća....
Redaju se, a bez cvieća
Gola.

Ja sam sama!... Zima mi je....
Izpod sivog rajskog stana
Glas se stvora zakopana
Vije;

Pa me zove: — dušo dodji,
Dolina je tamna vele,
Neljubljena, tužna sele,
Dodji!

VIRGO

Spjevala **Annie Vivanti**.

DRASLA je pod udarcem, kletvom
Tužna slika prestravljenog čeda,
A umrla u proljeću dobe
Mučenica ogladnjela, blieda.

Sada idju, a po rajskom putu
Njene noge bose, otrudnjele,
A blažena drkćuća joj ruka
Hvata zviezde — te lijere biele.

Angjelići začudjeni plaho
Nice svete oboriše ziene,
Spaziv njeno izpaćeno lice,
Njene usne nikad poljubljene!

U SMRT

M. V. Ivanova

„zvonjelica"

LETA smrti! biedni Ivanove,
I ti mladjan u grobnicu pade,
Zlatne naše propadoše nade,
Smrt pokosi tvoga uma snove!

Ljuba tužna svijetom te zove....
Daj se vrati, utišaj joj jade!...
Grob što otme to više ne dade,
Zalman suze, rieči jadikove!

K tvojem humu moja miso ljeće,
K tvojem humu, gdje je sada.... jao....
Šarno, milo uvenulo cvieće....

....Opet će ga sbudit pramaljeće....
Ti si mrtav za uvjeke pao,
Tebe više probuditi neće!

Zadar, 24 studenoga 1892.

R. Katalinić-Jeretov.

Digitized by Google

Namirili predplatu za cielu tek. god.

Anaković F.Privlaka — Boglić J. Hvar — Bučar Fr. Rakovac — Čitaonica Zadar — Dojković dr. Varaždin — Kušar M. Dubrovnik — Kostrenčić I. Zagreb — Kotarska Učiteljska Knjižnica Sibenik — Kotarska Učitelj. Knjiž. Sinj — Lucijanović pr. Kotor — Miošić Fr. Igrane — Marković P. Zagreb — Nardelli N. Zadar — Radman A. Maslinica — Rajmondi J. Trogir — Roglić N. Zadar — Rubinić P. S. Mat. kr. Kastva — Šimić O M. Zaostrog — Svilokos V. Orašac — Strmić S. Zadar — Dr. Sokol Zadar — Sokolić M. Zagreb — Urschitz J. Iž veliki.

Za prvo polug. t. g.

Ilijić St. Trpanj.

Za drugu polug. t. g.

Hudovski A. Zagreb.

Za cielu god. 1891.

Čitaonica Zadar — Strmić S. Zadar — Dr. Sokol Zadar.

Otvoreni dopisi

G. Katkić Zagreb. Vi ste podpuno odavna namirili predbrojbu našem listu. Da bi se i ostali naši predbrojnici u Vas ugledali.

G. P. Marković Zagreb. Razumjeli smo; ali Vas molimo povratiti nam dvostruke brojeve, navlastito br. 7 8, 13, 14.

G. Stihović Lav. učit. pripr. Kopar Istra. Br. 17 bio nam je povraćen, jer da se nezna gdje ste. Javite nam adresu.

G. J. Bačić uč. Draguć. Dostavismo vam brojeve. Iste su nam vraćali, jer da se nezna gdje ste.

G. Heimal M. Dol. Mosti-Kapela, kod Belovara — Bio nam je povraćen br. 17 vami upravljen. Nek vam je na znanje da s toga zaustavljamo vam list.

Kot. Učit. Knjiž. Šibenik. Dostavljamo tražene br. izuzam 7, 8, 13, 14, kojih za sada nemamo razpoloživih, ali netom nam dodju pri ruci, biti će vam dostavljeni.

Gosp. M. Sokolić Zagreb. Dostavljamo Vam brojeve od 1 t. g. izuzam br. 7, 8, kojih nemamo na razpoloženje.

G. E. Strižić žup. Jezerane Senj. Čudimo vam se. Na prvom broju lista je čisto i bistro rečeno: Tko ne povraća ovaj broj itd. Dakle vi ste imali odmah odbiti list a ne stopro br. 17 (sedamnaesti) odbiti, i to uprav kada smo vas pozvali na izplatu duga. Mjesto piskaranja bolje će te učiniti platiti dug od 3 for.

G. Urlić Ivanović Oklaj. Dostavismo Vam br. 14, 15 lanjske god.

I. Stuk. Mlini. Da bi svi naši dužnici postupali kao vi, naši bi računi bili u redu, i ne bi trebovalo pozivati na izplatu duga.

Pozivljemo na izplatu sve one, koji su nam odbili list; a nijesu prije namirili svoj dug.

Gosp. N. Marinović uč. Priboj Dol Tuzla Bosna duguje nam predbrojbu za pô godine.

Gosp. I. Velarić bogoslovac iz Vrbenika duguje nam predbroj. za pô godine.

G. P. Narančić učit. n. šk. Dubica Banjaluka dugujete $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

G. S. Miličević učit. n. šk. B. Brod Banjaluka $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

G. A. Strel učit. n. šk. Mostar, $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

I. Stražnicky prof. gosp. šum. učit. Križevac $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

Accurti Dr. načelnik Senj za prvo polug. tek. god. for. 1:50

Bilić N. oružnik Podprag-Obrovac za lanjsku god. još for. 2:25.

Gradjanska Čitaonica Krupa-Bosanska za lanjsku god. for. 3 a I polug. tek. god. 1:50 skupa for. 4:50.

Carević pop T. Dol-Postire za II pol. lanjske god. for. 1:50.

Carević Niko pos. Selce za lanjsku god. for. 1:25 a za I pol. t. g. f. 1 skupa for. 2:25.

Carić pop Jure dušobr. Dol-Starigrad za lanjsku god. for. 3.

Čitaonica Varaždin za lanjsku god. for. 3.

Fodroczy pl. M. A. podžupan Požega za I polug. t. g. for. 1:50.

Ljubidrag N. učit. Pridvorje-Gruda za lanjsku god. f. 2 a za I polug. t. g. f. 1 skupa for. 3.

Mrćep M. učit. Katuni za lanjsku god. for. 2.

Macanović dum. Božo Katuni isto for. 3.

Madiraca braća Trogir isto for. 3.

Martinović Em. učit. Srebrenica-Bosna za I pol. t. g. for. 1.

Stipanović I. Livno za lanjsku god. for. 3.

Postirski sklad. isto for. 3.

Stojković Gašo učit. Risan za I pol. tek. g. for. 1.

Spalatin d.r A. Starigrad za lanj. god. for. 3.

Terihaj Ferdo obrt. Zagreb za I polug. tek. god. for. 1:50.

Vranjican Vlad. gimn. Dubrovnik za lanj. god. f. 2.

Zupa Mato Orebić isto for. 3.

Župnik Tugari Omiš isto f. 3 i I pol. t. g. f. 1:50 skupa for. 4:50.

Zuppar Fr. učit. Bjelina-Dol. Tuz. Bosna za I pol. t. g. f. 1:50.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Janković-a

Digitized by Google

Br. 21-22. Zadar, 25 Studenoga 1892. God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju izimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**

VI. Japonizam à la Goncourt i Književni čudak (D' Annunzio-Dossi).

„Il ya des romanciers qui sont venus au roman par la poèsie; ceuxci, leurs descriptions les trahissent, et si consciesement qu' ils s' appliquent à la peinture de l'exacte rèalitè je ne sais quoi de dèlicat et de charmant, ou de douloureux et d' èmu perce toujours, qui les fait reconnaître poètes". D' Annunzio je pjesnik, i u njegovim novelama i u romanu. Balzac bi ga nazvao *„écrivain d'images*" a o njegovu stilu rekao bi da je *„tout en formes et en couleurs*". D' Annunzio ima čudan stil, sličan u njeke Gautierovu. On hoće razporedbom rieči, slikovitim izrazima da zadovolji esthetičkomu čustvu čitatelja. Istina je s jedne strane što veli Bourget, da ima *„des rapports des mots d' une si parfaite justesse. Des tels rapports, si l' artiste en trouve quelques-uns, lui procurent une plenitude de bonheur intelectuel comparable au bonheur que l' evidence procure aux matèmaticiens*". (*Essais de Psychol. str. 168).* Ali mislim da još bolje kaže Brunetière: *„Vouloir peindre avec les mots et prètendre èpuiser avec les ressources finies du langage l' infinie diversitè des aspects des choses, c est un peu comme si l' on voulait en peinture, à force d' empâtements, donner aux objets qu' on y rèprèsente leur èpaisseur rèelle, ou encore en sculpture donner au marbre la couleur vraie de la chair, et sous la transparence de l' èpiderme faire courir visiblèment du sang dans le rèseau des veines*". Zašto pak nemože rieč priobćiti ili bar izravno uzbudit senzaciju stvari? Prvi razlog je taj što je rieč sastavljena od slova, a ova stvaraju zvukove i djeluju na uši, a nema obćenite mjere i razmjerja izmedj senzacija ušiju i očiju; a drugi razlog, kako rastavlja francuski kritičar je u tom: *„Quand la langue se prêterait aux violences qu' on lui veut faire, on oublie lorsque l' on met en tableaux tout un long rècit, que la peinture est tout entière dans l' espace, mais que la parole au contraire est toute dans le temps. Une toile se saisit d' ensemble et d' un coup d' oeil; une narration comme un discours, ne sont percus que par fragments successifs, qui s' ajoutent un à un, pour se modifier en s' ajoutant, et se compenser en se complètant. Une toile ne comporte ni commencement ni fin. Mais je demande ce que serait un roman, en gènèralement une oeuvre de la parole on de la plume, qui ne commencerait ni ne finirait?*" *(Le roman naturaliste str. 98).*

Napisah naslov članku „japonizam à la Goncourt". Svatkomu je poznat taj Goncourtov *japonisme*, ta *„écriture d' artiste*" kako ju Goncourt zove. U Goncourtovu školu spadaju svi: *„sensitifs et nerveux, les gens du monde, les moins susceptibles de se satisfaire du gros à-peu-près de leurs bien portants devanciers, et c' est dans la notation des sensations indescriptibles qu' elle* (njihova škola) *travaille*". Kod njih su nejasni izrazi, jezik često nerazumljiv. Oni kažu da to mora tako biti, pošto ima nježnih tankih osjećaja, čustva tako dubokih i otajstveno skritih u zakutcima saviesti; prozračnih ideja i zamrsitih, da nije moguće drugčije to iznjet na vidjelo. Ali kako dobro primjećuje francuski kritičar: *„ce qu' il faudrait amèner au dernier degrè de clartè, c' est ce qu' il ya de plus dèliè dans le sentiment de plus vague dans la sensation de plus obscur enfin dans la pensèe*". — Ovoliko htjedoh iztaknuti odmah s početka o stilu D' Annunzia, a mogao bih i navest što sam pred malo godina u „Viencu" pisao o talijanskim „dekadentima". Nencioni, Panzacchi, Fleres. i svi skoro talijanski kritičari hvale taj njegov stil, tu njegovu muzikalnost; a i mene bi zanjelo više puta njegovo vješto pero, al umara strašno podulje čitanje. Može se svatko uvjerit pročitav *„Il Piacere*". Da ipak tko zna talijanski jezik ima kakav pojam o D' Annunzievu pisanju navadjam njekoliko redaka što talijanski kritičari smatraju najljepšim u cielom romanu: „Ella entrò portando nella sopravveste e tra le braccia un gran fascio di rose rosse, bianche, gialle, vermiglie, brune. Alcune, larghe e chiare, come quelle della villa Pamphyli, freschissime e tutte imperlate, aveano non so che di vitreo tra foglia e foglia: altre aveano petali densi e una dovizia di colore che facea

Digitized by Google

pensare alla celebrata magnificenza delle porpore d' Elisa e di Tiro; altre pareano pezzi di neve odorante e faceano venire una strana voglia di morderle e di ingojarle; altre erano di carne, veramente di carne, voluttuose come le più voluttuose forme d'un corpo di donna, con qualche sottile venatura. Le infinite gradazioni del rosso, dal cremisi violetto al color disfatto della fragola matura, si mescevano alle più fini e quasi insensibili variazioni del bianco, dal candore della neve immacolata al colore indefinibile del latte a pena munto, dell' ostia, della midola d'una canna, dell' argento opaco, dell' alabastro, dell' opale". Ako je ovo ovako, a što će biti drugo, promislite. Hvalili drugi koliko hoće njegov stil, ja neću ga kuditi, kako moj prijatelj Bianco u knjizi. „*Il Piacere e i critici italiani*" ako se dobro sjećam te knjige, al mene umara strašno, i mjesto da mi razjasni stvar, meni sve se u glavi pomuti pri čitanju. Meni je mnogo draži Flaubert koji kako Bourget veli: „*travaillait sa prose non par le dehors comme un mosaiste qui incruste les pierres, mais par le dedans comme une branche qui dèvèloppe ses feuilles*". — D' Annunzio hoće kako bi rekao De Maupassant *fixer toutes les nuances de la pensèe*, i još nešto; ali zato *il faut discerner avec une extrème lucidité toutes les modifications de la valeur d'un mot suivant la place qu'il occupe*. A to je težko, vrlo težko.

D' Annunzio, što je meni bar poznato, izdao nekoliko knjiga pripovjedaka, sve skoro iz seoskog života i romane: „*Il Piacere*" i „*L'innocente*". Prve tri knjige su: „*Terra Vergine*" „*Il libro delle Vergini*" i „*San Pantaleòne*".

Jednoga dana u Rimu u kavani, ovako priča Serao, razgovaralo se njekoliko njegovih prijatelja. Jedan će: — Ono što mi se nemili u tvojim djelima, dragi Gabro, je nestašica čustva. — Neću da bude čustva on odvrati mirno, pače kad nikne samo, ja ga odstranjujem. — A zašto? — Tako! i zamukne. — I zbilja on bijaše promotrio mnogo prirodu; ali je to bilo plastično promatranje, ne intimno. Ova imedezimacija (nek mi proste čitatelji izraz), učinjena rek bi samim ćutilima, ostajaše s fizičnog razloga sensualnom a ne čustvenom. On ne shvataše ono što misli i govori priroda. Sl ka bi se dojmila njegove mašte i on bi ju preslikao smjelo i točno, ali on ne uvidjaše onu tajnu ljubav, mržnju, ono tajno milosrdje što se u prirodi skriva. On kao fino osjetljivo nježno glazbalo odavaše muzikalni, melodični tumač prirode, ali bi falila velika harmonija, čustvo. A zalud si tražio i čovjeka u prvim njegovim djelima. Kad i kad pojavio bi se kao prozirna sjena ribar u ladjici, seljakinja na polju, čobanica za stadom, plivač na moru, u rieci, a riedko i prvi posmjeh proljetnog idila, ili jur svršena drama: tjelo plivajuće povrh mora, krvavim grudima nožem razparanim. Kašnje u „*Il Libro delle Vergini*" stao učiti i čovjeka, ali tu se skoro opaža samo analiza nekih nagona i osjećaja. Ova je knjiga puna nekog čudnog misticizma: mise, blagoslovi, kadionice, obhodi, litanije u crkvi, na polju, na putu, i na trgu, to se sve u njoj križa i mješa, a ovaj mistični dah je u strašnom kontrastu sa ljudskim strastima tu opisanim. Htio je on u „*Terra Vergine*" pak seoski život opisat, al njegove su seljakinje same mesnate mase, razbludne, do zgražanja pokvarene, ali onako fino kao najviše velegradske dame, što se ne slaže s njihovim životom objemom i uzgojem. Razgovori njegovih seljaka su nešto konvencionalnoga. Ima ipak nekoliko tipova, al pravih čudaka vješto pogodjenih, te čitatelja hvata vrtoglavica u krugu tih nakaza, što ubijaju mučeći, što se utapaju i povadjaju se za živinskim nagonima.

Kao što njegove pjesme, tako i novele njegove podigle su četu mladih nadriknjiževnika, koji poplaviše Italiju svojim bedastim brutalnim novelama. Stvorio je novu Arkadiju još goru od stare, koja bar bijaše poštena; jer i ako bijaše mnogo ovaca, šuma i čobana, bijaše malo prostačina i ogavnosti Jedino opisi su nešto divna, više puta uprav nenadkriljivi. „*San Pantaleone*" su najbolje njegove novele; a bilo je bolje da je Ostojić preveo koju od ovih nego li one iz „*Terra Vergine*". Ima, u istinu i u San Pantaleone novela koje kako bi Baudelaire rekao, pišu se samo rad želje da ti se dive naj razbludniji vještaci. Znao je u ovim pripovjedkama iztaknut onu karakterističnu stranu seljaka, naime oholnost porad tjelesne snage i vjerska gorljivost sve u jedno slivene. Glede oblika i u ovoj se knjizi opaža ona lirička proza zvučna i slikovita, smješana francuzskim i latinskim formama, preveć ima pjesničkoga ritma, sinonima i perifraza. Ali u duševnoj analizi ne uspjeva dobro, upada u nevjerojatnost, i više djeluje nanj površina stvari nego suština. Pokušao njekim novelama i novu vrst epičke mistične legende, to se i bolje delikuje njegovoj prozi

D' Annunzio uviek rado ističe njeki misticizam, i Bourget bi ga nazvao fizičkim: „*Ce besoin de l'audelà qui quand il ne rencontre pas une satisfaction idèale et noble se rabat sur le domaine de la sensation et demande aux aberrations du systhème nerveux le frèmissement surhumain que les vèritables mystiques obtenaient par les ferveurs de la prière*".

Kad je D' Annunzio izdao „*Il Piacere*" talijanski kritičari svi do jednoga jednoglasno, izuzmeš li Bianca u „Pro patria nostra" pohvališe do neba taj roman. Ja sam čitao te kritike, pa se i ja divio mladomu Gavru. Kašnje, mnogo kašnje pročitah taj roman i rekoh sam sobom. Ta D' Annunzio nije mogao ni drugčije napisati ga. Kakav je D' Annunzio u pjesmama, takav je i u ovom romanu. Ja ga ne poznam, da bih mogao reć da je to autobiografija, nego svakako ja, po novelama i pjesmama njegovim, umišljao sam ga uviek onakvim kao što je Andrija Sperelli. Fleres bi mi mogao potvrditi da se ne varah. Ferri je Sperellia prispodobio Bourgetovu Greslovu, nešto takva je natuknuo i Panzacchi. Fleres je našao sličnosti izmedj Sperellia i Alberta Gautierove Mademoiselle Maupin. Nencioni ga izjednačivaše Mariju epikurejcu, a Gargano vojvodi Ivanu des

Digitized by Google

Esseintes. Ja pak „l'ultimo a comparir“ kako bi rekli talijanci mislim da D' Annunzio ima mnogo srodnosti sa Stendhalom. Njegov Sperelli ima, kao Stendhalovi junaci *„comme maîtresse pièce de sa machine intèrieure l' esprit d' analyse“*. I kako veli Bourget (Essais de psych. contemp. str. 280) o Stendhalovu kojemmudrago junaku *„il est dans l' essence de cette âme d' agir à la fois et de se regarder agir, de sentir et de se regarder sentir. Si le rècit abonde en raisonnements compliquèset spècieux, c' est que les hèros qu' il met en scene font en rèalitè ces raisonnements“*. I Sperelli ima kao distinktiv *„la puissance la manie de la dissection intime“*. A o D' Annunziu može se takodjer reći: *„Son gout le plus vif est de dècouvrir les motifs des actions des hommes.... ces motifs se reduisent pour lui au seul plaisir. Ce qui l' intèresse dans un homme, c'est sa façon d' aller à la chasse du bonheur“*.

Evo u kratko sadržaja toga zamašnoga romana: Grof Andrija Sperelli, mladić učen, finog ukusa i vrlo naobražen, zaljubi se u Jelu Muti vojvodkinju, vrlo liepu ženu, i dobio ju za se. Jela ode, a on poslje bolesti ozdraviv zaljubi se u duhovitu i krasnu Mariju Ferres y Capdevila, a i ona je njega zavolila. Vrati se Jela, koja je uslied drugoga vjenčanja postala lady Heathfield, a Sperelli oćuti opet veliku ljubav prama njoj. Ona ga odbija, a on tako zaplamti da je donapokon tražio u ljubavi sladke Marije užitak tjela gorke Jele. — Drama sastoji u susretanju ovih triju osoba, od kojih svatka je u svoje vrjeme krvnikom i žrtvom. Sperelli je pokvaren, osjetljiv i uman, Jela egoistkinja, puna hira, sama u se zaljubljena, Marija nježna, ponosita, iskrena. Takve su te tri osobe, jer je D' Annunzio htio u čitatelju uzbuditi, srdžbu, prezir, začudjenje i sažaljenje. Ali ipak te tri osobe su posve slične jedna drugoj. Sve misle i ćute kao Sperelli, možda zato baš što pod tim Sperelliem se skriva sam pisac. U muzici i u umjetnosti imadu svi jednake nazore i simpatije. Te žene kao i Sperelli nasladjaju se izvanredno enfantičnim i sitnim analizovanjem svojih osjećaja. Ob ovom romanu neću dugo govoriti, pošto je d.r Šrepel rekao svoju u Viencu. Svakako taj roman ne ostavlja u čitatelju nikakva duboka utiska, jer se u njem prisustvuje samo propaloj razbludi umna i srca osobe, koja poslje svega toga oćuti samo neku umornost i ništa drugo. I ja se podpuno skladam sa Chechiem, koji je nazvao taj roman „koreografičkom predstavom aristokratičkog bludišta“.

O Sperelliu je rekao dobro Panzacchi da je pravi diletant. I ja sam s njim, ako on razumjeva pod diletantizmom ono što i Bourget, naime: *„une disposition de l' esprit, très intelligente à la fois et très voluptueuse, qui nous incline tour à tour vers les formes diverses de la vie, et nous conduit à nous prêter a toutes ces formes sans nous donner à aucune“*.

U ove zadnje dane izdao je D' Annunzio podugu novelu *„Giovanni Episcopo“* i roman *„L' Innocente“*. Za koje vrieme je D' Annunzio bio ostavio knjigu, da pojača svoju iznemoglu snagu, tako on priča Seraovici; pa kad se opet latio pisanja pri koncu g. 1891 on se sjetio da je mnogo nazora bio promjenio glede umjetnosti. Čitatelj ne opaža te promjene, nego samo u tom što je pisac valjda proučio u zadnje doba ruske pisce, i u mnogočem se za njima poveo. — U *„Giovanni Episcopo“* već je *Depanis* opazio upliv Dostojevskoga, kašnje je i *Capuana* rekao da *„L' Innocente“* odaje veliki upliv Tolstoja i Dostojevskoga. Scipio Sichele ipak ga brani od tih predbacivanja. — Istina je svakako da je htio približit se ruskim velikanima, ali jih je on krivo shvatio, on jih je učio kao umjetnik, a ne kao čovjek, tražio kod njih umjetničku prostotu izlaganja kao liek njegovu manierizmu, a nije tražio ljudsku stranu. Evo u kratko sadržaja prve novele. Giovanni vam je nesretnjak. Za mlada bio robom nekog činovnika Wanzera, koji je kašnje pokrao blagajnu i utekao. Oženio se, naime prikrpili mu za ženu neku razbludnu sobaricu Ginevru, koja i tad nastavlja svoj ogavni život. Od nje ipak imao sina, kog je i ljubio. — U neko doba vratio se Wanzer i nastanio se kod njega, dok ga je napokon ubio sin Ivan, poradi majke. — Ivan je taj liep život ipak dobrodušno znao podnašati, i zna samo pri koncu reći. „Ja sam bio najpodliji i najbolji čovjek“. Ova novela ipak nije najbolja, ona je pače dosta loša, i nemoralna.

I ako bolji s umjetnjčkog gledišta, nije ništa moralniji roman *„L' Innocente“*. To vam je psiholožka študija vrlo čudnovata karaktera. Tullio Hermil zaboravlja ženu Giulianu i priljubi se uz Terezu Raffo. — Kad mu je ova dodijala, vraća se k ženi, koja medjutim bijaše u časovitu zaboravu sagriešila s Filipom Arborio, i koja je tad nosila u sebi plod svoga grieha. On se bio s njom pomirio, i kad mišljaše biti uza nju sretan, sjeti se tog djeteta, koji bijaše zaprekom njegovoj sreći, jer bi ga uviek sjećao na suparnika. Mali Raimund se rodio, i bijaše zdrav. Tullio oprostio ženi grieh, ali neće pred očima maloga, i uguši ga na način da bi se drugima činilo da je od naravne smrti umro.

Tullio je strašan čovjek, moralna ništica, samoživac koji traži jedino slast i nezna podnjet nikakve žrtve. Kad je ubio diete, nije žalio za njim, već se jedino pokajao stoga što je vidio da nemože isto bit sretan jer ga uspomena krvava proganja. Giuliana je takodjer nepoštena žena: u času sentimentalizma podaje se Filipu, a u strastvenom žaru vraća se k Tulliu. Upliv Tolstojev opaža se kod dvaju drugih karaktera, kod mudrog i vjernog težaka Scordio i kod Tulijeva brata Fridrika. — Ali Fridrik nema nikakva samostalnog života, nije neg loš prepis Tolstojeva Levina.

Neki su kritičari pohvalili ovaj roman. Glede stila bolji je *„Il Piacere“*, psiholožka su razmatranja i analiza finija u *„L' Innocente“*, ali ni u tom pisac nije sasvim uspio. D'Annunzio, naime Tullio prevari se u proučavanju svojeg srca, mislio je da je u njem nešto dobra, nešto

Digitized by Google

junačkoga, a nema neg podlosti i to najgorega kukavice, koji svud oko sebe baca na tle žrtve da sebi ugodi. i toga nije svjestan, dok i on sam nepada na-kup tih žrtava, sam žrtvom. Guido Fortebracci pogodio je kad je taj roman krstio *„La strage degli innocenti"* a Ghecchi je dobro ga prosudio zovuć ga *„Arte perversa"*.

A sad predjimo na književnika čudaka. Taj čudak je *Carlo Dossi*. Bijaše mu šestnaest godina kada 1867 napisa prve crtice u književnom časopisu *„La Palestra Letteraria"*. On nam je svoj život opisao u romanu *„Alberto Pisani"*, a to je ako se ne varam i njegovo pravo ime jer je Carlo Dossi njegov pseudonim. Poznaje mnogo jezika, a materinski kako malo tko a ipak piše proti svim slovničkim pravilima a to s hira. Skoro mizantrop, on je s početka izdavao na svoj trošak sva djela i to samo u stotinu iztisaka što bi darovao znancima. Njega malo čitaju, sasvim da Pipitone, Capuana i Scarfoglio kao nekad i časopis *„Fanfulla"* hvalili su ga kao vrlog književnika. Treba mnogo pomnje pri čitanju za upoznat se s njegovim stilom, jezikom i načinom pisanja, treba kritičkog duha i dosta naobrazbe da se naužiješ čitajuć ga; a toga kod obćinstva nema uviek, a nemože se ni zahtjevati. Alberto Pisani je čudna autobiografija. Pisani je učen mladić, i zaljubljen u ženu sretnoga čovjeka. Da joj omili napisa djelo *„Le due morali"* u kom razpravlja najvažnija družtvena pitanja. G.dja Claudia pročita to djelo i zaželi upoznati pisca. On skoro sramežljiv odluči predstaviti joj se. Al baš tad dozna da je umrla, i tu sliedi četa svakojakih maštanija. Pisani utvara si da je došao k njoj, s njom uživao i ubio ju napokon da ne bude ničija. Ima opisa groznih kako bi jih samo Shakspeare i Victor Hugo znali napisati. I drugi njegov roman *„Altieri"* je njeka vrst djetinske autobiografije. U *„Il Regno dei cieli"*, Dossi se je malko razumnjivijim jezikom služio: on hoće u tom romanu pokazati kako ljudi mogu nać raj na zelji, ističuć se socialistom ali svoje vrsti. Čudnih ideja ima on o ljubavi, o obitelji i o zakonima, a njegovi romani su jih puni; rek bi da su napisani za to samo da pisac u njima nam pokaže svoje nazore u najvažnijim družtvenim pitanjima. Muzika, pjesma i umjetnost su najpotrebitije stvari za svakoga po Dossiu. On veli pak blagoslivljajmo zlo.

„Il Regno dei cieli" je prava maštanja, san pisca koji bi htio skalupiti novi njeki sviet po svojim najčudnijim načelima. Maštanija i san je i njegova *„Colonia Felice"* kojom bi on htio rehabilitaciju zločinaca. To je kula u zraku kao Platonova *„Republika"* i Campanellina *„Città del sole"*. Evo sadržaj te *„Colonia felice"*. Nieki knez, pravi filantrop, šalje zločince njeke na osamljen otok. Ovi se zavadiše pri dielenju zemlje. Onaj koji osta pobiedjen ode u šumu, tu imao sa Nerom kćer. Oćuti ljubav prama obitelji i zaželi mir i ljubav sa svakim. Vrati se k svomu dobitniku s njim se pomiri. I oba poštadoše vodjama nove kolonije, koja je cvala u sreći i ljubavi; i malo po malo ti zločinci postanu idealom uzorom svakoga družtva, uživaju nebo na zemlji. U ovoj knjizi divit se je njegovoj prozi krepkoj i jedroj kao Tacitova, i finoj analizi. Bijaše mu tad dvadeset godina. Kao humorista može stati uz bok Sterneu; a to dokazuju njegovi *„Ritratti umani"* i *„Nuova e antica impostura"* Napredak on veli da je laž, čovjek je uviek jednak mienja samo odjelo. Kad je izdao *„Desinenza in A"* taljanski Bohémiens proglasiše ga svojim vodjom, i on je sam u predgovoru oštrim riečima branio svoj realizam. Ovo je djelo strašna filipika proti ženama. Svi govore da njegov stil je najviše kriv što ga ne čitaju, a vele ipak da će skoro uz Guerrazzia i Foscola biti priznan kao najbolji talijanski stilista. Scarfoglio razlogom je uvrstio Donia u romantičare kao što su Rousseau i Richter. Doni je sanjar, za to nije čitateljima mio. Oni hoće da jim pisac podaje anatomičkim nožem njihovu unutrnju sliku, a on toga nije učinio, on kao da je prisvojio onu staru *„odi profanum vulgus"*.

Novi idealiste i romantičari
(Fogazzaro, Farina, De Amicis, Barrili, Baccini, Marchesa Colombi)

Pomenuti pisci prozvani su od njekih kritičara idealistima i romantičarima; valjda najviše s toga što traže plemenitijih i uzvišenijih nadahnuća svojim djelima što odvraćaju pogled od blata i kala, i hoće da dišu bolji svježiji zrak, i misle ugojiti mladji naraštaj zdravim načelimu i zdravim štivom. Oni znadu da kako Stael kaže: *„tout comprendre c'est tout pardonner"* a tko zna možda su oni i pogodili što su pošli drugim putem. Ta davno je pjevao Horac.

Multa renascentur quae jam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore.....

Fogazzaro je započeo svoj novelistički rad prostom pripovjedkom u stihovima *„Miranda"*. To bijaše, poviest nježne bolne duše, lirička elegija, uzdah, kog razumješe samo odabrane samotne i ranjene duše. Kašnje došla *„Malombra"* sa svojom silnom originalnošću, u kojoj sve bijaše novo, priroda, osobe, drama i stil. Malombra uzbuni kritičare: sto se pitanja zametnulo, imala je gorljivih pristaša i nemilih neprijatelja. Ima u njoj nešto strašna i fantastična, kao da ju je Poe ili Hoffmann napisao. Marina hirovita neposlušna djevojka, prisiljena uslied smrti svojih roditelja i drugih nesreća zatvoriti se u samotnoj kuli grofa Cezara njezina strica, u divljim stranama napučenim duhovima po narodnom pričanju, čita slučajno rukopis nesretne žene njezine obitelji. Ova luda mišljaše da ju je muž zatvorio tu i zlostavljao radi grješne njeke ljubavi, i željna osvete, bila je sjegurna da će se osvetit u novom nekom životu, u kom, pod drugim imenom, sjećala bi se jošter nesretnog življenja što je sprovadjala pri pisanju tih uspomena. Marina čitajući to dodje do toga da joj se činilo biti Cecilijom, i da je njoj bila sačuvana to osvetnička misija, i ona je se primi. Corrado Silla njezin ljubovnik pričinja joj se sad Cecilijinim lju-

Digitized by Google

bovnikom, koji se je vratio na zemlju da ju usreći i da joj pomogne osvetiti se. Za osvetu privoli vjenčati se sa Nepom rodjakom grofa Cezara, naumiv pogaziti ga poslie vjenčanja. Za osvetu jedne noći predstavi se grofu i prezbori mu tako da ga od straha spopala kap i umro. A kad vidi da Corrado se ne sjeća da je nekad bio Renato i da je ljubio Cecilju, kad ga vidi ledena pripravna odalečiti se od nje, ubije ga samokresom, i baci se u bezdan, kao što se pričalo da se je i Cecilja bacila. Koža ti se naježi, kao čitajuć Févala i Radcliffa. Uz ovaj problem udesa, je i vjerski problem. Steineggea, starog švabu, materialistu, obrati na katolicizam kći Edith pomoću seoskog župnika. Edith je uviek u vječnoj borbi sa svojim srcem. Ljubi Sillu, ovaj ljubi nju, al ga neće jer hoće dobit raj i život vječni. Corrado ljubi prije Marinu, pa Edik, pa opet tako, a napokon zaboravi: karakter posve nestalan. Marina ostavlja Corrada a uzimlje Nepa samo za to što je čitala u onom rukopisu „bili nećaci bili rodjaci, osveta bit će jednako dobra na svima Postići ujedno i ljubav i osvetu ....“

Moglo se možda bolje opisat živi utisak čitanja tog rukopisa na Marinu, nj n život u kuli, sve ono što ju svaki dan prisiljuje da svrne misli na Ceciliju, polagani razvitak moralne bolesti, postepeni neosjetljivi prolaz prvih utisaka u fixu ideju alucinacije, i divlje zadovoljstvo što je izvršila osvetu na Cezaru, oštru bol što ju ne ljubi tako gorljivo Corrado kako ona njega, i oluju. što joj se morala motat u duši prije neg je ubila mladića, i odlučnost kojom ide u smrt. Marinin karakter je logičan, jer mi poznamo krivi pravac uzgoja njezina, koji je pokvario samo liep um i svratio ju na maštanje, ne uzgojv joj srce zdravim i strogim načelima. Pročitav knjigu, čitatelj misli da je čovjek uprav slobodan i neodvisan od dogodjaja, ako se zna njih osloboditi zdravim i uzvršenim načelima, i počitanjem ljepote i istine. I zbilja neuredne maštanije dovedoše Marinu do ludosti, a Silla, uza sve svoje dobre želje, jer ne bijaše odlučan a nije imao niti čvrstih osvjedočenja, nije mogao borit se proti udesu. Pop Inokentije i Edith su baš protivni, i njihov duh krili se povrh svih zemaljskih nevolja. Osobe i predjeli u kojem se čin razv ja to je sve nama strano, čudno, ali živo, sasvim da pisac nije strog objektivista. Malombra je čudna epizoda još čudnijih duhova, koji se muče oko toga da predobiju njeki težki ideal veličine, krieposti i sreće. Marina, Corrado i Cezar padaju žrtve neke nevidlive ruke; Steinegge i Edith pobiedjuju al ostaju iza borbe zapanjeni, tužnim srcem kao osobe kojih malo što nije grom ošinuo. Ipak ove dvie osobe su jako simpatične i realne. Stari, ocrtan finim Richterovim humorom, i Edith kao kakva Overbeckova slika. Predug je u opisima: vietar, stabla, cvieće to sve govori i razgovara se, a mjesec se smije, kesi, gleda i viri.

„Daniele Cortis“ je njegov roman što je uzbudio pravi zanos. Cortis jest jekom i znakom skrovite reakcije proti pesimističkom današnjem fatalizmu, prosvjed proti materializmu koji uništuje volju, i čini dušu ljudsku odvisnom sasvim od izvanjskih upliva, roman u kom osobe slušaju njeki nutrnji nagon i čuvaju uviek netaknutu svoju volju i slobodu, to jest svoju ljudsku personalnost, osobe koje se bore i pobjedjuju, a ne organizmi klasificirani u kakvom zoologičnom katalogu. Jedina mahna je ta, što Fogazzaro mnogo pripovieda a malo tumači, pa neznamo zašto su se njeke stvari baš tako dogodile. Cortis hoće pomirenje katoličke crkve sa liberalizmom i demokracijom, al on ne živi kao dobar katolik, ohol je, opak ljubi tudje žene, prezire majku, ne ljubi svog iskrnjega i pretresuje dogme. On ljubi rodjakinju Jelu, ženu baruna San Julija, razbludnog čovjeka, ljubi svog otca koji je umro usljed ženine nevjere; zato i mrzi majku. Odkrije se da ljubovnik Cortisove majke je baš Jelin muž, i on neće da obezčasti tog čovjega, kog mrzi s dvaju razloga, predobije sam sebe i razstavi se od Jele. Njihova je ljubav ipak uviek ostala živa, čista, idealna. Liepa je psiholožka študija ovaj roman, a ima mnogo političkih štrasti, vjerskih pitanja što umaraju čitatelja. Vješt je Foggazzaro osobito slikanju dramatičkih prizora. Prvi posjet Danielov i njegov razgovor s majkom, prizor u muzeju, u saboru, odlazak, to su nenadkriljive slike. Čitajuć taj roman u našoj se duši zgadja nešto slična onomu što i u slušateljima parižkog nekog kazaližta, koji, kako priča Daudet slušajući napokon dramu bez preljuba i krvavih zločina uzdahnuše: *Ça repose.* Osobe tog romana mile su nam. Daniel strastven i ratoboran, Jela blaga i energična u svom mučaljivom junačtvu; stric Leo gospodske ćudi, tobože boležljiv, egoista prividno, ali ipak srdačno ljubezniv i dobročinac; grofica Tarquinia galantna dama, viećnik Clemezzi ljutit i ukopišten, i odurna blebetava Danielova majka, to su sve osobe, koje govore pravim ljudskim jezikom bez finoća i prostačtva, i miču se u predjelu liepo naslikanom, iz kog kadkad prodire poetično čustvo živuće prirode, koja govori duši svojim hiljadama glasova. Fogazzaro idje svojim pravcem, ne osvrće se na nitkoga a sad ga svi ljube; a kako i nebi, ta ako kadkad se gubi u mističnim oblacima dovikneš mu sa Panzacchiem: Prijatelju! ja te nemogu sliediti. Pozdravi mi Prestolja i Vlasti, pa Bog! Vratiće se on brzo na zemlju pa će te znat zaniet opeta svojim pričanjem.

„Fedele“ je zadnje njegovo djelo. U ovoj zbirci krasnih novela ne fali dramatičkog zapleta, al je nešto drugotna što samo služi da više odskoči kakva situacija kakva slika. Tu je sviet dobar, pun ljubavi i vjere koji zna trpjet i šutiti, to su pravi mletčani, vikači, veseljaci, ćutljivi, i gorljivi viernici. Govore da Fogazzaro kao Farina i De Amicis gleda sviet kroz ružičaste naočale, da su njegove žene svetice, a ljudi sami poštenjaci. Ali uza sve to, on se od njih razlikuje sa prirodjenog mu pesimizma i osvjedočenja da neumoljiva nepravda tlači stabića na uhar silniku, i možda u tom je izvor njegova

Digitized by Google

idealizma. Kod slabića on nalazi dobrotu i vjeru i ideal. Ali bitne životne istine on ne uječe, naime pravo jačega, iz česa proizlazi takozvani „*Weltschmerz*"; pače malo kao on to ćuti. ***Fedele***, ***Eden Anto***, ***Pereat Rochus*** te tri novele, jesu poviest triju žrtava.

U talijanskom romanu izuzev možda Neeru, nema pisca koji zna ljepše od Fogazzara izvadjati ženske karaktere.

Miranda tjelesno slaba, snažne je duše, koja mrzi na sve što je prostačko, i ljubi Hinka samo za to što je drugčiji i viši od drugih, i umire od one ljubavi, ono je nježan tip. Marina je plava, nježna kao Miranda i ljubi jednako Corrada; ali Miranda trpi mukom ljubav i razstanak, a Marina nasuprot hoće da ju ljube, pa kad misli, da će ju on ostaviti ubije ga. Ove dvie žene vrlo su slične, počam od zajedničkog prezira prostačtva, i onoga što je ružno, pa sve do ljubavi prama umjetnosti i umjetnicima. Ali one, kao i Bianca idealna ljubovnica starog Foranze, (u Fedele) jesu malko exaltirane i nevrotičke, a toga svega nema kod grofice Jele Ova je pravi tip ženski, krepke duše i uzvišene ljubavi. Preziruć podle i nizke stvari što ju napastuju, obožava njeku ideju, a ta je ideja Daniel Cortis, čovjek čeličnog uma, koji sve žrtvuje dužnosti, uzvišenomu tomu vodji njegova života. Gospodja Fedele je plava nježna, nesretna, prezire sve što gmiže po zemlji i teži za uzvišenom ljubavlju. Kako Poe svoju Leonoru, De Musset onu koju spominje u „Confession" tako i Fogazzaro je skrio u svom srcu svoju Vilu, koja je žraka što razsvijetljuje i oživljuje velebne koncepcije njegove mašte. U ovim ženama je tako silan antagonizam izmedj duše i tiela, prevladjuje toliko duh nad materiom, da potiče na samoubojstvo Marinu, a Jelu do moralnog samoubojstva do samozataje. To su stvorovi idealni kao Danteova Beatrice i madone Angelicove, koje naslikane na pozlaćenom platnu, u tanahnom oblaku slavne svjetlosti, gube svaku ideju materialnosti, miluju dušu i potiču te nehotice na molitvu. Jela, da se na nju vratim, je žena kakve nećeš naći u nijednoj modernoj knjizi. Da joj nadješ sličnu moraš letiti mišlju sve do Pascalove sestre u Port Royal. Ona je skupila sav svoj život u jednu samu strastvenu ljubav, i sve ju potiče da se u nju baci: vitežka plemenitost čovjeka, kog ljubi, nemoralna i protuestetična ogavnost muža, galantnost očita majke, i moral njeki posve blag što joj pripovjedahu osobe, koje je ona najviše štovala. Ali ima još nešto! Sasvim da vjeruje u Boga, ne smije vjerovati u potrebitu nagradu krieposti na drugom svietu. Što dakle fali pa da ova žena poklizne kao i druge sladkom nizbrdicom grieha, gdje ju sve mami? Ne fali ništa; a ipak ne sagrieši. To je idealna kriepost što suhim nogama prolazi preko svjetskih močvara, licem uviek upravljenim prama svjetlu, kojeg nezna tumačit, al koje dosta joj je moć viditi. I to svjetlo, pazite dobro, je pred njom a ne nad njom „u pjesni sjene i života". Ona žive trpi, a možda će i umrjet „*per il bene*". Ništa drugo kad joj stric Leo dokazuje da žena mlada liepa, bogata i poštena nije dužna živiti uviek u obćenju sa čovjekom podlim prostačkim i mrzkim, ona naprosto mu odgovara „da se je zbilja vjenčala sa svojim mužem". Ništa drugo. Ona uviek idje istim putem, putem krieposti, gazeć samu sebe; a koliko ju to borbe ipak stoji! Gledajte ju pri razstanku, koji sliedi za najvelebnijom samozatajom: „Cortis joj uhvati ruku obim svojim rukama i čini znak Jeli da joj želi reć nješto potajno, utisne joj pozdrav na uho, kratak poljubac, kog ona primi zatvorenih očiju, tražeć zraka poluotvorenim ustima. — Cortis učini k rak natrag, surovo pozdravi rukom. Vileni konji zagrabiše putem. U isti mah ona svrne lice na vrata. Cortis se izpružio misleć skoro da će se baciti na polje, ali kašnje ne vidi neg ruku, malu golu ručicu, koja je visjela kao mrtva stvar". Sjećate li se divnog poglavja Montaigneova o jeziku ruke? A umišljate li onaj prizor, na putu samotnog polja, kad trava sjaji se rosom a stabla lagahno sume pri jutrnjem lahoriću! Daniel Cortis ostaje dugo nepomičan gledajuć, i onda kad je kočija izčezla na opustjelom putu. Nek mi prosti čitatelj što ga tako dugo s Panzacchiem i Borelliem zadržah, sad ću s Baccelliem svršiti. Umjetnički Fogazzarov sviet je duševni sviet. Kad bi obstojao predjel pun čara, u kom duhovi bi ćutili i djelovali bez tjela, nijedan nebi bolje od njega znao podat nam u neumrlom djelu život tih bića. Njegova sretna narav odalečuje ga od ružnoga, gane ga i vodi ga k ljepoti; ideal kojom traži i želi utjelovit u svojim osobama je prihična ljepota. Ali to vječno njegovo obožavanje ljepote čini ga kadkad preveć neosjetljivim za utiske što iz ljepote ne proizlaze, ali koji ipak moraju imat svoje mjesto u umjetničkom djelu, koje hoće da poda sliku našeg života. On crta samo bolju stranu osobe glavne svojih romana, u drugotnim osobama pak i u opisu objema, kad taj objem nije divna priroda, brdine, polja i jezera, on vjerno slika realnost kakva i jest sa svih gledišta. I tako on je ideališta i reališta, a u tom je njegova moć. I tako kod njega nema one plačljive elegije, satire, humora, bolnog kontrasta izmedj realnosti i ideala, jer glavne osobe, koje su njegovi ideali, nemaju nikakvih dvojba ni prostačtva, a drugotne osobe nijesu nikad razsvjetljene žrakom plemenitih junačtva. Nema mnogo analize, jer se duševno stanje njegovih osoba njemu prikaže na jedan put, jasno svjetlom obasjano.

Njegovo je najznačajnije svojstvo čustvo prirode. Mrka golotinja hridina, zamamljivi ponori, modra tišina jezera su prosto i očevidno opisana. On, kao i Lamartine i drugi književnici vjernici, ljubi najviše jezera. Rek bi da u onim bistrim kupama, zelenilom ovjenčanim, biela se svjetlost njegove duše vjerno zrcali. On oživljuje prirodu kao Shelley i drugi sjeverni pisci. Čitajuć Cortisa, oživi na novo vjera u velike duhove; ružičasti fantazma ljubavi, djevičanske ljubavi, pune miline i draganja blaži srce;

Digitized by Google

oćutiš se kadrim da počiniš kakvo požrtvovno djelo, kakvo dobro djelo. Živiš u čistom i vedrom vazduhu brdina ledom pokrivenih, oko tebe se dižu gole i postojane hridine, nad tobom plavo je nebo, tanki i nježni i dražestni bieli okrajci oblaka. Sad se dao i u filozofiju, i mnogo se piše o njegovoj knjizi *„Per un recente raffronto delle Teorie di S. Agostino e di Darvin circa la creazione"*.

U *„Revue de deux Mondes"* god. 1882 sjećam se da sam čitao krasan članak pod naslovom *„Un humoriste italien"*, Francuzki kritičar je u tom članku govorio o Farini. ***Farina*** je u nekoliko novela izpjevao epopeju obitelji. On kao i Prudhon hoće da roman bude *„une représentation idéaliste de la nature et de nous memes, en vue de perfectionnement physique et morale de notre espèce"*. Da dam čitatelju kakav pojam o njemu reći ću koju o liepom njegovu djelu *„Mio figlio"*. Po ovom mogu še i druga suditi, on je uviek jednak, samo kadkad manje kadkad više humorističan. „Mio figlio" je dobra i liepa knjiga koja je zamamljiva baš za to što je iskrena vjerna slika čustva, kojeg ima više na svietu neg se misli, i sveta je stvar umjetnošću još više razprostranit ga. Dvoje mladih ljube se, vjenčaju se i ljube se još više. Imaju sina i ljube ga, a djed ljubi i misli da ljubi djete više neg otac i mati zajedno. Otac postaje glasovitim odvjetnikom, a sin izuči pravo i bude vrjednijim od otca. Ima sestru ta se udala, a otac postaje tako i on djedom pa misli da djevojčica sliči njemu više neg otcu. — Ovi tako običajni dogodjaji, ova čustva tako obćenita, izražena prosto kao što i jesu u naravi, fino analizovana sastavljaju dramu, ili bolje idilu, što se svaki dan ponavlja, i vriedi više neg kojekakvi senzacionalni dogodjaji. Dobro je i koristno u naše doba kad se smatrá obitelj nasilnim družtvom, kad se zove u pomoć zakon da se razpusti po volji supruga, predstavit je onakvu kakva i jest: pečat sreće dvaju čistih duša, ako se prizna da sreća sastoji u zadovoljstvu, što proiztiče iz vršenja svoje dužnosti, dužnosti najsvetije čovjeku, i iz toga što oćutiš da živeš u drugom koji te ljubi i kog ljubiš. Pisac kaže: „Koju sam namjeru ja imao? Neznam dobro. Sjećam se da kad neki glas iz Francuzke zaori, glas koji se mnogima nije svidio, i u našoj kući drugi su glasovi vikali još jače, i na način koji se većini nije milio, više njih oćutiše potrebu da stanu na prozor i zaviknu: A moj sin! Možda i ja oćutih tu potrebu i to bijaše tad, kad uzeh pero.. i sagrieših..". Naivno svršava ta knjiga. Da utješe djeda rekoše mu da novorodjenče bijaše mu slično očima, čelom napokon i nosom. „Kad mi opetuju te stvari (jer je sam djed) hvatam se veličanstveno za nos kao da ću ga izmjeriti i prispodobit nosiću, malomu kao grašak, novorodjenčeta. Tobože prečinjam se kao skeptik da održim svoju čast. Idjem još dalje; dopuštam da moja mala sliči malo majci, i maličak (malo zbilja) otcu, ali da ona nema velike sličnosti samnom nema dvojbe, govore mi to svi". Farina je u Njemačkoj obljubljem, a mislim da ga Bonghi predpostavlja svima u Italiji.

Ove je godine Farina izdao roman pod naslovom *„Per la vita e per la morte"*, gdje se opaža nešto pesimizma. Ippolito Nulli razsiplje svoj imetak i onaj sestre Geltrude, pak pokajav se osjegura sebi život kod nekog družtva za 200.000 lira. Sestra mu se vjenčala sa Guglielmom Gilli, koji se zadovoljava s dobitcima miraza što će izplatiti brat joj do dva godišta. Ali Italo Pollicelli i Gemini prijatelji Ipolitovi sjetiše se da se Ippolito kani ubiti za to da uzpostavi sestru u njezinu imanju, naime onim što bi iza njegove smrti izplatilo joj društvo kod kog bijaše osjegurao svoj život, i gledahu na svaki način od te nakane ga odvratiti. Malo oni, malo žena Italova Virginia uzbudiv u Ipolitovu srcu ljubav, zbilja za koje vrjeme zadržaše ga od tog nesretnog koraka. Ali napokon smrt Italova, grizodušje Virginijino, ekonomička propast Gillieva, očevidnost svoje nevolje dovedoše Ipolita do očajanja, i on se ubije samokresom. — Sestri bi izplaćena od osjeguravajućeg družtva, dotična svota uz primnicu, koja bi tiskana po svim listovima od tog družtva kao réclame. Glavna vrlina romana je Ipolitov karakter. To vam je čovjek koji nema odlučne volje, usljed toga svaki njegov pokus reakcije ostaje bez uspjeha. On nam dokazuje kako možeš postati lopovom i vucibatinom, a da i ne osjetiš. On je s prvice razsipač, kad nema novaca oćuti se krivcem, i oćuti časom mužku odlučnost, i tad on osjegura sebi život da spasi kad tad sestru. Ali prijateljstvo sa Virginijom opet ga pokvari, i on bude opet lopovom kao i prije. Prevari Virginiju, i vara ju do smrti samo da uzmogne živjeti novcem što mu dava. Spravan je pače i pustiti ju, da zavede Rosettu i napokon vjenčati sa starom ružnom milijunašicom. Ubio se više s lahkoumnosti nego s promišljenosti.

Nije ni ovaj roman bog zna kakvo remek djelo, ali je dobra i koristna knjiga, koja se čita nasladom, a dobro bi bilo da ima i više takvih knjiga.

Svakako obljubljeniji od Farine je u Italiji ***Edmondo De Amicis***. Napisao je svoja putovanja živahno i krasno. Njegova osebujnost je njeka boležljiva osjetljivost, nestašna, demonstrativna, uviek spravna da se izlije na nešto il na nekoga. Ne zna uviek uzdržati se u medjama istine i mogućnosti. Primi li kakav utišak? On vam ga ne izkaže onako kao što ga je primio, ne može, njegova južna narav, njegova ga ćud blagorodna i rječita prisile na pretjeranost bez cilja, barem bez ijednog razloga kojim bi se mogla okoristiti umjetnost. On ćuti uviek potrebu da drži čitatelja nekako u zraku, da potakne njegovu radoznalost, a da dodje do toga, počima on sam pokazivat se radoznalim, ali to baš naivno djetinjskom primitivnom radoznalošću. Stablo, cviet, kamen, djete koje plače, pralja što prostire rublje, sve ga se doimlje, sve ga potiče na razmišljanje, na plač. Velikih ganuća on nema često. On bira nježne, mekušne subjekte, dieli jih u mala poglavja, i razvija jih nečuvenim razkošjem osebujnosti, tonom vječna ganuća. U ovo zadnje doba pomisli na svoje prijatelje stare još

Digitized by Google

iz zavoda, na dječake s kojima za mlada je bučio, pa ga to ganulo i on napisa 700 strana o suhoparnom predmetu prijateljstva. Sve vidi kroz ružičasta stakla, nema ništa crna u njegovim prizorima, nema očajanja, ni duševnog klonuća. Njegovi vojnici su posve dobri, njegovo je nebo preveć modro. Ovako je pisao *E. Rod* u *Revue de deux Mondes* 15 travnja 1884. Da je mnogo tu istine nema dvojbe; da je nešto i pretjerano takodjer. Treba ipak priznati da njegova su djela učinila zazujiti u poštenim srcima toliko žica, što se misli da su puknute ili raztrgnute. On je izmamio suze na oči hiljadamá očiju, umorenih plačem. On je mnoge potaknuo da misle ljubeznivijim počitanjem na majku, na domovinu, na starce, na siromahe i na svekolike nesretnike što drži u svom zagrljaju ovaj nesretni život, i prima u naručaj smrt. Čovjek nemože a da ne zavoli ovog pisca, komu je svaki trzaj srca poznat, ovog umjetnika koji jednakom vještinom opisuje vruće sunčane žrake u Andaluziji i ledena predvečerja u Olandiji, ovog finog humoristu koji napisa „*Le pagine sparse*", ovog simpatičnog čovjeka koji piše za djecu i brani učitelje. Crtice njegove iz vojničkog života, putopisi, i „Srce" to su djela dobro poznata našim čitateljima, za to ću se ograničit samo da koju rečem o njegovim zadnjim djelima „*Sull' Oceano*" i „*Il Romanzo di un maestro*". Utisak što proizvadja „*Sull' Oceano*" na čitatelja je neizbrisiv. More velikim gladkim ili uzburkanim valovima, nedoglednom neizmjernom svojom ljepotom razlikom i milinom, komedija i tragedija ljudska skupa na malom prostoru parobroda, slike crne, tmaste, liepe i nježne, pričanja i opisi, sve se to križa u ovoj knjizi, i to sve napisano stilom živim i nemirnim kao morsko valovje. On je dobar, i njegova milosrdna dobrota proizlazi iz velike ljubavi i iz dugog i bolnog izkustva. Vidio je toliko toga, ljudske bitke i oceanske oluje, Londonsku svjetinu i karovane u pustinji, Parižke salone i beduinske šatore, Amsterdamski Ghetto i Alhambru, Escurial i Colosseum, Alpe i Bosfor, Maroko i Montevideo. Vidio je toliko posmjeha i suza na miljunima ljudskih lica, toliko junačtva i podlosti, toliko razkošja i siromaštva, pod svakim podnebjem. Za to, njegovo slikanje života postalo je vedro i sintetično, zadahnuto dahom universalne simpatije. I zanj vriedi ona: „*La bontè c'est le fond des natures augustes*". U „*Sull' Oceano*" ima ipak nješto pesimizma. Htio bi bit veseo, i humorističan kadkad, govori nam o liepim ženama, o plemenitim činima, o velebnoj ljepoti mora, ali vidi se da ga uviek neka misao mori; a to je misao na sudbinu svojih domorodaca i na zemlju iz koje se sele, da podju trbuhom za kruhom u Ameriku.

On je ovom knjigom pokazao da nije istina što veli Rod, da on nema naime nikad „*d' élan sincère vers la vraie naturè délivrée de l' homme*", to se opaža čitajuć samo poglavja „*L' Oceano azzurro*" i „*In extremis*". Sull' Oceano je zamašna slika ljudskog života sa svih gledišta. U njem ćeš naći žalostnu obiteljsku dramu, ljubavnu spletku koketice, zadnju dugu težku smrtnu borbu djevojčice, koja ide umrjet u Ameriku, uztrpljivost jadnog izseljenika koji se seli iz svoje domovine bez boli, da dobije kruh u stranom svietu, i starca koji propovjeda na provi družtveni prevrat. S početka čitajuć tu knjigu smeteš se u družtvu nepoznate svietine baš kao i kada se ukrcaš na parobrod, al kašnje ti se s njom upoznaš, žališ ju ljubiš ju, nemožeš ju mrziti.

„*Il Romanzo di un maestro*" je jedno od njegovijeh najnovijih djela. Pročitav ga, vidiš odmah da je pisac, pričajuć sgode i nezgode učitelja, htio reć mnogo toga, što on smatra koristnim i potrebnim za pučku školu. Ovo je dakle tendenciozno djelo i u utom slično donjekle Gil Blasu i Telemakovim zgodama. Kao što je Zola nizom romana htio pokazati posljedice nasljedne nevroze u obitelji, tako De Amicis pripovjedajuć odiseju mlada učitelja, htio je iztaknut njeke svoje misli, što on cieni da su koristne za rješenje težkog pitanja o školi. Živo ocrtane osobe su učitelji *Ratti*, *Lorica*, *Calvi*, *Delli*, učiteljice *Galli*, *Pedani*, *Bragazzi*, *Fabbrizio*; načelnik *Lorsa*, odvjetnik *Samis*, popovi *Bruna* i *Biracchio*, anarhički orguljaš i nadzornik igienista. Majstorski su opisana mjesta *Gerasco*, *Piazzena*, *Alterana*, *Camina*, a pred očima razvija nam se život onih malih sela po planinama i dolinamá sa svim njihovim nevoljama. Njegovo pripovjedanje teče bistro, polagano, jednostavno, kao dobra djevojčica, a da nikad ne iztakne svoje duhovitosti, a da nikad ne slutimo što će se dogoditi. Najednom sama jedna rieč, sami jedan idiotizam čini do mahom se oćutimo dobre volje, a soba nam smijehom odzvanja. Ali ipak uza sav taj smieh knjigom provijava pesimističan neki dah! Tekom godina neštaje sveto više u De Amicisovim djelima onog veselja, one nježnosti i dobrote; a kaže Checchi čini mi se da ako, bude pisao drugi roman, bit će realista i pesimista. Prorokovanje se je i izpunilo kako ćemo vidjeti. I ova knjiga je u istinu slika mnogih zala i nesreća, al nisu izmišljene niti su tako opisane da čitatelj izgubi nadu u kakvo poboljšanje i slavodobiće dobra nad zlim. On je oštar i sa djecom koju je njegovao u Srcu; ali prikazuje djecu lošu pa i dovikne da treba djeci ideala, da treba skrbit se za njezin napredak, a toga neće biti dok u Italiji budu obćine, osamdeset po sto smatrale školu kao teret, učitelja neprijateljem. I ja sam s onima koji kažu da De Amicis poštaje pesimistom, samo ako tim hoće reć da je svrnuo okom i na ljudske nevolje, al to nije dosta da bude pesimistom. Pesimista je onaj, čija se djela kako veli Bourget „*résument dans une impression déprimante*", u čijim je djelima skrivena ova misao, da život ljudski svršava bankrotiranjem, i da obstoji intiman nesklad izmedj naše duše i prirodnih zakona. A De Amicisova djela se nasuprot osnivaju kako bi rekao Bourget; „*sur l' affirmations inconsciente ou réflechie, que l'effort sincère a toujours son fruit*". — U ovo zadnje doba kad se čulo da De Amicis spravlja roman „*Il primo*

maggio“ mnogi su se začudili, i čulo se odasvud da je i on postao socialista. To se može donekle lahko i protumačiti. Čovjek pun rodoljublja, kao što je on, obazreo se i na cielo ljudstvo, osjetio da obstoji i plemenitije čustvo koje ne pripoznaje granice, osjetio da uz slobodu svoje domovine, treba željet da svi ljudi uzmognu zaslužiti radom koru hljeba. Socializam, shvaćen kao sućut za toliko jadnika što umiru od glada uza svoj svakidašnji trud, približava se kršćanskomu idealu, koji brani slàbiće, a to je ideal svih nježnih duša. Kad je De Amicis vidio da se može kao umjetnički pojav proučiti družtvena kriza našeg vremena, on je to i pokušao. Novom knjigom „*Fra scuola e casa*“ on se ostavio socializma, i bavi se opet pedagogijom. To je skup novela, koje izuzev jednu pod naslovom „*La maestrina degli operai*“, talijanska kritika je skoro osudila. — Premda De Amicisova djela nijesu sva s umjetničkog gledišta savršena, vrlo se rado čitaju, a može jih svatko i čitati. O njem se može reć što je *Lamartine* pjevao o W. Scottu:

„Sur la table du soir, dans la veillèe admis
La famille te compte au nombre des amis;
Se fie a ton honneur, et laisse sans scrupule
Passer de main en main le livre que circule.
Le vierge en te lisant qui ralentit son pas,
Si sa mère survient, ne te dèrobe pas,
Mais rèlit au grand jour le passage qu'elle aime,
Comme en face du ciel tu l' ècrivis toi-même
Et s' endort aussi pure, après t' avoir fermè,
Mais de grace et d'amour, le coeur plus parfumè“.

O koliko bi se pisaca to moglo reći?

Mejra i Vuhvo Salih-aga.

Narodna pjesma iz Bosne, priopćio **Abdusselam beg Hrasnica**.

Rod rodila crvena jabuka,
Na tri grane sve po tri jabuke,
Redom age čuvaju jabuku,
Red dopade agi Hasan-agi;
On doziva Mejru sestru svoju:
„Ah, Mejruša, draga sestro moja,
Zaranije vode nanesite,
A za sunca dvore zatvórite;
Zaklinje se Vuhvo Salih-aga,
Da će tvoje lice obljubiti;
Čuvaj, Mejro, svog bijela lica,
Irza svoga i obraza moga,
Nemoj bratu obraz zapaliti!“
Pa otigje aga Hasan-aga.
To Mejruša brata poslušala,
Zaranije vode nanijela,
A za sunca dvore zatvorila.
Kad je bilo oko polu noći,
Neko kuca halkom na vratima.
Progovara Mejruša djevojka;
„Ko to kuca halkom na vratima?
Zar mu neće bijel dan svanuti,
Dan svanuti i sunce granuti?“
Progovara Vuhvo Salih-aga:
„Otvor“ dvore, Mejro, sestro moja,
Vrlo me je zaboljela glava,
Čini mi se hoću umrijeti!“
Opet veli Mejruša djevojka:
„Ti nijesi bratac Hasan-aga,
Već si glavom Vuhvo Salih-aga“.
Opet veli Vuhvo Salih-aga:
„Otvor meni prebijele dvore,
Čini mi se ni preboljet neću,
Tolko me je zaboljela glava!“
Govorila Mejruša djevojka:
„Kad ti jesi bratac Hasam-aga,
Ti se popni kuli na pendžere,
Promoli, mi ruke kroz demire,
Da ti poznam burme na rukama!“
To je Vuhvo jedva dočekao,
Jer su burme zajedno kovane,
U potaji devet godin dana.
Pak se pope kuli uz pendžere.
Ne gleda mu Mejruša djevojka,
Ne gleda mu burmu na rukama,
Već mu sveza ruke za demire,
Pak mi leže u mehke dušeke.
Pruža ruku po brusa jastuku:
„Gjela, Vuhvo, u mehke dušeke,
Gjela, Vuhvo, ako ti je drago!“
Pak mi zaspa, baš ko da je zakla.
Kad su prvi pijevci zapjevali,
Probudi se Mejruša djevojka.
Opet veli Vuhvi Salih-agi:
„Gjela, Vuhvo, na bijelu ruku!“
Opet zaspa, baš ko da je zakla.
Kad su treči pijevci zapjevali
Opet viče Mejruša djevojka:
„Gjela, Vuhvo, u mehke dušeke,
Gjela, Vuhvo, ako ti je drago,
Ako nećeš, pa ti nije drago,
Ima, ago, i komu je drago!
Dosti ima gore nelomljene
I gospode mlade neženjene.
Probiraću koga meni drago!“
Kad svanulo i sunce granulo,
Dok eto ti brata Hasan-age;
Pak je pita bratac Hasan-aga:
„Je li tebi Vuhvo dolazio!“

Digitized by Google

Njemu veli Mejruša djevojka:
„Jes' mi Bogme Vuhvo dolazio."
Ako mi se tome ne vjeruješ
Hajd' izigji u gornje čardake,
Pa ti vidi Vuhvu u čardaku."
Kad to čuo aga Hasan-aga,
Nema kada ni čizama skinut,
Već on trče na visoku kulu,
Kolko trče, basamake lomi.
Golu sablju u ruci unese,
A da Vuhvi osiječe glavu.
Mejra mu se pod sablju savija:
„Ne udri ga, bratac Hasan-aga,
Ne udri ga, pokloni ga meni,
Jer je Salko jedini u majke.
Kleće tebe Salih-age majka!"
Ne udri ga aga Hasan-aga,
Ne udri ga, pokloni ga Mejri!

DOLI-GORI KRKOM

Diljem Krke na Pustinjačke Ćelije.

MOZAIK

Bilo je pred Matijsko jesenje, vraćao sam se s Bribira. Ja na srednji kolut mosta, sunce pristrujilo poviš Greda. Roški-slap vas je u kitnu zelenilu, živahna i vesela žurba kosača oko kukuruza. Vrtlari se promeću kroz guste bašće glavaša kupusa, cvjetače, prokula raščike, spanjaka, i kumpira. „Dar božji, gdje voda natapa i goji." Netko me zove sa strane: Došli ladjari s Popovića, brzo da si na Pristup. Ja u Skelinovu birtiju, dočekao me brodovodja Simo Popović s Donjih Bogetića. Poslao nas je Milan, kako si ugovorio, evo nas, ajdemo odmah, jer ćemo imat vražkog posla s *burinom* uz Krku. Burinac zašumio, vedro i veselo jutro, debela hladovina spuštala se Zaslapjem. Ovo je pred trgačinu, na Slapu je živahno. Kola upregnutim konjim, bačve, mlinovi, dogonice, baš kô jesenski sajam na raboti. Još bi dragovoljno zastao na Slapu, ali nije kud kamo, treba na novi argoplovski put uz Krku. Najznamenitije prirodne tvorbe oko Krke, danas mi je zadaća, da opišem. Sime ostavio na Pristupu staroga Kuzmana, da čuva čamac, i dohrani crnih smokava, da se uz Krku razgrijemo rakijom, i založimo po koju smokvu. S Bogom slapu, i mlinim i žeteocim!

Izadjosmo na mala vrata krčme Skelinove, kroz zapore i prudove, kroz ševar i rakite, u okviru široke prostorine zelenila, kud se Krka onako gizdavo drága potocim, prilievcim, skokovim i slapićim, na zamak silnih greda i velikog ždriela uznemirene brzice vodene. Nakon desetak časa prispismo na Pristup.

Nikako sam zamišljen. Što će mi Krka jutros ukobit?! Kakoli će me se dojmit njezine čudesne slike do Pustinjačkih Ćelija i mrkih nizdolja starog Bogočina?!

***

Jeli ovo ladja, ako Boga znaš?! Zabotlast čamac — izdubljena klada, dug 6—8 stopa, širok 4, stegnut jasenovim rebrim, dvie priečke po sriedi, četri prsta prosta čamca nad vodom, dvi lopate za veslanje i pik! Jesuli igda stari Feničani, pomislili na ovaku spodobu, dajući se prvom na debelo more?!

Valaj i one stare piroge indijanaca, što ih Kolombo susreo na ušću Orenoka bit će bile nešto tvrdje, i otesanije, negoli ovaj Lewiatan krčkog nostroma Sime Popovića!! Pomislio sam u sebi do potrebe, znam dobro plivat i norit i počivat. Stari Kuzman, ko čadjavi Akeront, i nepitajuć za bozdarinu napitak rakije, gurnuo krtočić pod moju sjedalicu; odsječe, preko po brka: — Ulazi i sjedni na sriedi. Ugazio sam. Ježur me poduzeo, gledajuć kako ladjica drhće na bezdanu! Sjedoh na sriedu, prihvatio se tvrdo za stranice, nek je čamac u ravnostanju. — Upri Simo s krme! Bože pomozi! Krka se uzplahirila, zamodrila naglim busalicam. Odmah me zazinula planinska vedrina sa strmih greda i provalija u sumrak debele hladovine! Kuzman je mrk i zlovoljan. Neću li ga razvedrit, pružim mu staklenku rakije, stadoh mu na glas deklamirat:

Nuto, vidi Slapa — Rončislapa,
Gdje se Krka mamna razpljuskuje
Netom se je grebenju otela....
Slapom pjeni, a kroz miljke lazi,
Na sto vajà vijuga — zamiče....
Lazi, lâzi obalami hridnim,
Gdje kam svaljan, na kam se naslanja,
Na most gazi, što smostio rieku;
Pa glej znanče, glej svjedoke tvrde,
Što je djela sama Božja ruka —
Čudotvorja, rat prirode, ljudi....

(*Pavlinović*).

Još nedovršio, poškropi nas prvi slap, zakrenuv ladjom pod strmac. — Ukrmi, Simo, gromko će Kuzman.... Tu je dubanac od 50—80 šežanja dubine! Krka nas prikrstila gnjevom i biesom. Prvi pozdrav *Quos ego!* Nego srećom Božjom, nebijaše bura ni Dinarka ni Zrmanjka, nego navadni jogunluk Krke, kad Eolo izduši iz špilja i šumovitih provalija, da še pojgra površinom, i probudi driemajuće *tritonce!* Nije dalje prižestila, pratila nas uz Krku i zaskočice i prsimice, ali sve ko igrajuć se, a to mi bi dosta da mogu gledanjem i pitanjem, snimit nacrt divovskih samotvora oko Krke. Bijasmo na zaokretaj velikoj Gredi Slapa, Simo će mi prstom uprit na lievu obalu Lošikovičke brine: — „Gledaj — polukružna pećina savila se do vode" tu Krka uvire, iznosi

Digitized by Google

Bribirštieu — neki hoće i Korišnicu... Rupljani je prizidali sto puta, a Bribirci odvalili; prvi da im se voda nelomi na Slapu, a drugi, da im okriće mlinim oko Mostina i Otreša i tako ta zadjevica traje od birzemana! Kakva bi se parnica tu izlegla sam djavo žna.... Vozimo se proti struji i vjetru. Vozači uprli omaške, s prove poprskuje. — Držimo se ovoga kraja, kaže no tromo Simo, jer istom sa Gubavog Zaskoka, moremo pristrujit na onu stranu. Tada struja udara sredinom, i uz zatone s one strane lakša je vožnja sve do Močila...

* * *

Brine se osovljuju ozbiljnim naličjem. Mrka ukočena s desne strane grede se valovite obaraju udubinam, pukotinam, špiljam okićenim stoljetnom česvinom, divolozom i božjim drvcem; s lieve sivkoste, izpresjecane točilim, odbojim, i kičerim Krka se valja u tavnilu odav ne samoće. Zamienjuje druga slika. Krka se sužuje, grede upopriečene koso 250 sežanja visine zatvoraju prvi anfiteater čudesnih galerija.

Slika je daleka i raztvorena do Gubavih Zaskoka, preko po ure vožnje uz Krku. Sve se primeće ozbiljno i stravično. Sredinom izbiju zašumljena točila, kroz jasenje, grabovinu, draču i trniku do na oborene udubine vode Voda, kô jutros uzburkana, stenje u plačućem zvijuku i grakanju vodenih špilja pod pritiskom težkih stihija, što ti sve nekom divljom glasbom izvraća kroz prošupljine i kotline; vihor i priroda igraju se na hiri i mrzovolji nadzemnih bića. Kako mora bit grdesno carstvo Plutonovo u podvodnim pešterim!?

Puste i turobne strmine i oborine meni su na veliku zabavu, ali, stari Kuzman, na svakomu zbodu, ili osutku žala ili zatanića upire veselo: — „Ovo je pošta za ugore, ovo jazovi za vršve na lov pastrva, ova [illegible]

Iz prisojnih draga i provalija, vjetar se razmakao kroz česvine i šikare! Uprli smo pod vrletna platna Crljenače. Crljenača odsjekla se krvavim liticam s tjemena do vode. Slika je značajna i s jedne i s druge strane, ujednak se oborila, ostavljajuć jednolike slike na prvom raztrgaju, zemaljske razpukle kore! Ovo su velika vrata Medjubrinja. Zamakli pod Mučnu-dragu, I jest mučna i divlja. S vode gledat nadase u mrka naličja hladovina gdje jedva probija sa uzračja sunca sa sklopljenih prosjeka. Nakvičila se sljemena, ispod rublja poredala se okna, i špilje i pukotine kô zmijinske oči, česminam i planikam zaosinjene! Taj zagrtač Mučnoj dragi oborio grdnu povorinu u dugu ljut. Izpod ljuti savio se ogroman kamen, nalik žabe kornjače u podsinjem dubancu.... pa kako je glavom porinula u vodu, voda se pljuska o raztvorene žvale i klokotom odbija na struju brzicu, vrteći se u zamotanu biesnu krugu! Prirodne galerije suču zanovetno.

Na domak Mučne-drage, pod sljemenom načvoren izvalio kičer kô kotao, pak kô kalpak, sve tako naravno ko da su majstorski istesani

Brodari uprli na zamak i počinuli. Moj Ciceron Simo priča: — „Onde su vile zakantane, pak i mi, kroz zimske noći, onda ribajuć, čujemo žal i tužbu“. Liepa pučka bajalica! — A imali kakva pjesma o tomu? — Jok! — Jato golubova smelo se oko velike špilje pod sliemenom. Tako se zagnao s Čelenke, orao vreba na paski!.... Pustolovje krčkih grabežljivača! Zamičemo pod strme obere i ratije. I grede i brine, jednolične, tavne i melankonične; voda se sinja talasa.

Na dalji vidogled strmim obalam nadvisili se čunjasti kukovi, nadvišeni kolutastim gredam, pak otočena golet, planinska slika, okrunjena zubastim klisovim, poredanim kô vojnici na juriš! Ovo su slike, i prirodna čudotvorja, što ih sklapa u svojim krilim Bogetićki Za- i Mučna draga!

* *

ber.

namrštila se valovitim silnim odvojcim, debelim opružinam, koji se stopili u nezgrapnu sliku nalik kokodrila, raztvorenim raljam: — Eto na! — To ti je ta neman, prije neg će iz zelenog Nila zajazit na piesak libičke pustare!..,

Skinula nam se i ta grdesija s očiju! Kao da će se priroda iz stravične svoje kovačnice, osmjehnut na pomol Male drage. Točila, spustila se Krki na rukave, gora i zelenila dugom tkanicom iznad vode, uprla u divlju uzbrdicu. Po koji kuk viri iz te tavnolike gustine. Za kratko i ta pitomija divljač!

Na vratim smo Male-drage; obe grede, kao da si ih u prutac osuvio, zaklopile Krku na tjesnacu. Sklop treba omaški privest, jer se virovi mahnito okriću.... Krčka Šila i Krivda! Bura zapela na mahove, pljuska i zalije vir, zakreće brodicom, i uzbija nazad!

— Napried! napried! Jedva se zavukosmo pod špilju u sumračje, pod omokreno svodovlje! Nad nami crno-kotlinasti pokrov, pod nami bezdan! Bura jauče, i plače, kroz zjala pećine. — Kuzmane, izpalji vodu! Ovde je teško naći dno Krci, priča Simo Protrnuo sam po drugi put! Ovakovih doživljaja nebi želio ni stari Ulikses na brodolomu oko morskih hridina Itake! Težak je zrak. —

— Zavezi da bježimo.... Čamac zakriža i odjurl na onu stranu na bare i ševarje. Odhlanulo mi. Prvi *Post nubild Phoebus!* Ali, kakva nam se prikazala druga strana Zaskoka, prvo nego ćemo na Vratolom?! Ovo je predgradje Vratolomu, još dvoja vrata treba osvojit, — priča Simo, — da vidiš, što nisi vidio!

Pred nami je s desne Čelenka, s lieve Mali Gubavi zaskoci. Podno zaskoka zajazili prudovi, pak točilo do na rat Sklopu. Tiesna su vrata, kud Krka silom struji. Oba klisa sliče zavraćenu jedru. Netom se zadje pod krilo Velikoj Čelenki. To je oštra poletin[illegible] s gl[illegible] u vodu. S jedne i s druge strane mrtv[illegible] kan[illegible]

ali se živa duša tu još nemogla uspeti! Na vrh Ograde, pokaza se lovac, hajka na divlje golubove. Kako se zaugnao, jato se savi u donju pećinu. Vičuć, i mašuć zaustavismo napadača. Razkrilio se nad nami, klepka krilim, kličke srdito, kô da nam se ruga i prieti! — Deseta je ura, a dvi da se potežemo sa slapa. Zapadno visoko lete Lašikovice, na tjemenu se uvilo, sriedom podrubilo se prugastim gredam snad rasplova, bara, punih ševara, topala, divlje smokve i crnograbovine. Priča Simo: — Pogledaj na gornji priedor leta. Nazad petnaest godina, jedna djevojka iz Rupa, berući buharicu, omače se, udari na srednju gredu, odbi je zanijaj, baci u sunovrat, pade kô samlivena na baru! Gledao sam iz brodice, loveć uz Krku. Sudbina te nesretne djevojke, kosne me se i danas kad onuda prodjem. Bijaše glavita cura, u napun mladosti i ljepote!

Burinac zamanuo iza rata, brodica gurnu o rub zubasta kamena, zajuri u zavitaljku vjetra, uli nekoliko zdiela vode, stopi preostale smokve u krtočiću, a ja s njima u Krku! Zadnja bozdorina Poseidonu! Kuzman ljuti se, kašlje, i paljka vodu. — Dosta Kuzma, upri!

Simo će otresito i veselo. — Evo nas na Vratolom! Neka pribereš dobro one naše misije, kojim nema para na Krki, i dalje!

Krki je tiesno na prolazu ustrmljenih klisura. Urva se i mota. Struja i vjetar zamješali u vrtlog vodom. Brodica juri, trese se kô šiba, skače napried, doprla na raztvorenu širinu.... Evo nas....

***

Kao začaran gledam stravične slike. Ovorila mi se najromantičnija provalija, grebeni i bregovi. Sve se primeće ozbiljno i stravično. Mrka naličja i divlja planinska sliemena u sitnoliku

geoložke nauke, zauzimlju periode dalekih hiljadanih viekova. Sve ove i ostale tvorbe, nasukale se kao otvorena knjiga poviesti zemlje, od iskona, dok se je zemlja utvrdila i uobličila. Pradavni viekovi nagadjaju se sa iskona; od nazad hiljada, i hiljada godina Vasmir je bio tajna zagonetka umu ljudskomu. Po njem i razvučeni plinovi i *eter*.... Maša počela se okretat i zgusnjivat, privlačiva sila pritezala tvari okretanjem kroz žar, paru i vatru, mal po malo maša stala se hladit, lučit se tvrdina od voda. Prispila doba, da se ta skupina tvari po viečnim zakonim uredi. I vatra, i voda, i plinovi, i para zavorali u utrobi zemaljskoj. Kora se raztrgla, a zemlja u više navrata ograničila se, voda se odielila od zemlje. Kore se na površini silno dizale, te nastale planine, doline i mora i rieke. I taj prvi, drugi, treći rat lomećih se življa, opredieli zemlju i more, korita rieka, i jezerja, silnih ponorina, brda i planina.... Postao i kamen i treset, dolomit i šljunak, vapnenac i živac, kovine i rude, kroz daleke periode Jurske, triaske, kredine, eocenske, tvorbe itd., poredajuć ovako divne slike, kojim se divimo, i na njihovim čudesnim slikam, nagadjamo im prošlost...

(Sliedi)

Grgur Urlić Ivanović.

ŽIVIMA

spjevao **Henrik Ibsen.**

Sad ga rulja slavi, k nebu diže skoro;
Ali prije junak skončati se morô!

... ...lijom, kojom razgonio tmicu
... ...lcu.

Kolende na otoku Hvaru

(priobćio **N. Karković**).

Pisma od Božića

O Isuse ove noći,
Gospodin se Bog porodi
U Betlemu vanka grada,
Gdi nam jesu jasla draga.
U pilenci povijena,
A u jasla postavljena.
Božja Majka sinku reče,
Tada žarko sunce isteče.
O vi gospe vi primila,
Ki ste sinka porodila.
Rodili ste vi ditića,
Nebeskoga slavna tića.
Rodili ste Božjeg sina,
Isukrsta Gospodina.
Bog nas čuva svake tuge,
Rata, glada i od kuge.

***

Bog vam dao sriću,
I s parvim rodjenjem
Jednu divojčicu,
Koja će vam zibat
Svu ostalu dicu.
I s drugim rodjenjem
Jednoga mornara,
Koji će vam biti
U starosti hrana.
Iz trećim rodjenjem,
Popa redovnika,
Koji će vam biti
Svem porodu dika.
Sine ož...

Pisma od mladoga lita.

I mi jesmo zdravo došli ovde,
Na dobro im mlado lito dodje. *)
Starešinu od kuće zdravo našli ovde.
I njihovu virnu ljubu ovde.
I njihovu dragu dicu ovde.
Na ruci im zlatni prsten ovde.
U dvoru im jablan raste ovde.
Pod jablanom hladna voda ovde.
Gdi umiju bilo lice ovde.
Gdi umiju bile ruke ovde.
Oženili, odavali ovde.
I pri su nas darivali ovde
I sad će nas darivati ovde.
I za mnogo lit i godišć ovde
Na dobro im mlado lito dodje.

Pisma od tri kralja.

Tri kralja jahahu
Iz dalekih stran,
Tri dara nošahu:
Miru, zlato i tamjan.

Pod njima su konji
Kano jedne vile,
Nit zoba ne zoblju
Nit im želja pride

Prvi je u bilo,
Drugi u crveno,
Treći vas u zlato
Kako sunce žarko.

Prvi je Markija,
Kralj dobra kolina
Ki željaše vidit
Slavu Gospodina.

Drugi [illegible]še Gasper

Gdi se Isus rodi
Pokaži nam misto".

Vratar odgovori:
„Mi toga neznamo,
I naš kralj se boji
I mi svi predamo.

Da se je on rodi
Bio bi u palače,
A ne na te gore
Gdi pastiri tlaču".

Na palači stojeć,
Odgovori Irud:
"Naći ga nećete,
Zaludan je vaš trud.

"Ako ga nadjete,
Natrag se vratite,
I meni Irudu
Glase donesite.

"Ja ću mu se tada
Ići pokloniti
Svu malu dičiću
Od mača obraniti.

"Tri kralja istočna,
Koliko jur dana
Da ste vi otišli
S onih sunca strana?„

"Danas jeste dvanajest,
Sutra bit će trinajest,
Da smo mi otišli
S onih sunca strana.

"Zvizdu smo imali,
Put nam je kazala,
Zvizda [illegible]

Digitized by Google

Malo gdi počeka,
Malo gdi pogleda,
Tereć od ditića
Štalicu ugleda.

Koja je pokrita
Širokim bijčićem,
Gdi svet Josip sidi,
Marija s ditićem.

Kad začuje Diva
Da su blizu kralji,
Nje lice poblidi,
Sakri sinka u travi

Oni joj rekoše:
„Nestraš se divice;
Tote tvoje stanje
Andjelska kraljice?

Nego nam ukaži
Tu svitlu danicu,
Neka nam izpuni
Od srca željicu“.

Sin Dive Marije
Budi vazda hvaljen
S otcem s Duhom svetim
Posve vike, Amen.

Odgovor:

Na dobro Vam do Vodokaršće svane Andjelsko. Gospodine moj!

KNJIŽEVNE VIESTI.

„Novi beletristički list“. U „Hrvatskoj“ čitamo ovu predhodnu objavu: Početkom nove godine početi će da izlazi u Zagrebu novi književni list „Prosvjeta“ za zabavu, pouku i prosvjetljivanje hrvatskoga naroda. Urednik će mu biti dr. Ante Tresić Pavičić, a vlastnik Fran Folnegović. List će izlaziti svakoga petka na dva arka u velikoj četvrtini sa jednom ili dvie slike; a suradnici će mu biti svi poznatiji hrvatski književnici. Ciena će mu biti na godinu bez pošte 6 for. a s poštom 6 for. 50 nv., što se ima odpravljati na administraciju lista u tiskari A. Scholza u Margaretskoj ulici b. 6, kao i rukopisi.

***

„Pjesnikov dar“. "Pjesnik i Vila", najnovije pjekosnič djelo Nj. V. Kneza Nikole, već je gotovo. Pošto ni ovo djelo neće biti u knjižarskom prometu, kao što nijesu ni ostala djela Kneza-Pjesnika, odobrenjem Nj. V. razašilje se na dar mnogima književnicima, bibliotekama učevnijeh i književnijeh zavoda, djačkijem družinama i književnijem listovima.

***

„Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti“. U sjednici razreda filozofičko-juridičkoga dne 14. prosinca čitao je pravi član dr. Fran Vrbanić razpravu pod naslovom: „Život i djela dra. Blaža Lorkovića“

Spomenuvši akademik ponajprije podatke o najranijoj mladosti pokojnikovoj, uze razmatrati život njegov u sjemeništu nadbiskupskom, gdje se je Lorković osobito iztaknuo kao radnik kod sbora duhovne mladeži zagrebačke. Nabrojavši njegove radnje u „Naše gore listu“ i karlovačkom „Glasonoši“, prelazi akademik na razdoblje, kad je Lorković iztupio iz sjemeništa, te prešao na nauke pravo i državoslovne. U ovo doba pada najveći dio njegova beletrističnoga rada; akademik ocjenjuje taj rad potanje te pribraja Lorkovića u kolo onih, koji su u razdoblju od god. 1860. uprli sve sile, da hrvatsku knjigu pridignu iz mlitavosti i mrtvila.

U početku god. 1872. počima za Lorkovića novo djelovanje, jer od to doba ulazi u život kao učitelj pravo- i državoslovnih nauka, najprije u bivšoj pravoslovnoj akademiji, a zatim na sveučilištu. Novo njegovo zvanje uzrokom je, da je od to doba ostavio beletristiku, te se posvetio struci državoslovnoj, a iměnito narodno-gospodarskoj.

Akademik potanko sada ocjenjuje Lorkovićev rad kao profesora, kao radnika u knjizi pravo- i državoslovnoj, te kao muža, koji je svoje sile pokraj toga posvetio inim ciljevom naroda. U ovom dielu svoje razprave iztiče i ocienjuje akademik literarne Lorkovićeve radnje u struci narodno-ekonomskoj, njegov rad kao urednika pravničnoka lista „Mjesečnika“ te dovršuje s kratkim osvrtom na djelovanje pokojnikovo na političkom polju.

Napokon zaključuje akademik svoje čitanje ovim riečima: „Umro je u najsnažnijoj dobi 17. veljače 1882. kad se je upravo spremao, da perom svojim obogati rad naše akademije. Za njegov neumorni trud na polju prosvjete, za njegovo revno nastojanje u hrvatskoj knjizi, koju je pripomagao uzkrisiti i oživjeti, za njegovo patriotično pregnuće, za njegov učiteljski i učenjački rad, neka mu bude nagrada ona, koju mu udieliti mogu samo oni, što se nasladjuju i koriste njegovim trudom i njegovom mukom, a ta je harnost naroda, komu je služio, prijateljska usluga njegovih drugova, s kojim je radio, poštovanje njegovih učenika, koje je uzgajao i priznanje svih, koji su u njem gledali umnika, kojega ime hrvatska knjiga neće zaboraviti. Njemu, našemu Blažu Lorkoviću, komu posvećujem ove redke: Vječna slava!“

Namirili predplatu za cielu ovu god.

Benak D. Zagreb — Feranda E. Knin — Grgić d.r E. Spljet — Miličić S Brusje — Občina Starigrad — Radinić A. Brod — Renz Z. Zagreb — Štuk N. Mlini — Spehar M. Senj — Tropsch I. Vinkovci — Bielić I. Kučište — Nodilo N. Zagreb — Grčina J. Vis — Lukša A. Alekšinac — Vitez I. Vranković Zadar.

Digitized by Google

Za prvo polug. o. g.

Begić M. Rakovac — Barbarić M. Baja-Bogrod — Dragić S. Rakovac — Radoničić M Spič — Šašel D. Rakovac — Blašković M. Rakovac — Sirotković N. Zadar.

Za drugo polug. o. g.

Berberović M. Morinj — Belaš I. Trogir — Devčić I. Gospić — Marković K. Rab — Odić I. Mostar — Matulinà D. Š. Kukljica — Grčina J. Vis — Kisić A Dubrovnik — Gašić P. Arbanasi — Barić M. Spljet.

Za lanjsku god.

Obćina Blata — Bielić I. Kučište — Pera M. Imotski.

Za II-o polug. lanj. god.

Feranda E. Knin.

Za god. 1893.

Tadić D. Korčula — Dojković K. Varaždin — Ostojić I. D. Tuzla.

Za prvo polu. 1893.

Narodna Čitaonica Dubrovnik.

Otvoreni dopisi

G. Kranjčević Livno. Naš suradnik g. Katalinić-Jeretov nalazi se u Zadru. To vam je dosta za njegovu adresu. Ne zaboravite Iskru. Živjeli!

G. Sokolić Gospić. Dostavismo vam obećani broj. Za pjesmu ustrpite se, i biti će te zadovoljeni.

G. Blasković Rakovac, do svrhe god dugujete nam još novč. 50.

G. Pandol A. Brusje. Biti će te zadovoljeni.

G. Barbarić Baja. Dostavismo vam traženi broj.

G. Šajatović Zagreb. Pristajemo.

G. Methudi Beč. Dobro. Ispravismo.

G. A. Lukša župnik Alekšinac. Hvala vam na bodrenju Ali, na žalost, predplatnika malo, a troškovi dosta znatni. Da smo i vama preporučeni.

G P. K. Ostojić D. Tuzla. Nadamo se skoro kakvoj vašoj radnji.

G.a Kajić Zora učit. Sanskimost Bihač — isto.

G. Barabaš Gustav podarcidjakon Moravče-Vugrovac, isto

G. Srdić Gjuro uč. Sanskimost Bihač

G. Bartičević I. uč Bihač. Dugujete predplatu za ovu godinu.

G. Blažević G. učit. Dubica Banjaluka. Dugujete predplatu za ovu god.

G. Jurinčić Marko grad. vieć. Senj (ili Vrbovska). Dugujete f. 3 za ovu god.

G. Petrović Tripo trg. Škaljari-Kotor. Dugujete for. 4:50 za II.o lanj. polug. i za ovu god.

G. Strižić Eug. župnik Jezerane, Senj Dugujete for. 3.

G.a E. Feranda Knin. Nemate krivo, ali i mi nešto više od vas imamo da se tužimo na naše predbrojnike radi netočnosti u plaćanju, što nam prouzrokuje ne malih neprilika. Predbrojba mora biti *predplaćena:* to znači da predbrojnici moraju plaćati list početkom godine a ne svršetkom i ćak druge godine. Ufamo se da će se naši predbrojnici malo bolje maknuti novom godinom, te da će mo i mi moći redovitije izlaziti.

G. Špehar Senj. Dostavljamo vam br. 4.

G. Moskovita Spljet. Izpravismo i dostavismo vam tražene brojeve.

G. Brajković Kotor. Odgovorili smo vam pošt. dop.

G. Puretić Rim. Dostavismo vam list. Žalimo što nismo primili vašu radnju. Preporučamo vam da pazite na zavitku „Iskre" br. 19 gdje je rečeno da se rukopisi odsle šalju *jedino na Uredništvo Iskre kod tiskarnice P. Jankovića u Zadru.*

G. Blažević Dubica Banjaluka. Bio nam je povraćen br. 19 lista sa poštarskom bilješkom *Nepoznat.* Nerazumijemo kako stoprv sada iza br. 19 ondješnjoj ste pošti nepoznati. Molimo vas javite nam vašu adresu, i jeste li primali dosle redovito ovogodišnje brojeve Iskre. Istodobno vam preporučujemo da namirite dug od 2 forinta za list.

Pozivljemo na izplatu sve one, koji su nam odbili list; a nijesu prije namirili svoj dug.

Gosp. N. Marinović uč. Priboj Dol Tuzla Bosna duguje nam predbrojbu za pô godine.

Gosp. I. Velarić bogoslovac iz Vrbenika duguje nam predbroj. za pô godine.

G. P. Narančić učit. n. šk. Dubica Banjaluka dugujete $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

G. S. Miličević učit. n. šk. B. Brod Banjaluka $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

G. A. Strel učit. n. šk. Mostar, $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

I. Stražnicky prof. gosp. šum. učit. Križevac $^2/_3$ god. f. 1. nč. 33.

Accurti Dr. načelnik Senj za prvo polug. tek. god. for. 1:50

Bilić N. oružnik Podprag-Obrovac za lanjsku god. još for. 2:25.

Gradjanska Čitaonica Krupa-Bosanska za lanjsku god. for. 3 a I polug. tek. god. 1:50 skupa for. 4:50.

Carević pop T. Dol-Postire za II pol. lanjske god. for. 1:50.

Carević Niko pos. Selce za lanjsku god. for. 1:25 a za I pol. t. g. f. 1 skupa for. 2:25.

Carić pop Jure dušobr. Dol-Starigrad za lanjsku god. for. 3.

Čitaonica Varaždin za lanjsku god. for. 3.

Fodroczy pl. M. A. podžupan Požega za I polug. t. g. for. 1:50.

Ljubidrag N. učit. Pridvorje-Gruda za lanjsku god. f. 2 a za I polug. t. g. f. 1 skupa for. 3.

Mrćep M. učit. Katuni za lanjsku god. for. 2.

Macanović dum. Božo Katuni isto for. 3.

Madiraca braća Trogir isto for. 3.

Martinović Em. učit. Srebrenica-Bosna za I pol. t. g. for. 1.

Stipanović I. Livno za lanjsku god. for. 3.

Postirski sklad. isto for. 3.

Stojković Gašo učit. Risan za I pol. tek. g. for. 1.

Spalatin d.r A. Starigrad za lanj. god. for. 3.

Terihaj Ferdo obrt. Zagreb za I polug. tek. god. for. 1:50.

Vranjican Vlad. gimn. Dubrovnik za lanj. god. f. 2.

Zupa Mato Orebić isto for. 3.

Župnik Tugari Omiš isto f. 3 i I pol. t. g. f. 1:50 skupa for. 4:50.

Zuppar Fr. učit. Bjelina-Dol. Tuz. Bosna za I pol. t. g. f. 1:50.

Nikola Šimić, odgovorni urednik.
Nagradjena tisk. Petra Jankovića.
Digitized by Google

Br. 23-24. Zadar, 25 Prosinca 1892 God. II.

Iskra za cielu Austro-Ugarsku stoji 3 f na godinu. Samo pučki učitelji i djaci plaćaju iznimno f. 2. Za predbrojbe iz inozemstva nadodati je poštarske troškove. - Svaki je predbrojnik obvezan izplatiti predbrojbu upravitelj. Iskre u Zadru.

Iskra

Pisma frankirana, kao god i rukopisi šalju se na Uredništvo u Zadru.
Predbrojnicima, koji ne bi platili svoje predbrojbine bilo godišnje, bilo polugodišnje kroz prvi mjesec, obustaviće se list.
Rukopisi se ne vraćaju.

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

IZLAZI NA 10 I NA 25 SVAKOG MJESECA

Udar nadje iskru u kamenu
Bez njega bi u kam očajala.
Gorski Vienac.

Talijanski Roman

Piše **Jakša Čedomil**

(Nastavak i svršetak)

Uz De Amicisa spominje se počitanjem u Italiji i *Anton Giulio Barrili*. On je glasovit sa svoje pitome učenosti i sa svoje vanredne produktivnosti. Nema godine u kojoj Barrili ne daruje talijanskom obćinstvu barem dva nova romana, a od sviju koji se s one strane jadranskog mora pripovjedačkom književnošću bave, nijedan se možda više od njega ne štije.

Gl.vni čar, veli Car, Barrilievih romana, sastoji se u nekoj blagoj harmoniji, koja potiče od ravnoteže čustava. Vlada u njima neka aristokratna otmjenost, neka urodjena pitomost, koja zazire od svake afektacije i crpi svoju snagu u savršenom skladu misli i oblika. I ako mu misli niesu svedjer nove, predstavljaju nam se kao takove sjajnim bogatstvom stila i čistom elegancijom jezika.

Još u ranoj mladosti bijaše napisao nekoliko izvrstnih stvari, koje ostadoše dugo vremena u tmini, dok jih jedan valjani nakladnik ne prikaza obćinstvu. „*Crna knjiga*" preliepa maštanija u stilu Hofmana „*Briest i bršljan*" tanka prihološka študija; „*Kroza san i javu*" i „*Komturova noć*" — sve su vam to radnje pune originalnosti i osjećaja, prave duševne povlastice, koje mogu samo oni površnim smatrati, koji u knjigamâ ne traže neg vrhunaravne dogodjaje. Barrili je skroz i skroz pronikao kroz onu spisateljsku tajnu, po kojoj umjetnik ne mora da pretjeruje analizom ljudskih strasti, već mora da svedjer ostavi malko polja nagadjanju. Naj bolja mu je radnja; „*Val d' olivi*". Tu su baš valjano upotrebljene one polutame, koje silno draže čitaočevu maštu, a svaka stranica odiše onom otmjenošću i onom duhovitošću, koje daju Barrilievim romanima p znati salonski pečat. U glavnoj junakinji ovoga romana naslikao je pisac jednu od onih mladih i ubavih ženica, čija nas blaga slika, kad smo ju jednom uočili, u jadu i u veselju neprestano prati. Ova grličica, pošto je njekoliko proživjela usred buke raskošnog velikaškog družtva, medju nizkim požudama ljudi, i paklenoj zavisti prijateljica, traži pokoja u zelenoj poljskoj samoći. Dva čovjeka raznog staleža zaljube se u nju strastveno, i eto vam ljubavnog sukoba, koji se pod Barrilievim perom razvija i teži svomu zaključku tako naravno, tako logično da mu se čovjek mora diviti. Umjetnik sazdaje letimice najsitnije utiske, duševne nježnosti, ljute borbe uma; i to sve najživijim i najčišćim jezikom i stilom. Moglo bi se kazati da Barrili upotrebljava pero, kao što je Benvenuto Cellini upotrebljavao dljeto. Treba uviek imati pred očima, kaže on, da su Parini, Foscolo i Giusti radili po više mjeseca na jednoj strofi. Neznam dali se on drži toga, rek bi da ne, jer je toliko toga napisao. Pokušao je i dramu, al njegova „*Legge Oppia*" je sjajno na pozornici propala, jer ju je napunio erudicijom, kao što i svoje romane.

Barrili se rodio 1836 a napisao je množtvo romana. Vlada talijanska je nagradila ženu u Kalabriji, što je rodila 50 djece; hoćeli kritika vremenom Barrilia? Tkozna! On je pisao romana svake vrsti i o svakom predmetu. Hoćeš li zapleteni roman? čitaj „*Cuor di ferro e Cuor d' oro*" hoćeš li fantastični? prolistaj „*Capitan Dodero*". Hoćeš li družtveni roman? eto ti „*La notte del Commendatore*". Hoćešli lirički roman? uzmi u ruke „*Val d' Olivi*". Htio je i opisat svakojako družtvo: babilonsko u „*Semiramide*" japansko u „*Merlo Bianco*" rimsko velikaško u „*La spada del fuoco*". Njegov je um duboko analitičan, i sve proučava i preslika savršenom vjerojatnošću. Ali ne vlada u njegovim romanima fino opažanje, već radje sladka i mekušna sentimentalnost, zadahnuta finom i dobroćudnom ironijom. Njegovi su romani puni moralnih rečenica, šaljivih izraza. Njegova se forma može liepo prispodobit čistoj rieci, koja teče mirna i prozirna, a u nju se ogleda nebo vedro bez oblaka. Nijedan kamen, nijedna nizbrdica ne smeta joj pri veličanstvenom teku. On ima dva ideala komu niže slavopjeve: Boga i domovinu. Moderni život mu je mrzak, i on zato malo ga kad opisuje onakvim kakav je. On rado žrtvuje umjetnost svojim idealima, pače on smatra umjetnost narodnom uzgojiteljicom. On se zadovoljava starim djetinskim i rodoljubnim uspomenama, pa on jih začinja bezbrojem razmatranja o modernom životu. Uzbudit svojim djelima nezdrave strasti bile politike, bile

Digitized by Google

ljubavne, on smatra zločinom; za to ostavlja na stran čine, što bi mogli i proti njegovoj volji sukobit se s njegovim ciljima, i dosta mu je izbičevati oštrim frazama ono što je zlo i popravit ga dobrim načelima. Čitajuć ga, ćutiš da se nalaziš pred poštenim osobama, i odahneš. Ima i zlikovaca u njegovim romanima, ali izčezavaju pred svjetlošću velikih duša. Tako u *„Un giudizio di Dio“* hrdjav Ottone razpline se u zraku pred slavnim dostojanstvenim Caffarom, pred živahnom ljubezljivošću Ide, pred sjetnom sentimentalnošću Macrobija. Rabi najnježnije boje pri slikanju žene, i te su uviek ideali krieposti i ljepote. Reći će tkogod da niesu sve žene takve, al zašto nebi on radje prikazao nam plemenite osjećaje dobre žene, negoli zavijanja kakve bludnice.

Naj karakterističnija strana njegovih romana je erudikcija. Naučit ćeš čitajuć mnogo toga i iz književnosti, i iz bogoslovja i iz povjesti. Za to je i dosadan kojiput kako na primjer u *„Un giudizio di Dio“* gdje Mastro Gofredo priča vam svu medicinsku znanost srednjeg vieka, a Makrobij život, smrt i čuda pauna. Ta se mahna opaža i u samim ljubovnim prizorima, a najskoli iza objeda ili za stolom. On uči čitatelja kako su se gradili prozori u srednjem vieku kad još nebijaše stakala, kako se svileni obrt uveo u Italiju, kako su se popravile pošte za Karla Velikoga i Ludviga X, kako su bile sagradjene i organizovane galije. Razlaže vam poviest geografičnu i političku otoka Minorke, silu korist i porabu ratnih mašina. I to sve ćete naći u samom navedenom romanu. Proti njemu pisalo se mnogo, al uzalud; on će i do godine izdati dva nova romana, a Treves će na njima dobit liepu svotu. On je kao i Prospero (*Undecimo Comandamento*) koji sam sebi govori: „Prospero, prijatelju moj, ti nemaš prava tužit se na udes, a još manje nadat se častima, samo za to što te Bog postavio u takve prilike da možeš živjeti bez potežkoća u ovoj suznoj dolini“. — Izdao je nedavno roman *„Rosa di Gerico“* koji je možda naj zanimiviji.

A sad da upoznamo vodju talijanskijeh idealistkinja, glasovitu gdju *„Idu Baccini.“* Ona je veći dio svojih djela posvetila uzgajanju dječaka i djevojčica; a uz nju radi na istom polju liepa četa gospodja i gospodjica. Sliedi svoje zvanje, tražiti na velikom polju djelovanja zakutak, gdje, možeš biti naj koristniji, kopat svoju brazdu ili svoju jamu, to je *„la grande affaire“*; sve ostalo je indiferentno. Te Taineove rieči su istinite, i Baccini se njih valjda drži. Ona hoće da dokaže da u braku mogu ljudi bit sretni, ili bar da moraju bit dobri radi djece; sasvim da je ona pred malo godina na izložbi u Firenzi za proslavu Danteove Beatrice, tvrdila odlučno da se ne moraju učitelji ženiti ni učiteljice udavati. Ne govorim da ima pravo Dumas kad veli da su svi ljudi podli licumjerci, oholi i zli, niti da su takve sve žene. Ali ja pristajem uzanj, a pristaje stalno i gdja Baccini, kad on veli da obstoji na svietu neka stvar sveta i uzvišena a ta je *„l' union de deux de ces etres si imparfaits et si affreux. On est souvent trompé en amour, souvent blessé et souvent malhéreux, mais on aime; et quand on est sur le bord de sa tombe, on se rétourne pour régarder en arrière, et on se dit: J'ai souffert souvent, je me suis trompè quelquefois, mais j'ai aimé. C'est moi que ai vécu, et non pas un etre factice crée par mon orgueuil et mon ennui“*.

Baccini je mnogo novela i romana napisala. U *„Vita Borghese“* dala nam je niz tužnih, dramatičnih epizoda, u kojim se ističu mutni kontrasti života: moralne nevolje ljudskog srca i fizične nevolje onih kojim se sreća nije nasmijala za života. Drugo njezino djelo *„Storia di una donna“* je i ono što mu sam naslov kaže. Junakinju toga romana, zli primjeri i zločesti nagoni dovadjaju do moralne propasti, do gubitka našeg čustva i poštenja. Htjela se je kititi, nositi bogata odjela, biserja i zlata više neg druge, i ona je išla nizbrdice u ponor. Kašnje se pokaja, al ju njezino pokajanje ne spašava sasvim, jer njezin grieh je prouzrokovao nesreću i riešenje obitelji. Imala je ipak utjehu da je umrla blagoslovljena od sina, koji je u svećeničkom staležu tražio zaborav svojih sladkih mladenačkih snova, koji ostadoše snovima sporadi majke. Zasluga knjige je u tomu, što prevare i zloće ostaju skrivene onomu, koji o tom ima maglovit, pojam i koji razumje samo to, da sreća obitelji sastoji u ljubavnom skladu majke s otcem. Malim sinovima Gualtieri veli da jim je mati umrla odavna. Umrla je odavna i za čitatelja, jer iz njezina novog života, iz gadnog i grešnog tog života nezna ništa. Kad se opet pojavi preporodjena, uslied trpnje svakojakih nevolja, i uslied prizora tudjih nevolja i jada, njezin najviši grieh najviše očit je taj, što je bila još mlada ostavila muža i sinove; a čitateljima koji ostalo ne znadu, to je dosta. Ima li zaista za sina štogod bolnijeg i groznijeg od majke koja ga svojevoljno ostavlja? Baccini nam sve to vedrim promatranjem i dubokom sjetom opisuje, kao duša koja poznaje ljudsku bol.

Nedavno je izašla sbirka njezinih novela *„Dal Salotto alla Chiesa“*. U njima je opisa vjernih, svježeg kolorita, dialog teče, a zdrav zrak njiše se povrh svih životnih gnjusoba; osobe i čini te zanimaju, pa rado čitaš do konca. Zovu ju idealistkinjom, i misle joj se tim rugati, ali ona mirno jim odgovara: „Danas, znam, nieče se duhu svako i najmanje slavodobiće; na primjer razumljivo je da se čovjek zaljubi u ženski postol, pa makar da mu i knjigu posveti; ali nemože se razumjeti ili bi se izvrgao ruglu čovjek, koji bi se odrekao ljubljene žene da njoj prištedi sramotu, a sebi grizodušje. A ipak to ne izlazi van medja koje zaokružuju istinu, mogućnost, i realnost. Jesmo od mišica i od živaca, dà; ali je u nama i uma i volje. Zašto ako tijelo neda letit duši, i duševnom poletu koji je u nama, postavlja zapreka nepredobivih, zašto, pitam, duša nebi mogla i ona osvetiti se kadkad i utući ohologa tamničara“. —

Digitized by Google

I *Marchesa Colombi* idje jednim te istim putem kao Baccini. Ako ne može uviek sama, a ona će vam prikazati ljubicu, koja će svojom povješću učiti „djevojke da se ne puste zasliepiti od prividnih ljepota, da paze na ozbiljne kreposti i na izkušanu ljubav, kad moraju odabrat sebi čovjeka". *(Storia di una Viola)*. Drugi put u „*Troppo tardi*" izpripovjedat će vam tajne usidjelice, kojoj nije sudjeno da bude ljubavlju utješena, njezine sjetne nezgode, umilnim tonom žene koja se svojoj gorkoj sudbini prilagodila tako da tim više ćutimo koliko je ona morala pretrpjeti usljed nepravednog prezira ljudi i zlokobnog udesa. —

Colombi p še mnogo knjiga, a ima novela njezinih po svim listovima, mislim da ni Claretie u Francuzkoj ne piše više od nje. Kad je izdala „*In Risaia*" kritičari su mislili da će postati Zolijakinjom, al se prevariše. I ona kao Neera piše rado izključivo o ženama. Slična Neerinoj Terezi je mlada Denza u „*Un matrimonio in provincia*". Objem je jednak, naime obitelj, ali Tereza je slaba čustvena i uzrujana. Denza je praktičnija, proživi mladost bez radosti, ali kako kažu talijanci „*prende la vita come la trova*", i njoj kasno dodije onaj obiteljski mirni život, kasno se sjeti da je liepa, da ju momci rado gledaju, i tad uživa što je liepa, što joj se dive; ali kako je pratična radostno misli da će ju jedan od tih obožavatelja uzeti za ženu U kazalištu opazi da ju jedan od njih najviše gleda, zaljubi se unj, ali kad su joj se sve sestre poudale, i kad uvidi da nemože imati svog ljubimca, ona podje za četrdesetgodišnjeg čovjeka koji ju slučajno zaprosio, sasvim da je ona željela liepšega, i vjenča se s njim bez oklievanja. Ovaj tip je češći u životu neg Neerina Tereza. U „*Prima morire*" ocrtala je kontrast izmedj griješne i čiste ljubavi. To je roman u obliku listova; al ima jih mnogo koji pišu te listove, u kojima ima mnogo dialoga i opisa kao da su poglavja kakvog romana a ne privatna pisma.

Nepoznat čovjek piše gospodji njegovoj komšijnici, da ju obaviesti da prama njezinoj kupaonici se skriva u šikarju prozor kuće u kojoj ima stanovnika. Pogadjaš da ju je on vidio kad se kapala, i želiš znati što se skriva pod ledenim riečima toga pisamca, i što će o tom misliti gospodja. A tko je on? Tko ja je ona? Eva (gospodja što se kupala) mlada, nestašna, udana za ljubezniva ali neotesana bankira starijeg od nje, privikla frivolnomu životu elegantnoga družtva, strašna čitateljica francuskih romana, poznaje Augusta (svoga komšiju) nekad bogatog sad siromašnog učitelja pjevanja, čovjeka puna liepih nada, plemenitoga značaja. Ona postaje ozbiljnom, misli na kriepost, na ideal, popravlja se postaje boljom. Augusto strog moralista, koji se držao načela „prius mori quam foedari", komu Evin muž čini mnogo dobra, nemože zavladati strast, koja se u njegovu srcu prama njoj budi. Evina metamorfoza nije se najednom zbila, i zaista ne prouzrokovaše ju samo Augustovi savjeti, već i ljubav prama njemu. Augusto, prije neg je pao, morao se boriti; jednom znajuć da ga ljubi imao je toliko snage da se od nje odaleči. Ova škakljiva pitanja nijesu dobro razvijena. Augusto se razboli, Eva svojom ga ljubavlju izlieči, ostavi muža i kćer i ode snjim u Lugano. Jeli se ona odlučila bez ikakve muke na to, nije li to stalo ju boli i suza? Toga neznamo. Dočula da joj kći boluje, ostavi Augusta vrati se k mužu. On ju ne kara i on se promjenio. Ne osvećuje se; al je ljubomoran i odluči putovat. Eva, piše Augustu da se vrati da će samo njega ljubiti. On se je tad ubio; nije znao ubit se prije neg se okaljao, a poslje misli okajat griehe smrću. Uz ovo vidjamo dvoje poštenih ljubovnika Leonarda i Agnezu, al ti su samo za to u romanu da čitatelj uzmogne štogod dobra i moralna iz njeg izcrpiti. Ta knjiga ipak je ganutljiva, i zuje u njoj žica čustvenosti. Ima gdjegdje razsijanih i nekoliko razmatranja o boli kao izvoru sreće i blagostanja. Dobro je da ima i takvih pisaca kao što je Colombi, sasvim da za stalno neće se spominjati u poviesti talijanskog romana. Izdala je i novela za djecu, pod naslovom „*Bene*".

Prije neg svršim ovo poglavlje, spomenutiću još jednog pisca, koji baš nebi spadao u isti red s drugima, ali se njima ipak, najskoli Farini, najviše približuje, a to je *Onorato Fava*. Rodio se 1859 u Piemontu, a sad je profesor u Napulju, gdje ima 25 god na da boravi — Napisao je vrlo krasnih priča za djecu: „*Granellin di pepe*" i "*Al paese delle stelle*„ koje su bile prevedene na njemački, česki, poljski i magjarski jezik, i za koje je dobio zlatnih i srebrnih kolajne u Italiji. Te su priče tako krasne i liepe da je s njima stekao naziv „*Andersen del mezzogiorno*" Osim toga izdao više liepih novela, u kojim opisuje život napuljaca i nekoliko romana. Evo naslova samo tih knjiga: *Vita Nostra*, *Vita Napoletana*, *Storielle di Francine*, *Rinascimento*, *La Discesa di Annibale*, koje su skoro sve doživjele koji prevod. Nedavno je izdao najbolji njegov roman „*Contro i più*" koji se sada prevadja u New-Jorku engležki. — U ovom romanu htio pisac iztaknuti da naše vrjeme nije takvo da bi čovjek mogao uspjehom djelovati na massi naroda. — Ako je taj čovjek prost charlatan za čas može zanjeti puk, i uzpet se na visoko, ali će brzo i pasti čim ga bolje upoznadu, ako je taj čovjek pak naobražan i pun čvrstih uvjerenja i velikih ideala i plemenita srca, sam na mase nemože imat velikog upliva, već treba da svi naporno rade da osvane brzo dan kad će se narodi sami po sebi spasiti i dignuti. Ili radje moglo bi se reći da Fava misli da jedino onaj idje dobrim putem, koji ne traži od puka, što puk nemože mu dati, i koji se ne služi mahnama puka da zaslavi slavodobiće, jer će te mahne biti kad tad uzrokom njegove propasti. Uz ovu društvenu tezu, pisac bran i i moralnu tezu, ili radje ta se moralna teza sama po sebi iz romana razvija, a sadržava se sva u riečima župnika Polita, koji traži u modernom uzgoju izvor propasti mo-

Digitized by Google

derne mladeži: Evo tih rieči: „Ostavši sama (veli on gdji Anki) preveć osjetljiva, dušom još ćutljivijom usljed težka gubitka, uzdigli ste vaše sinove su sto udobnosti, koje su razvile njihovu osjetljivost. Pesimistički objem jih je sasvim pokvario. Dočim otac njihov je umro za uzvišenu i plemenitu ideju, a mati njihova goji u srcu plemenito čuvstvo života i uzdanje u kriepost, oni su skeptici prije neg su okušali med vjere, i idju za hirima mašte, hrabrošću oslabljenom od premnogog razvitka živaca". Ovaj je roman jako zanimiv jer je istodobno fina priholožka študija pojedinih karaktera i njihova intimna života, i prouka izvanjskog svieta, družtva, i to u objemu nemirna političkog života. Može se nazvati pravim modernim romanom koji predstavlja težnje i pojmove filozofičke i moralne suvremenike. Fava zazire od prostačtva od gnjusnih prizora, on se zabavlja proučavanjem nježnih obiteljskih čustava. Njega je talijanska kritika obasula slavom, a i publika mu se odazvala, on je mlad pisac pa može se očekivati od njega mnogo liepih knjiga. On i Sperani znali su dobro shvatiti kakav roman treba u Italiji. Prije su romani i pjesme pozivali talijance da se otresu robstva, sad treba da jih pouče, da jim uliju u srce uzvišena i nježna čustva, a u glavu zabiju zdrave pojmove i sveta načela, da se otresu ljenčarenja i čežnje za časovitom nasladom, da prionu na rad, da budu i sebi i svomu narodu od koristi, da rade i rade odlučno i ozbiljno, da ne budu kao junak romana „*La discesa di Annibale*" koji htio pjesmom živjeti, a iza sto i sto sramote i nevolja svršava u nekakav dućan, gdje prodava rubeninu, platno i svitu. Favi ne fali neg pohvala jednog od najuvaženijih talijanskih kritičara, da bude proglašen izmedj najboljih romanopisaca. Do sada mislim da ga bolje ciene i shvaćaju tu djinci, (koji ga neprestano prevadjaju, najskoli Olandezi) a to valjda s toga, što talijanci nijesu naučni romanima u kojim se razpravljaju naj važnija i naj životnija pitanja

VIII *Novela iz seoskog malogradskog i salonskog života* (Bianco, Perrodi, Fulvia i Mariula).

O seljacima u modernoj knjizi ovako piše V. Niccoli: „Botta veli da ako hoćeš izpravit stablo moraš ga savijat s protivne strane, a Lorenzo Stecchetti misli da želudcu pokvarenomu od silnih slastica, je vrlo koristno malo Cajenskog bibera, a da više puta gucaj vina djeluje bolje nego li laudan. To je istina bilo u materialnom, bilo u moralnom s mislu, âli *est modus in rebus;* ako mnogo prigneš granu na protivnu stranu, neće se izpravit već će se opet izkrivit na lievo ako je prije bila na desno; a želudac mjesto da ozdravi upadne u drugu bolest koja je još gora od prvašnje. Naći zgodnu mjeru nije lasno, jer u svim pitanjima pretjerava se, sad s jedne sad s druge strane, bilo u politici, bilo u umjetnosti kad se upotrebljavaju prevrati i uztuci. More koji se pjeneć razbija o obali, uzburkanim kretanjem svojih valova dopire sad do najudaljenijeg žala, a sad pušta odkrivenim i dobar dio morske pučine. Ovim svojim gibanjem prolazi uviek preko neke srednje medje, prolazi, al se na njoj ne zaustavlja. Tako i selo, nekadašnji zemaljski raj starih knjiga, danas je postalo pravim paklom. Seljaci novije književnosti imadu često nevrozu i klorozu; mjesto krvi ulili su jim u žile živo srebro".

„Ostavimo Arkadiju, gdje svako selo bijaše kolibicom andjela, a seljaci su oko nje pjevali kao slavulji po vas dan, ali i sad sve do polovine našega vieka seoski objem bijaše čist kao tek oprano rublje, a basne, legende, pripovjedke imale su pri koncu svoj moral kao La fontaineove basne. Danas nasuprot, na jedan mah, došli su talijanci do seoske novele à la D' Annunzio i à La Terre Emila Zole".

„Francuzka, englezka, njemačka, ruska a donjekle i talijanska književnost obiluje slikama iz seoskog života. Proučite te slike napisane prije kakvih desetak godina, i naći ćete, izuzev malo iznimaka, neku sličnost običaja i tipova. Walpurga Auerbachova, Sandova Fadette i Turgenjevljeve seljakinje imadu neku srodnost, izuzmešli razliku prouzrokovanu od raznih objema, sa množtvom talijanskih seljakinja. Ova relativna sličnost nije bez svog razloga, a nać ćeš joj izvor u množtvu sveobćih zajedničkih elemenata, što ima i mora imati na misli i običaje osamljenost, na koju prisiljuje seljaka težačka rabota. U većini sela, težaci se diele na obitelji; svaka obitelj stanuje u posebnoj kući, više puta odaljenoj na stotine koračaja od druge. Pa i ondje su sela na okupu, po danu se razidju seljaci svatko za svojim poslom, a niesu skupa neg pod večer, kad se vraćaju umorni s dugog truda. U ovom objemu osame, djelatnosti, monotonije, daleko od svjetske buke, gdje se nove ideje radjaju i razprostranjuju u čas po velikim središtima, naravno je da običaji, vjera, predsude uzčuvaju neku stalnu postojanost, i budu svud nekako slične. Ova postojanost i sličnost čini još čudnijim današnji prevrat u knjizi glede seoskih običaja. Istina je da na mjestima težaci umiru od glada a da to nijesu bili opazili književnici, istina je da na mjestima brazdu rosi „*il servo sudor*" istina je da uz siromašnu i dražestnu Fadette, uz drzku al dobru Walpurgu ima i zlobnih i ogavnih žena, ali za to nije još selo špiljom gladnika, lupeža i razbludnika. Uman njeki i duhovit pjesnik reče; „da seoska nevinost je predsuda", i na žalost ciela četa se povela za tom rečenicom. Kakva nevinost! kakva moralnost! kakvi idili! Pogreška je vjerovati u čustvo i ljubav težaka. Oni su bića poživinčena od neprekinutog truda i od sunčanog bića. I procvietaše knjige na hiljade u Italiji, koje su opisivale tu brutalnost, tu razbludu, tu grabežljivost i okrutnost. Nijesu bili zadovoljni ti nadripisci gradskim orgijama, za težaka izmisliše napokon nove sunčane orgije. Pročitaš li cijelu kakvu novelu tih pisaca; pa ne nadješ li u njoj neg jednog mrtca, jednog ranjenika, treba da zahvališ piscu što je bio tako umjeren". Ove Niccolieve rieči vriede zlata. Zašto u obće malo

Digitized by Google

vriedi seoska novela, i kakva bi morala bit ja sam u lanjskoj „Iskri“ na dugo razpravljao.

Seoska novela u Italiji, poslje Verge, Capuane i Ciàmpolia prividno je napredovala, ili da rečem bolje razplodila se je. Svaki mladi pisac, koji se rodio, ili koji je naprosto zašao u koje selo na ladanje, ili makar da je samo pošao u selo dva sata odaljeno od grada časom na sajam, ili ako se zaustavio željeznicom pred osamljenom postajom ili vidio čobanicu za blagom, misli da je sabrao dosta dokumenata da izkrpa knjigu seoskih novela. Treba samo uzet pero pa pisati. Lahko i to; pred očima je Zola, uzme u najam nekoliko žurnalističkih izraza, uplete koju rieč u nariečju, pa makar i nebila točna, i gotovo sve· Tko nije vidio šator šarlatana na sajmu? Tko se nije zaustavio da gleda časom na pazaru skup pijanih seljaka? Malo živinske strasti, malo divlje razblude, umorstvo, lupež zaljubljen: ima toga još na pretek za to slavno djelo. A ipak talijanci se čude kako su mogli Petrarkisti za svaku prigodu onako stereotipne pjesme pjevati, kako su secentisti mogli služit se uviek istim metaforama, i izsmjehivaju Arkadiju koja nije znala ostavit se svojih Fillida i Amarrillida, mehanično skovanih istim bjelokostnim grudima i koralnim usnama, zlatnim i crnim kosama. A sad ima Verginih „Cavalleria rusticana“ na hiljade kao što i Capuaninih „Comparatico“. Rek bi po ovim mladim piscima da talijanski težaci i težakinje samo prividno rade na polju, o žetvi i o jematvi, a da njihov pravi posao je pretvorit svaku brazdu u bračnu postelju, svaku šumu u *cabinet particulier*, svaku stazicu u zasjedu, svaku ledinu u stratište. Podpunim pravom završuje Ferri da, kad bi čitali ove knjige težaci talijanski, mislili bi da se u njima govori o nepoznatom svietu o stranim običajima, o zemljama još udaljenijim od onih gdje Guerrino nazvan Meschino iskaše sunčana stabla. Pa da bi bar znali slikati liepo polja, šume, kuće i što ti ja znam; ali pravu prirodu ćeš tako riedko naći u njihovim djelima kao što, kako bi Fielding rekao *„dans la boutique des Quenu Gradelle un vrai jambon de Mayence, ou de vraie mortadelle de Bologne“*. Zaslužili bi da i njima učine ono što su Egipćani učinili ogavnomu pjesniku Sotadu, kog su utopili, zatvoriv ga zajedno s njegovim pjesmama u gvozdenu škrinju. Dobro je rekao Aleardi da Italija, koja bijaše divnom fantazijom, postala je realnošću, prozom okaljanom“. Marija u Heineovu Radcliffu veli: *„Hab einen Stock von Holz, der überzogen mit Leder ist, Gemahl sich nennt, doch Holz ist Holz“*. Čitajuć te redke mišljah da bi se dalo o talijanskim novim pripovjedačima ovako promjeniti, „Imam bludnicu i lopova, obukoh jih u seljačko odjelo, zovu se seljaci; ali ipak bludnica i lopov jesu bludnica i lopov“. Ima doduše iznimaka, al su riedke. Fuccini, Navarro della Miraglia, Petar Bianco i još koji drugi. Ja ću samo o Biancou koju reći, jer da rečem istinu, drugi su mi malo poznati. *Bianco* je mlad pisac, bavi se odvjetništvom u Messini, živio je s težacima i njima u dušu zavirio. U Italiji manje drže do njega, nego li u Njemačkoj, gdje „Magazin“ i druge novine prate pomno svaku njegovu radnju, izraziv se dosad vrlo laskavo o njima. A i u Italiji sam Verga nazrieva u njem liepu nadobudnu književnu silu. Pokušao i pozornicu sad, uspio ne lošo, al mučno da Vergin pristaša dobije lovor vienac na pozornici. Capuana nije uspio, a malo je bolje prošao i Verga, kog je ipak slavio Checchi kao preporoditelja talijanske drame. Znam da mu se nije dogodilo ono što i Capuani, čiju Giacintu Leonora Duse nije htjela predstavljati; ali Vergin „In Portineria“ sad je već zaboravljen, uzprkos svemu urnebesnomu pljeskanju u Rimskom „Teatro Nazionale“. Ne vierujem da će ikad biti bolje sreće Bianco. On je dosad izdao dva svezka pripovjedaka iz sicilijanskog života. On kani još jedan svezak izdati, i misli da će tako biti gotova autobiografija malog sicilijanskog seoca. Odabrao je ovaj način, volio to neg napisati roman, jer i on misli kao i Verga, da čitatelji ne čitaju rado romane, već da vole čitat pri objedu jednu dvie novele, a po večeri na postelji još koju: a da se ne umore tako čitanjem cieloga romana. Bit će valjda tu i nešto istine. Njegova dva svezka dosad izdana jesu *„In villaggio“* i *„Maternità“*. U obim knjigama iste osobe prikazuju se više puta, tako bi htio pisac da nam razvije pred očima njihov karakter u raznim prigodama, sad u krčmi pri vrču vina, sad na polju za poslom, sad u crkvi, sad s popom, sad s hajducima. Rekoše da se poveo za Vergom ja mislim samo u tom što oba opisuju seoski život; ali Verga slika sve crno, Bianco ne; a nema ni one slikovitosti Vergine u izrazima, niti one finoće u prikazivanju seoskih običaja: a to je mahna za pisca koji hoće da nam poda biografiju sela. Život se seoski naj bolje opaža u raznim sastancima bilo gdje mu drago, i u nekim rek bi neznamenitim prizorima. Zato meni se svidja njegov opis noći, kad je rieka nabujala, a kiša lievala, a svjetina na okupu.

Kratkim svojim finim izrazima pretresuje život i sudbinu izčeznule djevojke iz obiteljske kuće. Ziva slika seoske ćudi je novela, u kojoj se pričaju sve razmirice i nemiri i simpatije za dvojicu župnika.

A takvih različitih prizora bilo bi dobro da je više, da bude slika podpunija, smatrana sa svih gledišta, a ne samo s ljubovnog, kao što je u većini ovih novela. Opisi su njegovi izvorni, kratki i liepi, ne upada u konvencionalizam, samo kadšto zlorabi intuiciju simpatičke sveze prirodne harmonije sa duševnom. Priroda često diše istim dahom, kao i osobe koje se u njoj miču. Dialog je živahan, a vješt je u uporavi onih karakterističnih pučkih prekinutih izraza, koji uviek nješto više hoće da znamenuju neg što glase, i koji su kao sinteza svih njegovih misli i osjećaja u času kad govore. Situacije se logično crtaju, ali konac novele kadkad nije jasan ni opravdan; nego njegove novele radje bi se mogle krstiti crticama. Ima i dramatičkih prizora, koji se sami po sebi razvijaju, nježnih čustva, pojma o poštenju i o dužnosti, što se

Digitized by Google

najviše opaža u *„Maternità“* gdje se sretneš s mladićem pravim junakom, koji zna odoljet ipak svojoj ljubavi, i sa ženom koja drži do svoje materinske časti i dužnosti. Takvih ljudi ima mnogo kod seljaka, a Bianco čini dobro što je i na njih svrnuo svoju pažnju. Ukupno su njegove novele jako simpatične, u njima se zrcali južna vatrena ćud sicilijanca, ne uviek mrka i krvoločna kao što je kod Verge; njegove ljubavi, zavade, običaji i misli, a to sve liepo obasjano liepim južnim talijanskim suncem, oživljeno jasnim vedrim izlaganjem.

A sad mi preostaju još tri spisateljice, pa sam gotov. ***Fulvia, Mariula*** i ***Perrodi Emma.***

Broj talijanskih spisateljica je strašan, mogao bih jih nabrojiti stotinu, koje bi mi mogle navest imena najuvaženijih kritičara, koji se o njim pohvalno izraziše. Najskoli bi mi to mogle reći: Grazia Pierantoni Mancini, Elda Giannelli, Giselda Rapisardi i Maria Savi Lopez i što ti ja znam. Al ja ću se jedino izvinit, priznajuć da jih nisam nikad čitao, a mogao bih i surovo reći sa Fornioniem i s Carducciem: da žene su mnogo pisale al riedko se proslavile, ili malo nježnije, kao Fleres, da kad bih imao kao Trojanski kralj petdeset kćeri, savjetovao bih prvim 49 muziku, a petdesetoj poslije zrelog razmišljanja da i ona sliedi primjer svojih sestara, al neću. Neću pak ni ustati s Fabriziem i s Bertiem na njihovu obranu. Ipak navest ću, jer mi se čine opravdane, njeke opazke talijanskog kritičara. Ženska književnost, mora po svojoj naravi, držat se uzkoga polja, ljubavi i ljubomorne mržnje. Sve druge borbe družtvenog života, stostručne ljudske strasti i čežnje, politika, hlepnja za bogatstvom, žudnja vlasti, nasilje i iznevjerenja, podla suparničtva, zanos za umjetnošću, požrtvovanje za znanost, mistični poleti za vjerskim i ljudskim idealom, duboko čustvo prirode, divska pregnuća da dodješ do zadnjeg razloga stvari, mučeničtvo za kakvu ideju, sve što jednom riečju sastavlja život mužkaraca, žena ne shvaća i nemože shvatiti, jer prelazi granice njezina obzorja. Ona uslied toga nemože nam toga ni slikat, nemože toga nadopunit intuicijom, kao što dobrim dielom nadopunja čovjek ono što je ženskoga u njegovim knjigama, i mora upast u maniru.

Slika života što proiztiče iz ženskog pera, mora zato bit nepodpuna, pristrana, jednostrana, omedjašena u samom erotičnom ciklusu. I ljubavnu sliku samo nesavršenu može nam podat žena, jednu samo ljubavnu stranu, onu naime koja na nju spada, jer ona će riedko moć razumjeti kakva je muškaračka ljubav, sastavljena naime od osobne sensualnosti i abstraktne idealnosti, ili da se jasnije izrazim, neće moć shvatiti kako muškarac u svakoj ženi, a to je realnost, ljubi skoro samo ženu, a to je ideal, i ne obstoji neg u njegovoj glavi. Nemiri mužkarca, vječna nezadovoljstva, borba izmedj realnosti i ideala, koja se u njem bije bez odmora u pečalnom ljubavnom opajanju, ostaju za nju nerazrješivim otajstvom, koje ona riešava višekrat izsmjehivanjem. Od ove absolutne nedostatnosti u shvaćanju, proizlazi i nedostajnost u slikanju, i žena je osudjena po sebi na slabu književničku slavu. Ali dobra su i književna djela druge vrsti. U praksi opet ima i drugih neprilika. Mnoge spisateljice nemaju esthetičnog, ni moralnog smisla. Nijedan pisac ne pretjerava kao žena u apologiji žene, u opisu sitnom intimnom osobe, i ručica i nožica i debelih usana, i očiju punih strasti, i punanih prsiju, i oblih bokova i mnogo drugih sličnih stvari, što odavaju kod žene obožavanje svoga spola, i sliči nješto pro-enetičkoj exibiciji. Osim toga opaža se neprestano samoslavlje umjetno i drzovito, u kojem nedostaje više puta psiholožka iskrenost, a to će bit apoteoza ženskog spola, al neće biti nikad niti poviest, niti študija istinita iz života. Ali ostavljajući na stranu laži i psiholožki manierizam; sensualnost što probija iz žene, i ako bi mogla bit esthetična i simpatična kad je ćuti i izrazuje mužkarac, biva stalno antipatična i protuestetična kad je podaje i izazivlje žena sama, jer ona toga nemože učiniti, a da se ne odreče srama i pristojnosti. A ipak nepristojnost dopire kadkad dandanas u ženskim knjigamâ do gnjusnog stepena, i ima dosta spisateljica romana bezsramnih, i nepoštenih pjesnikinja, koje opisuju i pjevaju po listovima i u knjigama, radosti, uživanja, trzaje i ludosti puti, i to najizričnijim i najnaturalističnijim izrazima. „Mogao bih navest kao dokaz i njeki ***Nencioniev*** članak, tiskan u *„Fanfulla della Domenica“*, al to je svima poznato. U Italiji kadkad grofica Lara a i sad Vivianti to dokazuju, a da drugih ne spomenen. Ovako ***Fornioni*** piše u *„Lettere e Arti“*. On dakle misli da većinom talijanske spisateljice nijesu izobražene. Tomu bi bilo lako doskočiti, i ja bih jim skoro rekao da stanu svojski učiti; ali Spencer veli da prevelika nauka škodi moralnomu čustvu, najskoli ako ta nauka sliedi naturalistički i pozitivni pravac našeg doba. A nemorala ima dosta, zašto umnožiti ga? Ali svratimo se na naše spisateljice. ***Emma Perrodi*** napisala niz seoskih novela *„Sull' Appennino“* a pripoviesti iz malogradskog života silu po svim književnim listovima — a izdala je pred koju godinu i knjigu za djecu. Ona kao i Serao pristaje uz objektiviste. Sad pako piše romane. Neke od tih romana izdava Perino u Rimu, a to je na štetu ugleda same spisateljice. Kritika je pohvalila njezin roman *„Il principe della Marsiliana“*. Ja radje čitam njezine članke u kojim opisuje atelier kakva umjetnika. —

Fulvia to je pseudonim nježne i vrlo učene gospodjice Rachele Saporiti. Ona je jedna od najmladjih spisateljica u Italiji. Piše odavna po raznim književnim časopisima, a knjigom se pokazala pred kritiku teke prošle godine. Kroz godinu dana pak izdala tri knjige tri zbirke novela *„Realtà“ „Troppo Fiera?“* i *„Per voi fanciulli“*. Checchi se povoljno o njoj izrazio, ali prije njega bili su na nju napali mladi *decadenti* surovim riečima, samo za to što žigoše u svojim novelama ljudsku nepravdu. Nje-

Digitized by Google

žina osebujnost je ta, što ćuti njeku neodolnjivu naklonost prama siromasima i jadnicima. Ne proučava samo nevolje velikaša; nju gane isto jadno stanje malog kneza koga uzgaja velikaš djed, koji nije nikad poznao majčinu ljubav, kao što i kukavno živarenje starca sliepca komu je jedinom pomoću i utjehom vjerni pas; pače radje stane da zaviri u srce biednoga kakva siromaha, potucala, koji idje trbuhom za kruhom, negoli da gleda iza svilenih zastora trpnje mlade plemenitašice, koje izvanjski sjaj donekle kao kakvom koprenom zastire i zavija. Ona bi mogla reći kao i *Goncourt* u *Germinie Lacerteux* da se je upitala *„si les misères des petits et des pauvres parleraient à l'intérêt, à l'emotion à la pitié aussi haut que les misères des grands et des riches, si en un mot, les larmes qu'on pleure ici bas pourraient faire pleurer comme celles qu'on pleure en haut"*. I z bilja njezine novele nijesu nego tužne slike nevolja i jada poštenog, ali siromašnog svieta. Ali, što je pri tom čudnovato, zazire od pesimizma, dapače probija iz svih pripovjedaka optimistični dah, nešto utješljiva, da ti je pri čitanju kao da ti tko svali težak kamen, koji ti je ležao za koje vrieme na prsima. Ona u srcu svakog čovjeka nadje božanstvenu iskru, koja će, kad li tad li, razbuktiti u velik plam. Svako srce, premda pokvareno i okaljano dade se oplemeniti, samo treba znati kako. Za nju jednom riečju nema čovjeka, koji se nebi mogao od duševne pro pasti spasiti. To je dobro; ali moram priznati da njeke osobe u zlu ogrezle ne spašava tako lako stvar, kao što možda ona kadkad misli. U njenim njekim novelama opaža se preveć iztaknut tendencijozan kontrast. Izabire na primjer karaktere dobre, plemenite, ćutljiva i poštena srca, i istodobno uza te predstavlja ti nevaljanca, nepoštenjaka, tako da se čitatelj na prvi mah priljubi uz prve, a prezirnim okom motri drugoga. Nemože se reći da što ona priča baš na svietu ne zbiva. To ne; ja vjerujem da nestašna romantična djevojka, koja nije nikad ljubila svog supruga, a rado misli na liepa fina plemića, s kojim se sastala u zabitnom mjestancu gdje sprovadja svoj jednostavni život, može se ipak na vrieme opametit i upoznat vrline čovjeka, koga bi morala ljubiti i naći sreću u obiteljskoj ljubavi. Ja vjerujem da mlada ženica, koja svojevoljna i svojeglava ne pripoznaje čovjeku svomu nikakvu vlast, pokorava mu se kad vidi kako prosta težakinja mirno i dobroćudno podnaša svaki trud za svog muža, i kako ga sluša i ljubi, sve da je i bije. Vjerujem da ima i djevojaka, koje premda od srca ljube i znadu da su ljubljene, za nekakvo zlo shvaćeno svojeljublje same sebi zatvaraju put k sreći. Sve to u maloj noveli i crti, kad je liepo izpričano zanima u istinu, i postizava nekakav efekat, ali s umjetničkog gledišta težko da bude dotjerano.

Sad su čitatelji naučni viditi uzroke i povode svake rieči što čovjek izusti, svakog kreta, svake misli, pa ne opraštaju piscu, koji im pokaže neku čudnu stranu srca ili glave svojih junaka, ako jim ne pokaže i ujedno zašto je taj junak takav, ili ako im ne razvije potanko sve što je utjecalo na toga junaka, dok ga je takvim učinilo.

Zamjera se kad i kad Bourgetu što preveć zlorabi psiholožku analizu; ali većina čitatelja, govorim ob onim, koji imadu finiju naobrazbu, nezna se zadovoljit romanom, koji nije skovan vas na analitičko psihološkoj osnovi. I objektivizma bi se moglo nešto više tražit od Fulvije. Ona se preveć zauzimlje za udes svojih junaka i za njihove boli; i tad, i neosjetiv, podmeće im misli i rieči, koje su njezine a ne njihove, misli i rieči koje nisu u suglasju sa njihovoj ćudi. Njezine su novele sve jako moralne i to je dobro; ali koji put je preveć jasno iztaknuta tendencija, a u tom treba, bar donekle, priznat da ni Flaubert nema krivo kad veli *„L'art ayant sa propre raison en lui — même ne doit pas être considéré comme un moyen. Malgré tout le génie que l'on mettra dans le développement de telle fable prise pour exemple, une autre fable pourra servir de preuve contraire, car les dénouements ne sont pas des conclusions"*. Ne mislim tim pak upast u drugu skrajnost, koju nazivlju *„l'art pour l'art"*. Ali to su sve mane, koje se lako opažaju u kratkoj noveli, najskoli kad se hoće u njoj zahvatiti cieli život nekih osoba; i te mane izčezavaju u romanu, gdje pisac može pratiti postepeni razvitak svakog pojedinog karaktera i pazit na sve izvanjske i unutrnje uticaje, što kadkad u njem proizvadjaju neku promjenu. — Fulvia kani naskoro izdati prvi njezin roman, a ja mislim da će bolje, uspjet nego novelama dosada, jer tendencija moći će sama sobom, tekom knjige, iz samih čina probijat, a da je ne bude prisiljena spisateljica preveć jasno iztaknuti, kao što to mora učiniti koji put u noveli mnogo kraćoj od romana, što škodi utječaju jer nam je tad uviek pisac pred očima. Ali pazeć samo na dosadašnje njezine pripovjedke, uvidja se da je to spisateljica koja ima notu originalnosti, uslied koje je nije moguće uvrstiti u isti red s drugima. Ponajprije se opaža da ne spada u one, koji, kako bi Goncourt htio stavljaju ciljem književnosti *„noter des sensations rares au moyen d'une écriture artistique"*. Uz to nije ni obožavateljica sliepa svoga spola, i ne niže slavospjeve svim slaboćama i manama i hirima pokvarene žene, u čem više puta grieši Serao, koji put Neera i mnoge druge. Mjesto apotheoze žene, naći ćeš kod nje psiholožku iskrenost, i jako fini psiholožki intuitivni pogled.

Odmah zna naći zlu klicu u svakom otrovanom srcu, zna nać uzrok i izvor svakoj zloći, svakoj boli, svakoj zloj namisli, a uje ni zlo da koji put i pokazuje liek tomu. Piše pak vrlo krasno, ne nabasaš nikad na nešto surova, sve teče gladko, liepo, kao potok usrijed livade, a stil je nekako, oživljen dahom iskrene i vruće simpatije za biede i nevolje koje opisuje. Nema humora, ni oštrog ni dobroćudnog, ali nema ni cinizma, a, što je glavno pri

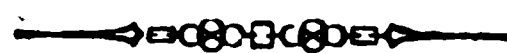
Digitized by Google

pisanju, ne vodi je nikakva predsuda, ni družtvena niti, umjetnička, i ne zavadja se za nikakvom školom. Izpoviedam, da premda sam uvjeren da nije najbolja talijanska spisateljica, da je ipak meni naj milija i naj zanimivija. Pedagogičko družtvo ili koji mu drago drugi nakladnik pogodili bi kad bi izdali prevod njezine knjige „*Per voi fanciulli*“ koja ki se mogla čitati i od odrasle čeljadi, najskoli od roditelja; jer je kao nekakav naputak za usadjenje zdravih ideja, i plemenitih osjećaja i čustva u djetinska srca.

Mariula je drugi pseudonim talijanske plemenitašice. Ova najradje priča o otmenom velikaškom svietu. Njezine novele se motaju oko salona, vila na ladanju i finih kočija sa grbom i su dva lakaja. Sad je skoro sabrala iz raznih časopisa niz novela pod naslovom „*Fuochi fatui*“. Raji se i uživa u opisivanju mekušnih fotelja, svilenih zastora, mramornih kipova, udobnih kupelji, a slika samo ljubovne slike, pune finog aristokratičkog razkosja. Najradje crta kontrast putene strasti s kojim uzvršenijim plemenitim čuvstvom; dužnost naime, ili ljubav prama djeci i obitelji, sa časovitim hirom svojeljublja, ili sa zamamom grešne strasti. A pri tom rabi sitnu, tanku analizu, da te više puta začara svojom vještinom, ali na žalost, ta sveta čustva nemogu nikad kod nje da odole napadajima strasti i požude, i njezini pokvareni baruni i oficiri konjaničtva slave pobjedu, a njezine žene su uviek žrtve elegantnih napadača; ali takve žrtve, koje ne žale svoju kob, i kojih ni mi nemožemo žaliti.

A sad završimo. Kakva je talijanska nova književnost? Hoće li procvast, ili će propast? Sami talijanski kritičari malo ju hvale, mi svakako nemožemo ju našim čitateljima preporučit. Englezi i Rusi imadu ljepšu knjigu, a što je zla u talijanskim romanima, toga ima žalibože na pregršti i u francuzkim romanima. Zola i Catul Mendes i Silvestre i drugi su ogavniji i finiji umjetnici od mladih talijanskih pisaca. Oni propadaju u Francuzkoj, nestaje one slavne aureole, što im je nekad krasila glave, i sami Francuzi osjećaju potrebu zdravijih knjiga. Nencioni, Panzacchi, Bonghi i Checchi, traže svježijeg zraka i u Italiji, pa čemu da drugi narodi poprime ono što je već truhlo. Schoppenhauer i drugi pesimiste hoće da književnost bude utjehom u ovoj suznoj dolini, a to su shvatili najbolje ruski pisci. Pa bih i ja želio da i kod nas književnost, kako veli Panzacchi, bude kao Leopardieva brnistra, cviet „*che quel deserto consola*“. Moj sveukupni sud bit će oštar, al nama treba tudjih uzora. Ne tražimo ih u Italiji: Turgenjev i Tolstoj, Eliot, Dickens i Daudet nemaju para u novoj talijanskoj književnosti. Jedini Manzoni može ponosno stupiti u njihovo kolo.

(SVRHA)

Dragi i draga.

Narodna pjesma iz Bosne, priopćio **Abdusselam beg Hrasnica.**

Dvoje mi se drago zagledalo
Od godine u najljepša doba,
Kad se cvate zumbul i ljubica,
A miriše katmer i ružica,
Kad se ovce na poljane gone,
Dobri konji na čajir izvode.
Kad su oni za gledanja bili,
Ode dragi ka Stambolu gradu,
Osta draga u mile matere.
Kad je draga poželjela dragog,
Draga dragom šalje armagane:
Žutu dunju i žutu turundžu,
I jabuku zubom zagriženu,
I mahramu suzam pokapanu.
Kad su dragom došli armagani,
Sjede dragi misli promišljati;
Šta će dragoj uz armagan dati.
Sve mislio — na jedno smislio:
Uz turundžu jednu turu zlata,
Uz jabuku hiljadu dukata,
A uz dunju dibu i kadifu,
Uz mahramu listak knjige tanke
I u knjizi dvije — tri riječi:
Jednu riječ: jesi li mi zdravo,
Drugu riječ: gledaš li me pravo,
Treću riječ: et' i mene tamo.
Kad djevojci došli armagani,
Al djevojče večer večeraše;
Nema kada večer večerati,
Veće uči listak knjige tanke.
Ako veliš, jesam li ti zdravo,
Jadno moje zdravlje i veselje,
Gledajući tebe osjem sebe.
Ako veliš, gledam li te pravo,
Gledam pravo, tako bila zdravo.
Ako veliš eto i mene tamo,
Hodi dragi i dosti si bio.
Još djevojče u riječi bješe,
Tahta džama na avliji puče;
Podvikuje lijepa djevojka:
Ko se tamo po avliji mami?
Al to bio iz Stambola dragi!

(Sliedi Dodatak)

Digitized by Google

DOLI-GORI KRKOM
Diljem Krke na Pustinjačke Ćelije.
MOZAIK

Veliki Zaskok inačje Vratolom, raztvorio se na jedan mah kroz značajne slike i vidike. Tu već izčezavaju i brine i grede. Vratolom je o sebi, planinska slika; s prolominama i klisovima od 400-500 šežanja visine. Neizbrisana sila prevrata ostavila usječen trag tišmenu, u trzavici i razmećanju živalja, koji se u ljutu kreševu divovskom silom lomili, razmećući silne grudine, klisove, provalije, koje kad bi mogao i pojedine na opis nategnut, natrpao bi spodobe svih grdesija, divota i grozovitih zdanja, što je bies silâ u iskonu tu ustecio, i utvrdio!! Vratolom odapeo svoj zamašaj s greda, s podneva razkrilio se nad Krku, odapeo u zrak šiljcima i kukovima, silnim krilima savija se na sinji bezdan Krke. Upapričio se vas krvavom i golom liticom. Kako mu je tu na zametu slika silna i stravična, istoliko odmahnuo planinskom obrdinom u sjever, tuče na glavu Gradine, savijajući se k vodi na velikom Kleku Iz skuta odprečio grdnu gredu na bok Krki, zavraća se opučenim liticama uzbrdo pod šljeme Velikoj glavi, ustećenoj na sredini gredarja, izmedju Vratoloma i Kleka. S Velike glave niz poprsje razvile se litice sinje i krvave. Sve se to uobličilo gorostasno i zmajevito.... Pak kad je svega toga na pretek, na podnevnim zaledjim Kleka razcvarile se špilje. Ta te slika iz daleka zanosi ali prije neg ćeš li iz bližine svačit, Vratolom na široko i daleko nanizuje ti na oko prosječine; na tvrdu živcu uduble se šiljaste i široke udubine na sumit nakrivljenih kičera, nasadjenih oberinâ, pukotina sve u surovoj divljači, na zjalu nadvodnih pećina, ponoritih ratija. Dosta je i ovoga! Vratolom zakrenuo mi mozkom! Vozimo se na Kitu i Medvidnjak; dok prekrižismo Krku na Jezerenima.. Oko Jezerinâ brine se, ljubko spuštaju na obale. Tanke bore i nasplovi na razvode. S vodene pretil ne u silu se diže uzrastom i plodom divlja i pitoma smokva, raste liešnjak, topola i drinika. Ove krajeve obradjaju radišnji Rupljani, uzdržeći svoje starinske zore i torove na toj strani Latikovice.

— Hoćemo li brzo na Močila, Simo! — Do desetak časa najdalje. Vozimo se lievom stranom....

Izronio živac crn kamen u stožinu! Od kraja kakvih 15 sežanja. Udarismo kroz ševar da obidjemo Kuk, da se nadvirimo na čitavu dubravu velikih smokava.... Ima po koja i jabuka. Ugojile se marljivom rukom Rupljanca, ozidjane i ogradjene na pretilini debelih nasplova, ispod runate brine. Kuk kalac, ko da je iznikao iz Krke, daleko iz obale 15 sežanja, ševarika i trska zakrkla oko kamena. Tanki prud s kraja utvrdila se ko pružen mostić. Ljeti, kad Krka spane na tanko, rupski čobani tu poje govedu i sitno blago. Ostavili Jezerove, zamakli kitu, pak Višila, počinusmo na Močilim donjih Bogetića; gdje nam je povratak s Pustinjačkih ćelija, da prispijemo na spravljeni objed kod Milana Popovića.

* *
*

Na Pustinjačke Celije ura je vožnje ravna.

Čamac zajario umirenom Krkom. Brine se veselije odzivlju našemu zoru. I runate i kićene odaju pitominu, koja im se diže nuzbrinjem uz duž polja Bogetića.... Privezli se na brzo pod Dragu i Zeleniku, osukane grede zelene udolice i kose prigibi na poprsju brinâ. Ponešto krševita, ali vedra je. Nabasali pod Kotle.... Zabatleste skolje i kolutaste rupe, ko da ih klesar izkresao, a Kotlar ukolačio, samo što su na ljutoj litici izdubene. Ima ih upored do trideset, manjih i većih. Voda je predpuno izradila te oblovite kamene kotliće. S' rata Ploče uočio sam otvor prve ćelije.... Okolo ćelije čelopeci, grede, bubrasti brežuljci i divljač.... Tri su prigradjene čelije, jedna u vrh grede Plače, druga prid nami, a velika u sjever dalje pri sklopu Krke na Bogočin.

Ćelija uzidjana na visokoj izbočini grede, koja se obara s ruba brine, šireć se i dižuć u vis nad Krkom. Mrke mirine, sužena vrata na troličnoj špilji prizidjana, na debeloj prigibi, iznad oborine 50-60 sežanja u Krku, tako se prvom pomalja mala Ćelija posjetniku.... S desne strane, s provalinâ, s brine rasukalo se debelo žalo do vode, jedrosta i strmo, namišteno tetovikom, šepurikom, božjim drvcem drinjikom, divolozom, po koja smrika!

Udobna li pristaništa i staništa starim ćelijašima. Uprli u kraj! Dubanac se roni izpod točila. Zakrenu li ladjom, pak skokom zamiešali u žalo, bacajući se prsimice na pržinu, da ne bi u Krku. Kuzman, uhvativ se za krek divlje smokve, primakao čamac, da se neprivrne. Penjemo se uz točilo, hvatamo se jednom za grm, a drugom upiremo čvrsto drenovačom u žalo. Akoti zor oslabi, skotrljaćeš se u Krku ko batur. Kuzman provezao ličinom ladju s kljuna, a sa sriede drži se tvrdo za krek Jedno stotinjak koračaja tamo amo s obale, popeli se na vrh točila. Zakrenusmo lievom na mala vrata hridinaste grede, sprema Ćeliji. Drača i kukvika omatala tiesan prolaz popreko. *Hic salta, hic Rhodus!* Probismo draču drenovačom! Popelismo se na nesretna vrata, skočili na zubasti čunjak, a s njega tankom prigibi nad oborinu od 50 šežanja, upirući čvrsto, hvatajući se za kamen, i smilje, premećemo se s jedne na drugu sve čvrsto ozbiljno i hladno.... Ja sam se naslonijo naleto na nogu, s noge promećao, da ne izgubim ravnotežu. Pećina se okružila kamenim dvorištem. Uhvatismo se raztajila kamena pri ulazu. Izvukosmo se na tužno pridvorje! Sad sam pogledao podase! Strmo se brieg odsjekao 50-60 šežanja visine. — Kako ćemo se povratit, ako Boga znaš, Šimo!.... Neg, svakako, bijah zadovoljan, da sam već pri kraju davno, zasnovana puta.

Digitized by Google

Pusto li je i tavno ovo starodavno zdanje! Na sredovječna naj davnija doba slutę ti tavni svjedoci! Lomim zid, odbijam komad klačine sreslo se, i okamenilo! Tvrdo se zidjalo za tvrdju obranu, ljudi, koji se žitvovali pokori i maču u valovlju burnih viekova. Priberimo što je i kako je slika Ćelije. Pod debelim sljemenom raztvora se tavnim i mrkim zidovim poput raznosmiernjaka. Zidovi tvrdi, izplakani vodom i vjetrom, s temelja upiru u nadrub pećine 4 šežanja visine od 4-5 širine, debeli dva pednja. Tvrdo nabita klačarda okamenila se s davnine! Vrata oviska, uzka, prazi izbijeni, prozori obli, obt čeni surovom obljipom klaka i kamena.... Kamen zida i prozora otučen ili iskresan nezgrapno. Unutra je špilja svedena na kotač. Kameno tlo 3 šežaja dužine, 4 širine, 4 visine. Pri podnevnoj strani Ćelije iliti pećine, prućio se kameni krevet, s glave obrubine do na sred Ćelije dug dva šežnja, širok jedan. Na kamenu čisto izdubljena dva kreveta sa kamenim suglavnicam. Rek bi da se ta slika pod čekićem ili kladivcem uobličila. Okresina izbija sa rubi, i udubka kreveta. Ovo je svakako značajno, u prvoj Ćeliji uz oblik i tvrdinu zidova, kao što i zauzima spodobu prozorića i vrata....

Ovu tužnu ćeliju narodna priča obukla u svoje ruho, progovarajući starinom od hiljade i po godina.... Legendarska priča slovi.... Ovdje stanovali sveti pustinjaci, kao čuvari vjere, i vjestnici volje Božje okolnim stanovnicim ... Svako drugo gatanje nema podloge... Ostavismo prvu ćeliju, velikom pomljom i napetošću privukosmo usiečenu putanju u kamenu, spuzasmo, se niz točilo u čamac, pak k velikoj ćeliji, dobar dušek vozačim — iliti hiljadu koračaja gazeći obalom....

***

Krka se na usko pružila u kanicu k Velikoj Ćeliji, brine se runate i slikovito uzdižu. Klenovina, hrast, jasen, grabovina, brnistra, drienak — načičkani s vode do vrha podaju dražestnu sliku Bogetićkoj strani. Ćelija je na strani Lošikovice, na čelu sklopljenih crljenih litica, nalik krunasta čirjaka, ili raztvorene lepeze, daje se sva razabrati, iznad ovisoke zemljaste udolice. Brina Bogetićka sprema ćeliji sva gorovita, roni se briegom u Krku, kojoj se Krka svija sa sjevero-istoka izpod Bogačina. Ovdi je liepa sigosta špilja u sklapu briega. Vrata joj obtočena sigom, i musurima.

Brieg pada ko na zboj oko špilje.... Simo će: — „Ovdje se priča, da je u davnu zemanu pokopan nek starosta sa Bogačina; koji da je svršio život u velikoj ćeliji i ovde pokopan bio: ali župa nebila zadovoljna, digla mu tielo kasnije i pokopala ga na starom Bogetićkom groblju. Ja, pak loveć uz Krku kroz noć, više puta vidio sam svieću kako gori u špilji, sjajno se diže, treptuka i utrne se.... Ja ću ti po čuvenju pričat iz daljega, o špilji i velikoj ćeliji.... Priča je u puku.... Usud prispio na dvije župe i grad Bogačin... Udes napustio jednooke divljake pasoglavce, da sruše štogod nadju na zemlji.... Bijaše knez Tugomir čuvar župam. kad Bogaja snadje nenadnja na Bogačinu.. Udes s četom pasoglavaca vodio vještice ukosnice, more i crne dadilje... Tužna sudbina stigla porod Bogajin.... Starac Bogaja sklonio se u ovu ćeliju, da kaje porod svoj do smrti.... Nakon smrti sahrani ga u grob kod Krke.... Dobre vile zasadile nad grobom trator i smilje, a živa voda probila iz klakuna... Bogoju štitilo nebo i sunce.... Harna župa, netom se oslobodi zlotvora, sabrala se na karmine, digla mu kosti, sahranila ih na Bogaćinskom groblju, u krilu grobova sina Bogdana i Miljeve snahe nesudjene...."

Tri groba i danas odaviju izvor davnoj priči, koja suče sa tri izvora; pokazujuć kako i ova davna ćelija potječe iz davne dobi zasnovanja Bogačina-grada, i Arangjelova hrama kod Krke vode, prama Bogačinu.

. . . .

Gledao sam s' ladje tu čarovitu špilju, privraća i vrata zastrla se gorom: zelena česvina s tjemena joj primetnula, zaosjenjuje otvor tako da ti kroz kiće, prikazuje divnu čarobiju prirodnu na divnijoj priči, tako gizdavo uobličenoj po starinsku, jezgrovitim značajem i znamenom.... Pristupimo kraju da prigledamo tu zagonetnu starinsku zgradu, koja te zanosi slikom i zgradjom u neodkrivene vjekove drevne starine...

***

. . . .

Gradilo je sedam *saraora*,
Čuvalo je sedam pustinjaka,
Čizlo moleć, i mačem se braneć,
Za stotinu i dvadeset ljeta;
Dok su tvrde utvrdili mire...
Crna avet spusti svoja krila;
Tu začama za stotinu ljeta....
Ponarasla mahovina trava....
Bršljan pusti oklopio dveri....
Pusti miri oniemili niemom....
Pa kad se je usud nakalio....
Grom opali s vedra nebosklona....
Odjeknula voda sa jezera,
Raztočise avet-zmaj krilati
I potonu u jezero sinje....

Ćelija se raztvorila na pribranku razklopljenih krila litice.... Izadjosmo pridanju pokrajnim putancem, zemljasto-pržinaste uvalice. Starolike kašćele i tri velika hrasta dižu se na debeloj rpini od ćelje do vode.... Dosta je prostora i udobna pristupa na duguljasto dvorište, izmedju dviju kosa.... To je starinsko pridvorje oboreno, i pomršeno... Nazad godina grom razvalio nadvisje ćelije, oštetio jako zidove i gornja vrata. Ćelija je prostrana i visoka.... S prizemlja do vrata paše joj temelje kamena

Digitized by Google

greda, tri šežnja visoka, nemore se 'gori već da po drvenim skalam. Simo prislonio kladu, i popeo se da razgleda, i odgovara na moje opazke.... Zidovi tavni crnim i crvenkastim naličjem, kroz otočinu vode u tavnoj slici davnine, od temelja do ruba nadvisja dižu se do 14 sežanja visine, širine 2, 6 i 4 u promjeru zgrade, debeli $8^1/_2$ pedlja. Troja uska vrata izbijala po sriedi, na tri sprata, sa oknatim i četvorastim prozorićim sa stranâ. Kamen tvrd, surovo istesan, tvrdina zidova, jedva da moreš komad odvalit napornim udarcim. Komad klačarde, iz primjese odaje se iz davnije dobi srednjeg vieka.... Kamen i klačarda sliči ruševinam Bogaćina. Unutarnji prostor sastavljajuć se u sklop litice obilat i prostran objemu trokuta... Po zubavim naslonjačim sudit je da zgrada bila opredieljena na četri sprata. Prizemni pod nabijen oblim žalnjačama na ravnu prostoru. Okol širi se 5, 3, 1, $^1/_4$ udubinom do sastavka.... Na probijenim zidovima vire izbišane grede i rožnici.... Donji starinski zidovi ubrisom tavni, srednji" gornji ponešto izrazitiji, pokazuju da se je zgrada, u više navrata prizidjivala, u daleku razmaku vremena od 200-300 godinâ. Sve je starodavno, tavno i muklo. Ko će im zavirit u daleku burnu prošlost, i život njezinih stanika ?! Priča ih je obukla u svoju bajnovitu primjesu. Daleko, daleko, iz najdavnije prošlosti hrvatske, ako. ne i dalje.... Iztakao sam se na obor k otvoru Krke, i brina na pogled Bogaćina. Stari junak propeo se nad ponoritim točilim.... Pust i niem nadnio se nad Krku, i nad Pustinjačku ćeliju ko da ih je jedan udes prikovao zaboravi, ljubopitnosti i gatanju potonjih pokolenja! Da li je igdje davno zgodopisje zabilježilo ob ovom zagonetnom zdanju, nije još odkriveno. Kad li će sve to svjetlo poviesti odgrnut!? . . . . .

. . . .

***

Ni na nebu ni na zemlji, ko što bi se reklo, u drhtatu i jogunu sjeveru, nategao sam površno ovu sliku; koju, kad bi, i slavni De Amicis omjerio, orlovskim prozrijajem i kistom nenadkriljiva orisača, nebi mu se ugnule s oka predivne ljepote obalâ naše starodavne hrvatske Krke.

Grgur Urlić Ivanović.

Hrvatski pravopis

Piše *Z. T.*

Hrvatski je pravopis dosele bio kao bablji zub, koji se je svaki čas mogao srušiti. A zašto? Zato, jer nijedan dosadašni naš pravopisni sistem nije bio osnovan na čvrstu temelju. Pustit ćemo starinu, prijašnje vijekove, pa da vidimo, kako je u 19 vijeku. Prije ilirskoga pokreta bio je naš pravopis prije spretan za svaki drugi jezik, nego li za naš hrvatski. Pa još su se mnogi i mnogi teško s njime rastajali, kad je slavni Gaj godine 1835. počeo pisati novim pravopisom, što ga je on uredio prema češkomu. Premda je taj pravopis kud i kamo nadmašio prijašnje nezgrapno pravopisanje, ipak je još daleko bio od savršenosti. Gaj je jamačno bio podoban stvoriti bolji pravopis, ali nije mogao zbog prilika. Nešto je morao popustiti svojim pretečama, da radije prigrle njegov pravopis, u nečem je zadovoljio Česima. Otale onaj ě, onaj è i t. d., što se sve protivi naravi hrvatskoga jezika. Premda je i taj pravopis bio osnovan na slabim nogama, ipak se je dosta dugo održao, pače dvorska kancelarija izrijekom odredi godine 1862., da se taj pravopis imade rabiti u školama. Ta je odredba bila ponovljena godine 1864, ali ipak je svatko pisao, kako je htio. Godine 1877., odredi posebni odbor, sastavljen od strukovnjaka, pravila za pravopis, koji je opet bio mnogo bolji od prijašnjega, a bio je etimološki. Godine 1889. napokon odredi se, da se odsele rabi fonetički pravopis.

Borbe izmedju etimologa i fonetičara bile su u svoje vrijeme dosta žestoke, a nijesu prestale ni danas. Zagrepska je škola, na čelu joj pokojni Adolfo Veber, svom silom zagovarala etimologiju, no mlađi jezikoslovci sve su više pristajali za fonetikom. Na jednoj se je strani kao i na drugoj kadšto i pretjeravalo. Kao što je u Srbâ Branko Radičević predaleko gonio fonetiku, tako je u nas pokojni Fran Kurelac odviše udarao u etimološke žice. Da je naš Frane poživio još jedno dvadeset trideset godinica, dobili bismo od našega jezika najposlije stari slovenski. Inače čast Kurelcu! On je još i danas jedan od prvih hrvatskih jezikoslovaca. Odbijmo one pretjerane etimološke osebine, te njegove kaprice, dobit ćemo veoma krasan, čist i jedar jezik, kakim u nas malo ko piše. Njegov je trud bio silan, njegove su zasluge veoma velike. Borilo se je razlozima, ali osobito na etimološkoj strani našlo se je ljudi, 'koji su vojevali pogrdama. No svi su prigovori etimologa netemeljiti, kao što je dokazao dr. Tomo Maretić u Viencu godine 1889, i F. Pasarić u Viencu 1892. Ipak još i sada piše svatko, kako hoće, jedini zagrepski djački list „Pobratim" imade već od ožujka godine 1891., jedinstveni fonetički pravopis.

Fonetika nije za nas neko novo pisanje. Tim su pravopisom pisali stari hrvatski pisci iz prošlih vijekova, kao što je dokazao F. Pasarić u ljetošnjem Viencu (broj 45.) Time se obara onaj prigovor etimologa, koji vele, da će tim biti Hrvati posrbljeni, kao što su Sremci u svoje vrijeme kazali, kad je Vuk k njima donio hercegovačko narječje: „ta šta ovaj namiće ***horvatski*** jezik." Srijemci su se dakako s mnogo većim pravom bojali nego naši etimolozi.

Digitized by Google

Spomenuli smo, da je odbor godine 1889., odlučio da se odsele piše fonetički. Taj odbor naloži profesoru dr. Ivanu Brozu, da sastavi pravila o fonetičkom pravopisu. Ta je Brozova knjiga, kao što je prof. Klaić javio u Viencu, imala izići već godine 1889., ali je izišla tek pred nekoliko tjedana. Nije ni čudo, kad profesora dr. Broza svagdje trebaju i svim ga poslovima natovaruju. On ima sastaviti čitanku za VII. i VIII. gimn. razred, ima pisati knjigu o pravopisu, urednik je Matičinoj zbirci hrvatskih narodnih pjesama, a ujedno bi imao pisati „Crtice iz hrvatske književnosti“, koje žalibože ne izlaze već od godine 1888., a pored toga je profesor gimnazije.

Pravila, što ih je vrli onaj znalac našega jezika sastavio za hrvatski pravopis, vrlo su jasna i dosljedna. U glavnom se je držao Vuka i Daničića, ali je u mnogim stvarima odstupio od njih. Najveća je ovdje novica, koja zapinje za oko slovo *đ*. *Đ* Ovo slovo nije steklo pri talica medju našim piscima, jedini „Pobratim“ piše njim još od onda, kad se je pročulo, da će vlada u škole uvesti to slovo. To slovo nije novo. Izmislio ga je još Đuro Daničić, koji je pored njega jošte mjesto *nj* i *lj* predlagao *ń* i *ļ*. No dok su ova druga dva slova nepraktična i nepotrebna, budući da u nas nema razlike izmedju *lj* i *ļ*, *nj* i *ń*, slovo je *đ* naskroz potrebno. Postoji naime razlika izmedju *dj* i *đ*, i to velika razlika u izgovoru. Svatko će na prvi mah vidjeti, da jest velika razlika izmedju: *djed, djevojka, vidjeti, gdje, djelo* ili opet đak, Đuro, *viđati* i t. d. Mjesto ovoga *đ* pisalo se je dosele *gj*, ali je *đ* svakako praktičnije, jer se ne odaljuje to iko od svoga postanja.

Brozova knjiga o pravopisu je prijegledna i dosljedna, jedino nauka o skupini *rj*, nije dosljedno ili barem jasno provedena.

U redu bi sada bilo, da naši pisci prihvate ovaj pravopis. Svatko će gotovo naći štogodj u njegovoj knjizi, što mu se ne će sviknuti, ali nitko se još nije rodio, ko bi svakomu ugodio, dakle ni dr. Broz, a bogme ni njegovi protivnici.

Etimolozi pak neka sastave pravila za svoj pravopis, i to tako jasna i dosljedna, kao što su Brozova. Uvjereni smo, da će im trud ostati jalov, jer ***na hrvatskom jeziku nije moguće pisati etimologijom.***

BIBLIOGRAFIA

Gragja za istoriju dub... ke pedagogije.

Sakupio Vicko Adamovi... ro hrvatski pedagogijsko književni zbor u Zagrebu. ...dbor pedagog. zbora odluči da se počne sabirati g... za povijest našega školstva, te povjeri taj posao g. Vicku Adamoviću, koji je zbilja napisao dvije knjige, od kojih je prva izišla godine 1885., a druga pred nekoliko tjedana.

Prva knjiea govori od godine 656-1800.

Tu lijepo prikazuje pisac, kako se povjest dubrovačke pedagogije počinje već s utemeljenjem grada Dubrovnika. No u početku sagragjenja grada nije bilo škola (656-1000), nego to znamo, da su Dubrovčani njegovali pjesme, te su u devetom stoljeću pjevali junaštva slavenskih vladara. Tek poslije 1000. godine opažamo prvu, tako zvanu „Župničku školu“, a poslje tih, da je došla u ruke Benediktincima. Žali bože u ta vremena bilo je malo narodnih učitelja, nego većinom Talijani. Poslije 1600. godine dogje škola u ruke Isusovcima. Nakon toga pripovijeda pisac, zašto nijesu imali Dubrovčani u ono vrijeme nikakvo čisto narodno pedagog. djelo i kako je uvedena prva štamparija u Dubrovniku, a završuje s Piaristima i njihovim školama.

Druga se knjiga počinje godinom 1800. do danas.

Kada su Francuzi ušli u grad Dubrovnik, znatno bi poremećen red dubrovačkih škola i drugih zgrada, jer za sedmogodišnje vlade ne nalazimo nikakve dobrote, koju bi Francuzi učinili za Dubrovnik nego to, što su sagradili cestu, koja vodi iz Dubrovnika u Gruž. Poslije, kad su Dubrovčani istjerali Francuze, vidimo najprije „Liceum convictum“ i zasluge školskog nadzornika Djamanjića i t. d. Kad je Dubrovnik pridružen Austriji, zavedena je c. k. osnovna škola, učiteljska škola, sirotište i škole za grčko-istočnu djecu i za židove. Poslije 1830. bi uvedena ženska učiteljska škola, niža realka i nautička škola. Kad je naš kralj Franjo Josip I. pohodio Dubrovnik, uveden bi materinski hrvatski jezik u osnovnoj školi.

U ovoj knjizi neka se nitko ne nada zabavi, već nečemu ozbiljnomu, kako sam pisac u predgovoru govori, jer njemu je to bilo namjerom, da sakupi što više gradiva, iz kojega bi vještija ruka mogla sastaviti potpunu i savršenu cjelinu. Vidi se, da je pisac dobro proučio i mnogo pročitao, dok je napisao ovo dosta znamenito djelce. Lijepo se vidi u drugoj knjizi sveza, koja postoji izmegju osnovnih i drugih vrsta škola.

Pisac piše posve naravnim stilom, da ga može svatko razumjeti, e uz to rabi fonetiku. Samo je djelo fino, te je tiskano na prilično lijepu papiru. Gosp. Adamoviću čestitamo na uspjehu, a djelce njegovo preporučamo učiteljima i učiteljicama svih zavoda i prijateljima pedagogije, pa da saznadu, kakvo je školstvo bilo u Dubrovniku od godine 656. do danas. Napose ga preporučamo učiteljskim pripravnicima.

M. Rambašić.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 033513620